

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bülent Ecevit

Dış Politika ve Kıbrıs Dosyası

BÜLENT ECEVİT
DIŞ POLİTİKA VE KIBRIS DOSYASI

● TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2008
Sertifika No: 11213

EDİTÖR
LEVENT CİNEMRE

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NECATİ BALBAY

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASKI: NİSAN 2011

ISBN 978-605-360-229-3

BASKI
ŞEFİK MATBAASI SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.

TURGUT ÖZAL CAD. NO: 137

İKİTELLİ İSTANBUL

(0212) 549 62 62

Sertifika No: 0307-34-008250

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.

Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek
metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz,
yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Mustafa Bülent Ecevit

28 Mayıs 1925'te İstanbul Beşiktaş'ta doğdu.

İstanbul ve Ankara Konservatuvarlarında öğretmenlik yapmış olan annesi Fatma Nazlı Hanım, Türkiye'nin ilk profesyonel kadın ressamlarından biridir.

Babası Ahmet Fahri Ecevit, Ankara Hukuk Fakültesi'nde adli tıp profesörlüğü yapmış, 1943'te CHP'nin Kastamonu milletvekili olmuştur.

Liseyi Robert Kolej'de, edebiyat kolunda okuyan Ecevit, 1944'te bu okulu bitirdi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne bir süre devam etti. Hint ve Doğu felsefesiyle ilgilieniyordu.

1944'te Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nde çevirmen olarak başladığı çalışma hayatına, 1946'da Türkiye'nin Londra Elçiliği Basın Ataşeliği Katibi olarak devam etti.

22 Ağustos 1946 tarihinde Zekiye Rahşan Aral ile evlendi.

İngiltere'de bulunduğu yıllarda Londra Üniversitesi'ne kayıt yaptırdı ve burada İngiliz dili ve edebiyatı, Sanskritçe, Bengalce ve sanat tarihi üzerine eğitim aldı ancak eğitimini tamamlamadı.

Katiplik görevinden 1950 yılında ayrıldı ve aynı yıl Cumhuriyet Halk Partisi'nin çıkarttığı *Ulus* gazetesinde işe başladı. Bu gazetenin kapatılması üzerine Ecevit, *Halkçı* gazetesinde, *Forum* dergisinde ve *Yeni Ulus* gazetesinde yazı işleri müdürlüğü görevini üstlendi, aynı zamanda bu gazetelerde yazılar da yazıyordu.

Ulus gazetesinde başlayan siyaset ilgisi, onu 1954 yılında CHP Çankaya Ocağı'na kaydolmaya itti. Bu sırada gazetecilik görevine devam eden Ecevit, 1954 sonları ile 1955 başları Amerika'nın Kuzey Carolina eyaletine bağı Winston-Salem'de *The Journal and Sentinel* adlı gazetede konuk gazeteci olarak çalışmaya başladı.

1957'de kazandığı bursla Harvard Üniversitesi'nde sekiz ay boyunca Ortadoğı tarihi ile sosyal psikoloji çalıştı. Aynı yıl CHP'den milletvekili olarak aktif siyaset hayatına adım attı.

1957'den 1980'e kadar Ankara ve Zonguldak'tan CHP milletvekili seçilen Ecevit, 12 Ocak 1959'da İsmet İnönü'nün listesinden CHP Parti Meclisi'ne girdi. 1960'ta Kurucu Meclis üyesi, 1961'de İsmet İnönü hükümetinde Çalışma Bakanı oldu. Bakanlık görevini 1965'e kadar sürdürdü. Ecevit'in Çalışma Bakanlığı döneminde toplu sözleşme ve grev hakkı yasalaştı, sendika özgürlüğü sağlandı, genel olarak çalışma hakları ve sosyal güvenlik genişletildi.

1965'te Ecevit'in Zonguldak milletvekili seçildiğı seçimde CHP muhalefet partisi oldu. Bu tarihten sonra Bülent Ecevit, "ortanın solu" fikrini benimsemeye ve bu akımın öncüsü olmaya başladı. 18 Ekim 1966'da CHP'de başlayan demokratik sol hareketle birlikte genel sekreterliğe seçildi.

12 Mart 1971 Muhtırası'ndan sonra oluşturulan hükümete CHP'nin de katkıda bulunmasına karşı çıkarak 21 Mart 1971'de Genel Sekreterlik görevinden istifa etti.

Ecevit, 1972 yılında yapılan 5. Olağanüstü Kurultay'da CHP Genel Başkanı seçildi. 1973 seçimlerinde en çok oyu aldığı halde hükümet kuramayan Ecevit, 6 Şubat 1974 yılında CHP-MSP koalisyonunda ilk kez başbakan oldu. Aynı yıl 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekati'nı gerçekleştirdi. Bu dönemde haşıhaş ekimi yasağı, yasadışı kullanımı önleyici tedbirler alınarak kaldırıldı, Türkiye'nin Ege'deki hakları gündeme getirildi, açık yükseköğretim başlatıldı.

5 Haziran 1977 seçimlerinde CHP'nin aldığı yüzde 41.4'lük oy oranı ile 213 milletvekili çıkaran Ecevit, Türk siyasetinde sol bir partinin aldığı en yüksek oy oranı olarak tarihe geçti. Ecevit 21 Haziran 1977'de azınlık hükümeti kurdu ama güvenöyü alamadı.

1978'de kurduğu hükümette 21 ay başbakanlık görevini yürüttü.

12 Eylül 1980 darbesi sonrasında, askeri darbelerin antide-mokratik olduğunu düşünerek karşı çıktığı askeri yönetim tarafından üç kez hapse mahkum edildi ve bir süre cezaevinde yattı. Birçok siyasetçi ile birlikte 10 yıl süreyle politikadan uzaklaştırıldığı dönemde siyasal çalışmalarını sürdürdüğü için hakkında yaklaşık 130 dava açıldı.

21 Şubat 1981'de *Arayış* dergisini çıkartmaya başladı ancak dergi askeri yönetim tarafından kapatıldı.

1985 yılında Hamburg Üniversitesi'nde bir sömestr ders verdi. Yasaklı olduğu bu dönemde ve daha sonraki tarihlerde Avrupa üniversitelerinde, 1988 ve 1992 yılında ise muhtelif Amerikan üniversitelerinde konferanslar verdi.

14 Kasım 1985 yılında Demokratik Sol Parti, Ecevit siyasi yasaklı olduğu için eşi Rahşan Ecevit'in başkanlığında kuruldu.

1987'de siyasi yasakların referandumla kaldırılması üzerine 13 Eylül 1987 tarihinde DSP'nin başına geçti. Ancak aynı yıl yapılan seçimlerde partisi barajı aşamayınca siyasetten çekilme kararı aldı.

1989'da tekrar siyasete dönerek partisinin genel başkanı oldu.

20 Ekim 1991 seçimlerinde Zonguldak'tan milletvekili seçildi.

1995 seçimlerinden sonra DSP, yüzde 14.6 oy oranıyla solun en büyük partisi konumuna geldi. 30 Haziran 1997'de kurulan 55. Hükümet'te başbakan yardımcısı, daha sonraki 11 Ocak 1999'da kurulan 56. Azınlık Hükümeti'nde 4. kez başbakan oldu.

1999 seçimlerinde yüzde 21.7 oy oranıyla partisini birinci parti haline getiren Ecevit, 28 Mayıs 1999'da kurulan 57. Hükümet'te 5. kez yüklendiği başbakanlık görevini 2002 yılına kadar sürdürdü.

24 Temmuz 2004'te DSP 6. Olağan Büyük Kurultayı'nda genel başkanlık görevinden ayrıldı.

Bu tarihten sonra Ulusal Uzmanlar Kurulu adında bir düşünce grubu kurarak ülke gündemiyle ilgili çalışmalarına devam etti.

Bülent Ecevit, 18 Mayıs 2006 tarihinde geçirdiği beyin kanaması sonucunda Ankara Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde teda-

vi altına alındı. Yaklaşık 6 ay boyunca tedavi gördüğü bu hastanede 5 Kasım 2006'da, 81 yaşında hayata veda etti. 11 Kasım 2006'da Devlet Mezarlığı'na defnedildi.

Siyasi hayatı boyunca kendisine altı kez suikast girişiminde bulunulan Ecevit, dürüstlüğü, nazik kişiliği ve eşi Rahşan Ecevit ile geçirdiği mutlu evlilikle daima kendisinden söz ettirmiştir.

1973 yılında, CHP'nin seçim kampanyası sırasında Türk siyasi sahnesinde "Karaoğlan" olarak anılmaya başlanan Ecevit, ak güvercin, mavi gömlek ve eniştesi İsmail Hakkı Okday'ın hediyesi olan Erika marka daktilosu ile adeta simgeleşmiştir.

Asıl mesleğini hep gazetecilik olarak dile getiren Ecevit'in siyasi yaşamı yanında şair ve yazardı. Yazarlığa sanat yazıları ile başlamıştı. 1950'li yıllarda çağdaş sanat akımlarını tanıtmak üzere kurulan Helikon derneğinin kurucuları arasında yer aldı ve bir süre Sanat Eleştirmenleri Derneği'nin genel sekreterliğini yaptı. Sanskrit, Bengal ve İngilizce dillerinde çalışmalar yapmış olan Ecevit'in lise yıllarında Rabindranath Tagore'dan çevirdiği iki kitap yayımlanmıştır. Bunun dışında T.S. Eliot'un şiir dramı *Kokteyl Parti* ile Ezra Pound ve Bernard Lewis'in yapıtlarını Türkçeye çevirdi. Şiirleri, *Ich Meisselte Lich Aus Stein* (Işığın Taştan Oydum) adıyla Almancaya çevrildi. *Şiirler*, *Elele Büyüttük Sevgiyi* ve en son olarak da 17 yaş şiirlerini de içeren *Bir Şeyler Olacak Yarın* isimli şiir kitapları vardır. Ecevit'in şiirleri Sovyetler Birliği, Yugoslavya, Romanya, Danimarka ve İsveç gibi ülkelerde yayımlandı. Edebiyat dünyasına *Hep Bu Topraktan* dergisindeki şiirleriyle giren, *Milliyet* gazetesinde günlük yazılar yazan Ecevit, siyaset ve şiir kitaplarının dışında *Özgür İnsan* (1972), *Arayış* (1981) gibi dergiler çıkartmıştır.

Çeşitli konulardaki görüş ve konuşmaları da kitapçıklar halinde yayımlanmıştır. Ecevit'in bazı eserleri şöyledir:

● *Ortanın Solu, Bu Düzen Değişmelidir, Atatürk ve Devrimcilik, Kurultaylar ve Sonrası, Demokratik Sol ve Hükümet Bunalımı, Demokratik Solda Temel Kavramlar ve Sorunlar, Dış Politika, Türkiye/1965-1975, Umut Yılı: 1977, 1980'lere Girerken Türkiye ve Dünya, 10 Yıl Önce 10 Yıl Sonra 24 Ocak Kararları, 1991 So-*

nunda TBMM Konuşmaları, 1996 Sonunda Türkiye, Azerbaycan ve Batı Trakya Olayları, Bağımsızlık ve Özgürlük, Başbakan Ecevit'le Sohbet, Başbakan Ecevit "Ekonomiyi Güçlendirme Programını" Anlatıyor, Bozuk Düzeni Değiştireceğiz, Bölge Merkezli Dış Politika, Bülent Ecevit'in Kurultay Konuşmaları 1988, CHP'nin Düzen Değişikliği Programında Çalışanların Hakları ve Etkinliği, Değişen Dünya ve Türkiye, Demokratik Sol ve Hükümet Bunalımı, Demokratik Solda İşçi Köylü Elele, Dış Politika, Dış Sorunlar, Dış Ülkelerdeki İşçilerimizin Sorunları, Doğu'nun Kalkınması, Ecevit Kıbrıs ve Helsinki Gerçeği, Ecevit'in Açıklamaları 1976, Ekonomimizin Durumu ve Güçlendirilmesi, Karşı Anılar, Kendi Düşüncemi Desteklemem Yasaklanamaz, Kıbrıs Gerçeği ve Irak Sorunu, Körfez Bunalımının Öncesi Sonrası, Mithat Paşa ve Türk Ekonomisinin Tarihsel Süreci, Perdeyi Kaldırıyorum, Siyasal Yaşamı Tikanıklıktan Kurtarma Yolları, Sömürü Düzeninde Yeni Aşama, Toplum Siyaset Yönetim, Toplumsal Kültürün Türk Siyasal Yaşamına Etkisi, Uygulamada Demokratik Sol.

İÇİNDEKİLER

I	
Dış Ülkelerdeki İşçilerimizin Sorunları.....	1
II	
Dış Politika (Eylül 1972 - 29 Ağustos 1975).....	33
Dış Politika	35
Batı'nın Bunalımı ve Türkiye.....	47
Başbakan Bülent Ecevit'in Kıbrıs Barış Harekâtı'yla İlgili Demeçleri ve Basın Toplantısı.....	57
Başbakan Bülent Ecevit'in TRT'de Mehmet Barlas'la Yaptığı Televizyon Konuşması.....	63
Başbakan ve CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in XXII. CHP Kurultayı'nı Açış Konuşmasının Uluslararası İlişkilerle İlgili Bölümü.....	87
CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in İstanbul Taksim Konuşmasının Dış Politika Bölümü.....	109
Başbakan Bülent Ecevit'in Cüneyt Arcayürek'le Kıbrıs Barış Harekâtı'yla İlgili Olarak Yaptığı Görüşme.....	117
Başbakan Bülent Ecevit'in Kıbrıs ve Uluslararası İlişkiler Konusunda Basın Toplantısı Açış Konuşması.....	153
CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in Basın Toplantısı, Konuşma ve Demeçleri.....	167
CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in 5 Ağustos 1975'te Başbakanlık'ta Yapılan Toplantı Üzerine Verdiği Demeç.....	185
CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in 8 Ağustos 1975'te Verdiği Demeç.....	187
CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in 11 Ağustos 1975'te Yapılan CHP Parti Meclisi Olağanüstü Toplantısında Yaptığı Konuşmanın Özeti.....	189
CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in 29 Ağustos 1975'te Verdiği Demeç.....	191

III

Dış Sorunlar (1 Aralık 1978 - 4 Nisan 1979).....	193
Başbakan Bülent Ecevit'in Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denktaş'ı Kabul Sırasında Yaptığı Konuşma.....	195
Başbakan Bülent Ecevit'in Libya'ya Varışında Havaalanında Basına Yaptığı Açıklama.....	197
Başbakan Bülent Ecevit'in Libya Dönüşü Etimesgut Havaalanı'nda Basına Yaptığı Açıklama.....	199
Başbakan Bülent Ecevit'in TBMM'de Yaptığı Basın Toplantısı.....	201
Başbakan Bülent Ecevit'in Yunanlı Gazetecilerden Oluşan Bir Heyeti Kabulü Sırasında Basına Yaptığı Açıklama.....	203
Başbakan Bülent Ecevit'in Konuk Yunanlı Gazetecilerle Yaptığı Konuşma.....	205
Başbakan Bülent Ecevit'in NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı General Haig'le Görüşmesinden Önce Basına Yaptığı Açıklama.....	215
Başbakan Bülent Ecevit'in Macaristan Başbakanı Georgy Lazar'la Görüşmesinden Önce Basına Yaptığı Açıklama.....	217
Başbakan Bülent Ecevit'in Macaristan Başbakanı Georgy Lazar'la Görüşmesinden Sonra Basına Verdiği Demeç.....	219
Başbakan Bülent Ecevit'in Türk-Alman Dostluk Heyeti Grubu Başkanı Dr. Erich Mende ve Arkadaşlarını Kabulünden Önce Basına Yaptığı Açıklama.....	221
Başbakan Bülent Ecevit'in Pakistan Eski Devlet Başkanı Zülfikâr Ali Butto'nun İdamı ile İlgili Basına Yaptığı Açıklama.....	223
Başbakan Bülent Ecevit'in Pakistan Eski Devlet Başkanı Zülfikâr Ali Butto'nun İdamı Nedeniyle-Bayan-..... Butto'ya Mesajı.....	225
Başbakan Bülent Ecevit'in Suudi Arabistan Maliye ve Ulusal Ekonomi Bakanı Şeyh Muhammed Ebulheyl'i Kabulü Sırasında Yaptığı Konuşma.....	227

IV

Dış Politika (14 Haziran 1979).....	229
-------------------------------------	-----

V

Bağımsızlık ve Özgürlük (9-10 Şubat 1984).....	281
Kıbrıs Sorunu.....	283
Demokraside Anlatım ve Örgütlenme Özgürlüğü.....	309

VI

Azerbaycan ve Batı Trakya Olayları (19-27 Ocak 1990).....	351
“Özal, Alevilerden ve Azerbaycan Türklerinden Özür Dilemelidir”.....	353
Azerbaycan Sorunu İçin Çözüm Önerileri.....	355
--	
Dış Türkler Sorununun Kapımıza Dayanacağını DSP Yıllar Önce Belirtmişti.....	359
Türkiye Etkin Bir Tutum İzlemeli.....	365
Cumhurbaşkanı Özal’a Karşı Önlem Alınmalı.....	369

VII

Körfez Bunalımının Öncesi ve Sonrası (30 Ekim 1990).....	373
--	-----

VIII

Bölge-Merkezli Dış Politika (Mart-Nisan 1995).....	389
--	-----

IX

Kıbrıs Gerçeği ve Irak Sorunu (12 Ocak 2003).....	403
---	-----

X

Türkiye’nin Neresinde Ne Yetiyeceğine, Türklerden Başka Kimse Karışamaz.....	425
---	-----

XI

Dünya, Türkiye, Milliyetçilik.....	437
------------------------------------	-----

DIŞ ÜLKELERDEKİ İŞÇİLERİMİZİN SORUNLARI*

* İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü Sosyal Siyaset Konferansları yayını olarak Sermet Matbaası tarafından 1966 yılında basılmıştır.

Batı ülkelerine işçi akını, görünüşte, Türk toplumu için, bundan beş-altı yıl önce başlayan bir yeni gelişmedir. Ama belki de ileride tarihçiler, bu akını, Batı'ya doğru yüzyıllar önce başlamış Türk akışının biçim değiştirerek devamı sayacaklardır. İkisi arasında böyle bir bağlantı kurmak pek yanlış olmasa gerektir. Çünkü her iki hareketin de itici gücü ekonomiktir.

Batı'ya doğru, bir zamanlar fethettiğimiz bölgelere doğru, şimdi, yurttaşlarımızın işçi olarak gitmeleri, Türkiye'de bazı kimselere onur kırıcı bir olay gibi görünmektedir. Bu onur kırıcılığı, siyaset alanında istismar edilecek ölçülere varmıştır. Fakat yurtdışına işçi akını, değer ölçülerinde, dünya görüşünde bazı değişiklikleri de birlikte getirdiği için, bu onur kırıcılığı gitgide azalmaktadır. Eski çağların akın ve fetihlerinden sonra, bugün, yabancı ülkelere yardım isteyecek ve yabancı ülkelere işçi gönderecek durumda bulunmamız, zaten, o akınların ve fetihlerin toplumumuzu kalkındırmaya yaramadığını da ortaya koymuştur.

Kaldı ki dışarıya işçi göndermek zorunda kalan tek ülkenin Türkiye olmadığı, iktisadi bakımdan bizden çok ileri bazı ülkelerin de bu yola gittikleri düşünülürse, dışarıya işçi göndermenin, bizim için küçük düşürücü bir durum sayılmaması gerekir. Dışarıya işçi göndermek, toprakları veya ekonomileri nüfuslarını beslemeye yetmeyen ulusların, çağımızda, bu yetersizliğe karşı buldukları, savaş ve

ferihten çok daha insani ve barışçı, üstelik çok daha ekonomik ve yapıcı bir çözüm yoludur.

Eskiden, kültür yayılmasında ve kültür alışverişinde savaş ve fetihlerin oynadığı rolü de, şimdi, başka ülkelere gidip gelen işçiler gene daha insani ve daha etkili biçimde oynamaktadırlar.

Dünyadaki bu yeni gelişme, iyi değerlendirilebilirse, ulusları birbirine yakınlaştırmada, kültür alışverişinde, çağdaş uygarlığı ve teknolojiyi yaygınlaştırmada ve geri kalmış toplumların kalkınmasında en yararlı bir araç olabilir. İktisat ve İctimaiyat Enstitüsü Sosyal Siyaset Konferanslarının bu yıl yalnız bu konuya ayrılmış olması o bakımdan çok yerindedir. Konu, türlü yönleriyle derinliğine incelenmesi gereken kadar önemlidir.

Bu arada bana verilen görev çok geniş tutulmuş: “Dış ülkelerdeki işçilerimizin sorunları...” Böyle bir başlık altında, konunun bütün yönlerine eğilmek gerekir; fakat konferans bir kitap boyuna varmadıkça da, konuyu bütün yönleriyle derinleştirmek mümkün olmaz. Zaten konferansçılar arasında yer alan yetkili kimseler, değerli bilgileri, bu önemli konunun türlü yönlerini, benden daha yetkili olarak, bütün ayrıntılarıyla derinliğine çözümleyip inceleyebilecek güçtedirler.

Ben, yurtdışına işçi akınının başlamasından hemen sonra, bu akının hız kazandığı dönemde, konuyla, bir süre, taşıdığım siyasal sorumluluk dolayısıyla yakından ilgilenmiş ve gene o sırada yaptığım bir inceleme gezisinde, yurtdışındaki işçilerimizin durumlarını yerinde görmek imkânını bulmuş bir kimse olarak, kendi gözlem ve düşüncelerimi belirtmeye çalışacağım.

Yurtdışına işçi gitmesinin memleketimiz için başlıca faydaları nelerdir veya neler olabilir?

Bunlar kısaca özetlenmek istenirse, yurtdışına işçi gitmesi:

- 1) İşsizliğe karşı bir geçici tedbirdir.
- 2) Memleket için bir döviz kaynağıdır.
- 3) Kalkınmamızda yararlı olacak teknik bilgi ve görgünün yaygınlaşmasına yardım etmektedir.

4) Memleketin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal gelişmesini hızlandırıcı bir etkidir.

İşsizliğe Karşı Geçici Tedbir

Yurtdışına işçi gitmesi hareketinin ilk akla gelen faydalarından biri, memlekette işsizlik baskısını azaltmasıdır. Şüphesiz, bu, işsizliğe karşı sağlam ve sürekli bir tedbir sayılamaz; ama hiç değilse, ekonomide işsizliği ortadan kaldıracı bir gelişme oluncaya kadar, topluma nefes alma zamanı kazandırır.

Bu zaman iyi değerlendirilirse, bugünün bazı ileri ülkelerinin, sınaileşme devrelerinde, işsizlik yüzünden uğramış oldukları toplumsal sıkıntı ve hastalıklar Türkiye’de hafif geçirilmiş ve ulusal gücümüz ekonomik gelişme çabalarına daha sıhhatli bir biçimde yöneltilmiş olur. Fakat eğer bu nefes alma zamanı iyi değerlendirilmezse; bu zaman içinde ekonomimiz süratle geliştirilip yeteri kadar iş alanları açılmazsa, Batı ülkelerindeki işçi piyasaları doyma noktasına geldiğinde, veya, otomasyon yüzünden işçilerimiz bu ülkelerden topluca dönmeye başladığında, ekonomimizde ve sosyal yapımızda büyük sıkıntı ve sarsıntılar baş gösterebilir.

Şimdilik göz önünde tutulması gereken bir tehlike, gizli veya açık işsizlerin yanı sıra, bilgisine veya emeğine Türkiye’de ihtiyaç duyulanlardan da bir kısmının çalışmak üzere yurtdışına gitme eğilimidir. Böyleleri arasından yurtdışına gidenlerin sayısı bilinmiyor. Bu konuda istatistikler aldatıcıdır.

Türkiye’de İş ve İşçi Bulma Kurumu’nun verebildiği istatistikler aldatıcıdır; çünkü dışarıya giden yetişmiş işçilerden birçoğu ya kurum aracılığına başvurmaksızın gitmekte ya da eğitim ve meslek durumlarını saklayarak kendilerini düz işçi gibi göstermektedirler. Onun için, İş ve İşçi Bulma Kurumu istatistiklerinde yurtdışına giden yetişmiş işçilerin sayısı, gerçekte olduğundan daha az görünür.

Öte yandan, bu konuda, yabancı ülkelerin verdikleri istatistikler de aldatıcıdır; çünkü bu istatistikler de, o ülkelere gittikten sonra, tecrübeleri artarak veya eğitilerek yetişmiş işçi durumuna gelenleri, Türkiye’den yetişmiş işçi olarak gidenlerle bir arada gösterir. Bu yüzden, o istatistiklerde de, Türkiye’den dışarıya giden yetişmiş işçilerin sayısı, gerçekte olduğundan çok görünür.

Sayıları kesinlikle bilinmese de, hatta sanıldığından az olsa da, dışarıya giden her yetişmiş işçinin Türkiye için bir kayıp olduğuna şüphe yoktur. Ancak bunu gözde büyültmemelidir. Türkiye’de usta veya teknisyen olarak yetişenlerden, sanat okullarını bitirenlerden büyük bir kısmı, yurtdışına gitme çığırını açılmadan önce de, büro işlerine kaçma eğiliminde idiler.

Aslında, bizden işçi alan Avrupa ülkeleri arasında, çoklukla yetişmiş işçi isteyen yalnız İsviçre vardır. O da az işçi almaktadır. Öbür ülkelerin bizden istekleri ise, bizim, insangücü ihtiyacımızla çatışmaktadır. Fakat buna rağmen, bazı yetişmiş işçilerin ya mesleklerini saklayıp düz işçi gibi görünerek ya da kurum aracılığı dışında yollardan yurtdışına çalışmaya gittikleri bir gerçektir.

Bunun iki avuntusu bulunabilir. Birincisi, Türkiye’deki işverenler, muhtaç bulundukları yetişmiş Türk işçilerini yurtdışına çıkarmamak için onların çalışma şartlarını daha çekici kılmaya mecbur olacaklardır. Bunun sonucu olarak da, gençler arasında, yetişmiş işçiliğe, ustalığa, teknisyenliğe, eğilim ve heves artacaktır.

İkincisi, Türkiye’ye dönmek, bilgi ve tecrübelerinden ileride Türkiye’yi yararlandırmak şartıyla, yetişmiş işçilerden bir kısmının Batı ülkelerinde çalışarak geçirecekleri yıllar memleketimiz için büyük değer taşır. Belirli bir bilgi ve kültür seviyesine ulaşmış olduklarından, bu durumdaki kimseler, yabancı ülkelerde geçirecekleri süreleri, düz işçilerden daha iyi değerlendirmek, az zamanda daha çok şey öğrenmek imkânını bulabilirler.

Kısacası, yurtdışına işçi akımının, bir miktar yetişmiş işçi kaybı bakımından doğurduğu zararla, başka bakımlardan sağladığı fayda karşılaştırıldığında, fayda zarardan daha ağır basar. Herhalde, daha iyi bir çalıştırma politikasıyla, ihtiyacımız olan yetişmiş işçileri Türkiye’de tutmanın veya Türkiye’ye geri getirmenin yolları da kolaylıkla bulunabilir. Yeter ki işverenler, bu yolları öğrenmek ve izlemek zahmetine katlansınlar.

Döviz Geliri

Yurtdışına işçi gitmesinin ikinci büyük faydası, dışarıya giden işçilerin yurduмуza kazandırdıkları dövizdir. Türkiye, dış ödemeler

dengeindeki açığı kapatmak bakımından, kısa vadede, iki kaynağa umut bağlamıştır. Bunlardan biri turizm gelirleridir, biri de, işçi tasarruflarının yurda döviz olarak gelmesidir.

Bir döviz kaynağı olarak turizme bağlanan umutların gerçekleşmesi daha çok zaman alacağına benzer. Son yıllarda turizme verilen büyük öneme ve bu alandaki yatırımların yılda 300 milyon lirayı aşmış olmasına rağmen, turizm hâlâ, Türkiye'nin döviz kazandığı değil, döviz yitirdiği bir alandır. Öyle ki, 1964 yılında, turizmden elde ettiği 8.317.000 dolarlık gelire karşılık, Türkiye'nin aynı yıl turizm gideri 21.806.000 doları bulmuştur. 1965'te de 10.800.000 dolarlık turizm gelirine karşılık 20 milyon dolarlık turizm gideri tahmin edilmektedir.

Oysa yurtdışına giden işçiler, herhangi bir yatırıma ihtiyaç olmaksızın, Türkiye'ye büyük ölçüde döviz kazandırmaya başlamışlardır. Bunun için devletin katlandığı masraf, mahdud yönetim giderleri ile resmi ve serbest döviz arasındaki farkı kapatmak üzere işçilere verilen faiz tutarından ibarettir.

İşçi dövizleri, yurdumuza, 1964 yılı sonlarında, 499 sayılı kanunun uygulanmasıyla gelmeye başlamıştır. Bu kanunun ödenmesini mümkün kıldığı yüksek faizler, yurtdışındaki işçilerimiz için, tasarruflarını resmi yollardan döviz olarak yurda göndermeyi çekici hale getirmiştir. 1964 yılında Maliye Bakanlığı'nın, köstekleyici bürokratik gelenek ve görenekleri kırarak attığı bazı cesaretli adımlar da işçilerin bu imkândan yararlanmalarını kolaylaştırmıştır. Öyle ki, resmi görevliler, Türk sınırından başlayarak, trende bile para bozmak tadırlar.

Bu kanun ve tedbirlerin yürürlüğe girmesiyle, yurda gelen işçi dövizleri, 1964 sonlarından itibaren büyük artış göstermektedir. Devlet Planlama Teşkilâtı, 1965'te, resmi kanallardan yurda gelecek işçi tasarruflarının 2 milyon doları bulacağını tahmin ediyordu. Gerçekte ise, 1965 yılı sonuna kadar bu yoldan 70 milyon dolara yakın döviz gelmiştir.

Yurtdışındaki işçilerimizin adam başına ortalama tasarruf gücü ayda 50 dolar olarak hesaplanabilir. 1965 rakamları bu tasarrufun büyük ölçüde gerçekleştiğini ve yurda aktarıldığını göstermektedir.

Buna göre, dışarıdaki işçilerimizin sayısı arttıkça, Türkiye'ye gelen işçi dövizlerinin de hemen aynı oranda artması beklenebilir. Yeter ki, Türk parasının değerinde, 499 sayılı kanun gereğince işçilere ödenen yüksek faizlerle de kapatılamayacak kadar büyük bir düşüş olmasın!

Bugünkü durumda bile, ihracat mallarımız arasında, tütünden başka hiçbir kalem, Türkiye için bu kadar geniş bir döviz kaynağı teşkil etmemektedir. Yakın zamanda, belki bu yıl, işçi dövizlerinin, tütün ihracından gelen dövizini de aşması mümkündür.

İşçilerimizin yurda, böyle, beklenenin üstünde döviz göndermeleri iki gerçeği gösterir:

1) İşçilerimizin tasarruf eğilimleri yüksektir.

2) İşçilerimiz, memleketleriyle, memlekette bıraktıkları aileleriyle bağlantılarını korumaktadırlar; ve bir süre dışarıda çalıştıktan sonra Türkiye'ye dönüp tasarruflarını Türkiye'de değerlendirmeyi tasarlamaktadırlar. Bu iki gerçeğin Türkiye için anlamı büyüktür.

Gene bu iki gerçek, işçilerimizin Batı ülkelerine gidip vatanlarını, ailelerini unuttukları, sefahate daldıkları, paralarını içki, kumar ve eğlenceye harcadıkları yolundaki sanı ve söylentilerin ne kadar asılsız olduğunu ortaya koymaktadır. Böyle söylentiler doğru olsaydı, Avrupa ölçülerıyla dar gelirli sayılabilecek 150 bin Türk işçisi, bir yılda memlekete 70 milyon dolar para gönderemezdi.

Şüphesiz, işçilerimiz arasında, Avrupa'ya, macera için gidenler veya gittikten sonra maceralara sürüklenenler, paralarını içki, kumar veya eğlenceye harcayanlar, ailelerini, memleketlerini unutanlar da vardır. Fakat böylelerinin sayıları, asla bir genellemeye elvermeyecek kadar azdır.

Genel olarak, Avrupa'daki yabancı işçi toplulukları arasında en düzgün ve düzenli yaşayanların Türkler olduğunu, işçilerimizin gittiği ülkelerin yetkilileri belirtmektedirler. Türk işçilerine isteğin gitgide artışı, işçilerimizin iyi ve disiplinli çalışmaları kadar, düzgün ve düzenli yaşayışlarının ve dürüstlüklerinin de etkisi vardır.

Yaşayışlarında kötü yollara sapan az sayıdaki işçilerimiz, bulundukları yerlerde, Türk işçi topluluklarının uyarıcı ve denetleyici baskısını üzerlerinde duymaktadırlar. İnceleme gezim sırasında, örneğin,

Almanya'da, yer yer, işçilerimiz, birahanelerde hadise çıkartan bazı vatandaşları yüzünden mahcup duruma düştüklerini söylediler; Alman polisinin böylelerine karşı çok yumuşak davrandığından yakındılar; Alman emniyet makamlarını uyarmamı istediler.

Belçika'da ise, bir maden ocağının işçi yurdunda gördüğüm Türk işçileri, aralarından birkaç kişinin, kazançlarını kumarda harcayıp Türkiye'deki ailelerini ihmal ettiklerini söylediler; ve Belçika polisinin Türk işçilerine kumarı yasak etmesi için benim aracılığıma istediler.

Bu noktada bir üzüntümü belirtmeden geçemeyeceğim. Genellikle Türk işçileri arasında tasarruf eğilimi bu kadar yüksekken, şimdi Türk hükümeti, yurtdışındaki işçilerimizi, bir talih oyunu olan sportotoya alıştırma yolunda çaba göstermektedir.

Sportoto idaresi, başlangıçta, Almanya'daki işçilerimizden yılda 2.760.000 mark gelir sağlayacağını, zamanla bu gelirin daha da artacağını umuyor. Fakat bu parayı sportotoya yatırmak yerine tasarruf eden işçiler, artık nasıl olsa döviz olarak yurda göndermektedirler. Tasarruf yoluyla değil de, sportoto yoluyla Türkiye'ye gönderirlerse, bu paranın yüzde 7'si, bayi hissesi olarak Almanya'da kalacaktır. Üstelik işçilerimiz bir kez sportoto oynamaya alıştırlarsa, türk sportotosunu değil, bulundukları ülkenin sportoto veya sporlotosunu oynayabilirler; hatta bu alışkanlık onları zamanla talih oyunlarına da yöneltip, tasarruf eğilimlerini zayıflatabilir. Sportoto idaresi, yurtdışında Türk işçileri için bayilik kurma teklifini biz hükümette iken de yapmış fakat teklif reddedilmişti. Şimdi ise, son Bütçe görüşmeleri sırasında Millet Meclisi'nde yaptığımız uyarıya rağmen, Almanya'da sportoto bayiliği açılmasına karar verilmiştir. Yurtdışındaki işçilerimizin kültür ve eğlence ihtiyaçları yönünden yapılacak o kadar çok şey varken, devletin işe sportoto bayiliğinden başlaması bence pek yersiz ve zararlı olacaktır.

İşçilerimizin tasarruf eğilimlerini bozmaksızın, onların zaruri harcamalarından da bir kısmını Türkiye'ye döviz olarak çekebilmenin asıl etkili ve yararlı yolu, işçilerimizin bulunduğu bölgelere Türkiye'den bazı tüketim maddeleri göndermektir. Bu konuda bir buçuk-iki yıl önce başlamış hazırlıklar, maalesef, hâlâ sonuçlandırılmamıştır.

Batı Avrupa ülkelerindeki Türk işçilerinin alışık oldukları ve aradıkları yiyecek maddelerini Yunanistan, İtalya, hatta kısmen Yugoslavya ve Bulgaristan göndermekte ve böylece, Türk işçilerinin yiyeceğe harcadıkları paradan bir kısmını bu ülkeler kazanmaktadırlar.

Bu konuda özel teşebbüsün çaba göstermesi uygun olabilir. Fakat yurtdışına işçilerimiz için yiyecek ve başka bazı tüketim maddeleri gönderme işi devletçe başlatılıp örgütlenmez de özel kesimin teşebbüs ruhundan beklenirse, daha çok döviz ve zaman kaybedilebilir.

Bu alanda ödev, Devlet Üretim Çiftlikleri, Et ve Balık Kurumu ve Sümerbank gibi ilgili İktisadi Devlet Teşekkülleri'nin ortaklaşa kuracakları veya görevlendirecekleri bir kuruma verilmeli; bu kurum tarafından, işçilerimizin yoğun olarak bulundukları bölgelerde açılacak satış yerlerinde, yalnız Türk yiyecek maddeleri değil, kumaş, hazır giysi, ayakkabı gibi giyecek eşyası da satılmaktadır. Gene bu kurum, çok sayıda Türk işçisi çalıştıran işyerleriyle, onların bir kısım yiyecek malzemelerini sağlamak üzere anlaşmalar yapmaya çalışmalıdır. Böyle bir teşebbüs, zamanla, Türkiye'nin o ülkeler halkına da kendi mallarını tanıtmayı, öylelikle ihracatını artırması için ortam hazırlayabilir. Nitekim İtalyan yiyecek ve içeceklerinin dış pazarlarda tanınıp tutunmasında, İtalyan göçmen ve işçilerinin büyük etkisi olduğu söylenmektedir.

Bu yolda yapılacak teşebbüsler başarıya ulaşırsa, Türkiye'ye, döviz olarak, yalnız işçilerin tasarrufları değil, yiyecek ve giyeceğe harcadıkları paranın bir kısmı, hatta işverenler tarafından Türk işçilerinin yiyeceklerine harcanan paranın bir kısmı da gelebilecektir.

İşçi tasarruflarının Türkiye'ye döviz olarak akmasının büyük faydaları yanında, bir tehlikesine de dikkati çekmek isterim. Fakültenizin değerli öğretim üyeleri ve öğrencileri, bu tehlikenin ölçüsünü, şüphesiz, benden daha iyi takdir edebilecek durumdadırlar.

Bugünkü durumda, bu tasarruflar, büyük ölçüde, karşılıksız-bir satınalma gücü olarak Türkiye'de piyasaya çıkmaktadır. Tasarruflardan bir kısmının bankalarda biriktirildiği kabul edilse bile, bir kısmını da, işçilerin buradaki aileleri, geçim durumlarını düzeltmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için harcamaktadırlar. Bir başka deyişle, bazı

gelişmiş ülkeler ekonomisinin yarattığı satınalma gücü, Türkiye'nin gelişmemiş ekonomisinde piyasaya çıkmaktadır. Üstelik bu satınalma gücünün Türkiye'ye akmasını teşvik için de, devlet bütçesine para konulmaktadır. 1965 yılında bu para 168 milyon lirayı bulmuştur. Dolar başına 240 kuruş üzerinden konulan bu tahsisat, tabiiyle, yurda gelen işçi dövizleri oranında artacaktır. Bunun enflasyonist tehlikelerinden korkmanın, aşırı bir kuruntu sayılmayacağını tahmin ediyorum. Öyleyse ne yapılmalıdır?..

Bence yapılması gereken şudur: Devlet olarak ve toplum olarak, yalnız dışarıdaki işçilerimizin tasarruflarını döviz halinde Türkiye'ye çekme yollarını araştırmakla, bunu sağlamakla yetinmemeliyiz. Bu, işin sadece birinci safhası sayılmalıdır. İkinci safha olarak, bu tasarrufların, Türkiye'de bir karşılıksız satınalma gücü olarak piyasaya çıkacak yerde, Türk ekonomisini geliştirecek bir güç olarak değerlendirilmesi yollarını araştırıp bulmalıyız.

Kısacası, bu paralar, yalnız yurda gelmekle kalmamalı, yurtda da, tüketimden veya küçük küçük bireysel teşebbüslerden çok, verimli yatırımlara yönlendirilmelidir.

İşler olurla bırakılırsa, zamanla yurda dönecek işçilerimiz, biriktirebildikleri paralarla, ayrı ayrı atölye ve dükkânlar, birey veya aile teşebbüsü niteliğinde küçük işletmeler kurma yoluna gideceklerdir. Oysa Türk ekonomisi, gereğinden çok küçük işyerlerine bölünmüştür. Bunların sayısını daha da artırmak, esnaf ve küçük sanatkârların sayılarını çoğaltıp kazançlarını azaltmaktan başka bir sonuç vermeyecektir. Nitekim taksicilikte bu durum şimdiden ortaya çıkmıştır. Üstelik yurtdışlarımızın çalışmak üzere gittikleri ülkelerdeki büyük sınai tesislerde edindikleri bilgi ve görgüler de Türkiye'nin ekonomik gelişmesinde yeterince değerlendirilmemiş olacaktır.

Buna karşı başlıca tedbir, yurtdışındaki işçilerimizin, tasarruflarıyla, Türkiye'de ortaklaşa büyük yatırımlara girişmelerini teşvik etmektir. Devlet bu yönde kendilerine öncülük ve önderlik etmelidir. Dönüşlerinde de, işçilerimizin, kendi yatırımlarıyla kurulacak tesislerde çalışma bakımından öncelikleri olmalıdır.

1964 sonlarında, yurtdışındaki işçilerimizin sorunlarını incelemek üzere çıktığım gezide, işçilerimizle, beş ülkede, yüze yakın toplantı

yaptım. Bu toplantıların hemen hepsinde, işçilerimizin böyle bir yatırım ortaklığı için ne düşündüklerini öğrenmeye çalıştım. İşçilerimizin, buna çok istekli ve hazır olduklarını; tasarruflarını bu yolda değerlendirmek için önderlik ve güvence aradıklarını gördüm. Türk toplumu gibi her şeyi devletten bekleme geleneğinin yerleşmiş olduğu bir toplumda, bu önderliği ve güvenceyi sağlamak devlete düşerdi.

Bu husus, 1965'te Yüksek Planlama Kurulu'nda karara bağlanmış ve aynı yılın sonlarında hükümetçe, ilgililere, gereken hazırlıkların yapılması için direktif verilmişti. Fakat ne yazık ki, bildiğim kadar, aradan geçen bir buçuk yıl içinde, bu hazırlıklar, verimli bir safhaya ulaşamamıştır. Siyaset adamları, konuya gereken önemi vermez görünmektedirler. Maliyecilerimiz ise, genellikle, "devleti sadece işçi tasarruflarının döviz olarak yurda gelmesi ilgilendirir" anlayışı içindedirler.

Bir büyük gazetenin bu konudaki teşvik edici yayınlarına ve Almanya'da Köln çevresindeki bazı uyanık işçilerimizin, teşebbüsü ele alıp bir yatırım ortaklığının çekirdeğini kurmuş olmalarına rağmen, resmi makamların ilgisizliği veya çekingenliği, bizim için pek değerli zamanın ve yatırım imkânlarının yitirilmesine sebep olmaktadır.

İşçilerin ortak yatırıma girişmeleri Türkiye'de teşebbüs özgürlüğünün bir anlamda sosyalleşmesi, gerçek bir halk ekonomisinin ve sınai demokrasisinin gelişmesi sonucunu da doğurmuş olacaktır.

Yurtdışındaki işçi tasarruflarını verimli yatırım alanlarına yöneltmek için düşünülen bir başka tedbir ise, İş ve İşçi Bulma Kurumu ile Köy İşleri Bakanlığı arasındaki işbirliği sayesinde, daha hızlı ve başarılı olarak uygulanmaya başlamıştır. Köylerinde belirli ekonomik amaçlara yönelecek kooperatifler kuran ve tasarruflarıyla bu kooperatiflere katkıda bulunmayı yükümlenen köylülere, özellikle dağ ve orman köylülerine, yurtdışına gitmede öncelik tanınmaktadır. Böylelikle, hem, yurtdışına giden işçilerden bir kısmı olsun, gizli işsizliğin asıl kaynağından seçilip gönderilmiş olmakta; hem de, bu işçilerin tasarrufları, kalkınmaya en çok muhtaç toplulukların ekonomik gücünü geliştirmek üzere kullanılabilir.

Eğitim ve Görgü

Ekonomik kalkınmada, eğitilmiş insan gücünün, disiplinli çalışmanın ve iyi işletmeciliğin, en az doğal kaynaklar ve sermaye kadar, hatta bunlardan daha büyük önem taşıdığı, çağımızda gitgide belirginleşen bir gerçektir. Bu gerçeği, işçilerimiz, çalışmak üzere gittikleri gelişmiş ülkelerde kendi tecrübeleriyle kavramaktadır. Almanya gibi savaktan yanıp yıkılarak ve topraktan budanarak çıkmış, Hollanda gibi sömürgelerini yitirmiş veya İsviçre gibi doğal kaynakları ya da İsveç gibi sermayesi kıt ülkelerin, bilgili ve disiplinli çalışma ve insan gücünü iyi değerlendirme yoluyla nasıl kalkındıklarını, ekonomilerini nasıl hızla geliştirmekte olduklarını gözleriyle görmektedirler.

Yurtdışına işçi akını başlayınca kadar, Türkiye'nin Batı ülkeleriyle temas imkânı hemen yalnız seçkin zümrelerin tekelindeydi. Yurtdışına, Batı ülkelerine, ancak devlet görevlileri, büyük işadamları, bilimsel incelemeler yapacak kimseler ve bazı öğrenciler giderlerdi. Onlardan da çoğu, mahdud çevrelerle temas edebilir, o ülkeler halkının günlük yaşantısını ve çalışmasını paylaşılamazlardı.

Şimdi, Osmanlı çağının sonlarında çalışmak üzere Amerika'ya gitmiş olan bazı Elazığlılar istisna edilirse, Türkiye'den halk toplulukları ilk olarak Batı ülkelerine gitmektedirler. Hem de aydınlardan çok daha geniş sayıda gittikleri gibi, ülkeler halkının tecrübelerini, yaşantı ve çalışmalarını, birçok aydınlara göre daha yakından paylaşmak imkânını bulmaktadırlar. Köylüsüyle, işçisiyle, Türk halkı, şimdi âdetâ, kalkınmış Batı ülkelerinde bir pratik eğitimden, bir iş başında eğitim programından geçmektedir.

Üstelik bu büyük eğitim imkânı karşılığında, Türkiye, maddi kazanç da sağlamaktadır. Ama sağlayabileceği manevi kazançlar, o maddi kazançlarla, yani işçilerin döviz olarak yurda gönderdikleri tasarruflarla kıyaslanamayacak kadar büyüktür.

Gerçi, dışarı giden işçilerimizden pek çoğunun, girdikleri işyerlerinde belirli basit işler gördüklerini, fazla bilgi ve tecrübe edinemediklerini, sistemli bir teknik eğitim imkânı bulamadıklarını, onun için, yurtdışında geçirdikleri sürelerden manevi bir fayda sağlayamadıklarını öne sürenler vardır. Fakat ben o kanıda değilim.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında, örneğin Galiçya'da savaşa katılmış onbaşlıların, çavuşların bile, Anadolu'daki köylerine döndüklerinde, az buçuk "dünya görmüş" birer o toplum önderi durumuna geldikleri ve çevrelerini etkiledikleri göz önünde tutulursa işçilerimizden, yurtdışında en az şey görüp öğrenenlerin bile, toplumumuz için önemi küçümsenemeyecek tecrübe ve izlenimlerle, hiç değilse, değişik bir dünya görüşü ile disiplinli ve verimli bir çalışma anlayış ve alışkanlığı ile yurda dönüşlerinde oynayabilecekleri etkili rol tahmin edilebilir.

Bu disiplinli ve verimli çalışma anlayış ve alışkanlığı, Türkiye'nin ekonomik gelişmesinde, sınaileşmesinde, gereği gibi değerlendirilebilirse, sadece bu kadarı bile, bir kısım yurttaşlarımızın işçi olarak dışarı gidip gelmelerini memleket yararına saymaya yeter.

Zonguldak'taki kömür işçisinin verimi, Alman veya Belçikalı kömür işçisinin veriminin ancak üçte biri kadardır. Fakat Zonguldak'taki maden işçisi, hatta ömründe hiç madene inmemiş bir Anadolu köylüsü, Almanya'da, Belçika'da bir maden ocağına indiğinde, en az o ülkelerin kendi işçileri kadar, hatta çoğu zaman onlardan daha verimli olmaktadır.

Ömründe sapan veya pulluktan başka alet veya başkalarının sürdüğü bir traktörden başka makine görmemiş köylü, birçoklarımızın tembel bildiğimiz, kahvehane köşelerinde vakit öldürmesinden şikâyet ettiğimiz Anadolu köylüsü, birçok bakımlardan henüz ortaçağı yaşayan köyünden kalkıp, 20. yüzyılın ikinci yarısının en ileri sanayi merkezlerine, büyük fabrikalarına gittiğinde, işi en çabuk öğrenen, en çok çalışan ve en yüksek verimi veren işçiler arasına girmektedir.

Birçok işverenlerimizin, devamsızlığından, işi savsaklamasından şikâyet ettikleri Türk işçileri, Batı ülkelerinde, devamlılıkları ile işe bağlılıkları ile sıvrılmaktadırlar.

Örneğin, Belçika'da büyük bir maden ocağında tespit edildiğine göre, genel olarak işçiler arasındaki devamsızlık yüzde 20 olduğu halde, Türk işçileri arasında bu oran, yüzde 7 ile en düşük seviyededir.

Düzenli yaşamaya ve disiplinli çalışmaya büyük önem veren İsviçre'de, yabancı işçi çalıştıran işverenler arasında yapılan bir geniş anketin de şu sonuçları verdiği bize açıklanmıştı:

1) Çalışkanlığı, işe yatkınlığı ve verimliliği bakımından en çok beğenilen işçiler Türk işçileridir.

2) İsviçre'nin yaşama düzenine en çabuk uyanlar Türk işçileridir.

3) En kolay yabancı dil öğrenenler Türk işçileridir.

İşçilerimizin gittikleri başlıca Batı ülkelerinde, şimdi en çok aranan yabancı işçilerin Türk işçileri oluşu da, bu izlenimlerin genel olarak • ülkeler işverenlerince paylaşıldığını gösterir.

Demek ki, dinamik, verimli ve disiplinli bir yaşama ve çalışma düzeni içinde, hele kendilerine saygı gösterildiği, hakları korunduğu ve beslenme ihtiyaçları karşılandığı vakit, Türkler, bir ülkenin kalkınması, sınaileşmesi için en değerli bir insan unsuru olabilmektedirler. Bu insan unsurundan Türkiye'de de, Batı ülkelerindeki kadar yararlanmanın yolunu bulabilirsek, kalkınma hareketimiz büyük hız kazanır.

Şimdilik, Türk işverenlerinin büyük çoğunluğu, bunun yolunu bulabilmek için gerekli işletmecilik ve sınav psikoloji bilgisinden, insan ilişkileri anlayışından yoksundur. İşverenlerin bu konulardaki eğitimi hızlandırmak gerekir. Fakültenizin ve fakültenize bağlı İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü ile İşletme İktisadi Enstitüsü'nün bu yöndeki olumlu çalışmaları o bakımdan büyük değer taşır. Eğer işçilerimiz, yurda döndüklerinde, bir işyerine girip işçi olarak çalışmak istedikleri zaman, o işyerinde, Batı ülkelerindeyken alışkanlıkları nitelik ve düzeyde bir çalışma ve işletme düzeni bulamazlarsa, işverenlerle aralarında uyumlu ve verimli ilişkiler kurulması eskisinden daha güç olacaktır.

Yurda dönecek işçilerimizin, hissedarı olacakları ve yönetimine katılacakları işyerlerinde çalışma imkânı bulabilmeleri çok önemlidir. Çünkü öylelikle, işçiler, Batı ülkelerinde kendilerini o kadar verimli kılan çalışma ve işletme düzeninin Türkiye'de de kurulmasına bizzat önayak olabileceklerdir.

Türk işçilerinin Batı ülkelerinde edindikleri teknik bilgi ve tecrübeyi, Türkiye'ye döndükleri zaman yerinde değerlendirmek için de tedbir alınmalıdır. Bunun bir çaresi, gene işçilerin kendi kuracakları ortaklıklara ait işyerlerinde çalışmalarıdır. Bir başka çaresi de şudur: Türk İş ve İşçi Bulma Kurumu, işçilerimizin çalıştığı yabancı ül-

kelerdeki ilgili kuruluş ve örgütlerle anlaşarak işçilerimizin o ülkelerde birer meslek sicili tutulmasını sağlamalıdır.

Bu sicillerde, her işçinin hangi işlerde ne kadar çalışıp ilerlediği, ne ölçüde bilgi ve tecrübe kazandığı belirtilmelidir. Sicillerdeki bu bilgiler, işçilerin yurda dönüşünden önce, o bilgi ve tecrübelerden yararlanabileceği düşünülen işverenlere mümkün olduğu kadar geniş ölçüde duyurulmalı, işverenlerden gelecek istek ve teklifler, işçilere, dönüşlerinden önce bildirilmelidir. Öylelikle, işverenin, muhtaç olduğu nitelikte işçiyi, işçinin de faydalı olabileceği işyerini bulması kolaylaştırılmış ve işçilerimizin yurtdışında edindikleri bilgi ve tecrübenin Türkiye’de yerinde değerlendirilmesi sağlanmış olur.

Almanya’da ilgili resmi makamlar ve işveren örgütleri, böyle bir düzen kurulmasına yardımcı olabileceklerini, 1964 sonundaki temaşlarımızda bize vaat etmişlerdi. İş ve İşçi Bulma Kurumu’nun da bunu gerçekleştirmek üzere teşebbüse geçmesi o tarihlerde karara bağlanmıştı.

Batı Avrupa ülkelerindeki işçilerimiz, işbaşında gördükleri eğitim dışında, isterlerse, meslek kurslarına giderek, bilgilerini daha da artırabilirler. Bulundukları ülkelerde bunun için geniş imkânları vardır. Şimdilik böyle imkânlardan yararlanan işçilerimiz çok az olmakla beraber, eğitime ayıracakları vakit ve enerjinin kısa zamanda mükâfatlandırılabilceği kanısını edinirlerse, eğitim istekleri artacaktır.

Bu mükâfatlandırmanın yolları neler olabilir?.. Birincisi, yurtdışında görecekları eğitimin Türkiye’ye dönüşlerinde bir işe yarayaacağına, yerinde değerlendirilebileceğine ve kendilerine, gördükleri eğitimle orantılı iş ve ücret imkânları bulunacağına güvenebilmelidirler.

İkincisi, bu eğitimi, kendilerinin ortaklaşa kuracakları işyerlerinde değerlendirme imkânları olacağını bilmelidirler. Üçüncüsü, görecekları eğitimin, çalışmakta oldukları yabancı ülkelerde kendilerine terfi ve terfih yollarını açacağına inanabilmelidirler. Henüz bu imkân ve yollardan hiçbirini sağlanamadığına göre, işçilerimizin, yurtdışında boş vakitlerini eğitimle değerlendirmek için bir çaba göstermeleri elbette beklenemez.

Avrupa Ekonomik Topluluğu ve İşçilerimiz

Yurtdışındaki işçilerimiz için, genellikle, bir ölçünün üstünde terfi ve terfih imkânlarının şimdilik kapalı oluşu, bizi bir başka önemli konuya getirmektedir. O da, işçilerimizin Batı Avrupa ülkelerinde karşılaştıkları bazı eşitsizlik ve engeller konusudur.

Gittikleri ülkenin dilini öğrenme veya teknik bilgilerini artırma zahmetine katlanan işçilerimizden bir kısmı, bazı işyerlerinde, daha yüksek mevki ve ücretlere kavuşma imkânı bulabilirler ve yer yer bulmaktadırlar. Fakat bu imkân henüz yaygın değildir. Genellikle, dil öğrenseler de, bilgilerini artırsalar da, bu imkân şimdilik çok sınırlıdır ve ancak olağanüstü durumlarda ve bazı istisnai işyerlerinde elde edilebilmektedir. Bunun da sebebi şudur: Belirli bir kademeden üstündeki iş ve mevkiler, öncelikle, o ülkelerin kendi işçilerine ayrılmıştır. Bu engeli aşmanın bizim için en kolay yolu, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda, üye devletler işçilerine tanınmaya başlayan hareket serbestliği ve tam eşitlik haklarından bizim işçilerimizi de yararlandırmaktır.

1964 sonunda görevli olarak Belçika'ya gittiğim zaman, Topluluk yetkilileriyle yaptığım temaslar, bunun hiç de imkânsız, hatta güç olmadığını göstermiştir. Tersine, yetkililer, bizi bu yolda teşebbüse geçmeye teşvik etmişlerdir. Bu husus, 1964 sonunda hükümete verilen raporumuzda belirtilmişti. Bizim şimdilik ancak bir ortaklık anlaşmasıyla bağlantı kurduğumuz Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda, eşit hak ve yükümler taşıyan tam üyeliğe geçebilmemiz, ekonomik durumumuzun belirli bir süre içinde belirli bir seviyeye ulaşmasına bağlıdır. Fakat ekonomik bakımdan o seviyeye varmadan önce de, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile sosyal entegrasyonumuzu sağlamak imkânı ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda, ekonomik bakımdan tam üyelik şartlarımız gerçekleşmeden önce, sosyal hak ve yükümler bakımından tam üye durumuna gelmemiz, bugünden mümkündür ve bizim için yararlı olacaktır. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun, sosyal alanda iki temel amacı vardır:

1) Topluluk içinde işçilerin bütün ülkelerde serbestçe yer değiştirebilmeleri.

2) Topluluk içinde işçilerin yaşama düzeylerinin dengeli ve eşit olması için gerekli tedbirlerin alınması ve üye ülkelerin çalışma mevzuatı denkleştirilerek, Topluluk içinde ortak bir sosyal politika sağlanması...

Birinci amaç yönünde biz zaten fiilen ilerlemekteyiz. Çünkü bugün Avrupa Ekonomik Topluluğu ülkeleri arasında dışarıdan işçi alan üç ülke, Batı Almanya, Hollanda ve Belçika, en çok Türk işçisi aramaktadır. Son zamanlarda Fransa da Türkiye'den işçi isteyen üye devletler arasına girmiştir. Böylece, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile fiili entegrasyonumuz, sosyal alanda, kendiliğinden oluşmaktadır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda tam üyeliğin bu bakımdan sağlayabileceği hak ve avantajlardan bir kısmını biz, şimdilik, ikili işçi anlaşmalarıyla ve gene ikili sosyal güvenlik sözleşmeleriyle sağlamaya çalışmaktayız. Üye devletlerden Almanya, Hollanda, Belçika ve Fransa ile ikili anlaşmalarımız; Almanya ve Hollanda ile sosyal güvenlik sözleşmelerimiz vardır. Belçika ve Fransa ile de sosyal güvenlik sözleşmeleri yapılabilir.

Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki, Topluluğun tam üyesi olmak, bizi, ikili anlaşmalara ihtiyaç duymaktan nasıl olsa kurtarmayacaktı. Nitekim İtalya gibi, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda tam üye olan bir devlet bile, dışarıya gönderdiği işçiler için ikili anlaşmalar yapma ihtiyacını hâlâ duymaktadır. Hatta bizim, Topluluk'la sosyal entegrasyonumuz gerçekleşikten sonra, Türk işçilerine tanınacak bazı serbestlikleri kendi işteğimize sınırlamak bakımından böyle ikili anlaşmalara ihtiyacımız olacaktır. Şöyle ki, sosyal entegrasyonumuz gerçekleşip de, işçilerimiz, üye devletlerde tam hareket ve çalışma serbestliğine kavuşunca, çalışmak üzere dışarı gitmek isteyenler arasında, İş ve İşçi Bulma Kurumu'na başvurup sıra beklemektense, kendiliğinden gidip yerinde iş arama yolunu seçenler artacaktır. Fakat böyleleri arasında aradıkları işi bulamayanlar, yabancı ülkelerde güç duruma düşeceklerdir. Uzaklık dolayısıyla da, memleketlerine dönmeleri, mesela İtalyan işçilerinininki kadar kolay olmayacaktır. Bu gibi ihtimallere karşı, sosyal entegrasyondan sonra, İş ve İşçi Bulma Kurumu aracılığı ile gitme mecburiyetini devam ettirmek, bu mecburiyete yabancı işverenlerin de uymalarını anlaşmalarla hükme bağlamak ihtiyacı duyulacaktır.

Bugün, işçi hareketlerinde serbestlik bakımından, Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde gerçekleştirilmiş olan başlıca hususlar şöyle özetlenebilir:

1) İşçi hareketlerinde serbestlik ilkesinin uygulama alanı iş kolları bakımından genişletilmiştir.

2) Üye devletlerin kendi işçisine iş vermede öncelik tanınması hakkından kısmen feragat edilmiştir.

3) Bir üye devletin kendi işçilerine öncelik tanıdığı iş kollarında bile, o ülkede iki yıl sürekli işçilik yapmış olan bir başka üye devlet işçisi eşit hakka sahip olacaktır.

4) Başka üye devletlerden gelen işçilerin, evvelce, mesleki organlarda yalnız oy hakları vardı. Şimdi ise, bu işçiler, bir müessesede en az üç yıl sürekli çalışmış olmak şartıyla, her göreve seçilebilme hakkını da elde etmişlerdir.

5) İşçi ailelerine de hareket ve yerleşme serbestliği tanınması yolunda konut imkânlarının elverdiği ölçüde ileri adımlar atılmıştır.

6) Sosyal güvenlik alanında ikili sözleşmelerin koordinasyonu yönünde ileri adımlar atılmış; ayrıca, bir müşterek meslek hastalıkları listesi tespit edilmiştir.

Topluluk içinde yer değiştiren üye devletler işçileriyle ilgili sosyal hizmetlere de, Topluluk büyük önem vermektedir. Bu alanda,

1) Her işçiye, gideceği ülkenin çalışma ve yaşama şartları hakkında yeterli bilgi vermek üzere bir düzen kurulmasına;

2) Başka ülkelere giden işçilerle ilgili sosyal hizmetlerde çalışacak personelin yetiştirilmesine;

3) Bu gibi sosyal hizmetlerin koordine edilmesine, çalışılmaktadır.

Ayrıca, Topluluk içinde ülke veya meslek değiştiren işçilerin, yeni şartlara, yeni mesleklere ve teknolojiadaki gelişmelere çabuk ayak uydurabilmeleri için gerekli eğitim kurumlarının kurulmasına büyük önem verilmektedir. Görülüyor ki, işçi hareketlerinde serbestlik ve işbirliği bakımından, Topluluk üyelerine sağlanan hak ve imkânlar bizi de yakından ilgilendirmektedir. Bu hak ve imkânlardan bizim işçilerimizin de yararlandırılması, işçilerimizin karşılaştıkları birçok sıkıntı ve güçlüklerin çözümünü kolaylaştıracak, ayrıca işçi piyasalarında yerimizi sağlamlaştırmamızı mümkün kılacaktır. Bunların bir

kısmını iki taraflı anlaşmalarla bir ölçüde veya tamamen sağlamış olsak bile, sosyal bakımdan Avrupa Ekonomik Topluluğu ile daha sıkı bir kaynaşmanın bize büyük faydalar sağlayacağına şüphe yoktur. Kaldı ki sosyal entegrasyonun bir an önce gerçekleşmesi, ekonomik entegrasyonumuzu ve üye devletlerin bize bu yolda yardımlarını daha sağlam teminata bağlamış olacaktır.

Gerçi, sosyal entegrasyon isteğimizin kabul edilebilmesi için, bazı koşullara ve normlara uymamız gereklidir. Fakat bu yönde henüz bazı eksikliklerimiz olsa da, son yıllarda işçi hakları ve sosyal güvenlik alanında atmış olduğumuz ileri adımlar, bizim sosyal entegrasyon isteğimizin, bazı eksikliklerimize rağmen, şimdiden kabulü için elverişli bir ortam sağlamıştır. Topluluk yetkilileri de özel temaslarda bunu belirtmektedirler.

Sosyal entegrasyonun koşul ve normları bakımından eksikliklerimiz başlıca üç noktada toplanabilir:

- 1) Memleketimizde henüz işsizlik sigortası yoktur.
- 2) Tarım işçilerimiz henüz sosyal güvenliğe kavuşmamıştır.
- 3) Kanuni bir hak olarak memleketimizde çocuk ve aile zammı

müessesesi yoktur.

Bunlardan, işsizlik sigortası, kalkınma planımıza alınmıştır. Kaldı ki, kıdem ve ihbar tazminatı müessesesi, bu konudaki eksikimizi bir ölçüde kapatmaktadır. Tarım işçilerinin sosyal güvenlik-ten yararlanmalarını mümkün kılacak olan Tarım İş Kanunu ile ilgili çalışmalar ilerlemiştir. Çocuk ve aile zamları da kanun hükmü haline gelmiş olmamakla beraber, birçok devlet işyerlerinde ve şimdi de, toplu sözleşmelerle bazı özel işyerlerinde, fiilen sağlanmaktadır. Esasen, evlilerin ve çocukluların vergi indirimlerinden yararlanmaları da, dolaylı olarak, bir ölçüde çocuk ve aile zammı sayılabilir. Kaldı ki, daha yaygın biçimde ve kanun hükmüne bağlanarak, çocuk ve aile zammı müessesesinin kabulünün, şimdilik Türkiye için sakıncalı olacağı da öne sürülebilir. Avrupa Ekonomik Topluluğu-üyelerinden birçoğu, nüfus artışını teşvik için çocuk ve aile zamlarına önem vermek zorunda kalmışlardır. Türkiye'de ise böyle bir ihtiyaç yoktur. Tersine, nüfus artışının hızını azaltıcı tedbirlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Bütün bu saydığım özellikler ve nedenler dolayısıyla, Türkiye'nin sosyal düzenindeki eksiklikler, sosyal entegrasyona engel olucu nitelikte sayılmamaktadır.

Bizim için, sosyal bakımdan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na asil intibak güçlüğü, ücretlerin denkleştirilmesi bakımından olabilir. Fakat bu hususta, esasen, üye devletlerin kendi aralarında da ücret dengesi sağlanamadığı içindir ki, bütün Topluluk işçilerini kapsayan toplu sözleşmeler yapılması amacı, henüz gerçekleşmesi ihtimali ufukta görünmeyen bir ideal olarak kalmaktadır. Kaldı ki, Türkiye'de toplu pazarlık sisteminin kurulmasıyla ücretlerde başlayan artış, zaman içinde bizim de Topluluk üyeleriyle ücret denkliği amacına yaklaşmamız için yol açmıştır.

Öte yandan, Topluluğun sosyal amaçlarından birine, Türkiye'nin çoktan varmış olduğu ve birçok üye devletleri bu bakımdan geride bıraktığı söylenebilir. Bu da, kadınlarla erkeklere eşit iş için eşit ücret ödenmesi amacıdır. Bizde bu eşitlik uzun zamandan beri hem hukuken hem de fiilen gerçekleşmiş olduğu halde, Avrupa Ekonomik Topluluğu devletleri, bu konuda, 30 Haziran 1963'e kadar, erkek ve kadın işçiler arasındaki ücret farkının ancak yüzde 10'a indirilmesi hedefini benimseyebilmiş, fakat o hedefe bile hâlâ tam olarak ulaşamamışlardır. Bu ülkelerde, görünüşte, hem erkek hem kadın işçilerin çalıştığı işlerde eşitlik sağlanmış olmakla beraber, yer yer bazı işlerde "bunlar kadına göre iş" gerekçesiyle, yalnız kadınlar çalıştırılmak ve o işlerin de ücretleri düşük tutulmak yoluyla, eşitlik hedefine varılması fiilen ve muvazaalı bir şekilde, geciktirilmiş olmaktadır. Almanya'ya giden kadın işçilerimizin ücret düşüklüğünden şikâyetçi olmalarının gerçek nedeni budur.

Avrupa Ekonomik Topluluğu üyelerinin, bizim üyeliğimiz konusunda yakın zamana kadar besledikleri tereddüdün belki başta gelen nedeni, psikolojiktir. Türklerin Batılı yaşama tarzına uyabileceklerinden şüphe ediyorlar; onun için de, Türkiye'nin üyeliğinin, nihai bir ülkü veya ütopya olarak beslenen siyasal entegrasyonu güçleştireceğinden korkuyorlardı. Fakat şimdi şunu güvenle söyleyebiliriz ki, Avrupa'da Türkiye'yi şerefle ve başarı ile temsil eden Türk işçi ve köylüleri, bu şüpheyi tamamen silmektedirler. İşçi hareketi sayesinde, daha Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ekonomik kaynaşma-

mız gerçekleşmeden, halklarımız arasında bir kaynaşma başarı ile yürümeye başlamıştır.

İşçilerimizin Karşılaştığı Sosyal Sorunlar

Şimdi, yurtdışına giden işçilerimizin karşılaştığı bazı sosyal sorunlarla, bu hareketin Türkiye’de yarattığı ve yaratabileceği bazı sosyal sorunlara ve bunların çözüm yollarına değinmek isterim.

İntibak Güçlüğü

İşçilerimizin yurtdışında karşılaştıkları ilk güçlük, intibak güçlüğüdür. Giden işçilerimizin çoğu köylüdür. Köylülerin de büyük bir kısmı, doğrudan doğruya köyden kalkıp gitmektedirler. Hakkari’nin, Siirt’in veya Sivas’ın bir köyünde doğup büyümüş bir kimse için, günün birinde kendini Münih’in bir meydanında, Ruhr bölgesinin bir maden ocağında buluvermek, kolay üstesinden gelinecek bir çevre ve yaşantı değişimi değildir. Gerçi, genellikle köylümüz, kısa zamanda bu büyük değişikliğin üstesinden gelmekte şaşılacak bir başarı göstermektedir. Hatta oraların yaşantısına belki, Ankara veya İstanbul’dakinden daha çabuk ve daha çok intibak etmektedir. Çünkü o yabancı ülkelerde intibak için daha büyük bir baskı, daha kuvvetli bir zorlama altındadır. Halkımızın, yabancı ülkelerde belirgin olarak ortaya çıkan ulusal onur duygusunun körüklediği, yadırganmama, küçük düşmeme arzusu da, oralara giden yurttaşlarımızın çevreye intibak çabalarını kamçılayıp hızlandırmaktadır. Fakat bu intibak devresini daha da kısaltıp kolaylaştırmak mümkündür ve yararlı olur. Bunun için başlıca şu tedbirler alınabilir:

1) Yurtdışına işçi olarak gitmesi kesinleşen işçilerimiz, burada, kısa bir ön eğitimden geçirilebilir. Bu eğitim sırasında, kendilerine, yol iz bulmalarına yardım edecek kadar yabancı dil bilgisi, gittikleri ülkelerde karşılaşacakları toplum düzeninin özellikleri ve koşulları hakkında bazı zaruri bilgiler; hatta imkân oranında, orada görecekləri işle ilgili basit temel bilgiler verilebilir. Ancak, böyle bir eğitim programının mali yükünü, Türkiye değil, bizden işçi alan ülkeler yüklen-

melidir. Çünkü kendi kalkınması için, kendi ekonomisinin gelişmesi için gerekli eğitimi sağlamak bakımından bile imkânları çok sınırlı olan, yetersiz kalan Türkiye'nin başka ülkeler ekonomisine eğitim yardımıyla bulunmaya kalkışması yersiz ve aşırı bir cömertlik olur.

Böyle bir eğitim programının sorumluluk ve yükünü, bizden işçi isteyen ülkeler, kendi üzerlerine almalıdırlar. Buna ikna edilmelidirler. Böyle bir eğitim, bizden önce, onların yararına olacaktır. İşçilerimizin o ülkelerdeki yaşama ve çalışma şartlarına intibak için harcadıkları zamanı, Türkiye'de uygulanacak bir ön eğitim programıyla kısaltmakta, doğrudan doğruya o ülkelerdeki işverenlerin menfaatleri vardır. Nitekim bir Alman müessesesi, bu gerçeği görerek, Türkiye'den getirmeceği kadın işçiler için İstanbul'da bir hazırlık ve ön eğitim merkezi kurmuştur.

2) Türkiye'de bir ön eğitimden geçseler bile, işçilerimiz, gidecekleri ülkelerde gene bazı intibak güçlükleriyle, türlü sosyal meselelerle karşılaşacaklardır. Bunların çözümüne yardımcı olmak üzere, bizden işçi alan ülkelerde, sosyal hizmet örgütleri kurulmalı ve bu örgütlerde Türklere mümkün olduğu kadar geniş sayıda yer verilmelidir. Yabancı ülkelerdeki işçilerimizin çalıştıkları işyerlerinde ortaya çıkan gerginlik ve sürtüşmelerin başlıca kaynağı, işçilerimizin tercümanlara ve nezaretçilere güvensizlikleridir. Bu güvensizlik, bazı işyerlerinde haklı, bazı işyerlerinde haksızdır. Ama haksız olduğu durumlarda bile, bu güvensizlik, üzerinde durulması gerekli bir psiko-sosyal gerçektir. Bu güvensizliğin kaynağı, işçilerimizin, tercümanları ve nezaretçileri işverenlerin adamı olarak görmeleri; işverenleriyle veya çevreleriyle ilişkilerini düzenlemede ve anlaşmazlıklarını çözmede de, onlardan başka aracı bulamamalarıdır. Yabancı dil bilgisizliği veya yetersizliği, kendi başlarının çaresine bakmalarını, şikâyetlerini doğrudan doğruya üst kademelere veya resmi makamlara bildirmelerini imkânsız kılmakta veya çok güçleştirmektedir.

Buna karşı en etkili tedbiri Belçika bulmuştur. Belçika'da, Türk işçilerini çalıştıran bütün kömür işletmelerinin bağlı bulunduğu federasyon, işçilerimiz için dört sosyal delegelik kurulmasını sağlamıştır. Bu sosyal delegelerin ücretlerini, bürolarını, hatta otomobillerini, Kömür İşletmeleri Federasyonu vermektedir. Fakat ücretler, de-

legelere Türkiye Büyükelçiliği aracılığı ile ödenmektedir. Otomobilleri, gene büyükelçilik aracılığı ile tahsis edilmektedir. Sosyal delegelerin seçiminde, atanmasında ve gerekirse işten çıkarılmasında bütün yetki gene Türkiye Büyükelçiliği'nindir. Öylelikle, bütün masrafları Belçikalı işverenler tarafından karşılandığı halde, bu sosyal delegeler, hukuken ve fiilen Türkiye Büyükelçiliği'ne bağlıdırlar. Onun için, işçilerimiz de onları, "işverenlerin adamı" olarak değil, güvenebilecekleri Türk görevliler olarak görmektedirler.

Bizden işçi alan öteki ülkeler de bu türlü birer örgüt kurmalıdır. Belçika, başlangıçta, Türk işçilerinin en çok intibak güclüğü çektiği, işyerlerine en güç alıştığı, çevreleriyle ve işverenleriyle en çok çatıştığı ülke idi. Öyle ki, Türk işçilerinin büyük bir kısmı, varışlarından birkaç ay, hatta bazen birkaç hafta sonra, birer yıllık anlaşmalarını çiğneyerek, işyerlerinden ve Belçika'dan kaçarlardı. Fakat dört kişiden ibaret bir sosyal delegelik örgütünün kurulmasından sonra, maden işçiliğinin bütün ağırlığına rağmen, Belçika'daki Türk işçileri işlerine bağlanmış ve çevreyle uyuma güçlüklerini büyük ölçüde yenmişlerdir.

Bu olumlu sonuç öteki ülkelere de örnek olmalıdır. Bu konuda zamanında yapmış olduğumuz temaslar, öteki ülkelerin de ilgili resmi makamlarını ve işveren kuruluşlarını böyle birer örgüt kurmaya ikna etmenin mümkün olacağı kanısını bize vermişti. Belçika'da böyle bir örgütün kurulabilmesini kolaylaştıran etken şu olmuştur: Belçika Türkiye'den yalnız kömür işçisi almakta; Belçika'daki bütün kömür işletmeleri de bir tek federasyon çatısı altında toplanmış bulunmaktadır. Onun için, bu federasyon, tek başına, böyle bir örgütü kurabilmiştir.

Öteki ülkelerde ise bu kolaylık yoktur. Buna karşılık, o ülkelerin yetkili makam ve kuruluşlarına şu pratik teklifte bulunulmuştu: Türkiye'den işçi alan bütün işveren müesseselerin, çalıştırdıkları her Türk işçisi için her ay ödeyecekleri çok küçük bir paradan, mesela Almanya'da işçi başına ayda 2 marktan meydana gelecek bir fon, bugün, rahatlıkla, Almanya'da, 50 kişilik bir sosyal hizmet kadrosu kurulmasına, ayrıca, Almanya'ya gidecek işçilerin Türkiye'de kısa bir ön eğitiminden geçirilmesine yeterli olacaktır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu ile sosyal entegrasyonumuz gerçekleşirse, bizden işçi alacak üye devletler, zaten, daha önce de belirttiğim gibi, bu yönde bazı sorumluluk ve yükümler altına girmiş olacaklardır.

3) Yabancı ülkelerde, işçilerimiz ne kadar büyük topluluklar halinde çalışır ve yaşarlarsa, çevreye intibakları o kadar ağırlaşmakta, yabancı dil öğrenme eğilimleri o kadar azalmaktadır. Onun için, bu ülkelerin yetkili makamlarına ve işverenlerine, Türk işçilerinin, mümkün olduğu kadar, ev sahibi ülkeler halkıyla kaynaşmış, o ülkeler halkı arasında küçük küçük topluluklar halinde dağılmış olarak yaşayıp çalışmaları imkânını sağlamaları telkin edilmelidir. Bunun ne kadar önemli olduğunu göstermek üzere iki örnek vermek isterim. İsviçre’de Türk işçileri, öteki Batı Avrupa ülkelerine göre, daha dağınık durumdadırlar. Bu sayede de, İsviçre, intibak güçlüğüünün en büyük olması gereken memleket gibi görüldüğü halde, Türklerin en iyi intibak ettikleri, çevreleriyle ilişkilerini en iyi düzenleyebildikleri ülkedir. Buna karşılık, başka ülkelerde, yer yer, o ülkeler halkından kimselerle yakın ilişkiler kurma mecburiyetini duymayacak kadar büyük topluluklar halinde yaşayıp çalışan bazı Türk işçileri, çevreye intibakta, hatta mesleki ilerlemede nispeten geri kalmaktadırlar. Hele, aileleriyle birlikte giden işçilerimizin kendi aralarında koloniler halinde barınıp yaşadıkları yerlerde, intibak ve ilerleme yetersizliği dikkati çekecek ölçüye varmaktadır. Çünkü buralarda Türkler, çevreden, bulundukları ülkenin yaşantısından, hemen tamamıyla tecrit edilmiş durumdadırlar.

Avrupa Ekonomik Topluluğu ile sosyal entegrasyonumuz gerçekleşirse işçilerimiz, gittikleri ülkelerde geniş hareket serbestliği kazanacakları için, toplum içinde yayılıp dağılma eğilimleri de muhtemelen artacaktır.

Aile Meselesi

Ayrı koloniler halinde yaşamaları ve dolayısıyla toplumdan bütün bütün tecrit edilmeleri önlenmek şartıyla, evli işçilerimizin aileleriyle birlikte dışarıya gitmelerinde büyük fayda vardır. Bunu teş-

vik için, İş ve İşçi Bulma Kurumu, yurtdışına gidecek kadın işçilerin eşlerine, kendileri de aynı yerde çalışmak üzere gitmek istedikleri takdirde, öncelik tanımaktadır. Kadın işçilere derhal sıra geldiği için, eşleri de, yıllarca veya aylarca sıra belemek zorunda kalmaksızın, yurtdışına gidebilmektedirler. Bu kolaylığa rağmen, erkeklerin, eşleriyle birlikte dışarıya çalışmaya gitme, hele eşlerini de dışarıda çalıştırma konusunda oldukça yaygın bir isteksizlikleri vardır. Bir kere, eşleriyle birlikte çocuklarını da götürme mecburiyeti gözlerinde büyümektedir. Öte yandan, Avrupa ülkelerindeki kadınların serbestliği hakkında duydukları şeyler, eşlerini götürmekten çekinmelerine sebep olmaktadır. Yurtdışındaki kadın işçilerimiz hakkında bazı gazetelerimizde çıkan çok mübalağalı olumsuz haberler, yazılar da bu çekingenliği artırmaktadır.

Fakat bu mesele çözülmez ve evli işçiler, eşleriyle birlikte gitmeye ikna edilemezlerse, o yüzden ileride Türkiye büyük sosyal meselelerle, aile facialarıyla karşılaşabilir. Birkaç yıl bir Batı Avrupa ülkesinde çalışıp, giyim kuşamından yiyip içmesine, düşünme ve davranışına kadar her yönde değişmiş, yeni bir dünya görüşü edinmiş olarak Anadolu'daki köyüne dönecek bir köylü, orada, yıllar önce bıraktığı gibi bulacağı eşiyile, uyumlu bir aile hayatı sürdürmeyi artık kolay kolay başaramaz. Bir Anadolu köyünden kalkıp Batı Avrupa'da 23 yıl yaşamak ve çalışmak, kişi hayatında ihtilâl sayılabilecek kadar büyük bir tecrübedir. Kocanın geçtiği böyle bir tecrübeden eşin geçmemiş olması, aileyi temelinden sarsabilir, hatta çöker-tebilir. Bu tehlikenin kesinlikle önlenmesi gereklidir.

Konut Meselesi

İşçilerimizin yurtdışına aileleriyle birlikte gitmelerini güçleştiren başlıca etken, Belçika hariç, bizden işçi alan bütün Avrupa ülkelerinde konut darlığı bulunmasıdır. Bu yüzden, o ülkeler, yabancı işçilerin aileleriyle birlikte gelmelerinden çekinmektedirler. Belçika'da, maden ocaklarında, genellikle, yeteri kadar lojman vardır. Bu imkâna sahip olan işverenler, işçilerimizin aileleriyle birlikte gelmesini istemekte ve teşvik etmektedirler. Çünkü öylelikle, çetin bir ha-

yat olan maden işçiliğinde daha uzun süre kalabileceklerini ummaktadırlar. Fakat öteki ülkeler, henüz kendi yurttaşlarının bile konut sorununu çözemedikleri için, evli yabancı işçilere lojman veya kira-lık konut sağlamada büyük güçlüklerle karşılaşmaktadırlar.

Bununla beraber, 1964 sonundaki gezimizde, işçilerimizin eşlerini geride bırakmalarının doğuracağı bazı sosyal meselelere, aile facialarına dikkatini çektiğimiz o zamanki Alman Konut, Şehircilik ve Planlama Bakanı, ailelerini getirmek isteyen Türk işçilerine yetecek kadar konut yapılabilebilmesi için gerekli ödeneği Federal Bütçe'ye koyduracağını vaat etmiş; bunu sağlamak üzere, Türk makamlarının, ne kadar konut ihtiyacı duyulacağını tespit etmelerini istemişti.

Çocukların Eğitimi

İşçilerimiz ailelerini de götürünce, çocukların eğitimi meselesi ortaya çıkmaktadır. Çocuklarını, bulundukları ülkelerin okullarında ücretsiz olarak okutabilmekle beraber, işçilerimiz, haklı olarak, çocuklarına, o okullardaki normal derslerin yanı sıra, bazı Türkçe dersler de verilmesini istemektedirler. Bu amaçla, Türk işçi çocuklarının yoğun olarak bulunacakları okullarda Türk öğretmenlerin de çalıştırılması, ilgili Alman ve Belçika makamlarına kabul ettirilmiştir.

Din Meselesi

Din ayrılığı, yurtdışındaki işçilerimiz için, bazı kimselerin sandığı kadar büyük bir mesele olmamaktadır. Halkımızın pragmatikliği ile gerçek Müslümanlığın pratikliği ve realizmi birleşince, yurtdışındaki Türk işçi ve köylüleri, inançlarından fedakârlıkta bulunmaksızın, din ayrılığından doğabilecek meseleleri kendi kendilerine çözebilmekte, hatta önleyebilmektedirler. Ancak, ölüm halinde ve bayramlarda mahdut sayıda din adamına ihtiyaç duyulmaktadır. Şimdi, bazı din adamları yurtdışına gönderilmiştir. İşçilerimize ne ölçüde faydalı olabilecekleri, yurtdışında çalışmak üzere görevlendirilen din adamlarının zihniyetine bağlıdır. Eğer gidenler dar görüşlü din adamları

olursa, işçilerimize yöneltecekleri telkinler ve manevi baskılar, işçilerimizin o ülkelerdeki yaşama ve çalışma düzenine intibaklarını kolaylaştırmaz, tersine, çok güçleştirir. Mesela, son yıllarda, bazı politikacıların da gayretiyle, Türkiye’de oruç konusunda yaratılan ve çalışma hayatımızı ciddi olarak aksatan baskı ve konformizm o ülkelerdeki işçilerimiz arasında da yaratılırsa bu yüzden meseleler ortaya çıkabilir. Fakat eğer gidenler, gerçek Müslümanlığın geniş görüşlülüğünü, gerçekçiliğini ve pratikliğini kavrayıp benimsemiş uyanık ve aydın din adamları olursa, böylelerinin, şüphesiz, yurtdışındaki işçilerimize ancak yararı dokunur.

Hakların Korunması

Yurtdışındaki Türk işçilerinin haklarının korunması, bazı kimse-lerin sandıkları kadar büyük ve güç bir mesele değildir. Her şeyden önce, bizden işçi isteyen ülkelerle yapılan ikili anlaşmalar, işçilerimizin haklarını geniş ölçüde teminata bağlamakta; onların istismarını önleyici yeterli hükümler taşımaktadır. Bizden işçi alan ülkelere yalnız İsviçre ve İsveç’le yazılı anlaşmalarımız yoktur. Fakat bu ülkelerin sağlam hukuk düzeni ve sosyal adalet geleneği, ikili anlaşmaların yokluğunu işçilerimize pek duyurmamaktadır.

Öte yandan, yabancı işçilerin istismarını önlemek, o ülkelerin kendi işçilerinin ve sendikalarının menfaatları gereğidir. Çünkü işverenler, yabancıları düşük ücretle çalıştırmak veya onlara belirli bir ücret karşılık belirli bir ölçünün üstünde iş yaptırmak imkânını bulurlarsa, bu, her işte yabancı ülkelerin işçileri kendi işçilerinin işsiz kalması tehlikesini doğurur. Mesele, ancak, işçilerimizin eşit haklarla ve ikili anlaşmalardaki hükümlere uygun çalıştırılmalarını yeterli bir şekilde izleyip denetleyebilmektedir.

Daha önce sözünü ettiğim sosyal hizmet örgütü, bu denetlemenin yapılmasında büyük rol oynayabilir. Nitekim Belçika’da dört kişilik küçük bir sosyal delege kadrosu bu bakımdan çok yararlı olmaktadır.

Ayrıca, kendi çalışma ataşeliklerimizin daha yaygın ve yeterli hale getirilmesi gerekir. Şimdilik, Almanya’da üç, Belçika ve Hollanda’da

birer çalışma ataşemiz vardır. Fakat yurtdışındaki işçilerimizin günden güne artması karşısında bu kadro çok yetersiz kalmakta, ataşeler, bütün iyi niyet ve çabalara rağmen, işe yetişememektedirler. Ataşelik sayısını artırmak ve kadrolarını genişletmek için hazırlanan tasarı kanunlaşırsa bu yetersizlik de ortadan kalkmış olacaktır. Sosyal hizmet örgütü de, ancak, bu örgütü denetleyecek hatta geniş ölçüde yönetecek durumda olması gereken ataşeliklerimizin güçlenmesi oranında etkili ve yararlı olabilir. Fakat belki bütün bunlardan daha etkili bir tedbir, işçilerimizin, bulundukları ülkelerdeki işçi sendikalarıyla yakın ilişkiler kurmalarıdır. Sendikalar, bu bakımdan kendilerine düşeni yapmaya hazır ve isteklidirler. Özellikle Alman Sendikalar Birliği bu yönde büyük çaba göstermekte, hatta işçilerimiz için, kendilerine haklarını ve hak arama yollarını bütün ayrıntılarıyla öğreten Türkçe bir dergi yayınlamaktadır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu ile sosyal entegrasyonumuz gerçekleşirse, Türk işçileri, Topluluk üyesi ülkelerin sendikalarında yönetici olarak da görev alabilecekler; hatta Almanya'da oldukça yaygın olarak uygulanan sistem gereğince, Alman işçileri gibi, bazı işyerlerinin yönetiminde söz sahibi olabileceklerdir.

Yabancı ülkelerde kurulan Türk işçi derneklerinden bazıları, üye çekebilmek için, dernekler güçlenirse işçilerimizin haklarının daha iyi korunabileceği kanısını yaymaya çalışmaktadırlar. Bu, yanlış ve tehlikeli bir kanıdır. Böyle bir kanıya kapıları işçilerin uğrayacakları hayal kırıklığı, işçileri dernekçilikten büsbütün soğutabilir. Yerli olsun, yabancı olsun, bütün işçilerin haklarını korumanın normal ve hukuki mekanizması sendikacılıktır. Dernekler, bu bakımdan, sendikaların görevlerini, hukuken de fiilen de göremezler. Onun için, işçi dernekleri, çalışmalarını daha çok işçilerimizin çevreye intibaklarını kolaylaştırma, ilgili Türk makamlarıyla ve Türkiye ile ilişkilerini devam ettirme amaçlarına yöneltmeli; bu derneklerin işçi haklarını koruma konusundaki hizmetleri ise, işçilerimizle sendikalar arasındaki ilişkileri düzenleyip kolaylaştırmaktan öteye geçmemelidir.

Resmi Türk görevlileri, bu zarureti, gerek işçilerimize gerek Türk işçi derneklerine ısrarla anlatmalıdırlar.

Türkiye'yle İlişkiler

Yurtdışındaki işçilerimizin ulusal sorumluluk duyguları, memleketle bağlılıkları, genellikle, övünülecek ölçüdedir. Birçoğu, dışarıda Türkiye'nin birer temsilcisi olmanın bilinci içindedir. Çoğu, göğüslerinde Türk bayrağı rozetini gururla taşımaktadır. Çevreye intibak ve işlerini iyi yapmak için gösterdikleri olağanüstü çabada, dürüst davranış ve temiz yaşama bakımından gösterdikleri titizlikte, kendi aralarında uyguladıkları topluluk denetiminde, Türklüğü yabancılara karşı küçük düşürmeme güdüsü, ulusal onur duygusu, büyük rol oynamaktadır. Memleketlerine karşı sorumlulukları, ulusal onurları bu kadar yüksek olan işçilerimize, Türkiye tarafından yabancı ölkelerde unutuldukları, ihmal edildikleri intibayı çok ağır gelmektedir. Onlarda bu intibayı yaratmamak için, Türk resmi makamlarıyla ilişkilerini çok iyi düzenlemek; Batı ölkelerinde çalışma tecrübesi edinen kimselere büsbütün gülünç gelen anlamsız güçlüklerle, bürokratik sıkıntılarla, onları hayal kırıklığına uğratmamak gerekir. Birkaç yıldan beri bu yolda ileri adımlar atılmış, işçilerin vandaşlık işlemlerinden birçoğu ya çok basitleştirilmiş ya da kaldırılmıştır.

Ayrıca, işçilerimizi, memleket havasını duyabilecekleri, Türk kültürüyle beslenebilecekleri ve Türkiye'yi yabancılara daha iyi tanıtmaya çabalarında yararlanabilecekleri kültür merkezlerine kavuşturmak ve onları Türkiye'den kültür ve tanıtmaya malzemesiyle desteklemek gerekir. Bulundukları ölkelerin belediyeleri ve başka ilgili resmi makamları, bu gibi kültür merkezlerinin kurulmasında bize yardımcı olmaya hazır ve isteklidirler. Ancak bu merkezlerin, işçilerimizi, bulundukları ölkelerin halkından tecrit edecek, öylelikle çevreye intibaklarını güçleştirecek birer kapalı kulüp haline gelmesi de önlenmelidir. Bu, kesin olarak önlenmezse, böyle kültür merkezlerinin işçilerimize faydadan çok zararı dokunur.

İşçilerimizin memleket havasıyla, haberleriyle ve kültürüyle beslenmesi ve bazı yabancı radyaların Türkçe yayın programlarıyla yaptıkları olumsuz propagandaların etkisinden korunması için gerekli bir tedbir de, gerek Türkiye'den yapılan dış yayınların o ölkelerde

rahatça dinlenebilecek kadar güçlendirilmesi, gerek bulundukları ülkeler radyolarının yeterli Türkçe yayınlar yapmaya ikna edilmeleridir. Alman radyolarının 1964 Ekimi'nden itibaren günde 45 dakika Türkçe yayın yapmaları çok olumlu bir hizmet olmuştur. Öteki ülkelerin de radyo idarelerine bu hususta ısrar edilmelidir.

Sonuç

Sözlerimi bitirirken şunu belirtmek isterim: Türk işçilerinin yurda dönüşleriyle ortaya çıkabilecek meseleler, çalışmak üzere gittikleri ülkelerde karşılaştıkları meselelerden çok daha çetindir. Fakat yurda dönüşleriyle ilgili meseleler, zamanında ve başarıyla çözülebilir ve işçilerimizin yurtdışında edindikleri tecrübe ve bilgiler, Türkiye'de gereği gibi değerlendirilebilirse, bu işçilerin yurda dönüşleri, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesinde; Atatürk devrimlerinin öngördüğü yaşama ve çalışma düzeninin topluma yerleşmesinde ve demokrasimizin şimdiye kadar olduğundan daha iyi ve daha verimli olarak işleminde büyük faydalar sağlayacaktır.

II

DIŞ POLİTİKA*

Dış Politika*

Demokrasi, toplumu ilgilendiren bütün sorunların serbestçe tartışılabilirdiği rejimdir. Demokrasi de belli konular, hele çok önemlidir diye, tartışma dışı tutulamaz. Tersine, bir konu toplum için ne kadar önemli ise, serbestçe tartışılabilmesi de o kadar gereklidir.

Bir toplum için en önemli konular da dış politika ve ulusal güvenliktir. Çünkü bu konular toplumun doğrudan doğruya varlığı ile ilgilidir.

Türkiye’de ise, zaman zaman, dış politika ve ulusal güvenlik sorunlarını tartışma dışı tutma eğilimi görülür.

Tek Partili Dönemde Tartışılırdı

Çok partili demokratik rejimden önce –belki iç politika konuları yeteri kadar ilgi çekmediği için– basında, sohbetlerde, kahvehanelerde daha çok dış politika ve ulusal güvenlik konuları tartışılırdı.

Yüzyıllarca dünyanın büyük bir bölümüne egemen olan, yakın-çağda ise yıpratıcı savaşların yükünü ve acısını çeken bir ulusun bu konularla yakından ilgilenmesi doğaldı. Köylümüşe “çarıklı erkânı-harp” denmesi, onun dış politika ve ulusal güvenlik sorunlarına duy-

* *Özgür İnsan*, Eylül 1972
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

duğu yakın ilgiden ve bu konular karşısındaki olağanüstü kavrayış gücünden ve değerlendirme yeteneğinden ileri geliyordu.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, kamuoyunun ve kamuoyunu oluşturan çevrelerin değişik kesimleri, açıkça, dünyadaki çatışan kamplardan birini veya öbürünü tutarlardı. Dünyada ve yanı başımızda sıcak savaş olurken, içerde de, değişik unsurları tutanlar, sözle veya kalemle tartışırlar, neredeyse savaşırlardı.

Çok Partili Dönemde

Çok partili demokratik rejime geçildikten sonra, Türk toplumunda bu konular daha az tartışılır oldu. Demokrasi her sorunun serbestçe tartışılabildiği bir rejim olduğu halde, Türkiye’de, demokrasiye geçildikten sonra dış politika ve ulusal güvenlik sorunları üzerindeki tartışmaların eski canlılığını yitirmesi ve giderek bu konuların neredeyse tabulaşması, sanırım iki nedene dayanır:

Birincisi, demokrasiye geçilince, iç politika konularıyla ilgili tartışmalar serbestleşip büyük canlılık kazandı ve ön plana geçti. Böylelikle, dış politika ve ulusal güvenlik sorunlarına duyulan ilgi kendiliğinden azaldı.

İkincisi, birçok ülke sorunlarının partiler arasında kıyasıya ve bazen de sorumsuzca tartışılmaya başlaması, belki de toplumda, ulusal birliğin tehlikeye dışebileceği kaygısını uyandırdı ve hiç değilse dış politika ve ulusal güvenlik sorunlarını tartışma dışı tutma eğilimi belirdi. Başlangıçta böyle kaygılar beslenmesi de doğaldı, çünkü demokrasinin, hele çoğulcu (plüralist) toplumun, kaçınılmaz gereği olan düşünce ve çıkar ayrılıkları ve çatışmaları içinde ulusal birliği ve toplum bütünlüğünü korumanın güçleşeceği sanılıyordu. Bu türlü kaygı ve sanıların, özellikle Türk toplumu kadar olgun bir toplumda yersiz olduğunun anlaşılması için zaman geçmesi gerekiyordu.

Gerçekte, devletin bağımsızlığını, ulusun varlığını ilgilendiren dış politika ve ulusal güvenlik sorunlarının tartışma dışı tutulması ve karanlıkta bırakılması, bunların serbestçe tartışılmasından çok daha sakıncalıdır. Kaçınılması gereken bu konuların tartışılması değil, iç politika –veya gazete satışı– hesaplarıyla sorumsuzca istismar edilmesidir.

Dış Politikada Kamuoyunun Önemi

Dış politika ve ulusal güvenlik sorunlarının serbestçe tartışılması, ulusun varlığını ilgilendiren bu alanlarda yanlış yollara sapılmasını zamanında önleyebilmek bakımından zorunlu olduğu gibi, özellikle küçük ülkelerin büyük devletlerle müzakere ve pazarlık gücünü artırması bakımından da yararlıdır.

Yabancılarla tartışma ve müzakere konusu olabilecek sorunlarda, kendi kamuoyunun baskısı altında bulunmayan ve böyle bir baskı altında bulunduğu izlenimini dünyaya veremeyen bir hükümet, ne kadar iyi niyetli olursa olsun, güçlü ve büyük devletler karşısında ülkesinin çıkarını yeterince koruyamaz.

Küçük ülkelerin savunma gücü, büyük ve güçlü devletler için genellikle bir caydırıcı etken değildir. Ama kamuoyunun büyük önem ve ağırlık kazandığı çağımızda, en küçük ülkenin bile kamuoyundan gelen baskı veya direnç, en büyük ve güçlü devletler için bile caydırıcı etken olabilir.

Kendi toplumunun kamuoyunu arkasına alarak müzakere masasına oturan devlet temsilcileri, yalnız başına orduların durduramayacağı bazı tehlikeleri önleyebilirler.

Kapalı rejim, yabancılarla müzakerede, hele küçük ülkelerin hükümetleri için, bir güç kaynağı olamaz. Kapalı rejim içinde bir diktatör hükümet, kendi ülkesinde “kuvvetli hükümet” sayılabilir; fakat yabancılarla müzakerede zayıf hükümettir. Çünkü karşı taraf bilir ki, tavizler koparmaya çalıştığı hükümet, kendi ülkesinin kamuoyunu baskı altında tutabilmek anlamında, bir “kuvvetli hükümet”se, o hükümeti ikna etmek veya dize getirmek, istenilen tavizlerin elde edilebilmesi için yeterlidir. Hele bir hükümet, bazı büyük devletlerin desteğini kendi kamuoyu üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanma eğiliminde ise, o hükümetten elde edilemeyecek taviz yoktur.

Ama söz konusu ülke, dış politika konularında güçlü bir kamuoyunun serbestçe oluşabildiği ve kamuoyu baskısı altında hükümetlerin devrilebileceği bir ülke ise, taviz koparmaya çalışan taraf bilir ki, o ülkenin hükümetini dize getirmek bir anlam taşımayacaktır; dize gelen hükümet kamuoyu baskısıyla düşürülecektir ve elde edilen tavizler geçerli olmayacaktır.

Yakın Tarihimizden Örnekler

Kendi yakın tarihimizde bunun açık örnekleri görülebilir.

Başta Atatürk ve İnönü olmak üzere, Türk Kurtuluş Savaşı'nın yöneticileri, devletin çöktüğü, ülkenin bölünüp büyük ölçüde işgal edildiği ve maddi olanaklarımızın hemen hemen tükendiği bir dönemde, savaşı, bir Millet Meclisi Hükümeti'yle yürütmüşlerdir. Top sesleri Ankara'da duyulurken bile, dış politika ve savunma sorunları, Millet Meclisi'nde en açık ve sert biçimde ve dünyada az görülen bir serbestlik içinde tartışılabilmiştir. Bu durum, Ankara Hükümeti için, işgalci devletler karşısında bir zaaf değil, bir büyük kuvvet unsuru olmuştur. İstanbul'daki Osmanlı Hükümeti, o devletler gözünde Türkiye'nin meşru temsilcisi olmaya devam ederken bile, müzakere masalarında yabancılar, kendilerine karşı koyan Ankara Hükümeti'nin temsilcilerini gerçek muhatap olarak kabul etme zorunluluğunu duymuşlardır. Anadolu'da kamuoyu serbestçe oluştuğu için, Ankara Hükümeti'nin Anadolu'dan yükselttiği sese, Türk ulusunun gerçek sesi olarak kulak vermek zorunda kalmışlardır.

30 Ağustos'ta 50. yıldönümünü kutladığımız Büyük Zafer ve zaferi hukuki sonucuna bağlayan Lozan Konferansı'nda elde edilen başarı, ordumuzun ve Kurtuluş Savaşı önderlerinin olduğu kadar, Anadolu'da serbestçe oluşturulan kamuoyunun da eseridir.

İkinci Dünya Savaşı'nda, dört yanımız ateşle çevrili iken, dış politika ve ulusal güvenlik sorunlarının serbestçe tartışılabilmesi gene, Türk hükümetine büyük güç kazandırmıştır. Serbestçe oluşturulan canlı bir kamuoyunun, müzakere masalarında devlet temsilcilerine ne büyük güç kazandırdığını Lozan'da denemiş ve görmüş olan Sayın İnönü, İkinci Dünya Savaşı süresince yurtiçinde her türlü dış politika tartışmasını susturabilecek kadar kudretli olmasına rağmen, o yola gitmemiştir. Kamuoyunu dilediği gibi baskı altına alıp kontrol edici "kuvvetli hükümet"-yöntemlerine başvurmamıştır ve Türkiye'nin savaşa sürüklenmesini en başta kamuoyundan aldığı güçle önleyebilmiştir.

Buna karşılık, halkın bütün ilgisini iç politika tartışmalarına yönelttiği ve dış politika sorunlarının tabulaştırılmaya ve tartışma dışı

tutulmaya başladığı yıllarda, Demokrat Parti iktidarı sırasında, müttefiklerimiz için, Türkiye'yi, binlerce kilometre uzaktaki bir savaşa, Kore Savaşı'na sokmak, hiç de zor olmamıştır.

Gene iç politika tartışmalarının bütün dikkatleri toplamaya ve dış politika sorunlarının tabu sayılmaya devam ettiği yıllarda, Türkiye –şimdi Amerika'da bile içyüzü açıkça ortaya konan oyunlara getirilerek– bir Bağdat Paketi macerasına sürüklenebilmiştir. Bu tehlikeli maceranın burgacından, Türkiye, ancak kendi iradesi dışında yer alan bazı olayların, örneğin Irak'taki rejim değişikliğinin yardımıyla kurtulabilmiştir.

1960 sonrasının geniş özgürlük ortamında, dış politika sorunları yeniden açık açık tartışılır duruma gelmiştir ve o ortam içinde serbestçe oluşan kamuoyunun baskısını üzerinde duyan Adalet Partisi hükümetleri, Batılı müttefiklerimize karşı büyük zaafı bulunmasına rağmen, ikili anlaşmaların yeniden düzenlenmesi yolunda adımlar atabilmiş, başka kamptan komşularımızla ilişkilerimizi normalleştirmek üzere Sayın İnönü'nün açtığı yolda yürüyebilmiş, Afyon konusunda Amerika'ya aşırı tavizler vermekten kaçınabilmiştir.

Fakat 1971'de, açık rejim ve serbest tartışma ortamından bir ölçüde uzaklaşıldığı ve dış politika sorunlarının yeniden tabulaşmaya başladığı, bu konularda kamuoyunun kendini duyuramaz olduğu yıllarda, yurtiçinde, çok "kuvvetli" gibi görünen bir hükümet, yabancılarla müzakerede büyük zaaf içine düşmüştür. Afyon konusunda Adalet Partisi hükümetinin esirgeyebildiği tavizleri o hükümet bir çırpıda vermiştir; Ortak Pazar'dan gelen isteklerin pek çoğuna boyun eğmiştir. Şimdi, bu tavizleri bir ölçüde geri almaya çalışan Dış İşleri Bakanlığı'mızın ne büyük güçlüklerle karşılaştığı ortadadır.

Tartışmayı Önlemek Memleket Menfaatine Aykırıdır

Bazı büyük devletlerin, kendi rejimleri demokratik olsa bile, yakın ilişki kurmak ve etkileri altında bulundurmak istedikleri ülkelerde demokrasiden pek hoşlanmamaları, kamuoyunu baskı altında tutabilecek türden "kuvvetli hükümet"ler istemeleri, elbette boşa değildir.

Verdiğim şu birkaç örnek göstermiş olsa gerektir ki, dış politika sorunlarının tartışma dışı tutulması, tabu sayılması, bir ülke için, dışarıya karşı kuvvet unsuru değildir, büyük bir zaaf unsurudur ve o ülkeyi her an kötü •ldubittilerle, ağır tehlikelerle karşı karşıya getirebilir.

“Memleket menfaatlerine aykırı” olan, bazı kimselerin sandığı gibi, dış politika ve ulusal güvenlik sorunlarını serbestçe tartışmak değildir; tam tersine, böyle tartışmalardan kaçınmak veya böyle tartışmaları önlemeye kalkışmaktır.

Fantom uçakları dolayısıyla geçen ay açılan ve aslında Fantom uçaklarıyla değil, doğrudan doğruya Türk dış politikasının bazı temel sorunlarıyla ilgili olan tartışma bu açıdan görülmelidir.

Türk devleti, dışarıya karşı, böyle sorunlar kendi içinde serbestçe tartışılabildiği zamanlar güçlü, tartışılamadığı zamanlarsa güçsüz olmuştur.

Türk dış politikası saptanır ve yürütülürken, bazı eğilimlerin ve alışkanlıkların taşıdığı sakıncaları ve tehlikeleri de göz önünde tutmak ve bunlardan sakınmak gerekir. Bunlardan önemli gördüklerimize, sırası ile aşağıda değiniyoruz.

Dış Politikaya Ekonomik Yaklaşım

Ulusumuzun dış politikada tarihten gelen bir özelliği vardır: Türkler, tarih boyunca, dış politika sorunlarına, genellikle güvenlik açısından bakmışlardır; bazen (özellikle Osmanlı Devleti’nin genişleme çağında) güvenlik düşüncelerinin yanı sıra, bir “misyon,” bir tarihi veya dini ödev anlayışıyla da bakmışlardır; fakat genellikle ekonomik açıdan bakmayı ihmal etmiş, hatta bir ölçüde hor görmüşlerdir.

Oysa başka ulusların dış politikaya yaklaşımında, ekonomik düşünceler ve hesaplar, en az güvenlik düşünceleri ve hesapları kadar ağır basagelmıştır.

Dış ilişkilerde ekonomik çıkarları önemsemeyişin en belirgin örneği, kapitülasyonlardır.

Osmanlı Devleti, yabancılarla, kapitülasyonları, en güçlü olduğu dönemde tanımıştır. Genellikle devletler, güçlerini, başka ülkelerden

kendilerine ekonomik çıkar sağlamak için kullanma yollarını ararlar; Osmanlı Türk Devleti ise, büyük gücünü, başka devletlere ekonomik imtiyazlar bağışlamak üzere kullanmıştı. Sonra, zayıf duruma düştüğünde, kapitülasyonların Osmanlı Devleti'nce tek taraflı olarak tanınmış imtiyazlar olduğunu, bunların istendiği zaman geri alınabileceği tezini savunduğu vakit, iş işten geçmişti.

Ekonomik gelişmeye ve dış ilişkilerde ekonomik düşüncelere gereken önemi vermemekle, Osmanlı Devleti, kendi gücünü ve büyüklüğünü kendi eliyle harcayıp tüketme yoluna girmişti.

Bu Osmanlı cömertliği, Türkiye'de, sonradan da depreşmiştir.

Demokratik Parti iktidarının yabancı sermaye ve petrol yasalarıyla yabancılara verdiği aşırı imtiyazlar; geçen yıl hükümetin, afyon ve Ortak Pazar konularında, ülkenin ekonomik çıkarlarına gösterdiği kayıtsızlık; bu cömertlik hastalığının depreşmesine yeni ve belirgin örneklerdir.

Oysa çağımız, dış ilişkilerde ekonomik hesapların en çok ağırlık kazandığı çağdır. Artık güçlü ve becerikli devletler, başka ülkeler halkının sırtından kendilerine çıkar sağlayabilmek için, o ülkeleri kendi egemenlikleri altında bulundurma zorunluluğunu bile duymuyorlar. Çağımızda emperyalizm, doğrudan doğruya ekonomik emperyalizm niteliğini edinmiştir. Bazı eski imparatorluklar, çağımızda dış ilişkilerini ekonomik çıkar hesaplarına göre düzenlemekte gösterdikleri ustalık ve başarı ile sömürgelerini bıraktıktan sonra bile sömürüyü -örtülü veya dolaylı biçimde- sürdürme yollarını bulabilmişlerdir.

Birbirlerine can düşmanı gibi görünen bazı ülkeler, çıkarları gerektirdiğinde, sıkı ekonomik ilişkiler kurmaktan kaçınmamaktadırlar. O kadar ki, örneğin Vietnam'da birbirleriyle dolaylı savaş durumunda bulunan büyük devletler, bir yandan o savaşı sürdürürlerken, bir yandan da ekonomik ilişkilerini sıkılaştırmak için müzakerelere girişebilmekte, anlaşmalar yapabilmektedirler.

Gene çağımızda, büyük devletler, kendi silah endüstrilerine pazar açmak veya ilgilendikleri bazı bölgelerin savunma yükünü kendi üzerlerinden atabilmek için, gerektiğinde en yakın müttefiklerini silahlanma yarışına sokmaktan bile çekinmemektedirler.

Özellikle böyle bir çağda, Türkiye, Osmanlı cömertliği hastalığından bir an önce kurtulmak ve dış politikasında ekonomik düşüncelere ön planda yer vermek, dış politikaya ekonomik yaklaşımı benimsemek zorundadır.

Toplu güvenlik sistemleri içinde yer alırken de, soruna, en az ulusal güvenlik veya bölge ve dünya barışı açısından olduğu kadar, kendi ekonomik ihtiyaçları açısından da bakmalıdır.

Bu yaklaşımı gereken ölçüde benimsediği zaman, Türkiye, ekonomik gelişme ve devlet olarak güçlenme bakımından, önünde yepyeni kapılar açıldığını görecektir. O zaman, bölge ve dünya barışına da, üyesi bulunduğu güvenlik sistemlerine de daha yararlı olabilecektir.

Türk ulusu, lâıyk olduğu güçlü devlet durumuna, ancak ekonomik gelişmesini hızlandırdığı, ekonomik gücünü artırdığı oranda erişebilecektir.

Ekonomik bakımdan yeterince hızlı gelişip güçlenebilmenin temel koşullarından biri de, dış ilişkileri bu amaca uygun yönde düzenleyip sürdürmektir.

Dış Politikaya Duygusal Yaklaşım

Dış politika sorunlarına ekonomik yaklaşım ne kadar zorunlu ise, duygusal yaklaşım da o kadar zararlıdır.

●ysa Türk ulusunun dış politikasında, ekonomik hesaplar ne kadar geri planda kalmışsa, duygusal etkenler de, genellikle, o kadar ön plana geçebilmiştir.

Kişiler arasında olduğu gibi, devletler arasında da dostluk, düşmanlık olur. Ancak arada önemli bir fark bulunmalıdır: Kişisel dostluk ve düşmanlıklar duygusal olabilir; fakat devletler arasındaki dostluk veya düşmanlıkların duygusal plana kaymasına yol açmak, izin vermek, ateşle oynamaktır.

Dış politikada halkı manen savaşa hazırlamak için bile duygu kıskırtmacılığı son derecede sakıncalıdır.

Atatürk'ün ve İnönü'nün dış politikadaki üstünlüklerinin belki başlıca unsurlarından biri, dış politikada duygusallığa hiçbir zaman kapılmamış ve kolektif heyecana en çok ihtiyaç duyulabilecek dönemlerde bile duygu kıskırtmacılığından kaçınmış olmalarıdır.

Tutumlarının bu özelliği dolayısıyladır ki, bu iki büyük önder, Kurtuluş Savaşı'nda savaştığımız ülkelerle, barıştan kısa bir süre sonra en yakın dostluk, hatta ittifak ilişkilerini rahatlıkla kurabilmişlerdir. Savaşta duygu kışkırtmacılığı yapmadıkları için, kıyasıya savaşmış olduğumuz ülkelerle dostluk ilişkileri kurmak gerektiğinde, toplumdan gelen herhangi bir duygusal engelle karşılaşmamışlardır.

Atatürk'ün ve İnönü'nün, Kurtuluş Savaşı süresince, savaşmakta oldukları düşmanlara karşı kullandıkları üslubun ılımlılığı ve inceliği bu bakımdan çok ilginçtir.

Bir aydın kişi, kültüründen etkilendiği veya yakından tanıdığı bazı yabancı ülkeler halkına özel sempati duysa bile, bunu bir insancıl duygu düzeyinde tutmak ve dış politika düşüncelerini bu türlü duyguların üstüne çıkarmak zorundadır.

Değişik ülkelerin, özellikle komşu ülkelerin halkları arasında duygu bağları, hiç kuşkusuz, barışçı ilişkileri ve dostça işbirliğini kolaylaştırıcı bir etkidir. Fakat duygu bağlarının tek yanlı istismarı olasılığına karşı daima uyanık bulunmak gerekir.

Buna koşut olarak, belirli dönemlerde değişik ülkeler arasında çıkan gerginliğin ve çatışmanın duygusal düşmanlığa dönüşmesinden de sakınılmalıdır.

Türk halkı, genellikle, dış politika sorunlarına duygusal yaklaşımdan sakınabilecek kadar sağduyuludur. Fakat dış politika sorunlarına duygusal yaklaşım eğilimi (veya duygusal yaklaşımı toplumda kışkırtma hevesi) aydınlarımızda ve siyaset adamlarımızda zaman zaman depreşen bir hastalıktır.

Geçmişte, belirli devletlerin “muhibbi”, “dostu” veya “düşmanı” olarak davranmış siyaset adamlarından Türkiye'ye hiçbir yarar gelmemiştir.

Dış politika sorunlarına, ister dostluk ister düşmanlık biçiminde olsun, duygusal yaklaşımdan kesinlikle kaçınmak gerekir.

Dış Politikaya İdeolojik Yaklaşım

Dış politikaya ideolojik yaklaşımdan da kaçınılmalıdır. İdeolojiyle dış politika arasında bir ölçünün ötesinde bağlantı kurulamaya çağının belirgin örneklerine çağımızda bol bol rastlanabilir.

Dış politikaya ideolojik açıdan bakmak iddiasında olan devletler, bir noktaya kadar bu iddialarına az çok uygun davranabilseler bile, bir noktadan sonra, dış ilişkileri etkileyen başka unsurların ağırlığına boyun eğmek zorunda kalmaktadırlar.

Dünyada demokrasi misyonerliği yapmak iddiasında olan bazı büyük devletlerin, en koyu dikta rejimleri altındaki ülkelerle sıkı dostluk ve ittifak ilişkileri kurdukları görülebildiği gibi, her konuya, o arada dış politikaya, ideolojik açıdan bakmak iddiasından olan bazı komünist devletlerin de birbirlerine kıyasıya düşman olabildikleri görülmektedir.

Çağımızda dış ilişkilere ideolojik yaklaşım iddiasını en ileri götüren ülke olmasına rağmen Çin Halk Cumhuriyeti, yıllardır, işini bilir bir büyük devlet oportünizmini dış ilişkilerinde başarıyla uygulamaktadır. Bir yandan bazı ülkelerde güya kendi ideolojisini yaymak için her türlü kışkırtmacılığa girişirken, bir yandan da dünyanın en sağcı dikta rejimleriyle açıktan işbirliği yapmaktadır. Komünist Rusya'dan uzaklaşıp kapitalist Amerika'ya rahatça yaklaşabilmektedir. Bu yaklaşmaya bir tabiiyet ve tatlılık verebilmek için de, pingpongdan bile yararlanmak gibi, ancak binlerce yıllık bir kültürün incelttiği Çin zekâsından beklenebilecek alışılmamış diplomatik yöntemlere başvurabilmektedir.

Kendi ülkesinde komünizmi ileri ölçüde uygular, dışarıya da bunun propagandasını yaparken, aynı zamanda, İngiliz kolonisi Hong Kong'u dış ticarete açılan, Portekiz kolonisi Makao'yu da dünya altın piyasasına açılan birer kapı olarak, başarılı bir kapitalist tüccar devlet tutumuyla kullanabilmektedir.

Bu bakımlardan, çağımızdaki Çin diplomasisi, dış politikaya ideolojik yaklaşımın geçersizliğini olduğu kadar, ekonomik yaklaşımın geçerliliğini de ortaya koyan ilginç bir örnektir.

Çağımızda Küçük Devletlerin Önemi

Çağımız, büyük devletlerin çok güçlendiği, ama küçük ülkelerin de büyük önem ve etkinlik kazandığı bir çağdır. Küçük ülkeler, dış politikalarında, çağın bu özelliğini değerlendirebildikleri oranda başarılı olurlar.

Çağın bu özelliğini değerlendirebilmenin temel koşullarından biri, büyük devletlerin yalnız düşmanlığına karşı değil, dostluğuna karşı da uyanık ve dikkatli bulunmaktır. Bu uyanıklık ve dikkat, ancak, dış politikaya duygusal veya ideolojik yaklaşımdan kaçınmakla sağlanabilir.

Büyük ulus olmak başka, büyük ülke veya güçlü devlet olmak başkadır.

Türk ulusunun büyüklüğünü kimse elinden alamaz. Tarihin oluşturduğu bir büyüklüktür o. Nitekim bütün maddi olanaklarını yitirdiği zaman bile, Türk ulusu, büyüklüğünü koruyabilmiştir. Fakat artık Türkiye bir büyük ülke değildir; Türk devleti dünyanın en güçlü devletlerinden biri de değildir. Bu gerçeği içimize sindirmeliyiz; fakat bu gerçeği içimize sindirirken, asla, küçüklük kompleksine kapılmamalı ve kendimizi, gözü kapalı, büyük ve güçlü devletlerin dümen suyunda gitmeye mecbur saymamalıyız.

Ülkeleri küçük, devletleri güçsüz de olsa, ulusların, en güçlü devletlerle başa çıkabilme olanakları vardır. Türk ulusu çağımızda bunun ilk ve en başarılı örneğini vermiştir. Bütün maddi gücünü yitirdiği, devletin çöktüğü, topraklarının bölüşüldüğü bir dönemde, dünyanın en büyük ve güçlü devletlerini dize getirebilmiştir.

Hele bugünün dünyasında bu olanak büsbütün artmıştır. Çünkü artık büyük devletler, küçük savaşlarda, kendi büyüklüklerinin ağırlığı altında ezilmektedirler; güçlerinin aşırılığı, belli durumlarda, karşılarına bir engel olarak bile çıkabilmektedir.

Çağın bu özelliklerini ve olanaklarını göz önünde tutan, kendi ekonomik çıkarına ve gelişmesine ulusal güvenliği ve bağımsızlığı kadar önem veren ve demokratik tartışma serbestliği içinde oluşturulan bir dış politika ile, Türkiye, güçlü devletlerle ittifak ilişkilerini, oyuna gelmeden, ezilmeden ve bağımsızlığı eksilmeden sürdürebileceği gibi, yeni dostluklarla da güvenliğini sağlamlaştırabilir ve bölge huzuruna olsun, dünya barışına olsun, daha yararlı olabilir.

Batı'nın Bunalımı ve Türkiye*

Batı bir bunalım geçiriyor.

Üstünlüklerini tartışılmaz sananların, başka toplumları yönetemeseler bile yönlendirmeye, dünya zenginliklerinden aslan payını almaya alışanların birdenbire çetin engellerle karşılaşınca düştükleri bunalımdır bu. Değişen dünyanın yeni meydan okuyuşları karşısında yetersiz kalıştan, eskiyen kurumları yenileyemeyişten doğan bir bunalım... Gücünü duyurmaya başlayan başka toplumlar veya geçerliliğini kanıtlayan değişik düzenler karşısında etkinliğini yitirmeye başlamaktan doğan bir bunalım... Başka düzenlerin değer ölçüleri karşısında kendi değer ölçülerinin sarsılışından doğan bir bunalım...

İmparatorluklar, sömürgeler çağı kapanırken böylesine bir bunalım geçirmemişti Batı... Tersine, gençleşip dinçleşmişti. Çünkü imparatorluklarını dağıttıkça, sömürgelerini bıraktıkça yeniçağın gerçeklerine, gereklerine uyma yolunda adımlar atmış oluyordu. Başkalarının yaşama alanları üzerinde egemenliğini yitirdikçe kendi yereneklerini ve yaratıcılığını geliştirme yoluna giriyordu. İyi eğitilmiş bir zen-

* Özgür İnsan, Haziran 1975

gin çocuğu alıştığı olanakları yitirdiğinde nasıl kendi benliğinde saklı güçleri deşip değerlendirebilirse, nasıl bir yandan alçakgönüllülüğü bir yandan da kendine güvenmeyi öğrenebilirse, imparatorluklarını dağıtan, sömürgelerini bırakan Batı da öyle olmuştu bir süre...

Öz topraklarının bile yarısını yitiren bir Almanya, başkalarının topraklarında yaşama alanları arayan bir yayılmacı Almanya'dan daha güçlüydü, daha özgürdü, daha mutluydu. Yayılma uğruna benliğini yitirme tehlikesine düşmüşken, öz topraklarının yarısına sığışmak zorunda kalınca derlenip toparlanmıştı; sanatıyla, yazınıyla, bilimdeki, teknikteki yaratıcılığıyla bir yeniden diriliş evresine girmişti. Nice ülkeleri çizmesi altında czmek üzere seferlere çıkan bir İtalya'ya oranla, kendi çizmesine çekilen bir İtalya'da da Almanya'dakine benzer bir değişim başlamıştı. Ancak imparatorluk kurabilme hayalleri yıkıldıktan sonradır ki İtalya kendi yoksul güneyini kalkındırma yoluna girebilmişti. Kuzey Afrika'sız kalan bir Fransa, Kuzey Afrika'da egemen bir Fransa'dan çok daha sağlıklı ve canlı bir toplum oluvermişti. Çürüyen Fransız demokrasisi bile ancak sömürge döneminin kapanışından sonra bir derlenip toparlanma sürecine girebilmişti. İngiltere ancak imparatorluğunu dağıtırken sosyal düzenini iyileştirmeye girişebilmişti. Belçika, Hollanda, kendi ufacak ülkelere çekilince güçlenmişlerdi.

Kısacası, imparatorlukların dağılışı, sömürgelerin yitirilişi bir bunalım nedeni değildi Batı için... Tutukluktan kurtuluştı, çağa ve gerçeğe uyuştu, kendine dönüştü.

Batı'nın asıl bunalımı son yıllarda başladı.

Kendi içinde bunalım geçiriyor Batı, dünya ile ilişkilerinde bunalım geçiriyor.

Batı'nın kendi içindeki bunalımı da iki türlü:

Biri, her Batı ulusunda, kökenleri bir olsa bile değişik ölçülerle ve görüntülerle ortaya çıkan toplumsal bunalım... Öbürü, Batı Avrupa'nın kendi uzantısı hatta çocuğu gibi görmeye alıştığı Amerikan toplumundan birçok alanlarda geri kaldığı yetmezmiş gibi, giderek onun örtülü egemenliği altına da girmekten duyduğu küçüklük ve eziklik duygusunun doğurduğu bunalım...

Her Batı ulusunda değişik ölçülerle ve görüntülerle ortaya çıkan toplumsal bunalımın temel nedeni, öyle sanıyorum ki, ileri teknoloji toplumu olmanın doğasında bulunan sürekli değişimle, bu toplumların ekonomik ve siyasal yapılarındaki tutuculuktan ortaya çıkan çelişki ve gerilimdir. Batı toplumları, ileri teknoloji düzeyine, kapitalizmin kendine özgü dinamiği içinde erişmişlerdir. Oysa kapitalizm egemen güçlerin çıkarlarını öncelikle gözettiğinden, ekonomide ve siyasette tutucudur. Öyle ki Batı toplumlarının “sosyalist” hükümetleri bile bu tutuculuk çemberini bir ölçünün ötesinde kıramamaktadırlar. Temel ilkelerinden ödünler vererek kapitalizmle uzlaşmak zorunda kalmaktadırlar.

Yüzyıldır bu toplumların yalnız teknolojilerinde değil, yaşama düzeylerinde, yaşamlarında, sanatlarında baş döndürücü değişiklikler olmuştur; bu toplumlarda eğitim ve ulaşım alabildiğine yaygınlaşmıştır. Fakat bunlara karşın ekonomik düzenlerinde de siyasal kurumlarında da belirgin bir değişiklik yer almamıştır. Öyle ki bu toplumların kiliseleri bile ekonomik düzenlerinden ve siyasal kurumlarından daha hızlı değişmektedir. Böylesine büyük bir çelişki, o kadar hızla değişen toplumlarda ekonomik düzenin ve siyasal kurumların böylesine kaskatı ve geride kalışı, gerilimden ve bunalımdan başka sonuç doğuramazdı.

Gençlik patlamaları bunalımın belirtilerinden biridir. Şiddet eylemleri ise ekonomide ve siyasette bir türlü kısılamayan tutuculuk çemberine karşı çaresizliğin tepkisidir. Fakat Batı toplumlarının ekonomik ve siyasal tutuculuğu, o gençlik patlamalarını ve şiddet eylemlerini bile kendi yumuşak yöntemleriyle uyuşturmanın yolunu bulabilmektedir. Bu uyuşturma sürecinde tepkiler ya saptırılmakta veya toplumun bilinçaltına itilmektedir; toplumun bilinçaltında ise, ne vakit ve nasıl yeniden patlayacağı belli olmayan birikimlere dönüşmektedir.

Kapitalist liberal Batı toplumlarının yumuşak uyuşturma araçlarının basında kazanç ve tüketim özgürlüğü gelir. Kazanç ve tüketim özgürlüğü ortamında kendi kişisel yaşamına dilediği biçimi verebilmenin, kendi kişisel yaşamında dilediği değişikliği yapabilmenin veya öyle bir değişiklik umudu besleyebilmenin çekiciliğine kendini kap-

tıran birey, hele yaşını başını alıp duruldukça, toplumun ekonomik ve siyasal düzenini değiştirme hevesini unutmaktadır. Bir anlamda, kapitalist liberal toplum düzeninin bireye verdiği rüşvete karşılık, birey de o düzene ödün vermektedir. ● arada bireylerden kimi, isyancılığını giyim-kuşam alanına, seks alanına, uyuşturucu maddeler kullanımına veya adi cürümlere saptırıp, düzenle temelde uzlaşmaktadır. Egemen güçler âdeta bireye demektedirler ki:

“Ne yaparsan yap, kendine veya başkalarına ne zarar verirsen ver, yeter ki ekonomik ve sosyal düzene dokunma!..”

Böyle bir pazarlık, bunalımdan ve değer ölçüleri sarsıntısından başka sonuç veremezdi.

Batı Avrupa için, Amerikan toplumu karşısında düştüğü durumun ve küçüklük duygusunun da bir bunalım etkeni olduğunu ileri sürmüşüm.

Temelde bu da kapitalist liberal Batı ülkelerinin ekonomik yapısından ve düzeninden ileri geliyor. Bu yapının ve düzenin ürünü olan çokuluslu dev ortaklıklar Batı Avrupa ekonomisini kendi ağları içine almışlardır. Çokuluslu ortaklıklarda genellikle Amerika’nın ağır basması ise, Batı Avrupa’nın Amerika’ya ekonomik bağımlılığını artırıcı bir etken olmaktadır. Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde bütünleşmek, Batı Avrupa’ya bu ağdan ve bağımlılıktan kurtulma olanağını büyük ölçüde sağlayabilirdi. Fakat tereyağı, peynir, yumurta gibi ayrıntılar üzerinde çekişe çekişe büyük ve güçlü Avrupa ülküsünden gitgide uzaklaşıyor Batı Avrupa ülkeleri... Ağaçlar arasına dalıp ormanı gözden yitiriyorlar. O yüzden de her biri tek tek çokulusluların ağına takılıp kalıyor.

Çokuluslu büyük sermaye, ulusal ekonomileri aşarak birleşiyor, büyüyor, tekelleşiyor. Batı Avrupa’daki ulusal ekonomilerin bütünleşmesini önleyerek kendi bütünleşmesini sürdürüyor.

Bu gelişme, Birleşik Amerika’ya, Batı Avrupa karşısında bir üstünlük sağlamaktadır. Ama dünya karşısında, Batı’nın tümüyle birlikte Birleşik Amerika da gitgide güç duruma düşmekte ve etkinliğini yitirmektedir.

Ekonomik bakımdan gelişmiş bütün Batı ülkeleri gibi, Birleşik Amerika da, dış politikasında, bir bakıma, kapitalist liberal ekonomik

düzenin koşullarıyla bağımlıdır. Bu koşulların dışına çıkarak bir dış politika saptayabilecek, izleyebilecek durumda değildir.

Kendi dış politikasını, çokuluslu ortaklıkların çıkar hesaplarına uydurmak zorundadır. Dünya ölçüsünde sorumluluk yüklenme durumunda bir ülke olan Birleşik Amerika, o yüzden sorumluluğunu gereğince yerine getirememekte, az gelişmiş veya gelişme sürecindeki ülkelere yeterince güven verememektedir.

Amerikan dış politikasının son yıllarda üst üste uğradığı başarısızlıkları yalnız Amerika'nın iç siyasal bunalımına, kongre ile hükümet arasındaki yetki çekişmesine ve sürtüşmesine veya hükümetin yapmış olabileceği bazı dış politika yanlışlıklarına bağlamak gerçekçi olmaz.

Bu başarısızlıklarda ve gerilemelerde, Amerikan dış politikasının kendi ekonomik düzenine bağımlılığı küçümselemeyecek bir etkindir.

Ekonomik bağımlılıkları bir ölçünün üstüne çıkınca siyasal bağımsızlıklarını yitirebilecekleri kuşkusuna düşen gelişme sürecindeki veya az gelişmiş ülkeler, bu nedenle, kapitalist liberal ülkelerin etki alanı dışında kalma veya bu alanı dışına çıkma gereğini duymaktadırlar. Bağlantısız dış politika izlemeye o kadar önem vermelerinin ya da yer yer sosyalist bloka kaymalarının temel nedeni budur.

END

Özgürlükçü demokrasi, Batı ülkelerine, uluslararası ilişkilerinde büyük bir üstünlük ve etkinlik sağlayabilirdi. Çünkü az gelişmiş veya gelişme sürecindeki ülkeler halkı, bağımsızlığa olduğu kadar özgürlüğe ve kendi özgür iradeleriyle kendilerini yönetebilmeye de önem vermektedirler. Yaygın eğitim ve ulaşım çağında, özgürlük, artık bütün insanlığın ortak özlemi olmuştur. Bu özlemin en iyi demokrasiyle karşılanabileceğini gören uluslar, demokratik Batı ülkelerine bu nedenle yakınlık duyabilirlerdi.

Fakat Batı bu olanağı da gene kendi kapitalist liberal ekonomik yapısı ve düzeni nedeniyle değerlendirememektedir. Çünkü Batı'da yuvalanan büyük sermaye ve çokuluslu ortaklıklar, az gelişmiş veya gelişme sürecindeki ülkeler halkının özgürlük ve sosyal adalet isteğini, kendi çıkarlarına, aşırı kazanç hırslarına engel gibi görmekte-

dirler. O ülkeler halkının örneğinden ve kaynaklarından yaratılan değeri gelişmiş ülkeler ekonomilerine aktarma eğiliminde oldukları için, o değerin büyük ölçüde yaratıldığı ülkelerde kalmasına yol açan, bu yönde kamuoyu baskıları yaratan demokrasiden tedirgin olmaktadır. Öylelikle, Batı, kendi ülkelerinde demokrasiyi yaşatan ve demokrasiyle öğrenen, ama ekonomik bakımdan güçsüz ülkelerde demokrasiyi engelleyen bir tutum izlemek zorunda kalmaktadır.

Bu çelişki, Batı'yı, dünya ile ilişkilerinde olduğu gibi, kendi içinde de bunalıma sürüklemektedir. Çünkü özgürlükçü demokrasinin ilkelerini benimseyen Batı ülkeleri halkı, bu çelişkiden huzursuz olmaya, vicdan azabı duymaya başlamıştır. Amerikan halkının Vietnam Savaşı'na gösterdiği tepkide başlıca erken, bu manevi değer ölçüleri ikiliği ve çelişkisidir.

Az gelişmiş veya gelişme sürecindeki bir ülke halkının özgürlük ve sosyal adalet içinde kalkınabilmek istemesinden doğal bir şey yoktur. Bu isteği ve özlemi besleyen bir halk da, gene doğal olarak, sola yatkındır. Fakat Batı, özellikle Amerika, hemen her yerde, bu sola yatkınlığı bir tehlike gibi görme eğilimi içinde olmuştur. Bunu tehlike gibi görünce de tehlikenin üstüne yürümektedir. Yer yer bunu silahlı müdahale ölçüsüne vartırmaktadır. Sonuç olarak da, Batılılar, güvenini ve dostluğunu kazanmak istedikleri ülkeleri büsbütün kendilerine yabancılaştırmakta, kendilerinden uzaklaştırmaktadırlar, âdeta zorla başka kamplara doğru itmektedirler.

Batı, kendine uyguladığı demokratik değer ölçülerinin o ülkelerde de şampiyonluğunu yapsa, yapabilse, özellikle üçüncü dünyadaki etkinliği hızla ve büyük ölçüde artabilirdi. Fakat belirtmeye çalıştığım nedenlerle, Batı'nın kendi ekonomik yapısı ve düzeni, böyle bir akılcı ve gerçekçi dış politikayı engellemektedir.

Son zamanlarda alınan acı derslerden sonra, genellikle Batı'da ve o arada Birleşik Amerika'da, az gelişmiş veya gelişme sürecindeki ülkelerde oluşan özgürlükçü ve sosyal adaletçi sol akımlara karşı daha anlayışlı davranma zorunluluğu gerçi duyulmaya başlamıştır. Batı'nın dünya ile özellikle Üçüncü Dünya ile ilişkileri açısından, bu hiç kuşkusuz, sevindirici bir gelişmedir. Ama yeterli değildir. Batı, kendi eko-

nomik düzeninde yeni dünya gerçeklerine uygun bir değişiklik yapmadıkça, kendisinin siyasal ve sosyal bunalımları sürüp gideceği gibi, birçoğu bağımsızlıklarını yeni kazanan az gelişmiş veya gelişme sürecindeki ülkelerle ilişkilerini de, istese bile, bir ölçünün ötesinde düzeltemeyecektir, o ülkelerdeki kuşkuları ve ürküntüyü yeterince giderebilecektir.

Yazımın başlarında belirttiğim gibi, Batı ülkeleri, tutucu ekonomik düzenlerinin toplumda yarattığı ve yaratabileceği tepkileri, kendilerine özgü uyuşturma ve uzlaştırma yöntemleriyle yatıştırabilmektedir. Kaldı ki bu ülkeler yüksek bir gelir düzeyine eriştiklerinden, kapitalist liberal yapı ve düzen içinde, yeterince sosyal adalet sağlayamamaları bile, çalışan halk topluluklarına az çok tatmin edici bir refah sağlayabilmektedirler.

Fakat kıt kaynaklı veya düşük gelirli ülkeler bu olanaktan yoksundurlar. Onlar ancak daha köklü ve etkin bir sosyal adaletçi tutum izlemekle, sol bir tutum izlemekle, halk çoğunluğunu tatmin edebilirler ve büyük sosyal patlamaları, büyük siyasal bunalımları önleyebilirler.

Bu nedenle, Batı ülkeleri, az gelişmiş veya gelişme sürecindeki toplumların kendilerinden daha çok sola yatkın olmalarını ve olanak bulur bulmaz o yöndeki eğilimlerini açığa vurmalarını, temelde Batı'ya karşı oluşlarının değil, o toplumların ekonomik ve sosyal koşullarının bir sonucu olarak görmelidirler. Batı, sosyal yasaların gereği olarak ortaya çıkan bu sol akımların üstüne yürüdüğü vakit veya, çokuluslu ortaklıkların çıkarlarıyla gelişme sürecindeki ülkeler halkının haklı ve insani istekleri ve özlemleri çatıştığında, çokulusluları desteklemek durumunda kaldığı için, o akımlar, Batı'ya karşı bir tepkiye ve dirence dönüşmektedir.

Türkiye için durum bir ölçüde değişiktir. Türkiye, ekonomik bakımdan gelişme sürecinde bir ülke olmakla ve gelir düzeyi henüz oldukça düşük bulunmakta birlikte, sosyal ve siyasal bakımından bir hayli gelişmiş bir ülkedir. Toplum yapısının tarihten gelen bazı özellikleri, çok uzun bir bağımsızlık geleneği ve azımsanamayacak kadar uzun bir demokrasi birikimi, Türkiye'ye, Batı karşısında daha rahat, daha az kuşkucu davranabilme olanağını sağlamaktadır. Türk

halkı özgürlükçü demokrasiyi öylesine benimsemiştir ki, ne iç ne de dış tertiplerle veya baskılarla artık demokrasi yolundan ayrılması söz konusu değildir. Üstelik coğrafi veya stratejik durumu nedeniyle de Türkiye, mecbur bırakılmadıkça Batı'yla ilişkilerini kesmek veya gevşetmek istemez. Türkiye için bu ilişkileri, kendi demokratik, sosyal ve ekonomik gelişmesi açısından sakıncasız kılabilme olanağı vardır. Türkiye, Batı ile ilişkilerini sürdürürken, bağlantısızlarla, özellikle komşu ülkelerle, Arap ülkeleriyle ve ayrıca sosyalist ülkelerle de yakın ilişkiler kurabilecek durumdadır.

Ancak, kapitalist-liberal ekonomi anlayışına fazlasıyla bağlı iktidarlar, nazari olarak beklenebileceği gibi, Türkiye'yi Batı'ya yakınlaştıramazlar; tersine, Batı'dan soğutma ve uzaklaştırma sonucunu doğururlar. Çünkü böyle iktidarlar zamanında, bilinçli Türk halkı, Batı'ya ve çokuluslu ortaklıklara teslimiyet içine gireceği kuşkusuna kapılır. Bu kuşkunun yersiz olmadığını gösteren kanıtlar da yakın geçmişte görülmüştür. O nedenle, genellikle Batı'ya ve o arada Amerika'ya en yatkın bir tutum izlemek isteyen hükümetler döneminde, Türk kamuoyu, Batı'dan ve Amerika'dan hızla soğumuş ve uzaklaşmıştır.

Halkın bu kuşkuculuğu, davranışı ve tepkisi haksız değildir; bir rastlantı da değildir. Türk halkı şaşmaz zekâsıyla ve zekâyı da aşan, binlerce yıllık bağımsız devlet tecrübesi içinde oluşan sezgisiyle, şunu anlamaktadır ki, çağımızda, ekonomik bakımından yeterince gelişmemiş bir ülkede, aşırı kapitalist liberal eğilimli iktidarlar, bir ölçünün üstünde milliyetçi olamazlar, özgürlükçü olamazlar, sosyal adaletçi olamazlar.

Bir ölçünün üstünde milliyetçi olamazlar; çünkü çağımızda aşırı kapitalist-liberal eğilimli olmak çokuluslularla içli dışlı olmak demektir, onların egemenliğine boyun eğmek demektir... İster istemez bu sonucu doğurur. Ekonomik bakımından yeterince gelişmiş olmayan bir ülkenin çokuluslularla içli dışlı olması, onların egemenliğine boyun eğmesi ise, milliyetçilikle çelişir.

Aşırı kapitalist-liberal iktidarlar böyle ülkelerde bir ölçünün üstünde özgürlükçü olamazlar, çünkü böyle ülkelerde özgürlükçü demokrasi, çokuluslu ortaklıklara ürküntü verir.

Bir ölçünün üstünde sosyal adaletçi de olamazlar; çünkü yine böyle ülkelerde ileri bir sosyal adaletçi düzen, artı-değerin çokuluslulara aktarılmasını frenler, engeller.

CHP hükümeti sırasında, Türkiye hem Batı ile daha yakın ilişkiler kurabilmişti hem de Batı dışındaki dünyaya daha çok açılabilmişti, sosyalist ülkelerle arasında karşılıklı güven duygusunu geliştirebilmişti ve özellikle Ortadoğu ve Doğu Akdeniz ülkelerinden birçoğuyla sıkı işbirliği yolunda adımlar atabilmişti. CHP hükümeti zamanında Batı'yla daha yakın ilişkiler kurulması, kamuoyunda tepki uyandırmıyordu. Çünkü CHP hükümeti, demokratik sol tutumunun ve gerçek milliyetçilik anlayışının doğrultusunda attığı bazı adımlarla, izlediği tutumlarla, örneğin yabancı petrol ve maden şirketlerine karşı davranışıyla, Ege kıta sahanlığı konusunda kararlı tutumuyla, haşhaş konusunda attığı adımlarla, en yakın müttefiklerinden gelen engelleme çabalarına rağmen Kıbrıs'ta Türklerin hakkını ve etkin biçimde korumakla, hem Batı'yla yakın ilişkiler sürdürebileceğini hem de Türkiye'nin haklarını koruyabileceğini, Türkiye'de özgürlükçü ve sosyal adaletçi atılımlarda bulunabileceğini göstermiştir...

Batı'yla ilişkilerinde kendi haklarına sahip çıktığı ölçüde, Türkiye, yakın komşularının, o arada Arap uluslarının da daha çok güvenini kazanıyordu. Öylelikle, bir yandan Batı'yla yakın ilişkilerini sürdürürken, onun yanı sıra, başka ülkelerle de ilişkilerini geliştirerek dünyadaki yerini sağlamlaştırabiliyordu.

Oysa kapitalist-liberal ekonomi anlayışına aşırı bağlı bir iktidar, kamuoyunda Batı'yla ilişkilerimize karşı kuşkuları ve tepkileri yeniden canlandıracağı gibi, Batı dışındaki dünyaya açılma bakımından da birtakım güçlüklerle karşılaşacaktır.

Bir başka deyişle, Batı dünyasını kendi içinde ve dünya ile ilişkilerinde, bunalıma ve değer ölçüleri çelişkisine düşüren etkenler, eğer aşırı kapitalist liberal bir iktidar uzun sürerse, Türkiye'de de ağırlığını duyurmaya başlayacaktır.

Fakat umutsuzluğa kapılmanın gereği yoktur:

Türk halkı, iş işten geçmeden önce, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yapısında gerekli düzen değişikliklerini gerçekleştirmeyi karar-

laştırmıştır. Bir-iki yıllık bir gecikme bu kararlılığı etkilemeyecektir. Batı'nın ekonomik tutuculuğuna düşmekten kendini kurtaran bir Türkiye, siyasal bunalımlardan da kurtulacaktır. Halkı ekonomik bakımdan güçlendirecek bir düzen değışikliğı, demokratik kurumlarımızın da çağın gereklerine uygun bir gelişme içine girmesini sağlayacaktır.

Türkiye, kapitalist liberal çevrelerin düşündüğü ve istediğı gibi, özgürlükleri kısıp demokrasiyi yozlaştırarak değil, halkın siyasetteki etkinliğini azaltarak değil, tam tersine, demokrasiyi daha ileri götürerek, halkın yönetime katılma, yönetime ağırlığını koyabilme olanaklarını artırarak, özgürlükleri genişleterek bunalımdan esenliğe çıkacaktır. Türkiye'nin bu yönde sağlayacağı başarı ise, yalnız Türk toplumunda değil, bütün dünyada özgürlükçü demokrasiyi güçlendirecektir. Çünkü Türkiye örneğine bakarak, gelişme sürecindeki veya az gelişmiş birçok ülkeler, özgürlükçü demokrasiyi benimseyerek de ekonomik ve siyasal bağımsızlıklarını koruyabilme, sosyal adalet sağlayabilme olanaklarının bulunduğu inancına varabileceklerdir.

Başbakan Bülent Ecevit'in Kıbrıs Barış Harekâtı'yla İlgili Demeçleri ve Basın Toplantısı*

İlk Demeci

Türk Silahlı Kuvvetleri'miz Kıbrıs'ta indirme ve çıkarma hareketine başlamış bulunuyor. Allah milletimize, bütün Kıbrıslılara ve insanlığa hayırlı etsin. Bu şekilde insanlığa ve barışa büyük bir hizmette bulunmuş olacağımıza inanıyoruz. Öyle umarım ki, kuvvetlerimize ateş açılmaz, kanlı bir çatışmaya yol açılmaz.

Biz aslında savaş için değil, barış için ve yalnız Türklere değil Rumlara da barış getirmek için Ada'ya gidiyoruz. Bu karara ancak bütün politik, diplomatik yolları denedikten sonra mecbur kalarak vardık. Bütün dost memleketlere, bu arada son zamanlarda yakın istişarede bulunduğumuz dost ve müttefiklerimiz Birleşik Amerika ve İngiltere'ye meselenin müdahalesiz halledilmesi, diplomatik yollardan halledilebilmesi için, gösterdikleri iyi niyetli çabalar için şükranlarımızı belirtmeyi borç bilirim. Eğer bu çabalar sonuç vermediyse elbette sorumlusu bu iyi niyetli gayretleri gösteren devletler değildir. Tekrar bu hareketin insanlığa, milletimize ve bütün Kıbrıslılara ha-

yırlı olmasını dilerim. Allah'ın milletimizi ve bütün insanlığı felaketlerden korumasını dilerim.

İkinci Demeci

Türkiye'nin Kıbrıs'ta barış, kardeşlik ve özgürlük için giriştiği harekât bu sabahın erken saatlerinde başlamıştır.

Tarih boyunca verdiği kahramanlık ve insanlık örnekleriyle yüce ulusumuzun şerefine şeref katan Türk Silahlı Kuvvetleri, her hazırlığını yapmış, her olasılığı göze almış olarak bu harekâtı başlatmış bulunuyor.

Çok sayıda Türk birlikleri şimdiden Kıbrıs'a esenlikle ulaşmışlardır. Kıbrıs topraklarındaki görevlerinin başındadırlar.. Başka birliklerimiz de dalga dalga Kıbrıs'a doğru akmaktadırlar.

Türk Silahlı Kuvvetleri ateş açılmadıkça ateş etmeyeceklerdir. Savaş için değil barış için Kıbrıs'tadırlar.

Kıbrıs'ı istila için değil, zorbaca bir istilaya son vermek için Kıbrıs'tadırlar.

Gün ağarırken başlattıkları harekâtla Türkleri de Rumları da yeni baskı rejiminin karanlığından kurtaracaklar, aydınlığa kavuşturacaklardır.

Kıbrıs'taki son Yunan hareketi, yalnız bir hükümet darbesi değildi. Onun da ötesinde, bağımsız Kıbrıs Devleti'ni temelinden yıkmayı amaçlayan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasal dayanakları niteliğindeki anlaşmaları çiğneyen bir hareketti.

Türkiye'nin davranışı ise, bir garantör devlet olarak, uluslararası anlaşmalara göre Kıbrıs'ın bağımsızlığından, toprak bütünlüğünden, anayasal düzeninden sorumlu bir devlet olarak, Türkiye'ye düşen bir yetkinin ve görevin yerine getirilmesidir.

Türkiye bu harekâta geçmeden önce, başka her çareyi denemiştir fakat sonuç alamamıştır. -

Bilindiği gibi Türkiye, Yunanistan'la arasındaki her sorunu müzakere yoluyla çözmeye çalışmak, her alanda Türk-Yunan işbirliğini gerçekleştirmek üzere girişimlerde bulunmuştur, fakat karşılık görmemiştir.

Kıbrıs'ta zorbalıkla ve meşruluk dışı yollardan yaratılan kuvvet dengesizliği bu harekâtla giderilmiş olacaktır. O zaman, ancak o zaman Türkiye hakkın değil kuvvetin dilinden anlayanlarla, Kıbrıs sorunu için de müzakereyi kabul edecektir.

Yalnız Türklerin değil, müstevli durumundaki kendi soydaşları elinde özgürlüklerini ve can güvenliklerini yitiren Rumların da kurtarıcısı olarak Kıbrıs'a giden Kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri'ni, bütün Ada halkını ve yüce Türk ulusunu Allah korusun.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'taki zaferi, haklılığın zaferi olacaktır, barışın zaferi olacaktır, kardeşliğin ve özgürlüğün zaferi olacaktır. Türkün yalnız savaşçılığını değil, insanlığını da bir kez daha bütün dünyaya gösterecektir.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs Barış Harekâtı kutlu olsun.

İlk Basın Toplantısı

Türk Silahlı Kuvvetleri bu sabah Kıbrıs'ta bir Barış Harekâtı'na girişmiştir. Harekâtın gayesi aşırı unsurlar tarafından girişilen fiili duruma son vermektir. Kıbrıs trajedisinin bu son safhasında, bu aşırı unsurlar kendi vatandaşları olan Rumları dahi katletmeye başlamışlardır. Bütün dünya, Kıbrıs'ta gerçekleştirilen son darbenin, Atina'daki diktatörlük rejimi tarafından planlanıp gerçekleştirildiğini kabul etmektedir. Bu, darbenin de ötesinde bir şeydir. Bu, Kıbrıs'ın bağımsızlığının ve Kıbrıs'ın bağımsızlığına esas teşkil eden uluslararası anlaşmaların açık ve tartışmasız bir şekilde ihlalidir.

Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ve anayasasının ortak garantörüdür. Türkiye bu harekete girişmekle, hukuki sorumluluklarını yerine getirmektedir. Türk hükümeti, diğer bütün barışçı yolları deneyip, bir sonuç alınamaması üzerine bu harekete başvurmuştur. Bu bir istila değil, fakat istilaya karşı bir harekettir. Bu bir saldırı değil, bir saldırıyı sona erdirmek için girişilen harekettir.

Türk Silahlı Kuvvetleri, üzerlerine ateş açılmadıkça, ateş açmayacaklardır. Türk uçakları bomba değil, bütün Kıbrıs halkına hitaben iyi niyet mesajı atmaktadır. Bu sabah girişilen Barış Harekâtı, Kıb-

rıs tarihinin en karanlık devresini sona erdirecektir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin zaferi, adaletin, barışın ve özgürlüğün zaferi olacaktır.

Terörizmin ve diktatörlüğün zulmüne uğrayan bütün Kıbrıslı Rumlara sesleniyorum:

Bu teröristlerin kışkırttığı toplumlararası husumet ve çekişme günlerini maziye gömün. Yeni, özgür ve mutlu bir Kıbrıs'ı inşa etmek ve bu zaferi çabuklaştırmak için, Türk kardeşlerinize el ele verin.

Size zarar vermek için değil, size yardım etmek için buradayız. Kinle değil, sevgiyle buradayız.

Sizinle savaşmak için değil, çilenize son vermek için buradayız.

Sorular ve Cevaplar

Başbakan Bülent Ecevit, daha sonra, yerli ve yabancı basın temsilcilerinin olaylara ilişkin sorularını da cevaplandırmıştır. Başbakan Ecevit'le gazeteciler arasında, soru-cevap şeklinde şu konuşma geçmiştir:

– *Türk hareketinin başlamasından sonra Atina'dan herhangi bir resmi tepki geldi mi?*

– Başbakanlıktan bir saat kadar önce ayrıldım. O âna kadar ne resmi, ne de gayri resmi bir nota gelmiştir.

– *Kıbrıs'ta ne gibi nihai bir çözüm peşindesiniz?*

– Kıbrıs'ta düzen ve istikrarın teessüs etmesinden –yakında teessüs edeceğini umuyorum– ve askeri denge kurulmasından sonradır ki, tatmin edici çözüm yolları aranacaktır.

– *Şu anda harekât devam ediyor, Türk ordusunun tüm kontrolü ele geçirmesine kadar, ne kadar süre geçeceği kanaatindesiniz?*

– Bu, orduyu ilgilendiren bir mesele.

– *Sisco'dan size ne gibi bir teklif getirildi?*

– Ne teklif ettiğini size söyleyemem. Fakat şunu diyebilirim ki, dünyadaki bütün dostlarımız, barış isteyen bütün uluslar ve bunlar ara-

sında İngiliz ve Amerikan hükümetleri iktidarları dahilinde yapabilecekleri her şeyi yaptılar. Bize, barışçı bir çözüm bulunması için yardım etmeye çalıştılar. Fakat çabaları başarısız kaldı ve iyi niyetlerine rağmen barışçı bir çözüm bulunamadı. Bu durumda garantör bir devlet olarak, bu hukuki harekete girişmenin bize ait bir mesele olduğuna karar verdik.

– *Kıbrıs'a çıkarılan asker sayısını açıklamanızda bir mahzur var mı?*

– Elimde kesin rakamlar yok. Fakat çok sayıda askerin de Ada'ya gideceğini söyleyebilirim.

– *Makarios hükümetinin yeniden işbaşına getirilmesi gayeleriniz arasında mıdır?*

– Kıbrıs'a düzeni sağlamak için gittik. Halkın özgürlüğünü sağlamak için gittik. Kişiler değil, toplumlarla ilgileniyoruz.

– *Harekâtı izlemek üzere Kıbrıs'a ne zaman gidebilirsiniz?*

– Çok yakında. Basın-Yayın Müdürlüğü'nden size yardımcı olmaları için ricada bulunacağım.

– *Kıbrıs'taki Makarios taraftarı kuvvetlerin bu harekâta karşı tutumları ne olmuştur?*

– Bazı Kıbrıs Rum birlikleri kendi rızalarıyla Türk Silahlı Kuvvetleri'ne teslim olmuşlardır. Kıbrıs'ın bazı kesimlerinde halkın açlığa terk edildiği yerlerde, bu durumu gidermek için, Ada'ya temel ihtiyaç maddeleri sevk etmeye başladık. Geçen gün Londra'daydım, sokakta dolaşırken bazı Rumlar etrafımı sararak, aynı davanın peşinde olduğumuzu ve özgürlük için birlikte çalışmamız gerektiğini söylediler. Londra'daki basın toplantısında da söylediğim gibi, gaye birliği olmaksızın, bir devlet olamaz. Fakat şu anda Kıbrıs'ta bir gaye birliği vardır. Birçok Rum da özgürlüğün hasretini çekmektedir ve biz onlara da halkın açlığa terk edildiği yerlerde, bu durumu gidermek için, özgürlüklerine kavuşmalarında yardımcı olmaya çalışıyoruz.

– *Eğer Kıbrıs halkı özgürlüğüne kavuşursa, Türk Silahlı Kuvvetleri Ada'dan çekilecek mi?*

– Ne vakit, nasıl ve hangi şartlar altında olacağını zamanı gelince kararlaştıracacağız. Şu anda harekâtın tam içindeyiz, gelecek hakkında fazla konuşamam. Fakat, geleceği, Kıbrıs halkı ile birlikte kurmaya çalışacağız.

– *Harekât iyi gidiyor mu?*

– Çok iyi.

Başbakan Bülent Ecevit'in TRT'de Mehmet Barlas'la Yaptığı Televizyon Konuşması*

MEHMET BARLAS – İyi akşamlar, Sayın Seyirciler.

Bu akşamki “Günlerin Getirdiği” programının konuğu Başbakan Sayın Bülent Ecevit. Kendisiyle Kıbrıs konusunda ve Kıbrıs'ı izleyen ya da ondan önce yer alan diplomatik gelişmeler konusunda ve genel olarak Türk dış politikası konusunda bir sohbet yapacağız.

Efendim, dilerseniz hemen sorularımıza başlayalım. Şu anda bütün dünya kamuoyunun bildiği gibi Türkiye Kıbrıs'ta büyük bir başarı kazandı, bu sadece bir askeri başarı değil, Türk diplomasisinin bir başarısı şeklinde yorumlanıyor. Acaba bize sohbetinizin başlangıcında bu başarının nedenlerini anlatabilir misiniz?

ECEVİT – Bu başarının, diplomatik ve askeri alandaki başarının, bence türlü nedenleri vardır. Bunun en başında Türkiye'nin Kıbrıs sorunundaki ve Kıbrıs sorunu ile ilgili davranışındaki haklılığını görmek gerekir kanısındayım. Türkiye Kıbrıs'la ilgili askeri ve diploma-

tik harekâtına, teminatçıları arasında bulunduğu Kıbrıs Devleti, Yunanistan tarafından yapılan bir darbe sonucunda yıkıldığı zaman girişmiştir ve Ada'da güvenliğin, can güvenliğinin, özgürlüğün her anlamda ortadan kalktığı bir anda girişmiştir. Biz yakın zamana kadar Kıbrıs'ta daha çok Türklerin güvensizliğinden şikâyetçi ve dertliydik; fakat Yunanistan'ın Ada'da yapmış olduğu darbe hareketinden sonra Türk, Rum bütün Ada halkının can güvenliği ortadan kalkmıştı. O bakımdan bizim bu girişimimiz, garantör devlet olarak hukuki bir zemine dayandığı gibi ve milli açıdan haklı olduğu gibi, insani açıdan da haklıydı; bütün dünya da bunu bu gözle gördü. O bakımdan daha işin başlangıcında büyük bir haklılıkla girişimimizi yapmış olduk.

Bunun kadar önemli bir etken de Türkiye'nin askeri bakımdan bir Kıbrıs harekâtı için çok iyi hazırlanmış olmasıydı. Türk ordusunun kahramanlığı ve gücü zaten tarih boyunca tescil edilmiştir, en çetin koşullar altında kendini göstermiştir. Buna ek olarak, son Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Türk ordusunun, en küçük ayrıntılarına kadar bu harekâta hazırlanmış olduğu ortaya çıktı. Hele Türkiye'nin elli yılı aşkın bir süredir savaşmadığı hatırlanacak olursa o zaman, askeri alandaki başarısı ve ne kadar iyi hazırlanmış olduğu daha çok ortaya çıkar.

Türkiye'nin yine Kıbrıs sorunuyla ilgili tutumundaki başarısının bir başka önemli etkeni de, bence, çok açık, dürüst ve tutarlı davranmış olmanızdır. Bu açıklığımız ve dürüstlüğümüz, izlediğimiz politikanın her adımında, hem bütün milletle, Türk milletiyle bütünleşmemizi, birlikte hareket edebilmemizi, birlikte duyup düşünüp birlikte konuşabilmemizi sağlamıştır, hem de bütün dünyada, bütün dünya ülkelerinde Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili olarak izlediği tutuma karşı başından sonuna kadar bir güven uyandırmıştır.

Türkiye'nin bu açık ve dürüst politikayı, bu milli birliği de birlikte oluşturan politikayı izleyebilmesinde başlıca etkenlerden birisi de Türk demokrasisinin güçlülüğü olmuştur. Zaman zaman bazı kimseler, özellikle dış tehlikelerin, dış sorunların önem kazandığı dönemlerde demokrasiyi bir engel sanırlar. Bir dikta rejiminin milli birliği daha çok sağlayabileceğini ve o devlete dış politikada daha çok güç

katabileceğini, savaşta daha çok güç katabileceğini sanırlar. Türkiye bunun tam tersinin doğru olduğunu göstermiştir. Demokratik rejim içinde milli birliğini sağlamıştır. O zamana kadar birçok konularda, sosyal ve ekonomik konularda, ayrı düşünen, birbiriyle sert çalışmalara giren partiler, bir milli sorun etrafında birleşmişlerdir ve Yunanistan'la karşılaştırma yapıldığı vakit demokrasinin bu bakımdan erdemi daha iyi ortaya çıkmıştır. Özellikle Kıbrıs sorununun başlangıç döneminde Yunanistan'ın diplomasi alanındaki en büyük zaaflarından biri demokrasiden yoksun oluşuydu. Bir dikta rejimi altında bulunuydu. Nitekim ancak demokrasi yoluna girdikten sonradır ki Yunanistan da diplomasi alanında bir ölçüde güç kazanabildi.

Yine bu Kıbrıs tutumumuzun başarılı olmasında bir başka neden de, Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili siyasal ve askeri amaçları arasında tam bir uyum bulunmuş olmasıdır. Bu bir yandan askeri harekâtımızı daha güçlü kılmıştır, bir yandan da diplomatik girişimlerimize etkinlik kazandırmıştır. Türkiye'ye dış dünyanın güvenini de artırmıştır. Bütün memleketler biliyordu ki Türkiye'nin belli bir politikası vardır, Kıbrıs'la ilgili belli amaçları vardır, diplomasisi de askeri harekâtı da ona göre olmaktadır.

Buna göre Türkiye'nin başarılı tutumunun bir başka nedeni de, Kıbrıs sorununu kendimiz için soyut bir milli sorun olarak görüp de dünya koşullarından soyutlamaya, ayrı düşünmeye kalkışmamış olmamızdır. Dünya koşullarını, dünya barışını, bölge koşullarını ve barışını daima göz önünde tutmaya önem verdik ve bütün diplomatik girişimlerimizi olsun askeri girişimlerimizi olsun, yalnız Türkiye'yi ve Kıbrıs Türklerinin haklarını gözeterek değil, dünya ve bölge barışını da, bölgemizdeki dengeyi de göz önünde tutarak yürütmeye çalıştık.

Biraz önce belirttiğim gibi, ordusuyla, hükümetiyle, milletiyle bir bütün olarak davranmış olması, Türkiye'nin büyük güç kaynağı oldu bu harekâta.

Hükümetin başından beri izlediği politika halka iyi ve inandırıcı bir şekilde, halkımızın barışçı ve insani eğilimlerine de uygun bir şekilde anlatıldığı için, halk bu bakımdan hükümete ve ordumuza çok yardımcı oldu. Bütün dünyanın da dikkat ettiği gibi mecbur ola-

rak girdiğimiz savaşın en hararetli anlarında bile, Türkiye ile Yunanistan arasında, Kıbrıs Türkleri ile Kıbrıs Rumları arasında barış tohumlarını ekmeye çalıştık, milletimiz de bu yolda davrandı. Eskiden ara sıra Kıbrıs mitingleri olurdu, bu kez hiçbir miting olmadı dikkat ederseniz. Hatta şimdi bir şeyi, güçlerimize bir şükran ifadesi olarak ilk defa açıklayabilecek durumdayım: Bazı illerde hem de sıkı yönetim bölgesi dışında, yani her türlü toplantının serbestçe yapılabileceği bazı illerde, gençlerin harekât sırasında Kıbrıs'la ilgili mitingler yapmak istediklerini öğrendim. Genellikle bundan benim ancak mitingin başlamasına bir-iki saat kala haberim oluyordu. Ben ve Sayın İçişleri Bakanı Asiltürk valilere telefon ediyorduk. Valilere diyordum ki, "Lütfen bu mitingleri düzenleyen gençleri çağırın, miting yapmak hakları olduğunu söyleyin, ama hükümetin politikasını anlatın, benim ricamı ulaştırın kendilerine... Mitingdir bu, duygular tutulamaz, aşırı bir heyecan içinde hükümetin politikası hakkında dünyada kuşku uyandıracak sözler söylenebilir; lütfen bu mitinglerden vazgeçsinler..." Bu şekilde dileğimi ulaştırdığım vakit her yerde gençlerimiz bu dileğe uydular ve böylece savaş içinde özlediğimiz dostluk ortamını yaratmayı ve sürdürmeyi başardık.

Aynı zamanda bunun fütuhat değil, bir insani barış harekâtı olduğunu, hem milletimiz başından sonuna kadar göz önünde tuttu hem de dünya bizim öyle gördüğümüze inandı.

Gene başarımızın önemli bir etkeni de özellikle, Ada'daki bütün askeri hazırlıklarımız tamamlandıktan sonra ve Cenevre'nin ikinci aşamasında müzakere yoluyla sonuç alınamayacağı anlaşıldıktan sonra giriştiğimiz ikinci askeri harekâttaki olağanüstü başarının bizi hükümet olarak bir zafer sarhoşluğu içinde başlangıçtaki siyasal amaçlarımızdan saptırmamış olmasıdır. Kıbrıs harekâtına girerken ve o harekâtla birlikte Kıbrıs'a nihai çözümü düşünürken başlangıçta kendimize çizdiğimiz amaç ve çizgi ne idiye, ordumuzun hızla sağladığı büyük başarılı harekât sırasında da Ada'da aynı çizgiye bağlı kaldık. Belliydi ki Silahlı Kuvvetler'imiz çok daha fazlasını yapabilirlerdi, çok daha ileri gidebilirlerdi, fakat biz nerede durmamız gerektiğini de, ordu olarak, hükümet olarak, millet olarak çok iyi bildik sanıyorum.

– Efendim, şimdi bir “nerede durmak” kavramı kullandınız... Bundan sonra yeni kararlar almak gereği mutlaka doğacak. Acaba bundan sonra kısa vadeli olarak Türkiye’nin takınması gereken tavrı, yeni tutumunu ne şekilde bize özetleyebilirsiniz?

– İzin verirseniz hem kısa vadeli hem de biraz uzun vadeli olarak bu konuda düşüncelerimi sunmak isterim.

Bir kere her şeyden önce Türkiye bugüne kadar izlediği haklı ve ölçülü tutumun amaçları çerçevesi içinde kalmalıdır. Durulacak yeri iyi bilmek, bize, Büyük Atatürk’ün verdiği en önemli derslerden biridir. Durulacak yeri ne kadar iyi, isabetli seçtiğini Atatürk, Kurtuluş Savaşı’nda ve başka her vesileyle daima göstermiştir. Durulacak yeri iyi bilmek Atatürk’ün büyük kumandan olarak hem de büyük devlet adamı olarak, bence önemli erdemlerinden biriydi.

Kıbrıs küçük bir ada... Fakat Kıbrıs’ın dünyadaki öneminin boyundan çok daha büyük olduğu son Kıbrıs bunalımı sırasında ortaya çıkmıştır. Özellikle detantla, yani büyük devletler arasındaki ilişkilerin yumuşamasıyla, dünyada ve hele bizim bölgemizde kurulmaya başlayan dengenin âdeta düğüm noktası olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu bakımdan bizim Kıbrıs’la ilgili ulusal politikamızı, dünya dengesini daima göz önünde tutarak yürütmeye çalışmamız gereklidir. Bunu daima önemle göz önünde tutmalıyız.

Gene önümüzdeki günlerde ordumuzun kazandığı zaferin heyecanına kapılmaktan kendimizi sakınmalıyız. Aynı zamanda bugünlerde bazı ülkelerden ve bazı ülkelerin basınından bize geçici olarak da olsa gelmeye başlayan haksız, duygusal veya kasıtlı eleştiriler ve hücumlar karşısında kızgınlığa ve tepkilere kapılmaktan da kaçınmalıyız.

Böyle duygusal davranışların dış politikada ne kadar sakıncalı olabileceğine komşumuz Yunanistan son günlerde bazı örnekler veriyor. Yunanistan, kendisinin de yararı en az bizim yararımız kadar NATO’ya bağlı olduğu halde, bir anı duygusal kararla, “ben NATO’dan askerlerimi çekiyorum” deyiverdi. Öyle inanıyorum ki zaman geçip serinkanlı düşünmeye başlayınca bundan pişmanlık duyacaktır. Oysa Türkiye, her vesilede bunun tam aksi örnekler vermiştir. Ör-

neğin, geçenlerde, bu Kıbrıs olayından önce, bir başka vesileyle, haşhaş kararımız vesilesiyle bir Amerikan gazetesi, “Türkiye’de haşhaş yetiştirecek köyler bombalanmalı” dedi; Amerikan Kongresi, senatosu Türkiye aleyhinde kararlar aldı. Bu davranışlar olurken ben Ankara’da, “Türkiye bunlara rağmen dış politikasını değiştirmeyecektir” dedim. Hükümetimiz adına duygusal davranmaktan kaçındık ve bundan da, öyle sanıyorum ki, dünya kadar biz de yararlanmış olduk.

Yine önümüzdeki dönemde, özellikle müzakereler başladığı takdirde veya başlayamadığı, geciktiği takdirde, karşı karşıya kalabileceğimiz bunalımlı dönemde Türkiye ile Yunanistan arasında iyi ilişkiler kurulabilmesi için gerekli ortamın oluşturulması yolunda, Türkiye Yunanistan şunu yapıyor bunu yapmıyor diye düşünmeksizin, Türkiye kendine düşen katkıyı mutlaka yerine getirmelidir kanısındayım.

Ayrıca Kıbrıs’taki Türklerle Rumlar arasında geçmişteki kırılganlıkların unutulmasına ve sürekli bir işbirliği ortamının oluşmasına önem vermemiz gerektiği kanısındayım. Çünkü Kıbrıs’a nasıl bir statü verilirse verilsin, Ada’da huzur olabilmesi, barış olabilmesi ve Ada’nın ekonomik ve sosyal bakımdan Türk’üyle Rum’uyla gelişebilmesi için, iki toplumun birbiriyle iyi geçinebilmesi, işbirliği yapabilmesi gerekir. Kıbrıs Türkleri geçmişte, geride bıraktığımız yıllarda, çok ıstırap çektiler. Fakat aziz soydaşlarımızın geçmişte kendilerine çektirilenleri bağışlayabilecek kadar yüce gönüllü olduklarından hiç kuşku yoktur. Elbette geçmişi tüm unutmayacağız. Bilakis, geçmişin acı tecrübelerinden dersler alacağız ki gelecekte de aynı şeylerin olmasına karşı tedbirli olabilelim. Ancak bunu yüreğimizde bir kin olarak tutmamalıyız.

Ben öyle inanıyorum ki kin insan yüreğine yükür... Kin insan kafasına gölgedir. İnsan, içinde kin oldu mu, ne başkaları ile iyi ilişkiler kurabilir ne de sağlıklı düşünebilir. Herhalde sevginin gücü hiçbir şeyde yoktur.

Biz Kıbrıs’a toprak fethine gitmedik. Biz Kıbrıs politikamızla gönülleri fethetmek yolundayız. Yalnız Kıbrıs’ta değil bütün dünyada, gönülleri fethetmek zorundayız. Şunu kıvançla ve sevinçle belirtme-

liyim ki Türk birliklerinin, askerlerinin Ada'daki davranışları tüm insanlığa bir örnek olmuştur.

Aynı zamanda önümüzdeki dönemde Kıbrıs'ın şimdi artık fiilen kesinleşen Türk bölgesinde sevgi ve adalet esaslarına dayanan bir yönetim düzeni kurulmalıdır. Tarihte Türkler her gittikleri yere adalet götürmüşlerdir. Tabii, iyi bir devlet yönetimi için yalnız adalet de yetmez. Adaletli ve özgürlükçü olduğu kadar ekonomik gelişmeyi de hızlandırıcı ve etkin bir yönetim olmalıdır. Son yıllarda Kıbrıs Türkleri esasen, hem de çok güç koşullar altında, kendi kendilerini yönetmeye alışmışlardı. Bu bakımdan Kıbrıs Türk toplumu na tam bir güvenimiz var. Şimdi daha değişik koşullar altında ve daha geniş bir alanda Kıbrıs Türkleri kendi kendilerini yönetmek durumunda olacaklardır. Üstelik yalnız kendi kendilerini değil, Kıbrıs'ın Türk bölgesinde kalacak olan Rumları da adalet içinde yönetmek durumunda olacaklardır. Tabii bu vesileyle şunu söylemek isterim ki Türk kesiminin yönetim sorunu doğrudan doğruya Kıbrıs Türklerinin kendi sorunu olacaktır. Türkiye ancak buna yardımcı olmaya çalışacaktır.

Önümüzdeki dönemde öncelikle bunları göz önünde tutmak gerekir düşüncesindeyim.

– Geçmişteki başarımızdan ve bundan sonra yapmamız gereken hususlarda gereken noktalardan söz ettik. Bir de karşınızdaki taraf vardı... Yunanistan ve Kıbrıs Rumları. Bunlar neden bu noktaya geldiler, başarısızlıkların nedeni neydi sizce?

– Bir kere başarısızlıklarının nedeni başlangıçta yaptıkları yanlışlık idi. Kendi içinde düzen sağlayamayan, kendi milletine huzur veremeyen bir dikta rejimi, Yunanistan'daki dikta rejimi, bir oldubittiyle, hem Türkiye'yi hem de bütün dünyayı oldubittiye getirerek ve bölgemizde o kadar güçlkle kurulan dengeyi altüst etmeyi göze alarak, Kıbrıs'ı Yunanistan'a fiilen ilhak edici bir davranışta bulunmaya kalkıştı. Bu, hele o rejimin boyunu çok aşan kaprisli ve anlamsız bir hareketti. Bu yanlışlığın bedelini ondan sonra gelen yönetim de, geçen gün Sayın Karamanlis'in belirttiği gibi, ödemek durumunda kaldı.

Ayrıca, Yunanlıların, yalnız bu sorunla ilgili olarak değil, genellikle bütün dış politikalarını etkileyen bir temel yanlışlıkları var; onun etkisinden tabiatıyla kurtulamadılar. Yunanlıların, biliyorsunuz, bir “megalo idea”ları var. Yani “büyük ideal”, “büyük ülkü”... ENOSİS, yani Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı da bunun bir parçası... büyük ülkü. Deniyor ki Makarios ENOSİS’ten vazgeçmişti... Hayır, yalnız fark şuydu: Eskiden Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı düşünülmüştü, sonra Makarios çok büyüdü, Yunanistan’ı Kıbrıs’a ilhak etmeyi düşünmeye başladı.

– Efendim şöyle bir benzetme yapıyorlar: Zamanında Venizelos da Girit’ten çıkıp Yunanistan’a hâkim olmuştur, acaba Makarios’ta böyle bir?..

– Evet zannederim Yunanistan’ın dikta rejiminin zaafı ona böyle bir hayal veriyordu. Asıl demek istediğim şu ki, çağımız “megalo idea”lar, geçmişe dönük büyük idealler çağı değildir. Çağımızda devletlerin büyüklüğü topraklarının büyüklüğüyle de ölçülüyor. Çağımızda, geçmişe dönük hayallerle ve ihtiraslarla değil, ancak geleceğe dönük muhayyile gücüyle ve çabayla büyük ve güçlü devlet olunabilir. Yunanistan sanıyorum ki henüz bunun farkında değil.

Aslında bu da yetmez. Geçmişe değil, geleceğe dönük muhayyile gücü de yetmez... Geleceğe dönük muhayyile gücünün ve çabaların hareket noktası da daima çağın gerçekleri olmalıdır. Bu bakımdan da Yunanistan hiçbir zaman gerçekçi davranmamıştır dış politikasında.

Çağımız eski imparatorlukları diriltme, canlandırma çağı da değildir; tam tersine, imparatorlukların sona erme, çözülme çağıdır. Oysa böyle bir çağda küçük bir Yunanistan, altı-yedi milyon nüfuslu bir Yunan devleti, büyük Bizans İmparatorluğu’nu canlandırma hayallerine kapılmıştır. Bu en büyük yanılgılarından.

Bunun yanında çağımız, duygusallık üstüne, kin duygusu üzerine de dış politikanın kurulamayacağı bir çağdır. Oysa Yunanlıların ve Kıbrıs Rumlarının bence en büyük talihsizliği, daha okul sıralarında böyle hayallerle yetiştirilmiş olmalarıdır; daha okul sıralarında yüreklerine Türklere karşı kin duygularının aşılanmış olmasıdır.

Bunun sonucu nedir? Bunun sonucu Yunanistan'ı dış politikada nasıl bir çıkmaza götürüyor, bunu açıkça görebiliriz. Bugün sohbetimizde sizden de dinlemiştim, gerçekten çok doğru bir noktaya temas edtiniz: Hiçbir Yunan veya Kıbrıs Rum politikacısı çıkıp da, "Ben ENOSIS'i istemiyorum" diyemez. Hatta buna bir şey ekleyim: İstanbul üzerinde, kendi tabirleriyle "Kostantinopoli" üzerinde "Yunanlıların hiçbir emeli yoktur ve olmayacaktır" sözünü söyleme cesaretini gösterebilecek bir Yunan politikacısının bile kolay kolay bulunamayacağını sanırım. Bunları söyleyenler Yunanistan'da ve Kıbrıs Rum toplumunda kolaylıkla vatan hainliğiyle suçlandırılabilirler.

– *Fakat sanırım şu andan sonra yüksek sesle bunu söyleyecek pek kolay da bulunmaz.*

– Evet, şimdi öyle umuyorum ki Kıbrıs harekâtımız bir şok tedavisi yerine geçmiş olsun.

Ama Türkiye'de bunun tam tersi var. Türkiye'de tek bir politikacı dikkat edilmişse Kıbrıs'ın ilhakından söz etmiyor, Kıbrıs'ın fethinden söz etmiyor. Hatta eskiden taksim sözünün edildiği olurdu, bugün taksimden söz eden Türk politikacısı da pek yok. Hele hiçbir Türk politikacısı çıkıp da, "Biz Selanik'i geri almalıyız" gibi sözler de etmiyor. Yunanlıların "İstanbul'u almalıyız"ına karşılık...

Neden biz böyleyiz?.. Hem daha gerçekçi milletiz, hem de Cumhuriyet devrinde Atatürk'ün eğitiminden geçmiştiz. O Atatürk ki doğum yeri olan ve çocukluk hatıralarının geçtiği Selanik üzerinde bile bir emsal beslemiyordu. Öylesine nerede durulmasını bilen gerçekçi bir devlet adamıydı. Atatürk komşularımızla sürekli sürtüşme içinde kalmamıza yol açabilecek tek bir toprak parçasını milli sınırlarımız içine almayı düşünmemiştir, buna büyük önem vermiştir. Yunanlılar ise hayallerindeki Türk toprakları yüzünden en yakın komşuları olan Türkiye ile sürekli bir sürtüşmede kalmaya kendi kendilerini âdeta okül sıralarından mahkûm etmişlerdir.

İlginç bir şey oldu geçenlerde, bu olaylar sırasında... Karamanlis hükümeti kurulduktan sonra Karamanlis bir Türk gazetesine demeç verecekti, ben de bir Atina gazetesine demeç verecektim. Ben demecimi verdim. Sayın Karamanlis vermeyi uygun görmemiş, vaz-

geçmiş. Ben umuyordum ki benim demecim çıksın. Fakat şu âna kadar öğrendiğime göre, benim demecim de çıkmamış. Öyle sanıyorum ki o demeçte bulunan bir cümle yüzünden çıkmamış olmalıdır. Orda da, “Türkiye ile Yunanistan arasında gerçek dostluk kurulmak isteniyorsa bu dostluğa okul sıralarında başlamalıyız. Okul sıralarında çocuklarımıza, birbirimize karşı kin değil, düşmanlık değil, dostluk duygularını aşılmalıyız” diyordum.

Eğer Cumhuriyet Türkiye’sinde, Cumhuriyet döneminde, Türk milleti Yunanlılar gibi büyük fütihat hayalleri beslemiş, geçmişe dönük hayaller beslemiş olsalardı, bugünkü halimiz ne olurdu kolaylıkla tasavvur edilebilir. Bugün komşularımızdan hiçbirisiyle dostluk içinde bulunamazdık. Oysa bugün Yunanistan’dan başka bütün komşularımızla tam bir dostluk içindeyiz. Buna karşılık Yunanistan’ın yeteri kadar dostluk ilişkisi kurabildiği tek komşusu yoktur sanıyorum.

Daha önce bir basın konferansında belirtmiş olduğum gibi, Atatürk’ün ve İnönü’nün Kurtuluş Savaşı sırasındaki bir davranışları ve tutumları bana daima örnek olmuştur dış politikada. Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı sırasındaki söylev ve demeçlerini sık sık okudum, birkaç kere okudum. Bunlar arasında yabancı gazetecilere verdiği demeçler vardır, yaptığı söylevler vardır. Yunanlılarla savaşırken Yunanlılar aleyhinde, diğer devletlerle savaşırken onlar aleyhinde tek bir çiğ sözü, tek bir incitici sözü yoktur. Savaş sırasında bile hepsiyle barışın ve dostluğun temellerini atmak istemiştir.

Ben her şeye rağmen bu açıdan umutlu olmaya devam ediyorum. Çünkü geçmişteki yönetimine bakarak Karamanlis’in, Sayın Karamanlis’in, gerçekçi bir politikacı olduğu kanısını besliyorum. Sayın Averof’la bir Yunanistan gezisinde birkaç gün beraber olmak olanağını bulmuştum. 1960-61 sıralarında... Onun da son derece gerçekçi, Türk-Yunan dostluğuna önem veren bir politikacı olduğunu biliyorum. Onun için, şu günlerde Yunan devlet adamlarının duygusal olmalarını anlayışla karşılamamız gerekir ama ben gene içimde bir umut besliyorum ki bugünkü Yunan hükümeti Türk-Yunan dostluğunun değerini ve kaçınılmazlığını bilmektedir ve buna göre tutumunu ayarlayacaktır. Biz de bunu kolaylaştırmak için elimizden geleni yapacağız.

Yunanistan'ın dış politikadaki yanlışlıklarından bence yalnız kendileri değil, Batı'nın Yunanlılara karşı aşırı zaafı da bir ölçüde sorumludur. Batı'nın Yunanlılara karşı bu geleneksel aşırı zaafını, Yunanlılar son zamanlarda diplomatik alanda istismar etmeye kalkışmışlardır. Öyle sanıyorum ki bu istismar çabası, Türkiye'nin Ada'daki yeni gücüne rağmen Cenevre görüşmelerinin tıkanıp kalmasında başlıca etken olmuştur.

Daha önce de belirttiğim gibi, bazen barış yapmak savaş yapmaktan daha zordur. Şu anda içinde bulunduğumuz dönemde de Yunanlılar için savaştan daha zor olan barış yapmaktır. Büyük cesaret, büyük riskler alabilmeyi gerektirirdi. Üzülerek söyleyebilmeliyim ki, Cenevre'de Yunanlılar ve Ada Rumları barış yapma cesaretini gösterememişlerdir.

– Efendim siz alıştırdınız bizi. Biz hep Karamanlis derdik, Averof derdik... Sizin deyiminizle Sayın Karamanlis'in bir demeci vardı: Cenevre'deki müzakerelere gitmeyeceklerini söylüyordu. Acaba siz de aynı görüşte misiniz? Yani Cenevre'de bundan sonra müzakere yapılmayacak mı?

– Efendim, Sayın Karamanlis, Sayın Averof, Sayın Klerides görmüş politikacılar ve devlet adamları... Şu anda içinde bulundukları psikolojik durumu, haleti ruhiyeyi anlayışla hatta saygıyla karşılamamız gerekir. Öyle sanıyorum ki, bu duygusallık evresinden geçtikten sonra, bu görüşmelere devam etmenin, yalnız Türkiye'ye değil, Yunanistan'a da, yalnız Kıbrıs Türklerine değil, Kıbrıs Rumlarına da yarar sağlayacağını, en azından, görüşmeleri yapmamakta, Yunanistan'ın ve Kıbrıs Rumlarının hiçbir çıkarı olmadığını görecektelerdir. Ama biz kendilerini sıkıştırmak niyetinde değiliz. Daha ateşkes kararımızı açıklarken, her an görüşmelere devamda hazır olduğumuzu Türkiye olarak açıklamıştım. Onun için Yunanistan ve Kıbrıs Rumları ne zaman hazır olurlarsa biz de görüşmeye hazır olacağız. Bu vesileyle şu umudumu hatta kanımı belirtmek isterim: Öyle inanıyorum ki, görüşmeler yeniden başladığında, –başlarsa eğer– en büyük güçlüğü geride bırakmış, en çetin tepeyi aşmış olarak başlamış olacağız. Görüşmeler artık hem daha hızlı hem de daha kolay yürüyebilecektir sanırım.

– O gece ben de oradaydım, TRT adına Cenevre görüşmelerini izlemekteydim. Eğer o gece anlaşma olsaydı, daha doğrusu uzatma taktiği olmasaydı, bir nokta kalıyordu: Haritanın çizimini... Yani Türkiye'nin coğrafi federasyon tezine geliő...

Acaba sizce görüşmeler başlarsa yeniden bu noktadan mı devam edilecek? Ne görüşülecek bundan sonra?

– Cenevre'de Sayın Güneş, Türkiye'nin esas amacını açıkladı. Coğrafi temele dayanan otonom yönetim, özerk yönetim, Türkler için ve Rumlar için... Bunun için iki alternatif öne sürdü. Ve bunu Rumların takdirine bıraktı. Tek bir bölge de ayrılabilirdi. Türk yönetimi için, birkaç kantonluk bölgeler de olabilirdi. İlk aşamada, ilk adımda Yunanlıların ve Rumların buna ever demelerini de istemedik. Ama dedik ki, burada çok küçük bir sahaya sıkışmış kalmış durumdayız; bu, oradaki birliklerimizin güvenliğini de, Ada'nın her köşesine yayılmış Türk topluluklarının güvenliğini de sağlamaya yetmez. Yunanlıların Cenevre Anlaşması'nın hükümlerine uymasını sağlamamıza bile yetmiyor. Defalarca anlattınız sayın televizyon seyircilerine:

Türk köylerini boşaltacaklardı, boşaltmadılar. Kendi güvenliklerini kendileri sağlayabileceklerdi Türkler... Bunlara olanak vermediler. Onun için bizim müzakereleri gönül huzuruyla, asgari güvenlik duygusuyla yürütebilmemiz için, asıl hakkımız olandan çok daha küçük bir toprak şimdiden, başlangıç olarak, Türk yönetimine coğrafi zemin olmak üzere ayrılsın; gerisini sonra müzakere ederiz. Fakat buna bile kendilerini ikna edemedik.

Şimdi, Cenevre görüşmeleri, Cenevre'de veya bir başka yerde yeniden başlayacak olursa bu müzakereleri, bence iki aşamaya, iki evreye ayırmak gerekecektir. Birinci evrede ivedi konular, ivedilik taşıyan konular ele alınacaktı... İkinci evrede de temelli konular... ivedi konular arasında şu sırada aklıma gelenler, Kıbrıs'taki Türk Bölgesinin sınırlarının kesin olarak arazi üzerinde saptanması ve Rum bölgesinde kalacak Türklerin, Türk bölgesinde kalacak Rumların durumlarının ivedi güvenlik ihtiyaçlarının sağlanması... Bunlar süratle sonuçlandırılabilirse, hemen temelli, köklü konulara geçmek gerekecektir kanısındayım. O arada en başta hiç kuşkusuz yeni bağımsız Kıbrıs Devleti'ne verilecek anayasal statünün ne olacağını görüşmek gerekecektir.

Bu çerçeve içerisinde, bağımsız Kıbrıs Devleti bizim ısrarla istediğimiz federal bir devlet olacaksa, federal çatının, yani iki özerk yönetim üzerindeki federal çatının, etkileri üzerinde görüşüp anlaşmak gerekecektir. Ayrıca, her iki federe bölgenin içinde kalacak karşı taraftan toplumların, yani Türk bölgesinde kalacak Rumların, Rum bölgesinde kalacak Türklerin, haklarını görüşmek gerekecektir düşüncesindeyim.

– *Bir iskân sorunu, daha doğrusu bir değiştirme meselesi ortaya çıkacak mı?*

– Biz, her vesileyle söylediğimiz gibi, kimseyi öyle bir yerden bir yere, bir bölgeden bir bölgeye göç etmeye zorlamayı düşünmüyoruz. Ne Rumlara ille bölgemizden çıkın gidin demeyi, ne de Kıbrıs Türk Toplumuna ayrılacak olan bölge dışındaki Türkleri ille toprağını, işinizi gücünüzü bırakın buraya gelin diye zorlamayı düşünüyoruz. Ama bir ölçüde bu kendiliğinden olacaktır. Zaten Türkler son yıllarda karşılaştıkları ağır baskılar altında Baf'tan, Limasol'dan, Magosa'dan kopup Lefkoşe-Girne bölgesine sığınmışlardır. Son harekât sırasında da bazı Rumlar Türklerin kontrolü altındaki bölgeden uzaklaşmayı tercih etmişlerdir. İleride Ada'nın kesin statüsü belli olunca bu kendiliğinden bir ölçüde de olabilir, bir ölçüde kolaylık da sağlanabilir isteyenlere, fakat, zorlamanın doğru olmayacağı düşüncesindeyiz.

– *Efendim anlaşıldığına göre, bu konferans uzun sürecek. Gerçi zor dönem aşıldı, sizin söylediğiniz gibi, fakat detaylar üzerinde, anayasal çalışmalar üzerinde bazı gelişmeler olacak. Şu anda konferans başlayacak mı, başlamayacak mı sorusunu ele alırken bazı haberler duyuyoruz. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin arabulucuk temaslarında bulunduğu, bu arada Bonn'da bazı diplomatik temasların olduğu... Acaba-Türkiye'ye ve size yansıyan böyle bir arabuluculuk çabası oldu mu?*

– Evet birçok dost devletler, yani Türkiye'yle Yunanistan'a dost devletler, bu arada Amerika, Güvenlik Konseyi'nin çizdiği çerçeve ile çalışmıyacak, onunla bağdaşabilecek ölçü ve biçimde, yardımcı

olmaya çalışıyorlar. Biz de onların yardım isteğine yardımcı olmaya çalışıyoruz Türkiye olarak... Fakat Yunanistan'dan nasıl bir ilgi ve karşılık gördüklerini bilmediğim için bu konuda daha fazla bir şey söyleyebilecek durumda değilim.

– *Bir diyalog yok. Yani bir diyalogun aracı yok henüz?*

– Bilemiyorum. Biz sadece her türlü iyi niyetli arabuluculuk eğilimini olumlu karşılıyoruz.

– *Efendim, yarın Yugoslavya'dan bir yetkilinin geleceği söyleniyor. Bunun bir ilgisi var mı acaba Kıbrıs sorunuyla? Şu anda Atina'da olması gerekiyor.*

– Kesin olarak Sayın Tito'dan getirecekleri mesajı bilmiyorum ama, Kıbrıs sorunuyla ilgili olduğu biliniyor.

– *Türkiye'nin Kıbrıs'taki hedeflerini, bundan sonraki hedeflerini bize yeniden acaba söyleyebilir misiniz? Bir kere Ada'da Silahlı Kuvvetler'imiz var. Bunların geleceği açısından, genel olarak Kıbrıs'm geleceği?*

– Coğrafi bölge ayrımı temeline dayanan iki özerk federe yönetim ve bunların ikisini de kapsayan bir federal devlet yapısı çatısı altında bağımsız Kıbrıs Devleti... Bu nihaidir.

Askeri birliklere gelince, Kıbrıs'ta kalıcı, bize ve Kıbrıs Türklerine güven verici, gerçekten güven verici bir düzen, bir devlet düzeni kurulunca, tabiatıyla Türkiye'nin Ada'daki askeri varlığına ihtiyaç kalmayacaktır. Ancak Ada'nın güvenliği ve yeni anayasal statünün korunması için gerekirse, gereken ölçüde askeri birlik bulundurmaya devam edebiliriz.

– *Efendim, şimdi biz bundan sonraki görüşmelerde Kıbrıs'ın anayasal statüsü üzerinde bazı girişimlerde bulunacağız. Nihai planımızı vereceğiz. Bu arada Kıbrıs'ı oluşturan metinler sadece anayasası değil, bir de bununla ilgili bazı diğer metinler var. Acaba bu metinler de konferans masasına gelecek mi?*

– Ne gibi efendim?..

– *Mesela garanti anlaşması, mesela üsler anlaşması gibi...*

– Bu garanti anlaşmasına dayanarak taşıdığımız yetkilerin devam ettiği, bildiğiniz gibi, 30 Temmuz tarihli Cenevre Anlaşması'nda da yer almaktadır. Esasen bana öyle geliyor ki, yahut şu söylenebilir ki, önce Makarios yönetiminin oldubittileriyle anayasa çizgisinden iyice uzaklaşan, sonra da Yunanistan'da bundan önceki dikta rejiminin darbesiyle yıkılan Kıbrıs Devleti'nden ve Kıbrıs'la ilgili uluslararası anlaşmalardan ortada bugün sadece garantör devletlerin garantörlük hakları kalmıştır. Onun için bu, bir bakıma şimdi, bu üç devlete, yani Türkiye'ye, Yunanistan'a ve İngiltere'ye güvenliğinden ötürü sorumluluk taşıdıkları bir devlet için kuruculuk görevi de vermiş olmaktadır.

– *Efendim, diin bütün dünya kamuoyu ve Türk kamuoyu, öğrendi ki, Türkiye diin saat 19:00'da ateşkese varmıştır. Artık Türk askeri harekâtı Ada'da bitmiştir, şimdi burada bütün kamuoyunun merak ettiği bir soruyu sanıyorum ben de aynı şekilde paylaşıyorum. Acaba biz diin Birleşmiş Milletler'in çağrısına uyarak mı ateşi kestik yoksa Türk ordusu zaten hedefine ulaşmıştı o yüzden mi harekât durdu? Bunu acaba açıklar mısınız?*

– İkisi de... İkisi birden oldu. Bir kere hedefe varmadan, zaten ölçülü olan ve bize göre çok haklı olan hedefimize varmadan, ateşkese uymamızın Ada'da güvenliği sağlayabilmek şöyle dursun, ateşkesin uygulanabilmesi olanağını bile sağlamaya yetmediğini dünyada herkes görmüş oldu. Ama bu demek değildir ki, birinci kez ateşkese uyduğumuzdan dolayı pişmanlık duymalıyız. Biz o zaman da biliyorsunuz, Birleşmiş Milletler kararının üçüncü günü ateşkese uymuştuk. Bu kez de üçüncü gününde ateşkese uyduk. Öyle bir dünyada yaşıyoruz ki, hiçbir devlet, "Birleşmiş Milletler de kim oluyor?" diyemez. "Dünya benim işime ne karışıyor" diyemez. Nasıl Kıbrıs'ı dünyadan soyutlayamazsak, Türkiye'yi de dünyadan ve dünya koşullarından soyutlayamayız. Ama, ilk sefer, ateşkesi Güvenlik Konseyi kararından üç gün sonraya ertelemekte bir hayli güçlük çekmiştik. Dünya bize bir hayli güçlük çektiydi. Fakat bu sefer haklılığınız anlaşılmış olacak ki, o kadar güçlük çekmedik. Üçüncü günü

bulabildik. Ve şunu şükranla belirtmeliyim ki, Silahlı Kuvvetler'imizin siyasal amacımıza temel olan askeri hedefe ulaşabilmede gösterdiği büyük sürat, başarılı sürat, bizim Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yeni ateşkes çağrısına kısa sürede uyabilme olanağını da sağlamış oldu.

– Kıbrıs Türk dış politikasında ve şu andaki mevcut durumda, ne-ticede dar hedefli bir amaçtır, çizgidir. Daha geniş konulara dilerse-niz gelelim. Türkiye'nin geleceği ve şu andaki dünya politikası üze-rindeki noktalara...

Bir acil konu var, şu anda ele alınması gereken. NATO, NATO'nun Güneydoğu Kanadı, Yunanistan'sız bir NATO askeri yapısı, daha doğ-rusu Atlantik Paketi... Yunanistan şu anda bunun askeri yapısında yok. Ege'de bazı boşluklar bulunduğu söyleniyor. Acaba bu konu-ları, Yunanistan'ın NATO'nun askeri yapısından çekilmesini, siz di-ğer müttefiklerle, Amerika'yla ve diğer müttefiklerle ya da NATO'nun yetkilileriyle birlikte değerlendirdiniz mi? Ve ne gibi bir sonuca ulaş-tınız?

– Bazı NATO müttefiklerimizle bu sorunu görüştük tabii, ama bun-lar dolaylı görüşmeler oldu. Buradaki büyükelçilerle benim aramda veya dışişleri bakanımız arasında yapılan görüşmeler çerçevesi içe-risinde kaldı. Henüz direkt temas ve müzakere biçimini almadı ama iş o aşamaya da gelebilir. Şimdi meseleye iki açıdan bakılabilir: NATO Yunanistan'sız olabilir mi? Yunanistan, NATO'suz olabilir mi?

Yunanistan NATO'suz olabilir mi? Bu Yunanistan'ın kendi bilece-ği iştir. O konuda bir şey söylemek istemem. Yunanistan bu kararın-da direnebilir de, direnmeyebilir de. Direnirse, dış politikasını, hat-ta belki iç politikasını da, iç düzenini de, temelinden değiştirmeyi göze alması gerekebilir sanıyorum. Ama bu tamamıyla Yunanistan'ın ken-di iç meselesidir.

...Yunanistan'sız NATO olur-mu? Tabii bunun büyük güçlükleri var. Bunu bütün açık sözlülüğümle belirtmek isterim. Yalnız ortada bir de gerçek var: Aslında NATO'nun Güneydoğu Kanadı'yla ilgili bir sorun zaten vardı. Çünkü NATO'nun Güneydoğu Kanadı ortak gü-venlik için Türkiye ile Yunanistan'ın sıkı işbirliği varsayımına da-

yanıyordu. Oysa gerçek bu varsayımla çelişir hale gelmişti son yıllarda... O kadar ki iki komşu ve müttefik ülke, ortak savunmaları için değil, âdeta birbirine karşı silahlanma yarışına girmişlerdi. NATO'nun manevralarında bile işbirliği yapamaz duruma gelmişlerdi. O bakımdan zaten NATO'nun Güneydoğu Kanadı'nda bir zaaf, bir hastalık vardı. Yunanistan'ın NATO'nun askeri yapısından çekilme kararı bu mevcut fiili durumu büyük ölçüde değiştirmiştir. Şeklen değiştirmiştir. Esasında fazla değiştirmemiştir. Fakat bizce temenniye değer olan Yunanistan'la NATO içinde ve NATO dışında tam işbirliği yapabilmemizdir.

– *Dilerseniz, biraz da üslup sorununa girmek istiyorum. Bu geçen yüzyılda işte, Meternih diplomasisi, Viyana Kongresi diplomasisi derlerdi. Sonra soğuk savaş diplomasisi geldi. Derken biz dış baskından öğrenmeyle başladık: Çeşitli bunalımlarda bir kırmızı telefon, sıcak hat diplomasisi gerçekten varmış, bunu öğrendik. Çünkü gerek Cenevre'de olayları izlerken, gerek Türkiye'de, Kıbrıs bunalımını yaşarken sizin sürekli telefon konuşmaları yaptığınızı duyuyorduk. Kissinger'la yapıyordunuz. Bu arada Cenevre'de sürekli bir telefon hattının açık durduğunu gördüm. Dışişleri Bakanımız Sayın Turan Güneş'le bağlıydı telefonumuz.*

– Yeşil telefonumuz vardı.

– *Rengini bilmiyorum telefonun, benim Cenevre'de gördüğüm siyahtı. Fakat sürekli işleyen bir telefonda bu... Kissinger'la konuşmalarımız yine kamuoyunun çok merak ettiği bir konu, o mu sizi arıyordu yoksa siz mi onu arıyordunuz?*

– Yalnız Sayın Kissinger'ın ve dolayısıyla Amerika'nın değil, birçok dostlarımızın değişik biçimlerde, telefonlu, telefonsuz, Kıbrıs sorununun çözümüne yardımcı olma yolunda gösterdikleri çabalar oldu ve hepsini memnurluk ve şükranla, anlayışla karşıladık. Ancak biz, çözümü en başta bize düşen bir sorun için dostlarımızı pek tedirgin etmemeye, onlara yük olmamaya çalıştık. Bu nedendir ki şunu söyleyebilirim: Sayın Kissinger beni daha çok aradı, ben gerektikçe onu aradım. Bizim kendiliğimizden baş vurmuş olduğumuz ülke, işin en başın-

da, biliyorsunuz, temmuzun 17'sinde, İngiltere oldu. Ben davetsiz olarak İngiltere'ye gittim ve dedim ki: İkimiz garantör devletiz... O zaman ki haliyle artık Yunanistan garantörlük hakkını kaybetmiş sayılırdı, yaptığı müdahaleyle... Gelin beraber hareket edelim, diye bir çağrıda bulundum İngilizlere... Ama kabul etmediler, reddettiler biliyorsunuz. Onun dışında biz garantör devlet sorumluluğumuzla bu meseleyi kendimiz çözmeye çalıştık. Fakat Sayın Kissinger'in zannederim bu olayda ilk defa büyük boyutlar kazanan telefon diplomasisi çerçevesi içindeki telefonlarının, sorunun olumlu bir yönde gelişmesinde büyük etkisi oldu. Biz Sayın Kissinger'la eskiden de tanışırdık. Ben 1957 yılında Amerika'da Harvard Üniversitesi'nde bir bursla bulunurken (o zaman da gazeteciydim) bir uluslararası seminere katıldım. O semineri Sayın Kissinger yönetiyordu. Daha o zamandan Amerikan dış politikasında ileride çok etkin bir kişi olacağı belliydi. O zamandan tanışırdık. Fakat bu Kıbrıs bunalımı sırasındaki telefon konuşmaları, bazen günde sekizi, dokuzu, onu bulan telefon konuşmaları birbirimizi daha yakından tanımamıza olanak verdi. İlişkilerimizi ikimiz de tam bir dürüstlük, açıklık içinde sürdürdük ve şunu inanarak söyleyebilirim ki, yalnız kişiler olarak değil, iki müttefik devlet olarak da birbirimize güvenimiz arttı, bu telefon konuşmaları sonunda. Bu vesileyle bütün içtenliğimle şunu belirtmek isterim ki, son günlerde Yunan halkı ve bazı Yunan devlet adamları, Amerika'nın bu Kıbrıs sorununda Türkiye lehine tarafgirlik yaptığı yolunda iddialar ileri sürerken haksızlık yapmış oluyorlar. Hiçbir zaman iyi niyetini ve anlayışlılığını böyle bir tarafgirlik ölçüsüne vardırmaı Sayın Kissinger. Fakat çok açık ve anlayışlı oldu. Bizim durumumuzu da Yunanistan'ın durumunu da çok gerçekçi bir şekilde değerlendirdi. Ama gerçeklere gözlerini kapatmak isteyenler bunu tarafgirlik gibi yorumlamış olabilirler. Hatta itiraf ederim ki, zaman zaman, dostum Sayın Kissinger'a bir hayli sıkıntı da verdiğimiz oldu sanıyorum, • telefon konuşmalarında... Anlaşabildiğimiz zamanlar oldu, anlaşamadığımız zamanlar oldu.

– *Yüksek sesle konuştuğunuz oldu mu?*

– Hiçbir zaman yüksek sesle konuşmadık. Ancak hatlar sesi iyi nakletmediği zamanlar yüksek sesle konuştuk, o kadar... Fakat dai-

ma birbirimizin sözüne güvendik. Anlaşabildiğimiz zaman da, anlaşamadığımız zaman da, birbirimizin sözüne güvendik, ki bu çok önemli bir şey... Ben iç politikada bu birbirinin sözüne güvenmeye çok önem verirdim. Dış politikada bunun geçerli ve yararlı olabileceğini görerek çok sevindim.

Bu arada şunu da eklemeliyim ki, aramızda telefon görüşmesi olmamakla beraber, komşumuz ve dostumuz Sovyetler Birliği'yle de Kıbrıs sorunu sırasındaki ilişkilerimiz çok açık ve dürüstçe oldu. Bu, telefonla değil, sık sık Sovyet büyükelçisiyle dışişleri bakanımızın, bir kez de benim, görüşmemiz yoluyla sürdürülen bir ilişki oldu. Sovyetler Birliği de bize Kıbrıs sorunuyla ilgili kaygılarını ve düşüncelerini bütün açıklığıyla söyledi. Biz de onlara bütün açıklığıyla söyledik. Gene belki anlaşabildiğimiz noktalar oldu, anlaşamadığımız noktalar oldu ama bu olay sırasındaki diyalogumuzla, Sovyetler'le de aramızdaki karşılıklı güvenin arttığı kanısındayım. Ve herhalde Sovyet komşumuz şunu görmüştür ki, kendilerinin Amerika'yla birlikte bu kadar zahmet çekerek kurdukları detantı, yani bloklar arası yumuşamayı, Türkiye çok önemle göz önünde bulundurmaktadır; bu yumuşamanın yaşamasına Kıbrıs vesilesiyle katkıda bulunmaya çalıştığını bütün açıklığıyla göstermiştir.

Demin sizin de değindiğiniz, benim de belirttiğim gibi, bu olay bir bakıma dünyada telefon diplomasisi çağının başlangıcı oldu. Gerçi Kremlin'le Washington arasında kırmızı hat daha önce çekilmişti, ama sanmıyorum o hat bu kadar sık kullanılmış olsun.

Bu telefon diplomasisi üzerinde ileride, tabii çok kuramlar oluşturacaktır siyaset teorisyenleri... Şimdiden ben bazı gözlemlerimi, eğer ilgilenirseniz, belirtmek isterim. Bu telefon diplomasisi çok değişik, diplomaside devrim sayılabilecek kadar değişik yöntemleri gerektiriyor. Bir kere açık olmayı gerektiriyor. Taraflar birbirini atlatamıyor. Taraflar birbirini oyalayamıyor. Bir şeyi düşünürken telefon çağılıyor, karşınızda ya Kissinger ya Waldheim ya Callaghan, o sırada bir şey soruyor. Siz o an cevabınızı vermeye mecbursunuz. Ne Bakanlar Kurulu toplamaya ne düşünmeye vaktiniz var. Ne de bazı şeyleri, isterseniz bile –ki ben hiçbir zaman istemedim– saklamaya vaktiniz var. Onun için çok süratli düşünmeyi gerektiren, süratli ve yet-

kiyle karar vermeyi gerektiren bir yöntem... Ama bu yetkiyi kullanırken kamuoyunu da düşüneneceksiniz, demokratik bir rejimde... Halkın kabul edebileceği, hükümetinizin kabul edebileceği çizgiden uzaklaşmamayı düşüneneceksiniz. Fakat her şeyin üstünde ve beni en çok sevindiren yönü de çok açık ve dürüst olmayı gerektiriyor bu telefon diplomasisi... Tabii, olayların hızı içinde, bazen bir hayli sinir yorucu da oluyor. Hele bir de buna Amerika ile Türkiye arasındaki saat farkı eklenirse. Örneğin, Sayın Kissinger, akşama doğru diyelim bürosunda çalışırken beni arıyor, ben o zaman diyelim kırk yılda bir uyuma fırsatı bulmuşum; yahut ben aynı şeyi ona yapmak zorunda kalıyorum. Bu gibi birtakım zorlukları da oluyor ama tümüyle çok sağlıklı, çok zor fakat son derecede sağlıklı bir diplomasi yöntemi olduğunu söyleyebilirim.

Bunun yanı sıra, hükümetin Cenevre ile, genelkurmayımızın da Kıbrıs'la sürekli telefon bağlantısı içinde olmalarının yararını ve önemini gördüm. Bu, diplomatik harekâtla askeri harekâtın tam bir uyum içinde yürümesini sağlıyordu. Zaten hükümetle Silahlı Kuvvetler'imiz başından sona tam bir uyum içindeydiler. Fakat Cenevre'deki diplomatik davranışımızla Kıbrıs'ta saha üzerindeki askeri harekâtımızın da tam bir uyum içinde yürüyebilmesi, yine bir ölçüde bu telefonun sağladığı teknik olanakla oldu.

— Efendim, bu telefon diplomasisini izin verirseniz biraz daha uzatalım. Gerçekten ilgi çekici konu... Birincisi bu uluslararası müzakerelerde bir zabıt esası vardır. Yani herhangi bir ülkenin temsilcisi bir söz söylediği zaman, bir taahhütte bulunduğu zaman bu zapta geçer. Acaba telefon diplomasisinde böyle bir kayıt usulü var mı?

— Bu telefon diplomasisinin bana yeni bir sonucunu düşündürmüş oldunuz şimdi. Eski resmîyet sınırlarının dışına da çıkartıyor diplomasiyi. Öyle, uzun uzadıya, yanında bir kâtip dursun, bir diplomat dursun, notlar tutsun, bu olanak yok tabii ama ben kalemimin olanca hızıyla karşımdaki dostumuzun söylediklerini not etmeye çalışıyordum. Herhalde o da aynı şeyi yapıyordu ve sonra aklımdan çıkmaması için de (zaten bilirsiniz daktilo yazma alışkanlığım vardır, gazetecilikten kalma alışkanlık) onu hemen, hafızamda tazeyken,

Dış politikamız bakımından yeni durumlar meydana getirecekse Kıbrıs durumu, bu ne olacaktır? Bunun üzerinde düşüncelerimi kısaca söyleyebilirim. Bir kere Türkiye'nin dünyada, öyle inanıyorum ki, etkinliği ve saygınlığı daha da artmış olmaktadır. Türkiye'nin ilişkilerinin, dünyadaki ilişkilerinin çerçevesi genişlemiş olmaktadır. Ve özellikle büyük devletler için, ama aynı zamanda diğer devletler için de, önem taşıyan detanta, yani bloklar arası yumuşama, gerginliği azaltma ve barış içinde beraber yaşama politikasına, Türkiye'nin ne kadar büyük bir katkısı olabileceği ortaya çıkmıştır. Bizim durumumuzdaki ülkeler için sakınılması gereken en tehlikeli eğilim, ben- ce, kendilerini bunalım diplomasisi sürdürmeye mecbur saymalarıdır. Yani, Türkiye durumundaki bir memleket, kendini güvenlik içinde hissedebilmek için aman bunalım devam etsin, böylelikle dostlarım bana sıkı tutunsun kaygısına, düşüncesine saplanırsa, bu, o memleket için de, dünya için de son derece tehlikeli olur. Oysa biz Kıbrıs sorunu ile ilgili tutumumuzda gösterdik ki, Türkiye olarak bunalım diplomasisi yapmıyoruz, yumuşama diplomasisine katkıda bulunmaya çalışıyoruz. Yalnız dünyanın güvenliğini değil, Türkiye'nin güvenliğini ve huzurunu da bu yumuşama, bloklar arası yumuşama politikasının devamında ve gelişmesinde görüyoruz.

– *Efendim, sizin çok vaktinizi aldık. Bir saati geçti. Bazı seyircilerden de sorular geldi. İzin verirseniz bir tanesi, İngiltere ve Fransa'nın tutumu diyor... Fakat siz başında da, hatırladığıma göre, söylemişsiniz, diplomasi ve dış politikada soğukkanlılık gerekir ve duygusal olmamak gerekir diye... Bu sayın seyircimizin sorusuna cevap budur.*

– Nedir, sorunun tümünü işitemedim?..

– *İngiltere'nin ve Fransa'nın tutumuyla ilgili bir soru sorulmasını istiyor, sayın seyircilerimiz. Sizin bana hatırlatmanız için de cevap vermeye çalıştım, yani duygusal olmadan... Heyecana kapılmadan..*

– Daha önce de belirttiğim gibi, öyle sanıyorum ki İngiltere'nin davranışı, biraz, başlangıçta bize göre yapması gerekeni yapmamış olmaktan duyduğu sıkıntının, azabın sonucu olabilir. O açıdan anlayışla karşılamaya çalışıyorum. Fransa'nın tutumunu anlayışla karşı-

şılayabilecek kadar inceleyebilme, yorumlayabilme olanağını henüz bulabilmiş değilim.

– *Bir başka grup soruda da, efendim bunlar, çeşitli seyircilerimizden gelen sorulardır. Baf, Limasol ve Larnaka’da Türklerin durumu hakkında acaba bir gelişme var mıdır?*

– Efendim, şu âna kadar Baf, Limasol, Larnaka gibi, Türk askeri birliklerinin bulunmadığı yerlerdeki Türkler hakkında endişe verici bir haber almış değiliz. Herhalde birçoğunun kendi köylerine, evlerine dönememiş olmaları devam ediyordur. Çünkü Klerides yönetimi açıkça belirtti geçen pazar günü, ki Cenevre kararına rağmen uygulamıyorlar o hükümleri. Fakat can güvenliklerinin tehlikede olduğuna dair bir haber almış değiliz. Zaten son zamanlarda hem Barış Gücü hem de özellikle Kızılhaç, kurtaramasa bile bu durumdaki Türkleri, onların güvenliğiyle ve acil ihtiyaçlarıyla başlangıçtaki ne nazaran daha yakından ilgilenmeye başlamıştı. Özellikle Kızılhaç’ın, Kızılay’la işbirliği yapan Kızılhaç’ın, bu bakımdan gerçekten çok yararlı ve insani hizmetleri olduğunu söyleyebilirim.

– *Efendim, şimdilik Kıbrıs’la ilgili gelişmeler konusunda size sorabileceğimiz sorular sanırım bu kadar, biraz evvel de belirttiğim gibi vaktinizi çok aldım. Ayrıca sanırım dinlenme saatinizden aldık.*

– Benim için de dinlenme ve geride bıraktığımız olayları yeniden bir değerlendirme vesilesi oldu. Bu vesileyle, izin vererseniz, bu konuşmamızı bitirmeden önce, Kıbrıs sorunuyla ilgili tutumunda hükümete, birliğiyle ve bilinciyle büyük güç katan milletimize ve Türk Silahlı Kuvvetleri’ne bir kez daha minnet duygularımı belirtmek isterim. Ayrıca Türk basınına ve TRT’ye de çok bilinçli bir şekilde hükümetin tutumuna yardımcı oldukları için şükranlarımı belirtmek isterim.

– *Milli davalarda her zaman bu noktada ısrarlıyız. Efendim dileriz bu akşam dinlenesiniz ve Kissinger sizi uyandırmasın. Programımıza katıldığımız için seyircilerimiz adına ve TRT Haber Merkezi adına size teşekkür ederiz.*

– Ben teşekkür ederim.

Bu arada çok önemli bir değişiklik oldu: Hammadde üreten az-gelişmiş ülkelerden bazıları dünya ekonomisinde ve politikasında ağırlıklarını duyurur oldular. Gelişmiş ülkelerle azgelişmiş ülkeler arasındaki mesafenin giderek büyümesinin kaçınılmaz olduğu varsayımı büyük ölçüde sarsıldı. Fakat buna karşılık bu ülkeler de, hatta bu ülkelerin en zenginleri de, kısa zamanda gördüler ki, gelişmiş büyük devletlere karşı veya onlara rağmen bir dünya politikası izleme veya dünya ekonomisini etkileme gücüne bir ölçünün ötesinde sahip değildirler. Teknolojik üstünlüğü ellerinde tutan ülkelerle bir ölçünün ötesinde ters düşemeyeceklerini ve bir ölçünün ötesinde onlardan bağımsız bir tutum izleyemeyeceklerini gördüler.

Bu genel tablo şunu gösteriyor:

Çağımız dünyasında kişiliği olan bir dış politika izlemek genellikle çok güçleşmiştir. Büyük devletler için de küçük devletler için de, gelişmişler için de, gelişmemiş olmakla birlikte doğal zenginlikleri bulunanlar için de güçleşmiştir.

Oysa işte böyle bir ortamda, CHP'nin kısa iktidar döneminde, Türkiye, kişiliği uzun zamandır görülmemiş ölçüde belirgin ve büyük ölçüde bağımsız bir dış politika izleyebilmeyi başarır duruma geldi.

Dış Politikamızdaki Başarının Sırrı

Bu başarının sırrı nerededir?..

Bu konudaki düşüncelerimi söyleyeyim:

- Savaşırken bile barışçı olduğumuzu bütün dünyaya gösterdik.
- Kendi sorunlarımızı dünya sorunlarından soyutlamadık. Kendimizi düşündüğümüz kadar dünyayı da, dünya barışını ve dengesini de düşündüğümüzü herkes gördü.
- Dış politikada, bir savaş içindeyken bile, duygusallıktan kaçındık.
- Dış politikada ideolojik yaklaşım izlemedik, ideolojik yaklaşımın karşısı sayılabilecek oportünizme de kapılmadık.
- Dünya tarihinde pek görülmemiş ölçüde, açık, dürüst ve tutarlı bir tutum izledik, ilişkide bulunduğumuz ülkelerden birçoğu da

bize karşı böyle bir tutum izleme zorunluluğunu duymaya başladılar. Açık politika, bize dış ilişkilerimizi halkla birlikte oluşturma, her adımımızda halkın ağırlığını duyurma olanağını verdi. Bundan büyük güç kazandık. Demokrasiden uzaklaşıldıkça dış politikada ne kadar zayıf düşülebileceğine en belirgin örnek haşhaş sorunudur. Fakat demokratik kurallar içinde halk desteğiyle oluşturulan bir dış politika karşısında en güçlü devletler bile bilirler ki karşılarındaki hükümete baskı yapmanın yararı yoktur. Çünkü o hükümetin ardında baskıya boyun eğmeyecek bir halk vardır.

- Neler yapmamız gerektiğiyle neler yapabileceğimizi iyi hesapladık ve uzlaştırdık. Kıbrıs'ta zafer sarhoşluğuna kapılmadık. Durulacak yeri iyi seçtik.

- Dünyada kazandığımız saygınlıktan cüret alıp da dünya dengesini etkileme heveslerine kapılmadık. Küçüklük kompleksine de büyüklük kompleksine de kapılmadık. Hiçbir baskı karşısında haklarımızdan taviz vermeyeceğimizi, ama haklarımızı kullanırken dünya barışına ve dengesine özen göstereceğimizi ortaya koyduk. Dünya için yeni problemler yaratmayacağımızı gösterdik.

- Amerika'ya boyun eğmedik, fakat Amerika'yla dostluğumuzu daha sağlam temellere oturtmayı başardık. Kıbrıs'la ilgili Sovyet önerisine, büyük küçük hiçbir devlet razı değildi. Ama hiçbiri de açıktan "hayır" diyemiyordu. Yalnız biz dedik. Fakat Sovyetler'in dünya barışı ve güçler dengesi açısından haklı sayılabilecek kaygılarını da anladığımızı ve gözettiğimizi ortaya koyduk. Böylece Sovyetler'le de dostluğumuzu daha sağlam temellere kavuşturduk.

- Güvenilir bir müttefik olduğumuzu gösterdik. Ama ittifak bağlantılarımız dışında kalan dünyaya daha çok açılmaya başladık.

- Belli bir blokta yer alan büyük devletler dışındaki ülkeler, hele kanat ülke durumundaysalar, genellikle büyük devletler arasındaki yumuşamadan, detanttan huzursuzluk duyabilirler. Gerginliğin, kutuplaşmanın devamında, müttefikleri gözündeki önemlerini ve vazgeçilmezliklerini sürdürebilmek bakımından yarar görebilirler. Biz, tam tersine, yumuşamayı bütün gücümüzle destekledik.

- Türkiye hem Ortadoğu hem Avrupa devletidir. Fakat Ortadoğu'da Batı'nın temsilcisi durumunu kabullenemeyeceğimizi göster-

dan Parlamento'da kıta sahanlığı ile ilgili yetki isteklerimizi reddederek, dünyaya, bu gibi ulusal davalarda kendisinin ve partisinin ne kadar uysal davrandığını gösterip sevimli görünmeye uğraşıyordu.

Aynı günlerde, "milliyetçi cephe"nin "başbuğ"u olmak iddiasındaki bir zatın, MHP Genel Başkanı Sayın Alparslan Türkeş'in de gazetelerde bir demeci çıkıyordu. Demeçte benim haşhaşla ilgili hükümet kararını açıklamak üzere Afyon'a gidişim "akılsızlık" ve "gaflet" olarak nitelendirildikten sonra şunlar söyleniyordu:

"Kıbrıs'ta antlaşmalarla meydana gelen kurulu düzenin kaldırılmasına seyirci kalışımızın başlıca sebebi, Batı dünyası ile Batı dünyasının büyük lideri ABD ile aramızdaki mesafeyi açan ve bizi düşmanlıklar ortasında bırakarak yalnızlığın uçurumuna iten bir dış politikanın takip edilmesidir."

Devam ediyordu Sayın Türkeş:

"Haşhaş ekimine yeniden müsaade verilmesi, nümayişkâr bir şekilde ele alınmış, ne Türkiye'nin milli menfaatleri ne de Türk köylüsünün iktisaden kalkındırılması yönünden imkânlar değerlendirilmemiştir... Konu Amerika'ya karşı bir meydan okuma şekline çevrilmiş ve Türkiye ile Amerika ilişkilerinin bozulması için gerek devlet yayın organlarında ve gerekse bir kısım basında akılsızlık son haddine kadar götürülmüştür... Yapılacak ilk şey, haşhaş konusu başta olmak üzere Amerika ile acele müzakerelere girişmek ve aramızdaki eski dostane samimiyet ve yakın işbirliğini kurmaktır."

Bu sözlerden ne kastedildiği açık: Kendi topraklarımızda neler ekip neler ekemeyeceğimizi bir yabancı devletle müzakere konusu yapalım... Haşhaş konusunda Amerikalıların isteklerine uyalım... Buna karşılık Amerika da köylümüze ne bağışta bulunursa onu alıp şükredelim...

"Milliyetçi Cephe Başbuğ"unun nasıl paniğe kapıldığı ve Türk milletini nasıl bir teslimiyet içine sürüklemek istediği görülüyor.

Sayın Türkeş, demecini şöyle bitiriyordu:

"Sayın Ecevit'in zihniyetiyle ve bugünkü koalisyon hükümetiyle memleket işlerinin selamet yoluna girmesi mümkün değildir. Bu koalisyonun acele iktidardan çekilmesi ve milli bir koalisyon hükümetinin kurulması gereklidir. Kurulacak olan milli koalisyon hüküme-

ti en geç 1975 Ekim ayına kadar genel seçimlere giderek memleketimizin daha sağlam bir iktidara kavuşmasını sağlamalıdır.”

İki buçuk ay sonra Sayın Cumhurbaşkanı'nın başkanlığındaki bir toplantıda seçimleri öne almanın “memleketimizin yüksek menfaatleri açısından” sakıncalı olacağını ileri sürecek olan Sayın Türkeş, temmuz ayında böyle konuşuyordu.

Biz “milliyetçi cephe”den gelen bu türlü ürkekçe telkinlere kapılmadık ve haşhaş ekimi yasağını kaldırdık. Bunun sonucu olarak Türkiye'nin dünyadaki durumu ve saygınlığı sarsılmak şöyle dursun, haşhaş ekimi konusunda en çok kaygı duyanlar bile Türkiye için övgü yarışına girdiler. Türk hükümetinin haşhaş ekimine müsaade ederken afyon kaçakçılığını önlemek üzere başvurduğu tedbirleri Birleşmiş Milletler ve Amerika, bütün dünyaya örnek gösterdiler.

19 Eylül'de Birleşmiş Milletler, “Türk hükümetinin kararını hararetle alkışladı”ğını resmi bildiriyle dünyaya ilân etti. 20 Eylül'de Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Türk hükümetinin kararından “çok memnun” olduğunu bildirdi.

Gazeteciler Amerikan dışişleri sözcüsüne sordular:

“Yani Amerika, Türkiye'nin haşhaş ekimini yasak etmesini sağlama yolundaki çabalarından vaz mı geçiyor?”

Sözcü şu karşılığı verdi:

“Biz Türk hükümetinin kararından çok memnunuz.”

16 Ekim'de de Birleşmiş Milletler bir başka bildiri yayınlarak Türk hükümetinin haşhaşla ilgili kararını bütün dünyaya örnek gösterdi. Türk hükümetinin benimsediği yöntemle bir yandan afyon kaçakçılığı konusunda duyulan bütün kaygıların yatışmış olduğunu, bir yandan da haşhaşın üretici için ekonomik verimliliğinin artmış olduğunu açıkladı.

Nihayet iki gün önce ajans haberlerinden öğrendik ki, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Türkiye'nin kararlaştırdığı yöntemi uygulayacak olan ülkelere mali ve teknik yardımda bulunulmasını kabul etmiştir.

Demek ki, hem Türkiye'de haşhaş ekimi yasağı kalkmıştır, hem de istersek dünyadan Türkiye'ye haşhaşla ilgili yardım gelebilecektir.

Demirel'in'deyimlerini kullanarak söyleyeyim:

mun mutlaka giderilmesi gerektiğini bütün dostlarımıza anlatabildik. Devlet bürokrasisinin kendi içinde yıllardır bu konuda bir yara gibi işleyen ayrılıkları giderdik. Bu ulusal sorun üzerinde devlet yönetimini, uzmanları, sanayicileri ilk kez birleştirdik.

Demokratik sol anlayışıyla CHP'nin güçlenmesi ve hükümet kurabilmesi, Türkiye'nin bütün dünyada ve orada demokratik ülkeler topluluğunda saygınlığını büyük ölçüde artırmıştı. Temel inançları ve ilkeleri özgürlükçü demokrasi olan ülkeler Türkiye'yi de artık kendilerinden biri sayar duruma gelmişlerdi ve Ortak Pazar'la ilgili şikâyetlerimizi ve isteklerimizi daha büyük ilgiyle ve dikkatle dinler olmuşlardır.

Dünyaya Açılış

Özetlersek, CHP'nin kısa hükümet dönemi, Türkiye'nin dünyadaki saygınlığının ve öneminin büyük ölçüde arttığı bir dönem oldu... Türkiye'nin dış politika kişiliğinin belirginleştiğı dönem oldu... Türkiye'nin haklarının her alanda en iyi korunduğı, yitirilmiş haklarının ise geri alınmaya başladığı dönem oldu... Türkiye'nin, bir yandan dostlarıyla ve müttefikleriyle eşit koşullar altında daha sağlam ilişkiler kurduğu ama bir yandan da siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkileri bakımından çevresine ve bütün dünyaya daha çok ve daha güvenle açıldığı bir dönem oldu.

Dünyaya bu açılışın bir kanıtı da bugünkü kurultayımızdır. Bütün dünyada, demokratik olsun olmasın hemen bütün ülkelerde, siyasal partiler, değışen ölçülerde dış ilişkiler kurarlar; öylelikle dünya barışının gelişmesine ve kendi ülkelerinin dış politikasına katkıda bulunmaya çalışırlar.

Türkiye bu bakımdan birçok ülkenin gerisinde kalmıştı. Şimdi ilk kez Türkiye'de bir parti, Türkiye'nin en büyük partisi, ülkemizde de bu geleneğı başlatıyor. Bu yönde henüz küçük bir adım atmış bulunuyoruz. Fakat bu sadece bir başlangıçtır.

Avrupa Konseyi'ndeki CHP'li üyeler bu yıl, konsey üyesi ülkelerin sosyal demokrat veya demokratik sosyalist partilerinin grubuna katılmışlardır. Biz de kurultayımıza o gruptan bir temsilci kurulu ça-

ğırdık. Bu çağrımıza uyarak gelen değerli konuklarımız şimdi aramızdadırlar. Cumhuriyet Halk Partisi adına kendilerine “hoş geldiniz” diyorum.

Önümüzdeki aylarda ve yıllarda, CHP, yalnız Avrupa’nın sosyal demokrat ve demokratik sosyalist partileriyle değil, dost ve komşu başka ülkelerin de, rejimleri değişik ülkelerin de göreceli olarak kendisine yakın sayılabilecek partileriyle uygar ilişkiler kuracaktır. Öylelikle Türkiye’nin dünyaya açılmasına ve dünya barışına, dünyada sosyal adaletin, hakça ve insanca bir düzenin yaygınlaşmasına daha büyük katkılarla bulunacaktır.

Burada şunu önemle belirtmek isterim:

Bu partilerle kuracağımız ilişkiler, dost ülkelerde başka partilerde iktidarda bulunsalar o ülkelerle ilişkilerimizi aksatmayacaktır. Parti olarak dış ilişkilerimizle devlet olarak dış ilişkilerimiz arasındaki dengeyi ve uyumu daima gözeteceğiz.

Bugün hemen hiçbir ülkede dış ilişkileri yalnız hükümetler, yalnız dışişleri bakanlıkları yürütmez. Partiler de bu alanda büyük görevler, sorumluluklar yüklenir. Türkiye’de bu, şimdiye kadar, birtakım önyargılarla ve gereksiz çekingenliklerle ihmal edildiği içindir ki, şimdiye kadar Türkiye, en haklı sorunlarını bile dünyaya anlatabilmekte, en haklı sorunlarıyla ilgili olarak bile dünya kamuoyunu oluşturabilmekte büyük güçlük çekmiştir. Türkiye’nin öncü ve ilerici partisi olarak, şimdi, dış ilişkiler alanında da yeni ve ileri bir atılımın öncülüğünü yapıyoruz.

Dış Politikaya Yaklaşımımız

Dış ilişkilerle ilgili genel sözlerimi bitirmeden önce bir şey daha ekleyeceğim: Dış politikada ideolojik yaklaşımdan da oportünist yaklaşımdan da uzak kaldığımızı, aynı zamanda duygusallıktan uzak kaldığımızı belirtmiştim. Bunların yanı sıra dış politikada ekonomik yaklaşıma güvenlik mülahazaları kadar önem vermeye de kararlıyız.

Ekonomik yaklaşıma bu önemi vermemiz demek, haliyle, ulusal güvenliğimiz için ve ortak güvenlik için sürdürdüğümüz dostluk ve ittifak bağlantılarıyla aşırı bağımlı kalmayacağız demektir. Bunların

tırılmasına ve Türkiye'nin yeni Kafkasya serüvenlerine ya da Yemen trajedilerine sürüklenmesine izin veremezdik. Sağduyumuz buna engeldi, Atatürk'ten aldığımız akılcı ve barışçı örnek buna engeldi.

Bize göre, savaşta kahramanlık masa başında olmazdı, savaş alanında olurdu. Biz, Ankara'da dört duvar arasında, masa başında oturacağız ve kendi hamaset, kahramanlık duygularımızı doyurmak için ya da siyasal puan toplamak için, Mehmetçiğin sırtından serüvenlere gireceğiz!.. Buna razı olamazdık. Gereksiz yere ve hele böyle çağdışı hevesler uğruna bir damla kan döktüremezdik. Barış Harekâtı'na girmekte herkesten kararlı davranmıştık. Ama bu Barış Harekâtı'nı barışçı ve haklı amacından saptırıp maceraya dönüştürmemekte de, kendi gözümüzde ve dünya gözünde haksızlığa dönüştürmemekte de aynı ölçüde kararlıydık.

Koalisyon ortağımızın davranışları, konuşmaları ise bunun tam tersineydi. Dünya şaşkına dönüyordu. Sayın Bozbeyli'nin bir demecinde çok isabetle belirttiği gibi, dünya, Sayın Erbakan'ın kim olduğunu, ne olduğunu bilmezdi ki... Onu, Türk hükümetinin başbakan yardımcısı olarak tanırdı. Onun için de ciddiye alabilirdi.

Hükümet politikasını savaş alanında yürütecek kahraman bir ulusun kahraman bir ordusu vardı. Ama ordumuzun kahramanlığını, siyasal amaçlarla veya kendi benliğimizi tatmin uğruna istismar edemezdik ve kimseye de istismar ettiremezdik.

Her şeyi serinkanlılıkla ve bilgiyle hesaplayan, savaşı yönetirken de barışı ve insanlığı düşünen, savaşta zafer kazanmayı olduğu kadar dünyada güvenliğimizi de gözeten, sorumlu ve dengeli, demokratik hukuk devleti kuralları içinde siyasal otoriteye saygılı bir genelkurmayımız vardı. Tutumumuzu, en küçük ayrıntılarına kadar, tam bir uyum içinde öyle bir genelkurmayla birlikte oluşturabilmenin huzuru içindeydik. Bunun değerini biliyorduk.

Koalisyon ortağımız ise, bu konuda akıl almaz bir sorumsuzluk içinde ciddi sorunlar yaratma eğilimindeydi. Muhalefetten gördüğümüz anlayışı koalisyon ortağımızdan göremiyorduk.

Yalnız hükümet politikasına uymamakla ve hükümet politikasını saptırmaya çalışmakla görevimizi zorlaştırmıyorlardı; gerçektışı sözleriyle de, gerçektışı söylentiler yayarak da, görevimizi büsbütün zorlaştırıyorlardı.

Açık ve dürüst bir politika izliyorduk. Fakat koalisyon ortağımızın davranışları zaman zaman bizi art niyetler besleyen bir hükümet gibi gösteriyordu.

Askeri harekât konusunda çekingen ve kararsız davrandığımız hakkında yalan iddialar yayarak, hükümetimizin, baskı yapılırsa boyun eğebilecek bir hükümet gibi görünmesine yol açıyorlardı. Aklımızdan geçirmedığımız birtakım tavizler düşündüğümüzü yayarak Türkiye'yi, biraz baskı yapılırsa taviz koparılabilir bir devlet gibi gösteriyorlardı. Amerikan Kongresi'nin, bu yanlış izlenimden etkilenerek, "Türkiye baskı ile dize getirilebilir" düşüncesine kapıldığından hiç kuşku yoktur... Kissinger, gerçeği, gerçek düşüncelerimizi çok iyi bildiği içindir ki, kongrenin bu hesabının çok yanlış olduğunu söyleyegelmiştir.

Koalisyon ortağımız bir yandan bu türlü gerçek dışı söylentiler yayarak Türkiye'yi dışarıya zaaf içinde ve kararsız bir ülke gibi tanıtmaya bir yandan da ipe sapa gelmez, çağın gerçeklerine uymaz sözleri ve hayalleri ile dünya barışı için bir tehlike gibi göstermeye başlıyordu. Her iki nedenle de üstümüze baskılar yönelmesine yol açıyordu.

Bazı şeyler gürültüsüz yapıldığı zaman sakıncasız ve yararlı olur ve gerçek amaçlarına hizmet eder. Örneğin, sessiz sedasız, Kıbrıs'ta Türk parası geçerli kılınmıştır. Kıbrıs Türk Yönetimi'nin ayrı gümrüğü, PTT'si, maliyesi, ekonomisi kurulmuştur. Her yönüyle kendi içinde bir bütün olan bir Kıbrıs Türk Yönetimi oluşmuştur. Öyle ki artık Türk bölgesindeki Kıbrıs Türk topluluğunun bir daha herhangi bir alanda Rumlar tarafından yönetilmesi olanak dışı olmuştur. Ama bunlar hamaset nutuklarıyla dünyayı karşımıza alarak değil, kimse'nin, Rusya'nın da Amerika'nın da bağlantısız ülkelerin de tedirgin olmasına yol açılmadan, hatta Yunanistan'ın da, Kıbrıs Rumlarının da gürültü koparmasına, itiraz edebilmesine yol açılmadan sağlanmıştır.

Koalisyon ortağımıza defalarca rica ettik, ısrar ettik; bazen kendileriyle kavga ettik, ama kendilerini sorumsuzca tutumlarından vazgeçiremedik.

Bu ortam içinde İskandinavya gezimin zamanı geldi. İskandinav ülkeleriyle ilişkilerimizi geliştirmeye verdiğim önemi daha önce an-

latmıştım. Bir Türk başbakanı ilk kez bu ülkelere gidecekti. Herhangi bir ülkenin başbakanı ilk kez bu dört ülke tarafından ortaklaşa davet ediliyordu.

Kıbrıs olayından önce çağırılmıştım. Ama Kıbrıs olayından sonra ve hele Birleşmiş Milletler toplantısının eşiğinde bu ziyaretin önemi büyük ölçüde artmıştı. Yunanlılar bu geziyi engellemek için bütün güçlerini kullandılar. Davet sahibi ülkelere bazısında tereddüt belirtisi görünce “gezimizi ertelemeyiz, iptal ederiz” dedik. Dört ülke toplandı, çağrısını yeniledi.

Fakat Yunanlıların başaramadığını sonunda kendi koalisyon ortakımız başardı, bu geziyi engelledi.

Böylece hükümetten çekilmemiz kaçınılmaz duruma geldi. Mecbur olmadığım halde, daha önce dış görev gezilerime çıkarken Sayın Erbakan’a vekâlet vermiştim. Uyumlu bir işbirliği uğruna yapmıştım bunu. Fakat Kıbrıs sorununa diplomatik çözüm aranan aşamada, kelimeler değil, nüanslar önem taşıırken, başbakanlık vekâletini on dört günlüğüne, nasıl bir davranış içinde olduğunu anlattığım Sayın Erbakan’a bırakamazdım.

Bu kararımı kendisine söyledikten sonra, Sayın Erbakan yurtdışına gidişimle ilgili kararnameyi imzalamayacağını açıkladı. Hükûken gitmeme bir engel yoktu. Bir ara gitmeyi de düşündüm. Fakat sonunda, bunun, ülkemiz açısından çok önem verdiğim bir gezide beni zaafa düşüreceği düşüncesi bende ağır bastı; iki şeyden birini yapabilirdim: Ya istifa edebilirdim ya da yabancılara “kusura bakmayın, başbakan yardımcım izin vermediği için yurtdışına çıkamıyorum” diyebilirdim.

İkincisini yaparsam, artık bu hükümetle hiçbir dış ilişkiyi sürdüremezdik. Onun için birinci yolu seçtim, istifa ettim.

Koalisyonun nasıl olsa uzun sürmeyeceği belli olmuştu. Bazı kimse dediler ki, “Şu Kıbrıs meselesinin diplomatik safhasını da aşır öyle çekilseydiniz...” Oysa o anda çekilmek zorunda kalışımızın nedeni Kıbrıs konusunda politika yürütemez, uluslararası alanda ilişkilerimizi sürdüremez duruma düşürülmüş olmamızdı.

İstifadan birkaç gün önce, İstanbul’da yaptığım basın toplantısında, siyaset ve hükümet etme anlayışlarımız arasındaki bağdaşmaz

ayrılığa değinmiştim. Bunun en açık belirtileri Kıbrıs'la ilgili olarak görüldü.

Bir örneği hatırlatayım: Bir gün gazetelerde Sayın Erbakan'ın bir demecini okuduk... Kıbrıs'ta Türkiye'nin nerelere ne fabrikaları kuracağını, hangi yatırımları yapacağını sıralıyordu. Dünya basını ve radyoları bu demeci kelimesi kelimesine aldılar. Herhalde Erbakan bundan çok kıvanç duymuştur. Fakat hemen ardından yorumunu da yaptılar. Türkiye'nin Kıbrıs'ta federasyon filan düşünmediğini, Kıbrıs'ta yerleşmeye kararlı olduğunu yazmaya başladılar. Çünkü onlar yorum yapmadan önce Kıbrıs ekonomisini incelemek sorumluluğunu gösteriyorlardı. Türkiye zorunlu olmadığı halde bu yatırımları kararlaştırdığına göre Kıbrıs'la ilgili birtakım saklı niyetleri olmalı diye düşünüyörlerdi. Sayın Erbakan'sa, hükümette veya Yüksek Planlama Kurulu'nda görüşülmeden kendi başına böyle kararlar alıp açıklamasındaki sorumsuzluk bir yana, Kıbrıs ekonomisinin nelere ihtiyacı olup nelere olmadığını incelemek gereğini bile duymamıştı. Gerçek o idi ki, görünür gelecek için, Kıbrıs Türk Yönetimi'nin temel ekonomik sorunu, yeni sınai tesisler, yeni oteller kurmak değil, mevcutları işletmek olacaktı.

Kendi aramızda yüz bin tank söylevleri vermenin büyük sakıncası olmayabilirdi. Ama Kıbrıs'la ilgili her sözümüze bütün dünyanın kulakları dikiliyordu. Sayın Erbakan'ın bu sözleri üzerine de yabancı gözlemciler bizi ya art niyetli ya gayri ciddi bulabilirlerdi. "Türkler daha Kıbrıs'ın ekonomik envanterini ve ihtiyaçlarını bilmeden Kıbrıs'a yeni bir düzen vermeye kalkışıyorlar" diye düşünebilirlerdi.

Bütün bu koalisyon içi engellemelere rağmen, sonunda, Kıbrıs için CHP'nin yıllardan beri öne sürdüğü, tek başına öne sürdüğü tez, federasyon tezi, bütün Türk ulusunca ve Kıbrıs Türk halkınca benimsenen ve bütün dünyada itirazsız karşılanan, Yunanlıların, Rumların bile gönülsüz de olsa artık "pekiyi" demeye mecbur kaldıkları bir tez olarak, haklılığını, gerçekçiliğini, geçerliliğini bütün dünya ya kabul ettirdi."

Ülkemiz için başlamış veya bütün hazırlıkları yapılmış birtakım yatırımlar, MSP'nin ya bazı partizan hesaplarıyla ya da çağdışı düşünöceleriyle durduruluyor, hesapta kitapta olmayan birtakım yatırımlarsa bol keseden vaat ediliyordu.

Koalisyon Protokolünün Hiç Sayılışı

Öte yandan MSP'nin devlet yönetimini ele geçirme planı, kamu görevlilerinde ciddi huzursuzluk doğuracak ölçülere varmıştı. Kamu görevlileri arasında veya özel sektörde kimler kendi ideolojilerine bağlı ise veya kimler çalışma saatlerinde MSP'li bakanla birlikte namaza gitme âdetini edinirse, onlar akıllarından, hayallerinden geçirmedikleri görevlere getiriliyorlardı.

MSP, ne yaparsa yapsın, koalisyon protokolünü ne kadar hiçe sayarsa saysın, bizi kendisine koalisyon içinde mahkûm sayıyordu.

Koalisyon protokolü hazırlanırken reddettiğimiz, dünyada eşi görülmedik iki başlı hükümet modelini gerçekleştirme planını uygulamak için her tertibe başvuruyordu. CHP'li bakanların yetki alanları içine giren konularda, sorumlu bakanlara rağmen kararlar açıklıyorlardı.

Koalisyonun temelinde siyasal af taahhüdü vardı. Bu taahhüdü çiğnediler.

Düşünce özgürlüğündeki sınırları kaldırmak için anlaşmıştık. Seçmen yaşının 18'e indirilmesi için anlaşmıştık. Af konusundaki sözlerini yerine getirmemeleri üzerine koalisyon ciddi bir sarsıntı içine girince gelip ricacı oldular, koalisyonu kurtaralım dediler. Biz de koalisyonun işlerliğine inanabilmek için bazı kanıtların ortaya konması gerektiğini söyledik. Düşünce özgürlüğü ile ilgili, 18 yaşla ilgili yasaların bir an önce çıkarılması gerektiğini ileri sürdük. "Hay hay" dediler. 22 Haziran günü hükümet adına bizzat Sayın Erbakan bir açıklama yaparak bu iki konuyla ilgili kanun tasarılarının Meclis tatile girmeden önce Meclis'e sunulmasının Bakanlar Kurulu'na kararlaştırıldığını açıkladı.

Bu arada biz 18 yaşla ilgili tasarımızı getirdik. "Biz daha iyisini getiriyoruz" dediler. Meclis tatile girdi, aradan aylar geçti, getirmediler.

Düşünce ve inanç özgürlüğü ile ilgili olarak incelemesine sunduğumuz hiçbir uzmanın ciddiye almadığı bir taslak hazırlamışlardı. Bu olmamış dedik. Biz bir taslak verdik. Birkaç gün içinde görüşlerini beklediğimizi söyledik. Meclis tatile girdi, aradan aylar geçti, o konuda da görüşlerini bile bildirme gereğini duymadılar.

Kendileri ne yapsalar, koalisyon protokolünü ne kadar çiğnenseler, kendilerine katlanmaya bizi mecbur sanıyorlardı. Gazetelerinde bunu açık açık yazıyorlardı. Onlar hiçbir sözlerini tutmaya mecbur değildiler. Biz ise –bir ozanımızın *Ben Sana Mecburum* diye bir kitabı vardır, onun deyiimiyle– MSP’ye mecburduk.

Bu hesaplarının, düşüncelerinin yanlış olduğunu Sayın Erbakan’a birkaç kez söyledim. Gerekli gördüğümde taviz vermektense, inanmadığım yolda yürümektense, aldatılmaya katlanmaktansa, her şeyi bırakıp gidebilecek tabiatla olduğumu, kendisine, siyasal yaşamımdan örnekler vererek hatırlatmaya çalıştım. Fakat bir sonuç alamadım.

Halk sektörü konusunda anlaştığımızı sanıyorduk. Fakat iş halk sektörünü kurumlaştırma aşamasına geldiğinde bunda da yanıldığımızı gördüm. Halkın hiçbir önemli alanda yatırım yapmasını kesinlikle istemiyorlardı.

Ekonomide en kötü anlamda bir partizan devlet kapitalizmi yürütme hevesindeydiler. Her şey Sanayi ve Ticaret Bakanlıklarında toplanacaktı, kendi keyiflerine göre teşvikler dağıtılacak veya esirgenecekti, kimi işadamları dize getirilecek, kimi kayırılacaktı.

Üstelik irtica da en umulmadık alanda, ekonomi alanında karşımıza çıktı. Çağdışı ideolojilerine ters düştüğü için, başlamış veya planlanmış turizm yatırımlarını baltalıyorlardı. Üzümden başka bir şey yetiştiremeyen bazı yörelerde köylülerin şarap fabrikası kurmasına bile engel oluyorlardı.

Sosyal politikada anlaştığımızı sanırken de yanıldığımızı gördük. Koalisyon protokolüne ve hükümet programına uygun olarak kıdem tazminatını iki katına çıkaracak yasa tasarımız Meclis’e gittiğinde baktık ki bu tasarıya, bazı iş çevrelerinin baskılarına boyun eğerek, herkesten önce koalisyon ortağımız karşı çıkıyor.

Dış politikada ise başımıza gelenleri bir ölçüde anlattım. Ayrıca zaman oluyor, Sayın Erbakan bana da Dışişleri’ne de danışmadan yabancı büyükelçileri huzuruna çağırıyor, onlarla Türkiye adına sözleşili anlaşmalar yapıyor ve bunları kamuoyuna hükümet kararıymış gibi açıklıyordu.

Böyle bir hükümet zaten yürüyemezdi, yürümemeliydi. Anlattığım nedenlerle ve belirttiğim noktada koalisyon koptu.

Çekilmiş Hükümet Dönemi

Ondan sonra bizi çekilmiş bir hükümete hapsetme dönemi başladı.

Bunun sakıncalarını, memleket açısından, Kıbrıs açısından, dünya ile ilişkilerimiz açısından sakıncalarını, daha ilk görüşmemizde Sayın Demirel'e iyi niyetle anlatmıştım. Ona rağmen bizi bu koalisyonla hapsedilmiş olarak aylarca işbaşında tutma taktiğini ısrarla sürdürdü. MSP kanadı da tabii halinden çok memnundu. Bir yandan, "Canım ne varmış, anlaşıp gidiyorduk" diyorlardı, bir yandan da aleyhimizde en ağır sözleri söylüyorlardı. Bu arada işleri sermiş, propaganda gezilerine başlamışlardı. Ekonomi ile ve piyasa ile ilgili tedbirler alabilecek bütün bakanlıklar ellerindeydi. Onlar işleri serdikçe yokluklar artıyor, kuyruklar uzuyordu.

Yağ meselesi için nihayet asıl görevleri olmadığı halde, CHP'li Maliye ve Köy İşleri Bakanlarının müdahalelerini, alabilecekleri bütün tedbirleri almalarını istedim. Ondan sonradır ki sıkıntı bir ölçüde hafifledi.

Üç ayı dolmak üzere olan hükümet bunalımının geçirdiği aşamaları herkes biliyor. Ayrıntıları üzerinde durmak istemiyorum. Karşımızdaki partiler aylarca ne hükümet kurdular, ne hükümet kurdurdular. "Sizin kurmanıza yardımcı olalım" dedik göze alamadılar; "seçim" dedik yanaşmadılar. Ancak son haftalarda, MSP dışındaki partiler, seçimi içlerine yavaş yavaş sindirmeye başlar gibi görünüyorlar.

Hükümetten çekildikten sonra koalisyon içinde mahpus kaldığımız iki aylık dönemin sonlarına doğru yeni ve kesin bir karar noktasına geldik. Kissinger'ın defalarca ertelenen ziyaretine birkaç gün kalmıştı. Bu kez mutlaka görüşmemizin yapılması gerekiyordu. Kıbrıs bakımından, Rum kesimindeki Türklerin kurtarılması bakımından, NATO ile ve Amerika ile ilişkilerimiz bakımından gerekiyordu. Tam o noktada MSP'nin bir yeni engellemesiyle karşılaştık. Önceden hükümet içinde ve bütün yetkili kurullar içinde birlikte aldığımız bütün kararları çiğnedi. Üstelik bu kararlarla ilgili uydurma haberler yaydı. Hiçbir taviz aklımızdan geçmediği halde, sanki birtakım tavizler vermek istiyormuşuz da MSP bunlara müsaade etmiyormuş gibi pozlar takındı. Birlikte alınmış kararları inkâr etti. Hiç alınmamış,

üzerinde bile durulmamış kararları sanki biz öneriyormuşuz gibi ilân etti. Hükümet olarak elimiz kolumuz bağlandı. Bu durumda Kissinger'la görüşülemeyeceğini söyledik. "Kissinger da ne oluyormuş efendim, gelmesin" dendi. Sokakta aynı sözü haykırmaya hazırlananlar vardı, MSP daha önce davranıp söyledi.

Artık Bir Gün Bile Kalamazdık

Artık MSP ile birlikte kurulmuş koalisyon hükümeti, Türkiye'nin dış ilişkilerini hiçbir önemli alanda sürdüremeyecek, Türkiye'nin güvenliğini koruyamayacak duruma düşürülmüş oluyordu. Bir gün bile o koalisyonla görevde ve hükümette kalmamız ülkeye zarardı. İki ay kendimiz zararını görmüştük, yükünü taşımıştık. Ama artık koalisyon ülkeye zarar verecek, ağır yük olacak noktaya varmıştı. Kesinlikle ve derhal, gün yetirilmeksizin yeni bir hükümet gerekliydi.

O arada AP, uzun zaman geçtikten sonra dokuz seçenekli önerimizi reddetmişti. Seçim istenmiyordu, başka bir çözüm de görünmüyordu. Tek başımıza hükümet olmanın bütün güçlüklerini biliyorduk fakat sorumluluktan kaçtığı bazı partilerce iddia edilen CHP onu da göze aldı. Belki Meclis çoğunluğu daha kolay içine sindirebilir diye, siyasal açıdan en önemli bazı bakanlıklara bağımsızlardan da alarak tek başımıza hükümet kurmayı düşündük. Dış ilişkilerimiz bakımından süratle hareket etmek zorundaydık. Fakat dakika yitirmeden birbiri ardına karşımıza çıktılar, kırmızı oy vereceklerini açıkladılar. AP, hükümeti "işgal" e kalkıştığımızı söyledi. Güvenoyu alamayacağımız önceden belli olduğu için hükümeti kuramadık. Dış ilişkilerimiz, süratle bir şeyler yapılmasını gerekli kılan bir noktada durmuştu. Artık MSP'li bir hükümet, MSP'nin meşhur anahtarıyla içerden kilitlediği ve dışarıya karşı elini-kolunu-dilini bağladığı bir hükümet, bir gün bile görev başında, nöbette kalamazdı. Eli kolu bağlanmış, ağzına tıkaç tıkanmış bir nöbetçiyle ülkenin güvenliği korunamazdı.

Bu durumda bildiğiniz kararı almaya mecbur olduk: "Çok uzun olmayan makûl bir süre içinde yeni bir hükümet kurulmasını bekleyeceğiz, ● süre sona erdiğinde nöbeti bırakacağız" dedik.

Hükümette kalmaktan önce ulusunu düşünenlerin yapacağı ancak bu olabilirdi.

Hükümeti kuralım dediğimiz vakit bize “işgalci” diyenler bu kez de “boykotçu” dediler. Fakat millet bizi anlıyordu. Demokrasi bütün sorumluluğun bir tek partiye yüklenmesiyle yürüyemezdi. Ancak bizim o kararımızdan sonradır ki, öteki partiler de, hükümet sorununa çözüm arama görevlerini biraz daha ciddiye almaya başladılar.

Kaçırılan Fırsatlar

Eğer o aşamada hükümet kurabilmiş olsaydık, hiçbir taviz verilmeden dış ilişkiler alanında çok ileri adımlar atılabilirdi. Makarios yeni bir kargaşalık unsuru olarak Ada’ya dönmeden Rum kesimindeki Türklerin Türk kesimine geçmeleri sağlanabilirdi.

Dış ilişkilerde taviz diye bir kavram yoktur. Karşılıklı haklar ve menfaatler arasında uzlaşma ve denge söz konusudur. Haklı veya güçlü olan taraf o denge kurulurken üstünlüğünü korur. Türkiye ise hem haklıydı, hem güçlüydü.

Gene de çok şey yitirilmiş değildir. Ama daha çok uğraşılması gerekebilir. Makarios artık bizim sorunumuz değildir. Rumların iç sorunudur. Kıbrıs Türk kesiminin güvenliğinden kimse kuşku duymamalıdır. Bayram tatilini Kıbrıs’ta geçirmeyi düşünenler hiç tereddütsüz gitmelidirler.

Yardımanın kesilmesi konusu ise, bizden çok Amerika’yı ve bütün NATO’yu düşündürmesi gereken bir olaydır. Amerikan yönetimi, gerçekçi ve anlayışlı bir tutumla, bu büyük yanlışlığın onarılmasına çalışır görünüyor. Bir yandan bunun sonucu beklenirken, bir yandan da Türkiye, güvenliği için kendi başvuracağı tedbirleri bütün ayrıntılarıyla hazırlamalıdır.

Elbette bunlar güvenoyu almış bir hükümetle daha kolay yapılabilirdi. Ama şimdi işbaşında olan hükümet de çekingen olmayan, tavizsiz, kararlı bir tutum izledikçe milletin desteğini, CHP’nin desteğini yanında bulacaktır. Tutumumuzda hiçbir değişiklik olmadığının ve olmayacağının somut kanıtları sırası geldikçe verilmelidir. Örne-

ğın bunlardan biri, Ege’de petrol aramalarıyla ilgili olarak önceden programlanmış çalışmaların gün aksatılmadan yürütölmesidir. CHP, dış ilişkilerde ulusal politikamız doğrultusunda hükümetin cesaretle davranışlarını desteklemeye ne kadar kararlı ise, bu gibi konularda göreceğı en küçük bir tereddüdün üstüne yürümeye de o kadar kararlıdır.

Dış ilişkiler bakımından şimdilik kaçırılmış fırsatlar arasında saydıklarımın, İskandinav ülkeleriyle ilişkilerimizden, Almanya ile ilişkilerimizden başka Dünya Bankası ile ilişkilerimiz de vardır. Dünya Bankası bizim programımızı gelişme halindeki ülkeler için bir örnek olarak desteklemeye kararlıydı. Dünya Bankası başkanı geçen ay bu amaçla ülkemize gelecek, özellikle Doğı Anadolu’yu gezecekti. Bu gezi de kaldı.

Erken Seçimden Başka Çözüm Yok

Dış ilişkilerimizle ilgili olarak kaçırılan veya kaçırılabilir olan bütün bu fırsatlar hükümet sorununun süratle çözölmesinin bir ulusal zorunluluk olduğunu göstermektedir. Bir yılın yarısı hükümet bunalımlarıyla geçtikten sonra açıkça görölmüştür ki, güçlü ve geçerli bir hükümet kurma olanağını bulabilmenin seçimden başka yolu yoktur. Artık CHP erken seçimi öngörmeyen hiçbir formölün üzerinde durmayacaktır.

CHP dışında kurulacak hükümetlerle de bu sorunların çözölme-yeceğı artık bellidir. Kaldı ki kurulabilse bile o, ister istemez MSP’li bir hükümet olacaktır. MSP’li bir hükümetle ise, Türkiye’nin dış politikasının yürütölme-yeceğı, ulusal güvenliğın korunamayacağı açıkça görölmüştür.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in İstanbul Taksim Konuşmasının Dış Politika Bölümü*

Sevgili yurttaşlarım,

Türkiye, iç ve dış güvenliğinin ağır tehlikeler altında bulunduğu bir dönemden geçiyor. Türk ulusu bu tehlikelere boyun eğmeyecektir. Bu tehlikelerden esenliğe çıkmanın yolunu bulacaktır. Bulabilecek yetenekte ve güçte olduğu içindir ki binlerce yıldır bağımsız yaşamıştır. Bulabilecek yetenekte ve güçte olduğu içindir ki demokrasiyi benimsemiştir.

Bu tehlikelerden esenliğe çıkışta, Türk ulusuna yardımcı olmak, Cumhuriyet'in de demokrasinin de kurucusu olan CHP'nin ödevidir. Türkiye'nin tehlikelerden kurtuluşu uğruna CHP her tehlikeyi göze alacaktır. Türkiye'de iç güvenliği sağlamak uğruna, CHP'liler, gerektiğinde kendi can güvenliklerini ortaya koyacaklardır.

İlkin dış güvenliğimize yönelen tehlike üzerinde duracağım.

Türkiye'nin savunma araçlarının ve gereçlerinin dış kaynakları kesilmiştir. Bu araçlardan ve gereçlerden çoğunu Türkiye şimdi parasını ödeyerek bile alamamaktadır. Türk hükümeti, Amerika ile arasındaki anlaşmanın ve yardımlaşmanın tek taraflı bir kararla bozulması karşısında nasıl tepki göstereceğini, ne tedbir alacağını kendi

başına kararlaştıramamakta, otuz gün de süre vererek Amerika'yı müzakereye çağırılmaktadır. Amerika, bu müzakereye çağrı notasını bile şu güne kadar, kabul etme gereğini duymamıştır. Amerika Dış işleri Bakanı "isteyen ittifaktan ayrılır" anlamına gelen sözlerle karşılık vermiştir.

Acı gerçek şudur: Bugün işbaşında bulunan hükümet, Türkiye'nin gücünü, Türkiye'nin olanaklarını, müttefikleri gözünde ve dünyada Türkiye'nin yerini, önemini bilmemektedir, bilse bile değerlendirememektedir. Değerlendirmeyecek durumda olduğunu da bütün dünya görmektedir.

Çağımızda dış politika tehditlerle, hele blöflerle yürütülemez. Biz kısa hükümet dönemimizde, ne blöf yaptık ne de kimseyi tehdit ettik. Ama haklı olduğumuz her davayı dünyaya kabul ettirdik. Ege'de kabul ettirdik, haşhaşa kabul ettirdik, petrolde kabul ettirdik, Kıbrıs'ta kabul ettirdik. Vaktimiz kalsaydı Ortak Pazar'da da kabul ettirecektik.

Türkiye'ye silah ambargosu uygulama kararlarının CHP hükümet-
teyken önerildiğini veya alındığını ileri sürüyor hükümet sözcüleri. Doğrudur. Ama daha önemli bir doğru vardır: Geçen yıl Türkiye hakkında ambargo kararı alındığı halde uygulanamamıştır. CHP hükümeti zamanında Türkiye ne kendi dostlarını veya başkalarını tehdit etmiştir ne de dostlarının veya başkalarının tehditlerine boyun eğmiştir. CHP hükümetteyken, Türkiye, gücünü ve olanaklarını çok iyi hesaplayarak ve haklı olmaya, yalnız haklı olmaya da değil haklılığını bütün dünyaya kabul ettirmeye özen göstererek, atması gereken her adımı zamanında ve başarıyla atmıştır.

Kendi dostları ve müttefikleri karşısında haklılığa ve sağlam hesaba dayanan cesaretli adımları başarıyla atıp sonuç aldıkça, Türkiye, yalnız müttefiklerinin gözünde daha çok saygınlık kazanmakla kalmamıştır; başka bloktan veya bloksuz devletlerin de, özellikle Ortadoğu devletlerinin de, daha çok saygısını ve güvenini kazanmıştır. Bütün o devletler, "Kendi müttefikleri karşısında haklarına böylesine sahip çıkan bir Türkiye, kimsenin emellerine alet olmaz, kimsenin uydusu olmaz... Böyle bir Türkiye'nin dostluğu kazanılmaz ve dostluğuna güvenilmeli" diye düşünür olmuşlardır.

CHP hükümetteyken, Türkiye, gerektiğinde ve başka çare kalmadığında savaşabileceğini gösterdiği gibi, barışçılığını, barışçı niyetlerindeki içtenliğini de bütün dünyaya göstermiştir. Savaş yapmak kadar, hatta ondan daha çok, barış yapmak da cesaret ister. CHP, hükümette bulunduğu sırada, savaş kararı almak için gerekli cesarete de, barış yapmak için gerekli cesarete de sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Eğer CHP hükümeti çekilmek zorunda kalmasaydı veya koalisyon ortağınca içeriden engellenmeseydi, Kıbrıs'ta barışçı bir çözüm de çoktan gerçekleştirilmiş olacaktı. O koalisyonla bunu sağlama olanağı bulunamadığı zaman, koalisyon ortağı, evvelce kabul ettiği şeyleri bile sonradan ret ve inkâr ettiği zaman, CHP, bütün zorluklarını ve sorumluluklarını bile bile, tek başına bir azınlık hükümeti kurmayı göze almıştı. Fakat bu olanak verilmemiştir CHP'ye... "Hükümeti işgal etmeye kalkışıyorsun" denilmiştir... Güvenoyu alamayacağı önceden açıklanarak hükümet kuruluşunun önu tıkanmıştır. CHP, kendisine tanınmayan bu olanağı Adalet Partisi'ne tanımaya hazırды. Fakat Adalet Partisi onu da göze alamamıştır.

Ekim sonlarında ve kasım başlarında, açık konuşmalarımda ve muhalefet partilerinin liderleriyle özel konuşmalarımda, Kıbrıs sorununu barışçı ve adaletdi bir çözüme ulaştırmak için belli adımların o tarihlerde mutlaka atılması gerektiğini, eğer bu adımlar zamanında atılmazsa Kıbrıs sorununun çözümünün çok güçleşebileceğini ve Türkiye'nin birçok bakımlardan zor durumda kalabileceğini anlatmaya çalıştım. Fakat AP lideri Sayın Demirel anlamadı veya anlamaz göründü. Ya da, daha kötüsü, anladığı halde umursamadı. Dış politikada gerekli adımları atabilecek bir hükümete en çok muhtaç olduğumuz bir sırada, hükümet bunalımının aylarca uzamasına yol açtı; sonunda da dış politikada hiçbir adım atamayacak bir hükümet kurdu.

-- Şimdi hükümette bulunan AP, başı sıkıştıkça bize, "Öyle bir aşamada hükümeti bırakıp gitmeseydiniz" diyor.

Biz hükümet olmaktan değil, MSP ile ortaklıktan kurtulmak istedik. Çünkü MSP ile ortaklığın, çağımız koşulları içinde Türkiye'yi yönetmeye ve Türkiye'nin uluslararası ilişkilerini sağlam zemin üzerin-

de ve doğru yönde sürdürmeye engel olduğunu gördük. Zor kararları cesaretle alıp uygulayabilmek için, gerekirse on-on beş günlüğüne bir azınlık hükümeti olmayı bile göze aldık.

Şimdi hükümet, dış politikada hareketsiz kalmayı, hatta belirgin bir politika saptamaktan kaçınmayı, tavizsiz dış politika yürütmemiş gibi göstererek kendi kendini avutuyor.

Bu kadar hızla değişen bir çağda olduğu yerde durarak dış politika yapılmaz, yapılamaz. Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan bir ay sonra, "diplomatik çözümü sağlayamadınız" diye bizi eleştirenler, şimdi, Barış Harekâtı'ndan on bir ay ve kendileri hükümet olduktan üç ay sonra, diplomatik çözüm sağlamak için adım bile atmamayı, politika bile saptamamayı, başarılı diplomasi gibi göstermeye kalkışıyorlar.

Şu bilinmelidir ki, Türkiye dünyada güçlü olduğu kadar Kıbrıs'ta da güçlüdür. Dünyada güçsüzleşen ve yalnızlaşan, bir hükümet...

Yabancılar bir gün, "Amerikan ambargosu yüzünden askerlerimiz manevra bile yapamıyor" diye demec veren; ertesi gün, yine yabancılar, "Amerikan ambargosu umurumuzda değil, çünkü Libya bize açık bono verdi" diyebilen bir hükümet...

Aralarındaki anlaşmayı ve yardımlaşmayı tek yanlı bir kararla bozan bir müttefikine, bir yandan, "Sadakatimizi böyle mi mükâfatlandıracaktın?" diye sadakat söylevleri verip bir yandan da çakar almaz tehditlerde bulunan bir hükümet...

Karamanlis Balkanlar'da, Makarios Ortadoğu'da yeni dostluklar kurarken, dış ilişkilerini daralttıkça daraltan ve Amerika'ya bu yumuşama döneminde modası geçmiş anti-komünistlik teminatı vererek güç kazanacağını sanan ve etrafımızdaki birçok ülkeleri kuşkuya düşüren bir hükümet...

Böyle bir hükümet, Türkiye'yi güçlü kılamayacağı gibi, Kıbrıs'ta da Türkleri yeterince güçlendiremez.

Nitekim CHP hükümeti sırasında Kıbrıs'ta iki ayı ve özerk yönetim bulunduğu bütün dünyaya ve Birleşmiş Milletler'e kabul ettirilmişken, şimdi, Birleşmiş Milletler de, Ortak Pazar da, bazı Ortadoğu ülkeleri de Kıbrıs'ta hükümet olarak yalnız Rumları tanımaktadır ve bunun karşısında Türkiye, eli kolu bağlı susmaktadır.

Kıbrıs'ta hareketsiz durmak, bir karar alma cesaretini göstermek-sizin işi sürüncemede bırakmak marifet değildir, Türkiye'nin de Kıbrıs Türklerinin de yararına değildir. Neden değildir? Çünkü Kıbrıs'taki durumu katılaştırmanın ve çözümü sürüncemede bırakmanın sonucu Kıbrıs Türk Yönetimi'ni yıllarca dünyaya kapalı tutarak ekonomik durgunluğa, hatta Rum ekonomisinin baskısı altına girmeye mahkûm etmektir ve federasyondan Türk toplumu ve Türkiye için beklenen yararları engellemektir.

Geçmişte, bu meydanlarda gençlerin "ya taksim ya ölüm" diye bağırtıldığı yıllarda bile, CHP taksim tezini benimsememiştir. Çünkü Kıbrıs'ın taksimi demek, Yunanistan'ın güneyimize getirilmesi, Ege yetmezmiş gibi, Akdeniz'de de Türkiye'nin önüne bir duvar gibi yerleşmesi demektir. Güney Anadolu'nun, Güneydoğu Anadolu'nun, Orta Anadolu'nun Yunan uçak menzili içine girmesi demektir. Balkanlar da kendini Türkiye için bir sorun haline getiren Yunanistan'a, bunun üstüne bir de Ortadoğu devleti durumuna erişme olanağını kendi ellerimizle sağlamak demektir.

Türkiye, şehitler vererek, Kıbrıs'ın bir kısmını Kıbrıs Türklerine kazandırmıştır. Taksim demek Kıbrıs'ın yarıdan çoğunu hiç zahmetsiz ve bedelsiz, Yunanistan'a armağan etmek demektir. Oysa Türkiye, Kıbrıs'a Barış Harekâtı'nı, Yunanistan'a Kıbrıs'ta toprak sağlamak, üs sağlamak için yapmamıştır; Yunanistan'ı Ege'den çekip Doğu Akdeniz'e kadar, Balkanlar'dan çekip Ortadoğu'ya kadar uzandırmak için yapmamıştır.

Üstelik taksim, bölgede dengeyi bozacaktır, bölge ülkelerinden veya bölgeyle ilgili ülkelere çoğunun huzurunu kaçıracaktır ve Türkiye'ye kuşkuyla, güvensizlikle bakmalarına yol açacaktır.

İsteseydik, bu sakıncalarını bilmeseydik, Kıbrıs'ta taksimi sağlamamız işten bile değildi. Fakat bizim kesin inancımız odur ki, Türkiye'nin de, Kıbrıs Türklerinin de, bölge devletlerinin de yararı, Kıbrıs'ın bağımsız, bağlantısız ve bölge için tehlikesiz bir tampon ülke olmasıdır. Türkiye için bu durumdaki bir Kıbrıs, taksim edilip ayrı bir devlet olmaktan çıkarılmış ve yarıdan çoğu Yunanistan'a armağan edilmiş bir Kıbrıs'a oranla çok daha gerçek bir güvencedir.

Bize, milli dış politikadan, milli dış politikayı destekleme gereğinden söz edenler var.

Dış politikanın milli sayılabilmesi için, hükümetçe izlenen veya izlendiği var sayılan politika olması yetmez. Bir politika, milletimizin yararına uygunsa, devletimize güç katıyorsa, güvenlik sağlıyorsa, dünyada saygınlık kazandırıyorsa millidir ve desteklenmelidir.

Oysa bugünkü hükümetin böyle bir politika izleyip izlemediği bir yana, doğru-yanlış herhangi bir tutarlı politikayı bilinçli olarak izlediği bile belli değil. Bu hükümetin ne Kıbrıs'ta nasıl bir çözüme ne yoldan ve ne zaman ulaşmayı düşündüğü biliniyor, ne de ambargo kararı kalkmazsa Türkiye'nin dış güvenliğini nasıl sağlayacağı, dış ilişkilerini nasıl düzenleyeceği biliniyor. Bunların hiçbirini bilinmediğine göre neyi destekleyeceğiz? Bunları yalnız biz bilmiyor değiliz, görebildiğimiz kadar hükümetin kendisi de bilmiyor... Türkiye'nin dünyadaki yerini ve gerçek önemini bile bilmiyor. Yunanistan'ın Ortak Pazar'a tam üye olarak kabulü gerçekleşirse –ki gerçekleşeceği anlaşılmaktadır– hükümetin ne yapmayı düşündüğü de bilinmiyor.

Ege'de, hakkına güvenen bir devletin hükümeti, o hakkı kullanır. Bizim kullandığımız gibi kullanır, şikâyeti olan varsa, mahkemeye o gider. Oysa şimdi Türkiye, hakkını kullanmayı bir yana bırakmış, Yunanistan'ın o yöndeki çağrısına uymuştur.

Bu sözlerimden, Yunanistan'la ilişkilerimizi gerginleştirmek istediğimiz anlamı çıkarılmasın. Tam tersine, biz, iki komşu ülkenin dostça bir işbirliği içine girmesi gerektiği kanısındayız. Bu kanımızı da her zaman açıkça söyledik. Mavros'un yeni yaptığı öneriyi, aramızdaki silahlanma yarışını durdurma önerisini, ben, içeride en ağır hücumları göze alarak yıllar önce yaptım. Ama bizim görüşümüze göre, iki ülke arasında dostluk ve işbirliği, Türkiye'nin meşru haklarından feragati ile sağlanmaz. Ancak iki ülkenin hakları arasında adaletli ve dengeli bir uzlaşma ile ve iki ülke arasında karşılıklı güvenle sağlanır. Yunanistan'daki Türklere Yunanistan'ın insanca ve eşit davranmasıyla, Ege adalarında Yunanistan'ın uluslararası anlaşmalara uymasıyla, Ege'nin denizaltında ve göğünde Türkiye'nin haklarına saygı gösterilmekle sağlanır.

Biz adaletli uzlaşmaya her zaman hazırız, ama tavize razı değiliz. Kıbrıs'ta atılmasını düşünmüş olduğumuz adımlar da taviz niteliğin-

de değildi, bütün ilgili tarafların kaygılarını giderici ve yararını gözetici bir uzlaşmaya yönelikti.

Ana çizgilerini verdiğim böyle bir dış politika doğrultusunda adımlar atarsa, atabilirse, bunun için gerekli kararları ilkin kendi içinde, koalisyon ortakları arasında alabilirse, hükümet, iç siyasal ortam ne kadar gergin olursa olsun, CHP'den ancak yardım ve anlayış görür. Ama hükümet, kendi içindeki sorunların ve düğümlerin çözümünü muhalefetten bekleyemez. Dış politikayı yürütmeye çalışırken bir yandan da iç politika hesapları ve istismarları yaparsa, muhalefetten yardım umamaz.

Kaldı ki, iç siyaset tutumunda milleri cephelere bölüp birbiriyle vuruşturma tertipleri içine giren bir hükümetin, herhangi bir konuda milli birlikten söz etmeye hakkı yoktur. Milli birliği bozan, bozmaya uğraşan kendisidir.

Başbakan Bülent Ecevit'in Cüneyt Arcayürek'le Kıbrıs Barış Harekâtı'yla İlgili Olarak Yaptığı Görüşme*

Geçen yılın temmuz ayının 19'unu 20'sine bağlayan gece yarısı, başbakanlığın önünde toplanmış yüzlerce gazeteci, "Haşhaş ekimini serbest bırakan sert ve dik başlı kararımızdan sonra, Amerika Kıbrıs'ı bize yedirecek mi?.." diye kuşkulanıyordu.

Burnumuza gelen koku, bu kez "her ne olursa olsun" askeri harekâtta kaçınmayacağımızı gösteriyordu bize. Basının, tv ve radyonun tüm kadroları, askeri harekâtı an meselesi olarak görüyordu. Ertesi güne böyle hazırlanmıştı. Bu sonuca varınca bir sevinç dalgası, bir gurur dalgalanması sarıyordu herkesi. Duygusal kucaklaşmalardan kısa süre sonra, Başbakan Ecevit'in makamından hâlâ ayrılmamış Amerikalı Sisco ve heyetiyle müzakerelerin uzamasından telaşlanıyorduk.

"Diplomasi bir kez daha askeri harekâtımızı durduracak mı acaba?.." diyorduk. Harekât öncesi gece, işte böyle bir gece idi.

21 Temmuz günü için gazetenin manşetini hazırlayan arkadaşlarla, Kıbrıs'ta köprübaşı tutmuş, Girne gerilerine havadan birlikleri in-

* 20 Temmuz 1975 günü başlayan bir yazı dizisiyle *Hürriyet*'te yayınlandı.

dirmeyi sağlamış bir ordu gücünün sahibi insanlar olarak şehirler-arası telefonlarda, telekslerde, “Zafer, zafer!..” diye bağırıyorduk. Bu haykırış son on beş-yirmi yılın tüm geçmiş diplomatik iniş ve çıkış-larını, geriye attığımız her adımı silip götürüyordu. Askeri harekât-ın başladığının ertesi günü, *Hürriyet*’in manşeti ulusal duyguları sim-geliyordu:

“... Zafer, zafer...”

Bugün, o gündür.

1974 yılında millet hayatında siyasal arenada iddia edildiği gibi, “hiçbir şey yapılmamış” olsa bile, iki milli olay gerçekleştirilmiştir.

Haşhaş ekimini serbest bırakan karar, ülke için, sadece bir bölgede yaşayan yüz binlerce insanın yaşam kavgası için gerekli değildi. Yaşam kavgasından da ötede bir onur savaşı idi. Hükümet içte ve dışta haşhaş konusuna eğildiği sırada, 15 Temmuz 1974’te Yunan Cuntası’nın planladığı Kıbrıs’ta Sampson darbesi olageldi.

Haşhaş bir haktı, onur meselesiydi. Ama Kıbrıs sorunu ve doğal sonucu olarak askeri harekât, binlerce defa haktı, yüz binlerce kez onur meselesiydi.

Ecevit’in bana anlattıklarından bir bölümü çıkarıyorum şuraya: Ankara’da müdahale kararımızdan bizi vazgeçirmeye çalışan ABD’li Sisco’ya şöyle demiştir:

“On yıl önce bugünlerde de gene böyle toplantılarımız oluyordu Ankara’da. ● zaman siz de, biz de hatalar yaptık. Siz on yıl öncesi hatalarınızı tekrar edebilirsiniz, fakat biz tekrarlamayacağız...”

Amerika’nın o zamanlar büyük hatası, bir Johnson mektubuyla 1964 Türk müdahalesini önlemesiydi. Türkiye’nin yanlış tutumu, 1964’te Kıbrıs’a müdahaleye karar verdiğimizizi, harekât öncesi Birleşik Amerika’ya duyurmasıydı.

15 Temmuz darbesini öğrenen Ecevit’in duygularını, tepkilerini araştırırken, CHP-MSP hükümetinin turizm bakanı ve sözcüsü Orhan Birgit’ten saptadığım bir anı ise, dış politikamızda yepyeni bir çıkışın ilk örneğidir.

Ecevit, Sampson darbesinin gerçekleştiği 15 Temmuz günü, Afyon’a, haşhaş bölgesine gitmektedir. Uçakta, Birgit, hükümetin başı Ecevit’e soruyor:

“Ne yapacaksınız?..”

“Bir oldubittiği kabul etmem. Dönüşte genelkurmay başkanı ile konuşacağım. Derhal harekete geçmeliyiz...”

1974’e kadar orduya “hazır ol” veya “harekâta başla” emri pek çok kez verilmiştir. O günlerin siyasal koşulları altında sonradan bu kararlar durdurulmuştur. Bütün bu geçmişi bilen Ecevit ise, bıçağın kemiğe dayandığını duyarak, şunu yapmıştır:

Dışarıdan gelen oyalayıcı tüm etkiler ve hatta vaatler karşısında harekât emrini geri almamış ve ulusça beklenen bu milli davranışı gerçekleştirmek tutarlılığını iç ve dış dünyaya gösterebilmiştir.

Ecevit bizimle, Kıbrıs harekâtının öncesi günler, haşhaş sorunu, o günlerdeki dış politikamızın çizgileri, harekât günü ve sonrası üzerinde konuşmuştur.

Herhangi Bir Kuşkum Yoktu

Ecevit, 15 Temmuz 1974’teki Sampson darbesini ve ötesini şöyle anlatıyor:

“Biz hükümeti kurduktan sonra, Türkiye-Yunanistan arasındaki gerginliği giderebilmek ve çıkmaza saplanmış halde bulduğumuz Kıbrıs sorununun çözüm olanaklarını açabilmek düşüncesiyle, Türk-Yunan ilişkileri üzerine uzun uzadıya eğildik. Neler yapabileceğimizi araştırdık. Bu arada en kötü olasılıkları da hesaba kattığımız, göz önünde tutma gereğini duyduğumuz için Kıbrıs’ta çatışmaya dönüşebilecek bir durum olduğu takdirde Türkiye’nin hazırlıkları nedir, bunu da gözden geçirdik. Bu konuda birtakım yapılması gerekenlerin yapılması için kararları aldık ve izleyeceğimiz siyasetin ana hatlarını çizdik. Tabii bunun içinde bir Sampson olayı ve bunun sağlayacağı olanaklar yoktu. Bu, 15 Temmuz’dan önceki duruma göre, düşünülen, oluşturulan bir politika idi.

Kıbrıs’taki darbe olayını öğrendiğim sırada ben, Türkiye’nin askeri gücünü, olanaklarını bir hayli iyi biliyor durumda idim.

Bu konuda herhangi bir kuşkum yoktu. Onun için manevi anlamda bir hayli rahattım. Darbe olayını Afyon’a gitmek üzere uçağa bineceğim sırada Etimesgut Askeri Havaalanı’nda öğrendim. Bakan

arkadaşlarımdan... Sayın Hasan Işık orada idi. Ondan öğrendim. Geziyi iptal edip etmemeyi düşündüm. Dış açıdan da iç açıdan da önemli bir gezi idi konusu bakımından tamamen iptal etmeyi doğru bulmadım, şöyle düşündüm: Zaten bizim bu konuda Ankara'da bir toplantı yapmamız için hazırlık gerekir, herkese haber vermek gerekir. Ben o birkaç saati özel askeri uçakla Afyon'a kadar gidip gelerek değerlendirmiş olurum, boş geçirmemiş olurum, zaman yitirmiş olmayız. Ancak Denizli'ye gitmemiz halinde bir gece yitirmiş olacağız, bu da çok önemli bir ziyan olabilirdi. Onun için Denizli gezimi iptal ettim, yol boyunca halk yollara çıkmış olduğu halde özür dileyen ve durumu açıklayan mesajlar gönderdim. Afyon'daki konuşmamı yaptım ve önceden hazırladığım metne bildiğiniz gibi ekler yaparak, Kıbrıs konusundaki kararlılığımı ifade eden sözler söyledim ve konuşmamı o şekilde bitirdim.

Döndükten sonra ilkin Genelkurmay'la görüştüm, kısa bir Bakanlar Kurulu toplantısı; sonra Sayın Cumhurbaşkanı'mızın başkanlığında bir Milli Güvenlik Kurulu toplantısı, ondan sonra da daha uzun bir Bakanlar Kurulu toplantısı yaptık. Bu toplantılarda bizim ilkin süratle diplomatik yoldan çözüm aramamız gerektiğini, fakat bu yoldan bir sonuç alınıp alınmayacağını birkaç günden fazla beklemeye tahammülümüz olamayacağını saptadık. Bir yandan o barışçı girişimlerimizi yapaduralım, bir yandan da eğer bunlardan sonuç almayacak olursak, gün yitirmeksizin garantör devlet yetkimizi kullanarak Kıbrıs'a çıkarma yapabilmek için gerekli askeri hazırlıkları derhal başlatmayı kararlaştırdık. Diplomatik yoldan çözüm de bir anlamda askeri hareketi gerektirecekti. İngilizler razı olursa Kıbrıs'taki İngiliz üsleri yoluyla Ada'ya kuvvet çıkarmamız ve duruma Türkiye'nin askeri ağırlığını o yoldan koymamız gerekecekti.

Hazırlığa Girişmek Zorunluydu

Onun için, İngiltere'deki girişimlerimiz olumlu sonuç verse de vermesede, Kıbrıs'a kuvvet sevki için hazırlığa girişmemiz zorunlu idi. Ancak sevkıyatın ve hareketin biçiminin değişmesi söz konusu olabiliirdi. Bu konuda Milli Güvenlik Kurulu'nda olsun, hükümette olsun,

herhangi bir tereddüt olmadı, hatta bu hareket tarzının esasları üzerinde bir tartışma olmadı; ancak, tabiatıyla, hazırlıklar üzerinde duruldu. Ben iyi niyetle her şeyi yapmak ve diplomatik çözüm yollarını kısa sürede ama sonuna kadar aramak gerektiğine inandığım için İngilizlerle görüşmek ve üç garantör devletten bu hakkı muhafaza eden ikisinin, İngiltere ile Türkiye'nin, birlikte hareket etmelerini önermek üzerinde durdum. Bu düşüncede bütün üyeler mutabık kaldılar.

Derhal, o gece, bir yandan her ihtimale karşı gerekli hazırlıkların yapılması için gereken kararları aldık, ilgililere gereken direktifleri verdik ve askeri hazırlıklar başladı. Bildiğiniz gibi, bu, bazı birliklerin kaydırılabilmesi için birkaç günlük bir hazırlığı gerektiriyordu. O zamana kadar bizim barışçı girişimleri yapmamız ve bunlardan bir sonuç alınıp alınmayacağını anlamamız gerekiyordu. Bunun için ertesi günü İngilizlere başvurduk ve İngiltere'ye mümkünse derhal gitmek istedim..."

Ordu ile Mutabakat

Ecevit'in açıklamalarından çıkan şu: "15 Temmuz günü ve gecesi, Türkiye barışçı girişimlerden hemen sonra" Ada'ya müdahale kararını almıştır. İngiltere'ye Kıbrıs'taki üslerinden birlikte yararlanarak, yasadışı, insanlık dışı Sampson darbesine karşı harekete geçmemiz, garantör iki devlet olarak beraberce hareket etmemiz önerilecektir. Ecevit'in "hazırlıklar için birkaç gün" dediğinin sonucu da hesaplanmıştır. İngiltere'den olumlu çıkmayacak davranış kesinleşirse, ordumuz 19/20 Temmuz gecesi son hazırlığını yapacak ve 20 Temmuz 1974 sabah erken saatte Ada'ya çıkacaktır. Bir soru daha yöneltiyoruz Ecevit'e ve ordunun yargılarını söylemesini istiyoruz. Ecevit şöyle anlatıyor:

"Efendim, bu konuda görüş ayrılığı yoktu. Meselenin hazırlıkları, yöntemi görüşüldü aramızda. Tabii bu ciddi bir karardı. Elbette bütün ayrıntılara kadar görüşmek, hazırlıklardan, o hazırlıkların uygulamaya konuşundaki en küçük ayrıntıya kadar emin olmak gerekiyordu. Bu, sorunluluğun doğal gereği idi, sadece bunlar üzerinde durduk. Yoksa mutlaka Türkiye'nin, eğer İngiltere nezdindeki girişimin-

den sonuç alınamazsa, Ada'ya kendi seçeceği yoldan asker çıkarması gerektiği üzerinde tam bir mutabakat vardı, hiçbir tereddüt yoktu. Hukuki bakımdan da tereddüt yoktu. Çünkü Makarios'un kendi açıklamaları, Yunanistan'ın uluslararası anlaşmalara ve Kıbrıs Anayasası'na aykırı olarak, Kıbrıs'a ne kadar asker yığdığını göstermişti. Bütün dünya bunu biliyordu. Ayrıca biliniyordu ki, yapılan darbe Kıbrıs'ın bağımsızlığının son bulması noktasına varacaktır. Yunanistan resmen 'Kıbrıs'ı ilhak ettim' demeyecekti belki, fakat fiilen ilhak etmiş olacaktı. Bir ayağı NATO'da, bir ayağı bağlantısızlar âleminde, hatta sosyalist âlemde, bütün dünyayı idare edecekti ve Yunan Cuntası da Yunanistan'da kendisine büyük prestij sağlamış olacaktı. Türkiye ile Yunanistan ilişkileri artık bir daha onarılamayacak kadar tahrip edilmiş olacaktı ve Kıbrıs'ta Türk alayı tutsak durumuna, rehin durumuna düştüğü gibi, Ada'daki Türklerin can güvenliğini koruma olanağı da olmayacaktı. Bu konuda en küçük bir güvencemiz olmayacaktı.

Gerçi ilk günlerde Sampson yönetimi Türklerin müsterih olmaları gerektiği, Türklere hiçbir şey yapılmayacağı yolunda demeçler veriyordu, ama kendi soydaşlarına bile kıyan bir yönetimin Türkleri kayırmasını beklemek hayal olurdu. Kaldı ki Sampson geçmişte Türklere karşı en hunharca katliamların baş sorumlusuydu. Ada'daki yeni rejimin esin kaynağı ve güç kaynağı olan Yunanistan'daki rejimin yöntemleri, gayri insani yöntemleri de biliniyordu. Ancak geçici bir süre, Rum kesiminde istikrar sağlanıncaya, boyun eğmeden doğan bir istikrar sağlanıncaya kadar, belki Türklere dokunmaktan kaçınacaklardı, ama bunu sürdürmek, isteseler de ellerinden gelmezdi, çünkü Kıbrıs'taki darbeden sonra birçok Rum polisi ve askeri Türk köylerine, mahallelerine sığınmaya başlamışlardı... Kendi soydaşlarından canlarını kurtarmak için... Onları geri almak için dahi Türklerin üzerine baskılar, zorlamalar, hücumlar gelecekti. Gün kaybetmenin doğurabileceği sorumluluklar son derecede ağırdı. Her şeyden önce kendi vicdanımızda bunu tarttık ve İngilizlerle anlaşmaya varılmazsa kendi başımıza derhal Ada'ya çıkmanın tarihsel bir görev olduğu kanısına tereddütsüz vardık..."

Blöf mü Sandılar?

CÜNEYT ARCA YÜREK – Amerika, kararlılığımızı ifade etmemizden sonra herhangi bir tepki gösterdi mi?..

ECEVİT – Amerikan tepkileri özellikle ben Londra'ya gittikten sonra başladı. Londra'ya 17 Temmuz akşamı vardık ve 18 Temmuz sabahı erken saatlere kadar, sanırım gece 01:30-02:00'ye kadar İngiliz başbakanlık konağındaki görüşmelerimiz sürdü. Orada size anlattığım doğrultuda önerilerimi yaptım. Yunanistan garantör devlet gibi davranma hakkını yitirmişti, çünkü saldırgan devlet durumundaydı. Geriye iki garantör devlet kalıyordu: Türkiye ve İngiltere... Eğer biz birlikte hareket edersek, bu iş kan dökülmeden halledilebilirdi. Çünkü İngiltere'yle mutabık kalacağımız ölçüde ve biçimde İngiliz üslerinden yararlanarak, biz, garantör devlet sıfatıyla hakkımız olan birlikleri Ada'ya çatışmasız çıkarabilirdik ve iki devlet birlikte hareket edince, hem kaygıya yer kalmazdı, karşımızdakilerin kaygılanmasına yer kalmazdı, hem de kan dökülmeden bu iş halledilebilirdi. Fakat İngilizleri bunu kabule asla eğilimli görmedim. Eğilimli görünmek şöyle dursun, kesin bir şekilde reddettiler. Başka konuşmalarım da açıkladığım gibi, bu ret kararının ileride vicdanlarına bir yük olabileceğini söyledim. Anlaşmadan ayrıldık...

– Gücsüz mü gördüler bizi, çıkarmayı yapamayız gibi?..

– Bilemiyorum, bir blöf de sanmış olabilirler, ama kendileri hiçbir şey yapmamakla beraber Türkiye'nin bu konuda kararlı olduğu izlenimini basına özellikle vermek istediklerini sanıyorum. Çünkü ertesi sabah İngiliz basınında çıkan haberlerde Türkiye öyle bir kararlılık içinde gösteriliyordu. Oysa ben herhangi bir demec vermemiştim...

Sisco Londra'ya Geliyor

– İngiltere soktu Amerika'yı devreye değil mi?..

– Onu bilemiyorum tabii. Ama İngiliz başbakanlık konağında görüşürken, Amerika'dan telefon geldi ev sahiplerimize ve Kissinger'ın

Sisco'yu ertesı günü L ndra'ya göndereceği bildirildi. Üçlü bir g r   me için vakit ayırıp ayıramayacağım, bekleyip beklemeyeceğim soruldu. Eğer gecikmezse bekleyebilirim, dedim. Ancak bunu   l  g r    me olarak kabul edemeyeceğimi söyledim. Çünkü Amerika garantör devlet değildir. Biz Amerika'yla m ttetikimiz ve dostumuz olarak her şeyi g r    r  z; ama iki garantör devlet olarak, garantör olmayan, bir başka devletle bir arada bu konuyu g r    meyiz, dedim.

Bunu  unun için söylüyorum: Daha için ba ından itibaren biz, hükümet olarak, konuyla ilgilenen ve ilgilenebilecek bütün devletlerin muhtemel kaygılarını göz önünde tutuyorduk. Kıbrıs sorunu ile ilgilenebilecek başka devletlerin de bu konuda en küçük bir kaygıya kapılmamasına büyük  zen gösteriyorduk. Benim bu cevabı vermemi üzerine ikili g r   meyi kabul ettiler ve ertesı günü bildiğiniz gibi, Sisco, geni   e bir heyetle, savunma bakan yardımcısı da dahil olmak üzere, L ndra'ya geldi.

Amerika'nın Engelleme çabası

 ki uzun g r    memiz oldu, Türkiye Büyükelçiliği'nde. Yunanlıların belki aldanarak, belki kasıtlı olarak yaptıkları, Amerika'ya yönelttikleri bir haksız itham var. Amerika'nın bizi engellemek istemediğini, hatta teşvik ettiğini ileri sürüyorlar. Tabii Sampson harekatı ile ilgili olarak yaptıkları ithamlar bizi ilgilendirmez ve bunu cevaplandırmak bize d   mez. Bu konuda özel bir bilgimiz de yok, bir şey söyleyecek durumda değiliz. Ama Kıbrıs Harekatı başlayınca kadar Amerika buna engel olmak için elinden geleni yaptı. L ndra'daki g r    meler sırasında böyle bir olasılığı önlemek üzere her şeyi yaptı. Fakat biz İngiltere'nin mutabakatını sağlayamadıktan sonra bu konuda kendi ba ımıza bir şeyler yapmak zorunda olduğumuzu i   sas ettik.  ki gün sonra yapacağımız bir şeyi bütün ayrıntılarıyla a ıklamasak bile, dostlarımızdan, yakın dostlarımızdan niyetimizi, eğilimimizi saklamayı da doğru bulmuyorduk. Onun için bir şeyler yapmaya kararlı olduğumuzu i   sas ettim.

Biz ayrılırken Sisco kendisinin Londra'dan Atina'ya geçeceğini, onları akılcı bir noktaya getirmeye çalışacağını, ondan sonra Türkiye'ye gelmek istediğini söyledi ve cuma akşamı veya cumartesi sabahı Türkiye'ye gelirse benimle görüşüp görüşemeyeceğini sordu. "Cuma akşamı gelerseniz daha iyi olur" dedim. "Cumartesiye kalmazsa daha iyi olur" dedim. "Peki" dedi. "Cuma gelmeye çalışırım ama belki yetişemezsem cumartesiye kalır" dedi. "O gün Meclis var, bu konuyla ilgili Meclis toplantısı günü Ankara'da bulunmanız sizin için de doğru olmaz. Gelecekmeniz mutlaka cuma gelmelisiniz ve cumartesi günü ayrılmış olmalısınız" dedim. Aslında, harekât günü Ankara'da bulunmasını istemiyordum. Fakat cuma akşamından gelmeyi kabul ettiği ve kararlaştırdığı halde, Atina'da çok uzun kaldı. Sonradan Amerikan basınında çıkan haberlerden öğrendik ki, Atina'da karışık bir durumla karşılaşmış Sisco... Muhatap bulamamış... Kapı kapı dolaşmak zorunda kaldığı anlaşıyor. Neticede ancak cuma gece yarısına doğru Ankara'ya gelebildi. Gece yarısında veya gece yarısından hemen sonra buluşabildik...

Amerikalı, Türkiye'nin, imalı uyarılarına rağmen, bir sabaha karşı Kıbrıs'ı ele geçirmek, soydaşlarını özgürlüğe ve insanca bir yaşama götürmek için askeri harekâta geçebileceğini hesaplamıyordu. Ne yapabilir Türkiye diye soruyordu aklınca ve kısa bir cevap bulabiliyordu, belki de: 1964'lerde olduğu gibi, Türkiye uçaklarını Ada üzerine gönderir, bazı kesimleri bombardıman eder ve adına "Polis harekâtı" denilen bir davranış ile yetinebilirdi. Bizim "kararlılığımızı" bu açıdan aldığı içindir ki, o muhteşem 6. Filo'sunu Akdeniz'de bir uzak semt-i meçhulde tutmuştur. Yoksa Rum için, desteklemekten de kaçınmadığı Atina Cuntası için, Kıbrıs'a askeri müdahalemizi sakıncalı bularak önümüze geçmeye yeltenebilirdi. Böyle bir davranışta bulunsaydı Amerika, Türkiye'nin tutumu ne olabilirdi diye pek çok soran olmuştur. Asker sivil hangi kesimden olursa olsun, bu soruya cevap, "Yanlarından gözlerinin içine bakarak geçip gidecektik" diye özetlenebilir.

Gelmişti ya Sisco Ankara'ya, o cuma gece yarısına doğru, bir türlü inememişti başbakanlığımıza... Çıkamamıştı Ecevit'in önüne. Hep bekleyorduk kapının önünde.

- Sisco dinlendi galiba Amerikan Elçiliği'nde bir uzun süre?..
- Belki Amerika'yla görüşme gereğini duymuştur...

– Londra'da konuşurken kendisiyle ihsas etmenize rağmen Sisco, Türkiye'nin askeri bir atılım yapacağını sezinlemedi mi?..

– Belki son dakika bunu göze alamayacağımız düşüncesi olabilir-di içlerinde. Belki de on yıl önceki gibi bir hava harekâtıyla yetineceğimizi sanıyorlardı. ●ysa biz tam aksi karara varmıştık: Çünkü havadan bombardıman geçici bir süre durdurucu etki yapabiliyordu, caydırıcı etki yapabiliyordu. Ama yol açtığı tahribat bakımından dünyada Türkiye'nin aleyhine bir hava oluşturulmasını kolaylaştırıyordu. Geçmişteki deney bunu göstermişti. Üstelik kesin sonuç alınmasına da yetmiyordu. Biz hem daha az zarar verici, daha az kan dökülmesine yol açıcı, hem de daha sürekli ve kesin sonuç verici bir davranışta bulunmayı gerekli görmüşlük. Tabii bunda hava harekâtının da yeri ●lacaktı, ama bombardıman için değil, havadan indirme için...

– Yani Amerika hem politika, hem de askeri güç bakımından böyle bir atılıma geçmemizin ●lanak dışı olduğu gibi bir kuruntunun içindeydi?..

– Neticede çok uzun ve çetin tartışmalarımız oldu Sisco ile...

– Cuma gecesi buraya geldiğinde Sisco, artık Türkiye'nin bir harekât yapacağını anlamış görünüyörmüydü?..

Sisco: “Boşuna mı Konuşuyorum?”

Ecevit: “Evet.”

– Çok ağır baskı yapmaya başladı, bizi vazgeçirmek için. O zaman dedim ki: “On yıl önce bugünlerde de iki devlet arasında gene böyle toplantılar oluyordu Ankara'da. O zaman siz de, biz de bazı hatalar yaptık” dedim. “Tarih tekerrür edebilir, ama bu, hataların da tekrar edilmesi gerektiği anlamına gelmez. Siz on yıl önceki hatanızı tekrar edebilirsiniz, fakat biz tekrarlamayacağız” dedim. “Si-

zin hatanız bize engel olmaktı. Bizim hatamız da size uymaktı. Sonucu gördünüz: Türk-Amerikan ilişkileri on yıl boyunca zedelenmiş olarak kaldı ve Türk-Yunan ilişkileri büsbütün bozuldu ve Kıbrıs'ta iş ne noktaya geldi görüyorsunuz. Demek ki davranış bir hataydı. Biz tekrarlamayacağız bu hatayı, siz isterseniz tekrarlamaya uğrasın” dedim. Bu hava içinde sabahın erken saatlerine ulaştık. Neticede bizim kararlılığımızı anladı. Ve sabaha karşı, “Ben burada boşuna mı uğraşıyorum, boşuna mı konuşuyorum?” dedi. “Evet, boşuna konuşuyorsunuz” dedim. “Yoksa harekât başlamak üzere mi?” dedi. “Evet” dedim. “Öyleyse bari ben uçağıma yetişeyim” dedi. “İyi olur” dedim. Belli bir saatten sonra havaalanları kapanacaktı, onu söyledim. “Havaalanları kapanabilir, iyi olur yetişseniz” dedim. O şekilde ayrıldık.

– *Ya sizin şairliğinizle kan dökülmesinin nasıl bağdaşacağını söylemesi Sisco’nun?..*

– Bunu Sisco değil, büyükelçi söyledi. “Bü onunla çelişmez, çünkü bu harekâtı yapmazsak neler olur biliyorum, vicdanım daha çok muazzep olur. Çünkü çok daha fazla ve sürekli kan dökülür” dedim.

– *Harekâtı kesinlikle başlatacağınızı anlayınca Sisco, buna Amerika’nın müdahale edebileceğini ima etti mi?..*

– İş işten geçmişti zaten.

– *Taa Girit açıklarından Amerikan gemilerinin gelmesi olanak dışı galiba? Demek ki o dakikaya kadar Amerikan kuvvetlerinde Ada’ya doğru bir kayma yok?..*

Kararlılığımızı Göstermiştik

– Hayır, onu bilemiyorum, sanmıyorum. Bize kaygı-verici bir kayma yoktu. Fakat tabii ille denizden kayma gerekmez, başka türlü de tedbir alabilirlerdi. Ama bunun doğuracağı sonuçları bizim kararlılığımız karşısında akıllıca hesapladılar. Kararlılığımızı haşhaş konusunda ve Ege’de de göstermiştik daha önce. Türkiye ile Amerika

arasında ciddi bir sorun ortaya çıkarmış olacaktı fiili engelleme yoluna giderlerse. Kissinger kesin harekâta geçmemize kadar bizi önlemek için elinden geleni yaptı. Ama bir kez harekât başladıktan sonra, Türkiye için bunun geri dönölmez bir adım olduğunu çok gerçekçi bir şekilde idrak etti ve yeni duruma başka bazı ölkelerin yöneticilerinden daha önce intibak etti...

– *Sizinle olan konuşmasında bunu söyledi mi?*

– Aldığım izlenim bu.

– *Harekât gecesi Kissinger telefon etti mi size?..*

– Kissinger ile asıl Birleşmiş Milletler’in “ateşkes” kararını almasından sonra yoğun telefon konuşmalarımız başladı...

– *Sisco’ya bırakmışlar aşağı yukarı, müzakerelerin biçimini!..*

– Evet, fakat herhalde sürekli haberleşiyorlardı. Birinci harekât aslında dünyada da olumsuz karşılanmadı. Bir kere kan dökmeme-ye azami dikkat gösterir biçimde harekâta başlamamız ve yürütmemiz Türkiye’nin iyi niyeti ve insani amaçları bakımından dünya kamuoyu gözünde bizi kuvvetlendirdi ve inandırıcı oldu. Bir de tabii herkes bu harekât olmasa neler olabileceğini tahmin edebiliyordu. Bunu tahmin edebilmekle beraber bir şey yapmamanın, yapamamanın vicdan azabı içindeydiler. Biz herkesin vicdan azabını dindirmiş olduk bir bakıma. Hatta biliyorsunuz Londra’ya gittiğim vakit sokaklarda Rumlar bile tezahürat yaptılar...

– *Bir ayrıntı gibi gelecek ama, siz Londra’ya hareket ederken, askeri havaalanında beraberdik. Genelkurmay başkanı ile konuştuğunuz, ilk hazırlık belgesini orada mı imzaladınız?*

– Hayır, dediğim gibi, Afyon’dan döndüğümde zaten kararlar alındı, yazılar imzalandı, hazırlıklar başladı. Başka türlü cumartesi günü harekâtın yetişmesine imkân yoktu. Düşünün ta nerelerden birlikler geldi, 1963’te o birliklerin güneye intikali ne zaman almıştı, onu hatırlayın...

– *On beş gün...*

– Demek ki biz 15 Temmuz gecesi o kararları almasaydık 20'si sabahı harekât başlayamazdı. Fakat biz dünyayı aldatmıyorduk, samimi kararımız oydu ki İngiltere'yi ikna edebilirsek başka türlü hareket edecektik. Yine de çıkarma gerekecekti, fakat başka yollardan başka türlü çıkarma gerekecekti. Onun için her halükârda bu hazırlık kaçınılmazdı ve 20'sine yetişebilmesi için 'de 15'i gecesinden bu mekanizmanın işletilmeye başlaması gerekirdi...

– *Siz Sisco ile konuşurken kabine toplantı halinde miydi?..*

– Toplantı yoktu ama birçok bakan başbakanlıktaydı...

– *Dışarı çıkmamız var, o gece, Başbakanlıktan?..*

– Sisco bir ara büyükelçiliğe gitti, yeniden Amerika ile haberleşmek için... Ben de o arada biraz hava almak üzere dışarı çıktım, başbakanlığın önünde yürüyüş yaptım.

– *Bu dışarıda dolaşma davranışımız daha berrak düşünme gibi bir şey midir?..*

– Tabii birçok günümüzü gecemizi kapalı odalarda sigara dumanı içinde hiç hava alamadan uykusuz geçirmiştik. Temiz hava alıp canlanmak için çıkmıştım. Aslında fazla düşünülecek bir şey yoktu, çünkü kararımızı vermiştik. Hava almaya çıkışımdan bir-iki saat sonra uçakların hareket etmesi kesinleşti...

Kimler Ne Dedi? Nasıl Karşıladi?

– *Liderlerle yaptığımız konuşmaya gelebilir miyiz?..*

– Liderlere aşama aşama kararlarımızı söyledik. Tabii bunlar özel görüşmeler niteliğinde olduğu için ben bu konuda kimler ne dedi, nasıl karşıladi hiçbir açıklama yapamam, bu konularda hiçbir şey söyleyemem...

– *Bir ikinci emir, harekât başlasın emri vermeniz gerekmedi mi Bakanlar Kurulu'nda?..*

– Ancak durdurma kararı verilebilirdi artık. Çünkü karar alınmıştı ve mekanizma harekete geçmişti.

– *Harekât emri, yani cumartesi sabahı saat 07’de başlasın diye?..*

– Onları önceden planlamıştık, saatine, dakikasına kadar her şeyin nasıl olacağını biliyordum. Önümde zamanlama çizelgesi vardı.

– *Bütün bunlar 15 Temmuz gecesi mi hazırlandı?..*

– Kararlar 15 Temmuz’u 16’ya bağlayan gece alındı. Ondan sonra benim önümde cetvel vardı, hangi saatte ne yapılacak biliyordum. Eğer Londra’dan bir sonuç alınmazsa...

– *Bakanlar Kurulu’nı şöyle anlatır mısınız?..*

– Anlatılacak önemli bir şey yok...

– *Birinci harekâttan, başarıdan sonra?..*

– Birleşmiş Milletler “ateşkes” kararını aldı, biz de tabiatıyla buna uyacağımızı söyledik. Başka türlü söz konusu olamazdı. Birleşmiş Milletler oybirliği ile böyle bir karar alacak ve buna meydan okunacak, bu mümkün değil. Fakat tabii bunun uygulama zamanı ve biçimi önemliydi. Ateşkesten önce, Ada’ya çıkan birliklerimizin güvenliğinin ve zaruri ikmalinin sağlanması gerekiyordu. Kissinger’la konuşmalarımız da o konuda oldu...

Ateşkes Kararı ve Birliklerimizin Güvenliği

Size bir MSP yanlısı yazarın kitabından bazı cümleler veriyorum:

“Ecevit Genelkurmay’a gitmiş ateşkes uydüğünü ilân ettiği sabahın evveli olan akşamda... Orada ateşkes hususunda görüşmüş... Fakat Genelkurmay mesulleri o sırada ateşkesi kabul etmemize imkân olmadığını söylemişler askeri bakımdan. Hatta nedenlerini uzun uzadıya izah etmişler. Ecevit bu gerçekleri kabul ederek ateşkes bir zaman tayin etmeden oradan çıkmış. Gidip hükümet ortağı, MSP’nin başkanı ve Başbakan Yardımcısı Sayın Erbakan’ı bulmuş ve Genelkurmay’ın ateşkesi kabul edişimize bir itirazları olmadığını söylemiş.

Erbakan lüzum olmadığını söylememişse de Ecevit dinlememiş ve Erbakan'ın arkasına takılarak o da birlikte bir kez daha Genelkurmay'a gitmiş.

Erbakan Genelkurmay'da, 'Birliklerimizin durumu ateşkese müsaitmiş, öyle mi?' diye sorduğunda Genelkurmay'dan bir yetkili, 'Bunu biz değil siz, yani hükümet söylüyor, biz durumumuzun ateşkese müsait olmadığını biraz evvel Sayın Başbakan'a uzun uzun izah etmiş-tik...' diye cevap almıştı...

Şimdi değil yarın için de bu büyük bir iddia. Ecevit'e bu satırları özetleyerek anlatıyor ve gerçek bilgiyi soruyorum, anlatıyor:

"Belki dünya siyaset tarihinde az görülmüş olabilecek kadar hükümetle genelkurmayın tam bir uyum ve dakikası dakikasına kadar danışma içerisinde yürüttüğü bir harekettir bu... Tam bir uyum vardı. Siyasal kararları komutanlarla görüşerek alıyorduk. Uygulamayı da birlikte izliyorduk.

Aramızda hiçbir aşamada en küçük bir anlaşmazlık olmadı. Elbette hükümet de askerler de yerine göre birbirlerine ihtiyaçlarını ve endişelerini söylüyorlardı ve birlikte çareler arıyorduk. Aslında sözünü ettiğiniz kitapta anlatılanın tam tersi olmuştur. Belli bir hazırlık noktasına varıldığında ateşkes uygulamasında bir sakınca olmadığı, Sayın Erbakan'a konuyu en iyi bilenlerce izah edilmiştir.

Önemli olan iki unsur vardı: Birincisi Birleşmiş Milletler ateşkes kararı alınca bu reddedilemezdi. İkincisi ateşkes kararına uymak uğruna Türkiye'nin Kıbrıs'ta insani amaçlarla yaptığı hareket geri döndürülemezdi. Bu iki unsuru, iki zorunluluğu bağdaştırmak durumundaydık. Ve biz bunu başardık. Bu şöyle oldu:

Türkiye büyük riskler alarak bir çıkarma yapmıştı. Çıkarma dünyanın en güç askeri operasyonudur. Bunun ikmali ve birliklerin çıkarıldıkları yerlerdeki güvenlikleri hayati önem taşır. Hiçbir hükümet bu konuda risk göze alamaz. Tabiatıyla bir çıkarma, başladığı ve ilk amacına ulaştığı noktada bitmiş olmaz. Güvenliği için gerekli olan bir alana birliklerin yerleşebilmeleri ve o alanda güvenlik tedbirlerini alabilmeleri gerekir, bir de sürekli ikmallerinin sağlanabilmesi gerekir... Yoksa orada tutsak durumuna düşerler veya imha edi-

lirler. Biz hem Birleşmiş Milletler'in kararlarına uyacaktık, hem de bu askeri güvenlik ihtiyacını karşılayacaktık.

Onun için Kissinger'dan bana bu konuda telefon mesajları gelmeye başladığında kendisine şunu söyledim özetle:

'Biz elbette Birleşmiş Milletler'in kararına uyacağız. Ama karşılanması gereken bazı ihtiyaçlarımız var. Bu ihtiyaçlarımız karşılansın, uyalım. Bunun için de Yunanlılarla buluşmaya hazırız. Derhal ben uçağa binirim. Herhangi bir yere giderim.' Zihnimdeki şeydu: Bizim birliklerimizin Kıbrıs'taki güvenliği bakımından ne teminat veriliyor?.. Birincisi bu... İkincisi, birliklerimizin Ada'da etken olabilmesi gerekir. Bunun için gerekli ikmalî sağlayabilmemiz gerekir... Bunu dünyayı aldatarak yapmayız. Herhangi bir devlet bir adaya bir kuvvet gönderdi mi onu ikmal edecektir, bu bilinmelidir, bunu kesemeyiz. Zihnimdeki bunlardı... Gereken ölçü ve üslup içinde bizim vazgeçilmez ihtiyaçlarımızın mahiyetini söylüyordum. Birliklerimizin güvenliği bakımından birtakım ihtiyaçlarımız vardı. Oraya çıkarma yapmamızın amaçlarını güvence altına almak bakımından birtakım ihtiyaçlarımız vardı. Hemen oturalım, Yunanlılarla görüşelim bunları... İngilizler araya girdiler ve böyle bir görüşmeyi sağlamaya çalıştılar. Fakat tabii Yunanistan'da hem anlayış bulamadılar, hem muhatap bulamadılar. O arada Kissinger'la birçok telefon görüşmesi oldu. Bu görüşmeler olurken geçen zamanda da zaten ihtiyaçlarımız karşılanmış oldu. 22 Temmuz'u bulmuştuk o arada... 22 Temmuz günü öğleden sonra belli bir saatte Genelkurmay'ın duyduğu ihtiyaçları karşılama noktasına varmış olacağımızı Genelkurmay'la birlikte saptadık ve o saatten itibaren ateşkesi kabul edeceğimizi bildirdik, sabahtan bildirdik."

– *Türk askerinin adaya ayak bastığını ilk kimden öğrendiniz?..*

– Genelkurmay'la aramızda direkt telefon vardı. Birbirimize devamlı telefon ediyorduk. Kim daha önce telefon etti hatırlamıyorum ama her şeyden birbirimizi anında haberdar ediyorduk.

– *Duygularınızı rica edeyim nasıldı?..*

– Heyecan-duyuyordum elbette, ama bir yandan da karar vermiş olmanın sükûneti içindeydim. Kan dökülmemesini sağlamak kolay

değildi, ama mümkünse bunu sağlamak için veya mümkün olduğu kadar az kan dökülmesi için elimizden geleni yaptığımıza emin olmak istiyordum. Genelkurmay'dan bu konuda büyük anlayış görüyordum. Bunları Rumlara da telkin etmek için birçok dövizler hazırlandı, uçaktan atmak üzere. Bunlar Rumca, İngilizce ve Türkçe hazırlandı. Bunların bazılarını birlikte hazırladık. Hatta bir kısmını Londra'ya birlikte gittiğimiz generallerle uçakta dönerken hazırladık. Ankara'da da Genelkurmay çok güzel sloganlar hazırlamıştı. Genelkurmay da harekâtın kansız olabilmesi için elinden geleni içtenlikle yaptı. Fakat bütün bunlara rağmen tabii, bir savaşa dönüşmesi olasılığı vardı. Bunun doğurabileceği başka sonuçlar akla gelebilirdi. Bunun büyük sorumlulukları gerektiren bir karar olduğunu biliyordum, onun heyecanı vardı içimde ve 20 Temmuz sabahı ilk konuşmamı da o heyecanla yapıyordum...

İkinci Harekât ve Nedenleri

– *Askerimiz adaya çıktuktan hemen sonra Genelkurmay'a gittiniz?..*
 – Evet... O arada asıl mesleği gazetecilik olan bir kimse olarak bir şey söylemekte yarar görüyorum. Açıklanabilecek her şeyi azami ölçüde basına zamanında açıklamakta büyük yarar gördüm. Hem dünyaya açık davranmış oluyorduk, hem de basın hükümetten daha güvenilir ve daha çabuk bilgi veren bir kaynak olmadığını bilmenin güvenliği ve rahatlığı içindeydi. Bu güvenliği basına bir kez verince, ilişkiler çok rahatlıyordu, aynı zamanda Türk basınının da büyük bir anlayışını ve büyük sorumluluk duygusunu gördüm.

– *MSP kanadı ateşkes için hükümette görüşülürken itirazda bulundu mu?*

– Ben hükümet müzakereleri konusunda hiçbir şey açıklama hakkını kendimde görmem. Fakat ne yaptıysak Genelkurmay'la tam mutabakat halinde yaptık. Hangi saatte birliklerimizin güvenlik ihtiyaçları karşılanması gereken noktaya varabilecek idiyse o saatte ateşkesi kabul ettik. Eğer daha önce Yunanistan'la diyalog kurup baş-

ka yoldan o ihtiyaç sağlansaydı, o saatten önce, o günden önce de ateşkesi uygulamaya koyabilirdik.

Girne ve dolaylarına çıktuktan, Lefkoşe'ye kadar uzanan bir hat üzerinde yerleştikten sonra, ateşkes kararı çıkmıştır. Ancak bu dar bölgeye kırk bine yakın askerimiz yerleşmiştir. Başkentte diplomatik gelişmelerin yanı sıra, en çok konuşulan ve üzerinde tartışma yapılan konu, işte budur. Bunca askerimizin dar bir şerit içinde, her zaman düşman saldırısına uğrayabilecek bu küçük bölgede kalması doğru mudur?.. Bu soru, gittikçe yaygınlaşmaktadır. Türlü söylentiler dolaşmaktadır. Genelkurmay'ın askerlerimizi bu kadar dar bir bölgede bırakmak istemediği ve hükümete, devamlı olarak "daha geniş nefes alınabilecek bir bölge"nin sağlanması gerektiğini telkin ettiği yaygınlaşmaktadır. Askeri harekâtımızın politik amacını unutanlar, elimiz değmişken Ada'nın tümünü neden ele geçirmediğimizi sorar olmuşlardır.

== 4 ==

Ecevit'e bu söylentileri ve o günlerin yaygın iddialarını hatırlattık. İkinci Barış Harekâtı'na neden olan Cenevre Konferansı'ndaki gelişmeleri ve savaş sonrasını sorduk. Şunları söyledi:

Genelkurmay'ın Haklı İstekleri Bizim de Savunduğumuz Şeylerdi

– Genelkurmayımız, komutanlarımız dünyayı bilen kişiler. Birleşmiş Milletler ateşkes kararı aldıktan sonra bunu uygulamanın bir ölçünün ötesinde ertelenemeyeceğini en az bizim kadar bilen ve sorumluluk duygusu taşıyan komutanlar... Önemli olan şuydu: Eğer Yunanistan ve Rumlar akıllılık göstereceklerdi, Türkiye o köprübaşını tuttuktan sonra Kıbrıs'ta durumun değişmiş olduğunu, bir daha geri döndürülemeyecek ölçüde ve biçimde değişmiş olduğunu kabul ederlerdi ve Türkleri yeni bir harekete icbar etmeksizin, oradaki Türk birliklerini güvensizlik içine sokmaksızın, makûl bir anlaşmaya razı olurlardı. Fakat kendi kendilerini aldattılar. Özellikle Atina'daki rejim değişikliğinden sonra artık dünyada saygınlıklarına yeniden kavuşacaklarını düşünerek saati geriye çevirebileceklerini, her şeyi geri

çevirebileceklerini sandılar ve o köprübaşını tutmuş olmamızı etkisiz hale getirmek hevesine kapıldılar. Yoksa karşı taraf asgari ölçüde akıllılık göstermiş olsaydı, bir nihai çözüme ulaşmak için o köprübaşı da yeterdi. O kadar kısa zaman zarfında sağlanabilecek alanın azamisi sağlanmış oldu. Tarih boyunca, geçmişte olsun, çağımızda olsun, en çetin harekât adalara yapılan çıkarmadır. Silahlı Kuvvetler'imiz bunda kıvanç verici bir başarı sağlamıştır. İlk aşamada daha geniş bir alanı kontrol altına almaya kalkışmak sakıncalı olurdu. Köprübaşı tutulduktan sonra yeni birliklerin, malzemenin gönderilmesi gerekirdi. Bunlar için de bir süre zaman gelmesi gerekliydi. Biz Birinci Cenevre Konferansı'nda Silahlı Kuvvetler'imizin güvenlik ihtiyacı üzerinde durduk ve dedik ki, "Bu birlik bu küçük alanda kısılmış kalamaz. Eğer ateşkes tam uyulmasını samimi olarak istiyorsanız, bir güvenlik çemberini kabul edersiniz, bunun etrafında, bu mahdut bir güvenlik çemberi olur. Yoksa askerler karşılıklı duracaklar, biri kızıp bağırır, küfür etse, karşı taraf buna ateşle cevap verebilir. Ateşkesi uygulama olanağı fiilen bulunamaz." Bunları anlatmaya çalıştık Cenevre'de... Fakat Yunanistan da, Rumlar da bu konuda hiç anlayış göstermediler. İngiltere de gereği kadar destek olmadı ve o güvenlik çemberi sağlanamadı. O güvenlik çemberinin sağlanamamış olması sonucu ateşkes tabii tam uygulanamadı. Çünkü hem kendi elimizdeki bölgenin içinde Rum gerillaları kalmıştı, hem de dışarıdan devamlı onları beslemek ve Türk kuvvetlerini taciz etmek istiyorlardı. Bunun neticesi olarak doğan mevzii çatışmalar, tabii, ateşkesin tam uygulanmasını olanaksız duruma getiriyordu. İkinci Cenevre Konferansı'nın başından itibaren dedik ki, "Ateşkesin tam uygulanamayışının nedeni budur. Biz birliklerimizi burada bekletemeyiz, böylesine dar bir çevre içinde... Biz size 24 saat içinde, 48 saat içinde tekliflerimize evet veya hayır diye cevap vermeniz için ısrar etmiyoruz (öyle bir havayı yayıyorlardı Rumlar dünyaya). Ama eğer müzakereler için beklememizi istiyorsanız 24 saatten, 48 saatten fazla da bekleriz, birkaç hafta bekleriz. Yeter ki, Türk birliklerinin ve Kıbrıs Türklerinin güvenliği sağlansın... Çünkü zaten birinci Cenevre anlaşmasının size yüklediği hiçbir yükümlülüğü uygulamadınız. Onun için size güvenimiz yok. Şimdi birliklerimizi çe-

virmiő haldesiniz. İngilizler Fantomlar getiriyor, Gurkalar getiriyor. O halde Ada'nın Girne-Lefkoşe arasında Türk kontrolü altındaki bölgesinin doğusunda, Karpas'ın başladığı noktaya ve Magosa Kalesi'ne, Türk mahallesinin sınırına kadar olan bölgeyi demilitarize edin, askerlerden arındırın. Biz söz veriyoruz, taahhüt ediyoruz, müzakere-lerin sonuna kadar burayı işgal etmeyeceğiz. Ama buradan Rum ve Yunan askerleri de çekilsinler. Hem böylece o bölgedeki Türklerin can güvenliğini de sağlayalım. Nitekim katliamlar da o bölgede oldu... Hem de bekleyebilelim cevabınızı. Sıkboğaz etmiyoruz sizi..." Böyle konuştuk. Fakat o konuda da anlayış göstermediler, oysa söz konusu bölgenin toplamı Ada'nın yüzde 17'siydi. Girne-Lefkoşe bölgesi dahil olmak üzere... Bunu defalarca tekrarladığımız halde, dünya kamuoyunu oluşturanlar da bilmezlikten geliyorlar veya yeterince üstünde durmuyorlar. Oysa bu, kendi askerine karşı sorumluluk duygusu taşıyan bir hükümetin kesinlikle ısrar edeceği bir noktaydı. Demek istediğim şu ki, o bölgenin darlığını biliyorduk ve onun tedbirlerini azami gayretle ve iyi niyetle araştırdık, fakat bu konuda en küçük bir anlayış görmedik, görmeyince ki İkinci Harekât'ı derhal başlattık...

Savaş Sonu Genel Tablo

– Birinci Harekât'tan sonra hangi nedenler sizi ikinciye zorladı?..

– Yunanlılar akıllıca davranmış olsalardı, dünya kamuoyunu tahrik ederek bize baskı yapıp her şeyi halledebilecekleri hayaline kapılmış olmasalardı, o birinci köprübaşından gereken sonuçları çıkarır, gereken dersleri alır ve müzakere yolu ile uzlaşma yoluna girerlerdi. Atina'ya döner dönmez kendisine ulaştırdığım görüşme önerisini Karamanlis kabul ederdi. Bunu içlerine sindiremedikleri için daha ağır sonuçla karşılaşmış oldular.

– Konuşmanın başında iç ve dış bir tablo çizdik. şimdi Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra bir genel tablo verebilir misiniz?

– Öyle sanıyorum ki, genellikle ilgili devletler Türkiye'nin bu konuda ne kadar sorumluluk duygusu ile hareket ettiğini gördüler ve

yalnız kendi hak ve menfaatlerini düşünmediğini, bölge ile ilgili ve Kıbrıs ile uzaktan yakından ilgili her devletin kaygılarını göz önünde tuttuğunu gördüler. Birbiriyle çelişen kaygıları bile göz önünde tutarak bağdaştırdık ve onun içindir ki gerek Amerika, gerek Sovyetler Birliği Türk tutumuna karşı genellikle anlayışlı davrandı. İkisine de çok açık olduk; Amerika Birleşik Devletleri'ne de, Sovyetler Birliği'ne de çok açık olduk. Yalnız Amerikalılarla değil, Sovyet Büyükelçiliği ile de devamlı temas ederek, durum hakkında bilgi verdik. Amaçlarımızın sınırlılığına inandırdık. Bu en büyük avantajımızdı. Birinci Harekât'ta belli bir noktanın ötesine gitmemiz zordu, çünkü İkmal meselesi vardı, bu da zaman gerektiriyordu, fakat İkinci Harekât'ta isteseydik çok daha ilerilere gidebilirdik. Çünkü çocukluktan itibaren Rumların kafasına Türk korkusu yerleştirildiği için hepsi kaçmışlardı. Ama biz Kıbrıs'a fütuhât için gitmemiştik. İnsani amaçlarla gitmiştik ve belli bir noktada durmazsak bütün dünyanın ayağa kalkabileceğini, birtakım kaygılara kapılabileceğini ve bizim başımıza da büyük sorunlar çıkabileceğini, Ada üstünde, Ada dışında büyük sorunlar çıkabileceğini biliyorduk. Benim Atatürk'ten almış olduğum en büyük ders, o sıralarda televizyonda söylemiş olduğum gibi, nerede duracağını bilmektir. Selanik'te doğmuş olan Atatürk'ün batı sınırlarımızda nerede duracağını bilmiş olması, kendi doğup büyüdüğü yerin bile berisinde durmayı bilmiş olması, hepimize büyük dersler verecek değerdedir. Böyle davranmamız sayesinde ki, dünya kamuoyunun İkinci Harekât'tan sonra bir ölçünün ötesinde aleyhimize dönüşmesini önleyebildik. Ama bir ölçüye kadar... Daha fazlası kolay sağlanamazdı, çünkü artık Yunanlılar dünyayı ayağa kaldırmaya başlamışlardı. Bu konuda olanakları bizden çok fazladır, becerileri bizden çok fazladır. Biz şimdiye kadar dünya ile ilişkilerimizi sadece diplomatik kanallarla yürütmeye çalışmışız. Böyle devlet hemen hemen kalmamıştır dünyada. Politikacılar işe girer, gazeteciler girer, işadamları girer, sendikacılar girer, herkes bir katkıda bulunmaya çalışır. Bizim böyle alışkanlıklarımız yoktu. Fakat bizim hükümetimiz zamanında, bildiğiniz gibi, biz de bu yollara girmeye başladık. Ama tabiatıyla Yunanlılar bunda çok daha tecrübe ve beceri sahibi idiler ve bir birikimleri vardı'dünya kamuoyunda...

Ona rağmen yakından ilgili devletleri iyi niyetimize ve içtenliğimize inandırabilirdik...

Bariş Harekâtı'ndan Önceki Durum

Kıbrıs'taki Birinci ve İkinci Bariş Harekâtı'na ait askeri ve siyasi gerçekler, işte bunlardır. Fakat Kıbrıs Harekâtı'na kadar Türkiye'nin izlediği dış politikanın bazı temel sorunları var. Kıbrıs'tan önceki günleri en yetkili ağızdan dinlemek istemez misiniz?

Nikson idaresinin Amerika Birleşik Devletleri'nde henüz boy gösterdiği tarihlerde, 8 Temmuz 1974'te, Washington'daki Kongre binasından dalga dalga yayılan Türkiye aleyhinde geniş bir kampanya açıldı.

Ecevit iktidarının "haşhaş ekimine tekrar yönelmesi" nedeniyle Amerikan kamuoyunun önemli bir bölümü Türkiye'yi "müttefik" olarak da suçlamaya başladı. James Buckley adında bir Cumhuriyetçi senatör, *Daily News* gazetesinin "arkadan bıçaklama" diye nitelediği haşhaş üretimine yeniden başlama kararımızı daha ileri bir noktaya sürükledi: "Türkiye'ye yapılan her türlü yardım kesilmelidir" dedi.

Bu yargı, Amerika'daki Türkiye'ye karşı yoğun aleyhtarlığın bir özeti idi aslında... ABD'de "Türkiye'ye yardımı durdurma ve silah satımına ambargo" kararı, işte böyle bir ortamda ve Kıbrıs Bariş Harekâtı'ndan günlerce önce başladı, yoğunlaştı ve gelişti.

O sıralar o kadar ileri gittiler ve Türkiye'yi âdetata bir manda devlet gibi gören zihniyetlerinde bir o kadar çarpık yönler aldılar ki, *New-York Post* gibi önemli gazetelerinde, haşhaş ekimini önlemek için Türkiye'yi B-52 uçakları ile bombardıman etmenin yerinde bir davranış olacağını yazdılar (10 Temmuz 1974).

Gazeteler 13 Temmuz 1974'te "Amerika'nın Türkiye'ye yardımı kestiğini" bildirdi.

Henüz Yunan Cuntası'nın aptal albaylarının Kıbrıs'ta Makarios'u deviren Sampson darbesi işitilmemişti.

Türk ordusunun Kıbrıs Bariş Harekâtı diye bir meselesi yoktu henüz...

Darbe yapıldı Kıbrıs'ta, 15 Temmuz 1974'te ve Türk ordusu girdi Kıbrıs'a 20 Temmuz 1974 günü.

ABD'nin eline haşhaş ekiminden sonra bir ikinci neden daha geçmişti, yardımı kesmek ve silah satımını durdurabilmek için...

Günümüzde ABD-Türkiye ilişkilerini yeterince değerlendirmek için, o günlerin gelişme ve oluşmalarını yeniden gözden geçirmek gerek. Bir yıl önceye giden "o günler," gelecek için büyük değer taşıyor.

Soruyoruz Bülent Ecevit'e, "o günlerin sorumlu insanı" olan CHP Genel Başkanı'na:

– *Kıbrıs harekâtı öncesi günlerin iç ve dış çizgilerini verebilir misiniz?..*

Dış İlişkilerde Durgunluk ve Yalnızlık Dönemi

– Bizim hükümeti kurmamızdan sonra karşılaştığımız başlıca sorunlar Ege sorunu, Kıbrıs sorunu ve haşhaş sorunu idi. Tabii bunun ötesinde de birtakım dış meseleler bizi yakından ilgilendiriyordu. Çünkü geride bıraktığımız birkaç yıl içinde Türkiye'nin dış dünya ile ilişkileri donmuştu, hatta geriye gitmeye başlamıştı. Türkiye'deki rejim bunalımı bunda büyük etken olmuştu. Türkiye'de demokrasinin tehlikeye düşmesi, bir çeşit askıya alınması ve bunun bize yakın demokratik ülkeler arasında Türkiye'de rejimin geleceği ile ilgili kuşklara yol açması, Batı demokrasilerinin düşünce özgürlüğü anlayışı ile bağdaşmayacak birtakım suçlamalar, cezalar söz konusu olması da, ayrıca, Türkiye'nin dışarıdaki saygınlığını büyük ölçüde sarsmıştı. Bizim en yakın dostlarımız ve müttefiklerimiz kendi kamuoylarında ve basınlarında Türkiye'ye en ağır hücumların yapıldığı ülkeler haline gelmişti.

Öte yandan, Türk devletinin bürokratik özellikleri nedeniyle, bildiğimiz gibi, birçok işlerimiz esasen ağır işler. Bu rejim bunalımı döneminde olağandışı hükümet biçimlerinin denendiği dönemlerde bu güçlükler büsbütün artmıştı. O yüzden dış ekonomik ilişkilerimiz de eskisine oranla daha çok sarsılmıştı, âdeta işlemez hale gelmişti. O kadar ki, ben başbakan olduğumda şu izlenimi edinmiştim: Müttefikimiz olsun olmasın her bloktan veya bloksuz bazı ülkeler Tür-

kiye'ye birtakım önerilerde bulunmuşlardı. Bunların içinde bizim de yararımıza olacak öneriler vardı. Fakat belirttiğim nedenlerle bu öneriler yönünde hiçbir ilerleme olmamıştı. Ve bize bu gibi yaklaşımlarda bulunan ülkeler de bunu kendilerince izahı mümkün olmayan birtakım bilinmez nedenlere bağlayarak "herhalde Türkiye bizimle bu türlü ilişkiler istemiyor" sonucuna varmışlardı. Oysa böyle bir kasıt olmaksızın, sırf her zamanki bürokratik aksaklıklarınızın üzerine rejim bunalımının ve olağanüstü hükümet biçimlerinin de eklenmesi dolayısıyla böyle bir durgunluk ve hareketsizlik içine girmiştik. Bu durgunluktan ve yalnızlıktan kurtulmak, Türkiye'yi yeniden dış dünyaya açmak ve hükümet programında yer alan deyimle, dış ekonomik ilişkilerde çok unsurlu denge ilkesine göre yeni dış ekonomik ilişkileri geliştirmek üzere bazı girişimlerde bulunmaya başlamıştık.

Ayrıca Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkilerimizi yeniden düzenlemek ve protokollerin aleyhimizde işleyen ve ileride daha da aleyhimizde sonuçlar vereceği bilinen hükümleri üzerinde dostlarımızla yeniden görüşme zemini hazırlamak üzere birtakım girişimlerde bulunuyorduk.

Haşhaş Sorunu

Bundan başka, haşhaş konusunun özelliğini biliyorsunuz. Biz, dünyanın kaygılarını, bu konudaki insani düşünceleri karşılayıcı, fakat Türkiye'nin yararını ve geçimi haşhaş üretimine bağlı Türk köylüsünün, belli yörelerdeki Türk köylüsünün, yararını ön planda gözetici bir uygulama içinde haşhaş üretimini belli yörelerde yeniden başlatmaya kararlı idik.

Amerika, bilindiği gibi, bunu önlemek üzere büyük çabalar sarf ediyordu. Aramızda bir anlaşma bulunduğunu, buna göre Amerika ile oturup konuyu yeniden müzakere etmeksizin haşhaş ekimine yeniden izin veremeyeceğini ileri sürüyordu. Biz bu görüşü kesinlikle reddediyorduk. "Böyle bir anlaşma yoktur ve olamaz" di-yorduk. "Hiçbir bağımsız devlet kendi topraklarında hangi ürünleri yetiştirip yetiştirmeyeceğini bir başka devletle anlaşma, tartış-

ma, müzakere konusu yapamaz” diyorduk. “Biz, zamanı geldiğinde bu kararı alacağız ama sizin ileri sürdüğünüz insani kaygılar ve düşünceler bizim de kaygılarımız ve düşüncelerimizdir. Bu konuda bütün insanlığı tatmin edici tedbirlerle birlikte haşhaş ekimini başlatacağız” diyorduk. Bizim kararlılığımız bilindiği halde önleyici etkiler yapılmaya çalışılıyordu. Bunları serinkanlılıkla karşılamaya çalışıyorduk. Bir yandan kendi haklarımız doğrultusunda adımlar atmaya hazırlanırken, bir yandan da dostluklarımızı bozmamaya, hatta mümkünse daha da güçlendirmeye özen gösteriyorduk. Onun için bu konudaki kararımızı bir çalım yapma havası içinde değil, bir gösterişli hava içinde değil, dostlarımızı kararımızdan zamanında haberdar ederek, fakat kararlı biçimde yürütmek istiyorduk. Kararı aldığımız vakit, aslında bu beklenmesi gereken bir karar olduğu halde, bildiğimiz gibi bir hayli gürültü koptu. O zaman da Amerikan yardımının kesilmesi yolunda Amerika’da birtakım baskılar harekete geçti...

Amerika’nın Yanında Aşırı Milliyetçi Partimiz

ABD’nin aşırı baskıları, kamuoyuna yansıyor o günlerde. Belirli, fakat bölük bölük, kısım kısım tehditler... Karşılıklı beyanatlarla, gazete haberleri ile bir savaş veriliyor iki ülke arasında. Türkiye’de basın, halk yararını, ülke bağımsızlığı ile onurunu gözeten basın, ABD’ye karşı her olanakla karşı çıkıyor.

Olayın bir içyüzü, kamuoyuna yansımayan yönleri olabilir. Haşhaş ekimine yönelişimizle, “kapalı kapılar ardındaki ABD tehdidi” nedir? O sıralar ABD’nin tek silahı yardımı kesmek gibi görünüyor dış yüzeyde.

Bir de iç bünyemizde siyasal partilerin haşhaş ekimi tutumları var. Acaba devlet olarak ABD, haşhaş ekerseniz yardımı keseriz diye resmen bir girişimde bulundu mu?

Ecevit anlatıyor:

“Amerika’daki devlet yönetiminin ve politikasının bildiğiniz özellikleri son zamanlarda büsbütün belirgin hale geldi. Yardım kesme işi, yönetimin, hükümetin iradesi; hatta isteği dışında da olabi-

len bir şey. Amerikan hükümeti bunu, bu türlü bir adımı destekleyebilir, desteklemeyebilir. Fakat en azından şöyle bir davranış içinde idiler: Haşhaş ekiminin başlatılması dolayısıyla Kongre'den böyle bir karar çıkarılmak istenilirse, bunu önlemeye güçlerinin yetmeyeceği yolunda bir yaklaşımları vardı. Bizi en çok üzen şey, bu kararı aldığımız vakit Türkiye'de bazı siyasal çevrelerin bu konuda aşırı kaygılar belirtmeleri, hatta hükümete karşı çıkmaları oldu. Özellikle bunların içinde en milliyetçi geçinen bir parti açık şekilde karşı çıktı liderinin ağzından... Bu konuyu Amerika ile müzakere etmemiz gerektiği resmen açıkladı...”

Ecevit, 14 Aralık 1974'te CHP Kurultayı'nda, haşhaş konusunun iç bünyedeki tartışmasına ait sözlerini anımsıyor ve yeniliyor:

“Bizim karşıımızda sonradan ‘Milliyetçi Cephe’ kurmaya heveslenenlerden bazıları bu konudaki çekingenliklerini, ürkekliklerini saklayamıyorlardı. Hatta Amerika'yı gücendirmemiz olasılığına karşı hükümete uyarılarda bulunuyorlardı. Örneğin AP Genel Başkanı Sayın Demirel, herhalde yabancılar tarafından kolaylıkla okunabilsin diye, Türkiye'de yayınlanan bir İngilizce gazeteğe haşhaş ekiminin serbest bırakıldığı günlerde böyle bir demec verdi. 17 Temmuz 1974 günü AP yanlısı bir gazetede de Türkçesi yayınlanan bu demecinde Sayın Demirel şöyle diyordu:

‘Yasak kalksın diyenler olacaktı. Devam etsin diyenler olmasa bile, kalktığı takdirde Türkiye ne çeşit husumetlere maruz kalacak diye düşünenler olacaktı. Atılacak adımın ne getireceği, ne götürceği, Türkiye'ye ne sağlayacağı iyice hesaplanmalı ve ona göre hareket edilmeliydi.

Hükümet haziran sonunda ekimin yeniden başlaması kararına vardığına göre, sanırız ki bu değerlendirmeyi enine boyuna yapmışlardır. Aldığı kararın Türkiye'nin bağımsızlığı ile bir alakası yoktur. Çünkü Türkiye yasak kararını alırken de bağımsızdı. Çünkü Türkiye'nin bağımsızlığını ispatlamaya hacet yoktu. Yasağı kaldırmak külfetli bir iş değildir. Kaldırdım dersen kalkar. Kaldırırken de sanırız ki bu değerlendirme göz önünde tutulmuştu. Bu değerlendirme sonunda, hükümet yasak kararını kaldırmayı uygun bulduğu-

na göre bu kararın getireceğinin götüreceğinden fazla olması gerekir. Hadiseye böyle bakarım...'

İşte CHP'ye karşı 'Milliyetçi Cephe' kurmak iddiasında bulunanlardan birinin haşhaş olayına bakışı bu...

Aynı günlerde, 'Milliyetçi Cephe'nin Başbuğu' olmak iddiasındaki bir zatın, MHP Genel Başkanı Sayın Alparslan Türkeş'in de gazetelerde bir demeci çıkıyordu. Demeçte benim haşhaşla ilgili hükümet kararını açıklamak üzere Afyon'a gidişim 'akılsızlık' ve 'gaflet' olarak nitelendirildikten sonra şunlar söyleniyordu.

'Kıbrıs'ta anlaşmalarla meydana gelen kurulu düzenin kaldırılmasına seyirci kalışımızın başlıca sebebi, Batı dünyası ile, Batı dünyasının büyük lideri ABD ile aramızdaki mesafeyi açan ve bizi düşmanlıklar ortasında bırakarak yalnızlığın uçurumuna iten bir dış politikanın takip edilmesidir.

Haşhaş ekimine yeniden müsaade verilmesi, nümayişkâr bir şekilde ele alınmış, ne Türkiye'nin milli menfaatleri ne de Türk köylüsünün iktisaden kalkındırılması yönünden imkânlar değerlendirilmiştir. Konu Amerika'ya karşı bir meydan okuma şekline çevrilmiş ve Türkiye ile Amerika ilişkilerinin bozulması için gerek devlet yayın organlarında ve gerek bir kısım basında akılsızlık son haddine kadar götürülmüştür. Yapılacak ilk şey, haşhaş konusu başta olmak üzere Amerika ile acele müzakerelere girişmek ve aramızdaki eski dostane samimiyet ve yakın işbirliğini kurmaktır.'

'Milliyetçi Cephe Başbuğu'nun nasıl paniğe kapıldığı ve Türk milletini nasıl bir teslimiyet içine sürüklemek istediği görülüyor.'

Türkiye'nin Kararını Birleşmiş Milletler Övüyor

Ecevit'in anlatışıyla, hükümetinin haşhaş üzerindeki kararı, "Türkiye'den hiçbir şey götürmemiştir... Ama Türkiye'ye, manevi ve maddi, çok şey getirmiştir."

Haşhaş konusunda çıkar hesabı yapılmamıştır. Ne getirir, ne götürür hesabı yapılmamıştır. Ülke haklarıyla insanlığın kaygılarını nasıl bağdaştırırız; bunun hesabı yapılmıştır. Anla Amerikan yar-

dımının kesilmesinde haşhaşın bir payı olduğu noktasında gene de bir kuőkumuz vardır ve Ecevit, Amerika ile ilişkiler konusunda şunları sđylüyor:

“●ysa biraz önce belirttiğim gibi, bizim temel hareket noktamız bir bağımsız devletin kendi topraklarında neyi yetiştirip neyi yetiőtiremeyeceđini bir başka devletle mőzakere konusu yapamayacağı noktasında idi. Milliyetçilik iddiasında bulunan bir partinin bunun tam tersini ileri sürmesi çok garip bir őeydi. İşin daha üzücü yanı, bu kampanya, içerdeki bu kampanya, bizim haşhaş ekimi kararını alıőımızdan birkaç gün sonra Kıbrıs'taki Sampson harekâtı başlar başlamaz açıldı. Sonra biz haşhaş ekiminin insanlığa kaygı veren bir kaçakçılığa yol açmasını önlemek üzere Birleşmiş Milletler'in ilgili örgütünün de tavsiye ettiği tedbirleri inceledik. Bunun ekonomik bakımdan memlekete ve köylümüze bir yük getirmeyeceğini, tam tersine denetimi, kontrolü kolaylaőtıracı bir yöntem olabileceğini gördük. Bunun için iki ay inceleme yaptırdık. Bu yöntemi benimsememizde hiçbir sakınca olmadığı, tam tersine bunun denetimi çok kolaylaőtıracıđı, âdeta yüzde yüz etkin duruma getireceği kanısına vardık. Bildiğiniz gibi bu, kelleyi önceden çizdirmeme usulüdür. Bununla bağlantılı olarak alk●loid endüstrisi kurmayı kararlaştırdık. Bizim kontrol bakımından etkin olacak bu kararı açıklamamız üzerine dünyadaki bütün kaygılar ortadan kalktı. Hatta Amerikan hükümetinin yetkilileri Türkiye'nin kararını ileri derecede öven beyanlarda bulundular. Birleşmiş Milletler'in ilgili örgütü Türkiye'nin kararını haşhaş ekimi yapan bütün ölkelere örnek gösterdi ve övdü... Birleşmiş Milletler, haşhaş ekiminde bizim hükümetimizin benimsediği yöntemi izleyecek ölkelere yardım edilmesi için karar bile aldı. Nitekim haşhaş ekimine yeniden izin verme kararımızdan bir yıl sonra, 7 Temmuz 1975 günü, AP sözcüsü *Őon Havadis* gazetesi, dış işleri bakanlığına atfen verdiği haberde, 1975 yılı içinde Birleşmiş Milletler'in Türkiye'ye bu amaçla yaklaşık bir milyon dolar tutarında teknik yardımda bulunduğunu yazdı. Bir başka deyişle, Sayın Demirel'in korktuğu olmadı: Haşhaş ekimine yeniden izin verilmesi Türkiye'den bir şey götürmediği gibi, Türkiye'ye dış yardım da getirdi.

Böylelikle artık haşhaş ekimi vesilesiyle Türkiye'ye yardımın kesilmesi söz konusu olmaktan çıktı. Tersine Londra'da Sisco ile görüşmemizden sonra, Amerika'nın uzunca bir süredir fiilen yavaşlatmış olduğu askeri yardım akışı yeniden başladı. Kaldı ki Amerika dış politikada, iç politikada zaman zaman hepimizin eleştirdiği ne kadar büyük kusurları, anlamadığımız, beğenmediğimiz yönleri olursa olsun, demokratik özeleştirî bakımından çok takdir edilecek bir ülkedir. Bir yandan Amerika bize haşhaş konusunda bu baskıları yöneltirken, Amerika'da bazı yetkililer, yani bu konuyu bilenler ve bir kısım basın, meseleyi bambaşka yönleriyle ortaya koyuyorlardı. Bunun bir oyun olduğunu ve oyunun kurbanı olarak Türkiye'nin seçildiğini açıklıyorlardı. Türkiye'ye yöneltilen ithamların en azından çok aşırı olduğunu söylüyorlardı. Türkiye'de haşhaş ekiminin yasaklanması sonucu ilâç endüstrisinin büyük sıkıntıya düştüğünü belirtiyorlardı. Bana Amerika'daki bazı Türk dostlarım tıp dergilerinde ve gazetelerinde bu konuda çıkan yazıları sürekli olarak gönderiyorlardı. Bütün bu yazılar Türkiye'de haşhaş ekiminin yeniden başlatılması gerektiğini savunuyorlardı.

Fakat benim içimde de sorunuzda belirttiğiniz kuşku yer etmişti. Acaba Amerika'da bazı çevreler Türkiye'ye yardımı ve askeri malzeme satışını durdurmaya kararlıydılar da, bunun için bahane mi arıyorlardı? 'Suyumu bulandırdın' demenin yolunu mu arıyorlardı? Ben bu kuşkuya kapıldığımı geçen yıl sonlarında bazı Amerikan yetkililerine, Türkiye'ye gelen bazı Amerikan yetkililerine açıkça söylediğim vakit bunu büyük bir üzüntü ve tedirginlik ile karşıladıklarını ve asla böyle bir şeyin bahis konusu olmadığı izlenimini verdiklerini gördüm. Tabii bu benim muhatabım olan kimselerin kendi iyi niyetli düşüncelerinin ifadesi de olabilir. İçimde gene de böyle bir kuşku tortusu kalmıştır.

Türk Köylüsünün İyi Niyeti

Fakat en azından Türkiye o kadar etkin bir tedbir kararı almıştır ki, bu konuda en müfrit-ve haksız bir tavır içine girmiş bazı Ame-

rikan çevrelerinin bile diyecekleri bir Şey kalmamıştır ve bu konudaki aleyhte yayınlar kesilmiştir. Şimdi bütün temennim yeni hükümetin bu konuda bütün dünyaya, insanlığa, insani amaçlarla verdiğimiz taahhüdü uygulamada titizlik göstermesidir. Sayın İrmak'a görevi devrederken en başta üzerinde durduğ konulardan biri bu idi. Sayın Demirel'i kutlama ziyaretinde bulunduğm zaman da, bu konudaki temennimi kendilerine sundum. Tabii Sayın Demirel de konunun önemini biliyor ve duyarlılıkla üzerinde duracağına inanıyorum. Herkes Őuna inanmıŐtır ki, ilân ettiğimiz tedbirler titizlikle uygulanırsa hiÇbir kaygıya yer olmayacaktır.

Beni en çok sevindiren Şu olmuştur: Bildiğiniz gibi, 15 Temmuz 1974 günü, yani tesadüfen Sampson'un darbe hareketinin Kıbrıs'ta olduğu gün, ben bu konuda konuşmak üzere Afyon'a ve Denizli'ye gitmeyi önceden planlamıŐtım. Bu geziden amacım da haşhaş ekimine izin verilen köylülere dünya karşısında insani amaçlarla verdiğimiz sözü yerine getirmemize yardımcı olmaları dileğinde bulunmak ve onların bizim aldığımız tedbir kararını nasıl karŐıladıklarına bir teşhis koymaktı. Bildiğiniz gibi o gün Kıbrıs olayı ortaya çıktığı için Denizli'ye gidemedim, Afyon'a kadar gittim. Çok geniş bir topluluk vardı. Büyük bir afyon üreticisi kesimi toplantıya gelmişti. Orada ayrıntılarıyla düşündüğümüz tedbiri anlattığım vakit, herhangi bir tepki gelmek Şöyle dursun, köylünün bunu büyük bir anlayışla ve memnunlukla karŐıladıđını gördüm. Zaten ben Şu kanıya dayanıyordum: Afyon kaçakçılığından kazanç sağlayan bizim köylümüz değildir. Eğer o kazanç sağlıyor olsaydı, zengin olurdu. Oysa binlerce yıldır o bölgede haşhaş retildeği halde o bölgenin köylüsü Türkiye'nin en yoksul köylüleri arasındadır. Daha sonra kasım başlarında Afyon'un Dereçine köyüne gidiyordum, bir kooperatifin fabrika temel atma törenine. O yolculukta dokuz yerde konuşma yaptım yol boyunca, hemen hepsi haşhaş ekim yerleri idi. Oralarda da, dünyaya taahhr ettiğimiz tedbirleri açıkladığım vakit, halkın bunları büyük bir anlayışla desteklediğini gördüm. Türk köylüsünün iyi niyetine inanmakta ne kadar haklı olduğm belliydi.

Ege Sorunu

Ege sorunu, bildiğiniz gibi bizim, hükümet olduktan sonra üzerinde durduğumuz başlıca sorunlardan biri idi. Ege'nin deniz yatağı sorunu ve hava sorunu önemle üzerinde durmamızı gerektiren bir aşamaya varmıştı. Kimseyi eleştirmiş, suçlamış olmak için söylemiyorum, geride bıraktığımız yıllarda bu konuda büyük sayılabilecek bazı ihmaller olmuştu. Bunu dönem tasrih ederek de söylemiyorum. Belki FİR hattının ve deniz yatağının önemi o günlerde şimdiki kadar anlaşılmamış olabilir. Süratle bu kaybedilen zamanı ve mesafeyi kapatmamız ve haklarımıza sahip çıkmamız gerekiyordu. Özellikle uçak hızlarının artmasından sonra FİR hattının Türk kıyılarına çok yakın noktalardan geçmesi Türkiye'nin güvenliği için ciddi bir kaygı konusu idi. Bizde bu haklı kaygı nedeni oldukça Türk-Yunan ilişkilerinde bir pürüz olarak kalacaktı. Ayrıca Ege iki ülke arasında ortak bir deniz olduğuna göre, Ege'nin deniz yatağı üzerindeki haklarımızdan vazgeçmemiz de söz konusu değildi. Biz bu konuda hükümete geldiğimiz günlerden itibaren Yunanlılarla bir diyalog kurmaya ve meseleyi aramızda müzakere ederek adaletli çözüm yolları aramaya çalıştık. Ama hiçbir karşılık görmedik. Yunanlılar bu konuyu müzakereyi kabul ederlerse, Türkiye'nin Ege'de hakları olduğunu teslim etmiş olacakları gibi bir anlayış içine giriyorlardı. Oysa birtakım haklarımız olduğunu kabul etmek gayet normaldi. Haritada Ege Denizi'ne bakmak bunu anlamak için yeterli idi. Yunanlılar müzakereye yanaşmayınca, biz, makûl bir ölçü içinde kendi haklarımızı kullanma yolunda adımlar atmaya başladık ve bildiğiniz gibi, Çandarlı gemisi Ege'ye çıktı. Yunanlılar buna itiraz ettiler. 'Hakkınız yoktur' dediler. 'Hakkımız yoksa gelin neye hakkımız varmış, neye yokmuş müzakere edelim' dedik. Gene kaçındılar. Nihayet haziran ayında Brüksel'e gidecektim. Daha önce Dışişleri Bakanımız Sayın Güneş, Ottowa'da Yunan Dışişleri Bakanı ile görüşerek bu vesile ile Brüksel'de Yunan Başbakanı ile görüşmemin uygun olacağına karar verdiler. Hatta bazı ön mutabakatlara vardılar. Aslında ben kendimi aldatmıyordum. Yunanlıların davranışına bir teşhis koymuştum. -Hayale kapılmıyordum bu görüşme hakkında. Ama Türkiye'nin her-

hangi bir konuda en meşru hakkını kullanırken bile, her iyi niyeti, başka ülkelerin kaygılarını gidermek bakımından mümkün olan gayreti göstermesi gerektiğine inanıyordum. Bu yüzden hiçbir şey kaybetmeyeceğimize, fakat bu nedenle çok şey kazanabileceğimize, dünyada saygınlığımızın ve inandırıcılığımızın artacağına güveniyordum. Onun için bu konuda bana yönelen ve görüşme başarısızlığa uğradığı takdirde yöneleceğini tahmin edebildiğim eleştirilere hiç aldırmış etmedim ve böyle bir görüşmeyi kabul ettim.

Ortak Bildiri Bile Yayınlayamadık

Görüşmemiz saatlerce sürdü. Araya fasıla girdi. Bir davete gittik, yeniden toplandık. Bu arada ● zamanki Başbakan Androçopulos memleketinde bilemediğimiz birtakım yetkililer ile uzun telefon konuşmaları yaptı, fakat hiçbir noktaya varamadık. O kadar ki ‘aramızda iki ülkeyi ilgilendiren meseleleri görüştük’ diye bir ortak bildiri yayınlamaya bile ikna edemedim. Âdeta kamuoyu önünde söz söylemeye çekinir hali vardı. Bu bir cunta idaresinin Yunanistan’ı ne hale getirdiğinin acıklı bir örneği idi. Öyle gibi geldi bana. O sırada bizi iç politika bakımından üzen şey şu idi: Kıta sahanlığı sorunu ile ilgili olarak kendi iç mevzuatımızda birtakım değişiklikler yapmakta büyük yarar, ülke yararı görüyorduk. Bu konuda zaman yitirmemiş olmak için de yetki kanunu çıkarmayı istedik. Meclis’te karşımızda olan partilerin bu olanağı vermemeleri bizde büyük hayal kırıklığı doğurdu.”

Hürriyet’teki Yazı Dizisine Bülent Ecevit’in Eklediği Not

Daha büyük bir hayal kırıklığını da hükümetten ayrıldığımızda duyduk.

Biz hükümette bulunduğumuz sırada, Ege kıta sahanlığımızdaki araştırmaları sürdürmek üzere Norveç’ten bir gemi kiralanmıştı. Bu geminin sahibi olan şirketin ortakları arasında birçok Batı devletlerinin uyrukları vardı. Onun için bu geminin Ege’de bizim petrol araştırmalarımıza katkıda bulunması, Ege’deki Türk haklarının fiilen birçok ülkelerce kabulü anlamını da taşıyacaktı.

Fakat ne çare ki, Norveç gemisi Akdeniz'in ortalarına geldiğinde biz hükümetten ayrılmıştık. Gemi Ege'ye (İzmir Limanı'na) doğru yol alırken, Ankara'dan giden talimatla rotası Akdeniz'e çevrildi. Geçici hükümet –bildiğimiz kadar Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın ısrarına rağmen– gemiyi Ege'ye göndermeyi göze alamamıştı.

Açık konuşmalarımda olsun, özel konuşmalarımda olsun, hükümete üst üste uyarılarda bulundum. Geminin mutlaka ve zaman yitirilmeksizin Ege'deki görevi başına gönderilmesi gerektiğini savundum. Çünkü yabancılar Türkiye'yi Ege'deki hakları bakımından tereddüde düşmüş gibi görürlerse, haklı davamızı dünyaya kabul ettirmekte zorluk çekebilirdik.

Hükümet ancak gemiyi haftalarca Akdeniz'de boşu boşuna do-laştırdıktan sonra, bizim ısrarımız karşısında Ege'ye göndermek istedi. Fakat iş işten geçmişti. Türk hükümetinin tereddütünü fark eden Norveç gemisi, artık Ege'ye gitmiyordu.

Bundan sonraki aşamada, hükümet, yine bizim uyarılarımızı dinlemeksizin, Yunan hükümetinin istediğine uyarak, Ege kıta sahanlığı sorununu Uluslararası Adalet Divanı'na götürmeyi kabul etti.

Oysa kıta sahanlıklarının önem kazanmasıyla, dünyada yeni bir sınır kavramı oluşmuştu. Kıyı ülkelerinin artık denizaltında da sınırları çiziliyordu. Bir ülke, sınırlarına sahip çıkmayı bilmezse, hiçbir mahkeme bu konuda o ülkeye kolay kolay yardımcı olmazdı. Mahkemeye yine gidilebilirdi. Fakat ilkin Türkiye kendi meşru saydığı hakkını kullanmalıydı. Bu konuyu Yunanistan'la müzakere de edebilirdi. Ancak •ndan sonra gerekirse mahkemeye gidilebilirdi. Sorunu doğrudan doğruya bir uluslararası mahkemeye bırakmak, işi Yunanistan lehine yokuşa sürmektir.

Bu konudaki kaygılarımızı geçici hükümete anlatamadığımız gibi, Demirel hükümetine de anlatamadık. Demirel hükümeti de, Ege konusunda Uluslararası Adalet Divanı'na gitme konusunda önceki hükümetin kararına uyduğunu dünyaya açıkladı.

Türkiye'nin Ege'deki haklarını fiilen kullanma girişimi ise, Cumhuriyet Halk Partisi'nin hükümete gelmesiyle başlayıp, hükümetten ayrılmasıyla sona ermiş oldu. Demirel hükümeti, o girişimleri kaldığı yerden sürdürmeyi aklına bile getirmedir.

Cumhuriyet Halk Partisi, Ege konusunda da, milliyetçiliğın gereğini yapmıştı. Cephe Hükümeti ise, her konuda olduğu gibi, Ege konusunda da, milliyetçiliğın ancak edebiyatını yapıyordu.

Yunanlılardan Gelen Özel Tepki

“Gene o dönemde Kıbrıs konusu şöyle bir seyir izledi: Bizim öteden beri, daha doğrusu Sayın İnönü’nün başbakanlığından beri parti olarak benimsediğimiz tez, Kıbrıs’ta federasyondur. Bu federasyon tezi bütün dünyada benimsenmeye başlamıştı. Birçok memleketin, hemen bütün dünyanın daha önceki taksim tezi karşısında duyduğu kaygı, gösterdiğı tepki federasyon tezi karşısında gösterilmiyordu. Üstelik uygulaması da çok daha kolay olabilecek ve Türk-Yunan ilişkilerini pek zedelemeyecek bir çözümdü. Fakat İnönü’nün başbakanlıktan ayrılmasından sonra federasyon tezi bir yana bırakıldı. Tabii Türkiye bunu bir yana bırakınca başka devletler de üzerinde durma gereğini duymadılar. Ben o zaman Sayın İnönü’nün ne kadar tepki gösterdiğini hatırlarım. Rusya’ya yapılmış yüksek düzeydeki bir ziyaret sonunda yayınlanan bildiride bu konuya değinilmesinin sağlanmamıő olmasından üzüntüsünü ilgililere duyurmuştu. O arada bir talihsizlik eseri olarak, üstelik Türk devleti adına Kıbrıs için üniter devlet görüşünü benimsediğimiz şeklinde ifadeler kullanmaya başlanılmıőtı. Bu da Türkiye’nin durumunu çok zayıflatmıőtı. Biz 1973 seçim bildirgesi olarak yayınladığimiz *Ak Günlere* kitabında federasyon görüşümüzü tekrarladık.

O zaman bana özel olarak Yunanlılardan büyük tepki geldi. İlk defa açıklıyorum bunu, ‘Siz ne yapıyorsunuz, nasıl federasyondan bahsedersiniz’ diye... Ben de bunda şaşılacak bir şey olmadığını, bizim on yıldan beri parti olarak bu tezi savunduğumuzu söyledim. Sonra federasyon tezi, hükümet programına da konu komşumuzu tedirgin etmemesi gereken bir üslup içinde konuldu. Evvela birtakım yüksek sesli olmayan tepkiler geldi. Hükümeti kurduktan sonra Sayın Denktaş’ın Türkiye’ye yaptığı ilk ziyaret sırasında ben hükümet programındaki ifadəyi tekrarlayınca, nedense o vesile ile ki-

yamet koparıldı. Makarios zaten uzun yıllardan beri sürüncemede tutulan toplumlararası genişletilmiş görüşmeleri kesti. Biz bunu fazla önemsemedik, çünkü o görüşmelerde bir yere varılacağı yoktu. Hatta o görüşmelerde varılmış olan bazı ön mutabakatları gördüğümüz vakit, tereddütlerimiz bile oldu. Onun için umursamadık biz... Bir müddet sonra da kendiliğinden bu toplumlararası genişletilmiş görüşmeler yeniden başladı.”

Başbakan Bülent Ecevit'in Kıbrıs ve Uluslararası İlişkiler Konusunda Basın Toplantısı Açış Konuşması*

Bugün Kıbrıs Türk Barış Harekâtı'nın birinci yıldönümünde, Kıbrıs'la ilgili bir yıllık gelişmeleri gözden geçirmek ve Kıbrıs sorununun çözümü konusunda bazı düşünceler sunmak istiyorum. Ayrıca dünyadaki son gelişmeler ışığında Türkiye'nin uluslararası ilişkilerine de kısaca değineceğim.

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başlıca sonuçları şöylece sıralanabilir:

- Yunan askeri rejiminin darbesiyle bağımsız Kıbrıs Devleti'nin temelinden çökmesi önlenmiştir.
- Kıbrıs Türklerinin güvenliği ve özgürlüğü sağlanmıştır.
- İki toplum arasında çatışma tehlikesini tümüyle ortadan kaldıracak yeni bir devlet biçimini oluşturma olanağı elde edilmiştir.
- Harekâtın bir yan sonucu olarak da Yunanistan'daki dikta rejimi yıkılmış ve bu komşu ülkede demokrasiye dönüş yolu açılmıştır.

Kıbrıs Barış Harekâtı bir istila değildir. Türkiye uluslararası anlaşmalara dayanan haklarını kullanarak ve görevlerini yerine getirerek Kıbrıs'ın istilasını ve Yunanistan tarafından fiilen ele geçirilmesini önlemiştir. Barış Harekâtı'ndan bu yana geçen bir yıl içinde,

Türkiye, Kıbrıs'ta kendine toprak sağlamak gibi bir amacı olmadığını göstermiştir. Ada'nın Türk kontrolündeki bölgesinde kurulan Kıbrıs Türk Yönetimi de bir federal devlet yapısında yer almak istediğini her vesileyle belirterek Kıbrıs'ın bağımsızlığı ilkesini benimsediğini kanıtlamıştır.

Bizim inancımıza göre, karşılıklı güven ve sürekli barış ve işbirliği sağlayacak bir temel üzerinde Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak kalması, Türkiye ile Yunanistan arasında dostluğun yeniden kurulabilmesine katkıda bulunacaktır ve bütün bölge ülkelerinin yararına olacaktır. Biz Kıbrıs'ın Türklerle Rumlar arasında bir sürtüşme konusu değil, bir dostluk bağı olmasını, bölge ülkeleri ve tüm dünya için de bir kaygı kaynağı, bir sorun değil, güvenlik ve barış etkeni olmasını istiyoruz.

Kıbrıs'taki yeni durum, bazı eski sorunları tarihe gömerken bazı yeni sorunlar da yaratmıştır. Ancak bu yeni sorunlar, ilgili tarafların gereken iradeyi ve siyasal cesareti göstermeleriyle sürekli çözüme kolayca ulaştırılabilecek nitelikte sorunlardır.

Başından beri Rumlar ve Yunanistan, bu iradeyi ve cesareti gösterebilmek için gereken gerçekçi davranışı benimseyememişlerdir. Tersine, rejim değişikliğiyle dünyada yeniden saygınlık kazanarak başka ülkelerin kamuoyunu Türkiye'ye karşı bir baskı unsuru gibi kullanabileceklerini ve yeni Kıbrıs gerçeğini o yoldan değiştirebileceklerini sanmışlardır. O arada, demokratik Batı ülkelerini de, Yunanistan'da demokrasiyi yaşatabilmek için Türklerden aşırı ödümler sağlamanın zorunlu olduğuna inandırmaya çalışmışlardır.

Oysa eğer bir ülkede demokrasinin kaderi, o ülkenin kendi iç koşullarına değil de başkalarından sağlanacak ödünlere bağlı ise, orada demokrasi zaten pek çürük temellere dayanıyor demektir.

Ödün yoluyla sağlanacak çözüm, sağlıklı çözüm olamaz. Bir uluslararası sorun için sağlıklı ve geçerli çözüm, ödümlerle değil tarafların uzun vadeli yararlarının bağdaştırılmasıyla sağlanan çözümdür.

Kıbrıs'ta bugün iki taraf da uzun vadeli yararlarını bağdaştırabilmek üzere bazı adımlar atabilirler. Kıbrıs'ta bugünkü durumun çerçevesi içinde böyle adımlar atabilme olanağı vardır. Fakat şimdiye kadar bu yönde gösterilen çabaların çok yetersiz kalmış olması bir

talihsizliktir. Talihsizliktir, çünkü böyle çabaların gecikmesi ve Kıbrıs sorununun uzun süre çözümsüz olarak askıda tutulması, her iki tarafın duygularını da durumlarını da katılaştırmakta ve uzlaşıcı adımlar atabilme olanağını gitgide daraltmaktadır. O yüzden zaman geçtikçe Kıbrıs sorununun çözümü güçleşebilir.

Eğer geçen yıl temmuz ayındaki ilk Türk harekâtıyla gerçekleşen yeni durum karşısında Rumlar anlayışlı davranmış olsalardı bir çözüm sağlanması kolaylaşır. İlk harekâta, Türkiye, Ada'da barışa katkıda bulunabilecek ve Kıbrıs Türklerine güvenlik ve özgürlük sağlayabilecek etkinliğe erişmek üzere bir köprübaşı tutmakla yerinmişti. Fakat Rumlar, Birinci Harekât'ın Kıbrıs gerçeğinde yaptığı değişikliği de, Türklerin durumunu ve niyetlerini de zamanında gereğince değerlendirememişlerdir.

Rumlar başka fırsatlar da kaçırmışlardır. Örneğin, 31 Temmuz 1974'te imzalanan Cenevre Anlaşması hükümlerini çiğneyerek bir güven bunalımı yaratmışlardır. Ayrıca, geçen yıl ağustos ayında toplanan İkinci Cenevre Konferansı'nda askerden arındırılmış bir bölge isteğimizi reddederek de İkinci Harekât'ı kaçınılmaz duruma getirmişlerdir. O konferansta biz Türk kontrolündeki Lefkoşe-Girne bölgesiyle Magosa arasında kalan ve özellikle Serdarlı kesimini içeren toprakların askerden arındırılmasını öne sürmüştük. Bu isteğimizin reddedilmesi, üç yandan çevrili durumdaki Türk birliklerinin de Serdarlı'da ve Magosa'da sıkışıp kalmış Türklerin de güvenliğini sağlayabilmek için yeni bir harekâtı zorunlu kılıyordu. Lefkoşe-Magosa arasının askerden arındırılmasını istemekte ne kadar haklı olduğumuz, Rum katliamlarının bu bölgede yoğunlaştığının ortaya çıkmasıyla daha iyi anlaşılmıştır. Eğer Rumlar o sırada bu bölgenin askerden arındırılmasına razı olsalardı, Türkiye geçen yaz uzunca bir süre müzakere yoluyla çözüm aramaya devam edebilirdi. Fakat Rumların bu konuda da gösterdikleri katı davranış karşısında Türkiye, müzakereleri kesmek ve yeni harekâta girişmek gereğini duymuştur.

Kıbrıs'taki yeni gelişmelerin o ilk aşamasında Yunanistan'ın ve Kıbrıs Rumlarının katı davranışları, Atina'daki yeni rejim bakımından bir talihsizlik olmuştur kanısındayım. Çünkü zaman geçtikçe Kıbrıs'ta olup bitenlerin sorumluluğu devrilen dikta rejiminden yeni yö-

neticilere kayacaktı ve yeni yöneticiler için uzlaşıcı adımlar atmanın zorluğu da o yüzden giderek artacaktı. Bağnazlığı ve entrikacılığı bilinen Makarios'un zamanla Ada'ya dönüşü de bir yakınlaşmayı bütün zorlaştıracaktı.

Bu bakımdan, Kıbrıs Barış Harekâtı'nı izleyen ilk aylara, bir yitirilmiş fırsatlar dönemi denebilir. Bunu hemen izleyen dönemde ise, bizim hükümetimiz, koalisyon ortağının bilinen davranışı nedeniyle, bir harekette bulunamaz duruma gelmiştir. Koalisyon ortağımız, bir yandan daha önce aramızda anlaşmış olduğumuz adımları reddediyor, bir yandan da CHP kanadı olarak bizim aklımızdan bile geçirmediğimiz ve geçiremeyeceğimiz bazı tavizleri vermeye hazır olduğumuz izlenimini yaratmaya uğraşıyordu. Böyle bir yanlış izlenimin yaratılması ise, gerek Yunanistan'da, gerek sorunla ilgilenen başka bazı ülkelerde, Türkiye'ye yeterince baskı yapılırsa bazı tavizler elde edilebileceği yolunda yersiz umutlar uyandırabiliyordu.

O sırada, her zamanki açık tutumumuzla, sorunun ivediliğini ve koalisyon hükümeti olarak içine düştüğümüz güçlüğü kamuoyuna anlattım. Parti liderlerine daha da ayrıntılı olarak bilgi verdim. Kıbrıs sorununa çözüm yolunda bir an önce bazı adımları atmak üzere, kısa bir süre için de olsa bir azınlık hükümeti kurmaya hazır olduğumu belirttim; böyle adımlar atabilecek bir hükümeti Adalet Partisi kurarsa ona da yardımcı olacağımızı söyledim... Hemen bir hükümet kurulamayacaksa, zaman yitirilmeden seçime gidilmesini ve ivedi sorunları, özellikle Kıbrıs sorununu etkin biçimde ele alabilecek bir hükümet kurulmasına o yoldan olanak sağlanmasını önerdim. Fakat önerilerimizden hiçbirini benimsemedi. Aylar süren bir hükümet bunalımı oldu ve bu bunalım süresince Kıbrıs sorununa el sürülmedi. O arada durum tüm ilgililer için daha ağırlaşmış oldu.

Başkalarının desteğine güvenen Yunanistan'ın ve Rumların katılığı da giderek artıyordu. Bunların üstüne bir de Amerika'nın Türkiye hakkındaki silah ambargosu kararı geldi. Bu karar, Türkiye'nin çözüm yolunda adımlar almasını psikolojik bakımdan güçleştirmekten başka bir işe yaramıyordu. Öte yandan Makarios da Ada'ya dönüş ve Klerides gibi nispeten sağduyulu bazı Rum devlet adamlarının başları üstüne bir kara bulut gibi çökmüştü.

Bu yıl başında Kıbrıs'a gittiğimde, Irmak hükümetinin de onayı ile Sayın Denktaş'a telkinde bulunmuştum: Makarios'un Ada'da yeniden sahneye çıkmasına aldırış etmeden Klerides'le görüşmelerini sürdürmesinin yararlı olacağını öne sürmüştüm. Sayın Denktaş da bunu uygun görmüştü ve bazı uzlaşıcı adımlar atmıştı. Fakat Sayın Denktaş'ın tahmin ettiği gibi, Makarios'un gölgesi araya girdi ve uzlaşma yolunu tıkadı. O sırada Makarios, hiç kuşkusuz, Amerikan Kongresi'nden ambargo kararının çıkmasını bekliyor, o zamana kadar uzlaşma yolunda hiçbir adım atılmamasını istiyordu.

Amerikan Kongresi'nin Türkiye'ye karşı aldığı karar durumu büsbütün güçleştirdi. Bu kararla Amerika, boğazına kadar Kıbrıs sorununun içine batmış oluyordu. Bundan da açıkça görülebilecek şu sonuçlar ortaya çıkıyordu:

- Amerika artık, Kıbrıs sorununun çözümüne hiçbir katkıda bulunamazdı.
- Amerikan Kongresi'nin bu kararı yüzünden, Amerikan hükümetinin en çok korktuğu bir duruma, Kıbrıs sorunun beynelmileleşmesine yol açılıyordu.
- Yunan davranışı büsbütün katılaştı.
- Türkiye için Kıbrıs konusunda adım atmak psikolojik bakımdan zorlaştı.
- Bir yıl önceki kısa bir düzelme döneminden sonra, Türk-Amerikan ilişkileri yeniden bozuluyor, üstelik bu bozulma Yunanlıların Amerika'ya karşı daha iyi duygular beslemesini sağlamaya da yaramıyordu.
- NATO'nun Güneydoğu Kanadı işlemez duruma gelmiş oluyordu.

Bunlar dışında, Kongre kararının ve tutumunun henüz göze görülmeyen başka bazı sonuçları da olabilir.

Şunu belirtmeliyim ki Amerikan Kongresi kararının, Türkiye için Kıbrıs konusunda adım atmayı psikolojik bakımdan güçleştirdiğini söylerken, gerekli adımları atmaktan kaçınmak için bunu bir mazeret gibi kullanmayı aklımdan geçirmiyorum. Başkaları sorumsuzca davranıyor diye bizim de sorumsuzca davranmamız gerekmez. Kıbrıs, Amerika'nın sorunu olmaktan çok bizim sorunumuzdur. O ne-

denle, Amerikan Kongresi kararının bizim için yarattığı psikolojik güçlüğü aşmamız ve kendi sorumluluk anlayışımız neyi gerektiriyorsa onu yapmamız gerekir. Eğer belli bir adımı atmanın kendi yararımıza olacağına, Kıbrıs Türklerinin veya tümüyle Kıbrıs'ın yararına olacağına inanıyorsak, Amerikan Kongresi'nin davranışı ne olursa olsun, biz o adımı atmalıyız.

Bunları, ambargo kararında yapılması önerilen yeni değişikliği göz önünde tutarak söylüyor değilim. Başkan Ford'un ve Dışışleri Bakanı Kissinger'ın bazı Kongre üyelerini etkilemek üzere gösterdikleri olağanüstü çabayı takdirle karşılamamız ve bugünkü Amerikan hükümetinin Türk-Amerikan dostluğuna ve işbirliğine verdikleri değer bir kanıtı saymamız uygun olmakla birlikte, şunu da üzümlerek belirtmek zorundayım ki, Kongre'ye götürölen son değişiklik önergesi, Türkiye için yaratılan psikolojik zorluğu artırmaktan ve Türk-Amerikan ilişkilerine daha çok zarar vermekten başka bir işe yaramayacaktır. Çünkü bu değişiklik önergesi, Türkiye üzerinde sürekli bir kontrol sistemi kurmayı öngörmektedir. Oysa böyle bir durumun bizim bağımsızlık anlayışımızla bağdaşması söz konusu olamaz. Herhangi bir Türk hükümetinin böyle bir formölü uygun görmesini tasavvur bile edemiyorum.

Kıbrıs konusunda bazı somut adımlar atılması gerektiğini, Amerika'daki yeni gelişmeler dolayısıyla değil, o gelişmelere rağmen, öne sürüyorum. Barışçı bir çözüm yolunda daha aktif bir politika izlenmesinden yana oluşumun tek bir nedeni vardır, o da şudur: Kıbrıs sorununu çok uzun bir süre askıda tutup dondurmak, çözümü gitgide zorlaştıracaktır, gerek Türkiye ile Yunanistan arasındaki, gerek Kıbrıs Türkleri ile Kıbrıs Rumları arasındaki gerginliği büsbütün arttıracaktır ve her iki toplumun da yaşanıların normale dönüşmesini geciktirecektir.

Böyle düşündüğüm içindir ki, Kıbrıs konusunda yeni hükümetçe benimsenmiş görölen hareketsizlik politikasını doğru bulamıyorum.

Yakından ilgili olduğumuz kanayan bir sorun karşısında hareketsiz durmak... Başkalarının akılsızca davranışı yüzünden olsun, siyasal cesaret eksikliği yüzünden olsun, hareketsiz durmak, bence

akıl yolu da değildir, tedavi yolu da değildir. Bu kadar hızla değişen bir dünyada, bir ülke, olduğu yerde hareketsiz durmakla, hiçbir yere varamaz.

Daha geçen yaz, Barış Harekâtı'ndan hemen sonra, Adalet Partisi, "Kıbrıs için hâlâ diplomatik çözüm sağlanmadı" diye yakınmaya başlamıştı. Oysa şimdi aradan bir yıl geçtiği, Adalet Partisi başkanlığındaki hükümetin kuruluşundan bu yana da üç buçuk ay geçtiği halde, henüz, çözüm için somut adımlar atıldığını gösteren ciddi bir belirti yoktur.

Çözüm yolunda adım atmak, ille taviz vermek demek değildir. Önemli olan, bir çözüm aramak üzere çaba göstermektir. Kıbrıs için sağlanması gerekli çözüm, bize göre, Ada'da barışın sürekliliğini sağlayacak nitelikte olmalıdır ve her iki ulusal topluluğun tam eşitliği ilkesine dayanmalı, her iki topluluğun da özgür ve rahat yaşama hakkını güvenceye bağlamalıdır.

Kıbrıs sorununu askıda tutmak, Kıbrıs'ta yaşayan insanların günlük yaşamlarını ve geleceklerini askıda tutmak demektir. Satranç masası başında taraflar, hiçbir adım atmadan ilelebet durabilirler. Fakat insanların kaderiyle oynamak, satranç taşlarıyla oynamaya benzemez. Türkiye de Yunanistan da, kendileri için manevi değer taşıyan bir adadaki insanlara karşı belli sorumluluklar taşımaktadırlar. O nedenle, her iki ulus, kendi hükümetlerini barışçı bir çözüm yolunda daha hareketli davranmaya, bunun için gerekli siyasal cesareti göstermeye zorlamalıdır.

İvedi bir sorun karşısında hareketsiz durmak, sert davranmış gibi veya tavizden kaçınmış gibi gösterilemez. Asıl, kanyan Kıbrıs sorunu karşısında hareketsiz durmakla tavizler verilmiş olmaktadır: İnsan mutluluğundan taviz verilmiş olmaktadır... Türkiye'nin de Yunanistan'ın da yararından taviz verilmiş olmaktadır.

Üstelik bugünkü Türk hükümetinin genel tutumu, tavizsiz ve sert bir tutum-izlenimi vermekten de bir hayli uzaktır. Herhalde Amerikan Kongresi'nin kararı karşısında Türk hükümetinin aldığı tavır, tavizsiz ve sert bir tutum olarak tanımlanamaz. Ortak Pazar'da Kıbrıs'ın yalnız Rum yönetimince temsili kabul edilmiştir. Kıbrıs Türk ekonomisi bakımından ağır sonuçlar doğuran böyle bir karar kar-

şısında Türk hükümetinin takındığı tavır da, herhalde tavizsiz ve sert bir tutum sayılabilecek türden bir tavır değildir. Tam tersine, bu gibi gelişmeler karşısında şimdiki Türk hükümetinin takındığı tavır, izlediği tutum, aşırı ölçüde yumuşak bir tutumdur.

Geçen yıl Birleşmiş Milletler’de, Kıbrıs’ta artık iki ayrı özerk yönetim bulunduğu kabul ediliyordu. Geçen temmuz Cenevre Konferansı’nda Yunanistan bile, Kıbrıs’ta iki ayrı özerk yönetim bulunduğunu kabul etmişti. Oysa şimdi, Kıbrıs adına sadece Rum yönetimini, Makarios yönetimini kabul etme eğilimi bütün dünyada yaygınlaşıyor. Bu ay sonu Helsinki’de toplanacak Avrupa Güvenlik Konferansı’nda da Kıbrıs’ı yalnız Makarios başkanlığında Rum yönetimi temsil edecektir.

Bütün bunlar, Türkiye olduğu yerde hareketsiz dururken, olayların ve başkaları tarafından yapılan atılımların bizi aşıp gittiğini gösteren belirtilerdir.

Ege’nin deniz yatağında meşru haklarımızı fiilen kullanmak yerine, Yunanistan’ın isteğine uyup mahkemeye götürmeyi kabul etmekle de, Türk hükümeti, aşırı yumuşak tutumunun bir tehlikeli örneğini vermiş olmaktadır. Deniz yatağı konusundaki son uluslararası gelişmeler, kıyı ülkelerinin sınır ve egemenlik kavramına yeni bir boyut getirmiştir. Bir ülke, kendi egemenlik alanının sınırlarının saptanmasını sırf başkalarına veya mahkeme kararlarına bırakamaz. Bırakırsa bu, herhalde, tavizsiz politikanın inandırıcı bir örneği sayılamaz.

Türkiye fazlasıyla uzun bir süredir Kıbrıs sorununa saplanıp kalmıştır. Uluslararası alanda tek bir soruna saplanıp kalmak, tekerleğin tek bir noktada patinaj yapmasına benzer. Bu durumdaki bir ülke, olduğu yerde kalırken, dünya alıp başını gider. O nedenle, Türkiye, artık zaman yitirmeden, Kıbrıs sorununu aşmak ve başka alanlarda atılımlar yapmak zorundadır. Bu yalnız Türkiye’nin hızla değişen bir dünyada kendine daha iyi bir yer edinebilmesi bakımından değil, Kıbrıs Türk ulusal toplumuna daha etkin biçimde destek olabilmesi bakımından da zorunludur.

Uzun bir süre tek bir soruna saplanıp kalmanın bir sakıncası daha vardır: Bu durumdaki bir ülke, bütün dünyaya tek bir sorunun dar

açısından bakma eğilimine girer ve o yüzden de dünyayı çok yanlış görüp değerlendirmeye başlar.

Kıbrıs sorununa müzakere yoluyla çözüm aranmasını çabuklaştırmak üzere adımlar atılması gerektiğini söylerken, şunu da tekrar belirtmek isterim: Kıbrıs Türklerinin sorunu yalnız konferans masaları başında, müzakereler ve anlaşmalar yoluyla da çözülemez. Kıbrıs Türk ulusal topluluğunun her şeyden önce ekonomik alanda gücünü ortaya koyması gerekir. Oysa bu yönde sağlanan gelişme çok yetersizdir. Tehlikeli ölçüde yetersizdir.

Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik sorunu yalnız ekonomik tedbirlerle çözülebilecek bir sorun da değildir. Canlı ve gelişen bir ekonomi sürecine girebilmek için, her şeyden önce, iyi işleyen etkin bir kamu yönetimine gerek vardır. Oysa Kıbrıs Türk ulusal topluluğunun yönetim sorunu hâlâ çözülmüş değildir. Federal Kıbrıs Devleti'ne hazırlık olmak üzere Türk Federe Devleti'nin kuruluşuyla da bu sorun çözülememiştir. Çünkü yeni federe devlet mekanizması, süresi dolan bir karmaşık yönetim sistemi mirasının üstüne oturtulmuştur. Kurtuluş öncesi dönemde, Kıbrıs Türk toplumu, dağınık bir düzen içinde varlığını koruma sorunu ile karşı karşıya idi. O dönemde ona göre bir yönetim sistemi oluşturulmuştu. Kıbrıs Türklerinin kurtuluşundan ve Türk toplumunun durumunda köklü değişiklikler olduktan sonra artık süresini dolduran ve geçerliliğini, işlerliğini yitiren o yönetim sisteminin değişmesi gerekirdi. Oysa o sistem, bütün kurumlarıyla, mekanizmalarıyla, ilişkileriyle hâlâ yürürlüktedir. Federe devlet yapısı da bunların üstüne eklenince işler bütünü karışmıştır, yetkiler ve ödevler iç içe girip âdeta düğümlenmiştir. Her şey duralamıştır. Bu hayati sorunun tartışılması artık bir tabu olmaktan çıkarılmalıdır. Kıbrıs Türk ulusal topluluğunun yönetimi sorunu açıkta tartışılarak bir an önce bir çözüme ulaştırılmalıdır.

Kıbrıs Türk toplumunda, iyi işleyen, sade ve etkin ve yeni koşullara uygun, aynı zamanda da demokratik bir yönetim oluşturmak için sahanın bir an önce eski yönetim modeli kalıntılarından ayıklanması büyük ve çok ivedi bir zorunluluktur. Yönetimde bütünlük, işlerlik ve etkinlik sağlanmadıkça, Kıbrıs Türk ekonomisi harekete geçirilemez; Kıbrıs Türk ekonomisi harekete geçirilmedikçe de, var-

lığını ve özgürlüğünü sağlam güvencelere bağlamış bir dinamik toplum oluşturulması kolay olmaz.

Şu gerçeği kabul etmek zorundayız ki, Ada'nın zengin olanakları bulunan gelişmiş bir bölgesinde Türkler bir yıldır özgür yaşadıkları halde, Kıbrıs Türk ekonomisi henüz iç açıcı bir duruma erişmekten çok uzaktır. Bu bölgedeki fabrikalara ve çok sayıda turistik tesislere rağmen işsizlik vardır. Çünkü fabrikaların çoğu henüz işletmeye açılamamıştır. Turistik tesislerdeki yatak sayısının ise ancak onda biri hizmete sokulabilmiştir. Magosa'nın lüks otellerle, sınai ve ticari tesislerle dolu Maraş bölgesinin hâlâ boş ve kapalı tutulması akıl almaz bir şeydir. Tarım sektöründeki gelişmeler bile oldukça yetersiz kalmıştır.

Bu yıl başında Kıbrıs'a gittiğimde, Kıbrıs Türk topluluğunun canlı bir ekonomiyi yaratabilmek ve yürütebilmek için gerekli bütün niteliklere sahip olduğunu görerek kıvanç duymuştum. Kıbrıs Türkleri, bu niteliklere ve yeteneğe sahip olduklarını, kurtuluş öncesi dönemin son derecede ağır koşulları, baskıları, sınırlamaları altında varlıklarını sürdürmekle de göstermişlerdi. Kıbrıs Türkleri, dünyayı bilen ve iş yapmasını bilen insanlardır. Birçokları, ekonomik bakımdan gelişmiş ülkelerde serbest rekabete karşın, başarılı işletmeler kurup geliştirebilmişlerdir. Şimdi Kıbrıs'ta karşı karşıya bulundukları tek engel, süresini doldurup geçerliliğini yitirmiş mekanizmaların, kuruluşların ve ilişkilerin hâlâ ayakta tutulmaya çalışılmasından doğan bir yönetim karmaşıklığı ve tutukludur. Bu engel aşılar aşılmaz, Kıbrıs Türklerinin gelişen ve canlı bir ekonomiyi derhal çalıştırmaya başlatabilecekleri kanısındayım.

Konuşmamı, genel anlamda Türkiye'nin uluslararası ilişkileri üzerine de kısaca bazı düşünceler söyleyerek sonuçlandırmak istiyorum.

Dünya artık, soğuk savaş yılları koşullarının temelinden değiştiği bir çağa girmiştir. Soğuk savaş yıllarının düşünce tarzına göre koşullanmış zihinler, dünyada şimdi oluşmaya başlayan yeni davranışları ve yeni ilişki türlerini kavrayamazlar ve bu davranışlara ve ilişki türlerine kendilerini uyduramazlar.

Artık katı ideolojik tavırlara veya eski silah arkadaşlıklarının anılarına dayanan politikalar, ittifak sistemleri içinde bile geçerliliğini yitirmiştir.

Geçenlerde basında ilginç bir haber çıktı... Soljenitsin, bilindiği gibi Sovyetler Birliği'ndeki komünist rejimin en inançlı ve sert eleştirmenlerinden biridir. Habere göre, Amerikan Dışişleri Bakanı Dr. Kissinger, bu ünlü yazarın başkan Ford'la görüşmesine engel olmuş. Öne sürdüğü gerekçe de şöyle: Soljenitsin Sovyetler Birliği'ne karşı saldırgan bir politika izlenmesini ve Sovyetler Birliği'ndeki düzenin yıkılmasını istiyormuş; eğer Amerika onun görüşlerini benimserse, büyük bir askeri çatışma tehlikesiyle karşı karşıya kalırmış.

Büyük önem taşıyan yeni bir olay da, uzayda, başlarımızın üzerinde Sovyet ve Amerikan bilginlerinin buluşup işbirliği yapmalarıdır. Televizyonda, Amerikan ve Sovyet bilimadamlarının ne kadar sıcak bir şekilde kucaklaştıklarını ve herhalde birçok müttefiklerinden, belki de bütün müttefiklerinden saklı tuttıkları bazı bilgileri aralarında nasıl değiş tokuş ettiklerini ilgiyle izledik.

Bu ilginç gelişmeleri fark edebilmek için başlarımızı göğe, uzaya kaldırmaya da gerek yoktur. Yeryüzünde de bu tür gelişmeler olmaktadır. Geçen yıl Vladivostok'ta, Amerikan ve Sovyet önderlerinin, Türkiye hakkında ve Türkiye'nin geleceği hakkında neler konuştuklarını Türkiye'de kesinlikle bilebilen tek bir kişi olduğunu sanmıyorum.

Öyle bir dünyadayız ki bugün, birbirine karşıt blokların önderi durumundaki devletler, kendi müttefikleriyle olduğundan çok daha yakın bir ilişki içindedirler. Kendi müttefiklerine vermedikleri bazı bilgileri birbirlerine vermektedirler, kendi müttefikleriyle oluşturmadıkları bazı kararları birbirleri arasında almaktadırlar. Böyle bir dünya, herhalde, yepyeni koşulların, kuralların ve ilişkilerin geçerlilik kazandığı yepyeni bir dünyadır.

Böylesine yeni ve değişik bir dünyada, Amerikalı Kongre üyelerini kendi lehimize yumuşatmak için, çeyrek yüzyıl önce Kore'de Amerika komünizme karşı sıcak savaş verirken bizim de orada nasıl kahramanlıklar gösterdiğimizi, ne hizmetlerde bulunduğumuzu hatırlatmaktan medet umulması, acaba-biraz garip kaçmıyor mu?

Dünyadaki değişiklikler bundan ibaret de değil... Öyle bir çağdayız ki şimdi, en güçlü devletlerden biri olan Birleşik Amerika, bazı küçük veya az gelişmiş ülkelerin bir araya gelip işbirliği yapmaları karşısında bir güçsüzlük ve çaresizlik duygusu içine düşmektedir.

Bence bütün bu değişiklikler hayırlı değişikliklerdir. İnsanlığa, insanlığın da yalnız bir bölümüne değil, tümüne, daha aydınlık bir gelecek vaat eden değişikliklerdir... Geçmişte görülmedik ölçüde sürekli bir barış umudunu uyandırabilen değişikliklerdir.

Böylesine köklü biçimde değişen bir dünya ortamında Türkiye'nin yeri, ona birçok olanakları kolaylıkla açabilecek bir yerdir. Türkiye asıl olarak bir Ortadoğu ve Balkan ülkesidir. Birçok ilişkileri bakımından da aynı zamanda bir Avrupa ülkesidir. Bu yüzyıl başlarında, ezilen uluslar için bağımsızlık yolunu açmış, o yolda öncülük etmiş olmaktan gelen bir saygınlığı vardır Türkiye'nin... Şimdi buna, gelişme sürecindeki ülkelere çağdaşlaşma ve demokrasi yolunda öncülük edişinin kendisinin sağladığı saygınlık da eklenmiştir. Böylesine yeni bir dünyada bu durumdaki bir ülkenin, bazı müttefiklerince yalnız bırakılma veya ihmal edilme olasılığından ötürü ya da bir müttefikinin kendisine parası karşılığında serbestçe silah satmayı reddetmesinden ötürü, kaygıya kapılıp telâşlanmasına hiçbir neden olmamak gerekir.

Daha geçen yıl, Türkiye, maddi bakımdan çok daha güçlü müttefiklerinin baskılarına rağmen haklarını koparıp koruyabileceğini, üstelik bunu yaparken aynı müttefikleriyle daha iyi ilişkiler de kurabileceğini ama bu ilişkileri kendisine saygılı olarak ve karşılıklı güven duygusu içinde geliştirebileceğini, öte yandan da çok daha geniş uluslararası dostluklar ve ilişkiler oluşturabileceğini, bütün dünyaya göstermiştir.

O nedenle ben, bu değişen dünya ortamında Türk ulusunun geleceğine büyük güvenle bakıyorum. Bizim için gerekli olan tek şey, yeni dünyaya yeni bir görüşle bakabilmek, açık bir kafayla ve cesaretle yaklaşabilmektir.

Sözlerimi sona erdirmeden önce, Devlet Başkanı Sayın Nikolay Çauşesku'nun çağrılısı olarak önümüzdeki hafta çarşamba günü Romanya'ya yapacağım ziyarete de değinmek istiyorum. Dost Romanya'yı görmek ve değerli devlet adamı Çauşesku ile gerek dünya sorunları üzerinde, gerek ikili ilişkilerimizi ve işbirliğimizi geliştirme olanakları üzerinde konuşmak benim için bir kazanç olacaktır. İki ülke arasında gelişecek işbirliğinin bütün Balkan ülkeleri arasında

daha sıkı bağlar kurulması bakımından cesaret verici bir örnek olacağını umuyorum.

Bu vesileyle Romanya'daki son büyük sel felaketinden dost Romanya halkının uğradığı zararlar karşısında duyduğum derin üzüntüyü de belirtmek isterim. Romanya halkının ve makamlarının, başka ülkelerdeki dostlarının da katkılarıyla, bu zararları kısa zamanda giderebileceklerine inanıyorum.

Teşekkür ederim.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in Basın Toplantısı, Konuşma ve Demeçleri

Basın Toplantısını Açış Konuşması*

Yurtdışından döndükten sonra yapmakta olduğum bu ilk basın toplantısında, ilkin, Romanya gezimle ilgili kısa bilgi vermek isterim.

Romanya Devlet Başkanı Sayın Nikolay Çauşesku'nun çağrılısı olarak yaptığım bu gezide, Romanya'nın Türkiye ile daha yakın ilişkiler ve işbirliği kurma yolundaki içtenliğine inancım arttı. İki ülkenin ayrı ayrı ortak güvenlik ve ekonomik işbirliği sistemleri içinde bulunmaları, birçok alanda yakın işbirliği yapmalarına engel sayılmamalıdır. Dünya bu bakımdan çok ilginç gelişmeler göstermektedir. Bunun son örneklerinden birini hatırlatmak isterim:

Müttefikimiz Birleşik Amerika, Türkiye'ye yalnız silah ambargosu uygulamakla kalmamaktadır. Gelişme halindeki ülkeler arasında yer almaktan çıktığımız veya Avrupa Ekonomik Topluluğu ile bağlantılı olduğumuz gibi gerekçelerle, Amerika, Türkiye'ye ticari ilişkilerde tanıdığı kolaylıkları kaldırırken, bu kolaylıkları şimdi Romanya Sosyalist Cumhuriyeti'ne tanımaktadır. Türkiye'den böyle kolay-

lıkların esirgenmesiyle ilgili görüşmeler, Amerika'dan gönderilen bir memur vasıtasıyla Ankara'da sürdürülürken aynı günlerde, bu hafta sonunda Türkiye'den esirgenen kolaylıkları Romanya'ya tanıyan anlaşma Başkan Ford'la Başkan Çauşesku arasında Romanya'da imzalanmıştır. Oysa Romanya Sosyalist Cumhuriyeti, ekonomik bakımdan Türkiye'ye oranla daha çok gelişmiş bir ülke olduğu gibi, hem Varşova Paktı ve COMECON üyesidir, hem de Avrupa Ekonomik Topluluğu'yla da ilişki kurmak üzeredir.

Bu türlü ilginç gelişmelerin yer almakta olduğu bir dünyada Türkiye'nin, dünyayı müttefiklerinden ibaret sayması veya ideolojik ayrılıkları bazı komşularıyla yakın ilişkilere engel gibi görmesi, gerçekçiliğe ve kendi yararına aykırı olur. Türkiye, komşusu ve dostu Romanya gibi bir ülkeyle, herhalde, en az Birleşik Amerika'nın kurduğu kadar yakın ilişkiler kurmakta, hatta daha sıkı işbirliği yapmaktan kendini serbest ve haklı saymalıdır.

Şu sırada hükümette bulunmadığımız için, Sayın Çauşesku ile, daha çok, ikili ve bölgesel uzun vadeli işbirliği üzerinde durduk. Fakat bu arada, kısa vadeli işbirliği olanaklarına da değindik. Örneğin, oldukça gelişmiş bir dokuma sanayii bulunan Romanya'nın, pamuk ihtiyacını daha çok başka ülkelerden sağlamakta olduğunu biliyordum. İki ülkenin ticari ilişkileri son derece düşük bir düzeyde bulunduğu halde Romanya'nın pamuk ihtiyacını başka yerlerden karşılamasını yadırgadığımı muhtelif temaslarımda belirttim; son görüşmemizde Devlet Başkanı Sayın Çauşesku'ya da tekrarladım. Sayın Çauşesku bana hak verdi ve Türkiye ile uzun vadeli bir pamuk ithal anlaşması yapabileceklerini söyledi. Türkiye'nin pamuk ihracı bakımından bir darboğazda bulunduğunu bildiğim için, bu haberi derhal Sayın Bükreş Büyükelçimize ve yurda dönüşümün ertesi günü de, Sayın Dışişleri Bakanı'mıza verdim. Türk hükümetince gerekli girişimlerin bir an önce yapılacağını umarım.

~ ~ ~

Şimdi, dış ilişkilerimizle ilgili öteki konulara geçiyorum.

Başbakan Sayın Süleyman Demirel'in Helsinki'den yurda döndüğü gün İstanbul'daki basın toplantısında yaptığı konuşma, Amerikan ambargosu ve ortak savunma tesisleri konusunda olsun, Tür-

kiye'nin genel dış politikası konusunda olsun, daha önceki resmi demeçlere ve bildirilere oranla, bir ölçüde açıklık getirmiştir. Bunu sevindirici bir gelişme olarak karşılıyorum.

Gerçi, ortak savunma tesisleri ile ilgili kararın asıl niteliğine ve uygulamada ne kadar gerçekleştiğine veya gerçekleşeceğine kuşku düşüren haberler yaygındır. Fakat bu türlü haberlerin ve iddiaların doğruluk derecesini bilmiyoruz. Ters kanıtlanmadıkça Sayın Başbakan'ın sözlerini doğru kabul ederiz.

Kararın niteliğine ve uygulanmasına dair kuşku yaratan haberler, yerli kaynaklardan çok dış kaynaklara, özellikle Amerikan kaynaklarına dayanmaktadır. Bu türlü haberler, özellikle, tesislerin NATO görüntüsü altında çalışmaya devamının sağlanacağı yolundadır.

Eğer Amerikalılara, hükümetçe, kamuoyuna yapılan resmi açıklamalar dışında birtakım umutlar ve güvenceler verilmemişse böyle muvazaalı çözümlerin bir Amerikan temennisinden öteye geçmesi gerekir.

Herhalde hükümet bu noktaya da bir an önce aydınlık getirmelidir. 31 Temmuz günü, başbakan yardımcılarının birinin, Sayın Erbakan'ın bu konudaki, yani tesislerin NATO'ya mı devredileceği yolundaki bir soruya "ne olacağını göreceğiz" diyerek cevap vermekten kaçınması da kuşku yaratıcı olmuştur. Esas itibarıyla Amerika'nın işine yarayan ve bir harekât üssü niteliğinde olduğu ve bu açıdan büyük önem taşıdığı bilinen İncirlik Tesis'i'nin, NATO görüntüsü altında çalışmaya devam ettirilmesi, bu yöndeki kuşkuları özellikle artırmaktadır.

Ortak savunma tesisleriyle ilgili ikili anlaşmaları yürürlükten kaldırıp bu tesisleri NATO formülü içinde çalıştırmak, eski durumda fiilen hiçbir değişiklik olmayacağı anlamına gelir. Çünkü, herkesin bildiği gibi, bu tesisler sayesinde elde edilen bilgilerden çoğu, ancak Birleşik Amerika'nın değerlendirilebileceği nitelikte bilgilerdir. Bu tesisler sayesinde elde edilen bilgilerin doğrudan doğruya Amerika'ya ulaştırılmasıyla, Brüksel veya Napoli üzerinden Amerika'ya ulaştırılması arasında, fiilen, hiçbir fark olamaz. Ambargoyu sürdürdüğü halde, Amerika, bu tesislerden eksiksiz yararlanmaya devam olanağını bulmuş olur.

Onun için, hükümet, eğer böyle bir niyet beslemiyorsa, bunu bir an önce açıklamalıdır. Birtakım umut veya muvazaa kapılarını açık tutmanın ve çekingen davranmanın Amerika üzerinde Türkiye açısından olumlu bir etkisi olamayacağı, hükümetin son haftalardaki deneyleriyle, bu deneylerin acı sonuçlarıyla, artık görülmüş bulunmaktadır.

Ortak tesislerin, şu ve bu ad altında kira alınarak yeniden Amerikalılara açılabilceği yolundaki haberler ve söylentiler de, Türk hükümetinin kararlılığına gölge düşürmektedir.

Hükümetin bu konuda ne düşündüğü de şu âna kadar resmen açıklanmış değildir.

Hükümet eğer böyle bir çözüm düşünüyorsa, herhalde bazı önemli sakıncalar göz önünde tutulmalıdır.

Bir ülkenin kendi topraklarından bir bölümünü üs olarak bir yabancı ülkeye kiralaması, topraklarının o bölümü üzerinde egemenlik hakkından hiç değilse bir ölçüde feragat etmesi anlamına gelir. Bunun da gerek hukuki gerek siyasal bazı ciddi sonuçları olur. Kiralandığı topraklarda kısmi egemenlik hakkını elde eden yabancı devlet, bu üslerle ilgili geniş hareket serbestliği elde etmiş olacağı için, yapabileceği oldubittilerle, ev sahibi ülkeyi, uluslararası alanda çok zor durumlara düşürebilir.

Bir ülkenin, topraklarından bir bölümünü bir yabancı ülkeye üs olarak kiralaması, ittifak gereğince topraklarında ortak savunma tesisleri bulundurmasından daha sakıncalıdır. Bir ittifakın gereği olarak bir ülkenin topraklarında ortak savunma tesisleri bulundurmasını, o ittifak dışındaki ülkeler genellikle olağan karşılarlar. Ama bir yabancı devlete üs kiralınması, özellikle komşu ülkelerde büyük güvensizlik yaratır; ve ev sahibi durumundaki ülkenin kendi bölgesinde dostça ilişkiler kurabilmesini zorlaştırır. Üs kiralamakla, ev sahibi ülke, egemenlik hakkından bir ölçüde feragat etmiş olacağı için komşularının bundan güvensizlik duymaları çok doğaldır.

Bu nedenledir ki, Türk hükümetinin, böyle bir çözümü de düşünmediğini umuyoruz. Fakat düşünmüyor olması yetmez. Düşünülmediğinin bir an önce açıklanması gerekir. Aksi halde, Amerikan Kongre üyeleri, Türkiye'nin kararını umursamayacakları gibi, Türkiye'nin

kendi bölgesinde daha iyi ilişkiler kurarak güvenliğini o yoldan sağlamlaştırması da zorlaşır.

~ * ~

Başbakan Sayın Demirel, rejim veya ideoloji ayrımı gözetmeksizin, bölgemizdeki devletlerle daha yakın işbirliğini öngören bir yeni politika çizilmesi zorunluluğunu, son basın toplantısında, ilk kez, açıkça ve cesaretle belirtmiştir. Bu da sevindirici bir gelişmedir.

Özellikle içinde bulunduğumuz dünya ortamında, Türkiye için gerekli olan ve doğru olan davranış budur. Değişik ortak güvenlik sistemleri veya ekonomik işbirliği sistemleri içinde yer almak, bu sistemler dışında kalan veya başka ortaklık ve işbirliği sistemleri içinde yer alan ülkelerle de yakın ilişkiler ve işbirliği kurulmasını engellemez. Herhalde, bu yönde, müttefikimiz olan Birleşik Amerika'dan veya bazı Batı Avrupa ülkelerinden daha çekingen davranmamıza neden yoktur. Tam tersine, öncelikle bir Ortağoğu ve Balkan ülkesi olduğumuza göre, bu bölgelerdeki ülkelerle, müttefiklerimizin de gerçekleştirdiğinden daha yakın işbirliği kurabilmemiz çok doğaldır.

Kimse bunu, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerini kesmek istediği yolunda yorumlama hakkına sahip değildir.

Bizim görüşümüze göre, bir yandan demokratik Batı ülkeleriyle işbirliğimiz, o ülkelerin de katkıları ve iyi niyetleri oranında sürdürülmeli, fakat bunun yanı sıra Türkiye, dünyada ve özellikle kendi bölgesinde, daha geniş ilişkiler ve işbirlikleri kurmak üzere her olanağı tereddütsüz değerlendirmelidir.

~

Bu arada şunu da belirtmek isterim ki, Birleşik Amerika'nın kendisini yalnız bırakmakta oluşu karşısında, Türkiye, Batı Avrupa'yı Amerika'ya bir alternatif olarak göremez. Görebileceğini öne sürenler gerçekçi değildirler. Birleşik Amerika ile ve Batı Avrupa ilişkilerimiz birbirinden kolay kolay ayrılabilir ve birbirinin alternatifi olabilecek nitelikte değildir. NATO üyesi Batı Avrupa ülkeleriyle Birleşik Amerika arasındaki ilişkiler de öyledir ki, Batı Avrupa ülkeleri, isteseler bile, Türkiye konusunda, Amerika'dan çok değişik bir tutum, hele Amerika'nın kabul edemeyeceği bir tutum izleyemezler. Birleşik Amerika ile ilişkilerinin niteliği ve ölçüsü buna elvermez.

Bugün için Ford-Kissinger yönetimi, Türk savunma ihtiyaçları bakımından Amerikan Kongresi kararıyla doğan boşluğu Batı Avrupa ülkelerinin bir ölçüde doldurmalarına belki razı olur; ama yakın gelecekte Birleşik Amerika'da yönetim değişirse –ki değişme olasılığı vardır– böyle bir olanağın da bulunamayabileceğini düşünmek zorundayız.

Herhalde Batı ile ilişkilerimizin ölçüsü ve niteliği, büyük oranda, Birleşik Amerika'nın tutumuna bağlı olacaktır.

CHP, yıllardır, Türkiye'nin, NATO üyeliğini sürdürmekle birlikte, kendi ulusal savunma ihtiyaçlarını NATO'dan bağımsız olarak da karşılayabilecek bir ulusal güvenlik politikası izlemesi zorunluluğunu öne sürüyordu. Çok yönlü bir dış politika izlememiz gerektiğini belirtiyordu. Türkiye mevkiindeki bir ülke için, alternatifsiz bir dış politikanın hele alternatifsiz bir ulusal güvenlik politikasının çok tehlikeli olduğunu hatırlatıyordu. Başta Adalet Partisi olmak üzere, başka bazı partiler ise, bu düşüncelerimizi anlayışla karşılamak şöyle dursun, birtakım haksız isnatlara dayanak gibi kullanmaya kalkışıyorlardı.

Şimdi, bu ihtiyaç Türkiye'de çok daha yaygın olarak anlaşılmaktadır. Fakat hükümetin, ulusal güvenlik politikamızı, savunma kavramımızı, konseptimizi, yüz yüze gelinen kesin zorunluluğa rağmen, hâlâ askıda tutması, savunmamızda meydana gelen boşluğu bir an önce doldurmak üzere tedbirler arama çabasında görülmemesi, çok kaygı vericidir. Türkiye açısından artık sorun, bir ambargo sorunu, tesisler veya üsler sorunu değildir. Bu sorunları bir yere bırakıp, derhal, yeni bir ulusal savunma ve güvenlik kavramını oluşturma ve bunun gereğini yapma zamanı gelmiş de geçmektedir.

* * *

Bu noktada, “Dokuzlar” denen, Avrupa Ekonomik Topluluğu üyesi dostlarımızın son arabuluculuk önerilerine de kısaca değinmek isterim. “Dokuzlar” son zamanlarda Türkiye'ye yeterince iyi niyet ve anlayış göstermemişlerdir. Hatta Kıbrıs konusunda ve Türk-Yunan ilişkileri konusunda Türkiye aleyhine taraf tutmuşlardır. Bu tutumlarını sürdürdükçe, tarafsız arabulucu gibi kabul edilemezler.

... Kıbrıs'taki iki ayrı yönetim gerçeğine rağmen, Kıbrıs'ın tek temsilcisi olarak Rum yönetimini kabul etmeleri ve öylece Kıbrıs Türk Yönetimi'ne bir çeşit ekonomik ambargo uygulamaya kalkışmaları, bu konuda taraf tuttuklarının açık bir kanıtıdır.

Hazırlıklı olmadığı bilindiği halde Yunanistan'ı Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üye olarak kabul etmeye hazırlanırken, Türkiye'yi de, aralarındaki siyasal danışma mekanizmasına davet edebilirlerdi. Böyle bir iyi niyet jestine de gerek görmemişlerdir.

Gerçi "Dokuzlar"ın bu gibi davranışlarında, Türk hükümetinin yeterince kararlı ve açık bir tutum izlememesi de etken olmuştur. Ama bu, "Dokuzlar"ın Türkiye'ye yeterince iyi niyet göstermedikleri, gerçeğini değiştirmez.

Bu durumda, Türk hükümetinin, "Dokuzlar"dan gelen arabuluculuk önerisini kabul etmekte istekli davranmayışı bence yerinde olmuştur.

Geçen yıl temmuz sonunda, Yunanistan dahil bütün dünya, Kıbrıs'ta iki ayrı ve özerk yönetim bulunduğu gerçeğini resmen kabul ediyordu. Fakat CHP hükümetten ayrıldıktan sonra hükümetlerin izlediği gevşek ve kararsız tutum, artık bütün dünyada, Kıbrıs'ın tek temsilcisi olarak Rum yönetimini görme eğilimini kuvvetlendirmektedir. Bu eğilim Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda görülmüştü, Helsinki'de geçen hafta toplanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nda görülmüştür.

Helsinki'de ortaya çıkan acı durumla ilgili olarak Türk hükümetine yönelttiğim eleştirilerin anlamı şudur:

Mesele, belgeyi imzalayıp imzalamama meselesi değildir... Önemli ve üzücü olan Kıbrıs'ın yalnız Makarios tarafından temsiline göz yumulmak durumunda kalınmasıdır. Son aylarda Türkiye yeterince kararlı, dinamik bir politika izlemiş ve dünyada ağırlığını gereğince duyurmuş olsaydı, böyle tatsız durumların ortaya çıkması önlenbilirdi. Nasıl geçen yıl bütün dünyaya Kıbrıs'ta iki ayrı ve özerk yönetim bulunduğu gerçeği kabul ettirilebilirdiyse, bu yıl da kabul ettirilebilirdi.

Hükümetçe yapılan ilk açıklamalara rağmen, Türk ihtirazi kaydının, belgeye dipnotu olarak bile geçirilememiş olması da tabii çok acı bir şeydir. Fakat ben zaten meselenin o türlü jestlerle geçirilemeyeceği düşüncesinde olduğum için buna fazla önem vermiyorum.

Son Viyana görüşmelerinde Sayın Denkraş'la Sayın Klerides'in attıkları yeni insancıl adımlar –eğer bazı tehlikeli gelişmelere yol açması önlenilecekse– olumludur ve sevindiricidir.

Kıbrıs'taki iki toplumun, dışarıdan müdahale olmazsa, soruna, kendi aralarında en iyi çözümleri bulabilecekleri yolundaki inancımızı doğrulamaktadır.

Barış Harekâtı'nın birinci yıldönümünde Sayın Denkraş'a gönderdiğim mesajda güneyde kalan Türklerin de bir an önce kurtulmaları yolundaki dileğimizi belirtmiştim. Şimdi bu dileğimizin gerçekleşme yoluna girdiğini görmekten mutluyuz. Bazı sosyal ihtiyaçların karşılanması ve bölünen ailelerin bir ölçüde birleştirilmesi çerçevesinde, mahdut sayıda Rumların Türk bölgesine geçmelerine izin verilirken de çok dikkatli ve ihtiyatlı davranılacağını; bunun, nihai çözümü ve toplumlararası ilişkilerin gelecekteki durumunu olumsuz yönde etkileyemeyecek, ileride Türk yönetimi için bir sorun teşkil etmeyecek ölçüde ve nitelikte tutulacağını umarım.

Sayın Başbakan tarafından son basın toplantısında belirtilen yeni dış politika anlayışını olumlu bir niyet belirtisi olarak karşılamakla beraber; niyet ve sözler kadar, hatta daha çok uygulamanın da, uygulamadaki üslubun, kararlılığın ve tutarlılığın da önem taşıdığını hatırlatmak isterim.

Bir yandan Sayın Başbakan, Sovyetler Birliği'yle ve Bulgaristan'la daha yakın işbirliği yolunda atılan adımları, hükümetin dış politikada yeni atılımlarına ve açılımlarına birer örnek diye gösterirken, aynı sırada hükümet partilerinden bazılarının sözcüsü durumundaki gazeteler, benim Romanya gezim hakkında ağır ve demagojik isnatlarla dolu yayınlar yapmaktadırlar. Bu, düşündürücü ve üzücü bir çelişkidir. Bu türlü yayınları teşvik etmekle, hükümet, kendi izlemeye çalışır-göründüğü yeni dış politikayı engellemiş olmaktadır. Bu politikanın inandırıcılığını zayıflatmış olmaktadır.

Dünyada dış politikaya partilerin katkısı bulunmayan hemen tek ülke biz kalmıştık. Bunun büyük zararını görüyorduk. Biz parti olarak şimdi bu eksikliği gidermeye çalışıyoruz ve çalışacağız.

Hükümet partileri eğer, sosyalist Balkan ülkeleriyle iyi ilişkileri Yunanistan'ın tekeline bırakmak istemiyorlarsa, bu konuda, kendi yayın organlarını, kendi üyelerini ve yazarlarını uyarmalıdır.

Son olarak, Helsinki Konferansı'ndan sonra ortaya atılan birtakım asılsız iddialar üzerinde durmak istiyorum. Bir yandan Sayın Başbakan'ın bu türlü iddialara önem vermediği ve bu türlü iddiaların ortaya dökülmesini istemediği haberleri yayılırken, bir yandan da o iddiaların ısrarla ortaya dökülmesi çok garip olmaktadır.

Bu iddialarla ilgili gerçekler şunlardır...

Ben 17-18 Temmuz 1974 gecesi Londra'da İngiliz Başbakanı Wilson'la, Dışişleri Bakanı Callaghan'la ve arkadaşlarıyla görüşmemi baş başa yapmadım. Dışişleri Bakanlığı'nızın ve Genelkurmay'ınızın yetkilileri, Londra Büyükelçimiz ve Büyükelçilik Müsteşarı o toplantıda hazır bulundular. Ayrıca, toplantıya, benimle ve Sayın Hasan Esar Işık'la birlikte, o zamanki ve şimdiki İçişleri Bakanı Sayın Oğuzhan Asiltürk de katıldı.

Bu kadar yetkilinin huzurunda yapılmış görüşmeler hakkında bir İngiliz başbakanının gerçeğe aykırı beyanlarda veya imalarda bulunabileceğini düşünmek bile istemiyorum. Böyle bir davranış ciddiyetten ve sorumluluktan çok uzak olacağı gibi, Türkiye'de, İngiltere'ye karşı, kolay onarılamayacak bir güven bunalımı da yaratır.

Söylenti şeklinde yayılmak istenen yalan haberlerin tam tersine, ben, İngiliz devlet adamlarıyla yaptığım görüşmede, Makarios sorununun bizi ilgilendirmedeğini söylemekle kalmadım; Makarios'un zaman zaman ENOSİS'i istemezmiş gibi bir izlenim vermesinin de yanıltıcı olduğunu, Makarios'un aslında tersine bir ENOSİS istediğini söyledim. Yani, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı yerine, Yunanistan'ın Kıbrıs'a ilhakı anlamında ENOSİS hayalleri beslediğini söyledim; ve Makarios yönetiminde de Ada'da Türklerin çekmiş oldukları ıstırapı hatırlattım.

Amerikan Dışişleri Bakanı Dr. Kissinger'a atfen yayılmak istenen iddiaya gelince... Hükümetimiz zamanında Kıbrıs Federal Devleti için

nasıl bir coğrafi düzenleme öngördüğümüzü, Amerikalılar dahil hiçbir yabancı devlet adamı bilmemektedir. Bu konudaki soruları daima cevapsız bırakmışımdır. Bunun masa başında toplumlar arasında ele alınması gerektiğini belirtmişimdir.

Ama buna karşılık, Sayın Demirel dahil, grubu bulunan bütün partilerin liderleri ve Senato'daki Grup liderleri, bu konudaki düşüncelerimizi ayrıntılarıyla bilmektedirler. Gerek o konudaki gerek nihai çözümün o sırada düşündüğümüz başka unsurları konusundaki bütün görüşlerimiz, benim tarafımdan parti ve Grup liderlerine bütün açıklığıyla anlatılmıştı. Bugünkü Türk başbakanının o konuda yabancılardan bilgi almasına gerek yoktur. Eğer Türk hükümetinin, Kıbrıs sorununa çözüm getirmek üzere bir "iç politika yardımı"na ihtiyacı varsa, bu yardım da dışarıdan değil ancak içeriden sağlanabilir. İçeriden sağlanmasının yolu ise böyle yakışıksız iç politika oyunlarına başvurmak değildir. Sağlam bir dış politika böyle oyunlarla yürütülemez.

Basın Toplantısında Sorulan Sorular ve Cevaplar

– Yunanistan'ın Balkan devletleri arasında Türkiye'yi dışarıda bırakan bir birlik kurmak girişiminden söz ediliyor. Size Romanya'da bundan söz ettiler mi?

– Hayır. Romanya'da bize böyle bir izlenim vermediler. Bu tabii, Yunanistan'ın söylediğiniz yönde girişimleri olmadığı anlamına gelmez. Olmuş olabilir. Fakat Romanya'da bize Yunanistan tarafından böyle bir girişim yapıldığı ve Romanya tarafından bunun olumlu karşılandığı yolunda herhangi bir izlenim verilmemiştir. Bu konuya değinilmemiştir. Kaldı ki, tam tersine Sayın Çauşesku'nun beni tam şu sırada davet etmeyi uygun bulmuş olması, eğer söylediğiniz ihtimal varitse bile, Romanya'nın o yönde düşünmediğinin bir kanıtı sayılabilir.

– Efendim, Türkiye'nin çok yönlü bir dış politika izlemesi gerektiğini söylemişsiniz.

– Çok yönlü ilişkilere dayanan...

– *Evet. Bunu şu şekilde de tefsir edebilir miyiz? Komşularımızla olan ilişkilerimizde bir nevi, savunma giderlerimizi azaltmak için saldırmazlık paktları yapmamızı mı öneriyorsunuz?*

– Efendim, bildiğiniz gibi ben dış politika konusunda muhalefet-
teyken ayrıntılara girmeyi doğru bulmuyorum. Ancak şunu söylemek
isterim: Eğer Türkiye, özellikle komşularıyla, gerek Ortadoğu’daki,
gerek Balkanlar’daki ve diğer yakın bölgedeki komşularıyla, çok iyi
dostluk ve işbirliği ilişkileri kurarsa ve bu ilişkileri birtakım metin-
lere dayanan veya dayanmayan karşılıklı güven duygusuna isnat et-
tirebilirse, o zaman Türkiye’nin savunma yükü de haliyle çok aza-
lır ve Türkiye bir yandan ekonomik gelişmesini bölgesel işbirliği ile
takviye ederek hızlandırırken, bir yandan da daha az masrafla ken-
di güvenliğini sağlamış olur.

– *Son durum karşısında –yani ambargonun kaldırılmaması kar-
şısında– Türkiye’deki Amerikan üslerinin kapatılması gerektiğine ina-
mıyor musunuz?*

– Bu tesisler bir ortak savunma sistemine, bu sistem gereğince ya-
pılmış ikili anlaşmalara dayanıyor. Hükümetin de son zamanlarda
açıkça belirttiği gibi, Amerika bu anlaşmaları tek taraflı olarak çiğ-
nediğine göre, Türk hükümetinin de bu anlaşmaları sona ermiş say-
ması çok doğaldır. Hükümet de böyle düşündüğünü ve yaptığını ifa-
de etmiştir. Böyle düşününce de tesislerin ortadan kalkması gerekir.
Herhalde ben, şu sırada Amerikalı personelin, kendi isteklerine bağ-
lı olarak da olsa, niçin bu tesislerde kalmaya devam ettiklerini an-
layamıyorum. Bu olsa olsa, Türkiye’nin kararsızlığı yolundaki izle-
nimlerin dışarıda sürmesine yol açar. Gerçi bu tesislerin bazıları din-
lenme, tatil olanağı bakımından da uygun yerlerdir ama, bazıları için
bu da söylenemez. O halde, işleri kalmadığına göre, şu sırada bu per-
sonel niçin oradadır? Bunu izah etmek de mümkün değil. Ben ken-
dim izah edebilmiş değilim.

– *Bu tesislerin ortadan kalkması gerekir derken, kapatılması ge-
rekir demek istiyorsunuz değil mi?*

– *Tabii... Ama ileride ne olur, bilemem... Bu Amerika’yla, genel
olarak Batı’yla ilişkilerimizin ileride alacağı seyre bağlı bir şeydir.*

– Son günlerdeki haberler, özellikle Helsinki’den sonra çıkan haberler bir tek şeyi vurguluyor... Türkiye Kıbrıs sorununun çözümü konusunda mutlaka bir toprak ödünü vermelidir... Ve askerlerinin bir bölümünü geri çekmelidir. Gerçekten Kıbrıs sorununu çözebilmek için bu noktaya mı geldik? Ya da soruya bir başka boyut kazandırmanıza izin verirseniz, siz yarın bir erken seçimle tek başınıza iktidara gelseniz bu noktadan itibaren bu sorunu nasıl halledersiniz?

– Bir kere, Kıbrıs’tan Türkiye’nin önemli miktarda asker çekmesi, Ada’da Türkiye’yi ve Kıbrıs Türklerini her bakımdan tatmin edecek bir çözümün gerçekleşmesine bağlıdır. Bizim oradaki birliklerimiz uluslararası anlaşmalar gereğince ve Ada’nın Türk bölgesinde güvenlik sağlamak için bulunmaktadırlar. Kıbrıs’taki Türklerin güvenliğini sağlamak için ve Kıbrıs’ta Rumların veya Yunanistan’ın yeni bir oldubittisini önlemek için bulunmaktadırlar. Bu bakımdan bize ve Kıbrıs Türklerine her bakımdan güvence verecek bir çözüm sağlanmadıkça, benim görüşüme göre, Türkiye hiç kimseye ödün de veremez, söz de veremez. Ancak kendi ihtiyaçlarını tartar; “hareket bitmiştir, benim artık şu kadar kuvvetten fazlasına ihtiyacım yoktur” diyebilir, bir kısmını geri çekebilir. Ama bunu yabancılara duyurmasına bile gerek yoktur. Bu Türkiye’nin tamamıyla bir iç meselesidir. Sınır çizgisi konusuna gelince, ben çeşitli konuşmalarında, gerek hükümetteyken gerek muhalefetteyken ve son zamanlarda, sağlıklı bir anlaşmanın ödünleşmeye dayanamayacağını, uzun vadeli karşılıklı yarar hesabına dayanan, hesabını gözeten, uzlaşmalara dayanabileceğini belirtmiştim. Böyle bir uzlaşma anlayışı içinde ilgili taraflar bir takım karşılıklı adımlar atarlar, bunları taviz diye nitelemek doğru değildir. Burada şunu belirtmek isterim ki, Kıbrıs sorununun çözümü askıda tutulmadıkça, uzadıkça, bu çözüm büsbütün güçleşmektedir; ve yalnız bu çözüm güçleşmekle kalmamakta, Türkiye uluslararası alanda da giderek artan güçlüklerle karşı karşıya gelmektedir. Gerçi bundan önceki basın toplantımda, 20 Temmuz’da yaptığım basın toplantısında belirttiğim gibi, Amerikan ambargosu, Amerika’nın genel tutumu, Türkiye’nin bu konuda atması gereken adımları atmasını, psikolojik bakımdan güçleştirmektedir. Fakat o güçlüğü, psikolojik güçlüğü; kendi içimizde, kendi kafamızda yenebilmeliyiz. Kal-

alı ki, o psikolojik güçlüğü tamamıyla ortadan kaldıracak birtakım yollar da bulunabilir. Yani, Amerikan baskısı ve tehdidi altında uzlaşıcı adımlar attığımız izlenimi vermeksizin, birtakım adımlar atmanın siyasal yolları da bence bulunabilir. Fakat bu konuda düşüncelerimi şu sırada daha somut olarak söylemekte yarar görmüyorum.

– *Son Viyana görüşmelerinde olumlu sayılabilecek bazı adımlar atıldığını belirttiniz.*

– Birtakım kaygılarımı da belirterek...

– *Ben, 800 Rum'un kuzeye gelmesinden söz etmek istiyorum, izininizle...*

– 800 olarak da sınırlanmıyor. Şimdilik 800 deniyor, ileride daha çok olabilir, deniyor.

– *Şimdi efendim, bu Rumları “enklav” adı altında Türk bölgesine yerleştirmek istedikleri, muhtariyet de vererek, azınlıklar var. Bu şekilde de ileride bunu bir kanton olarak empoze etmek eğilimi de mevcut. Kaygılarınız acaba bu yönde mi?*

– Evet, kaygılarımdan biri bu... Çok doğru bir noktaya değindiniz. Eğer belirli bir kesimde, bir ölçünün ötesinde Rum nüfus yoğunluğu oluşursa, bu ileride hem federal devletin düzenlenmesi bakımından, hem de Türk yönetimi bakımından birçok ciddi sorunlar ortaya çıkarabilir. Bu sorunlardan birine de siz değinmiş oldunuz, sorunuzla.

– *Diğerleri konusunda bir aydınlatma...*

– Bildiğiniz gibi, geçmişte iki toplum iç içe yaşadığı için sürtüşme, hatta çatışma önlenemedi. Şimdi bu iç içe yaşama düzenine bir ölçünün ötesinde geri dönülecek olursa, aynı sakıncalar yine ortaya çıkabilir. Kaldı ki, Kıbrıs Rum topluluğu, bırakınız Türklerle kendi aralarında, bizzat kendi içinde bile sık sık huzursuzluk çıkarma eğiliminde olan bir toplumdur. Bunu bütün Kıbrıs Rumlarına bir eleştiri olarak yöneltmiyorum. Kıbrıs Rum toplumunun siyasal yaşamı öyle olagelmıştır. Eğer Rumlar Türk bölgesine dönerlerse içlerinde

çıkartabildikleri huzursuzlukları, olayları Türk bölgelerinde de çıkarmaları kolaylaştırmış olur. Bu da, Kıbrıs'ta sürekli bir barışı engeller. Onun için, aslında bu, makûl bir ölçü içinde, bu tehlikelere yer bırakmayacak bir ölçü içinde tutularak, buna dikkat gösterilerek atılabilecek bir adımdır. Fakat bu dikkat gösterilmezse, birçok sakıncalar ortaya çıkabilir.

– *Geçen basın toplantısında hükümetin hareketsiz bir dış politika izlediğini söylediniz. Türkiye'ye zararı ne oldu? Aradan geçen zaman zarfında bir hareketlenme görüyor musunuz?*

– Nispi olarak bir hareketlenme gördüğümü bu konuşmamda açıklamış bulunuyorum. Hiç değilse bazı niyetler daha açık olarak belirtilmiştir; ama konuşmamın bütününde belirttiğim gibi, hâlâ kapalı kalmış bazı çok önemli noktalar da vardır. Üstelik bazı tutarsızlıklar da vardır.

– *Konuşmanızın bir bölümünde, yanlış anlamadysamı, Adana'daki üssün çalışmasının sakıncalı olduğunu söylediniz. Acaba Türkiye NATO ile ilişkilerini yeniden düzenlenmeli midir?*

– NATO ile ilişkilerimizi, Amerika'yla ilişkilerimizden bir ölçünün ötesinde ayıramayız. Bu bir gerçektir. İncirlik üssü düne kadar Amerikan üssü veya tesisiydi, “şimdiden sonra NATO üssü veya tesisi olacaktır” demek hiçbir anlam taşımaz. İnandırıcılık taşımaz. Buradan, Amerika'nın eskisi gibi yararlanacağı anlamına gelir. Başta Amerikalılar olmak üzere, dünyada herkes bunu böyle anlar. Kaldı ki, sanırım konuşmamda da değindiğim gibi, İncirlik'in bir özel önemi vardır. İncirlik, bu bölgede, yerine başkasının konulması kolay kolay mümkün olmayacak bir tesistir. Haber almayla ilgili, gözetlemeyle ilgili, teknik anlamda gözetlemeyle ilgili tesislerin faaliyetinin durdurulması, bu durdurmadan doğacak eksiklikler, bugünkü teknik olanaklarla, bir ölçüde giderilebilir, hatta belki-büyük ölçüde giderilebilir. Ama İncirlik'in yeri kolay kolay doldurulamaz. Bu bakımdan Türkiye, İncirlik'i NATO görüntüsü altında da olsa, NATO kılıfı altında da olsa, faaliyetten alıkoymamakla yeterince kararlı bir adım atmamış gibi bir duruma düşüyor.

– Efendim, 12 Ekim seçiminde CHP’nin şansını nasıl görüyorsunuz?

– Şimdi ben şu anda CHP’nin şansını çok iyi görüyorum. Fakat izin vererseniz bu toplantıyı dış politika çerçevesinde tutalım. Şu sıralarda dış politika bakımından çok hayati bir aşamadayız. CHP’nin önümüzdeki Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde çok iyi sonuçlar alacağından eminim. Bu kadarını belirtmekle yetineceğim.

– “Türkiye kendi bölgesinde Balkan ve Ortadoğu ülkeleriyle daha iyi ilişkilerle karşılıklı güvenlik ortamı geliştirecek olursa, savunma giderlerini azaltabilir” demiştiniz. Bu Silahlı Kuvvetler’in miktarında da azalma olabileceği anlamına gelir mi?

– Bunun Silahlı Kuvvetler miktarında azaltma anlamına gelip gelmeyeceği çok teknik bir sorundur. Kendimi bu konuda şu anda bir şey söylemek durumunda görmüyorum. Fakat genel olarak Türkiye’nin savunma masraflarında ve yükünde azalma ortaya gelebilir. Kaldı ki, ben son zamanlarda oluşan “detant”ı (yumuşamayı) ciddiye alıyorum. Bu “detant” ortamı Türklerin savunmasına daha az kaynak ayırmasını mümkün kılabilen niteliktedir. Eğer bölgemizde kendimiz için yeterli güvenlik şartları bulabilirsek, hele Batı müttefiklerimiz ortak savunma bakımından Türkiye’ye karşı yükümlülüklerini yerine getirmemeye veya azalan ölçüde yerine getirmeye devam ederlerse Türkiye’nin bu konuda düşünmesi özellikle gereklidir.

– Efendim, konuşmanızın başında Amerika’nın silah ambargosunun yanı sıra ekonomik ambargo da uyguladığına değinmiştiniz. Bu daha evvel de kısmen, dört-beş seneden bu yana, birtakım mallara özellikle uygulanıyordu. Şimdi bu son zamanlarda buna yenisi katıldı mı acaba?

– Efendim; daha önceki yıllarda benim bildiğim büyük bir şey olmamıştı. Bir ara, geçen yıl Türkiye’den fındık almama yolunda bir kararı olmuştu Amerika’nın. Ben o sırada hükümetten ayrılmıştım. Yanlış hatırlamıyorsa yılın son günlerinde, ben Kıbrıs’a gitmeden hemen önce Sayın Kissinger’ı temsilen bir Amerikan Kongre üyesi

Türkiye'ye geldi ve beni de ziyaret etti. Ben o sırada bu konuda sitemde bulundum. Hükümette olmamamıza rağmen, bunun Kongre'yle yönetim arasındaki çelişki bakımından bile izah edilemeyecek bir iyi niyet eksikliği olduğunu, bundan büyük üzüntü duyduğumu belirttim. Bu sitemini yaptığım Amerikan yetkilisi bana hak verdi ve daha Amerika'ya dönmeyi beklemeden bu konuda girişimde bulunacağını söyledi. Hatta iyi hatırlıyorum, o sıralarda Sayın Kissinger Amerika yakınlarında bir adada tatildaydı, "Kendisine derhal mesaj göndereceğim ve bunun hallini rica edeceğim" dedi. Ve ben de bu haberi o zamanki hükümete hemen ulaştırdım. Gerçekten birkaç gün sonra da Sayın Ford'un bu meseleyi hallettiği haberi verildi. Türkiye'ye ticari ilişkilerde bazı kolaylıklar sağlamaktan Amerika'nın sarfınazar etmesi meselesi son haftalarda önem kazanmış, daha doğrusu ciddiyet kazanmıştır. Bugün bir gazetede de ayrıntılı haber veriliyor bu konuda. Daha benim Romanya'ya gidişimden önce bir memur, zannedersem pek de yüksek mevkide olmayan bir memur, bu konuda Türkiye'yle müzakereleri yürütmek üzere ülkemize gelmiştir. Bu tabii çok acı bir durum. Romanya'daki olayla aynı günlere rastlaması da işin acılığını büsbütün artırıyor. Benim bu sözlerimden asla, "Amerika Romanya'ya böyle bir kolaylık sağlamamalıydı" anlamı çıkmamalıdır. Bilakis ben Romanya'yla Amerika'nın ve Batı'nın ilişkilerinin, işbirliğinin ekonomik alanda da gelişmesinden ancak memnuluk duyarım. Fakat Romanya Türkiye'den daha gelişmiş bir ülke, COMECON üyesi, aynı zamanda Ortak Pazar'la Yugoslavya'nın kurduğu gibi ilişki kurmak üzere adımlar da atmaya başlayan bir ülke. Ona bazı kolaylıkların tanındığı, bunun anlaşmasının imzalandığı günlerde, Türkiye'de bundan sarfınazar etmek üzere adımlar atılıyor. Bu son derece acı bir durum. Bu vesileyle şunu da belirtmek isterim: Son günlerde haşhaş meselesi üstü kapalı bir şekilde ortaya atılmaya başlandı. Ben Amerika'nın bu konuyu yeniden ortaya sürerken iyi niyet eksikliğinin çok somut bir başka delilini vermiş olacağını belirtmek isterim.

– *Romanya'da yaptığınız görüşmelerde Türkiye'nin bugün karşı karşıya bulunduğu dış sorunlara değinildi mi?*

– Muhalefetteki bir partinin, memleketin dış politikasını yürütmeyeceğini belirttim. Görüşmelerimizin daha çok uzunca veya orta vadeli işbirliği ve ilişkiler konusu üzerinde olmasını temenni ettim ve Sayın Çauşesku da bunu olumlu karşıladılar. O çerçeve içinde tutuk görüşmelerimizi... Sadece, vesileler rast getirdikçe, pamuk gibi, aramızdaki traktör alışverişi gibi, bazı somut konularda birtakım girişimlerde bulundum. Kaldı ki, Sayın Çauşesku ve konuştuğumuz diğer yüksek yönetici arkadaşları Türkiye'nin ittifak ilişkileri konusuna değinmemeye büyük bir özen gösterdiler.

– *Bu arada başka yerlere gidecek misiniz?*

– Şu anda öyle bir şey yok.

– *Sayın Başbakan cumartesi günkü basın toplantısında ambargo yürürlükte kaldığı sürece Amerikalılarla ne görüşmelerin başlanacağını, ne de üslerin şu andaki statülerinde bir değişiklik olabileceğini söylediler. Fakat tabii ki bunda şu yatıyor: Eğer ambargo kalkarsa, görüşmeler olabilir. Üslerin statüsü değişebilir. Siz ise bu arada Amerikalı personelin de üslerde kalmasına gerek olmadığına inandığınızı belirttiniz. Yani şunu mı anlayabiliriz: Üsler tamamen kapatılsın ve artık Amerika'nın ambargo konusunda ne karar alacağı bekleyişi içinde kalmasın Türkiye?*

– Hayır. Bunu demek istemedim. Belirttiğim gibi, ileride doğabilecek olumlu şartlara göre, Amerika'nın Türkiye ile ilgili tutumunu değiştirmesi halinde doğacak yeni şartlara göre bu konu da yeniden görüşülebilir. Fakat geçen hafta televizyonda Sayın Kamuran İnan'ın da Amerika'daki izlenimlerine dayanarak belirttiği gibi, yakın bir gelecekte ambargonun kalkması söz konusu değil gibi görünmektedir. Tabii bu konuda kesin bir ifade kullanmak istemiyorum, belki kalkar da. Fakat böyle bir ihtimal görünmediğine göre yakın bir gelecek için, o personel orada niçin kalıyor? Niye kalıyor? Kalmalarından ne gibi yarar geliyor Amerika'ya veya ortak savunmaya? Bunu bilemediğimi ifade etmek istedim.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in 5 Ağustos 1975'te Başbakanlık'ta Yapılan Toplantı Üzerine Verdiği Demeç*

Sayın Başbakan dün bize yeni bir bilgi vermemiştir. Helsinki dönüşü söylediklerinde görür gibi olduğumuz umut ışığını da sorularımıza verdiği ve veremediği cevaplarla söndürmüştür.

Ortak tesisler konusundaki kararlı tavır görüntüsünün yanıltıcı olduğu anlaşılıyor. Kaç tesisten hangilerinin ne ölçüde ve niçin çalıştığını, çalışmayanların ne olacağını, Amerikalı personelin neden yerlerinde kaldığını öğrenemedik.

Başbakan ambargonun kalkmasını beklemenin ötesinde bir şey yapılabileceğini düşünmemektedir. Türkiye'nin savunma sorunu as-kiya alınmıştır. Türk dış ve savunma politikası hükümetin iradesi dışında oluşan durumların ve akımların önünde sürüklenmektedir.

Hükümet Kıbrıs konusunda hareketsiz, Türkiye'nin yalnızlaşması karşısında çaresiz, ağırlaşan savunma sorunu bakımından karar-sız bir bekleyiş içindedir.

Kıbrıs'ta hareketsiz durmak da, bazı adımlar atarak çözümü çabuklaştırmak da mümkündür. Ancak vardığımız aşamada bu yollar-

* 6 Ağustos 1975

dan her birinin gerektireceği dış politika da savunma politikası da ayrıdır. Hükümet böyle bir politika tercihi noktasında bulunduğunun bile farkında değildir.

■ünkü toplanıda başbakan Türkiye'nin karşıındaki ağır sorunları kendi anlayışınca ortaya koymuştur, fakat hiçbirine çözüm gösterememiştir. Daha da kötüsü, bunlardan hiçbirinin çözümü olmadığını sanmaktadır.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in 8 Ağustos 1975'te Verdiği Demeç

Sayın Başbakan, hükümetin işbaşına geldiğinde fevkalâde zor iç ve dış meseleleri göğüslemek mecburiyetinde olduğunu belirttiğinden söz ediyor. O meselelerin bu hükümetle çözülemeyeceğini de biz belirtmiştik. Önemli dış sorunların bu hükümette ele bile alınamayacağı belliydi.

Başbakan Kıbrıs sorununun çözümünü bizden, soruyor. Bu, muhalefetin hükümetten sorabileceği bir sorudur.

Kıbrıs'ta çözüm için adım atmamak da bir yoldur. Fakat bu yolu seçen hükümet dış ilişkilerimizin nasıl etkileneceğini bilerek tutumunu saptamalıydı. Aleyhimizde gelişen durumun önlenemeyeceğini söylemek çaresizlik belirtisidir. Bu hükümet çaresiz olabilir ama Türkiye çaresiz değildir. Geçen yaz dünyada Türkiye saygınlığının zirvesindeydi.

Manevra bile yapılamadığını açıklayan bir hükümetin başı savunma konusunda bizi sorumsuzca beyanlarda bulunmakla suçlayamaz.

Savunma konusunda mesele şudur: Eski savunma kavramıyla gücümüz korunabileceği gibi, yeni duruma göre oluşturulacak yeni bir savunma kavramıyla da Türkiye güçlü kılınabilir. İkisi de NATO'dan ayrılmayı gerektirmez. İkisinden birine karar verip ona göre bir ekonomik politika saptanması zorunludur. Başbakansa böyle bir zorunluluğun ve olanağın farkında bile görünmüyor.

Başbakanlıkta öğrendik ki ancak belli nitelikte birkaç tesisin faaliyeti durdurulmuştur. Anlaşmalar kalktığına göre başka birçok tesislerde faaliyetin neden sürdüğü anlaşılamamıştır. Ona rağmen başbakanın “bütün ortak tesislerde” faaliyetin durduğunu söylemesi gariptir. İnandırıcılıktan uzak tedbirlerle Amerikan Kongresi etkilenemez.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in 11 Ağustos 1975'te Yapılan CHP Parti Meclisi Olağanüstü Toplantısında Yaptığı Konuşmanın Özeti

Türk halkının, demokrasiye sarsılmaz bağlılığı ile rejime yönelen tehlikeleri önleyebileceğine inanıyorum. Fakat Demirel hükümeti, dış politikada, ulusal güvenlik alanında ve ekonomide, büyük tehlikelerle dolu bir yol izlemektedir. Kendimiz hükümet olmadan bu tehlikeleri önleyebilmemiz zordur. Bununla beraber, uyarı görevimizi bütün açıklığıyla yapıyoruz.

Başbakan ve hükümet, Türk ekonomisinin bir darboğaza girdiğini ve en geç önümüzdeki yılın bahar aylarında bir çıkmaza saplanacağını bilmektedirler. Ona rağmen, büyük bir sorumsuzlukla, darboğazı büsbütün daraltacak bir tutum izlemektedirler. Hayati altyapı yatırımlarını ve bazı temel sanayileri ihmal ederek, gösteriş için temel atma uğrunda, azalan kaynakları israf etmektedirler. Döviz darlığı-tehlikeli ölçülere varmışken, ancak istifçilere ve karaborsacılarla yarayacak sorumsuzca bir ithalat politikası izlemektedirler. Döviz darlığı gerçeğini kısa bir süre gözden saklayabilmek uğruna, Türk ekonomisinin yakın geleceğini ipotek altına sokan tehlikeli tedbirler almaktadırlar.

Askeri yardımın kesilmesi ve ambargo kararı, Türkiye'nin ulusal savunmasını yeni bir anlayışla düzenlemeyi ve bunun için yeni bir planlı kalkınma anlayışına girmeyi zorunlu kıldığı halde, hükümet bu yönde hiçbir adım atmamaktadır. Türkiye'de artık planlama işlemez duruma getirilmiştir.

Faaliyetlerinin durdurulduğu söylenen ortak savunma tesisleri konusundaki açıklamalarım dolayısıyla Sayın Başbakan bana çatıyor. ●ysa ben, Parti ve Grup liderleriyle yaptığı toplantıda bir soru üzerine, başbakanın kendi verdiği bilgilere değindim. Bu bilgilere göre, Türkiye'de ancak birkaç elektronik istihbarat tesisinin faaliyeti durdurulmuştur; başka tesisler, o arada ikmal merkezleri ise çalışır durumdadır. Nitekim bugünkü gazetelerimizden öğrendiğimize göre Amerikan basını da bu bilgiyi doğrulamaktadır. Tesisler konusunda Amerika'ya karşı alınan tedbirlere, hükümet, önce Amerikalıları inandırabilmelidir. Amerikalılar inandırılmadıktan sonra tedbirlerin etkisiz kalacağı bellidir.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in 29 Ağustos 1975'te Verdiği Demeç

Kıbrıs Türk temsilcisinin Peru'daki Bloksuz Ülkeler Konferansı'na gözlemci olarak bile kabul edilmeyişi çok üzücüdür. Geçen yıl, daha Federal Devlet kurulmadan, Birleşmiş Milletler'de ve başka toplantılarda Kıbrıs Türklerinin temsili sağlanmıştı.

Çağımızda kurtuluş hareketlerinin öncülüğünü yapmış olan Türkiye, haklı davalarında birçok Üçüncü Dünya ülkelerinin daha anlayışlı davranmalarını sağlayacak bir tutum izleyebilirdi.

Kıbrıs sorununu bir an önce siyasal çözüme ulaştırma gereğini Cumhuriyet Halk Partisi aylardır belirtmektedir. Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin meşru haklarından ve gerçek yararlarından fedakârlıkta bulunmaksızın, uzlaşma ve siyasal çözüm yolunda adımlar atılabilir. Bu adımlar geciktikçe, Kıbrıs Türklerinin sorunları ağırlaştığı gibi, Türkiye de yalnızlaşmaktadır. Fakat kendi küçük meselelerinden Türkiye'nin büyük davalarına eğilemeyen hükümet, bu konudaki hareketsizliğini ve cesaretsizliğini sürdürmektedir.

Görülüyor ki İslâm ülkelerine yapılan ziyaretler de, Türkiye'nin, Kıbrıs konusunu askıda tutmasından ve kararsız bir dış politika izlemesinden doğan sakıncaları gidermeye yetmemiştir. Birçok İslâm ülkelerinin Federe Türk Devleti'ni tanıdığı yolundaki resmi beyanların da asılsızlığı ortaya çıkmıştır.

Peru'daki acı durumdan olsun gereken sonuçların çıkarılacağını umarız.

III

DIŞ SORUNLAR*

* Bu metin ilk olarak Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanmıştır.

Başbakan Bülent Ecevit'in Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denktaş'ı Kabul Sırasında Yaptığı Konuşma*

KTFD Başkanı Sayın Rauf Denktaş'ı Birleşmiş Milletler'den Kıbrıs'a dönüşü sırasında Ankara'da görmekten derin mutluluk duyuyorum.

Bu vesile ile kendisinden BM'deki ve ABD'deki temasları hakkında yararlı bilgiler alacağıma inanıyorum.

Sayın Denktaş'ın buradaki kısa kalış süresi içinde Türkiye ile KTFD'yi ortaklaşa ilgilendiren değişik sorunlar üzerinde ilgili bakan arkadaşlarım kendisiyle görüşmeler yaptılar. Ben de, bugün şu sırada bu olanağı bulmuş oluyorum. Bu arada Sayın Hikmet Çetin'le yaptıkları toplantıda KTFD'nin ve topluluğun ekonomik sorunlarına çözüm bulunmasında Türkiye'nin katkısını süratle ve ivedilikle daha etkinleştirme konusunda da sanırım görüşmeleri oldu. Biz de yeni planı hazırladığımıza göre KTFD'nin ekonomisine yapabileceğimiz katkıları süratle planlama ve uygulamaya geçirme dönemindeyiz. Tabii bu konuda önemli olan KTFD'nin görüşleri istikametinde ve gereksinmelerine uygun olarak bu katkının yapılabilmesidir. İlk

fırsatta bunun için kısa süre içinde bir toplantı yapılacaktır. Şu sırada KTFD'nin siyasal istikrar içinde bulunmasına büyük önem veriyoruz. Çünkü Kıbrıs sorunu önemli aşamalardan geçiyor. Ben inanıyorum ki, Sayın Rauf Denktaş'ın Kıbrıs'tan bir süre ayrıldıktan sonra dönüşü bu bakımdan da yeni bir rahatlatıcı olanaklar sağlanmasını kolaylaştırmış olacaktır.

Kendisine başarılar diliyorum.

Başbakan Bülent Ecevit'in Libya'ya Varışında Havaalanında Basına Yaptığı Açıklama*

Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi Genel Halk Kongresi Genel Sekreterliği üyesi aziz dostum Sayın Abdüsselam Callud'un konuğu olarak gelmekten büyük zevk ve mutluluk duyuyorum. Benimle birlikte gelen Başbakan Yardımcımız Hikmet Çetin ve Dışişleri Bakanımız Gündüz Ökçün, diğer çalışma arkadaşlarım da aynı mutluluğu paylaşıyorlar.

Kardeş Libya halkı ile dostluğumuz çok derin tarihi bağlara dayanmaktadır. Hükümetimiz döneminde, bu dostluk temeli üzerine, günden güne gelişen bir işbirliği yapısı kurmaya başlamış olmaktan kıvanç duyuyorum.

Aziz dostum Abdüsselam Callud'un yaklaşık bir yıl kadar önce Türkiye'ye yaptıkları ziyaret sırasındaki görüşmelerimiz Türkiye ile Libya Cemahiriyesi arasındaki dostluk ilişkilerinde ve işbirliğinde yeni bir aşama oldu. O görüşmede aldığımız kararlar doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Halk Sosyalist Cemahiriyesi arasındaki işbirliği çok ileri boyutlara ulaştı. İlişkilerimiz ve işbirliğimizdeki bu gelişmenin yalnız iki kardeş ulus yararına değil, bütün bölgemizin,

bütün İslâm âleminin ve bütün dünya barışının yararına olduğuna ve olacağına inanıyorum. Bugün başlayacak görüşmelerimizde Türk-Libya ilişkilerinin daha ileri boyutlara varması yolunda yeni adımlar atacağımıza inanıyorum. Kendimizi burada, aynı ailenin bir yuvasında sayıyoruz. Bu vesile ile kardeş Libya halkına tüm Türk halkının içten sevgilerini, halkımızın ve hükümetimizin sürekli başarı, refah ve mutluluk dileklerini sunarım.

LİBYA AJANSI – Sayın Başbakan arzı ederseniz Kıbrıs meselesinin Türkiye ile Yunanistan arasındaki durumu ne dereceye kadar vardırıldığını izah eder misiniz?

ECEVİT – Hükümetimiz geçen yıl işbaşına gelir gelmez, Kıbrıs sorununun toplumlararası görüşmeler yoluyla çözülebilmesini kolaylaştırmak için adımlar atmaya başladı.

Kıbrıs Türk Federe Devleti'ne bu konuda hükümetimiz her türlü desteği sağladı. KTFB Başkanı Sayın Denktaş geçen yılın ilk aylarında somut öneriler öne sürdü. Fakat KTFD'nin ve Türkiye'nin gösterdiği bütün iyi niyetli girişimlere rağmen, maalesef şu âna kadar toplumlararası görüşmelerin yeniden başlamasına Kıbrıs Rum tarafı razı olmadı. Önümüzdeki günlerde bu görüşmelerin başlaması yolunda umut verici bazı belirtiler vardır. Bu umutların gerçekleşmesini dilerim.

Öyle bir dünyada ve çağda yaşıyoruz ki, hele bölgemiz gibi kritik bir bölgede bu tür sorunlar uzun süre askıda kalırsa, buna başkaları da müdahale etmeye başlar. Başkaları müdahale ettikçe de en basit sorunlar bile karmaşıklaşır ve çözümleri güçleşir. O nedenle biz, daha çok gecikilmeden, toplumlararası görüşmeler yoluyla ve Türkiye ile Yunanistan'ın desteğiyle bu soruna hakça bir çözüm bulunmasını istiyoruz. Geçen yıl hükümete gelir gelmez Türkiye ile Yunanistan arasında da sorunlarımızın süratle ve barışçı yoldan çözümünü için girişimlerde bulunduk. Fakat maalesef o konuda da şimdiye kadar somut sonuçlar elde edilemedi. Fakat bu yöndeki girişimlerimizi iyi niyetle ve sabırla sürdürüyoruz.

Başbakan Bülent Ecevit'in Libya Dönüşü Etimesgut Havaalanı'nda Basına Yaptığı Açıklama*

Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi'ne yaptığım gezi programı bir gün daha uzun sürdü. Çünkü bu gezimizde pek çok alanda işbirliğimizi geliştirmek üzere önemli kararlar aldık ve önemli adımlar attık.

Kardeş Libya'da büyük dostluk ve yakınlık gördük. Gerek Libya'nın değerli önderi Muammer El Kaddafi ile gerek aziz dostum Sayın Abdüsselam Callud'la ve diğer devlet yetkilileriyle yaptığımız görüşmelerde her iki ülkenin de geleceklerine daha hızlı ve emin adımla yürüyebilmelerini sağlayacak işbirliği anlaşmalarına vardık. Bu vesile ile gezimin her iki ülke açısından ülkelerimizin yalnız bugünleri değil geleceği açısından da çok yararlı olduğu inancımı belirtmek isterim.

Böylelikle tarihleri bir olan, kültürleri bir olan iki ülkenin geleceği de el ele yönelmeleri yönünden çok umut verici bir örnek verdiğimiz kanısındayım.

Başbakan Bülent Ecevit'in TBMM'de Yaptığı Basın Toplantısı*

Sözlerime başlarken İran'daki gelişmelerle ilgili bazı düşüncelerimi ve dileklerimi belirtmek isterim.

Komşumuz ve dostumuz İran'da yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemin kardeş İran halkına hayırlı olmasını dilerim.

İran'daki iç olayların gelişmesini, Türkiye, başka ülkelerin iç işlerine karışmama kuralına, titizlikle uyarak izlemiştir ve her devletin bu kurala uyması gereğini hatırlatmıştır.

Uzun bir devlet deneyimine sahip olan İran halkının tüm sorunlarını kendi özgür iradesiyle çözebilecek yetenekte olduğu, halkın siyasal erginliğinin bunu sağlayacak düzeyde bulunduğu olaylar içinde kanıtlanmıştır.

Yeni dönemin İran'a yeni bir rejim getireceği bellidir. Yeni dönemi başlatan halk hareketinin demokratik niteliği, öyle sanıyorum ki, kurulacak rejiminin de niteliğini belirleyecektir.

Türkiye ile İran arasında, komşuluğun ötesinde, tarihsel ve kültürel bağlardan ve ortak manevi değerlerden kaynaklanan bir yakınlık vardır.

Hükümetimiz, İran'ın yeni yönetimiyle ilişkilerini, ülkelerimiz arasındaki bu yakınlığa ve geleneksel dostluğa uygun biçimde geliştirmeye özen gösterecektir. İlişkilerimizdeki gelişme, inanıyorum ki, bölge barışı ve huzuru açısından da önemli bir etken olacaktır.

İran'daki yeni yönetime, İran'ın esenliği ve kardeş İran halkının mutluluğu ve refahı yolundaki çalışmalarında başarılar dilerim.

Başbakan Bülent Ecevit'in Yunanlı Gazetecilerden Oluşan Bir Heyeti Kabulü Sırasında Basına Yaptığı Açıklama*

Yunan Basın Heyeti'ni ülkemizde görmekten derin mutluluk duyuyorum. Yunan basınının değerli temsilcileri eski dostum Sayın Lambakis'i, Sayın Bayan Karavia'yı, Sayın Bay Hristomides'i ve Sayın Bay Buzberellis'i ülkemizde selamlamaktan duyduğum mutluluğu belirtmek isterim.

Bu heyetle bulunmakla beraber geçirdiği bir ameliyat dolayısıyla gelemeyen değerli Yunan gazetecisi Bay Grosos'a da geçmiş olsun dileklerimi belirtmek isterim.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine, dostluk bağlarının güçlendirilmesine her iki ülkenin özgür basınlarının katkılarını sağlamaya büyük Türk gazetecisi Abdi İpekçi'nin büyük katkıları olmuştur. Bu konuda büyük girişimleri olmuştur. Şimdi kendisinin o kadar beklediği bu ziyaret sırasında Abdi İpekçi'nin aramızda bulunmaması benim için büyük bir üzüntü nedenidir. Aynı üzüntüyü değerli Yunanlı gazetecilerin de paylaştıklarını biliyorum. Fakat inanıyorum ki gerek kendileri, gerek Türk meslektaşları Abdi İpekçi'nin öncülük ettiği, o kadar önem verdiği bu girişimi başarılı sonuçlara ulaştıracaklardır. Abdi İpekçi ile cinayete kurban gittiği günün sabahında Başbakanlık'ta buluşmuştuk. Kendisiyle son görüş-

memiz olan bu buluşmada Yunanlı sayın gazetecilerin Türkiye'ye yapacakları ziyareti kendisiyle görüşmüştük.

Bundan 17-18 yıl kadar önce yine, değerli Türk gazetecisi Abdi İpekçi ile birlikte o zaman ben de bir gazeteci olarak Yunanistan'a gitmiştik. Ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilere her iki ülke basınının katkıları ilk o toplantıda görüşülmeye başlamıştı. Şimdi aynı diyalogun devamı niteliğinde saydığımız bu girişimlerin de başarısını diliyorum.

Her zaman belirttiğim gibi Türkiye ile Yunanistan arasında gerçek çıkar çelişkileri bulunmadığına, tam tersine iki ülkenin yakın ilişkiler ve işbirliği kurmasında her iki ülkenin, her iki ulusun da yararı bulunduğu inanıyorum.

Buna karşın aramızdaki sorunların şimdiye kadar çözülememiş olmasının nedenlerini daha çok psikolojik nedenler olarak görüyorum. Eğer, iki ülke halkı arasında uygun bir psikolojik ortam oluşturulursa ve karşılıklı güven ortamı oluşturulursa, aramızdaki sorunların çok kolaylıkla çözülebileceğine ve iki ülke arasında yakın işbirliği ve dostluk ilişkileri kurulabileceğine inanıyorum.

Eğer, gerçekten ülkelerimiz arasındaki sorunların çözülmesini güçleştiren başlıca nedenler psikolojik ise bu psikolojik ortamın giderilmesi ve uygun bir ortamın oluşturulması bakımından en büyük katkıyı gazeteciler yapabilirler. Çünkü demokratik ülkelerde basının kamuoyunu oluşturmaya büyük etkisi vardır. O bakımdan ben gerek Türk gazetecilerinin, gerek Yunan gazetecilerinin her iki komşu ülkede dostça ilişkiler ve yakın işbirliği için gerekli ortamı oluşturmaya özen göstereceklerini umuyorum. Ve kendilerinden bunu bekliyorum. Ben de bir eski gazeteciyim. Gazeteci bulunduğum yıllarda Türk-Yunan dostluğu için gerekli ortamın oluşmasına kendim her katkıyı yapmaya özen göstermiş olduğum için şimdi bir siyaset adamı olarak eski meslektaşlarımdan aynı şeyi bekleme hakkını kendimde görüyorum. Ve iki ülkenin basın heyetleri arasındaki bu işbirliğinin, bu diyalogun bu yönde atılmış çok önemli bir adım olduğuna ve mutlaka olumlu sonuçlar vereceğine inanıyorum. Her iki ülke basınının büyük katkılarıyla değerli devlet adamı Yunanistan Başbakanı Sayın Karamanlis'le başlanmış olduğumuz diyalogun da olumlu sonuçlar vermesinin çok kolaylaşacağına inanıyorum.

Başbakan Bülent Ecevit'in Konuk Yunanlı Gazetecilerle Yaptığı Konuşma*

Somut çözümlere ulaşabilmek için iki ülke halkı arasında uygun bir psikolojik ortam yaratmanın taşıdığı önemi biliyorum. Sanırım Sayın Karamanlis de bu görüştedir. Her iki ülkede de demokrasi var ve iki ülkede de kamuoyu ağırlık taşıyor. Dolayısıyla uygun psikolojik ortam oluşturma görevi en az politikacıların yapabileceği girişimler kadar önemlidir. Politikacılar, uygun psikolojik ortam oluşturulmasında gazetecilerin işbirliğine ve katkısına gereksinme duyarlar.

Cumhuriyet Halk Partisi, gerek İnönü'nün liderliğinde gerek ben başkan olduktan sonra, muhalefette iken de, iki ülke arasındaki sorunları duygusallaştırmamaya çok özen göstermiştir. İki ülke arasındaki en bunalımlı dönemlerde bile bir parti olarak sorunları duygusallaştırmaktan sakındık. Duyguları yatıştırabilmek ve daha iyi ilişkilere ve işbirliğine olanak verici ortamı hazırlayabilmek için elimizden geleni yaptık. Bu konudaki önderimiz Atatürk ve İnönü'dür. Onların Türk-Yunan savaşı sırasındaki siyasal konuşmalarını ve demeçlerini okudum. Bütün bu konuşmalarda ve demeçlerde Yunanistan'ı ve Yunanlıları incitici tek bir sözcük görmedim. Savaş sürerken bile,

Yunanistan'la savaş biter bitmez yakın ilişkiler kurabilmek için bütün kanalları açık tutmaya büyük özen gösterdikleri belliydi.

Bu özen dolayısıyla ki, savaşın hemen ardından, Atatürk ve Venizelos, iki ülke arasında yakın ilişkiler ve yakın bir işbirliğini kurabilmişlerdir.

Kamuoyu açısından önem taşıyan unsurlardan biri de, kanımca, iki ülkedeki azınlıkların duygularıdır. ● nedenle, her iki ülke hükümetleri ve basını, azınlıkların, yaşadıkları ülkede kendilerini yurtlarında hissedebilmeleri için ellerinden geleni yapmalıdırlar. Azınlıklar kendilerine eşit davranıldığına inanmalıdırlar. Demokrasi ile yönetilen ülkelerimizde azınlıklar kamuoyu oluşumunda büyük etken olabilirler. Örneğin, Batı Trakya'da yaşayan Türklerin, Türkiye'de çok sayıda akrabaları var. Batı Trakya'daki Türklerin karşılaşacağı eşitsiz veya haksız bir davranış, Türk kamuoyunda derhal tepkilere yol açar.

Sanırım bir ilkeye uymamız gerekiyor. Her iki ülke yönetimleri ve basını insani konuları siyasal konulardan ayırmalıdırlar. Azınlıkların sorunlarını siyasal konular olarak değil, insani konular olarak görmeliyiz. Bu bizim, yönetimde iken her zaman göz önünde tuttuğumuz bir kural olagelmıştır. Örneğin, Rum azınlıkla sürekli yakın temas içinde olduk. Başbakan Yardımcısı Sayın Eyüboğlu'ndan Rum azınlığının tüm sorunları ile ilgilenmesini istedim; her hükümette olabileceği gibi zaman zaman bürokratik güçlkle karşı karşıya gelsek bile bu tür engelleri aşmayı görevimiz sayıyoruz.

Batı Trakya'daki Türklerin, özellikle kamulaştırma ya da arazilerinin satın alınması konusunda birtakım sorunları var. Yaşamaları için büyük ölçüde toprağa bağlı olduklarından, toprak onlar için çok önemli. Gazeteler, iki ülke arasındaki siyasal konular üzerinde dururken bu tür insani sorunlara pek değinmeseler bile, bunlar hem insani açıdan ve hem de kamuoyu açısından büyük önem taşır.

--Kuşşmamızda iki ülke arasında olumlu psikolojik ortamı geliştirme açısından kültür alışverişinin önemine ve karşılıklı eğitim politikalarımızın gözden geçirilmesi gereğine değinmiştik. Basının katkısından ayrı olarak televizyon programları alışverişide iki ülke halkını yakınlaştırmaya yardımcı olabilir.

Ekonomik ilişkiler de çok önemlidir. İki ülke yakın ekonomik ilişkiler içinde olurlarsa ve ekonomik işbirliğini sürdürmekte yaşamsal çıkar görürlerse, siyasal sorunların çözümü için de daha büyük bir baskı oluşur. Türk-Yunan ilişkilerinde bu bakımdan eksiklik vardır. Ticari ilişkilerimiz bulunmakla birlikte, oldukça düşük düzeydedir. Oysa bu ilişkileri kolayca genişletebiliriz. Zamanla daha geniş anlamda ekonomik işbirliği türlerini de düşünebiliriz. Doğru anımsıyorsam bir süre önce, tütün ve kuru üzüm gibi bazı ortak ürünlerimizin dışsatımı ile ilgili tutumlarımızda işbirliğine gitmiştik. Bu alanda da olumlu sonuçlar elde edilebileceği kanısındayım.

İki ülke arasındaki ikili sorunlara gelince... Bunların tek tek ya da parça parça değil, bir bütün olarak ele alınması gereğine inanıyorum. Çünkü iki ülke arasındaki ikili sorunlar bir bütünün, yani Ege'nin öğeleri olduklarından, bunları ayrı ayrı sorunlara bölmek yapay bir yaklaşım olur. İkincisi, aramızdaki tüm sorunlar bir arada ele alınırsa, karşılıklı bir çıkar ve kaygı dengesi sağlanabilir. Ege ile ilgili sorunların her biri tek tek ele alındığında iki ülkeden biri ilerliyor ya da geriliyor gibi görünebilir; oysa Ege ile ilgili sorunlar bir bütün olarak ele alındıklarında, karşılıklı çıkar ve kaygılarda bir denge sağlanabilir. Böylelikle görüşmelerde ve çözüm aramada hareket alanı genişlemiş olur.

Kanımca, iki ülke arasındaki ikili sorunları ve Kıbrıs sorununu ayrı ayrı fakat aynı anda ele almak gerçekçi ve çok olumlu bir davranış olacaktır. Türkiye ile Yunanistan'ın desteği ve teşviki olmaksızın Kıbrıs sorununu çözüme kavuşturabilmek çok zordur. Oysa Yunan hükümeti, görüşmelerimizde ikili ilişkileri Kıbrıs sorunundan tümüyle ayırmak gibi bir düşünce içinde görünüyor. Bu sorunların bir-biri ile karıştırılmaması gereğine ben de inanıyorum, ama bu iki sorun alanı arasında hiç olmazsa psikolojik bir bağlantı vardır. Kıbrıs'ta sorunlar çözülmedikçe iki ülke arasındaki psikolojik ortam bundan olumsuz yönde etkilenir. Yunanistan, diyalogumuzdan Kıbrıs'ı tamamen çıkartmak istiyorsa ısrar etmeyiz, ama bunu gerçekçi bir davranış olarak da görmeyiz. Fakat herhalde, Kıbrıs sorununun, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ikili ilişkileri düzeltip geliştirme yolundaki karşılıklı çabalarımızı engellememesi için de gerekli özeni göstermeliyiz.

Ege ile ilgili sorunlara gelince, Yunanistan'da, bu sorunlar üzerinde anlaşmaya varma arzumuzu, Yunanistan'dan ödün beklediğimiz gibi yorumlayan bir düşünce tarzı var gibime geliyor. Bu doğru bir yorum değil. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle son yıllarda, dünyada denizlerle ilgili ulusal haklar konusunda bazı yeni kavramlar oluşuyor ve denizlere kıyısı olan her ülke kendisini bu yeni kavramlara adapte etmeye, denizlerdeki ulusal haklarla ilgili bu yeni kavramlar karşısındaki durumunu belirlemeye çalışıyor. Denizlere kıyısı olmayan kimi ülkeler bile, bildiğiniz gibi, uluslararası deniz sorunlarına giderek artan bir ilgi gösteriyorlar. Dolayısıyla Türkiye ile Yunanistan'ın Ege ile ilgili karşılıklı ulusal haklarını belirlemeleri ve bu alanda işbirliği olanakları aramaları doğaldır. Sorunun bazı yönlerinin çözümü şimdilik zor olabilir. Bu durumda, hiç olmazsa sorunu geçici süre için aşarak işbirliğine gidebiliriz sanıyorum. Bazı sorunlara şimdilik kesin çözümler getiremiyorsak, iki ülke arasındaki ortamı yumuşatmaya katkısı olacak geçici işbirliği formülleri bulabiliriz. Müttefik olduğumuza göre bu sorunları çözebilmemiz de gerekir. Geçen yıl, Sovyetler Birliği ile kıta sahanlığı sorununu çözebildik.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ikili sorunlarda zaman unsuru çok önemlidir; çünkü sorunlar bir kez askıya alındı mı, sık sık yeni sorunlar ortaya çıkar ve genel sorunlar çözülememiş olduğu için, bu günlük küçük sorunların da çözümü gereksiz yere güçleşir. Kaldı ki, zaman geçtikçe temel sorunların da çözümündeki güçlük artar.

Özen göstermemiz gereken bir nokta da, başka ülkeleri ikili sorunlarımıza karıştırmamaktır. Gazeteci arkadaşlarıma sık sık anımsattığım gibi, yakın tarihimizde Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlara başka ülkelerin karıştığı veya gereğinden çok ilgi gösterdiği dönemlerde bu sorunlar ağırlaşmıştır ve çözümleri güçleşmiştir. Zaman zaman da aramızda gerilimlere ve hatta Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki gibi çalışmalara neden olmuştur. Ama ne zaman iki ulus kendi haline bırakılmışsa, sorunlarını çözmek ve iyi ilişkiler kurmak bakımından büyük yetenekleri bulunduğunu kanıtlamışlardır. Bunun, daha önce de değindiğim bir örneği, yıllar süren acı bir savaştan sonra bile Atatürk'le Venizelos'un iki ülke arasında yakınlaşmayı sağlamak ve çok iyi ilişkiler kurmakta güçlük çekme-

miş olmalarıdır. Bu, başka ülkelerin, kendi sorunlarıyla çok yönlü oldukları için bizim sorunlarımızla fazla ilgilenmedikleri bir dönemde olabilmıştır. Benzer bir durum, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1950'lerde de ortaya çıkmıştır ve Menderes'le Karamanlis, iki ülke arasında, yakınlaşma ve çok iyi ilişkiler kurabilmişlerdir. Bu da, başka ülkelerin savaş sonrası sorunlarıyla gene çok yüklü oldukları ve bizim sorunlarımıza karışmadıkları bir döneme rastlamıştır. Dolayısıyla ülkelerimizin ikili sorunları uluslararası alana çekmekten sakınmaları ve bunları kesinlikle ikili temaslar çerçevesi içinde çözmeye çalışmaları gereğine inanmaktayım.

Bölgemizin öneminin ve bölgemizdeki gerilimlerin hızla arttığı açıktır. Dolayısıyla hiç gecikmeden sorunlarımızı çözmemiz ve işbirliğine gitmemiz, yalnız iki ülkenin değil, tüm bölgenin de ve hatta diyebilirim ki tüm dünyanın da yararınadır.

Bu, ülkelerimizin demokratik ve ekonomik gelişmesi ve toplumsal ilerlemesi için de gereklidir.

Her iki ülkede de demokrasinin yaşaması iyi ilişkilerin bir önkoşuludur. Yunanistan'da demokrasi askıya alındığında, bunu Yunanistan'ın tamamıyla bir iç sorunu olarak görmemize rağmen gene de hiç memnun değildik. Yanıltıcı öz çıkarların dar açısından bakıldığında, o günler Yunanistan'ın uluslararası alanda yalnız kalmış olmasından memnun olmanız beklenebilirdi; ama hiç de memnun değildik. Çünkü kamuoyunun ağırlık taşıdığı ülkelerde, demokratik olmayan bir yönetim işbaşında bulunursa, kamuoyunun dikkatini ve duygularını, yapay olarak yaratılan veya abartılan dış sorunlara çekme eğilimi belirir, o yüzden de gerginlikler hali ile artar. Böyle bir tehlikeye bir ölçüde demokratik ülkelerde de rastlanabilir ama demokratik ülkelerde, kamuoyu ya da özgür basın, bir politikacının veya hükümetin, dikkatleri iç sorunlardan uzaklaştırmak için uluslararası bir sorunu abarttığını ya da istismar ettiğini fark ederse, hükümeti hemen uyabilir; hiç olmazsa uyurma olanağı elindedir. O nedenle inanıyorum ki her iki ülkede de demokrasinin yaşaması iyi ilişkiler bakımından bir güvencedir.

Siyasal sorunlar ve demokrasinin yaşaması, doğal olarak, ekonomik sorunlarla yakından bağlantılıdır. Birkaç yıl önce muhalefette

iken ve çok zor koşullara karşın söylediğim gibi, uzun dönemli ulusal çıkarlarımız karşılıklı güvene ve işbirliğine bağlıyken iki ülkenin birbirlerine karşı silahlanmaları anlamsızdır. İki ülkenin de çabalarını ve düşüncelerini, demokrasiyi güçlendirme ve demokrasi içinde ekonomik kalkınmalarını ve toplumsal ilerlemelerini hızlandırma konularında yoğunlaştırmaları gereğine inanıyorum.

Yunanlı gazetecilerin Türkiye'ye yalnız resmî geziler için veya politikacılarla görüşerek siyasal ortamı yerinde değerlendirmek için değil, ülkemizi diledikleri gibi dolaşmak ve halkla konuşmak üzere de geleceklerini umarım. İnanıyorum ki, Türkiye'de Yunan halkına karşı ne büyük bir iyi duygu ve dostluk birikimi bulunduğunu göreceklere. Bir Türkle bir Yunanlının nerede ve ne zaman olursa olsun bir araya geldiklerinde hemen birbirlerine ısındıklarını çok iyi biliyorum. Aramızda köklü bir çıkar çatışması bulunmadığı ama işbirliğinden sağlayabileceğimiz pek çok yarar bulunduğu gerçeğine bu psikolojik gerçeğin de eklenmesi, yakın ilişkiler için yeterli bir temel oluşturur kanısındayım.

İki ülke arasında dostça ilişkiler kurma gereğine ve olanağına değinirken, daha az etkin sözlerle merhum Abdi İpekçi arkadaşımızın duygularını da yansıttığını biliyor ve Türk meslektaşlarımızla birlikte bu görevi yürütmede sizlere başarılar diliyorum.

SORU – Güneydoğu Asya'daki çatışmaların Balkanlar'da da sonuçları olabilir mi?

ECEVİT – Büyük devletler arasındaki gerilimler belirli sınırları aştığında, etkilerinin ve sonuçlarının yerel kalması her zaman kolay olmaz. Yerel bir sorundan doğacak bunalımın nelere yol açabileceğini kimse önceden kesinlikle kestiremez. Güneydoğu Asya'da şimdi olanlar yerel bir çatışmanın da ötesinde boyutlara ulaşabilir. Dolayısıyla kaygıyla izlememiz gereken önemli bir gelişmedir. Ama bunun Balkanlar'daki sonuçları hakkında somut bir şey söyleyemem. Eminim ki sorumluluk taşıyan tüm devletler, yerel çatışmaları dünya çapında ciddi sonuçlar yaratabilecek sorunlara dönüştürmemek için ellerinden geleni yapacaklardır. Ama onlar da denetimi ellerinden kaçırabilirler.

– *İran'daki çözülme ikili ilişkilerimizi acaba ne yönde etkileyecek?*

– Konuşmamda da değindiğim gibi, bölgemizdeki gerilimler artmıştır. Eskisine oranla şimdi bölgemizin yakın ve uzak geleceği daha belirsizdir. Bunu İran'daki gelişmelerle ilgili bir yorum olarak söylemiyorum. İran'daki gelişmeler İran'ın kendi sorunlarıdır. Yunanistan'la aramızdaki ikili sorunları çözmek bakımından daha çok zaman yitirmememizi gerektiren bir başka neden de Ortadoğu'daki genel durumdur.

– *Karamanlis ile 1978 Martı'nda yaptığımız görüşme sonrasında nasıl değerlendiriyorsunuz?*

– İzlenimim, teknik görüşmelerin yanı sıra Dışişleri Bakanlıkları Genel Sekreterleri arasında sürdürülen görüşmelerin de beklenebileceği kadar yararlı olduğudur. Kendilerine siyasal doğrultu vermediğimize göre, uzmanlarımızın somut sonuçlara ulaşmalarını ya da somut sonuçlar önerebilmelerini bekleyemezdik. Siyasal bakımdan yetkili olmayan kimseler kendilerine siyasal doğrultu verilmedikçe, siyasal sonuçlara ulaşamazlar. Ancak, artık bugün onların çabaları ve değerli çalışmaları sonucu verileri daha iyi tanımlanmış olarak önümüzde buluyoruz ve sanırım ki birbirimizin durumunu ve kaygılarını eskisine oranla daha iyi biliyoruz. Dolayısıyla, bu tür bir pratik açıdan bakıldığında, sürdürülen görüşmeler yararlı olmuştur. Ama siyasal yönlendirme olmaksızın yapabileceklerinin bir sınırı bulunması nedeniyle, uzmanlarımızdan, teknik görüşmelerine süresiz devam etmelerini istemek de hakça bir davranış olmayacaktır.

– *Bölgemizde giderek artan gerilime değindiniz. O zaman Yunanistan'ın tekrar NATO'ya katılmasına niçin karşı çıkıyorsunuz?*

– Yunanistan'ın NATO askeri yapısına dönmesine kesinlikle karşı değiliz. Yunanistan'ın İttifak'a dönüşünü formüle edecek görüşmelere katılmaya hazır olduğumuzu da bildirmiş bulunuyoruz. Ancak Yunanistan'ın İttifak'a geçici bir çözümle dönmesine prensip olarak karşı çıkıyoruz; çünkü öngörülen geçici çözüm, 1974 yazı öncesi fiili düzenlemelere dönülmesi anlamına gelmektedir. Buna, o gün-

den bu yana, olanlar nedeniyle değil, Yunanistan'ın NATO askeri kanadından çekildiği 1974 yazından önce de Ege'deki fiili düzenlemelere zaten itiraz etmekte olduğumuz için karşı çıkıyoruz. Gerçekte, o zaman Yunanistan dışındaki tüm NATO ülkeleri bu fiili düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğinde düşün birliği içindeydiler. Yunanistan, şimdi, o düzenlemeleri canlandırmanın kendi çıkarına olduğunu düşünebilir; ama bir taraf kalıcı bir çözüm yerine geçici bir çözümü tercih ediyorsa, o taraf, kalıcı bir çözüm üzerinde düşün birliğine ulaşmak için yeterli çaba göstermeyebilir. Oysa iki ülkeyi de tatmin edecek kalıcı bir çözüm uzun süre ertelenecek olursa iki ülke arasında ek bir gerilim konusu yaratabilir. Bu, iki ülke arasındaki başka sorunların çözümünü de güçleştirebilir. Gerçi, teknik ve hukuki açılardan, NATO'ya ilişkin Ege sorunları Yunanistan'la Türkiye arasındaki ikili sorunlardan ayrıdır. Ama bunlar ister istemez birbirlerine kenetlenmişlerdir ve birbirleriyle çok yakından bağlantılıdır. Bugün Yunanistan'ın NATO'ya yeniden katılmasını sağlayacak kalıcı bir çözüm üzerinde tartışmaya hazırız. Ama Türkiye ile Yunanistan arasındaki temel ikili sorunlar çözülsünce bu, sanıyorum daha gerçekçi bir yaklaşım tarzı olacak ve NATO sorununu çözmek daha da kolaylaşacaktır. O takdirde NATO sorununun boyutları daha küçülecek ve çözümü hiç de zor olmayacaktır.

Özetlemek gerekirse, Yunanistan'ın NATO'ya dönmesine kesinlikle karşı çıkmadığımızı tekrarlamak isterim. Yunanistan askeri kanat içinde olmadıkça NATO'nun Güneydoğu Kanadı'ndan söz etmenin anlamsız olduğunu biliyoruz. Davranışımız izlenecek yöntem konusuna ilişkindir.

– *Yunanistan'ın NATO'ya dönüşü sorununun ikili sorunlarla bir arada mı görüşülmesi gerektiğini söylüyorsunuz?*

– Hayır, hepsini birlikte görüşemezsiniz. Zira teknik açıdan, hukuki açıdan birbirlerinden ayrıdır. Söylemek istediğim şu ki, diyalog sonucu Türkiye ile Yunanistan arasında Ege ile ilgili temel sorunlar çözülecek olursa, ya da bir çözüme çok yaklaşılmış olursa, NATO ile ilgili sorunun da çözümü çok kolaylaşmış olur. Dolayısıyla bu bir öncelikler konusudur. İki ülke arasındaki temel ikili sorunların çö-

zümünü beklemezsiniz de Yunanistan'ın askeri kanada dönmesi konusunu NATO çerçevesi içinde ele alabiliriz, ama o takdirde kalıcı bir çözüme ulaşmak daha zor olabilecektir.

– *Yunanistan ile imzalanacak bir Saldırmazlık Paketi konusundaki tutumunuz nedir?*

– Birkaç kez belirtmiş olduğum gibi buna karşı değilim, ama belki de buna daha iyi bir ad bulmamız gerekir. Çünkü müttefikler arasında bir saldırmazlık paketi imzalanmasından söz etmek bir çelişki gibi gelebilir. Belki de bundan, iki ülke arasında karşılıklı güveni daha büyük ölçülerde güvence altına alacak, sadece sözünü etmekle kalmayıp güvence altına alacak bir tür siyasal belge olarak söz edebiliriz. Kesinlikle buna karşı değiliz. Ancak, bunu temel sorunlardan ayıramayacağımız açıktır. Bunu barış içinde yaşamak ve işbirliği yapmak yolundaki kararlılığımızın bir simgesi olarak temel sorunlarımızla birlikte ele alabilir ve sonuçlandırabiliriz. Bu, iki ülke arasında uzlaşmayı sağlayacak temel bir yaklaşımın bir parçası olabilir. Herhalde, böyle bir anlaşmayı görüşmeye başlamamıza bir engel yoktur.

– *Yunanistan'ın Ortak Pazar'a katılması konusundaki tutumunuzu sorabilir miyim?*

– Bunu Yunanistan'ın kendi sorunu olarak görüyoruz, iyi şanslar diliyoruz.

Başbakan Bülent Ecevit'in NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı General Haig'le Görüşmesinden Önce Basına Yaptığı Açıklama*

NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı Sayın General Haig'i ve NATO Güney Avrupa Kuvvetleri Komutanı Sayın Amiral Schier'i tekrar yurdumuzda görmekten çok mutluluk duyuyorum. Sayın Haig'in Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanlığı'ndan yakında ayrılacak olması bizi çok üzüyor. Kendisi bu görevinde üstün başarı göstermiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin sorunlarına büyük yakınlık göstermiştir. Kendisinin bu yakınlığını her zaman takdirle anacağız. Aynı zamanda kendisinin ABD'deki kişiliğinden gelen etkinliğini bildiğimiz için her zaman Türkiye'nin sorunlarına anlayışlı bir şekilde yaklaşılmasına katkıda bulunacağına inanıyoruz.

-Sayın General Haig'e ve Sayın Amiral Schier'e sürekli başarılar diliyorum.

Başbakan Bülent Ecevit'in Macaristan Başbakanı Georgy Lazar'la Görüşmesinden Önce Basına Yaptığı Açıklama*

Dost Macaristan'ın değerli başbakanı Sayın Georgy Lazar'ı ve çalışma arkadaşlarını kısaca da olsa yurdumuzda ve başkentimizde görmekten derin mutluluk duyuyoruz.

Sayın Başbakan Kuveyt'e giderken, yolculukları sırasında bizimle görüşmek üzere de bu zamanı ayırdıkları için teşekkür ederim.

Türk halkı Macar halkına karşı büyük dostluk ve yakınlık duyguları beslemektedir. İlişkilerimizi her alanda geliştirebilmemiz bakımından karşılıklı olduğuna inandığım bu dostluk duyguları en sağlam temeli oluşturmaktadır.

Son yıllarda özellikle geçen yıl Macaristan'la ekonomik ve ticari ilişkilerimizde büyük bir hamle yılı olmuştur. Ayrıca, birçok alanda işbirliği olanaklarımızın bulunduğu, 1977 yılında iki ülke arasındaki görüşmelerde saptanmıştır.

Başbakan Sayın Lazar'ın ve değerli arkadaşlarının bu kısa ziyaretleri sırasında işbirliğimizi daha da geliştirme olanakları ile ilgili çok yararlı görüşmeler yapacağımıza inanıyorum.

Bu vesile ile kendilerine yolculuklarının çok iyi geçmesini dilerim.

Başbakan Bülent Ecevit'in Macaristan Başbakanı Georgy Lazar'la Görüşmesinden Sonra Basına Verdiği Demeç

Macaristan Başbakanı Sayın Georgy Lazar'ın Kuveyt'e gidişi sırasında Ankara'ya iki saatliğine uğramasından istifade ederek kendisiyle çok yararlı bir görüşme yaptık. Bakan arkadaşlarımız da konuğumuz olan Macar görevlilerle verimli görüşmeler yaptılar.

Son yıllarda Macaristan'la ekonomik ve ticarî ilişkilerimizde küçümsenemeyecek gelişmeler oldu. Özellikle karşılıklı ticaretimiz geçen yıl çok büyük ölçüde arttı ve Türkiye'nin Macaristan'a dışsatımında önemli değişimler oldu. Ayrıca, bazı teknik ve ekonomik işbirliği olanaklarımız var. Bazı enerji tesislerinde Macaristan'la işbirliğimizden memnunuz ve bunu sürdürmek, genişletmek istiyoruz. Jeolojik araştırmalar konusunda perlit yapı elemanları konusunda, muhtemelen ilâç sanayii, ilâç hammaddesi konusunda işbirliğimiz ve işbirliği olanaklarımız var. Bu ve bunun gibi bazı somut ayrıntılara bu kısa süre içinde değinme olanağını bulduk.

Haziran ayında Macaristan'dan Karma Ekonomik İşbirliği heyeti gelecek. O heyet çalışmalarına da çok verimli bir hazırlık çalışması olanağı bulduk. Sayın Başbakan'la birlikte...

Bu arada planlama teşkilâtlarımız arasında karşılıklı düşünce alış-veriő için temaslarda bulunulmasını kararlaştırdık. Aramızdaki ödeme işlemlerini kolaylaştırmak üzere de yakında bir Merkez Bankası heyetinin Macaristan'a gitmesini kararlaştırdık.

Dediğim gibi, iki dost ülke arasında ve tarihi kültürel bağları olan iki dost ulus arasında yeni işbirliğı olanakları sağılayan bu görüşmeden çok memnunum.

Başbakan Bülent Ecevit'in Türk-Alman Dostluk Heyeti Grubu Başkanı Dr. Erich Mende ve Arkadaşlarını Kabulünden Önce Basına Yaptığı Açıklama*

Türk-Alman dostluk grubunun değerli parlamenter üyelerini ülkemizde görmekten ve ağırlamaktan derin mutluluk duyuyoruz. Türkiye ile Federal Almanya Cumhuriyeti arasında çok yakın dostluk ilişkileri olagelmıştır.

İki ülke arasındaki bu dostluk ilişkileri yalnız devletler arasında ve hükümetler düzeyinde değildir. Her zaman halktan halka bir dostluk anlayışı içinde yürüyegelmiştir.

Bu bakımdan parlamenterlerin bu dostluk ilişkilerine ve işbirliğine geniş katkı olanakları vardır. Ayrıca, son yıllarda Almanya'da geniş bir Türk işçi topluluğunun bulunması da hiç kuşkusuz ve halktan halka ilişkilerimize çok önemli bir yeni boyut kazandırmıştır.

Türkiye çok ağır ekonomik bunalımlar döneminde bile, demokrasisini yaşatabildiğini ve yaşatabileceğini göstermiştir. Siyasal anlamda istikrarını sürdürebileceğini göstermiştir.

Şimdi Türkiye'nin demokratik rejim içinde ekonomik ve sosyal sorunlarını çözebileceğini de kanıtlamak durumundayız. Öyle inanıyorum ki, bu demokrasiye inanan bütün uluslar için büyük önem taőr. Çünkü Türkiye İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana demokrasisini sürekli yaőatabilmiş, gelişme sürecindeki tek ülkedir.

Onun için Türkiye'de demokrasinin yaşamaya devam etmesi ve aynı zamanda ekonomik ve sosyal sorunlarımızın demokratik rejim içinde çözülebileceğinin kanıtlanması bütün dünya için özel bir anlam taşıyacaktır.

Her alanda olduğu gibi ekonomik alanda da Almanya'yla işbirliğine büyük önem veriyoruz.

Hükümetimiz bu işbirliği alanında yeni atılımlar yapılabilmesi için her kolaylığı sağlamaya hazırdır. Değişik partilerden Alman Parlamentoer dostlarımızın da bu gezilerinden iyi izlenimler edinebileceklerini umarım. Ve Türkiye ile Almanya arasındaki işbirliğine çok somut katkıların olacağına güveniyorum.

Başbakan Bülent Ecevit'in Pakistan Eski Devlet Başkanı Zülfikâr Ali Butto'nun İdamı ile İlgili Basına Yaptığı Açıklama*

Pakistan eski Devlet Başkanı Zülfikâr Ali Butto'nun idam edilmesini derin bir üzüntü ile öğrendim. Biz bu idamın gerçekleşmesini önleyebilmek umuduyla girişimlerimizi son günlere kadar üst üste sürdürmüş durumdayız. Bizim bu konudaki girişimlerimiz ve ilgimiz asla Pakistan'ın, dost ve kardeş Pakistan'ın içişlerine karışma gibi bir arzudan, bir eğilimden kaynaklanıyor değildi. Ama, ilke olarak siyaset adamlarının bu şekilde cezalandırılmasının doğru olmadığına inanırız. Öte yandan Pakistan'ın esenliği açısından demokratik ilerleyişini sürdürebilmesinde herhangi bir güçlükle karşılaşmaması açısından da Zülfikâr Ali Butto'nun idam edilmemesinin daha uygun olacağını düşünüyorduk. Bu nedenle girişimlerimizi son günlere kadar sürdürdük. Fakat önlenemedi. Zülfikâr Ali Butto'ya Allah'tan rahmet ve yakınlarına tahammül gücü dilerim.

Başbakan Bülent Ecevit'in Pakistan Eski Devlet Başkanı Zülfikâr Ali Butto'nun İdamı Nedeniyle Bayan Butto'ya Mesajı*

Bayan Zülfikâr Ali Butto,

Ülkelerimiz arasındaki kardeşçe ilişkiler ve sıkı işbirliği için unutulmaz çabalar sarf etmiş olan, eski başbakan, sevgili eşiniz Zülfikâr Ali Butto'nun elim kaybı haberini en derin üzüntüyle öğrenmiş bulunuyorum.

Bu münasebetle eşim ve ben size en içten taziyetlerimizi ve saygılarımızı sunarız.

Bülent ECEVİT
Başbakan

Başbakan Bülent Ecevit'in Suudi Arabistan Maliye ve Ulusal Ekonomi Bakanı Şeyh Muhammed Ebulheyl'i Kabulü Sırasında Yaptığı Konuşma*

Maliye ve Ulusal Ekonomi Bakanı Sayın Şeyh Muhammed Ebulheyl'le ülkemizde buluşmaktan derin mutluluk duyuyorum.

Biz hükümet olarak Suudi Arabistan'la ilişkilerimizi her alanda geliştirmeye büyük önem veriyoruz. Sayın Bakan'ın ülkemize yapacağı ziyareti bu nedenle sabırsızlıkla bekliyorduk. Şimdi bu ziyaret vesilesi ile yapılmakta olan görüşmeler, öyle inanıyorum ki aralarında derin tarihi bağlar bulunan iki dost ülke arasında geleceğe dönük işbirliğinin sağlam bir temel üzerinde gelişmesine yol açacaktır.

Sayın Bakan'ın ülkemizde yapacağı görüşmelere bu umutla bakıyorum.

IV

DIŞ POLİTİKA*

* Başbakan Rüşen Ecevit'in 14 Haziran 1979 günü CHP TBMM Grubu'nda yaptığı konuşma. Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanmıştır.

Değerli arkadaşlarım,

Sayın Altan Öymen'in de açıkladığı gibi, iç yönetmeliğimize göre her istendiğinde değerli Grup üyelerimizin herhangi bir konuda ve o arada elbette dış ilişkilerimiz konusunda genel görüşme isteme olanakları vardı ve vardır. Ayrıca, bu konularda bana ve dışişleri bakanımıza her zaman soru sorulabilir. Kaldı ki, ben, genellikle dış ilişkilerimizle ilgili her önemli aşamada ayrıntılı bilgi vermeyi görev saydım. Bu bilgi sunuşlarım sırasında da, yine iç yönetmelik hükümlerine göre görüşme açılması, soru sorularak veya görüşler belirterek konunun daha ayrıntılı olarak irdelenmesi sağlanabilirdi.

Öte yandan, bilindiği gibi, gerek Millet Meclisi'nde, gerek Senato'daki komisyonlarda, bu konuları daha sürekli olarak ele almak ve istendiği her zaman ben veya dışişleri bakanımızı veya milli savunma bakanımızı, isterlerse başka ilgili bakan arkadaşlarımızı çağırarak konuları birlikte ele almak, görüşmek olanağı da vardır. Bu konuda elbette bize de düşen görevler vardır.

Grubumuzda veya başka parti kurullarımızda her konunun CHP'ye ve Türk demokrasisine kıvanç verici bir açıklıkla ve demokratik anlayışla tartışıldığı bir gerçektir. Çünkü görüşmeler de bunun yeni bir kanıtıdır. Partimizde dün konuşan değerli arkadaşlarımdan birinin kullandığı bir deyiimi izninizle kullanmak isterim. Partimizde dış ilişkiler konusu olmak üzere hiçbir konu tabu değildir. Ancak tabii ulus-

lararası ilişkilerin, dış politikanın özelliklerini ve nasıl bir duyarlılık istediğini bu konularda büyük deneyimi bulunan Sayın Hasan Esat Işık arkadaşım dün belirtmişti. Bu konudaki dikkat dış politika saptanır ve izlenirken gösterilmek gerektiği gibi, elbette parti içi görüşmelerde ele alınırken de gösterilmek gerekir. Çünkü bütün dünya dikkatle (özellikle şu dönemde) CHP'nin kendi içinde bu konuların hatıta iç konuların nasıl ele alındığını izlemektedir ve kendine göre bir takım değerlendirmeler yapmaktadır. Ben, partimizin geleneksel sorumluluk anlayışı içinde bu tür görüşmelerde arkadaşlarımın buna da her zaman gereken özeni göstereceklerine eminim.

En Açık Dış Politika İzleyen Hükümet

Bu arada, önceki gece Genel Yönetim Kurulu'nda yapılan ve başına açık olmayan, daha sonra da hakkında başına bilgi verilmeyen uzun bir toplantımız oldu. Genel Yönetim Kurulu ve CHP'li bakanların katıldıkları bir toplantı oldu. Bu toplantıyla ilgili olarak herhangi bir bildiri veya bilgiyi başına vermeye gerek görmediğimiz halde, bugün bir gazetede, ● toplantıyla ilgili üzücü ve yanlış bir haber gördüm. Güya ben, "Artık parti içi eleştiriler dursun" demişim. Böyle bir şey kesinlikle söylemedim ve söylemem. Parti içi bütünlük üzerinde elbette durdum ve her zaman dururum. Dikkatlerimizin kendi iç sorunlarımız üzerinde toplandığı izlenimini dışarıya vermenin, böylesi ağır sorunlarla, dış sorunlarla, ulusal sorunlarla karşı karşıya olduğumuz bir dönemde sanki o sorunlardan çok kendi sorunlarımızla meşgulumuşuz gibi bir izlenim vermenin doğru olmayacağına değindim. Yoksa parti içi eleştiriler artık durmalı gibi bir söz hiçbir zaman söylemedim, söylemem ve aklımdan da geçirmem, bunu temenni de etmem, dış politika konuları için de temenni etmem.

Parti içi demokrasinin ve eleştirinin CHP'dekinden daha ileri ölçülere vardığı bir başka partiyi sanırım herhangi bir demokratik ülkede bulmak ve düşünmek zordur. Yine sanırım, hükümetimizin izlediğinden daha açık bir dış politika da kolay izlenemese gerektir. Bu bakımdan Sayın Haluk Ülman arkadaşımın dün burada anımsattığı, yıllar önce yazılmış yazılarımda belirttiğim kurallara ve onun da

ötesinde, programımızdaki açıklık kuralına, dış politikadaki açıklık kuralına hükümet sorumluluğu taşıyan bir kimsenin gösterebileceği azami özeni gösterdiğime ve Türk kamuoyuna bu konuda en geniş ölçüde bilgileri zamanında vermeyi görev bildiğime inanıyorum ve bunun gereğini yaptığımı inanıyorum. Tabii eksikim olursa arkadaşlarımın uyarılarını her zaman şükranla karşılarım. Dış politika da açıklığın bir başka erdemi de vardır. Böylesine açık biçimde yürütülen bir dış politika doğal olarak, kaçınılmaz olarak daha tutarlı bir dış politika olur. Çünkü gizlilik içinde yürütülen dış politika da, uluslararası ilişkilerde tutarsızlıklar ve çelişkiler hiç değilse bir süre için belki dünya kamuoyunun veya ulusal kamuoyunun gözünden saklanabilir ama büyük bir açıklıkla yürütülen uluslararası ilişkilerde çelişkiler ve tutarsızlıklar da kendi kamuoyumuzun ve dünya kamuoyunun gözünden saklanamayacağı anında görüleceği için, dış ilişkilerde açıklığın doğal ve kaçınılmaz bir sonucu tutarlılık olmaktadır ve hükümetimiz bu konuya yani, dış ilişkilerde tutarlılığa da büyük önem vermektedir.

Türkiye'ye Güven Kazandıran Tutum

Nitekim geçen yıl, bazı somut örnekleriyle, bütün dünyanın tanık olduğu örnekleriyle gösterdik ki, bizim hükümetimiz uluslararası ilişkiler konusunda Ankara'da nasıl konuşuyorsa, Washington'da da öyle konuşmaktadır, Moskova'da öyle konuşmaktadır, Bonn'da da öyle konuşmaktadır, üyesi bulunduğumuz uluslararası kuruluşlarda hükümetimiz nasıl konuşuyorsa, o kuruluşların dışındaki ülkelerle de sırası geldiğinde tamamıyla aynı şekilde konuşmaktadır.

Bu tutumumuzladır ki, benim gözlemime ve inancıma göre, bir buçuk yıllık hükümet dönemimizde Türkiye küçümsenemeyecek ölçüde güven uyandırmıştır. Bu güveni benim kanıma, izlenimime göre, yalnız değişik başkentlerdeki veya platformlardaki sözlerimizin tutarlılığı ile değil, sözlerimizle tutumumuz arasındaki tutarlılıkla da dünyaya güven vererek uyandırdığımız kanısındayız.

Yine, dış ilişkilerle ilgili olarak hükümetteki sözlerimizin ve tutumumuzun Parti Programı'mıza da, Hükümet Programı'mıza da

kesinlikle uygun olduğu kanısındaım ve bunun birazdan örnekleriyle sıralayacağım bazı sonuçlarını almış bulunuyoruz, uluslararası ilişkilerde. Bu sonuçlarda öyle inanıyorum ki, dış ilişkilerle ilgili olarak programımızda yer alan, Parti Programı'mızda yer alan ve Hükümet Programı'mızda yer alan ilkelerin, kuralların ve doğrultuların geçerliliğini, gerçekçiliğini ve doğruluğunu ortaya koymaktadır.

Bilindiğı gibi, bizim Parti Programı'mızın uluslararasındaki ilişkilerle ilgili bölümünde yer alan ve önemli kurallardan, temel kuralardan biri özellikle bölge ülkeleriyle ve gelişme sürecindeki ülkelerle yakın ilişkilere, birliğine ve dayanışmaya özen gösterilmesidir, önem verilmesidir. Hükümetimiz bu kurala uluslararası ilişkilerinde öncelikle uymaya özen göstermiştir. Aslında partimizin yeni programında açık ve kesin biçimde yer alan bu kural, devletimizin ve partimizin kurucusu olan Atatürk'ün uluslararası ilişkilerinde uyduğı bir temel kuraldır. Hükümetimiz döneminde ● temel kural yeniden canlılık kazanmış, yeniden yaşama aktarılmıştır. Bunun sonucu olarak da, genel olarak bölge ülkeleriyle ilişkilerimizin hiçbir zaman bu bir buçuk yıldaki kadar yaygınlaşmış ve güçlenmiş olmadığını kıvançla söyleyebilirim.

Bölge ülkelerinden yalnız Yunanistan ile aramızda henüz çözülmemiş bazı sorunlar ve belli bir gerginlik sürmektedir. Fakat ● konuda bile gerginlik küçümsenemeyecek ölçüde azalmıştır ve sorunlarımızın çözümü yönünde adımlar atmaya başlanabilecek bir ortamda sanırım büyük ölçüde hazırlanmıştır. Tabii Yunanistan ile bazı sorunlarımız öylesine karmaşıktır ki, derine inmesiyle öyle karmaşıktır ki ve Yunanistan kamuoyunun bazı kesimleri bakımından öylesine bir psikolojik sorun haline gelmiştir ki, Yunan kamuoyunun bazı kesimleri bakımından bu sorunların hemen çözümü beklenemez. Kaldı ki, bu sorunların çözümü için yalnız bir tarafın somut adımlar atması da yetmez. Öbür tarafın da aynı şekilde somut adımlar atmaya hazır ve istekli olması gerekir. Bu koşullar ve güçlükler çerçevesinde öyle sanıyorum ki, aramızdaki sorunların çözümü yolunda da bazı adımlar atılabilecek noktaya, aşamaya gelmiş veya büyük ölçüde yaklaşmış durumdayız.

Dış Ekonomik Konulara Ağırlık Verildi

Bölge ülkeleriyle ilişkilerimizi bu bir buçuk yıllık dönemde geliştirirken, dış ekonomik ilişkilere ve ekonomik dayanışmaya büyük ağırlık verdik. Bölge ülkelerinden büyük çoğunluğuyla aramızda çok sağlam kültür bağları vardır, tarih bağları vardır, duygusal bağlar vardır. Özellikle son zamanlarda Türkiye'nin izlediği politikayla ve hükümetimizin daha da bilinçli ve ileri ölçüde izlediği politikayla bu ülkelerle ilişkilerimizde büyük gelişme olduğu için bu tarihin derinlerine inen bağlarımız da daha çok canlılık kazanmış olmaktadır. Bazı değerli arkadaşlarımızın haklı olarak belirttiği gibi, uluslararası ilişkilerde ulusal yarar, karşılıklı ulusal yarar, ulusal çıkar hiç kuşkusuz çok büyük önem taşır. Bazen uluslararası ilişkilerde tek unsur budur. Hatta bazen değil, genellikle tek unsur budur. Fakat özellikle çağımızda duygusal ve ya psikolojik diyebileceğimiz unsurların da bir ölçüde önem taşıdığı hatta giderek artan ölçüde önem taşıdığı kabul edilmek gerekir kanısındayım. Çünkü çağımızda kamuoyunun uluslararası ilişkilerdeki etkinliği, önemi giderek artmaktadır. Hatta bizim uyguladığımız anlamda demokratik rejimi benimsemiş ülkelerden bile birçoğunda kamuoyunun uluslararası ilişkilerdeki önemi büyük ölçüde artmaktadır. Yine herhalde değerli arkadaşlarımızın kabul edebileceği gibi, giderek artan ölçüde dünyada uluslararası ilişkiler artık sadece devletten devlete diplomatik temaslar yoluyla ele alınan ve yürütülen ilişkiler olmaktan çıkmaktadır. Halktan halka ilişkilerin de buna büyük katkısı olmaktadır. Dolayısıyla, bazı bölge ülkeleriyle aramızda tarihten gelen bağların sağladığı sağlam zemin, elverişli ortam bizim karşılıklı ulusal çıkar dengesine dayanan ilişkileri geliştirmemizi de büsbütün kolaylaştırmış olmaktadır. Bu anlayış içinde biz bölge ülkeleriyle uluslararası ilişkilerimize, özellikle ekonomik ve ticari ilişkilere ve dayanışmaya büyük önem vermiş bulunuyoruz.

Bölgemizde SSCB dışındaki tüm ülkeler bizim gibi gelişme sürecindeki ülkeler sayılabilir. O nedenle, bu ülkelerle aramızda ekonomik işbirliğini ve dayanışmayı geliştirmek özellikle kolay hatta gerekli olmaktadır. Çünkü gelişme süreci içindeki ülkeler arasında bu-

gün belki her zamankinden daha çok çıkar birliğı oluşmaktadır ve bu çıkar birliğı evrenselleşmektedir. Dolayısıyla o ülkelerle, bölgemizdeki gelişme sürecindeki ülkelerle ekonomik işbirliğimizi ve dayanışmamızı geliştirmemize özellikle elverişli bir ortam vardır.

SSC ile de ekonomik yapılarımızın birbirini tamamlayıcı yönleri çok belirgin olduğı için, ekonomik ilişkilerimizi geliştirmekte çok zorluk çekmedik. Yani, Sovyetler Birliğı gelişmiş ülkeler arasında güçlü bir yer tuttuğı halde ve Türkiye gelişme sürecinde bir ülke olduğı halde iki ülkenin ekonomik yapılarının özellikleri, farklılıkları ve bu yapılardaki bazı karşılıklı unsurların birbirlerini tamamlayıcı nitelikleri olması o ülkeyle de, Sovyetler Birliğı'yle de ekonomik işbirliğimizi geliştirmemizi kolaylaştırmaktadır. Bunu daha somutlaştırarak şöyle anlatabilirim. Bildiğiniz gibi, Sovyetler Birliğı gelişme planlarında temel sanayilere, ağır sanayilere belli bir ağırlık vermiştir. Buna karşın, tüketim sanayilerini ikinci planda bırakmıştır ve bunu bir siyasal ve ekonomik tercih sonucu olarak yapmıştır. Buna karşılık Türkiye ise, özellikle İkinci Dünya Harbi'nden bu yana, 1950'lerden bu yana tüketim sanayileri dengesiz denilebilecek ölçüde gelişmiştir. Hükümetimiz işbaşına gelinceye kadar tüketim sanayimizdeki temel sanayilere oranla bu dengesiz gelişmenin bir ciddi yapısal aksaklık olarak görünmesine karşın, biz bazı bölge ülkeleriyle, o arada özellikle Sovyetler Birliğı'yle son bir buçuk yılda geliştirdiğimiz yeni ekonomik ilişkilerle ekonomimizin bu yapısal aksaklığını, dengesizliğini bile bir ölçüde olsun yarara döndürme olanağı bulabildik. Çünkü Sovyetler Birliğı'nde tüketim olanakları ve eğilimleri arttığı ölçüde tüketim mallarını dıştan alma gereksinmesi de belirginleşmektedir. Gerek coğrafi yakınlık bakımından gerek dış ödeme kolaylıkları bakımından Sovyetler Birliğı'nin bu giderek artan istemlerini bizim tüketim sanayimizden karşılama olanaklarımız da giderek genişlemektedir. O kadar ki, son zamanlarda üzerinde ilke anlaşmasına vardığımız ve ekonomik işbirliğı konusu olarak bazı projeler kısmen Sovyetler Birliğı'nin iç pazarındaki tüketim gereksinmesini daha ileri ölçüde karşılamayı amaçlamaktadır.

Ayrıca, yine Sovyetler Birliğı'ne hemen hemen her türlü tarım ürünleri satışı bakımından da çok geniş olanaklarımız vardır. Öte yandan

Sovyetler Birliği'nden bizim alabileceğimiz pek çok yatırım malları ve ara malları bulunmaktadır. Bazı alanlarda Sovyetler Birliği'nden teknoloji alına olanağımız bulunmaktadır. Bu nedenlerle aramızdaki gelişmişlik düzeyi farkına karşın, Sovyetler Birliği ile ticari ve ekonomik ilişkilerimizde de, özellikle hükümetimiz döneminde küçümseemeyecek artışlar yer almıştır.

Bu arada dünyadaki, giderek yoğunlaşan, petrol bunalımı döneminde Sovyetler Birliği'nden yılda üç milyon ton petrol sağlama olanağını, hükümetimiz döneminde elde etmiş bulunuyoruz. Bunun bir milyon 600 bin tonunun bağlantısı da şimdiden yapılmış bulunmaktadır ve bunun bizim için ödeme bakımından kolaylıklar içerdiğini de söyleyebilecek durumdayız. Bugün kendi gereksinmesinin bir bölümünü dışarıdan karşılamak durumunda olan bir ülkenin, o arada Sovyetler Birliği'nin, bir başka ülkeye petrol vermeyi üstlenmesi inandırıcı bir dostluk kanıtıdır, değerli bir dostluk jestidir. Bunu da önemle belirtmek isterim.

Ayrıca Sovyetler Birliği ile ekonomik ilişkilerimizin bir özelliği, bir geleneksel özelliği, Cumhuriyet'in ilk yıllarından süregelen bir özelliği şudur: Sovyetler Birliği Türkiye'de her zaman temel endüstrilerin kurulmasına ve altyapıların gelişmesine katkıda bulunmaya hazır olduğunu belirtmiştir. Bu anlayış içinde biz, enerji ve sulama tesisleri konusunda da, gerek temel sanayiler konusunda, gerek sulama tesisleri konusunda da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ile işbirliğimizde önemli gelişme olanakları sağlamış bulunuyoruz. Hatta önümüzdeki aylarda bunlara yeni ve önemli bazı projeler eklenmesi üzerinde de görüşmeye başlamış bulunuyoruz.

Ayrıca yine komşumuz Sovyetler Birliği ile geçen yaz başlarında yaptığımız görüşmelerde herhangi bir güçlüklerle karşılaşmaksızın iki ülke arasındaki kıta sahanlığı sorununu çözebilmiş olmamız da öyle inanıyorum ki iki ülke arasında, rejim farklarına karşın, üyesi bulundukları bağlaşma (ittifak) sistemleri ayrılığına karşın, oluşan karşılıklı güven ortamının çok inandırıcı bir kanıtıdır. Hemen her ülke bir başka ülkeyle kıta sahanlığı sorununu çözebilmek için yıllarca uğraşmak zorunda kalırken, bizim Sovyetler Birliği'yle aramızda Karadeniz Kıta Sahanlığı sorununu birkaç günlük teknik görüşmeler

sonunda çözebilmiş ve Moskova'ya gittiğimizde siyasal alanda da sonucu başlayabilmiş olmamız öyle sanıyorum ki, bölgesel ilişkilerimizi ve Sovyetler Birliği'yle ilişkilerimizi geliştirmek bakımından önemli bir sonuçtur.

Irak, Libya, İran ve Petrol Sorunu

Diğer bölge ülkeleriyle aramızdaki gelişmelerde de genellikle çok ileri aşamalar yapılmıştır. Örneğin, hükümetimiz kurulduğunda, hatırlarsınız, komşumuz Irak'la ekonomik ilişkilerimiz hemen hemen bir durma noktasına varmıştı ve birkaç ay da öyle kalmıştı. Bunda önemli bir etken, bizden önceki hükümetin parasını nakit olarak hemen ödeme koşuluyla Irak'tan aldığı petrollerin borcunu uzun süre ödememiş olması, daha sonra bu biriken borçlar belli taksitlere bağlandığı halde o taksitleri de zamanında ödenmemiş olmasıydı. Bu yüzden ilişkilerimize anlaşılabilir bir güvensizlik girmişti. Fakat geçen yıl ortalarında bildiğiniz gibi, Irak ile yalnız ekonomik ilişkilerimizde değil her alandaki ilişkilerimizde çok büyük bir canlanma dönemine girdik ve büyük gelişmeler sağladık.

Biz hükümete geldiğimizde aylarca Irak'tan petrol alamaz durumda kaldık. Ayrıca o kadar büyük masraflarla kurulan ve bakımı için de Türkiye'nin omuzlarına büyük yükler yükleyen, Irak'tan Türkiye'ye gelen ve Akdeniz'e ulaşan boru hattı, uzun süre hiç kullanılmaz durumda kalmıştı. Biz bir yandan Irak'tan yeniden petrol akımını sağladık, bir yandan da boru hattını yine devreye soktuk.

Ayrıca, bu yılın ilk aylarında bildiğiniz gibi, Türkiye olağanüstü boyutlara varan bir dış ödeme zorluğuyla karşı karşıya kaldı. Bunun üstünde petrol alımı zorluğuyla karşılaştı. Bu dönem dünyada bağlantısız petrol piyasasında çok yüksek fiyatlarla, alabildiğine yükselen fiyatlarla petrol satma olanağının bulunduğu bir dönemdi. ●na rağmen bizim en sıkışık dönemimizde yaptığımız bir başvuruyu dostumuz Irak kabul etti ve bir süre için ödeme beklemeksizin bize petrol göndermeyi kabul elti ve gönderdi ve biz de şükranla ve kıvançla belirtebilecek durumdayız ki, günü geldiğinde, verdiğimiz sözün günü geldiğinde o biriken borçlarımızı Irak'a ödeme olanağını bul-

duk. Böylece aramızda yeniden canlandırdığımız karşılıklı güven ortamını daha da geliştirmiş olduk.

Ayrıca, komşumuz Irak ile ekonomik işbirliğine ağırlık vermeyi, bazı projeleri ortaklaşa ve hatta üçlü işbirliğiyle, teknoloji ile ileri gitmiş bazı ülkelerle üçlü işbirliği anlayışı içinde ele almayı ilke olarak kararlaştırdık.

Öte yandan, yakın dostumuz Libya ile ilişkilerimizde hükümetimiz görev başına geldikten sonra çok büyük bir canlanma oldu. Hatta son Libya ziyaretimizde, bu iki dost ve kardeş ülkenin gelişme çabalarını bir anlamda birlikte planlama anlamına gelebilecek bazı işbirliği anlaşmaları da imzaladık. Daha da sevindiricisi, bu yeni imzaladığımız anlaşmalar kâğıt üzerinde kalmadı, bunlardan birçoğu şimdiden işlemeye, uygulanmaya başladı. O arada sevinerek belirtebilirim ki, Libya ile son gezimde yaptığımız savunma sanayii konusundaki işbirliği anlaşmasında da somut sonuçlar şimdiden alınmaya başlandı. Ayrıca, Libya'dan petrol konusunda her zaman anlayış görmekteyiz.

Öte yandan, İran ile ilişkilerimizi ve işbirliğimizi sıkılaştırma yolunda bazı adımlar atılmaya başlanırken bildiğiniz gibi, İran'daki olaylar oldu. İran'da rejim değişikliği oldu ve İran'daki bu olaylar ve rejim değişikliği sırasında Türkiye bu komşu ve dost ülkeye beslediği iyi niyetin çok inandırıcı kanıtlarını verme olanağını buldu ve Türkiye ile İran arasında bizim görüşümüze göre yakın ekonomik işbirliği ve dayanışma için çok elverişli bir ortam oluştu. Son günlerde gazetelerden izlemiştir. Dışişleri bakanımızın son İran gezisi sırasında bu ortamı şimdiden küçümsenemeyecek ölçüde değerlendirilmeye başlandı. O arada da şükranla belirtmek isterim ki, son ayların gelişmeleri nedeniyle İran'da petrol üretimi dünya için sorun yaratacak ölçüde azaldığı halde, bu yıl için İran bize 500 bin ton ham petrol, 200 bin ton *fuel-oil* vermeyi kabul etti, bunun bağlantısı yapıldı. Ayrıca, dışişleri bakanımızın ziyaretinden sonra ham petrol alımına 300 bin ton daha eklenmesi kararlaştırıldı, böylelikle bu yıl içinde İran'dan alacağımız ham petrolün 800 bin ton gibi küçümsenemeyecek bir miktara vardığını söyleyebilecek durumdayız. Spot alımlar piyasasının başını alıp gittiği bir dönemde bu tür

bağlantıları yapabilmenin önemini herhalde değerli arkadaşlarım takdir buyururlar.

Diğer Arap, İslâm ve Afrika Ülkeleriyle İlişkiler

Öte yandan, bütün Arap ve İslâm ülkeleriyle ilişkilerimizde gözle görülür, elle tutulur canlılık belirtileri, gelişme belirtileri görülmektedir. Suudi Arabistan ile ilişkilerimiz çok sıkılaştı ve bildiğiniz gibi, Suudi Arabistan Türkiye'ye uygun koşullarla kredi vermeyi kabul etti; bunun üstüne bazı yeni olanakların da sağlanabileceğini umuyoruz. Şimdiye kadar hemen hiç ilişkimiz bulunmamış olan Birleşik Arap Emirlikleri'yle yakın ilişki içine girdik, burada bir büyükelçilik açtık ve gerek petrol gereksinmemiz gerek ekonomik işbirliği bakımından hem Suudi Arabistan'la, hem Arap Emirlikleri'yle, ayrıca dostumuz Kuveyt ile artan ilişkilerimizin de gittikçe geniş olanaklar sağlayacağını ve bölgesel işbirliğinin ve dayanışmanın sonucunu ve sevindirici kanıtlarının belirtilerini oluşturacağını umuyorum.

Ayrıca, dostumuz Ürdün ile ilişkilerimizde, komşumuz ve dostumuz Suriye ile ilişkilerimizde ve ekonomik işbirliğimizde birazdan rakamlarla da belirleyeceğim gibi çok büyük gelişmeler oldu. Bu arada aramızda sıkı tarihsel, kültürel ve duygusal bağlar bulunan Cezayir, Tunus ve Fas ile ilişkilerimizi yeniden canlandırma dönemi-ne girdik. Bu ülkelerle de her alanda ve o arada özellikle ekonomik alanda işbirliğimizi daha ileri boyutlara vardırabilmek için somut atılımlar aşamasına ulaştık. Bununla da kalmadık, hükümetimiz döneminde Türkiye ilk kez Afrika'ya açılmaya başladı. Hem kurtuluş hareketlerine daha etkin biçimde destek olarak, hem de ticari ve ekonomik işbirliği olanaklarını araştırma yoluyla Türkiye ilk kez Afrika'ya, yani Afrika'nın Akdeniz ülkeleri dışında kalan ülkelerine de geniş bir açılma dönemine girdi. Bu arada bazı teknik ve ticari heyetlerimiz birçok Afrika ülkelerini dolaştılar ve küçümsenemeyecek olanaklar bulunduğunu saptadılar. O arada bir petrol üretici ülke olan Nijerya ile petrolü de içermek üzere geniş kapsamlı ekonomik ve ticari ilişkiler ve işbirliği oluşturabilecek noktaya varmış bulunuyoruz.

Yine bölge ülkeleriyle ilişkilere önem veren politika doğrultumuzda Balkan ülkeleriyle ve bazı Doğu Avrupa ülkeleriyle ticari ilişkilerimizde ve ekonomik işbirliğimizde önemli gelişmeler oldu. Bu sıkışık dönemde, dünya petrol bunalımı döneminde, *fuel oil* ve mazot konusunda Romanya'dan büyük yakınlık gördük. Ayrıca komşumuz Bulgaristan bir petrol üreticisi ülke olmadığı halde son haftalarda yaptığımız görüşmeler sonucunda bize ayda 20 bin ton motorin vermeyi kabul etti.

Sosyalist ülkelerle ve Balkanlar'daki ve Doğu Avrupa'daki sosyalist ülkelerle ve Sovyetler Birliği ile ve İslâm ve Arap ülkeleriyle ilişkilerimizdeki ve çok yönlü işbirliğimizdeki, bu gelişmeleri sağlarken birbirimizin içişlerine doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir biçimde karışmama ilkesine karşılıklı büyük özen gösterdik ve bu özen gösterildiği sürece rejim ayrılıklarının veya bağlaşma (ittifak) ayrılıklarının, işbirliğine bir engel oluşturamayacağını birlikte kanıtlamış olduk.

Dış Pazarlar ve Üretim Sorunları

Ayrıca son aylarda Uzakdoğu ve Güneydoğu Asya ülkeleriyle ilişkilerimize de yeni bir canlılık getirmek üzere girişimlerde bulunmaya başladık. Bütün bu girişimlerimizin, sonucu olarak Türkiye son bir buçuk yıl içinde dış pazar sorununu büyük ölçüde çözmüş bulunmaktadır. Hem de dünyada pazar sorununun giderek artan güçlüklerle karşılaştığı bir dönemde Türkiye'nin kendi bölgesinde dış pazar sorununu büyük ölçüde aşabilmiş olması sanırım küçümsenemeyecek bir başarıdır. Nitekim büyük ölçüde bölge ülkeleriyle ilişkilerimizi geliştirmemiz sayesinde Türkiye geçen yılın büyük ekonomik darboğazlarına karşın dışsatım gelirlerini bildiğiniz gibi yüzde 30'un üstünde artırıma olanağını bulmuştur.

Artık Türkiye için dış ekonomik ilişkiler ve dış ödemeler dengesi bakımından bir pazar sorunundan pek söz edilemeyecek bir aşamaya varmış bulunuyoruz. Bu sanırım küçümsenemeyecek bir aşamadır. Sorununuz artık pazar sorunu değildir, üretim sorunudur. Birçok tarımsal ürünlerimizi ve birçok sanayi ürünlerimizi üretebildi-

ğimiz kadar sunabilecek ölçüde dış pazar olanağını son bir buçuk yıllık girişimlerimizde elde etmiş bulunuyoruz.

Eğer sağladığımız son döviz olanaklarıyla, kredi olanaklarıyla bu yıl umduğumuz gibi üretim darboğazını da bir ölçüde aşabilirsek, sakladığımız yeni dış pazar olanaklarıyla Türkiye'nin dışsatımında yeni atılımlar da yapabileceğimize kesinlikle inanıyorum.

Özellikle katlı kur sistemiyle yeni saptanan kurlar, bizim sağladığımız bu dış pazarlara daha büyük ölçüde açılmanızı pek çok alanda kolaylaştıracaktır. Özellikle sanayi ürünleri alanında ve şimdiye dek maalesef dışsatımınızda önerimli bir yer tutmayan yaş meyve ve sebze alanında dışsatım olanaklarınızı ve döviz geliri sağlama olanaklarınızı büyük ölçüde artıracaktır. Böylelikle başta Ege gibi, Akdeniz gibi uzun mevsimli bölgelerimiz olmak üzere, Türkiye'nin hemen her yerinde yetişen ve bazısı dünyanın belki en güzel sebzeleri ve meyveleri olan sebzelerimizi ve meyvelerimizi de yeni saptadığımız kurların sağladığı olanaklarla, yani 1 dolar, 47 lira 10 kuruş karşılığında büyük ölçüde satabileceğimize inanıyorum. Bu dışsatımı yaş meyve ve sebze dışsatımını uçakla yapmak üzere gereken hazırlıkların da son aşamasına varmış durumdayız.

Daha geçen yıldan meyve dışsatımı yoluyla küçümsenemeyecek miktarda, birçok sanayi ürünlerimizden sağladığınızın çok üstünde, döviz geliri sağlamaya başlamış bulunuyoruz. Ayrıca üzerinde bir yıldır ısrarla durduğumuz bir dal da, yani bölge ülkelerine, hatta Afrika ülkelerine mühendislik ve müteahhitlik hizmetlerini sunma bakımından, gerek özel sektör yoluyla, gerek kamu hizmetleri yoluyla bu hizmetleri sunma ve hem o dost ülkelerin gelişmesine katkıda bulunurken, hem de Türkiye'ye döviz sağlama, işsiz yurttaşlarımızı iş olanakları açma bakımından da küçümsenemeyecek atılımlar yaptık. Bunlardan bazılarının sonuçlarını şimdiden alıyoruz. Bazılarının sonuçlarını da önümüzdeki aylarda daha somut olarak alabilecek noktaya gelmiş durumdayız.

Hükümetimiz döneminde yapılmaya başlanan bir başka atılım, uluslararası ulaşım konusundadır. Türkiye tarihte bir kez daha çok önemli bir transit ülkesi durumuna gelmiştir. Fakat bu duruma gelmiş olmanın olanaklarını yeterince değerlendirememiştir. Son yıllar-

da ve yapay olarak, suni olarak, Avrupa ile Ortadoğu arasındaki transit yolu başka yönlere kaçmaya başlamıştır.

Türkiye gibi haritaya bakıldığında Avrupa ile Ortadoğu arasında, Avrupa ile Asya arasında bir köprü konumu taşıdığı açıkça görülen bir ülkenin, uluslararası ticaretin çok arttığı bu dönemde transit ülkesi olma olanağını gereği gibi değerlendiremeyişi, bu olanağı gitgide elinden kaçırmaması çok acıydı. Biz, bazı bölge ülkeleriyle bu konuda da temaslara ve işbirliğine başladık. Özellikle bu konuda aramızda çok sıkı bir çıkar birliği bulunan Bulgaristan'la konuyu ayrıntılarıyla ele almış bulunuyoruz. Şimdiden şunu sevinerek söyleyebileceğim ki, Türkiye kısa sürede yalnız kara taşıtlarının Trakya'dan gelip Ortadoğu'ya gitmesi anlamında bir transit ülkesi olma durumundan çıkacaktır. Aynı zamanda bir uluslararası transit ülkesi olarak Karadeniz limanlarını da çok büyük ölçüde değerlendirebilecektir. Bununla ilgili olarak da görüşmelerimiz çok olumlu bir aşamaya varmıştır.

Bağlantısızlar ve Bağımsızlık Hareketleriyle İlişkiler

Bağlantısız ülkelerle aramızdaki yakınlaşma, dış ekonomik ilişkilerdeki bu çok yönlü dışa açılışımızla kendiliğinden ve doğal olarak sağlıklı bir gelişme içine girmiştir. Bazı değerli arkadaşlarımız bu bağlantısızlarla biçimsel ilişkilerimizin ilk adımı umulan noktaya varamamış olmasını bir eleştiri konusu yaptılar. Tabii haklarıdır bunu eleştirmek... Ama takdir buyururlar ki, esasen bağlantısızlarla ilişkinin biçimsel yönü açısından aşılması söz konusu olmayan bazı sınırlar vardır. Çünkü adı üstünde söz konusu devletler bağlantısızdır; biz ise bir bağlaşmanın, ittifakın üyesiyiz. Tabii o sınırları göz önünde tutarak girişimlerde bulunduk, ama işin bu biçimsel yönü bence büyük önem taşımamaktadır. Bu ülkelerden birçoğuyla, genellikle yeterince gelişmemiş veya gelişme sürecindeki ülkelerden oluşan bu ülkelerden birçoğuyla ekonomik işbirliğimizin, dayanışmamızın gelişmesi aramızda giderek artan ölçüde sağlam ve sağlıklı bağlar oluşturmaktadır; genel olarak dış ilişkilerimiz de bu ülkelerden birçoğuna her zamankinden daha çok güven vermektedir.

Bilindiği gibi, bir süreden beri dünyada bir yeni ve hakça ekonomik düzen oluşturma çabaları başlamıştı. “Kuzey-Güney diyalogu” diye de adlandırılan ve büyük ölçüde Birleşmiş Milletler çerçevesi içinde yürüyen bu arayışın içinde Türkiye’nin önemli bir yeri ve işlevi olabileceği halde, hükümetimiz göreve gelinceye kadar bu Kuzey-Güney diyaloguna, yani gelişmiş veya gelişme sürecindeki ülkelerin yeni bir dünya ekonomik düzeni aramak üzere açtıktan diyaloga Türkiye büyük ölçüde seyirci kalmıştı, hiçbir katkıda bulunma yoluna girmemişti. Oysa hükümetimiz görev başına gelir gelmez Türkiye’nin bu konudaki ağırlığını, etkinliğini duyurmaya başladık ve Kuzey-Güney diyalogunda, yeni ve hakça bir ekonomik dünya düzeni arayışında artık Türkiye, görüşü aranır, sözü, düşüncesi ağırlık taşır bir ülke durumuna gelmiştir. Türkiye bu arayışa kendi katkısını yaparken kendine özgü bir yaklaşımı da, Parti Programı’mıza ve Hükümet Programı’na uygun biçimde getirmiştir. Yani, “Bu diyalogun gerçeklik kazanabilmesi, somut ve hakça sonuçlar verebilmesi için önce gelişme sürecindeki veya azgelişmiş ülkeler kendi aralarında bölgesel gruplar halinde sıkı bir işbirliği ve dayanışma sürecine girebilmelidirler; ancak oradan alacakları, öyle bir işbirliğinden ve dayanışmadan alacakları güçle ve hızla bu diyalogda belli bir ağırlık edinebilirler” demiştik. Bu konudaki girişimlerimiz böyle bir yaklaşıma dayandığı için dünyada özellikle ilgi çekmektedir.

Ayrıca ulusal bağımsızlık hareketlerini daha açık ve inandırıcı biçimde destekleyişimiz de dünyada, özellikle bağlantısız ülkeler arasında Türkiye’nin saygınlığını giderek artırmaktadır. Bu konuda dünyada hükümetimiz döneminde uyandırdığımız güvenirliliğin ve saygınlığın üzerinde durmaya değer bir yeni kanıt da şudur: Bildiğiniz gibi, henüz çözüm aşamasına ulaşamamış, bütün dünyanın ilgisini çeken bağımsızlık hareketlerinin başta gelenlerinden biri Namibia hareketidir. Birleşmiş Milletler çerçevesinde bunun için bir Namibia Konseyi kurulmuştur. Şimdi son haftalar içinde Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı’nda, UNCTAD’da, Birleşmiş Milletler çerçevesindeki Namibia Konseyi’ni temsil etme görevi, bu konsey tarafından Türkiye’ye verilmiştir, Türkiye’nin Birleşmiş Milletler’deki baş temsilcisine verilmiştir. Bu da bu konuda, o arada Kü-

zey-Güney diyalogunda Türkiye'nin nasıl bir ağırlık kazandığını gösterir. Öte yandan, dünyadaki yine çok önemli bir bağımsızlık ve kurtuluş hareketi niteliğini tanıyan Filistin halkının mücadelesiyle ilgili olarak da Türkiye artık sadece sözde kalan davranışlar aşamasını geride bırakmıştır. Bu konudaki anlayışını ve yaklaşımını çok daha açık, kesin ve inandırıcı biçimde ortaya koyduğu gibi, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Türkiye'de bir büro açmasını da beklediğini söyleme noktasına varmıştır.

Yine bu tutarlı ve inandırıcı tutumuyla ve başta İslâm ve Arap ülkeleri olmak üzere bölge ülkeleriyle her türlü ilişkiye ve işbirliğine öncelik verici yaklaşımıyla Türkiye, İslâm Konferanslarında da çok anlayış ve destek görmeye başlamıştır. Son İslâm Konferanslarında Kıbrıs konusunda yayınlanan kararlar bunun açık birer belirtisidir, kanıtıdır.

Ambargo Sorunuyla Kıbrıs Sorununun Ayrılması

Rejim ayrımı gözetmeksizin bölge ülkeleriyle ve bağlantısız ülkelerle ilişkilerimizi programımıza uygun olarak böylesine yaygın biçimde ve böylesine hızla geliştirirken, bağlaşıklarımızla, yani müttefiklerimizle ilişkilerimizi de ihmal etmedik, tam tersine bu alanda da hükümetimiz döneminde önemli ve olumlu gelişmeler sağlandı. Herhalde değerli arkadaşlarım kabul buyururlar ki, bu bağlaşıklarımızla ilişkilerimizi hükümete geldiğimizde iyi bir noktada devralmamıştık. Tam tersine ilişkilerimizin bir hayli bozulduğu ülkeler vardı. Fakat bu ilişkiler hükümetimiz döneminde giderek artan bir ölçüde düzelmeye başladı. Bunun en somut kanıtlarından biri bizden önce üç yıl yürürlükte kaldığı halde Amerika Birleşik Devletleri tarafından Türkiye'ye uygulanan savunma araçları ve gereçleri ambargosunun biz hükümete geldikten birkaç ay sonra kalkmış olmasıdır.

Dün konuşan değerli arkadaşlarımızdan bazıları Amerika'nın ambargonun kaldırılmasıyla Kıbrıs sorunu çözümü arasında bağlantı kurmaktan vazgeçemediğini söylediler, bu doğrudur. Fakat Amerika'yı bundan vazgeçirmek, herhalde arkadaşlarım da kabul ederler ki, bizim için kolay değildir, tek başına bizim elimizde değildir, hat-

ta Amerikan yönetiminin de elinde olmayabilir. Çünkü Amerikan dış politikasıyla iç politikası birbiriyle iç içedir. Bunun aldatıcı yönleri olabilir, bazı arkadaşlarımızın değindiğı gibi, yani sırf lobilerin etkisi dolayısıyla Amerika bu ambargoyu sürdürmemiş olabilir. Yönetimlerin bir bilinçli kastı da bulunmuş olabilir (bunu dün bazı arkadaşlarımızın değindiğı bir varsayım olarak belirtiyorum), ama herhalde arkadaşlarımız gerçekçi olarak kabul ederler ki, öyle bir kasıt olmasa bile, Amerikan iç ve dış politikasının karmaşıklığı, iç içeliğı nedeniyle genel olarak Amerika ile ilişkilerimizde bazı sorunlarla her zaman karşılaşacağız. Bizim hükümetimiz döneminde bu sorunlar ve güçlükler ancak göreceli olarak hafifletilmiştir. Türkiye Amerika’da bir lobisi olmadığı halde Amerikan kamuoyuna ve Kongre’sine kendi sorunlarını bir ölçüde olsun daha iyi anlatabilir ve kabul ettirebilir duruma gelmiştir. Buna karşılık ambargonun katkısıyla ilgili karar Kongre’den çıkarken hazırlanan ve kabul edilen metin bizim beğendiğimiz, istediğimiz bir metin olmamıştır. Daha önce bu konuda Amerika’ya görüşlerimizi bildirdiğimiz gibi, karar metni çıktıktan sonra da bu konudaki kaygılarımızı bürün açıklığıyla belirttik; dün bu konuyu eleştiren arkadaşlarımızın burada söyledikleri kadar, belki daha açık olarak belirttik.

Burada bence önemli olan şudur: Türkiye Amerika’dan böyle bir istekte bulunurken, “Ambargo işiyle veya bizim ikili ilişkilerimizle Kıbrıs sorununun birbirine karıştırmamalısınız” derken, önce kendisinin öyle bir yaklaşım içine girmesi gerekirdi. Çünkü kendisi de aynı bağlantıyı kurduğu takdirde, “Amerika kuruyor madem, ben de kuruyorum” dediğı takdirde Türkiye’nin yaklaşımı bence yeteri kadar tutarlı ve inandırıcı olamazdı. Bunu daha muhalefettyken de söylüyordum; bildiğiniz gibi ve partim içinden de hiçbir itiraz gelmemişti. Diyordum ki, “Biz hükümete geldiğimiz takdirde kendi yaklaşımınız, tutumunuz açısından iki konu arasındaki bağlantıyı koparacağız. İki sorunu birbiriyle bağlantılı olarak kabul etmeyeceğiz.” Nitekim bu sözümüze uygun bir tutum içine girdik. Bu yüzden Türkiye’de çok kaygı duyanlar oldu. Bizim saflık ettiğimizi, bizim çok riskli bir girişimde bulunduğumuzu düşünenler ve açıklayanlar oldu. Bunu kasıtlı olarak söyleyenler olduğu gibi, iyi niyetle bu kuşku

duydukları için söyleyenler de oldu. Ama birkaç ay sonra ortaya çıkan gelişmeler bizim bu kendi kendimizle tutarlı tutumumuzun aynı zamanda sonuç verici bir tutum olduğunu da gösterdi.

Bu tutumumuzu nasıl uygulamaya geçirdik? Dedik ki, “Biz Amerika ile ikili ilişkilerimizle Kıbrıs sorunu arasında bağlantı kurulmasını doğru bulmuyoruz. O arada Kıbrıs sorunu ile ambargo sorunu arasında bağlantı kurmuyoruz. Siz kendi zihninizde ve yaklaşımınızda bu bağlantıyı kurmayı sürdürseniz bile biz bunu koparıyoruz ve Amerika ile ilişkilerimiz konusunda bir gelişme beklemeden, ambargonun kalkmasını beklemeden Kıbrıs sorununun çözümü yolunda adımlar atılmasını destekliyoruz. Aslında bu adımları atmak Kıbrıs Türk toplumunun, Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin yetkisiydi; fakat tabii Türkiye ile Kıbrıs toplumu arasında çok sıkı bir dayanışma bulunduğu için, yarar bağları bulunduğu için, Türkiye iki unsur arasında bağlantıyı kabul ettiği sürece, yani ambargo ile Kıbrıs sorunu arasındaki bağlantıyı kabul ettiği sürece, Kıbrıs Türk Federe Devleti de Kıbrıs sorununun çözümünde somut adımlar atabilmekte belli bir zorluk çekiyordu. Biz bu bağlantıyı kendi yaklaşımımız açısından koparmakla aslında Kıbrıs Türk Federe Devleti’ne de kendi iyi niyetini, yapıcılığını ortaya koyabilmesi bakımından geniş bir olanak, serbestlik ve esneklik sağlamış olduk. Ondan sonradır ki, Kıbrıs Türk Federe Devleti geçen yıl nisan ayında Kıbrıs sorununun çözümü için bazı somut önerilerle ortaya çıktı. Kıbrıs Rumlarının ve bütün Yunanlıların dünya çapında açtıkları kampanya belli bir psikolojik etki gösterme aşamasına gelmeden önce Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Sayın Waldheim, bilindiği gibi, dünya kamuoyu önünde Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin bu önerilerini “somut ve geniş kapsamlı ve özlü” olarak nitelendirmişti. Böylelikle artık Kıbrıs Türkleri veya Türkiye Kıbrıs sorununun çözümünü engelleyen bir tarafmış gibi görünmekten kurtuldu, engellenmenin ve gecikmenin sorumluluğu Kıbrıs Rum denetiminin üzerinde ve bir ölçüde de Yunanistan’ın üzerinde kalmış oldu ve Rum lobisinin, Rum ve Yunanistan kampanyasının, dünya kamuoyunu etkileme yolunda gösterdiği bütün çabalara karşın da yarattığımız bu olumlu izlenim büyük ölçüde devam etti.

Bir değerli arkadaşımız, bundan kısa bir süre önce Lefkoşe’de Denктаş’la Kipriyanu’nun Sayın Kurt Waldheim’le bir araya geldikleri toplantıda, Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin nisan ayındaki önerilerinin esas alınmamış olunmasını bir geriye dönüş olarak yorumladı. Ben-
ce bu yorum doğru değildir; geçerli değildir. Arkadaşıım izin verir-
se, şunun için geçerli değildir. Çünkü Kıbrıs Türk Federe Devleti hiç-
bir zaman, “İlle benim açıkladığım, sunduğım bu öneriler zemini
üzerinde, bu öneriler çerçevesi içinde görüşmeler yapılmalıdır” de-
memiőtir. Tersine, uzun süredir Rum tarafı, “Türkler önerilerini ge-
tirsın, öyle görüşelim” diyorlardı. Onun üzerine Türk tarafı da, “Buy-
run işte beklediğiniz önerilerimizi getirdik” dediler. Hemen arkasın-
dan şunu eklediler: “İsterseniz bu öneriler üzerinde görüşmeye baş-
larız, isterseniz bu önerileri yok farz edersiniz, otururuz masa etra-
fına meseleleri görüşürüz” dediler. Bunun için son aşamadaki top-
lumlararası görüşmeler yolunda atılan ilk adımın Nisan 1978’de açık-
lanan Kıbrıs Türk önerileri çerçevesi içinde başlamamıő olması bir
geriye dönüş değildir. Buna karşılık, o öneriler Kıbrıs sorununa çö-
züm arayışının yeni bir sürece girmesini sağlamıştır ve bunun etki-
leri, izleri birçok alanda kendini göstermiştir.

Bu Kıbrıs sorununa ve son 10 maddelik anlaşmaya birazdan sıra-
sı geldiğinde ayrıca değineceğim. Önemli olan şu ki, biz bu yaklaşı-
mımızla ambargo sorununu, Kıbrıs sorunundan ayırdık, Türk-Ame-
rikan ilişkilerini Kıbrıs sorunundan ayırdık; Amerika henüz büyük
ölçüde ayıramadı. Ama artık bu ayırmayıőın, bu bağlantıyı sürdürü-
őün sorumluluğu herhalde Türkiye’nin üzerinde değildir. Sonuç ne oldu?
Bize, bazı çevrelerce, “Siz ambargo ile Kıbrıs sorununu birbirinden
ayırırsanız ambargo kalkmaz” dendi, fakat bizden önce üç yıl kaldı-
rılmayan ambargo, biz işbaşına geldikten birkaç ay sonra kaldırıl-
dı. Bu da birkaç ay gibi kısa bir süre içinde bizim iyi niyetli ve tutar-
lı yaklaşımımızın doğruluğunu, geçerliliğini kanıtlamıőtı oldu.

Ortak Savunma Tesisleri

Ambargo kalkınca biz, ambargo konuduğu için çalışmalarına ara-
verilmiş bulunan ortak savunma tesislerinden bir kısmının yeniden
çalışmasına izin verdik. Geçici bir anlaşmayla ve yepyeni koşullar-

la, Türkiye'nin bu ortak tesisler üzerindeki denetim yetkisini büsbütün artıran ve etkinleştiren koşullarla izin verdik ve bu koşulları da tek yanlı olarak kendimiz kararlaştırdık ve dünyaya açıkladık, uygulamaya koyduk. Amerika Birleşik Devletleri de bu koşullara uydu.

Bildiğiniz gibi, aslında faaliyetine ara verilmiş olan tesislerden sadece ikisi ortak tesis olarak açıldı, ötekiiler Türkiye'ye devredildi. Ayrıca, bu yeniden çalışmasına izin verilen tesisler için koyduğumuz, kendi hükümetimizin tek yanlı kararıyla koyduğumuz kurallar, koşullar daha önce faaliyetine ara verilmemiş olan İncirlik Tesis'i'ne de uygulanmaya başladı. Bu çok önemliydi. Çünkü İncirlik Tesis'i elektronik gözleme tesisi değil, daha çok bir harekât tesisi niteliğinde idi. Biz Türkiye'nin denetimini belirgin biçimde artıran kuralları İncirlik Tesis'i'ne de uygulamaya başladık ve bunun Türkiye açısından ve bölge güvenliği ile barışı açısından çok olumlu sonuçları bölgemizde son aylarda yer alan olaylar sırasında görüldü. Türkiye'nin bu tesis üzerindeki denetim hakkını etkin biçimde kullanmaya ne kadar kararlı olduğu somut belirtileriyle görüldü ve bu, bölgemizde Türkiye'ye duyulan güveni büsbütün artırdı. O aşamada da, "Siz daha Amerika'nın Türkiye'ye yapacağı yardımın ne olacağını bilmeden bu tesislerin yeniden çalışmasına izin verdiniz, ihtiyatsızlık ettiniz" diye eleştirenler oldu. Bu eleştirilerden bir kısmı hiç kuşkusuz iyi niyetli idi. Ama o konuda da biz kendi tutarlı ve iyi niyetli davranışımızın sonucunu kısa sürede ve büyük ölçüde aldık inancındayım.

Nitekim son zamanlarda bildiğiniz gibi, Amerika'nın Türkiye'ye savunma ve destek yardımının ambargo öncesine göre iki katına çıkması ve bunun 50 milyonluk bölümünün de hibe olarak yapılması prensip olarak kararlaştırıldı. Yani Amerikan yönetimi bu konuda siyasal karar aldı ve bu kararını Kongre'de de etkin biçimde savunmayı başladı. Şimdiden Kongre'de de bunun bildiğiniz gibi sonuçları alınmaktadır.

Salt II Konusu

Salt II Anlaşması'yla ilgili olarak Amerika'nın bize yaptığı başvuruyu ve buna bizim yanıtımızı bütün açıklığıyla sizlere anlattım ve kamuoyuna sundum.

Bildiğiniz gibi, Amerika Birleşik Devletleri'nden bize bu yönde istekler geldi. Salt II'nin, stratejik silahların sınırlandırılması ile ilgili ikinci anlaşmanın, uygulanabilmesinde nükleer silah denemelerinin karşılıklı denetiminin yaşamsal önem taşıdığını, Orta Asya'daki denemelerle ilgili olarak bu denetimi etkin biçimde yapabilmek için belli araçlarla donatılmış uçakların Türkiye üzerinde uçuşlar yapmasına gerek duyulduğunu, bunun için bizden izin istediklerini bildirdiler. Biz, "Bu Türkiye ile Amerika arasındaki bir sorun değildir. Amerika Birleşik Devletleri'yle Sovyetler Birliği arasında bir sorundur. Bu sorunu siz evvela kendi aranızda çözün" dedik. "Eğer Türkiye'den Salt II'nin başarısına bir katkı bekleniyorsa, böyle bir katkı beklenmediğinde ve bizden beklenen katkının anlamında ve amacında anlaşmaya taraf olan iki büyük devletin bir anlayış birliği içinde olduğunu görelim, kararımızı ondan sonra veririz" dedik. Bir karar da açıklamadık. Buna önemle değinmek isterim, herhangi bir yanlış anlama olasılığına karşı, özellikle Senato'da Adalet Partisi tarafından yapılan bazı konuşmalar üzerine, bunu vurgulamak isterim. Biz, "Eğer Sovyetler Birliği ile aranızda bu konuda bir anlaşmaya varırsanız biz bu uçuşlara izin veriyoruz" da demedik. "Ancak ondan sonra bu konuyu yetkili kurullarımızda görüşürüz" dedik. "Milli Güvenlik Kurulu'muzda görüşürüz. Hükümette görüşürüz" dedik. "Yasal bakımdan gerekiyorsa Büyük Millet Meclisi'nde görüşürüz" dedik. O gerekli olmasa bile ve yasal zorunluluk olmasa bile.

"Önemli bir ulusal sorun olduğu için Parlamento'daki başka gruplarla, parti gruplarıyla ve öteki gruplarla, görüşürüz ve ondan sonra kararımızı veririz" dedik.

Bu arada şunu açık ve kesin olarak belirtmek isterim ki, Amerika'dan bize böyle bir öneri geldiğinde henüz Türkiye'ye Batı'da kimin ne ölçüde yardım yapacağı veya yapıp yapmayacağı belli olmadığı halde, biz Amerika'nın Türkiye'ye yaptığı bu başvuruyu, Türkiye'ye yönelttiği-bu isteği, aramızda bir pazarlık konusu haline getirmeyi aklımızdan geçirmedi. Bunu hiçbir zaman aklımızdan geçirmeyeceğimizi de Amerikalı dostlarımıza söyledik. "Çünkü" dedik, "bu bizim ikili ilişkilerimizi ilgilendiren bir sorun değildir. Bu bir dünya sorunudur, insanlığın geleceği ile ilgili bir sorundur. Buna bizden katkı bekliyorsanız şu koşullarla yapmayı düşünebiliriz. Ama ikili iliş-

kilerimizle ilgili olmadığı için bunu, aramızdaki yardımlaşma, ekonomik işbirliği, savunma işbirliği konusunda terazide kendi kefemi-ze koyacağımız bir ağırlık olarak değerlendirmeyiz, bunu aklımızdan geçirmeyiz” dedik. “Sizden de aynı şekilde davranmanızı bekliyoruz” dedik. “Türkiye’ye yapılacak yardımlar konusunda, Batı’dan gelebilecek yardımlar konusunda veya sizin Türkiye’ye yapacağınız yardımlar konusunda bunu bir pazarlık unsuru olarak değerlendirmeyeceğinizi umuyoruz. İkisi arasında bir bağlantı kurmamanızı bekliyoruz” dedik. Ve şunu sevinerek belirtecek durumdayım ki, Amerika da şu âna kadar bizim bu beklentimize uygun bir davranış izlediğinin somut kanıtlarını vermiştir.

Değerli arkadaşlarım,

Dün bazı konuşmacı arkadaşlarımız, bizim bu konuda, “Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri kendi aralarında bir amaç ve anlayış birliğine varınsınlar” dememizi yadırgar gördüler.

Başka herhangi türden bir sorunla ilgili olsaydı bu yadırganabilirdi. Ama aslında, Salt süreci, dünya tarihinde, insanlık tarihinde ilk defa görülen bir süreçtir. Birbirinin birçok bakımlardan karşıtı olan iki ülke, insanlığın geleceğini tehdit eden nükleer silahların sınırlandırılması konusunda, hatta kendi müttefiklerini aşarak, bir ölçüde de kendi kamuoylarının hiç değilse bir bölümünü aşarak, bir önemli anlaşmaya varıyorlar. Bu dünyada yeni bir oluşum. Dolayısıyla dünyadaki eski geleneksel oluşumlarda uygulanan kurallardan, eski gelenekleşmiş oluşumlar karşısında takınılan tavırlardan daha değişik bir tavır takınmanın uygun olacağını düşündük; bu düşüncemi hâlâ koruyorum.

Bu belirgin sorunun ancak Salt II Anlaşması’na taraf olan iki büyük devlet arasında bir anlayış birliğine bağladıktan sonra Türkiye’de ele alınabileceğini, karar konusu olacağını söylememiz, Türkiye’nin içişlerine başkalarını karıştırmak anlamına kesinlikle gelmez. “Çünkü siz aranızda anlaşırsanız biz bunu yapmaya mecburuz veya yaparız” demedik. “Evvla anlaşılıyor musunuz, anlaşmıyor musunuz onu görelim, eğer anlaşıyorsanız o zaman kararımızı veririz” dedik. Kim verecek kararı?.. Biz vereceğiz. Egemen bir devlet olarak Türkiye verecek. Onun hükümeti verecek; hukuken gerekiyorsa onu Bü-

yük Millet Meclisi verecek. Bu bakımdan bizim egemenliğimize ve yetkilerimize bir müdahaleyi davet etmiş olmamız gibi bir durum kesinlikle söz konusu değildir.

Cumhuriyet Senatosu'nda Adalet Partisi adına son günlerde yapılan konuşmalarda ileri sürülen bir sav da, tamamıyla yanlıştır. Biz bu konuda Sovyetler Birliği'ne, "Sizin görüşünüz nedir?" diye de sormadık. Amerika bizim görüşümüzü sordu söyledik, bildiğiniz yanıtı verdik. Sovyetler Birliği ile ne yaptık? Bu konuda Amerikalılara söylediğimizi, kendi kamuoyumuza ve dünya kamuoyuna söylediklerimizi, bilgi olarak Sovyetler Birliği'ne de söyledik. "Ne düşünüyorsunuz?" demedik. "Bu konuda Amerikalılara ne yanıt vereceksiniz?" de demedik, böyle bir soru sormadık. Çünkü kanımızca böyle bir soruyu sormak bize düşen bir görev değildi. Amerika sordu mu, sormadı mı, onu da şu âna kadar bilmiyoruz ve, "Sordunuz mu, sordunuzsa ne yanıt aldınız?" diye Amerika Birleşik Devletleri'nden öğrenmek için bir girişimde bulunmak gereğini de duymuyoruz, çünkü bunu da kendi üstümüze bir görev saymıyoruz.

Sayın Işık'ın, genel görüşme açılışın mı, gündeme alınıp alınmasın mı konusu görüşülürken yaptığı konuşmada ve dünkü konuşmasında şu izlenimi edindim: Sayın Hasan Esat Işık, bizim bu yaklaşımımızı doğru bulmaz veya sakıncalı bulur tarzda bir ifade kullandılar. Oysa ben bu konularda ve genellikle uluslararası ilişkiler konusunda, savunma konusunda hem görüşlerine, hem bilgisine ve deneyimine büyük önem verdiğim Sayın Hasan Esat Işık'ın bu konuda herhangi bir tereddütü olduğunu daha önce bilmiyordum. Oysa olsaydı bilmem gerekirdi. Çünkü her ne kadar bu U-2 konusunda, denerim uçuşları konusunda Amerika'nın bize başvurması Sayın Hasan Esat Işık'ın Milli Savunma Bakanlığı'ndan ayrılışından sonraya rastlar ise de, daha önce şöyle bir gelişme oldu: Ben neler olabileceğini sezerek, dünyada neler olabileceğini sezerek, hükümete gelişimizden birkaç gün sonra, geçen yıl başlarında, bizim davetimiz üzerine Amerika Dışişleri Bakanı Sayın Vance Türkiye'ye geldiğinde daha genel bir çerçeve içinde bu sorunu masaya kendim getirdim. Önceden değerli arkadaşlarımla, ilgili bakan arkadaşlarımla, Sayın Dışişleri Bakanı'mızla, Sayın Milli Savunma Bakanı'mızla Genelkur-

may'ımızla görüşerek, danışarak getirdim. Ve kendilerinin de hazır bulunduğu görüşmeler sırasında bunu ortaya koydum. "Salt konusundaki gelişmeleri biz olumlu karşılıyoruz. Ama eğer bu konuda Türkiye'den ileride bir katkı beklenecek ise, o katkı konusunu da yapacağımız yeni anlaşmada ele almanız ve iki tarafın bunda bir anlayış birliği içinde bulunmaları iyi olur" dedik.

Amerikalı dostlarımızın da, "Şimdiye kadar bunu düşünmemiştik, üzerinde düşünelim" yanıtını aldık ve son aylarda yapılan başvuruya kadar da bu konuda Amerika'dan bir görüş almadık. O nedenle söylüyorum ki, bu konuda Sayın Işık'ın bir tereddütü olduğunu bilseydim, bunu daha geçen yıl başlarında öğrenme olanağını elde ederdim.

NATO ve Yumuşama Dönemi

Şimdi Amerika'yla ilişkilerimizden tekrar NATO konusuna dönmek isterim kısaca. Dedğim gibi, hükümetimiz bu bir buçuk yıllık dönemde yalnız, rejimleri ve bağlaşıkları ne olursa olsun, bölge ülkeleriyle Türkiye'nin ilişkilerini ve işbirliğini geliştirmekle kalmadı, aynı zamanda, kendi bağlaşıkları ile (müttefikleri ile) ve üyesi bulunduğu bağlaşma sistemiyle ilişkilerini de büyük ölçüde düzeltti ve geliştirdi. Bunun sonucu olarak yalnız NATO'da çok önemli ve etkin yer tutan Amerika Birleşik Devletleri'yle ilişkilerimizde karşılıklı saygıya dayanan bir işbirliği daha somut biçimde gelişmeye başlamakla kalmadı, aynı zamanda Türkiye'nin NATO içindeki önemi daha ileri ölçüde söz konusu olmaya başladı. Öyle ki, yaklaşık bir yıldan beri Türkiye'nin ekonomik sorunları ve savunma sorunları da NATO'nun gündeminde ön planda yer alır hale geldi. Gerçi bu konuda NATO'nun, bir uluslararası kuruluş olarak, sorunlarımıza doğrudan çözüm getirebilmesini beklemek zordu, hatta büyük ölçüde olanaksızdı. Ama NATO'nun geçen mayısta Washington'da yüksek düzeyde yapılan toplantısından bu yana ve ondan önceki teknik çalışmalarından bu yana Türkiye'nin ekonomik sorunlarını ve savunma sorunlarını gündeminin en başlarında tutar hale gelmiş olmasının lehimize dolaylı bazı uluslararası etkileri oldu. Herhalde son olarak OECD çer-

evesinde oluşan Türkiye'ye yardım operasyonunun bu aşamaya gelmesinde NATO'nun bu ilgisinin de küçümsenemeyecek bir dolaylı etkisi oldu.

NATO ile ilişkilerimizde böyle bir düzelmeyi sağlarken Hükümet Programı'mızdan da, Parti Programı'mızdan da hiçbir ödün vermedik. Tam tersine, bir yandan NATO dışı ülkelerle programımız doğrultusunda ve bence Türkiye'nin yararına da, dünya yararına da uygun biçimde ilişkilerimizi geniŐletir ve geliştirirken bir yandan da NATO içindeki sorunlarımızı çözmeye baŐladığımızda ve düzeltici adımlar atmaya baŐladığımızda tutumumuzu, niyetlerimizi açık açık belirttik. Dedik ki, "Biz artık NATO'daki üyeliğimizi ve ortak güvenliğe katkımızı, değişen dünya ve bölge koşullarına uygun biçimde ve kendi değişen ekonomik koŐullarımıza uygun biçimde yeniden değerlendireceğiz. Bu değerlendirmeyi yaparken, dünyanın artık bir soğuk savaş döneminde değil, bir yumuşama döneminde olduğunu göz önünde tutacağız ve göz önünde tutmakla da kalmayacağız, Türkiye'nin jeopolitik durumunun, konumunun bize yüklediği sorumluluğu ve işlevleri değerlendirerek bu yumuşamaya kendi ulusal katkımızı da yapacağız. Bunları Washington'daki NATO toplantısında açıkça söyledim. "Artık Türkiye, yesi bulunduğu NATO'nun kanat bölgesindeki bir sivri u olarak hareket etmeyecektir. Dünya, bloklaŐmasının yumuŐaması sürecine girmiştir, uluslararası ilişkilerde yumuşama sürecine girmiştir. Biz NATO yeliğinin bize getirdiği işlevleri yerine getirirken aynı zamanda bölgemizdeki ve dünyadaki yumuşamaya da katkımızı yapacağız."

Son olarak Strasbourg'da yaptığım konuşmamda bu yaklaşımımızı daha açık seçik söyledim. Batılı dostlarımıza açıkça Şunu belirttim: "Sizler yumuşama süreci yolunda ilerlerken, Türkiye, hem de çoğu İkinci Dünya Savaşı'ndan, Kore Savaşı'ndan kalmış silahları omzunda taŐıyarak, elinde soğuk savaş yıllarının sancağını tutan bir sınır bekçisi drmunda bekleyemez" dedim.

Hiçbir tutumumuzu saklamadık, hiçbir niyetimizi saklamadık. Bu yizden de dünyada, bazı arkadaşlarımızın kaygı duyduğu gibi g duruma düŐmedik; tam tersine, Türkiye'nin saygınlığını ve güvenirliliğini artırdık. NATO içinde durumumuzun bundan bir buçuk yıl n-

cesine oranla kıyaslanamayacak kadar güçlü oluşu, Amerika'yla ilişkilerimizin bundan bir buçuk yıl öncesine oranla kıyaslanamayacak kadar her alanda sağlıklı oluşu sanırım bunun somut kanıtlarıdır.

Biz uluslararası ilişkilerdeki yumuşamaya kendi katkımızı yaparken aynı zamanda bu yumuşama sürecinin (detant sürecinin) niteliğini ve çerçevesini de gücümüzün yettiğince değiştirmeye başladık. Çünkü değerli bir arkadaşım, dün çok doğru bir şey söyledi. "Bu uluslararası ilişkilerde yumuşama denen şey aslında Amerika Birleşik Devletleri'yle Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerde bir yumuşama sürecidir. Dolayısıyla Avrupa çerçevesinde, hem de Türkiye'yi dışarıda bırakmak üzere, Ortadoğu'yu dışarıda bırakmak üzere, Avrupa çerçevesinde bir Doğu-Batı ilişkilerinin yumuşamasıdır" dedi. Çok doğrudur. Fakat biz, bu yumuşama sürecine kendi katkımızı yapmaya başlamakla yumuşamanın bu anlamda önce çerçevesini, sonra içeriğini değiştirmeye başladık. Bu yönde son zamanlarda başka bazı somut adımlar atılmasına ilişkin düşüncelerimizi de açıklamaya başladık. Örneğin, Strasbourg'da Avrupa Konseyi'nde yaptığım konuşmada açıkça şunu söyledim: "Biz karşılıklı ve dengeli kuvvet indirimini çalışmalarını destekliyoruz. MBFR denilen ve Orta Avrupa'da kuvvetlerin karşılıklı ve dengeli indirimini öngören çalışmaları destekliyoruz ama yeterli bulmuyoruz." Karşılıklı ve dengeli kuvvet indiriminin geçerlilik ve gerçeklik kazanabilmesi için daha geniş bir çerçeveye yayılması Avrupa'nın ve iki ittifak sisteminin tümünü kapsar duruma gelmesi gerekir anlamına gelen düşüncelerimizi ifade ettim.

Değerli arkadaşlarım,

Biz bir yandan NATO dışı ilişkilerimizi geliştirirken, bir yandan da NATO'da kalmakla ve kalacağız demekle ne bir çelişkiye düşüyoruz, ne de kendimizi veya başkalarını aldatıyoruz. Pek çok NATO devleti bizden yıllarca önce sosyalist ülkelerle, o arada Varşova Paktı üyesi ülkelerle ilişkilerini hatta işbirliğini geliştirmeye başlamıştır. Teknik alanda, ekonomik alanda, uzay çalışmalarında geliştirmeye başlamıştır. Uzayda neredeyse birlikte çalışmaya başlamışlardır ki, bu çalışmalar insanlığın geleceğini ilgilendiriyor, dünyanın geleceğini ilgilendiriyor. Hepsi bir araya gelerek, uluslararası kuruluşları bir yana

bıraktığımız takdirde ve ticari bankalardan yardımları bir yana bıraktığımız takdirde ve Batılı olmayan bazı ülkelerin de katkısı ile bize 900 küsur milyon dolarlık ortaklaşa bir kredi yardımı paketi oluşturan Batı ülkelerinden bazıları, bu miktarın çok daha fazlasını kredi olarak tek tek bazı Varşova Paktı üyesi ülkelere sağlamaktadırlar. O nedenle hiçbirinin bizi bu konuda eleştirmeye, “İkili oynuyorsunuz, çelişkili davranıyorsunuz” demeye hakkı yoktur. Gerçi bunu diyen bazı gözlemciler, yazarlar vardır ama ben hiçbir sorumluluğunu bilen Batı devlet adamından Türkiye’ye bu yönde bir eleştiri veya tariz yöneltildiğini görmedim. Çünkü böyle bir eleştiri veya tarizin çok haksız olacağını o devletlerce izlenegelen tutum bakımından bir çelişki olacağını elbette bu sorumlu devlet adamları bilmektedirler. Bizden önceki hükümetler döneminde ve özellikle bir buçuk yıldır bizim hükümetimiz döneminde, bir kısmı Varşova Paktı üyesi olan sosyalist ülkelerle ekonomik, teknik birliğimizi geliştirme yolunda biz bu kadar adım atmışken, hâlâ birçok Batılı NATO üyesi devletin bu bakımdan bir hayli gerisindeyiz.

Türkiye’nin Barış İçin Kullanılacak Etkinliği

Aynı zamanda bizim İslâm ülkelerine, Arap ülkelerine açılışımıza karşı bu konuda yöneltebilecek eleştiriler de son derece haksız olur. Bu eleştiriye yönelten yabancı basın organları vardır, gerçi biliyorum. Hatta açığa vurmasalar bile içlerinde bundan tedirgin olabilecek devlet adamları, siyaset adamları da bulunabilir Batı’da, ama hiçbirinin bu konuda bize söz söylemeye hakkı yoktur. Çünkü o kadar derin tarihsel ve kültürel bağlarımız bulunan İslâm ve Arap ülkeleriyle son bir buçuk yıllık çabamızdan sonra geliştirmiş olduğumuz ekonomik işbirliğinin düzeyi bile hâlâ bugün bazı Batı devletlerinin o ülkelerle yıllar boyu geliştirmiş oldukları ekonomik ve teknik işbirliğinin çok gerisinde kalmaktadır. Bu nedenle de Türk hükümetinin ve devletinin bir çelişkiye düştüğünden, bir tutarsızlığa düştüğünden söz edilebilir, ne de herhangi bir Batılı müttefikimiz veya dostumuz bu konuda Türkiye’ye bir eleştiri veya bir kuşku yöneltme hakkına sahip olabilir.

O hakka sahip olmasalar da, bu kuşkuyu duymuyorlar mı? Elbette duyuyorlar. Çoğu duyuyor. Ama bu kuşkuyu duyarken bile inanıyorum ki, haksızlık ettiklerini biliyorlardır. Kuşku duymaları da doğaldır, çünkü şunu öteden beri seziyorum; 1974'teki hükümet görevimizde de sezdim, son aşamada da seziyorum ki, bazı Batılı devletler veya çevreler Türkiye'yi Orta-Doğu'dan ayırarak bu bölgeyle ilişkilerini sürdürürebilmeyi tercih ederler. Türkiye ile ayrı, öteki Orta-Doğu ülkeleriyle ayrı ilişkiler kurmayı tercih edebilirler. Türkiye'nin bu bölgede bir ölçünün ötesinde etkinlik kazanmasını istemeyebilirler. 1974 Kıbrıs olayından sonra Batı'sıyla, Doğu'suyla, Kuzey'iyle, Güney'iyle dünyanın Türkiye'ye bakışı çok değişmiştir arkadaşlarım. Türkiye'nin dünyadaki önemi çok başka türlü değerlendirilmeye başlanmıştır. Bunun sonucu olarak Türkiye'ye yalnız yıllarca savunma araçları ve gereçleri ambargosu uygulanmamıştır. Adı konmamış olmakla birlikte, ekonomik ambargolar da uygulanmıştır. Bunlar çağımızın gerçekleri, bunu kiinseye kızarak söylemiyorum. Yalnız Türkiye değil, bu bölgede böylesine kritik bir dünyada, bütün çıkarları çelişen güçlerin böylesine yaşamsal önem verdikleri bir bölgede bölge dışı ülkeler herhangi bir bölge ülkesinin bir ölçüden daha çok önem ve etkinlik kazanmasını kolay kolay içlerine sindiremezler. Bunu çağımızın bir gerçeği olarak değerlendirmeliyiz. Aslında bölgemiz sorunlarının, bütün girişimlere karşın gitgide çözümünü kolaylaştıracak yerde, çözümünü zorlaştır duruma gelmesinin de nedeni bölge dışı ülkelerin bölgemizle böylesine yakından ilgilenmeleri hatta bölgemize böylesine karışma eğilimi içinde bulunmalarıdır. Çünkü bölgemizin sorunları zaten karmaşık sorunlar, bölgemizin sırf bölge ülkeleri karşı karşıya kalmış olsalar bile, karmaşık ve zor sorunlar. Bir de bölge dışı devletler bu sorunlara karıştırlar mı; tabii hepsi kendi çıkar hesaplarıyla ve kendi sorunlarıyla birlikte işin içine girmiş oluyor ve sorunlar büsbütün çözümü zor duruma geliyor. Oysa aslında yalnız bölge ülkeleri için değil, bütün dünya için en sağlıklı yaklaşım, bölge ülkelerinin kendi aralarında bölge sorunlarına çözüm arama olanağını bulabilmeleridir ve buna inanmış olmalarıdır. Ben, sevinerek görüyorum ki, daha ihtiyatlı olmak için şimdilik şu deyimii kullanayım, sevinerek seziyorum

ki, bölge ülkelerinde bunun bilincine varma eğilimi artmaktadır. Özellikle son aylarda, İran'da olup bitenlerden sonra, sanırım bütün bölge ülkeleri artık görüyorlar ki, bölgemizde hiçbir ülke bölge dışı bazı ülkelere veya devletlere dayanarak bu bölgede kendi ulusal yararlarını koruyamazlar veya kendi sorunlarını çözemezler. Bu anlaşılmıştır. Bu anlaşıldığından beri bölge ülkelerinde biz kendi sorunlarımızı kendi aramızda çözme olanağını acaba bulabilirmiyiz diye bir arayışın, bir düşünce sürecinin başladığını seziyoruz. Bu süreç girildiği andan itibaren de bölgemizde gözler öncelikle Türkiye'ye çevrilmektedir. Neden? Çünkü Türkiye'nin belli bir devlet deneyimi vardır ve bu kadar önemli, kritik bir dünya bölgesinde jeopolitik bakımdan en önemli yeri de Türkiye tutmaktadır. Ayrıca, sanırım artık bütün dünya anlamış olmalıdır ki, Batı'da, Doğu'da, Kuzey'de, Güney'de ve Ortadoğu'da Türkiye hiçbir zaman bu kritik ve önemli jeopolitik mevkiinin kendisine sağladığı olanakları veya işlevleri sorumsuzca kullanma eğilimi içinde olmamıştır.

Yalnız bu hükümet değil, Türk ulusu da bu eğilim içinde değildir. Bunun çok önemi vardır. Bunu dünyanın görmesinin çok önemi vardır. Çünkü böylesi önemli jeopolitik mevkilerde bulunan ülkeler kolayca bunu istismar hevesine kapılabilirler. "Ekonomik gücüm, savunma gücüm nedir?" diye düşünmeden, "Doğru mudur, eğri midir?" diye düşünmeden, "Mademki ben böylesine bir düğüm noktasındayım, kilit noktadayım, jeopolitik bakımdan önem taşıyan noktadayım, o zaman bütün dünyaya yön vermeye kalkayım bari" diye düşünen uluslar olmasa bile, maceracı devlet adamları olabilir. Fakat Türkiye ve Türk ulusu hiçbir zaman böyle bir maceracılık eğilimine girmez. Biz Parti Programı'mızda da, Hükümet Programı'mızda da belirttiğimiz gibi, jeopolitik durumumuzun sağladığı olanakları yalnız kendi açımızdan değil, dünya açısından, insanlık açısından da sorumluca kullanmak kararındayız.

Başka türlü kullanma hevesine kapılacak politikacılar çıksa bile; tarihin derinliklerinden kaynaklanan devlet deneyimi ile Türk halkı buna izin vermez. Nitekim bu heveslere kapılan birtakım politikacılar çıktı. Kıbrıs Harekâtı sırasında da bunu gördük. "Barış Harekâtı mı, Fetih Harekâtı mı?" diye açıkta bunun tartışması yapıl-

dı. Ama, “Fetih Harekâtı’dır” diyenlerin bütün demagogilerine Türk ulusu kulaklarını tıkadı, gülüp geçti. Hayır, bunun fetih ile alakası yoktur, çağımız fetih çağı değildir; biz oraya barış götürmeye gittik diyenler, yani, CHP ise bütün güçlülere karşı yeniden hükümete geldi ve Kıbrıs sorununu çözme yönünde kendine düşen işleri yerine getirmeye başladı, Türk kamuoyunun da desteğiyle. O bakımdan kimse, “Türkiye’nin Ortadoğu’daki önemi gitgide daha çok anlaşıyor, Türkiye bunun daha çok bilincine varıyor, öteki Ortadoğu ülkeleri daha çok bilincine varıyor, o halde Türkiye’nin elini kolunu bir ölçüde bağlı tutalım. Türkiye’nin fazla güçlenmesine izin vermemeyim ki, Türkiye bu etkinliği kullanmasın” diye bir paniğe kapılmasın. Türkiye bu etkinliğini kullanacaktır, ama her şeyden önce bölge barışı için kullanacaktır, dünya barışını ve huzurunu, insanlığın geleceğini düşünerek kullanacaktır. Arkadaşlarımdan dediği bir geleneksel kural olarak doğrudur, dış politika bir çıkar ilişkisidir. Ama, sadece çıkar ilişkisi değildir, hele çağımızda sadece çıkar ilişkisi olarak görülemez, çünkü, artık bir ulusun veya tüm insanlığın geleceğini sadece iki ülke arasındaki ilişkiler, dört ülke arasındaki ilişkiler belirlemiyor. Güneydoğu Asya’nın bir uzak köşesinde askeri harekât benzeri bir şeyler oluyor. Balkanlar’da bunun çatırtısı duyuluyor. Dünya öyle bir dünya... Çağımız öyle bir çağ. Onun için biz programımızda yazılı olduğu gibi, ulusal çıkarımızla insanlığın yararını dengeli olarak bir arada gözeten bir politika izlediğimiz sürece bunu dış ilişkilerimize geleneksel yaklaşımdan biraz farklı da olsa bir temel ilke olarak benimsediğimizi gösterdiğimiz, kanıtladığımız ölçüde, dünyada Türkiye’nin saygınlığı ve güvenilirliği artacaktır ve artmaktadır.

Onun için ne bizim Ortadoğu’daki Arap ve İslâm ülkeleriyle ilişkilerimizin ve işbirliğimizin gelişmesinden başkalarının kaybı duymaya hakkı vardır, ne de Ortadoğu’daki NATO dışı ülkelerin biz NATO’daki üyelikimizi sürdürüyoruz diye bir kaygı duymalarına gerek vardır. Nitekim sanırım birçoğu artık böyle bir kaygı duymamaktadır. Çünkü NATO’daki devam eden ve edecek olan üyeliğini Türkiye kendi bölgesine karşı herhangi bir sorun yaratacak veya kaygı yaratacak biçimde kullanmamaya kararlı olduğunu kanıtlamış-

tır. Özellikle hükümetimiz döneminde bunu kanıtlamaya büyük özen göstermiştir. Niye NATO'da kalmalıyız? Bunun türlü nedenleri vardır. Fakat her şeyden önce şunu göz önünde tutmamız gerekir ki, bizim bu kadar önem verdiğimiz ve önem vermek zorunda olduğumuz yumuşama süreci çok hassas, çok duyarlı bir dengeye dayanıyor. NATO ile Varşova Paktı da bu çok duyarlı dengenin bir bakıma birbirini bütünleyen unsurlarıdır. Bence, son savaş dönemine göre yumuşama döneminin belirgin bir farkını artık şöyle ifade edebiliriz: Eskiden iki güvenlik sistemi, Varşova Paktı ile NATO, her bakımdan birbirinin karşıtıydılar. Şimdi, bir ölçüde birbirinin karşıtı olma durumunu sürdürseler bile, giderek artan ölçüde de birbirini bütünleyici duruma gelmektedirler ve yumuşama sürecinin, detant sürecinin gerçekliği de o bütünleme oranının artması oranında artmaktadır, yükselmektedir. Bu bakımdan muhalefetteyken NATO'dan çıkalım demediğimiz gibi, şimdi hükümetteyken de böyle bir şey demedik.

“Peki, Türkiye’ye hem Sovyetler Birliği’nden şu sırada ve son yıllarda bir tehdit gelmediğini açık açık söylüyoruz, hem NATO’da üyeliğimizi sürdürüyoruz, bunlar arasında çelişki yok mu?” diyenler olabilir. Hatta, “Hem Sovyetler Birliği’nden Türkiye’ye artık belirgin bir tehdit gelmiyor, hem de ambargo kalksın, Türkiye’nin savunma gücü gerekli düzeye gelsin diye müttefiklerinizden, bağlaşıklarınızdan yardım istiyorsunuz, bu çelişki değil midir?” diye düşünenler olabilir. Nitekim bana bu sorular sorulmuştur ve ben de bildiğiniz yanıtları vermişimdir. Mesele yine bu yumuşama için gerekli dengeyi koruyabilmek ve onun da ötesinde bir genel kural olarak dünyanın böylesine duyarlı bir bölgesinde kuvvet boşlukları bırakmaktadır. Çünkü böylesine duyarlı bölgelerde kuvvet boşluğu belli bir ölçünün ötesine varırsa, o bir çekici güç haline gelir ve o boşluğa kimleri nasıl çekeceği belli olmaz. O nedenle, Sovyetler Birliği’nden Türkiye’ye yönelik bir tehdit son zamanlarda yoktur dememizle, müttefiklerimize, bağlaşıklarımızla dönüp, “Türkiye’nin savunma gücünü artırın” dememiz arasında bir çelişki yoktur. Zaten onlar da meseleyi zihinlerinde tarttıktan sonra böyle bir çelişki olmadığı kanısına varmış olmalıdırlar ki, ABD Türkiye’ye yaptığı savunma yardımıyla, savunma desteği yardımını iki katına çıkarmayı kararlaştırmış ve NATO’daki durumumuz eskisine oranla çok daha düzelmiştir.

Yunanistan'ın NATO'nun Askeri Kanadına Dönüş Sorunu

Genel görüşme sırasında üzerinde durulan bir başka konuya kısaca değinmek istiyorum. NATO'nun askeri kanadına Yunanistan'ını dönüşü sorunu... Bildiğiniz gibi, Sayın Hasan Esat Işık'ın da dün çok güzel anlattıkları gibi, Yunanistan kendi çelişkisini ortaya koyacak bir gerekçeyle NATO'nun askeri kanadından çekildi. 1974 Temmuzundaki Türk Barış Harekâtı'na kadar Yunanistan, "NATO Kıbrıs sorununa karışmamalıdır, karışamaz" derdi. Fakat 1974 Temmuzundan sonra, "NATO Kıbrıs sorununa karışmadı" diye NATO'nun askeri kanadından çekildi. Sonra, Amerika'nın Türkiye'ye uyguladığı ambargo kalktıktan sonra Sayın Işık'ın belirttiği gibi, "Şimdi Yunanistan'ın, madem ambargonun kalkmasını öğleyemedim Türkiye'ye iyi-kötü savunma araç gereçleri bakımından yardım hızlanacak, bari ben de artık NATO'nun askeri kanadına döneyim" diye düşünmüş olması doğaldır. Bunun yalnız, Sayın Nejat Ölçen'in belirttiği gibi, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na tam üyeliğiyle eşzamanda olması söz konusu değildir. Aynı zamanda, Sayın Işık'ın belirttiği gibi, ambargonun katkısıyla eşzamanlı bir yönü de vardır ve belki de bu yönü daha ağır basmaktadır. Yoksa nitelik bakımından Sayın Ölçen'in dediği tabii doğru. Özellikle Sayın Karamanlis'in öteden beri izlediği, kendi içinde tutarlı bir politikası var. Her alanda, ekonomik alanda olsun, askeri alanda olsun, Batı ile daha çok entegre olmak ister Sayın Karamanlis. O açıdan Sayın Ölçen'in dediği de doğru.

Yunanistan, NATO askeri kanadına dönüş isteğini belirttikten sonra bütün NATO üyeleri bu isteği iyi karşıladılar. Bu da çok doğaldır. Nitekim biz de iyi karşıladık. Çünkü şu bir gerçek ki, Türkiye veya Yunanistan NATO'nun askeri kanadından çekilirse, NATO'nun Güneydoğu Kanadı işlerliğini, geçerliliğini büyük ölçüde yitirir. Burada bir kopukluk olur. Eğer NATO bir anlam taşıyorsa bu bölgede (ki taşıyor kuşkusuz) Yunanistan'ın da Türkiye gibi NATO askeri kanadında bulunması çok doğaldır. Fakat yine Sayın Işık'ın belirttiği gibi, Yunanistan bu dönüşünü ayrılışından önceki olanaklara ve koşullara bağlayarak sağlamak istiyor. Yani, Sayın Işık çok yetkiy-

le ve ayrıntılarıyla anlattığı için, ben fazla vaktinizi almayayım. Geçmişte Türkiye'nin belki ilgisizliğini ve ihmalciliğini, belki aşırı bir niyetini ve iyimserliğini istismar ederek, Yunanistan, Ege'nin göğünde, denizinde kendi sorumluluk alanını Türkiye aleyhine olarak alabildiğine genişletmişti. Sonra da bunu fiilen kendi egemenlik alanının genişlemesi gibi yorumlamıştı. Türkiye'ye o şekilde kabul ettirmeye, dünyaya o şekilde kabul ettirmeye kalkışmıştı. Dünyada da pek çok kimse bunu böyle kabul etmeye yatkın bir anlayış içine maalessif girmişti. Türkiye'nin bu Yunan yaklaşımına yıllarca karşı çıkmayışı nedeniyle, bu anlayış yaygınlaşmıştı. Ne zaman karşı çıktı; Türkiye bu Yunan yaklaşımına? 1974'te CHP hükümette iken karşı çıktı ve 1977'de bir aylığına hükümet deneyimine giriştiğinde karşı çıktı, nihayet 1978 başında hükümet olduğu zaman karşı çıktı. Şimdi Yunanistan istiyor ki, eski komuta ve sorumluluk sahaları aynen kendisine verilerek NATO'nun askeri kanadına dönsün. Biz de buna olmaz diyoruz.

Bir eski haksızlığı, Yunanistan'ın istismar ettiği bir haksız fiili düzeltmek için ikincisini, bir hukuk yanlışlığını düzeltmek için olmaz diyoruz. Çünkü şu artık kanıtlanmış ve tartışılmayan bir gerçek ki, Yunanistan'ın Ege'de NATO çerçevesinde kendisine sağladığı sorumluluk ve komuta alanları aslında NATO içinde gereken hukuk kurallarına da dayalı değildir. Bu hukuk kuralları atlatılarak, aşılıarak, bir yana bırakılarak yaratılmış bir çeşit fiili durumdur. NATO'nun Yunanistan hariç, biz dahil bütün öteki üyeleri bunun hukuk kurallarına uymadan oluşmuş bir fiili durum olduğunu daha 1974 öncesinde kabul etmişiz. Bu değişmelidir denmiş. Yerine de, belki yeni sorumluluk sahaları saptanmasının yaratabileceği siyasal zorlukları düşünerek veya gerek görmeyerek sorumluluk ve komuta sahalarını bir yana bırakalım, "*Tack Force*" yani görev kuvveti kavramını benimseyelim demişler. Nedir görev kuvveti kavramı? Yine Sayın Esat Işık'ın belirttiği gibi, belli sorumluluk ve komuta sahası sınırları olmayacak Türkiye ile Yunanistan arasında. Ama belli görevlere göre belli yetkiler, sorumluluklar verilecek. Kime verilecek? Konunun niteliğine göre gerekiyorsa Türkiye'ye, gerekiyorsa Yunanistan'a verilecek veya bazı durumlarda belki doğrudan doğruya Napoli'deki ortak NATO

Karargâhı bu sorumluluğu üstlenecek. Örneğin, Akdeniz'den Türkiye'ye bir filo geliyorsa, bununla ilgili sorumluluk o sırada Türkiye'nin olacak; Yunanistan'a bir filo gidiyorsa bununla ilgili sorumluluk o sırada Yunanistan'ın olacak. Böyle bir kavram... Bunu, 1974 öncesinde konu NATO gündemine girdiği vakit biz savunmuşuz ve Yunanistan dışında bütün NATO ülkeleri savunmuşlar. Bu konuda karar almak istemişler, ama Yunanistan o sırada tam üye olduğu için veto hakkını kullanmış. O yüzden görev kuvveti kavramı uygulamaya konulamamış.

Yunanistan hukuk dışı olarak gerçekleştirdiği bu fiili durumu ve siyasal alanda istismar ettiği durumu yeniden canlandırmayı NATO'nun askeri kanadına dönüşünün önkoşulu olarak ileri sürünce biz buna karşı çıktık. Karşı çıkarken öyle sanıyorum Sayın Işık da kabul ederler ki, bizim için haklılık taşıyan kabul edilebilir davranış görev kuvveti kavramına "evet" dememizdi. Nitekim beni başlıklarlarsa kendileri Savunma Bakanı ve ben Başbakan olarak birlikte çalıştığımız dönemde ben Sayın Işık'ın buna hayır dediğini duymadım. Bu konuları uzmanlarla birlikte pek çok kez aramızda görüştük. Elbette Sayın Işık, komuta sahalarının belirlenmesi çok daha iyi olur dedi ama hele hele son aşamada söz konusu olduğu gibi, bir geçici çözüm, ara çözüm olarak Türkiye'nin görev kuvvetine peki demesine karşı çıktığını hatırlamıyorum. Eğer çıksaydı görüşlerine o kadar değer verdiğim, bilgisine o kadar değer verdiğim bu arkadaşımın o çıkışı mutlaka aklımda kalırdı. Biz kendilerinin Milli Savunma Bakanı olduğu dönemde bu yönde resmi görüşlerimizi belli platformlarda açıkladık. Son aşamada NATO'nun Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı şimdi görev süresi sona ermek üzere olan başkomutanı, Sayın General Haig, bir girişimde bulundu ve bir geçici çözüm önerisi yaptı Türkiye ile Yunanistan'a. Bu geçici çözüm önerisinde bir keresinde eski düzenlemelerin artık yürürlükten kalktığı; kalkması gerektiği belirleniyordu. Onun yerine denizde bir çeşit görev kuvveti kavramı getiriliyordu. Havada da Türkiye'nin de haklı yararını belli bir ölçüde gözeten uzlaştıracı bir formül getiriyordu. Elbette bizden beklediği bir uzlaşmacı yaklaşım vardı bu öneride. Biz o uzlaşmacı yaklaşımı gösterdik, ama General Haig'in öne-

risini Yunanistan reddetti. Şimdi artık dünyada konuyu bilen hiç bir yetkili, Yunanistan'ın NATO askeri kanadına dönüşünü engellenen Türkiye'dir diyemiyor. Çünkü  yle değildir, öyle olmadığı kanıtlanmıştır ve bunu kanıtlarken de Türkiye benim düŐünceme göre meşru haklarından hiçbir ödün vermemiştir. Elbette ilke olarak Sayın IŞık'ın dediğine katılırım, mak l ve haklı ölçüler içinde. Sorumluluk ve komuta sahalarını belirlemek, kurallarını saptamak çok daha sağlıklı ve sağlam bir çözümdür. O zaman NATO'nun Güneydoğu Kanada çok daha fazla işlerlik kazanır; öbürünün hatta belli bir belirsizliği vardır. Ama d n kendilerinin de ifade ettikleri gibi, herhalde eskisinden çok daha lehimize bir çözümdür. Bundan  nceki komuta ve sorumluluk sahaları düzenlenmesine  oranla çok daha haklı, doğru bir çözümdür ve kendi içinde de belli yararları, belli erdemleri bulunan. Kaldı iki, 1974 öncesinde bile Yunanistan dışı bütün NATO  yelerinin kabul etmiş olduğu bir çözümdür. Herhalde değerli arkadaşım Şu aşamada bizim daha başka bir çözüm üzerinde ısrar etmemiz halinde, bu konuyla ilgili müzakerelerde pek kuvvetli olmayacağımızı da kabul ederler.

Nihai   z m olarak değerli arkadaşımızın görüşünde büyük bir ağırlık vardır. Aslında Şu beklenti de gerçekçi olmaz. Türkiye ile Yunanistan arasındaki ikili sorunlar NATO'yu ilgilendirmeyen, Ege'ye ilişkin temel sorunlar   z lmeden Ege'de iki ülkeyi de eşit  l de tatmin edici bir sorumluluk sahası düzenlenmesini ortaya çıkarabilmek olanaksız denebilecek kadar zordur. Eğer bunda ısrar edecek olursak, iki taraftan biri bunda ısrar edecek olursa, yalnız Yunanistan'ın NATO askeri kanadına dönüşü sorunu yokuşa sürülmüŐ olmakla kalmaz, aynı zamanda aramızdaki ikili Ege sorunları da büyük  l de yokuşa sürülmüŐ olur. Biz hiçbir zaman evvela aramızdaki Ege sorunlarını Yunanistan ile çözelim, ondan sonra Yunanistan'ın askeri kanada dönüşünü g r Ő lim demedik. Ama Ege sorunlarının çözümünde bizim elimizi kolumuzu bağlayabilecek ve Yunanistan'ın Ege'de her vesileyle yaratageldiği oldubittileri k kleŐtirecek ve yasal-laŐtırılacak bir tertiple Yunanistan'ın askeri kanada dönüŐüne razı olmayız dedik. ve Sayın IŞık arkadaşımın hiç kuŐkuŐu olmasın, bunu kesinlikle söylemeye de elbette devam edeceğiz.

Kıbrıs Sorunu

Şimdi Kıbrıs'la ve Maraş konusuyla ilgili olarak bir konuyu aydınlatmak isterim. Bir değerli arkadaşımız da dün bizim 1977 Haziran-Temmuz'daki o bir aylık hükümet kurma denemesi döneminin son günlerinde Maraş bölgesinde, yerleşim yapılmamış olan Maraş bölgesinde bir Otelcilik Okulu açılmasını, bu konuda Kıbrıs Türkleriyle işbirliğine karar vermiş olmamızı hatırlattı ve şimdi bu kez hükümet olduktan sonra Maraş konusunun Kıbrıs'ta Türk ve Rum tarafları arasında müzakere konusu olabileceğini kabul etmemizi bir çelişki olarak gösterdi, bir ödün gibi yorumladı. Tabii her arkadaşım kendi yorumunu yapabilir, fakat benim zihnimde ve hükümetimizin zihninde böyle bir çelişki yoktur. Neden yoktur? 1974 sonunda biz hükümetten ayrıldıktan sonra, bildiğiniz gibi, üç yıl Maraş boş tutuldu. Kimse yerleşmedi, şimdi söz konusu olan bölgeye. Bu yüzden de yalnız Rumların zihnine değil, bütün dünyanın zihnine, "Türkler Maraş'ı gözden çıkardılar; Türkler Maraş'ı Kıbrıs Türklerinin hakkı saymıyor, hatta oraya girme hakkını kendinde görmüyor" kanısı yerleştirildi, maalesef. O izlenim içinde toplumlararası görüşmeler yeniden başlasaydı, Türk tarafı müzakereler sırasında Maraş'ı da gündeme getirecek olsa muhtemelen Rumlar, "Maraş'ı burada görüşemeyiz, o bizim hakkımızdır zaten" diyebilirlerdi.

Biz, 1977'de attığımız adımla o simgesel, sembolik adımla ne yapmış olduk? "Bu izlenim yanlıştır, Maraş yerleşim yapılmamış yöresiyle de Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin sorumluluğu ve yetki alanı içindedir, nitekim işte orada bir Otelcilik Okulu açıyoruz" deiniş olduk. Bunun sağladığı olanakla, 1978'de Maraş'ın da toplumlararası müzakerelerde gündemde ele alınabilecek konular arasına girmesi yolu açılmış olacaktır.

Şimdi Lefkoşe'de Sayın Denктаş ile Kipriyanu arasında, Sayın Waldheim'in de katılmasıyla yapılan görüşmelerde üzerinde mutabık kalınan 10 maddelik bir belge var, biliyorsunuz. Bu belgeden alınan esinle, hızla, öyle umuyoruz ki, önümüzdeki günlerde toplumlararası görüşmeler yeniden başlayacaktır. Burada o 10 maddenin bütünlüğü içinde ve toplumlararası müzakerenin bütünlüğü içinde Maraş so-

rununa bir öncelik verileceğinin belirtilmiş olması doğrudur. Ama bu bir geri adım atış değildir, bir ödün değildir. Daha 20 Temmuz 1978’de yaptığı açıklamada Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Sayın Denктаş Türk tarafının bunu mümkün göreceğini bütün dünyaya açıklamıştı. Bu aslında bir ödün değildir, benim görüşüme göre. Nihayet toprak sorunu da görüşülecektir Kıbrıs Türk toplumuyla Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasında. Toprak sorununun önemli bir unsur olarak ele alınabilecek bölgelerden biri de Maraş’tır ve görüşmeler iyi niyetli başlarsa buna belli bir öncelik verilebileceği daha önceden açıklanmıştır. Bunun bizim o sırada hatırmıza gelmeyen ve sanırım ki belki Sayın Denктаş’ın da aklına gelmeyen, bizim tarafımızdan planlanmamış, başka bir sonucu da sonradan ortaya çıkmıştır. Defalarca Sayın Denктаş’la oturup toplumlararası müzakereleri başlatmaya razı olmayacağını açıklamış olan Kipriyanu’nun sonunda buna razı olmasına da, Sayın Denктаş’ın Maraş’la ilgili olarak yaptığı açıklama, verdiği iyi niyet jesti sanırım küçümsenemeyecek bir etken olmuştur. Çünkü bizzat Rum toplumunda bu nedenle toplumlararası müzakerelerin başlamasını isteme eğilimi artmıştır. Bu da dünyanın bildiği bir gerçektir.

Dediğim gibi, Maraş’ın görüşmelerde belli bir önceliği olabilir, ama bu asla sorunun bütününden ayrılabilceği anlamına gelemaz. Lefkoşe’deki 10 madde bir bütündür. O 10 maddede federasyon ilkesine yer verilmediğine değindi bir arkadaşımız, bu da doğru değildir. Çünkü daha başında, “15 Haziran’da toplumlararası görüşmeler başlayacaktır” diyen birinci maddeden hemen sonra gelen ikinci maddede, hatta Birleşmiş Milletler kararlarından daha önce Denктаş-Makarios ilkeler anlaşması belirtilmektedir ve ona bağlılık ifade edilmektedir. Bu kuşkuyu belirten değerli arkadaşımın herhalde anımsayacağı gibi, çok olumlu bir aşama olan Şubat 1977’deki Denктаş-Makarios ilkeler anlaşmasında da Kıbrıs’taki nihai çözümün bir federal devlet çözümü olacağı açık seçik belirtilmiştir. Yalnız federal çözüm değil, bunu iki toplumlu federal devlet ve adı konmamakla birlikte, maddeler okunduğu zaman açıkça görülür ki, iki bölge-
li bir federal devlet olacağı açıkça belirtilmiştir, ve o ilkeler anlaşmasının yeniden-başlayacak toplumlararası görüşmelerde esas alınacağı şimdi artık Kipriyanu yönetimi tarafından da kabul edildiğine göre,

iki toplumlu iki bölgele bağımsız, bağlantısız Federal Kıbrıs Devleti çözümü de daha görüşmeler başlarken kabul ediliyor demektir, bunun başka anlamı yoktur. Ama Rum tarafı bunu içtenlikle benimliyor mu, benimsemiyor mu? Bunu benimsemenin birtakım doğal sonuçlarını içine sindirecek midir, sindirmeyecek midir? Bunu müzakereler gösterecektir.

Bir yanlış anlamayı da düzeltmek isterim. Bir değerli arkadaşımızın konuşmasında benim bir dördtlü görüşme girişiminde bulunduğum söylendi. Yani, "Karamanlis, ben, Kipriyanu, Denктаş oturup bu konuyu görüşelim aramızda" demişim. Böyle bir girişim benden gelmedi. Olay şudur, belki bazı değerli arkadaşlarım bazı ayrıntıları bilmiyor olabilirler. Bildiğiniz gibi, geçen yıl uzun süre Kipriyanu ısrarla, "Ben Kıbrıs sorununu Denктаş'la görüşmem, ancak Türkiye başbakanı olarak Ecevit'le görüşürüm" dedi. Üstelik buna birtakım gerekçeler ekledi. "Ben Denктаş'la görüşmem, çünkü Denктаş Türk toplumunu temsil etmiyor, Türk toplumu onun liderliğini kabul etmiyor" dedi. "Ben ancak Türkiye Başbakanı Ecevit'le görüşürüm, çünkü Türkiye Kıbrıs'ta bir işgal devletidir" dedi. Ben de dedim ki: "Ben esasen Kıbrıs sorununu Sayın Kipriyanu ile görüşmem, muhabatı ben olamam, bu toplumlararası müzakereler yoluyla çözülecek bir sorundur. Birleşmiş Milletler kararları da bunu gerektirmektedir. Kıbrıs sorununa çözüm aramak için değil, özel olarak kendisiyle bir araya elbette gelebilirdim, ama ileri sürdüğü gerekçelerden sonra bu da mümkün değildir. Denктаş'ı Kıbrıs Türk toplumunun gerçek lideri kabul etmediği için ve beni de bir işgal devleti başbakanı gördüğü için benimle görüşmek isteyince, bunu benim kabul etmeme imkân yoktur" dedim. İsrar üstüne ısrar geldi, o zaman dedim ki, "Ancak bir şartla bir araya gelebilirim, dördtlü bir toplantı olursa. Benim, Karamanlis'in, Denктаş'ın, Kipriyanu'nun katılacağı bir dördtlü toplantı olursa orada bir araya gelir, konuşuruz. Çözüm getirilmesine bir katkımız olabilecekse gayri resmi olarak bu konu üzerinde de dururuz, fakat asıl çözüm yeri Kıbrıs'ta toplumlararası görüşmeler masasıdır." Benim, Kipriyanu'nun isteği üzerine, "Olsa olsa ancak dördümüz bir araya gelirsek kendisiyle buluşmaya razı olabilirim" demem üzerine, sanırım Sayın Karamanlis bu yön-

de girişimde bulundu, fakat sonuç alamadı. Sayın Waldheim girişiminde bulundu, sonuç alamadı ve sonunda Sayın Kipriyanu, bildiğiniz gibi, Sayın Denктаş'ın muhatabı olduğu bir masa etrafında toplumlararası görüşmeleri başlatmayı kabul etti. Bu da sanırım ki, tartışılmaz biçimde olumlu bir gelişmedir. Sonucu olumlu olacak mı, olmayacak mı, tabii şimdiden kestirilemez ama bu aşamaya varılabilmiş olması başlı başına olumlu bir gelişmedir. Elbette Kıbrıs sorununu iki toplum kendi arasında çözecektir. Tam yetki ile kendi aralarında çözeceklerdir. Ama değerli arkadaşımın bir kaygısına veya eleştirisine yanıt vermek isterim. Yunanistan'ın Kıbrıs sorunuyla ilgisiz görünme taktiğini Türkiye'nin taklit edemeyeceğı kanısındayım ve Türkiye'nin aynı taktiğı taklit etmesinin, benimsemesinin haklı da, doğru da olmayacağı kanısındayım. Neden? Çünkü Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili garantörlük hakkını, sıfatını savunan biziz, Yunanistan değil, Kıbrıs Rumları değil. Yunanistan'ın görüşünü açık olarak bilmiyorum ama Kıbrıs Rum Yönetimi açıkça bu garantörlük müessesesine bildiğim kadarıyla karşı çıkıyor. Oysa biz, garantör devlet sıfatıyla Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında oraya askeri birliklerimizi gönderdik ve garantör devlet sıfatımızı da koruduğumuz inancındayız. Dolayısıyla bu garantör devlet niteliğinin, uluslararası anlaşmalara dayanan garantör devlet niteliğinin bize verdiği birtakım işlevler, birtakım sorumluluklar var, Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak ve Türk askeri bizim o sorumluluklarımız nedeniyle Kıbrıs'ta bulunmaktadı. O nedenle Yunanistan'ın bence bir taktik olarak benimsediğı "Kıbrıs sorunu beni ilgilendirmez" davranışını bizim izleyemeyeceğimiz, izlememizin doğru olmayacağı kanısındayız. Kaldı ki, ve açıkça görüldü ki, yıllar boyunca Türkiye'nin uluslararası ilişkileri de biz istesek bile Kıbrıs sorunundan tümüyle ayrı düşünülemez... Türkiye'nin yararıyla Kıbrıs sorununun hakça bir çözümünü bir ölçüde olsun, birbiriyle bağlantıları açısından değerlendirmek zorundayız. Nitekim şükranla belirtmek isterim ki, başta Sayın Denктаş olmak üzere, Kıbrıs Türk Federe Devleti ve Kıbrıs Türk toplumu da bu anlayış içindedir ve Kıbrıs Türk Federe Devleti münhasıran kendine olan yetkilerini kullanırken, bu anlayış içinde davranmaya da özen göstermektedir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'yla İlişkiler

Şimdi kısaca Avrupa Ekonomik Topluluğu'yla ilişkilerimize geliyorum. Gerçekten Sayın Ölçen'in belirttiği gibi, geçmişte Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'yla ilişkilerinin kurumlaştırılmasında, düzenlenmesinde belli bazı yanlışlıklar yapılmıştır. Sayın Ölçen arkadaşım bunun sadece iki örneğini verdi. Muhtemelen aransa bunun çok daha fazla örnekleri de bulunabilir. Hele uygulama aşamasında çok daha ileri örnekleri bulunabilir. Bu hataların ve bu hatalardan doğan olumsuz sonuçların bilincine Türkiye'de bizim dışınızda ve başka bazı sol çevrelerin dışında ancak son yıllarda varıldı. Fakat bilincine varıldığı sırada da, Cephe hükümetleri döneminde hiçbir şey yapılamadı, hiçbir girişimde bulunulamadı. Çünkü kendi iç tutarsızlıkları dolayısıyla Cephe hükümetleri Avrupa Ekonomik Topluluğu'yla aramızdaki sorunlara çözüm için bir öneri bile formüle edemiyorlardı ve önerileri Topluluk'tan bekliyorlardı ki, bu olacak iş değildi.

Biz bildiğiniz gibi, geçen yıl mayıs ayında Brüksel'de Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyonu'yla görüşürken, genel çizgileriyle somut önerilerimizi ortaya koyduk. Komisyon düzeyinde bu öneriler çok olumlu karşılandı ve, "Hemen görüşmeler başlasın, bu yıl bu sorunları çözelim" dediler. İnanarak söylediler, büyük bir iyi niyetle söylediler, bundan hiç kuşku yok. Fakat yıl sonuna doğru Topluluk'la görüşmelerimiz hiç değilse şimdilik bir çıkmaza saplandı. Neden? Çünkü devletler düzeyinde, siyasal düzeyde sorun ele alınmaya başlandığı vakit, önceden tahmin edilebilecek bazı zorluklar, belki tahminleri de aşan ölçüde ortaya çıkmaya başladı. Ortak Pazar'la ilgili arkadaşlarımdan çok iyi bildikleri gibi, Ortak Pazar'da her üye devlet kendi ulusal sorunlarını fazlasıyla göz önünde tutar, bunların çok ince hesaplarına girer ve bilinen bir deyimle, ağaçlar arasında, yani ayrintılar arasında öylesine kaybolurlar ki, ormanı göremez duruma gelirler. Şimdi son aylarda bu eğilim daha da belirginleşti. Eskiden daha çok her devlet kendi küçük ulusal çıkarlarını aşırı ölçüde düşünme eğilimindeydi. Şimdi her ülkenin içinde belli yörelerin, belli kasabaların sorunları bile önem taşımaktadır. Çünkü artık, Avrupa

Ekonomik Topluluğu'nun parlamento üyeleri doğrudan seçimle gelmektedirler. İngiltere'de tekstil fabrikasının bulunduğu bir şehirdeki seçmenden oy alarak veya Fransa'da yumurta üreten köylünün bulunduğu köyün seçmeninden de oy alarak gelmektedirler. Bu durumda artık yalnız ulusal çıkar hesapları değil, yöresel çıkar hesapları da, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun tümünü ve geleceğini ilgilendiren yarar hesaplarına oranla giderek artan bir öncelik kazanmış durumdadır. Daha seçimlerden önce bu sürece girilmiştir. Karma Komisyon üyesi değerli Grup üyesi arkadaşlarımız, anımsayacaklardır, evvelce üye devletler düzeyinde Türkiye anlayışsızlık görürken, Karma Parlamento Komisyonu düzeyinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan gelen üyeler bizim haklı davalarımızı desteklerlerdi. Son olarak Ankara'da yapılan toplantıyla ilgili bilgi aldım arkadaşlarımdan, "Umarım ki, bu sefer de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun resmen takındığı olumsuz tavır karşısında o ülkelerden gelen parlamenterler eskiden olduğu gibi bizi desteklemişlerdir" dedim. Arkadaşlarım bana, "Hayır bu sefer öyle olmadı" dediler. Onun üzerine Batı'dan gelen üyelerden bazılarına, "Neden bu sefer bu böyle olmadı?" dediğimde, bana, demokratik ülkeler politikacılarına özgü bir açıksözlülükle, "Kusura bakmayın işler değişti, şimdi biz doğrudan seçmenden oy alıp geleceğiz, artık eskiden olduğu kadar rahat konuşamayız" dediler. Bu da yine beğensek de, beğenmesek de çağımızın bir gerçeğidir.

Şimdi bu durumda Yunanistan tam üye oluyor, biz tam üye olmayı bırakınız, bunu isteyebilecek, talep edebilecek bir aşamada bile değiliz. Hatta ortak üye olarak çok haklı bulunduğumuz bazı konularda sorunlarımızı çözme olanağı bize tanınmıyor.

Şimdi şunu açıkça görüyorum ve açıkça ifade etmek isterim ki, Avrupa Ekonomik Topluluğu'yla ilişkilerimiz üyesi bulunduğumuz başka birtakım uluslararası kuruluşlarla sorunlarımızdan daha güç çözülebilecektir. Öyle bir aşamaya varmıştır. Bundan da Türkiye sorumlu değildir. Ancak bu yüzden kaygıya, hele paniğe kapılmanın kesinlikle gereği olmadığına inanıyorum. Yunanistan üye olduktan sonra da buna inanıyorum. Neden inanıyorum? Çünkü eğer biz dış ekonomik ilişkilerimizdeki eski dengesizliği, eski tek boyutluluğu, bir yanı

ağır basmışlığı sürdürme niyetinde olsaydık, Avrupa Ekonomik Topluluğu'yla ilişkilerimizi sağlıklı bir düzene bağlayamayışımız Türkiye için ciddi birtakım sorunlar yaratırdı. Ama çok şükür artık öyle değil, benim bir kaygım yok. Çünkü Türkiye, Cumhuriyet Halk Partisi programına uygun olarak, hükümetimiz döneminde uluslararası ekonomik ilişkilerde çok unsurlu denge dönemine girmiştir ve şimdiden bu yönde somut adımlar atmaya başlamıştır. Bunun bazı sayısal kanıtlarını vermek isterim değerli arkadaşlarım: 1977'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu içermek üzere OECD ülkeleriyle yani genellikle Batı ülkeleriyle ticari ilişkilerimiz, dışsatım ve dışalımlarımızın hacmi tüm iş ticaretimize oranla yüzde 68.90 iken, bu oran 1978'de yüzde 62.42'ye düşmüştür.

Buna karşılık serbest dövizli anlaşmalı ülkelerle (İslâm ülkeleri, Arap ülkeleri bunlar arasına giriyor) dışsatım ve dışalımlarımızın oranı, tüm dış ticaretimize oranı 1977 yılında 28.91 iken, 1978 yılında yüzde 35.02'ye yükselmiştir.

Demek ki, bizim dış ticaretimizin kompozisyonunda belirgin bir değişim olmaktadır. Ülkeler düzeyinde dış ticaret ilişkilerimizdeki değişikliğe bakacak olursak, daha da ilginç ve somut bazı örnekler görürüz. Örneğin, 1978 yılında Batı ülkelerinden birçoğuyla ticari ilişkilerimiz ya durgun bir düzeyde kalırken veya gerilerken, başka bazı ülkelerle dışsatımımızda asıl değişiklikler oluyor geçen yıl. Irak'a dışsatımımız yüzde 40 oranında artmış ki, bu daha çok geçen eylülünden itibaren sağlanan bir artış. O zamana kadar ticaret ilişkilerimiz durgun bir dönemdeydi. Libya'ya dışsatımımız geçen yıl yüzde 258 oranında artmıştır. Romanya'ya dışsatımımız yüzde 189 oranında artmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'ne dışsatışımız yüzde 30.8 oranında artmıştır. Suriye ile henüz geniş müzakereler yapma olanağını bulamadığımız halde, Suriye'ye dışsatımımız yüzde 100 artmış. Tunus'la dışsatışımız yüzde 129 artmış. Ürdün'e dışsatışımız yüzde 96 artmış. Yugoslavya'ya dışsatışımız yüzde 30.5 artmış. Polonya'ya dışsatışımız yüzde 100 artmış ve bugün yanılmıyorsam, Polonya, Macaristan dahil bazı Doğu Avrupa ülkeleriyle dış ticaret dengesi lehimize oluşmuş durumda, yani onlardan aldığımızdan çoğunu onlara satabilmişiz.

Onun için değerli arkadaşlarım, biz elbette Avrupa Ekonomik Topluluğu'yla ilişkilerimizdeki nihai amacı bizim elimizden geldiği kadar göz önünde tutuyoruz ama bu konuda işler bizim iyi niyetle istediğimiz, uğraştığımız kadar iyi gitmiyor diye de kendimize fazla tasa edinmememiz gerekir. Çünkü şu rakamlar açıkça gösteriyor ki, programımıza uygun olarak dış ekonomik ilişkilerimiz çok unsurlu ve sağlıklı bir dengeye dayanmaya başlamıştır.

Kaldı ki, benim inancıma göre, biz Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan alacağımız güçle Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde gerekli güce erişemeyiz. Biz bu gücü evvela sağlamanın yolunu bulacağız, aşağı yukarı rekabet edebilir duruma geleceğiz, ancak o zaman Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde ilişkilerimizi sağlıklı bir düzeye eriştirebiliriz. Bu gücü de Avrupa Ekonomik Topluluğu içinden alamıyorsak, elbette bulabildiğimiz yerde ama belli bir dengeyi gözetme koşuluyla Topluluğun dışında arayacağız ve bulacağız; bulabildiğimiz de şu verdiğim rakamlarla kanıtlanmıştır.

Herhalde bütün ideallere karşın, içinde kıran kırana ekonomik bir yarışmanın, rekabetin sürdüğü bir Avrupa Ekonomik Topluluğu ile ilişkilerimizde biz ancak ulusal ekonomimizin güçlenmesi, dünyada güçlenmesi oranında rahat edebiliriz.

OECD, IMF ve Ekonomik Yardım

OECD çerçevesinde, Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü çerçevesinde, son varılan sonuçlar ve sağlanan yardım, çünkü görüşmelerde değinme gereği duyulmadı ama, sanırım bu hükümetin küçümselemeyecek bir başarısıdır. Dünyada hiçbir devlete OECD çerçevesinde, bu örgüt çerçevesinde böylesine bir büyük yardım operasyonu gerçekleştirilememiştir. Gerek sağlanan krediler bakımından, kredilerin miktarı bakımından, gerek niteliği yani koşulları bakımından; gerek borç ertelemeleri bakımından, önemli bir yardım operasyonudur.

Sayın Sevil Korum haklı bir kaygıyı yerine getirdi. Bu anlaşmaların, yardım paketinin işlenmesi için tek tek devletlerle anlaşmalar yapılacak, bu da aylar sürecektir, oysa bizim Merkez Bankamızın ay-

larca beklemeye tahammülü yok dedi. Fakat konudaki ilk açıklamamda daha önce de belirtmiş olduğum gibi, bize verilen söze göre tek tek anlaşmaların imzalanması beklenmeden Türkiye'ye ivedi gereksinmelerimizi karşılayacak bir yardım gerçekleşecektir. Buna teknik olarak köprü yardım deniyor. Bir yardım köprüsü anlaşmalar yapılamadan önce kurulacaktır. Bunun önümüzdeki günlerde somut sonuçlarını bekliyoruz.

Uluslararası Para Fonu'yla bu kez yaptığımız anlaşma, geçen yılıkinden farklı bir anlaşmadır. Geçen yıl dışarıdan Türkiye'ye döviz akımı, kredi akımı yeterince güvence altına alınmadan, Uluslararası Para Fonu'yla anlaşmaya varmıştık. Ondan aldığımız acı dersle bu kez daha başka türlü davrandık; ikisinin eşzamanlı olmasında ısrar ettik ve ikisi eşzamanlı oldu. Eşyerde ve eşzamanlı oldu. Yani IMF ile anlaşma ilkeleri görüşülürken bir yandan ve bunlar üzerinde mutabakat sağlanabileceği anlaşıldığı sırada, aynı sırada ve aynı kentte OECD'deki görüşmeler de sonuca bağlandı ve dünya kamuoyu önünde bu kadar kesin bir yükümlülöklere giren devletlerin artık bu sözlerinden dönmelerinin söz konusu olmadığına inanıyorum.

Sayın Ünsal bir çelişkiye değindi konuşmasında, "Eskiden Uluslararası Para Fonu (IMF) çağımızın bir gerçeğidir demiyorduk, şimdi öyle deyince bir çelişkiye düşmüş oluyoruz" dedi. Beni bağışlarsa değerli arkadaşım, bu benim çelişkim değil, Cumhuriyet Halk Partisi'nin ve hükümetin de çelişkisi değil, bu ancak Sayın Ünsal'ın çelişkisi. Çünkü Sayın Ünsal gerçekten partiden yetki almaksızın ve benim kamuoyu önünde o sırada Ana Muhalefet Partisi lideri olarak yaptığım, verdiğim demeçleri de dikkate almaksızın Uluslararası Para Fonu aleyhinde ne aklına esiyorsa kendi inançları doğrultusunda söyledi. Biz hükümet olarak "çağın bir gerçeğidir" diyoruz. Benim bir çelişkim yok burada çünkü muhalefetteyken de, bir yandan bazı konularda eleştiriyordum Uluslararası Para Fonu'nu ama, bir yandan da, "Çağımızın bir gerçeğidir, elbette göz önünde tutulması gerekir" diyordum. Sayın Ünsal'ın beni bağışlarsa, bir yanılgısı da var. Dedi ki, "Uluslararası Para Fonu denen kuruluş, kapitalist âlemin bir aracıdır, kurumudur." İşleyişi bakımından o izlenimi belki verebilir ve arkadaşım da bunu kastetmiş olabilir. Ama kurum olarak Sayın Ün-

sal'ın Uluslararası Para Fonu'na yakıştırdığı bu tanımlama gerçeğe kesinlikle aykırıdır. şimdi size, hiçbirine kapitalist diyemeyeceğimiz bazı Uluslararası Para Fonu üyesi ölkeleri sayacağım alfabetik sırayla: Bugünkü rejimiyle Afganistan, Uluslararası Para Fonu'nun üyesi; Irak, Uluslararası Para Fonu'nun üyesi; Kamboçya, eski rejimiyle ve Pot Pot rejimiyle Uluslararası Para Fonu'nun üyesi olmuş, dünyanın hemen her ölkesine kapalı iken bile Uluslararası Para Fonu'na üye olmuş. Libya, Uluslararası Para Fonu'nun üyesi olmuş; Romanya üye; Vietnam üye; Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti üye; Yugoslavya üye. Daha fazla bir şey eklememe sanırım gerek kalmıyor. Kaldı ki, genellikle rejimleri, sistemleri ne olursa olsun, petrol zenginini birçok İslâm ve Arap ölkeleri de kendilerinden kredi istediniz mi, nezaket gösterip açıktan söylemeseler bile, her halleriyle belli ederler ki, gözücuyla İMF'yi izlerler. "İMF yeşil ışık mı yakıyor, kırmızı ışık mı yakıyor, sarı ışık mı yakıyor?" diye bunu kollarlar. Bu da doğaldır. Çünkü Uluslararası Para Fonu dünyada hem devletler gözündeymiş, hem de bankalar gözündeymiş bir çeşit inanca kurumdur. Kredi verecek bir devlet veya banka, "Acaba krediyi vereceğim devlet bunu ödeyebilir mi, yoksa ödeyemeyecek duruma gelebilir mi?" kuşkusundan kurtulmak için İMF'ye bakar.

Bu, beğensek de, beğenmesek de çağımızın bir gerçeğidir.

Biz Uluslararası Para Fonu ile ilişkilerimizde dünyanın bu gerçeğini göz önünde tuttuk, kendimizin de üyesi olduğu bu kuruluşa gereken anlayışı gösterdik, ama bir yandan da kendi görüşlerimizi dünya kamuoyu önünde aylarca açıktan savunduk. Yani bize yeterli kredi sağlanması güvence altına alınmadan kesin bir kur değişikliği yapmayacağımızı söyledik. "Uluslararası Para Fonu'yla anlaşma yapılırken, bu anlaşmayı yapan ölkelerin yalnız malî ve ekonomik sorunları, zorlukları değil, sosyal ve hatta siyasal koşulları, özellikleri, zorlukları da göz önünde tutulmalıdır" dedik. Sonuç aldık mı, almadık mı? Geçen mart ayında, bizim aylarca savunduğumuz bu ilkeler doğrultusunda Uluslararası Para Fonu dünyaya yeni politika ilkelerini ilân etti. Bu politika ilkelerinde bizim aylarca üzerinde durduğumuz unsurlar yer alıyordu. Ondan sonra biz Uluslararası Para Fonu'yla yeni bir anlaşma yapma olanağını bulduk ve niyet mektuplarını, Uluslararası Para Fonu'yla imzalanan niyet mektuplarını açıklamak dün-

yada pek âdet değildir, genellikle hükümetlerin işine gelmez ama biz ya bugün, ya yarın imzalanacak plan niyet mektubunu, belki en geç Uluslararası Para Fonu Yönetim Kurulu'nca görüşülüp kabul edildikten sonra, kamuoyumuza göğsümüzü gere gere açıklayabilecek durumdayız ve istenirse bir yana 1970'te Adalet Partisi hükümetinin imzaladığı niyet mektubunu koyup bir yanda da kendimizin, kendi hükümetimizin bu yıl imzaladığı niyet mektubunu göğsümüzü gere gere açıklayabilecek durumda olacağız.

Gazetelere tabii, eksik, doğru yanlış birtakım haberler geçiliyor. Katlı kurla ilgili gerçek şudur değerli arkadaşlarım: Biz evvela, geçen yılda olduğu gibi, kimseye danışmadan, kimseden telkin almadan, kendi açıkladığımız ekonomiyi güçlendirme programı doğrultusunda bir adım attık, iki ay için bir katlı kur sistemi denemesi yaptık. Bu bir deneme olduğu için kendi içinde dengesiz bir denemeydi. İki ayda 16.5 milyar liralık bir yükü bütçeye getirmek pahasına bu denemeyi yaptık ve gördük ki, işçi dövizleri ve belli ürünler için, hiç değilse bir süre –belki ileride ekonomik bakımdan daha sağlıklı bir düzeye geçtiğimizde bu aşağıya inebilir– 1 doları 47 lira 10 kuruş üzerinden hesaplamak gerçekçi olur. Bu sonuca kendimiz vardık. O deneye Tahtakale'yi yıktık. Döviz karaborsasını ortadan kaldırdık ve bir buçuk ayda net döviz olarak Merkez Bankası'na 316 milyon dolar döviz girmesini sağladık. Günde 10 milyon, 20 milyon, 26 milyon düzeyine varan işçi dövizleri girdileri, bu deneme düzeyi bittikten sonra günde 200 bin dolara kadar indi. Dolayısıyla biz, IMF'nin istediği değil, kendi deneyip gerçekçi bulduğumuz bir kuru uygulamaya karar verdik. Ama bunu yaparken ilelebet dengesiz bir katlı kur sistemiyle bütçeden finansman yapamayacağımız için, kendi içinde bir denge kurduk. Yalnız işçi dövizlerine değil, belli dışalım-lara, dışsatımlara da ya 47 lira 10 kuruşluk veya 35 kuruşluk kuru uygulamaya karar verdik ve burada buna kendimiz karar verdik.

“Madem bu anlaşma yapılacaktı, niye geçen yıl yapılmadı?” dedi bir arkadaşımız. Geçen yıl bu koşullarla bir anlaşma yapılamazdı ve geçen yıl böyle bir anlaşma yapılsaydı bile Türkiye'ye hemen ardından yeterli döviz, yeterli kredi geleceğinin hiçbir güvencesi yoktu. Bu sürece ancak son günlerde sağlanabildi.

Ekonomik Bağlantılarımızdaki Başarı

Uluslararası Para Fonu'yla, Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü'yle, Avrupa Ekonomik Topluluğu'yla ve genel olarak Batı'yla ekonomik alanda çalışmalarımız, görüşmelerimiz, daha verimli bir işbirliği olanağı arayışlarımız sürdürülürken ve bu yönde son aşamadan önceki noktaya kadar gecikmeler olurken, eğer Türkiye büsbütün açıkta ve çaresiz kalmadı ise, 70 senti olmayan bir Merkez Bankası hazinesi devraldığımız halde geçen yıl Türkiye'yi aç ve açıkta bırakmadı isek, petROLSÜZ, yağsız, gübresiz, ilâçsız bırakmadı isek, bunun bir nedeni vardır. Daha geçen yıl hükümete gelir gelmez kurmaya başladığımız çok unsurlu dengeye dayanan dış ekonomik ilişkiler ve alışılmış kuralları, gelenekleri, kökleşmiş bürokratik engelleri aşarak dışsatıma büyük hız kazandırdık. Biz geçen yılı bu sayede geçirebildik. Bu yıl eğer bazı kısıtlıklar olduysa, geçen yıl izlediğimiz politikanın bu yıl geçersiz hale gelişinden değildir; bu yıl dünya ekonomik bunalımının çok daha ileri boyutlara varmış olmasındandır. Bu konulara çarşamba günü ayrıca değineceğiz. Elimde pazar günkü bir İngiliz gazetesinden bir kupür var. İngiltere, denizlerinde petrol bulmuş bir ülke. Bizim yardım istediğimiz ve aldığımız ileri ölçüde gelişmiş sanayileşmiş bir ülke. Onlar da anlaşılan benzin kısıntısı yapmışlar, İngiliz Sağlık Bakanlığı'nın cankurtaran arabaları, aldığı benzin kotasının bir o kadarını karaborsadan iki misli fiyata almak zorunda kalıyor. Cankurtaran arabası, can kurtarabilmek için karaborsadan iki misli fiyata benzin alıyor İngiltere'de. Aynı haberde bir başka paragraf: Bir küçük balıkçı kasabasında 70 balıkçı gemisi mazot yokluğundan denize açılmıyor. Bir başka paragraf: Bir büyük turistik kent turizm mevsiminde 200 milyon sterlin gelire almış, şimdi otelleri bomboş, çünkü kimse otomobilini kullanıp da sahil kentine gidemiyor. Dünya böylesine bir ortama girmiş, bir de üstüne üstlük Türkiye, 560 milyon dolar, dört ayda borç taksiti ödemek zorunda kalmış.

Bu durumda Türkiye'de de bir süre birtakım darlıklar olması kaçınılmazdı. Ama çok şükür bu darlıkları aşma noktasına varmışız. Eğer bugün yer yer hâlâ tüpgaz kuyrukları görülüyorsa, bu şimdi

Türkiye’de piyasaya sunulan tüpgaz eksikliğinden değil; artık geçen yılkinin çok üstünde tüpgaz sunuyoruz. Ama bir kez içlere korku girmiş, ya eksilirse, ya bulunmazsa, diye. Birçok kimse ihtiyaçtan daha fazlasını alıyor; mazot stoklarından yangınlar çıktığını biliyorsunuz.

Şimdi buna rağmen, bu kadar sıkıntılara rağmen, o kadar borca rağmen, dövizsizliğe rağmen, eğer Türkiye’yi, Türk ekonomisini bir ölçüde ayakta tutabildiysek ve ekonomimizin böylesine ağır bir bunalımdan geçtiği bir dönemde dünyada ve bölgemizde Türkiye’nin ağırlığını ve önemini artırabildiysek bu sonucu sağlayan bir dış politikanın ve dış ekonomik ilişkiler politikasının pek de o kadar başarısız sayılamayacağını rahatça söyleyebiliriz sanıyorum.

Biz, nitekim bu çok unsurlu dengeye dayanan dış ekonomik ilişkilerimiz sayesinde ki, bugün her şeye rağmen bazen parasını peşin ödeyemediğimiz halde bağlantılı petrol dışalımını bakımından dünyanın en rahat ülkelerinden biriyiz. Bugün, yaklaşık, ancak bir buçuk belki de bir milyon ton bağlantı eksikliğimiz vardır. Yaklaşık 18 milyon tonluk gereksinmemiz içinde ancak bunun bir milyon tonu bağlantısızdır ve onun da bağlantılarını yapmak üzereyiz, çünkü henüz görüşmekte olduğumuz ve görüşmelerin umutlu safhada olduğu ülkeler var. Oysa dünyada nice zengin ülkeler bugün bağlantısız petrol piyasasından OPEC fiyatlarının iki misli fiyata petrol almak zorunda kalıyorlar.

Dış ilişkilerle savunmanın ve ekonominin ayrılmazlığı ilkemize de olanakların elverdiğince uygun davranmaya özen gösterdik. Arkadaşlarımızın temenni ettikleri gibi, ulusal güvenlik kavramı oluşturmaktan asla vazgeçmiş değiliz. Ama bu, ayrıntıları büyük bir dikkatle hazırlanması gereken ve bugünkü boyutlara varmış bir ekonomik bunalım döneminde de ayrıntıları çok güç hazırlanabilecek olan bir çalışmadır. Bazı ayrıntıların bugünkü ekonomik bunalım döneminde kâğıt üzerinde kalması olasılığı olabilir. Onun için biz bir yandan dış ekonomik ilişkilerimizde yeni olanakları savunma sanayimiz içinde ararken, bir yandan ekonomimizi bugünkü bunalımdan çıkarmaya çalışırken, bir yandan da bunlara paralel olarak bu konu üzerindeki çalışmalarımızı sürdürüyoruz.

Türkiye, Dostluğu Aranan Bir Ülke Olmuştur

Değerli arkadaşlarım,

Çok vaktinizi aldım. Özetlemek gerekirse ve sanırım şu âna kadar verdiğim bilgiler ve hepimizin bildiğı gelişmeler göz önünde tutulursa, görülür ki, bir buçuk yıllık hükümet dönemimizde Türkiye kendi bölgesinde ve dünyada sözüne güvenilen ve dostluğu aranan bir Türkiye olma yönünde çok daha ileri aşamalara varmıştır.

Cumhuriyet tarihinin en ağır ekonomik bunalım döneminde bulunmasına karşın, dünyadaki ağırlığı ve önemi artan bir ülke olmuştur, içinde yaşadığı bölgenin en karışık döneminde kendisini bu bölgede en rahat ve güvenli hissettiğı duruma erişebilmiştir Türkiye, hükümetimiz döneminde. Dış siyasal ilişkilerini de, dış ekonomik ilişkilerini de Türkiye yine bu dönemde dengesizlikten veya tek boyutluluktan kurtarmıştır. “Böyle çok unsurlu dengeye dayanan politika acaba çelişkili mi olur?” diye bazı arkadaşlarımızın, bence yersiz olan kaygısını gördüğüm için, bu konuya yeniden dönmek istiyorum. Çelişki kesinlikle söz konusu olamaz. Bazı ülkeler ayrı kamp-larda olabilirler. Bizi doğrudan ilgilendirmeyen konularda ayrı ayrı düşünebilirler. Hatta birbirleriyle karşıt olabilirler. Ama eğer izim o ülkelerle aramızda bir sorun yoksa niye biz bir ayrım gözetelim? Sen şu bloktansın, sen bu bloktansın, ben seninle görüşürüm, seninle görüşmem, seninle ilişki kurarım, seninle ilişki kurmam, deme gereğini niçin duyalım? Veya bazı Arap ülkeleri arasında ciddi sorunlar var, ama bunlar bizim sorunumuz değil. Onların aralarında sorunlar var diye bir neden ile biz şunu tutuyoruz, şunu tutmuyoruz diye bir tavır alalım. Öyle bir noktaya gelinebilir ki, bir seçme yapmak gerekli olabiliriz. Zaman zaman böyle seçme gerekleriyle karşılaştık ve dü-rüstçe tavrımızı aldık, kimse de bu yüzden bize karşı olumsuz bir tavır takınmadı.

Kaldı ki, bugünkü dünya, dış ilişkiler konusunda akla-kara gibi kesin seçmelerin yapılabileceğı veya yapılması gereken bir dünya değildir. Hele hele Türkiye, jeopolitik konumu bakımından hür bir dünyada böyle seçmeler yapmasına gerek olan bir ülke değildir. Çünkü Strasbourg’da da belirttiğim gibi, Türkiye her adımda, gerek coğra-

fi, gerek kültürel, gerek siyasal anlamda Doğu ile Batı'nın kesiştiği noktadadır ve yine Türkiye her anlamda gerek coğrafi, gerek siyasal, gerek ekonomik anlamda, Kuzey'le Güney'in kesiştiği bir noktadadır. Kuzey'le Güney arasında, Doğu'yla Batı arasında diyalogun böylesine arttığı bir dönemde, bu kesişme noktasındaki bir ülkenin, "ben ille şu taraftanım, bu taraftanım" diye bir kesin seçme yapması doğru değildir, böyle bir seçme yapmaya sanırım hakkı da yoktur.

Yine bu dönemde üç buçuk yıllık silah ambargosu üzerimizden kaldırılmıştır. 225 milyon dolardan ibaret Amerikan savunma ve destek yardımı iki katına çıkarılabilecek noktaya gelmiştir. Yine bu dönemde, son olarak Türkiye'ye büyük dış yardım olanağı sağlanabilmiştir. Bundan bir buçuk yıl önceye kadar Yunanistan'la ilişkileri konusunda, Ege konusunda, NATO konusunda, Kıbrıs konusunda bütün dünya gözünde Türkiye haksız bir ülke gibi görünürdü, oysa şimdi dünyanın büyük bir bölümü artık Türkiye'yi haklı görür duruma getirilebilmiştir.

Bütün bu vardığımız aşamaların, sağladığımız olanakların dış politikamızda zaaf unsurları sayılamayacağı, tersine, Türkiye'nin dış siyasal ilişkilerinde olsun, ekonomik ilişkilerinde olsun olumlu bir gelişme sürecine girdiği kanısındayım.

Hepinize beni bu kadar uzun süre dinlediğiniz için teşekkür eder, saygılar sunarım.

V

BAĞIMSIZLIK VE ÖZGÜRLÜK*

* Bu kitapçık ilk olarak Kıbrıs Postası ve Söz Yayınları tarafından yayınlanmıştır.

Kıbrıs Sorunu*

Sevgili kardeşlerim,

Bir çocuk doğmuşsa ve sesini herkes duyuyorsa o çocuğun doğup doğmadığı tartışma konusu olamaz.

Bir insan herkesin gözleri önünde yaşıyorsa, yaşayıp yaşamadığı tartışma konusu olamaz.

Ve eğer bir toplum yıllardır, her türlü engele, baskıya, yoksunluğa karşın, kendi kendini yönetiyorsa, kimliğini ve birliğini koruyarak egemenliğini sürdürüyorsa o toplumun bağımsızlığı tartışma konusu olamaz.

Kıbrıs Türk toplumunun bağımsızlığı bir hak olmaktan önce bir gerçektir.

İsterse bütün dünya daha yıllarca Kıbrıs Türklerinin bağımsızlık hakkını tartışadursun, Kıbrıs Türklerinin bağımsızlığı bu dünyanın yaşayan, soluk alıp veren, günden güne gelişip güçlenen bir gerçektir.

Bu gerçeği yaratan ve yaşatan Kıbrıs Türkleri ile bugün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti topraklarında bir araya gelmekten sonsuz mutluluk duyuyorum.

Çağrılarını ile bana ve eşime bu mutluluğu yerinde duyma olanağını veren Kıbrıs Türk Gazeteciler Cemiyeti'ne, bize kollarını ve gönüllerini açan siz sevgili Kıbrıs Türklerine eşimle birlikte teşekkür

* 9 Şubat 1984 günü İcflkoşe'nin Atatürk Meydanı'nda yaptığı konuşma.

ederiz. Sizlere, eşim Raĥşan Ecevit'le birlikte yürek dolusu sevgiler saygılar sunarız.

Dr. Fazıl Küçük'ün Mutluluğu

Sevgili kardeşlerim, sözlerime başlamadan önce Kıbrıs Türklerinin bağımsızlık mücadelesinin yürekli önderi Dr. Fazıl Küçük'ü yitirmiş olmaktan duyduğum acıyı huzurunuzda bir kez daha belirtmek isterim. O zaman gönderdiğim bir mesajda da belirttiğim gibi, Fazıl Küçük'ün adı ve yaşamı Kıbrıs Türk halkının bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi ile özdeşleşmiştir. Allah'tan kendisine rahmet dilerim. Ne mutlu ona ki, ömrü boyunca verdiği mücadelenin ürünlerini, sonuçlarını ve gözlerini kapamadan önce de, bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni görmeyi Allah ona nasip etmiştir.

Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlığı 1963'te Başladı

Kıbrıs Türklerinin bağımsızlığı 1963'te Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Türkleri tüm haklarından yoksun bırakması ile ve Yunanistan tarafından desteklenen çetelerin Türklere karşı soykırımı ile başladı. Kıbrıs Türklerinin bağımsızlığı birer tecrit kampına dönüşen köylerde mahallelerde büyüdü.

1963'ten 1974'e kadar on yılı aşkın süre içinde Kıbrıs Türkleri kendi vatanlarında tutsak gibi, kendi köylerinde, mahallelerinde tutsak gibi yaşadılar. Her türlü vatandaşlık hakkından, insanlık hakkından yoksun bırakıldılar. Sürekli saldırılara, soykırımlara uğradılar. O koşullar altında bağımsızlığını kanıtlayan ve kendi kendini yönetebilen bir halktan bağımsız ve özgür yaşama hakkını hiçbir güç esirgeyemez.

Geçmişte, 1963'le 1974 arasında, o sıkıntılara, o yoksunluklara karşı dize gelmeyen, bağımsızlığını yitirmeyen Kıbrıs Türklerini, şimdi kendi topraklarında özgür ve bağımsız yaşarken, denizlere açılabilirken, kendi seçtiği organlarla kendi kendini yönetirken, kimse bırakım ekonomik ambargolarla, diplomatik ambargolarla dize getiremez, getiremeyecektir.

1975'te Bağımsızlık Coğrafi Temele ve Siyasal Çerçeveye Oturdu

1963'ten 1974'e kadar geçen ilk on-on bir yıllık dönemde, Kıbrıs Türklerinin bağımsızlığı coğrafya temelinden de siyasal çerçeveden de yoksundu. Kıbrıs Türklerinin bağımsızlığının temeli kendi yürekleri, kendi cesaretleriydi.

1974 Kıbrıs Türk Barış Harekâtı'ndan sonra ise, Kıbrıs Türklerinin bağımsızlığı hem coğrafi temele, hem de siyasal çerçeveye oturdu. O günden bugüne geçen yaklaşık on yıllık ikinci dönemde de Kıbrıs Türklerinin bağımsızlığı yine eşi görülmedik başka sınavları başarı ile verdi. Bütün dünyaya örnek olacak şekilde sınavlar verdi.

Bu dönem içinde istedikleri her an Kıbrıs Türkleri kendi devletlerini kurabilirlerdi. Ama kurmadılar. Bir süre beklediler; fiilen var olan devletlerini bir süre gerçekleştirmediler. Bir süre bekledikten, iyi niyetle uzlaşma yollarını kolaylaştırmak için bekledikten sonra, yine federal çözüme ne kadar inançla bağlı olduklarını kanıtlamak üzere, Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni kurdular.

Dünyada bunu hafife alanlar, espri konusu yapanlar çıktı. "Ortada federal devlet yokken, federe devlet olur muymuş" diyenler çıktı. Oysa bu, Kıbrıs Türklerinin federal devlet çözümüne ne kadar içtenlikle bağlı bulunduklarının kanıtıydı.

Dokuz buçuk yıl sonra da bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilân edildi. Bu, yaklaşık yirmi yıllık sabırlı ve iyi niyetli bir bekleyişi karşılıksız bırakmanın kaçınılmaz sonucu idi ve daha çok ertelenemezdi.

Yirmi yıllık dönemin son on yıllık diliminde, dediğim gibi, Kıbrıs Türkleri istedikleri zaman bağımsızlıklarını, kendi devletlerini ilân edebilecek durumda idiler. Sırf iyi niyetten, karşıtları ile uzlaşma ve bu federal devlet çatısı altında birleşme isteğinden dolayı bu kararlarını ertelediler. Böylesine bir iyi niyet, sabır ve özveri örneği, sanırım dünya tarihinde görülmemiştir. KKTC ilân edilirken de, Cumhurbaşkanı Sayın Denktaş'ın ağzından, Kıbrıs Türkleri adına federal çözümü kapısının yine açık tutulduğu, bütün dünyaya, yeni bir iyi niyet kanıtı olarak duyuruldu.

Bunca Yıldır Kendi Kendini Yöneten Bir Toplum Daha Uzun Süre Devletsiz Kalamazdı

Daha 31 Temmuz 1974 günü Cenevre’de toplanan konferansta, üç garantör devletin dışişleri bakanları, yani Türkiye, İngiltere ve Yunanistan dışişleri bakanları, bütün dünyaya açıkladıkları ortak bildiride, “Kıbrıs Cumhuriyeti’nde uygulamada iki özerk yönetimin, Kıbrıs Türk Yönetimi ile Kıbrıs Rum Yönetimi’nin varlığını, üç dışişleri bakanları not etmişlerdir” diyorlardı.

Yani Kıbrıs Türklerinin bağımsızlığı, kendi kendini özerk bir toplum olarak yönettiği, daha 31 Temmuz 1974’te, İngiliz, Yunan ve Türk dışişleri bakanlarının ortak açıklaması ile belirtilmişti.

Aynı yıl 1 Kasım 1974 günü, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun oybirliği ile aldığı kararda da Kıbrıs’ta artık iki ayrı toplum bulunduğu gerçeği vurgulanıyordu.

O halde kimin ne hakkı vardır; bugün, dokuz buçuk yıl sonra, dokuz buçuk yıldır kendi kendini egemen olarak yöneten bir halkın kendi devletini ilân etmesini kınamaya, eleştirmeye kimin hakkı olabilir?

Kendi toprakları üzerinde egemen olduğu, kendi kendini yönettiği halde dokuz buçuk yıl kendini devletsiz bırakmaya razı olan bir başka bağımsız toplum sanırım tarihte kolay gösterilemez.

Şimdilik Türkiye’den başka hiçbir devlet Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni tanımamış olsa da, bu cumhuriyetin uluslararası ilişkileri çok sınırlı bulunsa da, dış ekonomik ilişkilerinde karşısında her türlü engel çıkarılsa da, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, ayakta durabilen, bağımsız kalabilen bir devlettir; ve dünya bu devleti uzun süre bilmezlikten, tanımazlıktan gelemeyecektir.

Dış Yardım Bağımsızlığa Gölge Düşürmez

Kıbrıs Türklerinin bağımsızlığına ve bağımsız yaşama yeteneğine gölge düşürmek isteyenler diyorlar ki: “Evet, Kıbrıs Türkleri görünürde kendi kendini yönetiyor, ama Kıbrıs Türk ekonomisi ancak Türkiye’nin yardımı ile ayakta durabiliyor. Onun için Kıbrıs Türk toplumu bağımsız sayılamaz, kendi kendini yönetiyor sayılamaz...”

●ysa bugün dünyada dış ekonomik yardımdan yararlanmayan kaç devlet vardır? Kıbrıs Rum ekonomisi, yalnız bir devletin değil, pek çok başka devletin ekonomik yardımlarından yararlanmaksızın mı ekonomisini ayakta tutuyor ve bağımsızlığını sürdürüyor? Tersine, Kıbrıs Türklerine tek bir devlet yardım ediyorsa, Kıbrıs Rum Yönetimi'ne pek çok devlet ve kurul cömertçe yardım sağlıyor.

Kaldı ki, eğer yıllardan beri güneydeki Rum yönetimi, Kıbrıs Türklerine, Kuzey Kıbrıs'a, en insafsız ambargoları uygulamasaydı; kazara Magosa Limanı'na uğrayan bir kaptan, daha sonra Larnaka Limanı'na da uğradığı takdirde, en az üç ay hapse atılma tehdidi ile karşı karşıya bulunmasaydı; bir turizm cenneti olan Kıbrıs'ın Kuzey kesimine dünyanın dört bucağından uçak seferleri, turist kafileleri gelmesi engellenmese idi; ve başka ulusların ve uluslararası kuruluşların Kıbrıs'a yaptıkları yardımlardan Türkler de hakları olan payı alabilselerdi, bugüne kadar Kıbrıs Türk ekonomisi çoktan kendi kendine yeter duruma gelmiş olurdu.

Onun için "Kıbrıs Türkleri Türkiye'den yardım alıyor da o nedenle bağımsızlığı gerçek sayılmaz" iddiası, asla geçerliliği olmayan bir iddiadır.

Türk Birlikleri Meşru ve Haklı Nedenlerle Kıbrıs'tadır...

Bunun dışında bir başka iddia ileri sürülüyor: "Kıbrıs, Türk toplumu ve KKTC bağımsız sayılamaz çünkü topraklarında Türkiye'nin askeri birlikleri vardır; bağımsızlığını, o birliklerden aldığı güçle koruyabilmektedir."

Bu iddiaya karşı da şu gerçekleri anımsatmak isterim:

Bugün dünyamızda güvenliklerini yabancı askeri birliklerin katkısı ile sağlayan pek çok devlet vardır; topraklarında yer verdikleri yabancı askeri birliklerin yardımı ile bağımsızlıklarını koruyan, güvenliklerini sağlayan dünya devletleri arasında, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile kıyas kabul etmeyecek kadar büyük güçlü devletler de yer almaktadır.

Eğer topraklarında Kıbrıs Türk halkının kendi rızası ile Türk askeri birliklerinin bulunması, Kıbrıs Türklerinin bağımsızlığına gölge düşürecekse, bugün dünyanın büyük ve güçlü devlerinden pek çoğunun bağımsızlığına kuşku ile bakılabilir.

Kaldı ki, Kuzey Kıbrıs'ta Türk askeri birliklerinin varlığı, bugün hâlâ geçerli bulunan çokuluslu anlaşmalara dayanmaktadır. Bu birlikler, Türk askeri birlikleri, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ve Kıbrıs Türklerinin isteğine karşı burada bulunuyor değildirler.

Kuzey Kıbrıs'taki Türk askeri birlikleri Grenada Adası'ndaki Amerikan birliklerinden de, Afganistan'daki Sovyet birliklerinden de, Çad'daki Fransız birliklerinden de çok daha meşru ve haklı nedenlerle Kıbrıs'tadır.

“İşgal” İddiasının Gerçekdışılığı

Türk askeri birliklerinin, Kuzey Kıbrıs'ta bulunmasının işgal anlamına gediği iddiası da tamamıyla gerçekdışıdır. Eğer Türkiye'nin niyeti Kıbrıs'ı veya Kuzey Kıbrıs'ı işgal etmek olsaydı, 17 Temmuz 1974 günü Türkiye'nin o zamanki başbakanı, Sampson darbesinden, Yunan Cuntası'nın düzenlediği darbeden sonra İngiltere'ye gidip, “İki garantör devlet olarak üzerimize düşen görevleri, birlikte, el ele yerine getirelim” diye çağrıda bulunmazdı.

Eğer Türkiye'nin ve Türk ordusunun Kıbrıs'ı işgal niyeti bulunsaydı, 1974 Ağustos ayında, Türk askeri birlikleri, birkaç saat daha yürümek zahmetine katlanarak Larnaka'ya varırlardı.

Eğer Türkiye'nin niyeti işgal olsaydı, aradan geçen bunca yıl sonra, Kuzey Kıbrıs şimdi bağımsız bir cumhuriyet değil, sadece Türkiye'nin bir ili olurdu.

Eğer, Türk askeri birlikleri Kuzey Kıbrıs'ta işgal kuvveti olarak bulunsaydı, herhalde geride bıraktığımız üç yıl süresince Türkiye'deki askeri rejimin gölgesi Kuzey Kıbrıs'a da uzanırdı. Tarihin hangi çağında, dünyanın neresinde görülmüştür ki bir işgalci devletin ana topraklarında kaldırılan veya kısılan özgürlükler o devletin işgal ettiği topraklarda, başına buyruk yaşasın? Kuzey Kıbrıs'ın işgal altında bulunmadığının en belirgin kanıtlarından biri Kuzey Kıbrıs'taki canlı, gerçek ve geniş demokrasidir.

Türk ordusu Kıbrıs'ta hiçbir zaman bir işgal devletinin ordusu gibi davranmamıştır. Ama Yunan ordusu Kıbrıs'ta, uzun yıllar boyunca, özellikle 1963 ile 1974 arasında, tam bir işgal devletinin ordusu gibi bulunmuştur. Amerikan basınında çıkan yazılarda, Kıbrıs'a Yunanistan'dan gelen ve gayrimeşru olarak, uluslararası anlaşmalara aykırı olarak, burada görevlendirilen Yunan askeri birliklerinin sayısının 1967'de 20 bini bulduğu belirtilmekteydi.¹ Ve o Yunan askeri birlikleri, Kıbrıs Rumlarını herhangi bir tehlikeye karşı korumak için burada değillerdi; Kıbrıs'ta önce Rum egemenliğini kesin duruma getirmek, sonra da Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak için buradaydılar. Onun için "işgal kuvveti" sözü kullanılacaksa 1974'ten bu yana Kuzey Kıbrıs'ta bulunan Türk asker birlikleri için değil, ancak 1963'le 1974 Temmuzunda burada bulunan Yunan birlikleri için kullanılabilir.

Türk askeri birlikleri Kuzey Kıbrıs'ta işgal için bulunmuyor, başkalarının işgalini önlemek için bulunuyor.

Türk askeri birlikleri, Kuzey Kıbrıs'ta, Kıbrıs'ı veya Kıbrıs'ın kuzeyini Türkiye'ye katmak için değil, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasını önlemek için bulunuyor.

1) "1960 Anlaşması'na göre Kıbrıs'ta 950'nin üstünde askeri bulunmaması gerekiyor. Oysa 1963'ün Noel gününde çıkan bunalımın ardından Ada'ya çok sayıda Yunan askeri birlikleri ve silahları getirildi. 1967'ye kadar, Kıbrıs'taki Yunan askeri birliklerinin sayısı 10-12 bini bulmuştu. Bu konuda tahminler değişiktir. 19 Kasım 1967 günlü *New York Times* gazetesinde belirtildiği gibi, bazı gazete haberlerinde, Kıbrıs'a gelen Yunan askerlerinin 20 bini bulduğu belirtilmekteydi" (Kaynak: Thomas Erlich, *Cyprus 1958-1967*, Oxford University Press, 1973, s. 90).

II) "1960 Anlaşması Ada'daki Yunan askerlerinin sayısını 950 ile sınırlandırmış olduğu halde, (1967'de) Ada'ya sızmış Yunan askerlerinin sayısı 20 bini buluyordu. Ayrıca, Yunan subaylarının komutasındaki Milli Muhafızlar da silah altında 10 bin askerle 20 bin yedekten oluşuyordu. Bu birlikler otomatik silahlarla, toplarla ve zırhlı taşıtlarla donatılmıştı; savaşa hazır durumda oldukları da 1966'da yapılan geniş çaplı manevralarla sınanmıştı. Buna karşılık Kıbrıs Türkleri hemen hemen savunmasızdılar... ENOSIS amacına erişme yolunda bir adım olarak, Grivas, Rum Milli Muhafızlarını tam anlamıyla bir Yunan askeri gücüne dönüştürmek için elinden geleni yapmıştı. (Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri) U Thant'ın raporunda belirttiği gibi: 'Son aylarda, Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü, Kıbrıs Milli Muhafızlarının Yunan ordusuyla özdeşleştirilmesine yönelik belirtilerin arttığını gözlemiştir. O arada, Milli Muhafızların başlıklarında Yunan ordusunun arması, birçok Milli Muhafız kamplarındaki bayraklarda ve tabelalarda Yunan Krallık arması görülmektedir. Milli Muhafızlara yeni katılanların andı ise artık Yunanistan Kralı'na sadakat sözlerini de içermektedir'" (Kaynak: Pierre Oberling, *The Road to Bellapais*, Social Science Monographs, Boulder, New York: Distributed by Columbia University Press, 1982, s. 133-134).

1974'te İkinci Harekât'ın Nedeni

Yine zaman zaman denir ki, "20 Temmuz 1974'teki ilk Türk Barış Harekâtı anlayışla karşılanabilir..." Kimsenin saklayamadığı bir gerçek: Yunanistan'daki askeri cuntanın desteği, kışkırtması hatta talimatı ile burada bir darbe yapılmış; yalnız Türklerin değil Rumların büyük çoğunluğunun, hatta Rum cumhurbaşkanının hayatı tehlikeye atılmış... "O sırada Türkiye'nin, İngiltere'yi de ikna edemediğine göre, bir garantör devlet olmaktan aldığı hakla görevini yerine getirip Kıbrıs'a çıkarma yapması, anlayışla karşılanabilir; ama ya Ağustos 1974'teki İkinci Harekât ne oluyor? İşte onu anlayışla karşılamak mümkün değildir" edebiyatı, propagandası veya bazı çevrelerin samimi düşüncesi de, dünyada epeyce yaygındır.

Onun için, o dönemde Türkiye'de sorumluluk taşımış bir kimse olarak, şimdi, Lefkoşe'nin Atatürk alanından, yalnız sizlere değil, -çünkü sizler bu gerçekleri biliyorsunuz- ama mümkünse dünyaya, bazı gerçekleri anımsatmak istiyorum.

Benim de gönlüm isterdi, bütün Türklerin gönlü isterdi, 20 Temmuz 1974'teki harekâtla, hatta ona bile gerek kalmadan, Kıbrıs sorununa, iki halkın da barış içinde yaşayabileceği bir çözüm getirilsin!

Fakat olmadı... 20 Temmuz 1974'ten aynı yılın ağustos ortalarına kadar geçen süre içinde Kıbrıs'taki Türk askeri birlikleri, Girne ile Lefkoşe arasındaki küçük bir bölgede sıkışıp kalmış durumdaydılar.

Çevrelerinde Yunan birlikleri, Kıbrıslı Rum birlikleri, çeteleri... Çevrelerinde Birleşmiş Milletler kuvvetleri, İngiliz kuvvetleri, İngiltere'nin Hindistan'dan getirdiği paralı askerler "Gurkalar..." Üç yönden çevrilmiş ve bir atış talimi yapacak olsalar, birbirini vurabilecek kadar ufacık, daracık bir bölgede 20-25 bin Türk askeri ve binlerce Kıbrıslı Türk sıkışıp kalmış...

31 Temmuz'da Birinci Cenevre Konferansı'nda bize söz verdiler: Rum yönetimi altındaki bölgelerde, mahallelerine, köylerine sıkışıp kalan Türklerin canları, malları tam güvenlik altına alınacak diye.... Oysa haberler geliyordu Ankara'ya kadar, hangi köylere, hangi ma-

hallelere ne baskınlar oluyor. Serdarlı bölgesinde köy halkları, çocuğu ile yaşlısı ile canlı canlı toprağa gömülüyor diye... Magosa'da haftalarca kalenin içine hapsedilmiş Türkler, susuz, ilâçsız, dünya ile bağlantısız yaşıyorlardı.

Eğer o sırada Kıbrıs Türklerinin yaşam hakkı, Kıbrıs'taki Türk birliklerinin asgari güvenlik gereksinimleri, anlayışla karşılanmış olsaydı, ben eminim ki, ikinci bir askeri harekâta gerek kalmazdı. Biz daha birinci harekât sonunda, ateşkes ilân edilirken, dedik ki, "Şu Girne-Lefkoşe arasındaki bölgenin güvenlik kuşağını biraz geniş tutun! Karşı taraftaki bir asker ağzına geleni söylediği vakit bu tarafta duyulmasın; kimse tahrik olunmasın; ve buradaki Türkler ve Türk birlikleri kendilerini biraz daha güvenlik içinde hissetsinler!.."

Ama bunu bile dinletemedik.

İkinci Harekât'tan Önceki Türk Önerileri

Türkiye, Ağustos 1974'te İkinci Cenevre Konferansı'nda da bu öneriyi yaptı. Türkiye, ikinci bir harekâta gerek kalmaksızın iki tarafa da güven verici, iki tarafın da yararını gözetici ve hakça bir kesin çözümü kolaylaştırıcı önerilerde bulundu. Ama İkinci Cenevre Konferansı'nda bunların hiçbirine kulak verilmedi.

O arada, çok bölgeli federasyon önerdik. Bu öneriye göre, Lefkoşe-Girne-Magosa kesiminden başka, örneğin, Larnaka, Baf, Poli, Lefke gibi yörelerin Türk nüfus yoğunluğu bulunan kesimlerinde özerk Türk yönetimleri kurulacak; bunlar, Rum yönetimindeki kesimlerle birlikte, bir federal çatı altında toplanacaktı. Böylece kimse yerinden, yurdundan, evinden olmaksızın federal çözüm uygulanabilecekti.

Kabul etmediler, "Hele bir Yunanistan'a, Kıbrıs'a gidip görüşelim!" dediler.

Bunu bekleyebilmek için, daracık bir yöreye sıkışıp kalmış Türk birliklerine bir güvence sağlanmasını ve hiç değilse Serdarlı ve Magosa yörelerindeki Türklerin güvenliğe kavuşmasını istedik. Bu amaçla, Türk kontrolü altındaki Lefkoşe-Girne üçgeni ile Magosa arasındaki bölgenin ve batıda da dar bir güvenlik kuşağının askerden arın-

dırılarak Kıbrıs Türk Yönetimi'ne bırakılmasını istedik. Bu ara çözüme göre, doğuda, Türk nüfusunun yoğun olduğu Serdarlı yöresi de, Magosa'nın Türk kesimiyle birlikte, Türk yönetimine girecekti. Karpas Burnu ise dışarıda kalacaktı. Ara çözüm için önerilen bölgenin tümü, Adanın yaklaşık yüzde 17'sini oluşturunuyordu (Bkz. harita, sayfa 306).

Fakat dinlemediler bile.

Türk Davranışının Haklılığı ve Meşruluğu

Hiçbir devlet, göz göre göre kendi ordusunu böylesine kötü bir durumda uzun süre bırakmaya razı olamazdı; hiçbir ulus, can güvenliği için tüm umutlarını kendisine bağlamış olan soydaşlarının yardımına gidebilecek durumda ise, gitmemelik edemezdi.

İran'da bir avuç Amerikan büyükelçilik görevlisi —çok haksız biçimde— esir edildi. Amerika'nın İran'a karşı nasıl bir askeri harekât düzenlediğini bütün dünya gördü.

Atlas Okyanusu'nun güneyinde, Arjantin yakınlarındaki ufacık Falkland Adaları'nda İngiliz kökenli yaklaşık 2 bin insan yaşar. Falkland Adaları'nı Arjantin işgal etti diye Büyük Britanya'nın bütün deniz kuvvetleri, hava kuvvetleri seferber oldu; Arjantin'e savaş ilân edildi; ve Falkland Adaları'ndaki, yüz binin üzerinde insan değil, 2 bin kadar insan kurtarıldı.

Türkiye'nin Kıbrıs'taki davranışı, bu iki harekâttan da çok daha meşru ve haklı bir zemin üzerindeydi. Amerika Birleşik Devletleri'nin İran'a askeri müdahaleye yetkisi yoktu. Amerika Birleşik Devletleri'nin Grenada'daki var olmayan demokrasiyi kurtarma gerekçesiyle müdahale etmeye hakkı yoktu. Falkland Harekâtı ise, çağdışı bir kolonyalizmin son kalıntılarından olan bir adada, İngiliz egemenliğini yeniden kurmak için girişilmiş bir harekâttı. Bunlar haklıydı haksızdı, tartışmasına girmiyorum. Ama hiçbirini, yasallık ve haklılık açısından, Kıbrıs'taki Türk Barış Harekâtı'yla karşılaştırılmaz. Kıbrıs konusunda Türkiye'yi eleştirmeye hiç kimsenin hakkı yoktur. Özellikle de ABD'nin hakkı yoktur. İngiltere'nin hakkı yoktur. Sovyetler Birliği'nin hakkı yoktur. Fransa'nın ve Yunanistan'ın hakkı yoktur.

Türkiye'nin Çağrısı ve İngiltere

Hele İngiltere, eğer bir garantör devlet olarak üzerine düşen sorumluluğu ve görevi ciddiye alsaydı, Kıbrıs'ta Türkiye'nin kendi başına bir askeri harekâta girişmesine gerek bile kalmazdı.

Bu, İngiliz kamuoyunun vicdanında on yıldan beri bir yüktür. 17 Temmuz 1974'ü 18 Temmuz'a bağlayan gecenin erken saatlerinde, Londra'da, Başbakanlık konutundan, hiçbir sonuç elde edememiş, hiçbir çağrısı, önerisi kabul edilmemiş, Türk başbakanı olarak ayrılırken, zamanın İngiliz başbakanına ve dışişleri bakanına şunları söylüyordum:

"Bütün isteklerimizi reddettiniz. Umarım ki, önümüzdeki yıllarda bize verdiğiniz bu ret cevapları vicdanlarınızda ağır bir yük olmaz." Fakat oldu. Sevgili Kıbrıslılar... Şimdi Avam Kamarası'nda sık sık bir soru dile getiriliyor, "Neden o zamanki İngiliz hükümeti, Türklerin önerisini kabul etmedi de, Türklerin tek başına bu askeri harekâta bulunmasına neden oldu?" diye kendi vicdanlarında, her vicdanlı insan ve toplum gibi, bunun tartışmasını yapıyorlar.

Rumları Göçe Zorlama İddiasının Asılsızlığı

Sevgili kardeşlerim, bir başka iddia şudur: Türkler Rumları, Kıbrıs'ın kuzeyinden, güneyine göç etmeye zorlamışlar!.. Bu iddianın da gerçeğe hiçbir ilgisi yoktur. Kuzeydeki Rumlar, kendiliklerinden güneye göç etmişlerdir. Güneydeki Türkler de Kıbrıs Rum Yönetimi'nin rızasıyla kuzeye göç etmişlerdir.

Eğer Türkiye'nin İkinci Cenevre Konferansı'na götürdüğü iki öneriden biri olsun kabul edilseydi, yani bölgesel federasyon önerisi veya kesin çözüme ulaşıncaya kadar, bir ara çözüm olarak, Lefkoşe ve Girne ile Magosa arasında kalan kesimin askerden arındırılması ve Lefkoşe-Girne yöresi ile birlikte Kıbrıs Türk Yönetimi'ne bırakılması önerisi kabul edilseydi, kimse evinden tarlasından olmaksızın, federal çözüm sağlanabilirdi. Herkes yerli yerinde kalarak, bu karma yönetim düzeni içinde Türklerle Rumlar arasında bir karşılıklı güven dengesi kurularak, kuzeydekiler kuzeyde, ortadakiler ortada, güneydekiler güneyde kalabilirdi.

Ama Rumlar bu önerileri dinlemediler bile. Onun için, eğer göçlerin sorumlusu aranacaksa, bunun sorumlusu Türkiye’de veya Kıbrıs Türkleri arasında aranmamalıdır.

Eğer Türkiye’nin Ada’yı işgal niyeti, Ada’yı veya bir bölümünü Türkiye’ye katma niyeti olsaydı, Türkiye, bu belirttiğim önerilerden hiçbirini Cenevre’ye götürmezdi. Bu önerilerin reddedilmiş olması, Rumlar açısından da Ada’nın geleceği açısından da kaçırılmış fırsatlardır.

Kıbrıs’ı Bölüşmekte Türkiye’nin Yararı Yoktur

Türkiye’nin Kıbrıs’ı bölmeye kalkıştığı, kuzeyde bir kesimi kendi topraklarına katma niyetini beslediği, gitgide inandırıcılığını yitirse bile, yine zaman zaman öne sürülüyor. Oysa Türkiye’nin Kıbrıs’ı Türkiye ile Yunanistan arasında bölmeye yol açacak düzenlemelerde hiçbir yararı yoktur.

Çünkü eğer Kıbrıs adası Türkiye ile Yunanistan arasında bölüşülecek olursa, buna yol açıcı bir harekette bulunulacak olursa, Batı’da, Ege’de, zaten pek çok sorunumuz bulunan Yunanistan’ı, biz, kendi elimizle güneyimize de çekmiş oluruz. Kendi elimizle Yunanistan’ı bir Ortadoğu devleti haline getirmiş oluruz ve Yunanistan’la Türkiye arasındaki sorunlar büsbütün artar, uluslararası sorunlara da yeni bir boyut eklenmiş olur.

Ada’nın İki Ülke Arasında Bölüşülmesinde Kimsenin Yararı Yoktur

Kıbrıs Türklerinin de Türkiye’ye katılmakta bir çıkar gördüklerini ve görececeklerini sanmıyorum. Çünkü Türkiye’nin kendisi büyük bir ülke olduğu gibi, sorunları da büyük bir ülkedir. Kıbrıs halkının da o sorunlardan şimdi etkilendiğinin üstünde etkilenmek istemesi için bir neden yoktur.

Kıbrıs Rumlarının da Yunanistan’la bütünleşmekte bir çıkarı olacağını sanmıyorum. ENOSIS isteği, Kıbrıs’ın Yunanistan’a katılması isteği, bildiğim kadarıyla, Kıbrıs kaynaklı olmaktan çok, Yunanistan kaynaklı bir istektir.

Yine bilebildiğim ve uzaktan görebildiğim kadar, Kıbrıs Rumlarının ekonomisi de, demokrasisi de, Yunanistan ekonomisinden ve demokrasisinden, özellikle bu aşamada, çok daha sağlamdır ve Yunanistan Kıbrıs Rumlarının içişlerinden ne kadar uzak durursa, Kıbrıs Rumları o kadar rahat etmektedirler. Ama Yunanistan içişlerine karıştığı oranda, Kıbrıs Rumlarının, yalnız Türklerle araları açılmamakta, Kıbrıs Rumları birbirlerine de düşmektedirler, birbirlerini de boğazlamaktadırlar. 1974 öncesinde, bunun çok örnekleri görülmüştür.

Bu açılardan bakıldığında şu sonuçlara varmak gerekir: Türkiye açısından da, Kıbrıs Türkleri açısından da, Kıbrıs Rumları açısından da, Kıbrıs'ın Türkiye ile Yunanistan arasında bölüşülmesinde bir yarar yoktur; ama pek çok sakınca vardır. Türkiye ile yeni sürtüşme alanları yaratmanın sakıncalarını görebilen Yunanlılar için de durum aynı olduğunu sanıyorum. Ancak Megali İdea veya Pan-Helelizm saplantısından kurtulamamış olan bazı Yunanlılar için durum değişik olabilir; ancak onların içinde birtakım değişik hevesler bulunabilir.

En Uygun Çözüm Federal Devlet

Tüm ilgili taraflar için, yani hem Kıbrıs Türkleri ve Rumları hem Türkiye ve Yunanistan için en uygun çözüm, Kıbrıs'ın iki toplumlu bir federal devlet olarak varlığını ve bağımsızlığını sürdürmesidir.

Neden federal?.. İlle federal olması gerekli mi? “Gerekli, çünkü federal olmayan çözüm yıllarca denenmiştir, yürümediği görülmüştür ve gerisinde acı, kanlı hatıralar bırakan federal olmayan çözüm, çökmüş gitmiş, tarihe gömülmüştür. Bunun da sorumlusu herhalde Türkler değildir.”

Federal Olmayan Çözüm Neden Yürümedi?

Bunun sorumlusu Türkler değildir derken, bunun sorumlusu ille Kıbrıslı Rumlardır da demek istemiyorum. Sorumluluğu Kıbrıs Rumlarının tümüne yaygınlaştırmanın da haksızlık olabileceğini düşün-

yorum. Bunun başlıca sorumlusu, yani federal olmayan bir çözümün yürümemiş olmasının, geçersiz kalmış olmasını ve kanlı, acı sonuçlara yol açmış olmasının başlıca sorumlusu, Yunanistan'dan Kıbrıs'a uzun yıllardır ENOSIS saplantısını aşılama çalışmış olan çevrelerdir.

Makarios döneminde, Kıbrıs Rum Yönetimi'ne ısrarla Yunanistan'dan telkin edilen, "Türkleri son bireyine kadar imha planları" belgelerle kanıtlanmış durumdadır.*

Bu tür insanlık dışı planları reddetmek, hatta yumuşatmak isteyen Kıbrıs Rum yöneticilerinin başına her türlü bela gelmiştir. Hatta bilindiği gibi, Makarios'un canına kıymak istemişlerdir: "Bu kadar gayri insani teklifi kabul edemem" dediği için...

Federal olmayan çözümün yürümemesinin sorumluları arasında, kuşkusuz, Kıbrıs Anayasası'nın ve uluslararası anlaşmaların Türk-

I) Makarios'un ünlü İtalyan gazeteci Oriana Fallaci'yle mülakatında, Yunan Cuntası liderlerinden Ioannides'in 1964'te kendisiyle yaptığı görüşme hakkında söyledikleri: "Bir gün, Nikos Sampson'la birlikte, Ioannides beni görmeye geldi. 'Kıbrıs sorununu tümüyle çözecek bir projeyi bana önermek üzere beni gizlice görmek' istemişti. İçeriye girdi, saygıyla elimi öptü ve, 'Efendimiz, işte projem: Ada'nın her yerinde birden Türklerle ansızın saldırılsın ve, son bireyine kadar bütün Türkler yok edilsin' dedi. Şaşkınlıktan donup kalmıştım. Düşüncesine katılamayacağımı, onca masum Akritas öldürülmesini tasavvur bile edemeyeceğimi söyledim. Yine elimi öptü ve çok kızgın durumda çıktı gitti" (Kaynak: Laurence Stern, *The Wrong Horse*, New York: Times Books, 1977, s. 92-93).

II) Ioannides'in "bütün Türkleri son bireyine kadar yok etme" projesi karşısında şaşkınlıktan donup kaldığını söyleyen Makarios, Ioannides'in projesinden pek farklı sonuçlara yönelik olmadığı bilinen "Akritas Planı"nı ise, uygulamayı, Kıbrıs Rum gazetesi *Patris*'in 21 Nisan 1966'da ve daha sonraki günlerde yaptığı açıklamalara göre, kabul etmişti. Kıbrıs Rum Yönetimi'yle Yunan subaylarının birlikte hazırladıkları "Akritas Planı"nın amacı da, bir yandan Londra ve Zürih Anlaşmalarının ve Anayasa'nın yürürlükten kaldırılması için harekete geçilirken, bir yandan da, "Türklerin direnişini, dış müdahaleye olanak ve gerekçe bırakmayacak biçimde, bir-iki gün içinde tümüyle bastırmak" ve *self-determination* görüntüsü altında, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasını, yani ENOSIS'i gerçekleştirmekti. 1963 sonlarındaki ilk toplumlararası çatışmada, "Türklerin direnişini bir-iki gün içinde bastırıp duruma hâkim" olunamayınca, gerçi Akritas Planı'ndan vazgeçildi ama ne Makarios ne de Rum yöneticileri, bu planı hiçbir zaman ret ve inkâr etmediler" (Kaynak: Zenon Stavrinides, *The Cyprus Conflict*, Nicosia: Stavrinides Press, 1976).

III) "Akritas Planı"ndan adıyla söz edilmemekle birlikte, Nancy Crawshaw'un kitabında da, bu planı uygulamak üzere Türklere karşı 1963 sonunda girişilen saldırı anlatılmakta ve saldırıyı başlangıçta Makarios'la hükümetinin de onaylamış oldukları belirtilmektedir (Kaynak: Nancy Crawshaw, *The Cyprus Revolt*, Londra: George Allen and Unwin Press, 1978, s. 366-377. 1967'de Türklere karşı yapılan yoğun saldırılardan da aynı kitabın 373-380. sayfalarında söz edilmektedir).

lere tanıdığı haklara üç yıldan fazla tahammül edemeyen bazı Kıbrıslı Rumlar da bulunmaktadır. Denir ki, “1963 Anayasası’nın işlemez duruma gelmesinin sorumlusu Rumlar değil, Türklerdir.” Bu iddianın ne kadar gerçekdişi olduğuna, şimdi sizlere taptaze bir kanıt vereceğim. 3 Şubat 1984 günü *Kıbrıs Postası Gazetesi*’nde bir haber okudum. Sayın Glafkos Klerides, Güney’de, Halk Üniversitesi’nde yaptığı bir konuşmada, şunları söylemiş: “Zürih-Londra Anlaşmalarından memnun olmamakla beraber, daha sonra feshedip ENOSİS’e gitmek niyetiyle bu anlaşmaları imzaladık.”

Kim söylüyor bunları?.. O dönemde, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin anayasasını hazırlamakla görevlendirilen komitedeki baş Rum Temsilcisi Sayın Klerides büyük bir açık yüreklilikle söylüyor:

Biz bu anayasaya temel olan anlaşmaları imzaladık, ama içimizde sindiremeden imzaladık... İlk fırsatta ENOSİS’e gitmek, Yunanistan’a katılmak için imzaladık, diye, açık açık söylüyor.

O halde, 1963 Anayasası’nı işletmeyenlerin kimler olduğu bellidir.

1960-63 arasını izleyen dönemde, Kıbrıs’ta Türkler tamamıyla devlet yönetiminin dışına itildiler. Her türlü vatandaşlık haklarından ve insan haklarından yoksun bırakıldılar. Sürekli saldırılara, soykırımlara uğradılar. Uğradıkları soykırımlar, ufacak çocukları bile, yavruları bile esirgemiyordu. Türkleri yok etme çabasını sürdürdü kimileri... Biraz daha insafli olanları da, “yok etmeyelim ama canlarından bezdirelim de ya bize teslim olsunlar, burada köle gibi yaşasınlar ya da bavullarını, denklerini alıp Kıbrıs’tan gitsinler” diye uğraşılar.

Ama bunların ne Türklere huzur getirdiği, ne de Rumlara huzur getirdiği görüldü. O dönemde ne sağlıklı işleyen bir demokrasi, ne güvenlik, ne de sağlıklı bir gelişme ortam kurulabildi Kıbrıs’ta...

Kıbrıs’a Barış “Türk Barış Harekâtı”yla Geldi

O dönemde, 1963-74 arası dönemde, yalnız Türk-Rum çatışmalarından dolayı Kıbrıs’ın güzel toprakları kana bulanmadı. Her gün birbirini boğazlayan Rumların, Rum çetecilerinin döktükleri kanlar dolayısıyla da Kıbrıs’ın toprakları kana bulandı.

Kıbrıs'a barış, Türk Barış Harekâtı'yla geldi; ve Türk Barış Harekâtı, yalnız Rumlarla Türkler arasında değil, Rumların kendi arasında da barış kurdu. Dünyada "Barış Harekâtı" sözünü ciddiye almayanlar bulunduğunu biliyorum. Fakat biz ciddi olarak ve inanarak bu deyiimi kullandık. O kadar ki, Türk askeri birlikleri, Türk uçakları, 20 Temmuz 1974 sabahı Kıbrıs'a gelirken, aldıkları talimattan biri şuydu: "Size ateş edilmedikçe, siz hiç kimseye ateş etmeyeceksiniz!.."

Aldıkları bir başka talimat şuydu: "Kıbrıs topraklarına bomba atmadan önce, bastırdığımız barış çağrılarını atacaksınız. Ancak bunlara yanıt alamazsanız üzerinize düşen görevi yapacaksınız!.."

20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ın her köşesi dünyanın dört bir yanından gelmiş cıvıl cıvıl turistlerle kaynıyordu ve kuzeyden gelen Türk askeri harekâtında bir tek yabancı turistin canı incinmiyordu. Buna "Barış Harekâtı" denmez de hangisine denebilir?

Çağımızda Kıbrıs'ın, ancak Türk Barış Harekâtı'ndan bu yana geçen yaklaşık on yıldır barışı tattığı da herhalde kimsenin inkâr edemeyeceği bir gerçektir.

Ama Ada'da iki toplumu ayrılınadan da barış içinde yaşayamazlar mıydı? 1983 Kasım sonunda Güney'deki AKEL Partisi'nin Merkez Komitesi bildirisinde, şöyle bir cümle yer alıyordu: "Kıbrıslı Türk vatandaşlarımızla yüzyıllar boyunca barış ve uyum içinde yaşamıştık. Gelecekte de öyle yaşayacağız..."

Bu sözlerin geçmişle ilgili olarak belirttiği gözlem doğrudur. Yani gerçekten, Kıbrıs'ta Türklerle Rumlar yan yana barış içinde yaşayabilmişlerdir. Ne zaman? Osmanlı Türklerinin âdil yönetimi altında iken... Yüzyıllarca barış içinde yaşayabilmişlerdir. O halde, AKEL'in geçmişle ilgili bu sözleri doğru... Gelecekle ilgili sözleri de, yani gelecekte Türklerle Rumların, Ada'da yine barış ve uyum içinde yaşayabileceklerine dair sözleri de elbette gerçek olabilir.

İlişkiler ne zaman bozuldu? İngiliz yönetiminin sonlarına doğru bozulmaya başladı. 1950'lerin ortalarından başlayarak ve özellikle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu, anayasanın rafa kaldırıldığı on yıllık dönemde, iki toplum arasındaki ilişkiler, kördüğümüne döndü. Fakat gelecekte de yine barış ve uyum içinde yaşamının yolu Türk Barış Harekâtı'yla açılmış bulunuyor.

Nasıl açıldı bu yol? Kördüğüm çözülerek açıldı. Kördüğüm nasıl çözüldü? Evet, İskender'in yöntemiyle çözüldü.

Oysa Cenevre'de bütün Türk önerileri, hiç değilse ara çözüm önerileri reddedilmiş olmasaydı, o kördüğüm haline gelmiş olan sorunlarımız, İskender'in kılıç darbesine benzer bir yöntemle değil, iki toplumun kafa kafaya, el ele vermesiyle de çözülebilirdi.

Kördüğümün Nedeni

Dahası da var... Aslında ilişkiler hiçbir zaman kördüğümüne dönemeyebilirdi. Kördüğüm, İngilizlere karşı verilen bağımsızlık mücadelesinde, Rumların, bağımsızlık hareketini ENOSIS amacına bağlamalarıyla atılmıştı. Eğer bağımsızlık mücadelesiyle ENOSIS iç içe geçip birbirine düğümlenmiş olmasaydı Ada'daki Türklerle Rumların ilişkileri de kördüğümüne dönüşmezdi. Bağımsızlık mücadelesi, tam tersine, iki toplumu birbirine büsbütün kaynaştırabilirdi. Oysa Rumların, bağımsızlık mücadelesiyle ENOSIS'i birbirine kördüğüm gibi bağlamaları sonucu, iki toplumu kaynaştırıcı tek bir bağımsızlık mücadelesi yerine, Kıbrıs'ta yıllarca üç ayrı bağımsızlık mücadelesi aynı zamanda verildi: Bir yanda Rumların İngilizlere karşı mücadelesi, bir yanda Türklerin İngilizlere karşı mücadelesi, bir yandan da Türklerle Rumlar arasındaki mücadele... Bunun tek nedeni, bağımsızlık hareketine ENOSIS gölgesinin düşürülmüş olmasıydı.

Din Adamlarının Etkisi

İki ayrı dinden toplumun yaşadığı bir adada, 20. yüzyılın ikinci yarısında, oradaki dinlerden birinin ruhban sınıfının yönettiği bir devlet biçimi, çağımızda mümkün olacak bir devlet biçimi değildir. Oysa 1974'ten önceki Kıbrıs'ta durum oydu.

Ada'da iki ayrı dinden toplum yaşıyor ve devleti büyük ölçüde din adamları, papazlar yönetiyordu. Bu, çağımıza ne kadar ters düşen bir yönetimin Kıbrıs'a kabul ettirilmek istendiğini gösteriyordu. Eğer o çağdışı teokratik yönetim biçimine, Ada Türklerinin repkisi, dinsel bir bağnazlık hareketi olarak ortaya çıkmış olsaydı, işte asıl o zaman felaket olurdu.

Din esasına dayalı kavgaların, din ayrılıklarına, hatta mezhep ayrılıklarına dayalı kavgaların, bazı uygar ulusları bile ne durumlara düşürdüğünü görüyoruz. On beş-yirmi yıldır Kuzey İrlanda'daki savaş, mezhepler arası düşmanlıktan kaynaklanan savaştır. Irak'la İran arasında yıllardır süren savaş, büyük ölçüde mezhepler arası duygulardan, husumetten kaynaklanan, o şekilde körüklenen bir savaştır.

Ama Kıbrıs Türkleri yıllarca başka bir dinin din görevlileri tarafından yönetildikleri halde ve buna karşı bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi verdikleri halde, bunu öyle bir din mücadelesi haline getirmemek olgunluğunu ve iyi niyetini göstermişlerdir.

Bunun iki nedeni vardır. Birinci nedeni, Kıbrıs Türklerinin açık ve çağdaş görüşlü olmalarıdır. İkinci nedeni de, yine Kıbrıs Türklerinin, Atatürk'ün laiklik ilkesini inanarak benimsemiş olmalarıdır.

EOKA çetelerinin baskısına, Kilise'nin baskısı da ekleniyordu o yıllarda... Bilindiği gibi 1976'da New York'ta bir konuşma yapmak üzere gittiğim bir otelde, bir Rum bana ve eşime karşı suikast düzenleyerek bizi öldürmek istedi. Ama ben o Rumdan davacı olmadığımı söyledim. Neden?.. Çünkü konuşmamı yapacağım binaya girerken gördüğüm durum şuydu: Karşı kaldırımda yüzlerce kadınlı erkekli Rum toplanmış, önlerinde etekleri uçuşa uçuşa cübbeli birtakım papazlar koşuyor ve zorla kışkırtıyorlar Rumları, onları âdeta cezbeye sokuyorlar... O halde bana ve eşime çekilen silahın sorumlusu, tek kolunu kaybetmiş olan o zavallı Rum suikastçı değildi; onu ve onun gibileri o şekilde cezbeye getiren birtakım din adamlarıydı.

Benim ve eşimin ilk kez karşılaştığımız o Kıbrıs gerçeğiyle Kıbrıs Türkleri yıllarca iç içe yaşamışlardı. Üstelik bizim yanımda ABD'nin görevlendirdiği korumacılar vardı; Kıbrıs Türkleri ise o acı gerçeklere yıllarca; kendilerinden; kendi yüreklerinden başka kimsenin koruması olmaksızın katlanmış ve o koşullar altında bağımsızlıklarını ve özgürlüklerini korumuşlardı.

Kimse Kıbrıs Türklerini geçmişin o kabûs gibi yaşamına geri dönmeye razı edemez

Federal Çözüme Adım Adım Yaklaşım

Federal devlet eskiden de tek çözümdü... Şimdi de tek çözümdür. Eskiden daha zordu, şimdi daha kolaydır. Rumların da giderek bunu ilke olarak içlerine sindirdikleri görülüyor. Bunu sevinçle izliyoruz. Özellikle yurtdışında rastladığım Rumlarla ve Yunanlılarla, kendi ülkelerindeki bazı şoven, bağnaz çevrelerin etkisinden kurtulabilmiş Rumlarla ve Yunanlılarla sokaklarda, otellerde, lokantalarda karşılaştığımızda çok daha rahat anlaşabiliyoruz. Daha geçenlerde Almanya'da tesadüfen taksisine bindiğim bir Yunanlı şoför, benim kim olduğumu anladıktan sonra, "Neden Kıbrıs'ta Türklerle Rumlar bir federal devlet çatısı altında İsviçre halkı gibi barış içinde yaşamasınlar?" dedi. Demek ki o bağnazlık ettiklerinden kurtuldukları vakit pek çok Yunanlı ve Rum da gerçekleri görebiliyor.

Geçmişin birikimleri, acı anıları, karşılıklı güvensizlikleri ve kuşku-ları dolayısıyla federal çözümün ayrıntılarında anlaşmak şimdi-lik güç olabilir. Fakat federal çözüm ilkesi benimsenme koşuluyla, bazı somut noktalardan hareket ederek, çözüme adım adım yakla-şılabilir.

Federal devlet demek, iki ayrı devlet, iki ayrı ülke demek de-ğildir. Federal devlette ayrı bölgeler olur, ayrı yönetimler olur, ama bun-lar ayrı ülkeler, ayrı devletler değildir, aralarındaki sınır da devlet-ler arası sınır değildir. Kaldı ki şimdi dünyanın kimi bölgelerinde devletler arası sınırlar bile eski katılığını yitiriyor. Avrupa Toplulu-ğu ülkelerinin halkı birbirlerinin topraklarına sıkı sınır kontrolle-rinden geçmeksizin girebiliyorlar; İskandinav ülkelerinin halkı bir-birlerinin topraklarına pasaport göstermeksizin girebiliyorlar. Hat-ta bir İskandinav ülkesinin vatandaşı komşu İskandinav ülkesinde-ki işine her gün gidip gelebiliyor.

Kıbrıs'taki Türklerle Rumlar arasındaki ilişkilerin, gerçi, şimdi-den o düzeye erişmesi güç olabilir... Fakat bu, karşılıklı güven or-tamı ve somut konularda işbirliği olanakları geliştirildikçe kendi-liğinden gerçekleşir.

Federasyon İçin Uygulamalı Eğitim İçin Uygulamalı Eğitim Programı Önerisi

Bu bakımdan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Rauf Denktaş, yeni yıl başındaki önerileriyle, bence bu yönde çok önemli bir çıkış açmıştır. Kendisini ve onun bu önerilerini destekleyen Kıbrıs Türklerini yürekten kutlamak isterim.

Sayın Rauf Denktaş yalnız Maraş ve Lefkoşe Havaalanı konusunda çok yapıcı önerilerde bulunmakla kalmıyor, aynı zamanda Kıbrıs Türk toplumu adına başka önerilerde de bulunuyor. Sayın Denktaş'ın yaptığı gibi önerileri, Türk toplumu adına yaptığı önerileri ancak, kendine güvenen ve federasyonu içtenlikle benimseyen bir toplum yapabilir.

Türk toplumu, Sayın Denktaş'ın bu önerilerini benimseyecek ve destekleyebilecek kadar kendine güvenebilmektedir. Rumların da kendilerine Türkler kadar güvenebilmeleri durumunda, Sayın Denktaş'ın son önerilerini kabul etmelerine hiçbir engel olmaması gerektir. Çünkü Sayın Denktaş, açıkça, bu pratik işbirliği ve yakınlaşma önerilerinin nihai çözümü ipotek altına almayacağını da belirtmiştir.

Sayın Denktaş'ın bu pratik ve insanca işbirliği önerileri arasında, kültür ve spor alanında işbirliği bulunmaktadır; eğitimde işbirliği yer almaktadır; yerel yönetimlerde işbirliği yer almaktadır; altyapılarda, sulama tesislerinde, benzer altyapılarda işbirliği; ticarette işbirliği; turizmde, ulaşım ve çevre sağlığında somut işbirliği önerileri, projeleri yer almaktadır. Yine Sayın Denktaş, Türkçe ile Rumcanın her iki kesimde de karşılıklı ikinci dil olarak öğretilmesini önermektedir. Bu, özellikle yapıcı ve kaynaştırıcı bir öneridir. Çünkü eğer iki toplum günün birinde tek bir devlet çatısı altında bir araya gelip yan yana yaşayacaklarsa, önce birbirlerinin dilini ve kültürünü anlamalarında yarar vardır.

Ayrıca Sayın Denktaş'ın Kıbrıs'ta bir ortak Türk-Rum üniversitesi kurulması önerisini yürekten destekliyorum. Bu üniversitenin ortak dersi dili İngilizce olabilir ve tüm Arap ülkelerinin gençlerine yükseköğrenim sağlayabilir. Filistinli gençler, birçok Arap ülkelerin-

deki üniversitelerin kapılarını kendilerine kapalı buluyorlar; böyle bir ortak Türk-Rum Kıbrıs üniversitesi Filistinli gençlere, çocuklara da barış ve huzur içinde yükseköğrenim yapma olanağını sağlayabilir.

Bir üniversite kuruluşunda maddi koşullardan, olanaklardan önce, binalardan, laboratuvarlardan önce gelen temel unsur, insan unsurudur; yani yeterli düzeyde öğretim görevlileri kadrosudur. Sayın Rauf Denktaş'ın önerisi, bu bakımdan özellikle uygun bir döneme rastlamıştır. Çünkü Türkiye'de, şu sırada, kendilerine yeni bir yaşam kurmaya çalışan yüzlerce değerli bilimadamı, öğretim üyesi, profesör, doçent, asistan vardır... İnanıyorum ki onların da büyük çoğunluğu böyle bir üniversitenin kuruluşuna katılabilirler.

Kısacası, Sayın Rauf Denktaş'ın, Kıbrıs Türkleri adına, yıl başında sunduğu öneriler programı, tümüyle federasyon için, birlikte yaşayabilmek için, uygulamalı bir eğitim programıdır. Eğer Rum tarafı ekonomik ve diplomatik ambargo heveslerinden, bu hevesleri körükleyen bağınazca telkinlerden kendini kurtarabilirse, inanıyorum ki, bunlarda en az Türklerin olduğu kadar Rumların da yararı bulunduğunu görecektir. Hatta ben açık görüşlü ve iyi niyetli birçok Rumun şimdiden bu önerileri içlerine sindirdiklerine inanıyorum.

Kıbrıs Sorununun Çözümüne Katkıda Bulunmak İsteyenlere Düşen Görev

Eğer Kıbrıs sorunuyla ilgilenen bazı yabancı çevreler, bir hakça çözüm yolunun açılmasına gerçekten katkıda bulunmak istiyorlarsa, Sayın Denktaş'ın bu önerilerini ciddiye almalı ve bu önerilerin gerçekleşmesine katkıda bulunmalıdırlar. Bu fırsat ellerinde vardır.

Birçok devletler Kıbrıs'a ekonomik yardımda bulunuyor... Birçok uluslararası mali, ekonomik kuruluşlar Kıbrıs'a yardımda bulunuyor. Ve bu yardımların büyük çoğunluğu Rum tarafına gidiyor. Diyebilirler ki, "İşte Türk tarafından gelen hem iyi niyetli, hem pratik işbirliği önerileri var. Nihai çözüm beklenmeden kurulabilecek işbirlikleri öneriliyor. O halde biz bundan sonra yardımlarımızı an-

cak böyle bir işbirliğı çerçevesinde kullanılmak üzere yapıyoruz...” Böyle diyebilirler. Eğer bunu demezlerse Kıbrıs’ta bundan sonra da sürebilecek ayrılıkların sorumluluğunu Kıbrıslı Rumlardan daha çok üstlenmiş olurlar.

Onun için, özellikle Birleşmiş Milletler’e bağılı bazı kuruluşlara görev düşüyor... UNESCO’ya, Dünya Sağlık Örgütü’ne, Besin ve Tarım Örgütü’ne ve benzer kuruluşlara görev düşüyor. Mademki bu yönde pratik işbirliğı önerileri Kıbrıs Türkleri adına gündeme getirilmiştir, bundan sonra Birleşmiş Milletler kanalından geçerek Kıbrıs’a gelecek bütün mali ve teknik yardımlar için, önkoşul olarak, iki toplumun o projelerle ilgili işbirliğı ileri sürülmelidir. Başka türlü iyi niyetlerini kanıtlayamazlar.

Elbette bu konuda, bu tür pratik, iyi niyetli işbirliğı proje önerilerini destekleme konusunda, öncülük ödevi Türkiye ile Yunanistan’a düşer. Ben Türkiye’nin, her zaman, hangi yönetim altında olursa olsun, bu öncülük görevini seve seve yerine getireceğine inanıyorum. Yunanistan’ın da aynı iyi niyeti göstereceğini umarım.

Bu şekilde, Kıbrıs’ın iyiliğı için, Kıbrıs Türklerinin ve Rumlarının bir an önce barış içinde yan yana, dayanışma halinde yaşayabilmeleri için, Türkiye ile Yunanistan eğer el ele verirlerse, verebilirlerse, o şekilde, birlikte çalışmanın alışkanlığını edinmiş, birbirlerine daha çok güvenebilir duruma gelmiş ve Ege’deki sorunlarının da çözümünü kolaylaştırmış olurlar.

Soğuk Barıştan ılıman Barışa

Kıbrıs’ta yaklaşık on yıldır barış var... Kıbrıs Türk Barış Harekâtı’ndan beri süregelen bir barış var. Ama bu şimdilik soğuk bir barıştır. Bunu ılıman barışa dönüştürmenin yolu Sayın Denktaş’ın önerdiği gibi bir programa süratle işlerlik kazandırmaktır.

Türk-Yunan ilişkileri ile ilgili olarak esasa değinecek sözlerimi basın toplantısına saklıyorum. Açık havada daha çok vaktinizi almak ve Kıbrıs sorunuyla ilgili düşüncelerimin başka konularla karışmasına neden olmak istemiyorum.

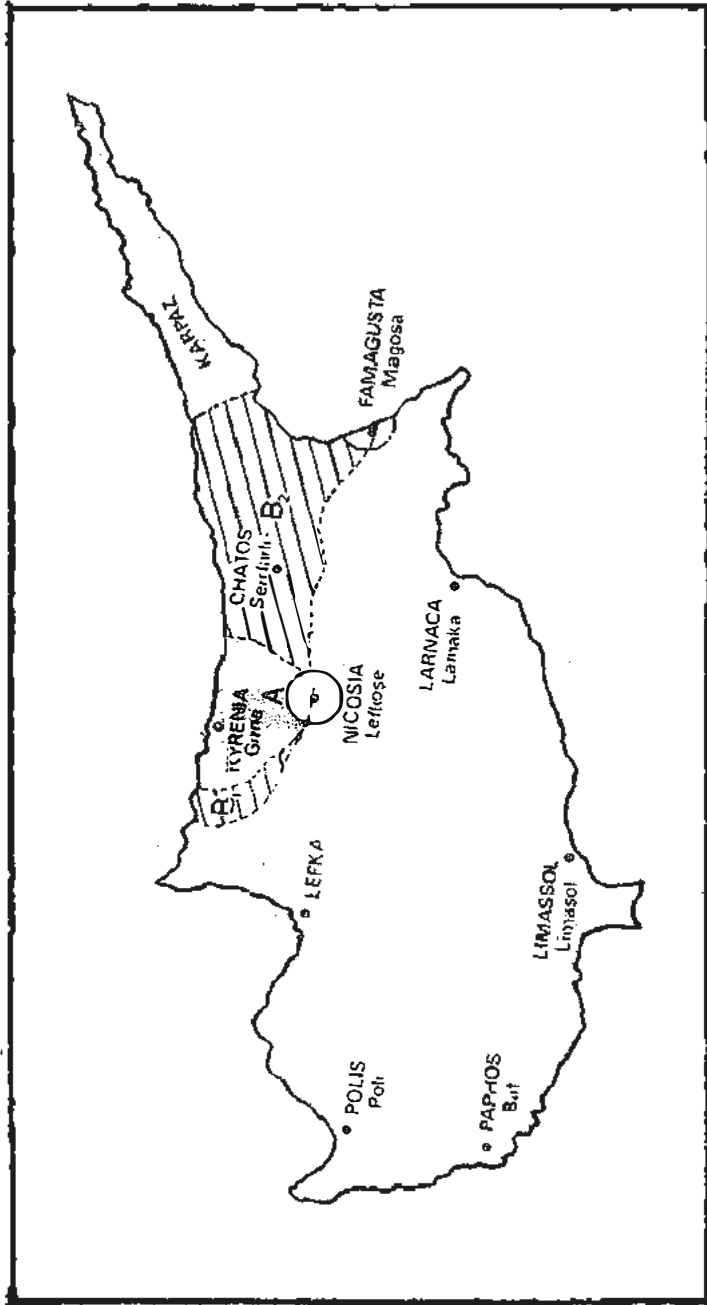
Sözlerimi bitirirken, sevgili Kıbrıslı kardeşlerim, sizlere, sürekli barış, özgürlük, güvenlik dilerim... Kıbrıs'ın Akdeniz Mavisi göğüne her zaman barış güvercinlerinin kanat germesini dilerim...

Karşılıklı silahların yerini zeytin dallarının almasını dilerim...

Kuşkunun yerine karşılıklı güvenin gelmesini dilerim...

Ve efsanedeki, söylencedeki, Sevgi Tanrıçası'nın anavatanında, geçmiş acıların küllerinden, bu güzel Ada'ya da Türk ve Rum halklarına da yaraşan bir sevginin, dostluğun güneş gibi doğmasını dilerim...

Hepinize sevgiler, saygılar sunarım...

Türk tarafının 1974 Ağustos'taki İkinci Cenevre Konferansı'na götürdüğü Ara Çözüm Önerisi'nin coğrafi düzenlenmesini gösteren harita

Harita üzerinde “B1-A-B2” olarak gösterilen ve 1974 Ağustosunda küçük düzeltmelere açık olarak sınırları belirlenen bölge, o sırada toplanan İkinci Cenevre Konferansı’na, Türk tarafınca, ara çözüm önerisinin coğrafi temeli olarak sunulmuştu. Ara çözümün amacı, kesin çözüm için yapılacak görüşmeler sırasında Türklere asgari ölçüde de olsa güvenlik sağlamaktı. Bölgenin tümü, Ada’nın yaklaşık yüzde 17’si büyüklüğünde idi.

Bölge, Lefkoşe-Girne-Serdarlı-Magosa yörelerini kapsıyordu; ve başkent Lefkoşe ile liman kenti Magosa’nın Türk kesimlerini de içeriyordu. “Serdarlı yöresi” diye anılan yöredeki köylerden birçoğu da zaten Türk köyleri idi.

Haritadaki “A” kesimi, 20 Temmuz 1974 askeri harekâtı ile Türk birliklerinin kontrolü altına giren yöreyi göstermektedir. Bu yöre, tüm Ada yüzeyinin yaklaşık 25’te biri kadardı.

Eğer bu ara çözüm önerisi kabul edilseydi, daracık “A” kesimi ne sıkışıp kalmış olan Türk birlikleri bir ölçüde güvenliğe kavuşacaktı. Türk yerleşim merkezlerinden de bir kısmının olsun güvenliği sağlanabilecekti. Aynı zamanda, Ada’nın her yerindeki Rum ve Türk topluluklarının karşılıklı olarak birbirlerine iyi davranmaları, herhangi bir nüfus aktarmasına gerek kalmaksızın, bir ölçüde güvence altına alınmış olacaktı.

Ancak bu ara çözüm önerisinin 1974 Ağustosundaki İkinci Cenevre Konferansı’nda reddedilmesi üzerinedir ki, Türkiye, ikinci bir askeri harekâta girişmek zorunda kaldı.

Bu ikinci askeri harekât, bir ciddi direnişle karşılaşıldığı için değil, Türkiye’nin kendi isteğiyle, bugünkü ayrım çizgisinde durduruldu.

Eğer Yunan tarafı, kesin çözüm olarak, iki bölgeli federasyon yerine, çok bölgeli federasyonu tercih ederse, haritada gösterilen bölge, Kıbrıs Türk Yönetimi’ne bırakılacak bölgelerden birini, en genişini oluşturacaktı. Öteki Türk yönetim bölgeleri daha küçük çaplı olacak ve Lefke, Poli, Baf ve Larnaka’nın yoğun Türk nüfusu bulunan yörelerini kapsayacaktı. Böylelikle, büyük ölçüde nüfus aktarmalarına gerek kalmayacaktı.

Eğer iki bölgeli federasyon çözümü üzerinde anlaşmaya varılacak olursa, o zaman da, haritada gösterilen Lefkoşe-Girne-Serdarlı-Magosa yöreleri, kuzeyde Kıbrıs Türk Yönetimi'ne bırakılacak daha geniş boyutlu tek bölgenin çekirdeğini oluşturacaktı.

Konferansta, bu ara çözüm önerisini Rumların reddetmeleri ve İngilizlerin de desteklemekten kaçınmaları yüzünden, her iki toplumu da tatmin edici barışçı bir çözüme ulaşılması yolunda büyük bir fırsat kaçırılmış oldu.

Temmuz ve Ağustos 1974'teki askeri harekât ve görüşmeler hakkında zengin belgelere dayanarak hazırladığı aydınlatıcı kitapta, Türk gazetecisi ve yazarı Mehmet Ali Birand, konferansın bu öneriye ilişkin evreleriyle ilgili bazı ayrıntıları açıklamaktadır.*

Demokraside Anlatım ve Örgütlenme Özgürlüğü*

Değerli dinleyenlerim, aziz Kıbrıslı dostlarım ve değerli gazeteci meslektaşlarım...

Bana sizlerle bir kez daha bir araya gelme fırsatını veren, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne eşimle birlikte gelme fırsatını veren Kıbrıs Türk Gazeteciler Cemiyeti'ne ve Başkan Sayın Akay Cemal arkadaşşıma içten şükranlarımı sunarım. Hepinizi kendi adıma ve eşim adına yürekten sevgilerle, saygılarla selamlarım.

Tahmin edeceğiniz gibi son yıllarda epeyce seyrek konuşuyorum. Çok seyrek konuşunca da söyleyeceklerim birikiyor. O bakımdan konuşmam belki biraz uzun sürebilir, bağışlamanızı diliyorum.

Konumuz, anlatım ve örgütlenme özgürlüğü...

Anlatım özgürlüğü deyince, doğal olarak bu, düşünce özgürlüğünü de içeriyor. Çünkü anlatım özgürlüğü olmadan düşünce özgürlüğü bir anlam taşımaz. O bakımdan, anlatım özgürlüğü deyimini kullandığımda düşünce özgürlüğünü de bunun içinde saymanızı rica edeceğim.

* 10 Şubat 1984'te Lefkoşe'de verdiği konferans.

İki Özgürlüğün Birbirine Bağlılığı

Bence anlatım özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü demokrasinin iki temel ögesidir. Anlatım özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü olmadan, hatta bu iki özgürlük sınırsız olmadan, gerçek anlamda demokrasi olamaz.

Bu iki özgürlük birbirine bağlıdır da... Şu anlamda ki bir toplumda eğer anlatım özgürlüğü yoksa örgütlenme özgürlüğü de gerçekleşemez. Çünkü örgütlenme özgürlüğünün niçin gerektiğini anlatma, topluma yayma olanağı bulunamaz: Halkı, halk kesimlerini örgütlenmeye yöneltme olanağı bulunamaz.

Öte yandan, örgütlenme özgürlüğü olmadıkça, anlatım özgürlüğünün de fazla bir yararı bulunamaz. Çünkü eğer bir toplumda sınırsız denebilecek kadar örgütlenme özgürlüğü yoksa herkes ancak kendi yakın çevresine kendi sesini duyurabilir; veya ancak bir güçlü azınlık, bir mutlu azınlık, sesini bütün topluma duyurabilir; ama bir ülkenin yurttaşlarının çoğunluğu kendi düşüncelerini yalnızca kendi daracık çevrelerine yayabilirler. Dolayısıyla anlatım özgürlüğü sınırlı kalmış olur.

Bu bakımdan iki temel özgürlük birbirine bağlıdır ve bu iki özgürlük, bu iki temel özgürlük, sınırsız olmadıkça, başka haklar ve özgürlükler de korunamaz. Korunabilmek şöyle dursun, başka haklar ve özgürlükler konuşulamaz bile.

İki Özgürlüğün de Kaynakları Doğada

Bu iki temel özgürlük, anlatım ve örgütlenme özgürlükleri, demokrasinin gereği, kesin gereği olduğu gibi, aynı zamanda her ikisi doğanın da gereğidir bence... Çünkü ikisinin de kaynakları doğadadır, ikisi de, gerek anlatım özgürlüğü gerek örgütlenme özgürlüğü, bence doğanın, tabiatın, insana biçtiği değerden, insana doğada verdiği özel yerden kaynaklanır.

Demokrasi, bence, bazılarının söylediği gibi “en az kötü rejim” değildir; rejimlerin en az kötü olanı değildir. Kesinlikle demokrasi rejimlerin en iyisidir, iyi işleyeni olur, kötü işleyeni olur, o başka; ama

ilke olarak en iyisidir. Bunun da başlıca nedeni, demokrasinin, anlatım özgürlüğünü ve örgütlenme özgürlüğünü sınırsız olarak kabul etmesidir.

Düşüncelerini Açıklayıp Tartışabilen Tek Yaratık İnsan

Konuşmama anlatım özgürlüğü ile başlıyorum. Dedim ki, gerek anlatım özgürlüğü gerek örgütlenme özgürlüğü doğal özgürlüklerdir. Yani doğanın insana verdiği yerin gereği olan özgürlüklerdir.

Neden böyle düşünüyorum?.. Bunun nedeni şu:

Doğadaki bütün yaratıklar arasında düşüncesini dil denen araçla açıklayabilen bir tek yaratık vardır, o da insan... Başka yaratıklar başka araçlarla, başka yollarla düşüncelerini, duygularını belki birbirlerine açıklayabilirler, ama bu son derecede sınırlı kalır. İnsan, dil yoluyla düşüncesini anlatabilen, açıklayabilen ve başkalarına aktarabilen tek yaratıktır.

Bununla da kalmaz, insan, değişik düşünceleri hemcinsleri arasında tartışabilen tek yaratıktır.

Bununla da kalmaz insanın özelliği... İnsan, düşüncelerini, açıkladığı sırada henüz doğmamış olan gelecek kuşaklara bile aktarabilen tek yaratıktır. Kitaplarla, yazılarla ve teknoloji geliştikçe, şurada örneklerini gördüğümüz video teyplerle, ses bantlarıyla, filmlerle, kendisinden yıllarca, yüzyıllarca sonra gelecek insanlara da düşüncelerini aktarabilen tek yaratık insandır.

Bu süreç, belirttiğim teknolojik gelişmelerden çok daha önce başlamıştır. Bundan binlerce yıl önce, örneğin bir Mezopotamya'da veya bir Mısır'da, Çin'de yaşamış insanların düşünceleri, taşlara kazılı olarak bizlere gelebilmiştir, erişebilmiştir. Bu da, dediğim gibi, yalnız insanlara özgü bir özelliktir.

Ayrıca insan, doğada, soru sorabilen, soru sormadan yapamayan tek yaratıktır. Daha çocuk konuşmaya, kendini anlatmaya, düşüncelerini açıklamaya başlar başlamaz, soru da sormaya başlar.

Yine insanın bir özelliği odur ki, daha yeni konuşmaya başlamış bir çocuk bile ilk sorusunu sorduğunda o soruya aldığı yanıtla ye-

tinmez. O soruya aldığı yanıtın üzerinde düşünür; onu kendi kafasında tartar, önce kendi kendisiyle tartışır; başkalarına da aynı soruyu yöneltir, o soruya değişik, belki birbiriyle çelişen yanıtlar alır. Onları birbiriyle karşılaştırır; bu şekilde çözümlemeler (analizler) yapar. Onları birbiriyle kaynaştırır, birtakım sentezlere varır. Bütün bunları yapabilen tek yaratık insandır.

Anlatım Özgürlüğünü Sınırlamak Doğa Kurallarına Karşı Gelmektir

İnsan, düşüncelerini birbirine aktara aktara uygarlığı geliştirir, bilimi geliştirir ve insanlığın kültür birikimini oluşturur.

Bu kültür birikimi bir anlamda insanlığın ortak aklıdır, ortak usudur. İnsan, birey olarak yalnızca kendi aklıyla düşünmez. Yüzyıllar önceden, bin yıllar önceden yaşamış insanların bile aklıyla düşünür. O akılların ortaya koyduğu yapıtların, birikimlerin üstüne yeni düşünceler kurar.

Onun içindir ki hiçbir insan dünyanın yuvarlak olduğunu yeniden keşfetmek, kendi aklıyla bulmak zorunda değildir. İnsanlığın ortak aklı veya bazı bireylerin aklı, onu bulmuştur. İnsan onu tartar, tartışır ve doğru buluyorsa, onu bir basamak gibi kullanıp, başka buluşlara yönelir. Bu şekilde birbirinin aklından da yararlanır.

İnsan doğadaki güçlü yerini, egemen yerini böyle oluşturur. İnsan, düşünce ve anlatım yeteneğini kullanarak, düşünceleri birbirine aktararak, bir kültür birikimi ve bilim oluşturma oluşturma, doğaya yeni katkılarda bulunur.

İnsanın yaşadığı hiçbir yerde doğa, insandan önce yaratıldığı gibi veya insanın yaratıldığı zamandaki gibi değildir... Doğanın insana verdiği düşünce ve anlatım yeteneğinin ve gücünün sonucu olarak, insan, doğaya kendinden de bir şeyler katar.

Demek ki, düşünce özgürlüğünü de içeren anlatım özgürlüğü, doğanın insana verdiği veya Tanrı'nın insana verdiği en büyük yetektir. O halde o yeteneği sınırlamak, insanın düşünce ve anlatım özgürlüğünü sınırlamak ve "şuraya kadar düşünebilirsin, ondan öteye düşünemezsin" demek, doğanın kurallarına karşı gelmektir; bir

bakıma Tanrı'nın iradesine karşı gelmektir. İnsanın doğadan aldığı ve ona doğadaki üstün yerini veren bu gücü yasalarla sınırlamaya kimsenin hakkı yoktur. Onun için bence anlatım özgürlüğünün sınırsız olması gerekir.

Ama anlatım özgürlüğü, sınırsız olacak diye, başıboş kalacak değildir. Hiçbir özgürlük başıboş değildir. Zaten doğada başıboşluk yoktur. Özgürlük, kendi koşullarını kendi kurallarını da içerir. Kimse- nin "özgürlük başıboş kalsın" diye, onu birtakım yapay kurallarla sınırlamasına gerek yoktur. Eğer özgürlük kendi kurallarına, kendi koşullarına uymadan kullanılacak olursa, o zaman özgürlük kendi kendini eritmeye, kendi kendini tahrip etmeye başlar ve giderek kendi kendini yok eder.

İnsan Kendine Karşı da Özgür Olabilmelidir

Özgürlük hem bireysel hem de toplumsal bir olgudur.

Özgürlüğün bireyselliğinden söz ederken şunu demek istiyorum: Bir insan yalnız içinde yaşadığı toplumda başkalarına karşı veya yöneticilere karşı, devlete karşı özgür olmakla yetinemez. Bir insanın gerçekten özgür insan olabilmesi için, "ben özgürüm" diyebilmesi için, yalnız başkalarına karşı değil, yalnız otoriteye karşı değil, kendi kendine karşı da özgür olabilmesi gerekir. Bir insanın kendi düşüncelerinden de kuşku duyabilecek, kendi düşüncelerini de hem başkalarıyla hem de kendi kafasını içinde tartışmaya açabilecek ve dolayısıyla kendi düşüncelerini ve kendi kendini aşabilecek kadar özgür olması gerekir.

Eğer insan bu anlamda özgür değilse, yani özgürlüğün bu gereğini yerine getirmezse, kendi kendine karşı da özgür olamazsa, belli bir aşamaya kadar kafasında oluşan veya kafasına doldurulan düşünceleri, kesin gerçekler, tersi söylenemeyecek doğrular olarak kabul eder ve o, artık bir özgür insan olmaktan çıktığı gibi, düşünen insan olmaktan da çıkar. Öyle bir kimse, gitgide, klişelerle düşünmeye ve sloganlarla, kendisine papağan gibi ezberletilmiş sloganlarla konuşmaya başlar. Bu şekilde, kendi kendini aşamayan insanlar, belli bir gelişme aşamasında vardıkları sonuçları tek doğru olarak kabul ederler.

Terör ve Dikta Yalnız Kendi Bildiğini Doğru Sayan “Tek Yol”culardan Kaynaklanır

Bunlara ben, “tek yolcular” derim... Bunlar toplumun önüne çıkarlar, bazen sokakta slogan atarak, bazen de, devletin veya hükümetlerin başına geçtiklerinde, devlet adamı olarak, “tek yol budur” derler. “Kimse benden iyisini bilemez; bu benim ortaya koyduğum modelin alternatifi yoktur; bu alternatifsizdir, tek yoldur” derler.

İşte bunlar özgür insan değillerdir. Bunlar kendi kafalarının köleleridir, kendi kafalarına hapsedilmişlerdir.

Dünyadaki toplumlar, kendi doğru bildiğinden başka bir doğrunun var olmayacağını sanan insanlardan, yalnızca öylelerinden oluşuyordu, bütün toplumlar yerinde sayardı; ve biz hâlâ dünyanın yuvarlak olduğunu ve kendi ekseninde döndüğünü bilemez, bilsek bile söyleyemez durumda kalmış olurduk.

O durumda insan kendi kişiliğini geliştiremezdi: Toplumlar gelişemezdi; uygarlık gelişemezdi, bilim gelişemezdi. Terör, zorbalık, dikta, hep, bu klişelerle düşünen, sloganlarla konuşan “tek yolcular”dan kaynaklanır. Çünkü bu insan eğer tartışılmaz gerçeği bildiğine, tartışılmaz gerçeğe erdiğine, en doğruyu, insanlık için veya kendi içinde yaşadığı toplum için en iyiyi bildiğine inanıyorsa, düşüncelerini başkalarına zorla kabul ettirme, zor kullanarak kabul ettirme hakkını da kendinde görür. Eğer devlet yetkisi elinde yoksa, kendine tanıdığı bu hakkı, zorbalıkla, terörle yerine getirmeye çalışır; kazara devlet yetkisini eline geçirdi mi, devletin tüm gücünü kullanarak, kendi doğru bildiğini, kendi “tek yol”unu, başında bulunduğu topluma kabul ettirmeye kalkışır.

Bu gibi “tek yolcu”ların, kendi bildiklerinden başkasının doğru olamayacağını sananların, zorba olmamak ellerinde değildir. Çünkü onlar kendi kendilerinden bile insanın en temel özgürlüğünü esirgerler. İnsanın kendini aşabilme, düşüncelerini tartışabilme özgürlüğünü kendi kendilerinden bile esirgeyebildiklerine göre, ellerine güç ve fırsat geçti mi, bu özgürlüğü, düşünce ve anlatım özgürlüğünü ve başka özgürlükleri, başkalarından haydi haydi esirgerler.

Özgürlüğün bireyselliğinin bir gereği-bu: Yani insanın kendi kendine karşı da özgür olabilmesi.

Özgürlüğün Bedeli

Özgürlüğün bireyselliğinin bir başka gereği de şu: Her insan gereğinde özgürlük için bir bedel ödemeye, kendi kişiliğinden, kendi yaşamından bir bedel ödemeye hazır olmalıdır.

Kolay gelen özgürlük kolay harcanır veya kolay geri alınır.

En sorumluca harcanan özgürlük, uğrunda bedel ödenerek elde edilmiş olan ve gereğinde her zaman o bedeli ödemeye hazır olan insanların özgürlüğüdür.

Kıbrıs Türkleri geride bıraktığımız dönemlerde özgürlükleri için en ağır bedelleri ödediler. Onun içindir ki Kıbrıs Türkleri özgürlüğün değerini biliyorlar; ona değerini veriyorlar; ve şimdiye kadar onu, özgürlüğün değerini bilemeyen ve özgürlüğün değerini bilemedikleri için kendileri de özgür olmayan insanlara, sokaklarda zorbalıkla harcatırmadılar.

Özgürlüğün Kültürü

Eğer bu söylediklerimin bir ağırlığı varsa, bundan şu çıkar: Demokrasinin yaşayabilmesi için, insanı kendi kendine karşı da özgür yetiştirecek bir eğitim sistemi ve kültür politikası gereklidir.

Böyle bir eğitim ve kültür politikasını oluşturmaya ve uygulamaya koymaya başlamak da öncelikle düşünürlere, aydınlara, fakat özellikle de öğretmenlere düşer; herkesten önce öğretmenlerin bu özelliklere sahip olarak yetiştirmeleri gerekir. Yani, kitapların yazdığı her şeyin tek doğru olduğuna veya kendi anlattıkları her şeyin tek doğru olduğuna inanarak değil, başka doğrular da olabileceğini benimseyerek ve bu konuda kafalarını tartışmaya açık tutarak yetiştirilmeleri gerekir.

Bilirsiniz, İskandinav ülkelerinin demokrasileri çok gerçek ve geniş demokrasilerdir. İskandinav ülkelerinde, özellikle de Danimarka'da, demokrasinin yerleşmesine ve gelişmesine öncülük edenlerden biri, Grundtvig adında Danimarkalı bir düşünür ve eğitimcidir (Nikolaj Frederik Severin Grundtvig: 1783-1872). Grundtvig'in öğüt verdiği ve eğitimci olarak kendisinin de uyguladığı bir yöntem şuydu:

Öğretmenlerden çok öğrenciler öğretici sayılmalıydı; ve öğretmenler, daima, öğrencilerini konuşturmaya, onlardan bir şeyler öğrenmeye çalışmalıydı... Derste yalnızca öğretmenin konuşmasını doğru bulmazdı. Öğrencilerin de düşüncelerini özgürce açıklamaya özendirmelerini ve alıştırmalarını isterdi. Gerçek eğitimin, yaşayan ve yaşama yararlı eğitimin, “karşılıklı eğitim” olduğunu, karşılıklı veya karşıt düşüncelerin özgürce açıklanmasına dayanan eğitim olduğunu öne sürerdi..

Özgür İnsan, Toplumun da Özgür Olmasını İster

Özgürlüğün bireyselliğiyle ilgili düşüncelerimi sizlere sunduktan sonra şimdi özgürlüğün toplumsallığı üzerindeki düşüncelerimi de sunmak isterim.

İnsanlar kural olarak toplum halinde yaşarlar. Tabii, dağ başında münzevi olarak yaşayanlar da vardır, ama bunlar, üzerinde durmayı gerektirmeyecek kadar küçük bir azınlıktır.

İnsanlar toplumda yaşadıklarına, toplum olarak yaşadıklarına göre, bir insanın gerçek anlamda özgür olabilmesi için, yalnız kendisinin özgür olması yetmez; içinde yaşadığı toplumun da özgür olması gerekir. Yoksa kendi kafasının içinde, kendi iç dünyasında özgür olsa bile, içinde yaşadığı toplumda özgürlüğünü kullanamaz.

Bundan çıkan bir sonuç şudur: Özgürlükle bencillik bir arada gitmez; özgürlükle bencillik bağdaşmaz.

Yani özgür olmak isteyen, özgür insan sayılmaya, kendini özgür insan saymaya hak kazanmak isteyen insanın, yalnızca kendi özgürlüğüyle yetinmemesi, içinde yaşadığı toplumun özgürlüğünü de kendi sorunu sayması gerekir.

Bu konuda Atatürk'ün ilginç bir sözü vardır. Bildiğiniz gibi, Atatürk, Kurtuluş Savaşı'na öncülük etmesinin ve Türkiye'de demokrasiye-yol-açıcı reformları yapmaya başlamasının gerekçesini çok-özlü bir cümlede belirtmiştir: “Hürriyet ve istiklal benim karakterimdir” demiştir. Ama, “Hürriyet ve istiklal benim karakterimdir” deyip de Şişli'deki veya Selanik'teki evine çekilmemiş, kendi kafasındaki, kendi karakterindeki hürriyetle ve istiklalle yetinmemiştir.

“Eğer ben hür ve müstakil bir insan olacaksam, benim üyesi bulunduğum toplum da hür ve müstakil olmalıdır!” demiştir ve bütün ömrünü buna adanmıştır.

O halde içinde bulundukları, üyesi bulundukları toplumdan özgürlüğü esirgemeye kalkışanlar, Atatürk’e ne kadar bağlılık ifade ederlerse etsinler, Atatürkçü olamazlar, kendilerini özgür insan da sayamazlar.

Özgür Olabilmek İçin, Karşıtların da Özgürlüğüne Sahip Çıkmak Gerekir

Bir insanın yalnız kendi özgürlüğünü koruması yetmez. Başkalarının da özgürlüğüne sahip çıkması, gereğinde onların da özgürlüğü uğrunda mücadele etmesi gerekir.

“Başkaları” derken, bu nereye kadar gider? Yalnız kendisi gibi düşünen başkaları değil; kendisinden farklı düşünen başkaları da değil; onların ötesinde, kendi düşüncesinin tam karşıtını düşünenlerin de düşünce ve anlatım özgürlüğüne sahip çıkmak zorundadır insan... Başka türlü özgür olamaz. Başka türlü, içinde yaşadığı toplum özgür olamaz; dolayısıyla kendi özgürlüklerini de koruyamaz.

Özgürlüğü bu şekilde anlamayan ve uygulamayanların başına neler gelir?

Tabii yalnız kişiler için geçerli değil bu dediğim... Kuruluşlar için de geçerli. Sosyal kuruluşlar için de, siyasal kuruluşlar, partiler için de geçerli...

Örneğin bir sağcı devlet düzeninde, yani sağ düşüncenin egemen olduğu bir devlet düzeninde, diyelim ki iyi kötü bir demokrasi var... İktidarda da genellikle bir sağcı parti var...

Kendi sağ doğrultudaki düşüncelerini özgürce açıklayabiliyor. O parti, “Bu kadarı bana yeter; ben kendi düşüncelerimi bildiğim gibi açıklayayım; ortadaki veya soldaki partilerin kendi düşüncelerini açıklayıp açıklayamayamaları umurumda değil... Hatta açıklayamasalar daha da iyi olur, başım rahat eder” derse, günün birinde daha da sağcı olanlar bir darbe yapıp iktidara gelirler; ve onun da elinden anlatım ve örgütlenme özgürlüğünü, hatta parti olarak varlığını alıp kapağına kilit asarlar.

Tabii, bu söylediğim, bir sağcı parti için olduğu kadar bir solcu parti için de doğru... Diyelim ki sol bir ülkede sol bir düzen var; solcu bir parti iktidara geldi.

Eğer o parti, "Artık ben iktidardayım; solcu bir düzen kurdum, kendi sol düşüncelerimi, örneğin proletarya diktatörlüğü konusundaki düşüncelerimi rahat rahat söyleyebiliyorum. Ötekiler söyleyebiliyormuş, söyleyemiyormuş, beni ilgilendirmez. Hatta söyleyememesler daha iyi, kendi düzenimi kendi bildiğim gibi sürdürürüm!" derse ne olur? Ne olduğunu bazı komünist ülkelerde görüyoruz: Öyle partiler, "proletaryanın diktatörlüğü" diye iktidara gelirler, fakat "proletaryanın diktatörlüğü" dedikleri sistem, birkaç yıl sonra, proletarya üzerinde diktatörlüğe dönüşür; bir avuç askerin veya bürokratin proletaryayı ezen diktatörlüğüne dönüşür.

Özetlersek, bir insan, bir siyasal kuruluş veya bir sosyal kuruluş, yalnızca kendi hakları ve özgürlükleri ile yalnız kendi temsil ettiği kimselerin haklarıyla özgürlükleriyle ilgilenemez, ilgilenmemelidir; yoksa onları da yitirir.

Demokrasi Olmadan Demokratik İşçi Hakları Olmaz

Buna işçilerden örnek vermek isterim...

Örneğin, değişik toplum kesimlerini ilgilendiren, köylüyü, işçiyi, esnafı, üniversite öğretim üyesini, partileri, politikacıları ilgilendiren hakların ve özgürlüklerin bir bir kaldırıldığı ülkeler vardır. O arada işçi hakları ve özgürlükleri de kaldırılmıştır veya kaldırılmak istenmektedir... Böyle bir ülkede sendikalar tasavvur edin ki, "Bizi yalnız işçi hakları, yalnız sendikal özgürlükler ilgilendirir" desin...

"Parlamentonun başına gelenler, politikacıların veya partilerin başına gelenler, meınurların, üniversite öğretim üyelerinin, yarığışların başına gelenler bizi ilgilendirmez" desin...

Hatta, "Rakibimiz olan sendikaların veya konfederasyonun başına gelenler de bizi ilgilendirmez" desin...

... "Biz sendika veya konfederasyon olarak; kendi haklarımızı, özgürlüklerimizi savunalım, gerisine karışmayız" desin...

Dünyanın neresinde görülmüştür, bir ülke demokratik olmayacak, ama o ülkede demokratik işçi hakları bulunacak? Böyle düşünen bir sendikacılık hareketinin gözleri önünde, kısa sürede, tüm işçi hakları da yıkılır, yok olur. Belki tüm sendikaların kapısına kilit vurulmaz ama faaliyeti sözde serbest bırakılanlar da, işçiler için birer kilitli kafes durumuna gelirler.

O bakımdan işçi hareketi, sendikal hareket, toplumdaki bütün kesimlerin her türlü haklarına, özgürlüklerine sahip çıkmak, onların da sorunlarıyla ilgilenmek zorundadır.

Demokrasiye gerçekten inanan hiç kimse, işçilere, “Siz ne karşıyorsunuz başkalarının haklarına sorunlarına?” diyemez.

Demokrasiye inanan hiç kimse, hatta, “Siz bir işçi sendikası veya işçi sendikaları konfederasyonu olarak, ne münasebet dış politika meseleleriyle uğraşıyorsunuz, savaştan barıştan söz ediyorsunuz?” diyemez.

“Siz kendi işinize bakın, yoksa sizi idam cezasına, on yıla, yirmi yıla mahkûm ederiz” diyemez.

İşçiler ve sendikalar bütün bunlarla ilgilenmeye, uğraşmaya mecburdurlar. Yalnız kendi toplumunun ve kendi toplumundaki değişik kesimlerin sorunlarıyla değil, dünya sorunlarıyla da ilgilenmeye mecburdur işçiler..

Savaş da Barış da Öncelikle İşçinin Sorunudur

Size bir somut örnek anlatayım... Bundan birkaç yıl önce, 1980 başlarında, ilk kez Hamburg’a gitmiştim. Bir sabah erken saatte, bir Alman koruma görevlisiyle birlikte bir nehir kıyısında konuşarak yürüyüş yapıyoruz. Ben soruyorum, Alman koruma görevlisi de Hamburg hakkında bilgi veriyor. O arada, konu konuyu açtı ve koruma görevlisi, İkinci Dünya Savaşı’nda Hamburg’un hava bombardımanlarıyla ne kadar ağır biçimde tahrip edilmiş olduğunu anlattı.

“Burada taş taş üstünde kalmamıştı” anlamına gelen sözler söyledi.

Fakat biraz daha yürüyünce, baktım, nehir kıyısında birtakım lüks konaklar var... Belli ki eski zaman yapısı, elli yıllık, yüz yıllık konaklar... Hiçbiri de restore edilmiş gibi değil...

Dedim ki:

“Siz İkinci Dünya Savaşı’nda bütün Hamburg yıkıldı, taş taş üstünde kalmadı, dediniz. Oysa bunlar İkinci Dünya Savaşı’ndan önce yapılmış evlere benziyor.”

“Evet doğru” dedi.

“Bunlar restore edilmiş hali de yok” dedim.

“Yok” dedi.

“Peki, bunlar bombalanmadı mı?”

“Hayır” dedi, “onlar bombalanmadı...”

“Niye?” dedim.

“Çünkü bu semtte zenginler, sermayedarlar otururdu” dedi... “Bizi bombalayanların zenginlerle sermayedarlarla bir alıp veremediği yoktu; onlar fabrikalarımızı ve işgücümüzü tahrip etmek isterlerdi; onun için de yalnız işçi mahallelerini ve fabrikaları bombalarlardı; öylece konaklar kurtuldu.”

O halde, bir savaş oldu mu, birinci kurban işçidir... Birinci kurban, hücumu uğrayan ülkenin sanayi çarklarını işleten işgücüdür. İlk hedef odur, baş hedef odur. Onun için, elbette, işçi hareketi savaş-barış sorunlarına eğilecek, o sorunlarla ve dış politika sorunlarıyla da ilgilenenecektir. Hiç kimsenin, “Siz niçin bu konularla ilgileniyorsunuz?” diye işçilerden hesap sormaya hakkı yoktur. Bu konularla ilgilenmek, en az ne kadar askerin göreviyse işçinin de görevidir ve hakkıdır.

Yalnız savaş mı işçinin sorunu? Barış da işçinin sorunu! İkinci Dünya Savaşı bitti. Almanya’yı bombalayan İngiltere’ye de barış geldi ve İngiltere’de zaferin simgesi olan Churchill’e İngiliz işçileri dediler ki:

“Eksik olma, sen bize bu büyük zaferi kazandırdın; ama şimdi barış dönemi başlıyor. Bir savaştan sonra barış dönemine girildiğinde en büyük sıkıntıyı işçi çeker. Onun için sen partinle uzaklaş, biz bir süre kendi başımıza iktidara gelelim; barışın sorunlarını halk yararına biz çözelim!”

Savaş sorunları da, barış sorunları da öncelikle çalışan insanların sorunlarıdır. Kimse, “Size ne bunlardan, niçin bunlarla ilgileniyorsunuz?” diye onlardan hesap soramaz.

Çünkü bunlar onların kendi haklarıyla, kendi özgürlükleriyle ve öncelikle de yaşama haklarıyla ilgili sorunlardır.

İşçi hareketi eğer bencil davranırsa; yani özgürlükle ilgili olarak belirttiğim o temel kurallardan birine, bencil davranmama kuralına uymazsa, ne olur? Yalnız kendi haklarını ve özgürlüklerini düşünürse ne olur?

O zaman, toplumun bütün başka kesimleri, işçiye yan gözle bakmaya başlarlar.

“Bunlar yalnız kendilerini düşünüyor, bizi düşünmüyor” derler.

O yüzden işçi, toplumda yalnızlaşmaya başlar. Yalnızlaştıkça da, işçi hareketi güçsüzleşir ve sonunda sendikalar işçilerin de haklarını koruyamaz duruma gelir.

Onun için, elbette ki yalnız savaş veya barış sorunlarıyla değil, toplumun her kesiminin sorunlarıyla ilgilenmek zorundadır işçiler...

İşçiler, İşsizlerin Sorunuyla İlgilenmekten Kaçınamazlar

Özellikle işsizlerin sorunuyla ilgilenmek zorundadırlar. Çünkü bir işçi, işçi olabildiği, bir işte çalışabildiği için, göreceli olarak mutludur. Onu çok mutlu gören çok sayıda işsiz varsa bir ülkede, işçilerin en doğal müttefiki olması gereken işsizler, giderek, işçilerle karşı karşıya gelirler. İşçilerin haklarında, ekmeğinde, olanaklarında gözleri kalmaya başlar. İnsan doğasıdır bu... Onun için, eğer işçiler, kendi haklarında ve olanaklarında işsizlerin gözü kalmasın istiyorlarsa, işsizlerin de sorunlarıyla en az kendi sorunları kadar ilgilenmek zorundadırlar.

Bunun doğal sonucu ve gereği nedir?

İşçiler eğer özgür kalabilmek, kendi haklarına dayanarak gelir durumlarını, yaşam koşullarını düzelterip geliştirebilmek istiyorlarsa, hiçbir işçi kuruluştur, “Ben masa başına otururum, toplu sözleşme için bastırıyorum, yüzde şu kadar ücret artışını alıyorum, gerisi beni ilgilendirmez!” diyemez...

“Fabrikalar kapanıyormuş, yatırımlar duruyormuş, gelişme duruyormuş, bunlar beni ilgilendirmez!” diyemez.

Derse ne olur?.. Fabrikalar durur, işyerleri kapanır, işsizler çoğalır ve günün birinde egemen güçler işsizleri işçilerin karşısına çıkarır. Egemen güçlere de gerek kalmaz bunun için; insan doğası işsizleri işçilerin karşısına çıkarır.

Öyleyse, işçi kendi haklarını ve durumunu koruyabilmek için, işsiz de düşünmek zorundadır. İşsiz düşünebilmek için de yatırımların hızlanmasını, gelişmenin hızlanmasını düşünmek zorundadır. Yatırımları hızlandırıcı, gelişmeyi hızlandırıcı politikaları desteklemek, önermek zorundadır. Önerilerini iktidarlar kabul etmezse, kendi ağırlığının iktidara koyabilmenin yolunu bulmak zorundadır.

İşçiler, Köylünün Sorunuyla İlgilenmekten Kaçınamazlar

Sosyalizmi biraz fazla doktriner biçimde algılayan ve uygulayan kimseler, genellikle, kitapta köylüye pek yer bulamazlar. “Kalkınma köylüden başlamalı” gibi sözler söylediniz mi...

“Kitapta bunun yeri yok” derler.. “Köylü ilkin işçi olacak, ondan sonra onunla ilgileneceğiz” derler.

Bunun sonucu ne olur?

Köyde tarlada ekmeğini çıkaramayan köylü, kentlere göç eder. Yani kentlere işsiz akını olur, iş arayanlar akını olur. Köylerden kentlere işsiz akını hızlandıkça da, işçi sendikaları ne kadar güçlü olursa olsun, giderek işçilerin pazarlık gücü zayıflar.

Öyleyse işçiler, kendi haklarını ve özgürlüklerini koruyabilmek, kendi durumlarını gitgide iyileştirebilmek için, işsizleri olduğu kadar köylüleri de düşünmek zorundadırlar.

İşçiler, Memurun ve Yargıcın Sorunlarına Duyarsız Kalamaz

Kamu görevlileri için, memurlar için de, “Onlar bizi ilgilendirmez... Biz mavi yakalıyız, onlar beyaz yakalı... Onlar bizden farklı, onlar kamu yöneticisi... Biz onları düşünmeyiz, biz işçiyiz!” denebilir.

Bazı ülkelerde işçilere sendikalaşma hakkı tanınmıştır da memurlara tanınmamıştır. Çok şükür siz öyle durumları yadırgayacak ka-

dar demokratik bir toplumsunuz. Ama sendikalaşma hakkının işçiye tanınıp memura tanınmadığı ülkelerde, genellikle işçi sendikaları pek ilgilenmezler memur haklarıyla... Ara sıra laf olsun diye belki değinirler ama, çoğu kez, "Bize ne onlardan?.. Onlar memur biz işçiyiz, biz kendi haklarımıza bakalım!" derler.

Ama ne olur bunun sonucu?

İşçi de devletin içinde yaşadığına göre, sıklıkla devlete işi düşer. Devlete işi düştüğünde, memuru gitgide karşısında bulur; gitgide memuru kendisine karşı soğuk görür ve devletle arası açılmaya başlar.

Sendikalar, konfederasyonlar, "Bize ne yargı organlarının bağımsızlığı kalkmışsa? Bizi ilgilendirmez; bizim haklarımıza dokunulmasının yeter!" diyebilirler.

Ama eğer yargı organlarının bağımsızlığı ortadan kalkacak olursa, işçiler, hakları çiğnenip de yolları mahkeme kapılarına düştüğünde, yargıçları kendilerine karşı duyarsız bulurlar. Bir tarihe kadar belli konularda işçilere hak veren mahkemelerin, giderek, artık o konularda işçilere hak vermez bir tutum içine girdiğini görürler.

Onun için, "Yargıçların haklarından, bağımsızlığından bana ne?" diyemez işçi...

Yargı erkiyle de, yargıçların savcılarının haklarıyla da, özgürlükleriyle de ilgilenmek zorundadır işçi... Eğer kendi haklarını ve özgürlüklerini koruyabilmek istiyorsa buna mecburdur.

Politika "Çamur" sa...

Partiler kapatıldığı vakit veya partilerin, politikacıların hakları, özgürlükleri kısıldığı veya ortadan kaldırıldığı vakit, "Bize ne?" diyebilir bazı sendikacılar...

"Bunlar da zaten kendi aralarında çok çekişiyorlardı... Meclis'e devamsızlık, şu bu, vakit öldürüyorlardı... Biraz ders alsınlar da akılları başlarına gelsin!" diyebilirler.

Fakat eğer işçiler ve sendikalar, partilerin örgütlenme haklarına, politikacıların haklarına ve özgürlüklerine seyirci kalacak olurlarsa, giderek, işçilere destek olacak siyasal güç bulamaz duruma gelirler. Dolayısıyla da işçilerin ağırlığını siyasete koyamazlar. Bundan da en başta kendileri zararlı çıkar.

Onun için, işçilerin ve sendikaların, bazı ülkelerde bazı politikacılar veya bazı devlet güçleri ya da egemen güçler tarafından kendilerine yöneltilen, “Aman sakın siyaset çamuruna bulaşmayın!” sözüne asla kapılmamaları gerekir. Bu bir tuzaktır. İşçi bulaşmayacak siyaset çamuruna, köylü bulaşmayacak, esnaf bulaşmayacak, yalnızca birtakım güçlü varlıklı çevreler bulaşacak!.. O kadar fedakârlık da fazla. Bırakınız, bu çamursa hepimiz batalım!.. Belki öylece birlikte kurtuluruz çamurdan.

Kooperatifler Yalnız Kendi Alışverişleriyle İlgilenemezler

Kooperatifler yalnızca kendi alışverişleriyle ilgilenirlerse, kooperatiflerin de özgürlükleri giderek yok olur. Onun için kooperatiflere de “siyaset çamuruna bulaşmayın” denemez veya denilse de kooperatifçilerin bunu dinlemeye hakları yoktur. Elbette siyasetle ilgilenecekler. Gerçi siyaset başka işlemdir, kooperatifçilik başka işlev... Elbette ikisini birbirine karıştırmayacaklardır. Ama siyasetin belli somut konuları vardır ki bunlar kooperatifçiliğin de somut konularıdır. Örneğin kredi düzeniyle ilgilenecektir kooperatifler; yoksa kendi haklarını koruyamazlar, kendi gelişmelerini sağlayamazlar. Vergi düzeniyle ilgileneceklerdir ki tekelci sermayenin çıkarını kooperatiflere üstün tutan bir vergi düzeni ortaya çıkmasın!.. Ticaret düzeniyle ilgileneceklerdir ki bir araya gelip kooperatif kurmuş üreticilerin veya tüketicilerin yerine, devlet, birtakım araçları korumasın!.. Dolayısıyla, genel ekonomik politikayla, mali politikayla ilgilenecektir, kooperatifler. Bu, politika yapmak değil, fakat politikayla ilgilenmektir. Eğer bu “çamura batmak”sa, çamura batacaklardır.

Ama elbette çamur değildir politika... Politika bir devleti yönetmek için kullanılan bir aracın, bir sistemin adıdır ve eğer insanlar kendi kendilerini yöneteceklerse, politika “çamur” olsa da olmasa da elbette onunla ilgileneceklerdir.

Tüm Çalışanların Sorunları Esnafın da Sorunudur...

Esnaf için aynı şey söz konusu... Çoğu esnaf, özgür yaratılışlıdır:

“Kimseye muhtaç olmayım, kimseye boyun eğmeyim... Kendi başına bir işyerim olsun; sabah kepengimi kendi elimle açayım, siftahımı yapayım, akşam kendi elimle kapatayım; ‘Allaha Şükür’ derim, kimseye muhtaç olmam, kimseye boyun eğmem!” diye düşünür, genellikle...

Ama böyle düşünürken, başka toplum kesimlerinin durumuyla, sorunlarıyla, hakları ve özgürlükleri ile ilgilenmez duruma gelirse, bu, özgürlükle bireyselliği bencillikle karıştırmak olur. Sonunda esnafın kendisi de zararlı çıkar.

Neden?.. Esnaf yalnızca kendi özgürlüğüyle yetinirse, başka toplum kesimlerinin haklarıyla, özgürlükleriyle, özellikle dar ve orta gelirliilerin, sabit gelirliilerin, çalışanların, haklarıyla, özgürlükleriyle ilgilenmezse ne olur? İşçi kendi haklarını savunamaz, gitgide yoksullaşır; köylü kendi haklarını savunamaz, gitgide yoksullaşır; memur kendi haklarını savunamaz, gitgide yoksullaşır. Esnafın müşterisi kim?.. Esnafın müşterisinin yüzde 90’ı köylü, işçi, memur... Onlar yoksullaştıkça esnafın da işi bozulur. O halde o da yalnızca kendi özgürlüğüyle yetinemez; tüm toplum kesimlerinin haklarıyla, özgürlükleriyle ilgilenmek zorundadır.

Toplum Özgür Olmadan Gazeteci Özgür Olamaz

Gazeteciler... Eğer bir ülkede gazeteciler, yalnızca basın özgürlüğü kısılmaya kalkışıldığında sesini çıkartıyor, başka özgürlükler, başka kesimlerin özgürlükleri kısıldığında sesleri çıkmıyorsa, kısa zamanda kendi özgürlüklerini de yitirirler. Neden?.. Çünkü çağımızda –tabii, özellikle, geniş nüfuslu ülkelerden söz ediyorum– büyük basın, büyük teknoloji ve büyük sermaye gerektirir. Bunu da genellikle büyük sermayedarlar, yani varlıklı kişiler, çok varlıklı kişiler sağlayabilir. Ayrıca gene büyük gazetecilerin geliri geniş ölçüde ilânlardan, gene büyük sermaye çevrelerinin verdiği ilânlardan karşılanır. Bu durumda büyük gazeteler, aslında kaçınılmaz olarak, çağdaş teknolo-

jinin, gelişmenin gereği olarak, büyük sermayenin elindedir. Ona rağmen, demokratik Batı ülkelerinde basın nasıl oluyor da özgür olabiliyor; nasıl oluyor da basında sol düşünceler de, büyük sermayenin çıkarına aykırı düşen düşünceler de yayınlanabiliyor?

Çünkü o ülkelerde gazetecilerin sapa sağlam örgütleri vardır. Toplumun bütün sorunlarıyla ilgilenen örgütleri vardır. Eğer, patronları tarafından kendi düşüncelerine aykırı düşünceleri yazmaya zorlanırlarsa, topluca direnebiliyorlar. Sendikalara sırtlarını dayayarak direnebiliyorlar.

O halde, gazetecinin özgür olabilmesi için basın özgürlüğü yetmez. İşçilerin örgütlenme özgürlüğüne de tümüyle sahip çıkmaları gerekir gazetecilerin... Yalnız yazı işleri kadrosunun değil, matbaada çalışanların da; yalnız matbaada çalışanların değil, tekstil fabrikalarında, madenlerde çalışanların da haklarına ve özgürlüklerine sahip çıkmalıdır ki, onların “birleşik gücün”den aldıkları güçle, gazetelerinde, büyük sermaye tarafından yayınlanan gazetelerinde, kendi düşüncelerinin, kendi kalemlerinin özgürlüğünü de koruyabilsinler!..

Yine gazeteciler, yargı organlarının bağımsızlığına, yargı erkinin bağımsızlığına sahip çıkmak zorundadırlar; hem de kendi haklarından, özgürlüklerinden önce ona sahip çıkmak zorundadırlar. Çünkü eğer buna sahip çıkmazlarsa, yolları mahkemeye düştüğünde –ki sık sık düşebilir, gazetecilik mesleğinin gereklerindendir bu– karşılarında kendilerini adaletle yargılayacak yargıcı kolay kolay bulamazlar.

Demokrasi Dayanışma Rejimidir

Bunlara her toplum kesimiyle ilgili başka örnekler de eklenebilir; ve sanırım şu sonuca varmak gerekir ki, herkesin ve toplumdaki her kesimin hakları ve özgürlükleri, başkalarının hakları ve özgürlükleriyle iç içedir. Onun için, eğer demokrasinin bir gereği özgürlükse, bir başka gereği de özgürlüğü başka toplum kesimleriyle dayanışma içinde, uzlaşarak ve sorumlucu kullanmaktır.

Sanılır ki, demokraside herkes bildiği gibi düşünür bildiği gibi örgütlenir, bildiği gibi konuşur; onun için demokraside toplumun ka-

fası dağılır, toplum dağılır... Hayır!.. Demokrasi bir dağınıklık rejimi değildir; demokrasi bir kutuplaşma rejimi değildir. Demokrasi, iyi işleyen demokrasi, bir diyalog ve uzlaşma rejimidir; bir dayanışma rejimidir.

Çünkü toplumda özgür kalabilmek isteyen kesimler, özgürlüklerini koruyabilmek için, başka kesimlerle, hatta karşıtları olan kesimlerle, şu veya bu ölçüde uzlaşmayı içlerine sindirmezlerse, kendi haklarını ve özgürlüklerini de koruyamazlar. O halde, demokrasi, gerçek demokrasi, çoğulcu demokrasi, bir kutuplaşma rejimi değildir, bir bölünme rejimi değildir... Tersine, herkesin kendi özgür iradesiyle ve kendi sorumluluk anlayışıyla uzlaştığı, uzlaşma ihtiyacı duyduğu bir rejimdir. Toplumda dayanışmayı ve bütünleşmeyi gerektirir, sağlar ve gerçekleştirir, demokrasi...

Kendi Bacaklarından Asılan Koyunlar

Geride bıraktığımız yüzyıllarda demokratik kültürümüz ve gelişmemiz büyük ölçüde eksik kalmış olduğu için, maalesef bütün bu anlattıklarımıza ters düşen bir zihniyetin belirtileri dilimize işlemiştir. Demiştim ki bencillikle özgürlük bir arada gitmez; bir insanın özgür yaşayabilmesi için kendi içinde bulunduğu toplum kesiminin, kendi üyesi bulunduğu toplumunun, hatta dünyanın özgür olabilmesi gerekir; bunun için uğraş vermesi gerekir. Fakat Türkçede bunun tam karşısını telkin eden deyişler vardır, örneğin, “Beni sokmayan yılan bin yaşasın” deriz; “Gemisini kurtaran kaptan” deriz... Ama, “Beni sokmayan yılan bin yaşasın” dersek, demeye devam edersek, “Gemisini kurtaran kaptandır” demeye devam edersek, sonunda, bir başka halk değişimizin belirttiği akibete uğrarız; “her koyun” gibi, “kendi bacağımızdan asılırız.”

Bilimsel Kuşkuculuk ve Özgür Tartışma

Buraya kadar söylediklerim tüm özgürlükler için geçerli; fakat hepsinin başında düşünce ve anlatım özgürlüğü için geçerli... Çünkü sınırsız düşünce ve anlatım özgürlüğü olmadıkça, başka özgürlükle-

rin tanımlanması bile mümkün olmaz; anlatılması bile mümkün olmaz, korunması mümkün olmaz... Anlaşarak, uzlaşarak, dayanışma içerisinde kullanılması mümkün olmaz.

Özetlemek gerekirse, Tanrı'nın insana verdiği düşünme yeteneğini ve düşüncelerini birbirine açıklayarak denetleme ve geliştirme olanağını sınırlamaya, yani anlatım özgürlüğünü sınırlamaya kimsenin hakkı yoktur. Bu hakkı kendilerinde görenler, en iyiyi en doğruyu kendilerinin bildiklerini sananlardır. Bu sanıdan da ancak baskı, zulüm, terör doğar.

Kaldı ki, çağımızda, özellikle çağımızda, herkesin, her şeyi bilmesine maddi olanak yoktur. Bundan binlerce yıl önce, bilimin aşağı yukarı bir bütün olduğu, değişik dallara ayrılrsa da felsefede birleştiği ve tek bir bütün olarak ele alınabildiği dönemler yaşanmıştır. O dönemlerde her şeyi bildiğini iddia eden, devlet adamları veya politikacılar değil, ama filozoflar belki çıkabilirdi. Fakat bugün her şeyi bildiğini iddia edebilecek ne filozof çıkabilir ve çıkmaktadır, ne de bilimadamı çıkmaktadır.

Bilginin alabildiğine çoğaldığı, birikip çoğaldığı ve bilimin sayısız dallara ayrıldığı bir çağda hiç kimse her şeyi bilemez. Kaldı ki bilim gerçek sayılanların gerçekliği kanıtlanarak değil, yanlışlığı veya eksikliği kanıtlanarak ilerler. Yoksa belli bir tarihte gerçek sanılan bir bilgiyi sadece kanıtlamakla yetinseydik, bilgi ilerleyemezdi. Hepimiz hâlâ dünya olduğu yerde duruyor sanırdık. Onun için, her şeyi bildiğini, en doğruyu bildiğini sananlar, aslında bilimin de ilerlemesine engel olurlar. Hiç kimse, her şeyi veya en doğruyu bildiğini iddia edemez. Hiç kimse her şeyi bilemeyeceği gibi, doğru da koşullara göre değişir. İnsanlar yanlışlara ve yanılgılara saplanmaktan, ancak, bilimsel kuşkuculukla, kendi düşüncelerini bile sinayacak, tartışacak ölçülere varan kuşkuculukla ve özgür tartışmayla kurtulabilirler.

Değişen Toplumda Güçler Dengesi de Değişir

Öte yandan, sanayileşmeye başlamış, köklü değişim sürecine girmiş toplumlarda, çıkarlar, düşünceler, çelişkiler alabildiğine çeşitlenir; sorunlar karmaşıklaşır. Toplumun bir kesimi için doğru olan, başka

bazı kesimleri için doğru olmayabilir, özellikle çağdaş çoğulcu sanayi toplumlarında veya sanayileşme sürecine girmiş toplumlarda, bir kesimin yararına olan, bir başka toplum kesiminin zararına olabilir.

O halde, bir kişinin, bir yöneticinin veya bir yönetim kadrosunun her şeyi bilmesi mümkün olmadığına göre, bir toplumu, ona huzur vererek yönetebilmek için, bir toplumun sorunlarına o toplumu tatmin edecek çözümler getirebilmek için, herkesin her şeyi özgürce söylemesi mümkün olmalı ki, öylece, devleti yönetme durumunda olanlar, sorunları, halkın ağzından, değişik toplum kesimlerinin ağzından öğrenebilsinler ve ona göre toplumla birlikte çözümler sunabilsinler!

Değişim sürecindeki toplumda, yeni güçler, yeni sosyal güçler ortaya çıkar, örneğin, geleneksel toplumda köylü kendi içine kapalıdır. Onun için dar ve tutucu bir dünya görüşü vardır. Ama değişim sürecine girdi mi köylü şehirlere gider gelir, sanayi işçisi olmaya başlar; veya çocuğu, kardeşi, yeğeni, torunu sanayi işçisi olur; ve bunlar onun dünya görüşünü değiştirmeye başlar. Köylü, pazar ekonomisiyle, piyasa ekonomisiyle temasa gelir. İşçi durumuna geldikçe dünya görüşünde daha büyük değişiklikler olur. Ekonominin anahtarlarını ne ölçüde ellerinde tuttuklarının bilincine vardıkça, bu güçler, kendilerine verilenle yetinememeye başlarlar. Çünkü insan onlar da... İnsanlığı ilerleten etkenlerden biri de elinde olanla yetinmemektir. İnsanlığı ilerleten, hem kendi düşüncesini sürekli tartışabilmek, hem de daha iyiye erişebilmeyi istemektir. Onun içindir ki, değişim sürecine girmiş toplumdaki yeni sosyal güçler, toplumun güçler dengesini değiştirmek isterler; yönetime kendi ağırlıklarını koymak isterler.

Ama o zamana kadar gücü ellerinde bulundurmuş olan çevreler, yani egemen güçler, bunu önlemeye kalkışır. Oysa bunu önlemeye kalkışıldı mı toplumda giderek patlamalara yol açılır veya patlamalara yol açılması önlenirse bile, toplumun en dinamik, değişime en açık kesimleri bu yüzden pasifleşir, küskünleşir ve toplum onların dinamizminden yararlanamaz olur. Değişimin doğurduğu siyasal güçler topluma yön veremez; değişimi önlemek isteyen egemen güçler topluma yön vermeye çalışır... O yüzden toplum tutuculaşır, durgunlaşır ve çağın değişimlerine ayak uyduramaz duruma gelir.

Totaliter Yönetim Altındaki Toplum Durgun Toplumdur

Totaliter yönetim altındaki veya dikta rejimi altındaki toplumlar, sosyal değişimin güçler dengesine ve yönetime yansımaları engellenmediği için, durgun toplumlardır. Bunlar ancak bir totaliter yönetimin kurulduğu ilk aşamada, ilk düşüncenin hızıyla bir canlılık gösterebilirler; fakat kısa sürede bu canlılık, yerini, gitgide artan bir uyumsuzluğa, bir durgunluğa bırakır.

Ekonomik bunalımlar karşısında en başarısız kalan devletler, şu son yıllarda görüldüğü gibi, totaliter yönetim altındaki devletlerdir. Bazıları bir süre için başarılı görünebilirler, ama o ülkelerde de toplum dokusunun ne zaman çözüleceği, devlet yapısının nasıl çökeceği belli olmaz.

Totaliter yönetimler için, gelecek, daima, yanıtı kestirilemeyen, kuşku verici bir soru işaretidir.

Diktaıyla Terör Önlenemez: Diktanın Kendisi Terördür

Dikta rejiminin ekonomik bunalımlar karşısında en etkili yol olduğu iddiası ne kadar yanlışsa, gerçeğin ne kadar tersiyse, dikta rejiminin terörü önlediği iddiası da ve bazı durumlarda terörü önleyebilmek için gerekli olduğu iddiası da o kadar yanlıştır.

Dikta rejiminin, totaliter yönetimin, terörü önlemesi mümkün değildir, çünkü o, terörün ta kendisidir.

Totaliter yönetimde, totaliter devlette, dikta rejiminde, sokaktaki terörün yerini, bir süre sonra çok daha bunaltıcı hale gelen devlet terörü alır.

Özgür bir ülkede, insanlar, sırtlarını devlete dayayarak terörle mücadele edebilirler; bu şansları vardır. Bazen çok güç olur, ama mücadele edebilirler. Ama eğer terör, sokak terörü olmaktan çıkıp devlet terörü haline gelmişse, halk, neye, kime sırtını dayayarak terörle mücadele edebilecek?

Terörizm karşısında özgürlükleri kıstak, demokrasiyi bir süre olsun rafa kaldırmak gerekebileceğini öne sürenler vardır. Neden ge-

reksin? Terörizm özgürlükten kaynaklanmaz ki, demokrasiden kaynaklanmaz ki, terörizmi önlemek için özgürlük veya demokrasi feda edilsin!.. İster sağcı olsunlar ister solcu olsunlar, teröristler demokrasinin düşmanıdır. Çünkü onlar kendileri gibi düşünmeyenlere tahammül edemeyenlerdir; kendileri gibi düşünmeyenleri, kendi bildikleri “doğru yol”a, “tek yol”a getirebilmek için her zulmü, her zorbalığı muhah görerlerdir. Onun için, ister sağcı ister solcu olsun, terörist, daima demokrasinin düşmanıdır. O halde terörizmi önlemek gerekçesiyle özgürlüklerden ve demokrasiden vazgeçmek teröristlere verilebilecek ödünlerin en büyüğüdür.

Amerikalı büyük düşünür ve devlet adamı Benjamin Franklin’in daha bundan iki yüz yılı aşkın bir süre önce dediği gibi, “Geçici bir süre için biraz güvenliğe kavuşmak amacıyla özgürlüklerini feda edenler, ne özgürlüğe, ne güvenliğe lâyıktırlar; her ikisini birden yitirirler.”

Terörü, Demokrasiden Kurtulmak İsteyenler Kışkırtır

Aslında mesele şudur: Genellikle her ülkede demokrasiden kurtulmak isteyen bazı çevreler vardır. Bu çevreler, ellerine fırsat geçerse, demokrasiyi yıkaabilmek, demokrasiden kurtulabilmek için, halkı can güvenliğinden başka bir şey düşünemez duruma getirmeye çalışırlar; ünlü ruh bilimci Erich Fromm’un deyimiyle, insanları, “özgürlükten kaçış” psikozuna çekmeye çalışırlar.

“Teröristler ortalığı doldurdu, sokağa çıkamaz hale geldik... Düşünce özgürlüğü filan, bunlar laftır; her şeyden önce yaşama özgürlüğü gelir; onunla yetiniriz!” deme noktasına getirirler insanları...

“Yaşama özgürlüğü” bitkilerde de vardır... İnsanları, ondan başka bir şey düşünemez duruma, “Başka haklar özgürlükler fasa fisdur, onlar rafa kalksın, biz yaşama özgürlüğünden başka bir şey istemiyoruz!” diyecek duruma getirirler.

İnsanları bu duruma getirebilmek ve demokrasiden öylece kurtulabilmek için terörü talrik eder bazı çevreler. En azından, terörizmde kullanılabilecek insanları teşvik ederler, kışkırtırlar.

Değişimin Sosyal ve Siyasal Sonuçlarını Önlemeye Kalkışmak Huzursuzluğu Artırır

Değişim sürecindeki toplumlarda, bunu yapanların başında, demin sözünü ettiğim, toplumsal güçler dengesinin değişmesini önlemek isteyenler gelir. Çünkü toplumdaki güçler dengesi değişirse, o değişimden önceki yerleşik çıkarlarının zedeleneyeceğini düşünürler. Bu kesimler, değişimin sağladığı yeni kazanç olanaklarından alabildiğine yararlanmak, ama değişimin kaçınılmaz sosyal ve siyasal sonuçlarını önlemek isterler.

Kendilerine bu yoldan sağlayabilecekleri yararsa aslında geçici ve aldatıcı bir yarardır. Çünkü bu yarar, toplumda huzursuzluğun derinlere inmesi, gerginliğin artması, kutuplaşmanın keskinleşmesi pahasına sağlanır ve gün gelir, böyle çevreler, “Toplumsal denge değişmesin, benim yerleşik çıkarlarım elimden gitmesin, işçi, köylü, bunlar fazla canlanmasın, güçlenmesin!” deyip bir yandan terörizme güç katan, teşvikçi olan, bir yandan da rejime, demokrasiye müdahalede bulunabilecek güçlere çağrı çıkartan çevreler, aradan, örneğin Şili’de olduğu gibi, dokuz yıl geçer, bu kez de “aman yandım” diye feryada başlarlar: Şili’deki büyük sermaye çevrelerinin, dokuz yıl önce müdahaleci güçlere çağrı çıkartmış çevrelerin, son zamanlarda feryat ettiği gibi... Bazı ülkeler • feryat dönemine dokuz yıla kalmadan da varırlar.

Topluma Uymayan Modeller ve Yasalar

Dikta rejiminde, totaliter devlette, toplumun iç dinamikleri, ilişkileri değişik toplum kesimlerinin sorunları istekleri hesaplanmadan birtakım modeller hazırlanır. Hazır giysi gibi ve “bu topluma uyar mı uymaz mı” diye düşünülmenden, toplumun üstüne geçirilir o modeller... Ama öyle modellerin ne zaman nereden patlayacağı belli olmaz.

Totaliter devlette, dikta rejiminde, hızlı karar almakla, hızlı yasa çıkartmakla övünür bazı yöneticiler... Derler ki, “Demokrasi varken altı ayda ancak yüz yasa çıkarılabiliyordu; biz altı günde yüz yasa çıkarttık...”

Ama o yasalar masa başında, dört duvar arasında hazırlanır ve daha dört duvar arasından gün yüzüne çıkar çıkmaz, “Aa, bu yasalar yürümüyormuş, kusura bakmayın, geri alıyoruz, değiştiriyoruz” derler.

Bu kaçınılmazdır. Kusur izledikleri yöntemdedir. Bu yöntemi izleyenler, tıpkı bir mayın tarlasına dedektörsüz giren askerlere benzerler: Elleri dedektör yoktur; her taraf mayın doludur, nereden patlayacağını bilemezler. Oradan buradan patlamaya başlar.

Oysa ellerinde bir dedektör varmış gibi, önceden zemini yoklasalar, neyin ne zaman nerede patlayabileceğini önceden kestirebilir, çok daha geçerli kararlar alabilirler. Biraz geç olur ama sağlam olur.

Totaliter yönetimlerin veya dikta rejimlerinin başında bulunanlar, “Biz bir ayda yüz yasa, beş yüz yasa çıkarttık” diye övünç duysunlar, demokrasinin en iyi işlediği, huzurun en geniş ölçüde sağlandığı İskandinav ülkelerinde yasaların ne kadar geç çıkarıldığı ile övünülür.

Örneğin İsveç’te eğer bir yasa on beş yıldan önce, yani ilk taslağın ortaya çıkışı üzerinde on beş yıl geçmeden yasalaşmışsa, o yasa ya kuşkuyla bakılır. Ama yasa taslağı veya tasarısı on beş yıl rafta tutulmaz. Mecliste engellemeye geçirilmez o on beş yıl... Ne yapılır?.. Taslak, hükümet tarafından veya partiler tarafından hazırlanır; meclise veya meclis komisyonlarına sunulmadan önce halka sunulur; örgütlü halk kesimlerine sunulur; çıkarları birbirine karşıt olan toplum kesimlerine sunulur. Bir yandan işçilere sunulur, bir yandan işverenlere sunulur; bir yandan sanayi kesimlerinde çalışanlara, bir yandan tarımda çalışanlara sunulur. Onlar, yasa taslağını yıllarca aralarında tartışırlar.

Öteki İskandinav ülkelerinde koalisyon veya azınlık hükümetlerine çokça rastlanır ama İsveç’te, bir parti, Sosyal Demokrat Parti, genellikle tek başına iktidara gelir. Fakat sabrı tükenip de kendi çoğunluğuna dayanarak yasa çıkardığı bazı istisnai durumlar dışında, çoğu kez, yasa taslaklarının toplumda on-on beş yıl tartışılmasıyla da yetinmez, iktidar... Meclisteki oyları o yasaı dilediği gibi çıkarmasına yetse bile, biraz daha sabreder, biraz daha tartışır ve tartıştır ki, yasa, olabildiğince oybirliğiyle çıksın veya oybirliğine yakın bir oy çokluğuyla çıksın; çıktıktan sonra da toplumda kimsenin söy-

leyecek sözü kalmasın ve yasa çıktıktan üç gün sonra, “Bu ne biçim yasaymış?” denmesin!..

Dikta Rejiminde Yönetim Laçkadır

Demokrasilerde bazen yönetimin iyi ve hızlı işlemediğinden yakınılır, “Ülkemizde demokrasi var, o yüzden işler yürümüyor” denir.

Dikta rejimlerindeki yönetimlerin etkinliğinden söz edilir.

Bunlar laftır. Siz onu bir de totaliter ülkelerde, dikta rejimleri altında yaşayanlara sorun!

Totaliter ülkelerde hiçbir şeyin özgürlüğü yoktur, fakat yurttaşın kamu yönetiminden yakınısını karikatürlerle, öykülerle veya kulaktan kulağa dolaşan fıkralarla dile getirme özgürlüğü vardır. Kimse bu özgürlüğe karşı çıkamaz, çünkü en başta yönetimin, devletin başında bulunanlar, yönetimden, bürokrasiden yakınırlar. Çünkü totaliter devlette yönetim laçkadır. Laçka olması da kaçınılmazdır çünkü aşırı ölçüde merkeziyetçidir.

Eğer, “En güçlü benim, en doğrusunu, en iyisini ben bilirim!” diye bütün yetkileri elinizde toplarsanız, o zaman hiç kimsenin derdine çözüm bulamazsınız, hiçbir işi doğru dürüst yürütemezsiniz. Herkes sırada bekledikçe bekler, işler laçkalaşır, yönetim içinden çürür ve ortaya, yurttaşın sorunlarına duyarsız bir yönetim çıkmış olur.

Dikta rejimlerinde, ancak, sağı bir diktaysa varlıklı kesimlerin, solcu bir diktaysa güçlü bir yönetici kadronun sesi duyulur. Fakat bunlar birer azınlıktır. Dikta rejiminde ancak böyle bir azınlığın çıkarları ve istekleri bilinir ve dolayısıyla da ona hizmet edilir. Çoğunluğun sorunları, istekleri ise, özgürlük olmadığı için, gereğince bilinemez. Çünkü istekler, yakınmalar, sorunlar, açıkça, yüksek sesle ortaya konamaz ve etkin biçimde savunulamaz.

Bir Çocuk “Kral Çıplak” Dedi mi Büyü Sona Erer

Dikta rejimlerinde, toplumun büyük çoğunluğunu kandırarak veya yıldıarak, yöneticiler, kendi doğru saydıklarını çoğunluğa da doğ-

ru saydırabilirler. Hatta bazen toplumun hemen hemen tümüne, kendi iddialarını, kendi doğru bildiklerini doğru saydırabilirler.

Danimarkalı öykücü, masal yazarı Andersen (Hans Christian Andersen: 1805-75) hepinizin bildiğine inandığım bir masalında bunu çok iyi anlatmıştır:

Giyim kuşama ve gösterişe fazlasıyla meraklı bir kralı bazı kurnaz kişiler kandırır, “Biz size çok güzel bir kumaş dokuyacağız, herkes hayran kalacak; üstelik de bu kumaşın bir özelliği olacak, mevkii-ne lâayık olmayanlar ve budalalar bu kumaşı fark edemeyecekler, kumaş onlara görünmez olacak!” derler.

Kral çok özenir buna... Adamlar, kumaşı dokumak için yığın yığın altın ve gümüş iplik isterler kraldan. Bu altınları gümüşleri kendi torbalarına saklayıp tezgâhı bütün gece boşa çalıştırır. Sonunda krala, “İşte, derler, kumaşınız hazır!”

Ortada kumaş filan yoktur ama kral, kumaşı görürmüş gibi davranmaya mecburdur. Yoksa, kendi kabul ettiği kurala göre, mevkii-ne lâayık olmadığını

[...]

kazanalım!” diye çırpınacaksınız; fakat turistin ağzını bağlayamazsınız.

“Ülkemizde işsizlik var, işçilerimizi Batı’ya gönderelim!” diyeceksiniz; fakat onların yazın kendi ülkelerine döndüklerinde ağızlarını bağlayamazsınız...

Demek ki söylencede Midas’ın kulaklarıyla ilgili olarak anlatılan gerçek, yani gerçeklerin halktan ilelebet saklanamayacağı gerçeği, şimdi çağımızda büsbütün kesin bir gerçek durumuna gelmiştir.

İnsan İncecik Ottan Güçsüz Olamaz

Ama denebilir ki, bir totaliter yönetimde, gerçeği veya hoşla gitmeyen düşünceleri dile getirenler, otlar gibi ayaklar altında ezilebilirler. Onun için, Midas’ın başına gelenler, bir totaliter ülkede yöneticilerin başına gelmeyebilir.

Evet, ot, bir rüzgârda eğilen incecik bir bitkidir. Otları, bir tarlanın bütün otlarını, ayaklarınızın altında ezebilirsiniz. Ama eğer bir

ot toprağa yeterince kök salmışsa, değil toprağı, dolaşırken çevrenizde gördüğünüz gibi, kayaları deler, üstüne dökülen betonu yarar, er geç yeryüzüne çıkar.

Bunlar, ayaklarınız altındaki otlar... Herhalde insan, doğanın en güçlü yarattığı olan insan, bir incecik ottan daha güçsüz değildir.

Hoşgörüyü de Aşmak Gerekir

Bu açıdan, denir ki, demokraside başka görüşlere de, karşıt görüşlere de hoşgörülü, toleranslı davranılmalıdır!

Bence bunu da aşmak gerekir. Hoşgörü de yetersizdir. Çünkü hoşgörüde, toleransta, biraz zoraki katlanma havası vardır. Yani, demokratlık uğruna, "Başkalarının da düşüncelerine katlanalım!" havası...

Hayır, katlanmakla kalmayacaksınız!.. Kendi düşüncenizin tam karşıtı olan düşüncelerin de serbestçe ortaya çıkmasını özendirmeniz, kolaylaştırmanız gerekir ki demokrasiden beklenen yarar sağlanabilsin... Bunun ne kadar gerekli olduğunu iki somut örnekle anlatacağım.

CIA'nın Desteklediği Komünist Yayın Organı

Belki bazılarınız anımsayacaksınız, bundan birkaç yıl önce, TRT televizyonunda, Batı'da hazırlanmış belgesel bir dizi yayınlandı: Bir yandan Amerikan İstihbarat Örgütü CIA, bir yandan da Sovyet İstihbarat Örgütü KGB nasıl çalışıyor?.. Geçmişte neleri nasıl yapmışlar?.. Dizide bunlar anlatılıyordu.

Özellikle CIA ile ilgili bölümler, dizi ya İngiltere'de ya da Amerika'da hazırlanmış olduğu için ve her iki toplum da çok açık toplum olduğu için, kendi günahlarını bile saklı tutmayacak kadar açık, özgür ve demokrat toplumlar oldukları için, çok geniş belgelerle desteklenmişti. Dizide, bir CIA yetkilisi, İngiltere'de birkaç yıl öncesine kadar yayınlanan Komünist Partisi yayın organı *Daily Worker* gazetesini CIA'nın, Amerikan İstihbarat Örgütü'nün, gerekli maddi kaynaklarla desteklediğini, belgelere dayanarak açıklıyordu.

“Niçin desteklediniz?” diye soruyorlar, CIA yetkilisine... “Siz komünizme karşıısınız, öyle ola ola bir Komünist Parti’nin yayın organını nasıl desteklersiniz?”

CIA yetkilisinin yanıtı şu oluyor:

“Evet, komünizme karşıyız, onun için destekledik.”

“Peki, neden buna gerek gördünüz?..”

“Çünkü” diyor, CIA yetkilisi, “biliyorduk ki İngiliz Komünist Partisi fakirdi. Gazete çıkarmak da pahalı iş olduğu için, kendi başlarına kalsalar, bizden maddi yardım almasalar, gazete çıkaramayacaklardı. O zaman da biz, İngiliz komünistlerinin ne düşündüğünü bilemeyecektik, ne yapmak istediğini izleyemeyecektik. Bir gazete çıkarmalarını kolaylaştıralım ki dedik, ne düşündüklerini, ne yapmak istediklerini günü gününe izleyebilelim, ona göre önlemlerimizi alabilelim!”

Askerlerin Harp Oyunu

Bir başka örnek, daha genel bir örnek: Harp oyunları... Özellikle kurmaylar arasında oynanır... Bir kurmay heyeti, bir varsayımsal savaş durumuyla ilgili bir planı ayrıntılı olarak hazırlar, masada, haritanın üzerinde açıklar. Aynı ordunun veya birliğin başka bazı kurmay subaylarına da, planı hazırlayan komutanlarca görev verilir. Yetki değil, hak da değil, hakkın da yetkinin de ötesinde, görev verilir:

“Biz savaş planımızı ortaya koyduk... Sizler de düşünün taşının, bu planın yanlışlarını bulun, eksiklerini ortaya çıkarın ki, bu eksiklerle, yanlışlarla, savaşa girdiğimizde karşılaşmayalım, bunları önceden bilelim!” denilir. Bir bakıma, komutanlar, kendi akıllarına gelmeyenleri başkaları fark edip açıklasın diye, daha küçük rütbeli subaylara bile görev verirler.

İstenmeyen bir şey olsa da, zaman zaman askerlerin devlet yönetimine el koydukları olur. Temenni edilir ki, kendi meslek yaşamlarında uyguladıkları, okullarında öğrendikleri harp oyununun bu erdemini o zaman da hatırlasınlar ve harp oyununda uyguladıkları usulü devlet yönetiminde de uygulasınlar.

Toplum Sürü Değildir

Demokrasinin, anlatım özgürlüğü kadar önem taşıyan bir başka gereğinin ve temel direğinin de örgütlenme özgürlüğü olduğunu söylemişim ve bunun da, anlatım özgürlüğü gibi, insanın doğadaki özel yerinden, üstün yerinden kaynaklandığını belirtmişim. Ve insanların toplum halinde yaşadıklarını, toplum halinde yaşamının da örgütlü yaşamak anlamına geldiğini vurgulamışım. Ama bundan, insan toplumu için, bütüncül örgütlenmeyi, yani toplumun tek bir bütün olarak örgütlenmesini, anlamamak gerekir. İnsanın özelliği o değildir. O anlamda “toplum” halinde yaşayan daha pek çok yaratıklar da vardır. Fakat onlara “toplum” denmez, onlara “sürü” denir. İnsan toplumu ise, tek bir bütün olarak değil, kendi içinde değişik düşüncelere, değişik çıkarlara, değişik kesimlere göre örgütlenmelidir. O zaman sürü olmaktan çıkar ve gerçek toplum haline gelir.

Halkın Gücü Birlikten Doğar

Eğer örgütlenme özgürlüğü sınırlı ise bundan varlıklılar zarar görmez. Çünkü onlar seslerini daima parlamentolara, parlamento kulislerine, komisyonlarına götürme olanağını, otel lobilerinde veya başka yollardan düşüncelerini yönetime duyurma olanağını mutlaka bulurlar. Bunun için örgütlenmelerine gerek yoktur. Ama tek başına bir işçi, bir köylü, bir esnaf, bir meslek adamı, bir işsiz, bu anlamda güçlü değildir. Kendi mahallesinin kahvehanesinde avazı çıktığı kadar bağırса da, memleketinin başkentinde, parlamentosunda, hükümet binalarında onun sesi duyulamaz, köylünün, işçinin sesi duyulamaz... Ne zaman duyulur? Bir araya gelip örgütlenirlerse, topluca konuşurlarsa, o tarladaki otlar gibi, Midas söylencesindeki otlar gibi, alçacık seslerini topluca bir araya getirir, bir koroya dönüştürürlerse, yönetim ancak o zaman onların sesini duyabilir ve onların sesine kulak vermek zorunda kalabilir.

Onun için, özellikle halkın gücü, birlikten doğar.

Çağdaş Demokrasinin Yolunu Örgütlenen Halk Açmıştır

Bir toplumda örgütlenme özgürlüğü sınırlı ise, tüm başka özgürlükler de, haklar da kâğıt üzerinde kalabilir.

Toplumun, insan toplumunun, onu sürüden ayıran anlamda örgütlenmesine karşı çıkanlar, bunu güçleştirmeye uğraşanlar, “Aman köylerde dernek kurulmasın, aman sendikalar bu işlere karışmasın, kooperatifler siyaset çamuruna bulaşmasın!” diyenler, aslında toplumun büyük çoğunluğunu güçsüz bırakmak isteyenlerdir.

Onlar, halk birleşmesin isterler; birleşip de güçlenmesin isterler. Eski sömürgeci devletlerin sömürgelerinde uyguladıkları “böl ve yönet” kuralını, kendi halklarına karşı uyguladılar.

Özgürce örgütlenmemiş toplumda birlik değil bireycilik vardır, bencillik vardır. Bunların da üstüne ve bunlar nedeniyle, haksızlık vardır, baskı vardır.

Örgütlenme özgürlüğünün sınırlı olduğu toplumlarda, demokrasi, ancak, toplumun üst katındaki ayrıcalıklı kesimlerin yararlanabildiği bir egemen güçler demokrasisidir. Daha doğrusu, aslında demokrasi değil, oligarşik yönetimdir.

Çoğulcu ve katılımcı demokrasi gelişmeden önce, yani çağımızda bilinen anlamda Batılı demokrasi gelişmeden önce, Batı’nın “parlamentar demokrasi” denen sistemi, aslında öyleydi: Bugünkü anlamda “demokrasi” değil, bir egemen güçler yönetimi idi, bir oligarşik yönetimdi.

Batı’da çoğulcu ve katılımcı demokrasinin yolu, örgütlenen halk kesimlerinin gücüyle ve öncülüğüyle açılmıştır.

Kimse de o halk kesimlerine örgütlenme hakkını ve özgürlüğünü gümüş tepsi içinde sunmamıştır. Halk kesimleri, bu hakkı ve özgürlüğü kendi güçleriyle, çabalarıyla elde etmişlerdir.

İlkin, o gücü kullanarak, genel ve eşit oy hakkını kazanmışlardır; fakat onun da yetmediğini görerek, güçlü sosyal ve siyasal örgütlenmeler yoluna gitmiş ve yönetime o yoldan ağırlıklarını koyabilmişlerdir.

Elbette, çok parti olmadan, parlamento olmadan ve birkaç yılda bir seçim yapılmadan, bir ülkede demokrasi olamaz. Ama yalnızca çok partiyle, seçimle ve parlamentoyla da demokrasi olamaz.

Nitekim dikta rejimiyle yönetilen ülkelerden birçoğunda, görüntü olarak, değişik partiler vardır... Birkaç yılda bir seçim de yapılır... Parlamento da vardır... Ama demokrasi yoktur.

Örgütlenme Özgürlüğünü Sınırlamanın Sakıncaları

Eğer partiler tüm yerleşme birimlerinde serbestçe örgütlenemiyorlarsa; değişik toplumsal kuruluşlarla, örgütlerle doğrudan veya dolaylı bağlantı kuramıyorlarsa, işlevlerini gereğince yerine getiremezler.

Diyelim ki partilere il ve ilçe merkezleri dışında örgütlenmeleri yasaklandı... Pekiyi, köylünün derdini nasıl izleyecek, partiler ve politikacılar?.. Büyük kentlerin mahallelerine dağılmış halkın derdini nasıl izleyecekler?.. Köylüler, kenar mahallelerde oturanlar, değişik alanlarda çalışanlar, dertlerini, sorunlarını, partilere, politikacılar, onlar aracılığıyla da parlamentoya ve hükümete nasıl aktaracaklar?

Doğa nasıl boşluk kabul etmezse, toplum da boşluk kabul etmez.

Partileri toplum kesimlerinden, halk örgütlerinden, yerleşim birimlerinden kovarsanız, doğacak boşluğu, illegal örgütler, yasadışı kuruluşlar doldurur.

Eğer bir ülkenin legal örgütleri, yasal örgütleri, o arada partileri, her köyde ve mahallede örgütlenebiliyorsa, o köylere mahallelere teröristler giremez. Ama “halkı politika çamuruna bulaştırmasınlar” diye, buralara partileri sokmazsanız, o zaman, terör girer, illegal örgütler girer, köylere mahallelere...

Aynı şekilde, halkın sendikalarda, derneklerde, kooperatiflerde de serbestçe örgütlenebilmesi gerekir.

Eğer bir toplumda örgütlenme özgürlüğü sınırlıysa, yerel yönetimler de halka gereğince hizmet edemezler. Çünkü hizmet etmeleri gereken değişik halk kesimlerinin sorunlarını gereğince öğrenemezler; uyguladıkları politikaların, yaptıkları çalışmaların ne ölçüde geçerli olduğunu, ne kadar tutunduğunu ve kamuoyu gözünde ne so-

nuçlar verdiğini izleyemezler. Üstelik bu durumda, o halk kesimlerinin, yerel yönetim çalışmalarına örgütlü ve etkin katılımı ve katkısı da sağlanamaz.

Demokrasi Kargaşa Değil Uzlaşma Rejimidir

Düşünce ve anlatım özgürlüğü sınırsız olsun demek, elbette, iftira ve hakaret de serbest olsun demek değildir. Bunların düşünce özgürlüğüyle ilgisi yoktur.

Düşünce ve anlatım özgürlüğüyle örgütlenme özgürlüğü serbest olsun demek, şiddeti ve terörü özendirmek veya örgütlemek de serbest olsun demek değildir. Çünkü bunun sonucu, yalnız düşünce ve anlatım özgürlüğünün değil, yaşama hakkının da tahribi olur.

Denebilir ki, “Herkes alabildiğine konuşup yazarsa, herkes dilediğince örgütlenirse, herkesten ve her kesimden ayrı bir ses çıkarsa, kargaşa olmaz mı?”

Çoğulcu ve katılımcı demokrasi çok sesli musikiye benzer: O tür demokraside her ağızdan ve her telden ayrı bir ses çıkar, fakat sonuç uyumlu bir musiki olur. Bu uyumu sağlamak da, demokraside, öncelikle partilere, parlamentoya, yerel yönetimlere ve hükümete düşer.

Bu görevi yerine getirebilmek için, partiler, parlamento, yerel yönetimler, hükümetler, uzlaşmayı ve uzlaştırmayı öğrenmek zorundadırlar.

En istikrarlı gelişen, yönetimleri en iyi işleyen, toplumları en huzurlu olan ve ekonomik bunalımların en iyi üstesinden gelen demokratik ülkeler arasında, çoğu zaman koalisyonlarla, hatta azınlık hükümetleriyle yönetilen ülkeler başta gelir.

Buna en belirgin birkaç örnek vereyim... İsveç dışında İskandinav ülkeleri çoğu kez koalisyonlarla veya azınlık hükümetleriyle yönetilirler. Hollanda da genellikle koalisyon hükümetleriyle veya azınlık hükümetleriyle yönetilir. Fakat bu ülkelerde huzur vardır, istikrar vardır, iç barış vardır, en geniş anlamda özgürlük vardır. Çünkü bunlar birbirleriyle anlaşıp anlaşmaz, uzlaşıp uzlaşmaz toplumu yönetmesini öğrenirler.

Elbette her partinin, her hükümetin değişik tutumu olur, ama demokratik partiler, o değişik tutumları, toplumun kafasına tokmakla vura vura değil, toplumla anlaşarak, kendi karşıtlarını bile bir ölçüde olsun ikna etmeye çalışarak gerçekleştirmeye uğraşırlar.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Federal Almanya ile Avusturya'yı hatırlayınız; ikisi de yıkılmış, yakılmış, perişan halde... Almanya ortasından bölünmüş. Federal Almanya uzun bir süre koalisyon hükümetleriyle yönetilerek, Avusturya uzunca bir süre koalisyon hükümetleri döneminden geçerek demokrasilerini kökleştirdiler, savaşın maddi ve manevi yaralarını giderdiler, ekonomilerini güçlendirenler, sağlıklı birer sosyal ve siyasal yapıya kavuştular. Federal Almanya hâlâ koalisyonla yönetilmektedir.

Denebilir ki, "Koalisyon oldu mu, azınlık hükümeti oldu mu meclis çalışmıyor, tıkanıyor!"

Meclis tıkanıyorsa o tıkanıklığın kaynağını toplumda aramak gerekir. Demek toplumla birtakım sorunlar var. Toplumda çözülmemiş düğümler var. O halde onların üstüne eğilmek gerekir. Veya demokrasinin bir hastalığı olabilir; en azından, uzlaşamama hastalığı, "dediğim dedik" hastalığı... Deddiğim dedikçilikle, "tek yol"culukla, "en doğru benim dediğimdir" demekle demokrasi olamaz zaten.

O halde bunun çaresi demokrasiyi kaldırmak veya "koalisyonlara hiç gerek kalmasın, bir parti alsın çoğunluğu, gelsin dilediğini yapsın" demek değildir. Hele demokrasinin, yeterince kökleşmediği bir ülkede, bu yaklaşım, dikta rejimine, baskı rejimine yol açabilir.

Önemli olan, demokrasinin temel kurumlarını ve kurallarını iktidarlarla birlikte değişmeyecek sağlamlıkta belirlemektir; kamu yönetimini iktidar değişikliklerinden en az etkilenen kararlı bir işleyişe kavuşturmaktır. Nitekim örnek verdiğim ülkelerde, özellikle İskandinav ülkeleri, Hollanda, Federal Almanya, Avusturya gibi ülkelerde, yani genellikle devletin koalisyon veya azınlık hükümetlerince yönetildiği ülkelerde, demokrasinin temel kuralları çok iyi belirlenmiştir; yönetim, iktidar değişikliklerinden etkilenmeyecek bir istikrara kavuşturulmuştur. O sayede de, hükümet sık sık değiş-

se, bazen zayıf hükümetler işbaşına gelse bile devlet işleri tıkır tıkır yürür.*

İyi işleyen demokrasilerde, uzlaşma ve değişik çıkarları, özlemleri bağdaştırma gereği, partileri gitgide katı sınıf partileri durumundan ister istemez uzaklaştırmaktadır. Elbette her partinin kendi ideolojik doğrultularına göre ağırlık verdiği değişik toplum kesimleri, değişik sınıflar vardır. Her biri kendine göre değişik bir toplumsal denge gözetir. Fakat

[...]

düzenlerini, en iyi işleyen demokrasilerini kurmuşlar. Sosyal adaleti ve sosyal güvenliği en ileri düzeyde sağlayan ülkeler arasında yer almışlardır.

Nasıl başarmışlardır bunları, devrimle mi... Hayır!.. Onu bunu devirerek, onun bunun kafasını kırarak mı?.. Hayır!.. Adım adım, kaplumbağa hızıyla giderek hedeflerine değme tavşandan çok daha erken varabilmişlerdir.

Demokrasi Rejimlerin En Doğalıdır

Özetlemek gerekirse, insanı insan yapan, başka yaratıklardan ayıran başlıca iki nitelik, doğanın insana armağan ettiği iki nitelik vardır: Biri düşünce ve anlatım yeteneği, biri de örgütlenme yeteneği...

Demokrasi bu yeteneklerin özgürce kullanılmasına olanak sağladığı içindir ki rejimlerin en insancası, en doğal ve en sağlamıdır.

* Hükümetleri sıklıkla değiştiği halde ve genellikle zayıf koalisyon veya azınlık hükümetlerince yönetildiği halde, gelişmesini istikrar içinde hızlandırıp sürdürebilen, demokrasiyi sağlıklı biçimde sürdürebilen, büyük güçlüklerle karşılaştıkça bağımsızlığını koruyabilen ve ekonomik ve sosyal sorunlarını kısa sürede başarıyla çözebilen ülkelere ilginç bir örnek Finlandiya'dır.

1917'de bağımsızlığına kavuştuğundan beri, Finlandiya'da ortalama her yıl hükümet değişmiştir. Finlandiya hükümetlerinin ortalama ömrü bir yıldan ibarettir. Üstelik bu hükümetler, çoğu kez, ucu ucuna ayakta durabilen zayıf koalisyon veya azınlık hükümetleridir. Fakat zaman zaman çetin iç ve dış sorunlarla uğraşmak zorunda kaldığı, o arada bir büyük devletin –Soyvetler Birliği'nin– saldırısına ve işgaline uğradığı, en güç koşullar altında savaşmak zorunda kaldığı halde, sık sık değişen koalisyon ve azınlık hükümetleriyle, Finlandiya, yaklaşık yarım yüzyıl gibi kısa bir süre içinde, yoksul bir tarım ülkesi durumundan çıkıp, gelişmiş bir güçlü demokratik ülke durumuna gelebilmiştir. Başlıca iki etnik gruptan oluşmasına ve iki resmi dili bulunmasına karşın, ulusal birliğini gitgide güçlendirebilmiştir.

Demokrasinin doğallığı, üstünlüğü ve sağlamlığı şuradan da bel-
lidir: Demokratik olmayan rejimler ancak zor kullanarak ayakta du-
rabilirler; demokrasi ise kendi gücüyle ayakta durur. Demokrasiyi,
ayakta tutmak için değil, ancak yıkmak için zora başvurmak gere-
kir.

O halde rejimlerin en doğalı demokrasidir.

Demokrasiyi yıkmak için zora başvuranlara karşı önlem olarak
demokrasiyi kısmak veya yok etmekse, önlem değil, ödündür; dik-
tacılara teslim olma; zorbalığa, teröre karşı zafer değil, zorba-
lığa, teröre yenilgidir.

Demokrasiye Hazır Olmayan, Halk Değil Egemen Güçlerdir

Gelişme sürecinde ülkelerde genellikle halkın demokrasiye henüz
hazır olmadığı öne sürülür. Bunu egemen güçler ve kimi aydınlar
öne sürerler. Kendi ülkelerinin işçilerini, köylülerini kötülerler, “Hal-
kımızın eğitim düzeyi düşük, kültürü yetersiz!” derler...

“Halkımız henüz gereğince yetişmemiş, demokrasiye hazır değil!”
derler...

Oysa kendi ülkelerindeki egemen güçlerin ve kimi aydınların, de-
mokrasi açısından yetersiz buldukları, demokrasiye yatkın ve ha-
zır saymadıkları köylüler, işçiler, işsizler kalkarlar, demokrasinin en
ileri ölçülerde uygulandığı, gelişmiş ülkelere giderler ve o ülkelerin
sosyal yaşamına uyum sağlamakta güçlük çekse bile, demokra-
silerine uyum sağlamakta hiç de güçlük çekmezler.

Gelişmiş veya gelişme sürecindeki ülkelere o gelişmiş demok-
ratik ülkelere giden köylüleri, işçileri görürüz: Sendikalara, dernek-
lere girerler, partilere girerler, çalıştıkları o demokratik ülkelere...
Bu kuruluşların bazen yönetici kadrolarında yer alırlar. Eğer İskan-
dinav ülkelerinde veya Hollanda’da çalışıyorlarsa, seçmen olarak;
aday olarak yerel yönetim seçimlerine katılırlar, belediye meclisle-
rine üye seçilirler.

Dünyanın en gelişmiş ülkelerindeki, en ileri demokrasilerindeki
yöneticiler, aydınlar, gelişme sürecindeki veya azgelişmiş ülkelere

gelen o köylülere işçilere, “Siz demokrasiye lâayık değilsiniz” demeyecekler...

“Onun için siz özgür sendikalara giremezsiniz, partilerde görev alamazsınız, örgütlenme özgürlüğünden dilediğiniz gibi yararlanamazsınız” demeyecekler...

“Yerel yönetim seçimlerine giremezsiniz” demeyecekler...

Ama o köylülerin, işçilerin kendi ülkelerindeki birtakım akli evvel, çokbilmiş kişiler, “Bizim halkımız yeterince ergin değildir, demokrasiye hazır değildir!” diyecekler...

Bu ayıptır, bu milliyetçiliğe aykırıdır, bu kendi milletine saygısızlıktır.

Aslında bu bir anlayış ve yaklaşım meselesi...

Demokrasi için kültür birliği gerekli ise, yüksek bir eğitim düzeyi gerekli ise, gelişmenin ileri bir noktaya varmış olması gerekli ise, demokrasinin kapısından, sınırından uğrayamayacağı ülkelerin başında Hindistan olması gerekir.

Hindistan’da 700 milyon insan var... Alabildiğine yoksulluk, alabildiğine cahillik var... Sayısız diller, sayısız dinler, sayısız mezhepler var... Ama Hindistan halkı uzun yıllardır kendini demokrasiyle yönetiyor.

Buna karşılık komşu Pakistan halkı, Hindistan halkıyla yüzyıllarca bir arada yaşamış olduğu halde, aralarında büyük bir fark bulunmadığı halde, o ülke başka bir anlayışla yönetiliyor. Çünkü orada başka bir yol seçilmiş.

Bir başka örnek vereyim, Grönland... Bir kutup ülkesi... 50 binin altında Eskimorun yaşadığı bir ülke... Ne yüksek bir eğitim düzeyi ne de derin bir kültürü var. Dünyanın en demokratik ülkelerinden biri olan Danimarka, birkaç yıl önce bu ülkeye özerklik tanıdı ve kendi demokrasisini, olduğu gibi, bu ülkeye aktardı, “Alın, bundan sonra bu demokrasiyle kendi kendinizi yönetin!” dedi.

Grönland’ın Eskimoları demokrasiye yetkin olacak, hazır olacak da, çok daha gelişmiş bazı ülkelerin halkı, köylüsü işçisi, hazır olmayacak!

Bunlar laf... Bunlar kandırmaca... Bunlar halkı ezmek, sömürmek için tuzaktır.

Gelişmemiş veya gelişme sürecindeki ülkelerden bazısında demokrasiye asıl hazır olmayanlar, demokrasiye yetkin olmayanlar, genellikle o ülkelerin egemen güçleridir. Çünkü onlar yalnız kendilerini düşünürler, halkı düşünmezler.

Demokrasi olmuş, dikta olmuş, onlar işlerini yoluna koyabilirler. Aydınlardan da çoğu işlerini yoluna koyabilir.

Ama işçi için, köylü için öyle değildir. Eğer demokrasi varsa köylüyle işçi insan yerine konur, demokrasi yoksa köle yerine konur. Onun için, işçisiyle köylüsüyle, çalışan halk kesimleri, demokrasinin varlığıyla yokluğu arasındaki farkı kendi yaşamlarında duyarlar. Demokrasiyi kitaptan okumalarına gerek yoktur. Onu yaşam kitabından öğrenirler.

Kıbrıs Türklerinin Demokrasisi

Konuşmamı bitirirken Kıbrıs Türklerini bu söylediklerimin ışığında kutlamak isterim. Sizler en güç koşullar altında, hem güvenliğinizi, hem de özgürlüğünüzü ve bağımsızlığınızı korumayı bildiniz.

En geniş düşünce ve anlatım özgürlüğünü kullanırken, hem bağımsızlığınızı güçlendirdiniz, hem de iç barışınızı korudunuz.

Geniş bir toplumsal örgütlenme özgürlüğü içinde, ulusal birliğinizi ve toplumsal dayanışmanızı pekiştirdiniz.

Tek bir gazetecinin hapse atılmasını, siz Kıbrıs Türkleri, bir vicdan sorunu yaptınız.

Hapishanelerinizde düşünce suçlarına yer vermediniz. Demokraside düşünce suçu diye bir kavrama yer vermenin demokrasiye karşı en büyük suç olduğunu biliyorsunuz, sizler...

Bağımsız devlet kurma konusunu da kendi aranızda özgürce tartıştınız.

Yeni anayasanızı da en geniş bir tartışma özgürlüğü ortamında ve tüm toplum kesimlerinin özgür katılımıyla oluşturuyorsunuz. Yalnız Kurucu Meclis'in içinde değil, dışında da, bu tartışmaya bütün toplum dilediğince katılabiliyor; ve, inanıyorum ki, yeni anayasanın halk oylamasına sunulma aşamasında, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde, o anayasa bir monologla halka sunulmayacak... Çok sesli bir koroyla, halka-sunulacak...

Atatürkçü geleneğe yaraşan da budur.

Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk'ün Demokrat Tutumu

Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk her tartışmaya ve eleştiriye açıktı. Hem başkomutandı hem Büyük Millet Meclisi'nin başkanı; fiilen, yeni kurulmakta olan devletin başkanıydı. Kendi kurduğu, kendi açtirdığı Meclis'te, kendisine en insafsız en haksız saldırılar yapıldığı zaman bile, Ankara'nın yanı başından top sesleri duyulurken, Sakarya cephesinden top sesleri gelirken, bütün o haksız saldırılara, eleştirilere saygı ile karşılık verirdi. Millet temsilcisi diye o çatının altına gelen insanlara hakaret etmeden, onlara saygısızca davranmadan yanıt verirdi.

Türkiye'yi kurtaran insandan, Atatürk'ten siyasal haklarını esirgemek istediler.

Bizde siyasal hak yasaklaması merakı ilk Büyük Millet Meclisi dönemine kadar gider: Bu yasaklama, ilk kez, kendi kurduğu Meclis'te Atatürk'e karşı kullanılmak istenmiştir. O zamanki deyimle bazı "mebus"lar, Cumhuriyet'ten sonraki Meclis'e Atatürk'ün seçilmesini önleyici bir önerge verirler. Seçim yasasında değişiklik öngören bir yasa önergesidir bu... Bu önergeye göre, Millet Meclisi'ne üye seçilebilmek için, yeni devletin sınırları içindeki halktan olmak ve seçim bölgesinde oturuyor olmak gerekecektir. Yeni devletin sınırları dışından göç etmiş olanlarsa, ancak, bir seçim bölgesinde en az beş yıldır iskân edilmişlerse Meclis'e seçilebileceklerdir. Atatürk'ün doğum yeri Selanik ise yeni devletin sınırları dışında kalmıştır ve Atatürk hiçbir yerde beş yıl sürekli oturma olanağını bulamamıştır. Belli ki, önergenin amacı, Atatürk'ün siyasal yaşamını, daha kurucusu olacağı devletin temellerini atarken, sona erdirmektir.

Bu yasa önergesine karşı kimse kürsüye çıkıp da Atatürk'ü savunmaz. Birleşimi yöneten başkan, önergeyi Meclis'te okutma gereğini bile duymadan, doğruca komisyona göndermek ister.

Onun üzerine Atatürk kendisi söz almak zorunda kalır; saygılı bir üslupla, yumuşak bir dille, kendi savunmasını yapar, "Eğer beş yıl sürekli bir seçim bölgesinde oturamamışsam, bu vatana verdiğim hizmetler yüzündendir" der... Örneği boyunca bir cepheden bir cep-

heye koştığı için uzun bir süre bir yerde oturma olanağından yoksun kaldığını hatırlatarak, ince bir sitemde bulunmakla yetinir.*

Kurtuluş savaşı sırasında bile Atatürk, parlamenter demokrasi-nin kurallarına saygının bu tür örneklerini vermiş, bağımsızlıkla özgürlüğün birlikte gelişmesine özen göstermiştir.

Onurlu Toplamlar İçin Bağımsızlıkla Özgürlük Eşdeğerdedir

Siz, Kıbrıslı Türkler de, bütün onurlu toplumlar gibi, güvenliği-nizi sağlamaya çalışırken, bağımsızlığımızı en güç koşullar altında korumaya çalışırken bile, kendi içinizde tartışma özgürlüğünü, bir-birine saygı ölçülerini aşmamaya dikkat ederek, sürdürüyorsunuz. Onun için sizleri kutlarım.

Olayı, "Büyük Söylev"inde, Atatürk şöyle anlatır:

Meselenin ne olduğunu ve Meclis'te cereyan eden müzakereyi o güne ait zabıt ceridesinde okumak mümkündür. Fakat heyeti âliyenizi (yüce kurulunuzu) bu külfetten kurtarmak için, müsaade buyurursanız, o celsede benim vuku hulan beyanatımdan bir kısmını aynen arz edeyim...

Teklif-i kanuniyi (yasa önergesini) okutmadan encümene havale etmek isteyen reisten söz alarak şu mütaleatta bulundum: "Efendim, bu teklif-i kanuni bir maksad-ı mahsus ihtiva ediyor ve bu maksad-ı mahsus doğruca şahsıma taallük ettiğinden, müsaade eder-seniz birkaç kelimeyle fikrimi arz etmek istiyorum. Erzurum Meh'usu Süleyman Necati ve Mersin Meh'usu Selahattin ve Canik Meh'usu Emin Beycendiler tarafından teklif olunan lâyiha-i kanuniye, doğrudan doğruya benim şahsımı vatandaşlık hukukundan ıskat etmek (düşürmek, yoksun bırakmak) nokta-i nazarına matuftur. 14. maddenin ... talep ettiği şartı haiz bulunmuyorsam, yani beş sene mütemadiyen bir daire-i intihabiyede sakın olamamış isem (bir seçim bölgesinde oturmamışsam), o da, bu varana ifa ettiğim hidemat (hizmetler) yüzündendir. Eğer bu maddenin talep ettiği şartı ihraza (edinmeye) çalışsaydım... Arıburnu ve Anafartalar'daki müda faatını (savunmalarını) yapmamaklığım lâzım gelirdi. Eğer ben bir yerde beş sene oturmaya mahkûm olsaydım, Bitlis ve Muş'u aldıkları sonra Diyarbekir istikametinde tevevssü eden (yayılan) düşmanın karşısına çıkmamaklığımı ... lâzım gelirdi. Bu efendilerin talep ettiği şeraiti ihraz etmek isteseydim, Suriye'yi tahliye eden orduların enkazından Halep'de bir ordu teşkil ederek düşmana karşı müdafaa etmemekliğim ve bugün hududu millîye dediğimiz hududu fiilen respit etmemekliğim lâzım gelirdi.

Zannediyorum ki ondan sonraki mesaim cümlelerin malumudur. Hiçbir yerde beş sene oturamayacak kadar sarf-ı mesa-i etmiş (uğraş vermiş) bulunuyorum. Ben zannediyorum ki bu hidematımdan dolayı milletimin muhabbetine ve teveccühüne mazharım... Bu teveccühata mukabil vatandaşlık hukukundan ıskata niarüz kalacağını asla harra getirmezdim..."

Onurlu toplumlar için bağımsızlıkla özgürlük birbirinden ayrılmaz. Ne bağımsızlık uğruna özgürlük feda edilir, ne de özgürlük uğruna bağımsızlık tehlikeye düşürülür.

Sizler, Kıbrıslı Türkler bağımsızlığın da, özgürlüğün de, Atatürk'ün deyişiyle ve Atatürk'te olduğu gibi "hürriyet ve istiklal" in de, karakteriniz olduğunu gösterdiniz. Onun için sizleri kutluyorum. Tüm sorunlarınızı özgürce ve bağımsızca çözeceğinize güveniyorum.

Açık hava toplantısında da söylediğim gibi, sizlerin bağımsızlığınızın ve bağımsız devlet olma hakkınızın en kesin kanıtı, yaşayan güçlü ve gerçek demokrasinizdir.

Onu, yalnız getirdiği haklardan ve özgürlüklerden yararlanarak değil, o haklarla ve özgürlüklerle birlikte gelen sorumluluğun da gereklerini eksiksiz yerine getirerek yaşatacağınıza inanıyorum.

Hepinize saygılar sunarım.

VI

AZERBAYCAN VE BATI TRAKYA
OLAYLARI

“Özal, Alevilerden ve Azerbaycan Türklerinden Özür Dilemelidir”*

Cumhurbaşkanı Sayın Turgut Özal’ın, Washington’da verdiği bir demeçte, milyonlarca Alevi yurttaşımızın varlığını inkâr eder gibi bir üslup kullanarak, Türkiye’deki Müslüman nüfusun tümünü Sünni gibi göstermesi, gerçeğe uymadığı gibi, ulusal birliğimize ve Cumhuriyet’imizin laik niteliğine gölge de düşürecek bir davranıştır.

Türk Aleviliğinin İran Şii’liğinden çok farklı olduğu; İran Şii’liğinin bağnazlığına karşın, Türk Alevilerinin hoşgörölü, demokrat eğilimli ve ilerici insanlar olduğu bellidir. Sayın Özal bunu belirtse idi yadırganmazdı.

Ama Sayın Özal, hem de Anayasa’ya göre “Türk milletinin birliğini temsil” eden bir cumhurbaşkanı olarak, milyonlarca Alevi yurttaşımızı âdeta “Türk milleti” kavramının dışında tutan bir ifade kullanmıştır.

Türkiye’deki Alevi varlığını inkâr etmek, laik Cumhuriyet’le pekiştirilen ulusal birliğimizi sarsmaya kalkışmaktır.

Sayın Özal’ın Sovyetler Birliği’ndeki Azerbaycan Cumhuriyeti’nde yaşayan Azeri Türklerini âdeta İran’ın kucağına itici sözler söylemesi de bir başka sorumsuzluk örneğidir.

Eğer bunlar talihsiz dil sürçmeleri ise, Sayın Özal, derhal, sözlerini düzeltmelidir; laik Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanı’na yaraşır bir açıklama yaparak, hem Alevi yurttaşlarımızdan hem de Azerbaycan Cumhuriyeti’ndeki Azeri Türklerden özür dilemelidir.

* 19 Ocak 1990 günü verdiği demeç.

Azerbaycan Sorunu İçin Çözüm Önerileri*

- Türkiye, Sovyetler Birliği'nden, Azerbaycan sorununa, silahlı değil, siyasal çözüm aramasını istemelidir.
- Türkiye, Moskova ile Azerbaycan ve Nahçıvan arasında arabuluculuğa talip olmalıdır.
- Türkiye, Nahçıvan'la ilgili herhangi bir oldubittiği kabul edemeyeceğini dünyaya açıklamalıdır.
- Türkiye, Ermenistan'la ve Nahçıvan'la arasındaki sınır boyunca derhal caydırıcı önlemler almalıdır; ve Nahçıvan'daki Azeri Türklerine, askeri birlik gönderme dışında, savunma araçları ve gereçleri dahil her türlü yardıma hazır olmalıdır.

Azerbaycan, doğal kaynaklarıyla Sovyetler Birliği ekonomisine büyük katkılarda bulunduğu halde, şimdiye kadar bir sömürge muamelesi görmüştür ve hakkı olan kalkınma olanağından yoksun bırakılmıştır.

Sovyetler Birliği'nde birkaç yıl önce başlayan açıklık ve yeniden yapılanma süreci, Azerbaycan halkına, bu durumdan kurtulma umudunu verebilirdi; fakat bu kez de Azerbaycan Türkleri, Ermenistan Cumhuriyeti'nin dış destekli tehditleri ve baskıları ile karşı karşıya gelmişlerdir.

* 22 Ocak 1990 günü verdiği demeç.

Bunlar siyasal çözüm bekleyen sorunlardır.

Oysa Sovyetler Birliği yönetimi, Azerbaycan'da siyasal çözüm bekleyen sorunları silahla çözmeye kalkışarak, çok sakıncalı bir yol izlemeye başlamıştır. Bakü'deki silahsız halk topluluğunun üstüne tanklar sürerek ve ateş açıp canlara kıyarak, bir işgalci devlet konumuna girmiştir.

Soruna Ermenistan'ı kollayarak yaklaşan bazı Batılı çevreler de Sovyetler Birliği yönetimini bu sakıncalı yola itelemişlerdir.

Türkiye ise, kendisini ister istemez çok yakından ilgilendiren Azerbaycan olayları karşısında, şimdiye kadar kaygılarını belirtmekten ve soyut temennilerde bulunmaktan öte bir tavır almamıştır; günlerdir dünya gündeminin birinci sırasında yer alan yanı başındaki olayların seyircisi gibi davranmıştır.

Üstelik Cumhurbaşkanı Sayın Özal, Amerika'daki gerçekdışı ve sorumsuzca sözleriyle, bir yandan Sovyetler Birliği yönetiminin askeri müdahalesine yeşil ışık yakarken, bir yandan da Azerbaycan Türklerini İran'ın kucağına atmaya kalkışmıştır.

Oysa Azerbaycan sorununun gerçekleri konusunda dünya kamuoyunu aydınlatmak öncelikle Türkiye'ye düşen bir görevdir.

Türkiye'ye düşen bir başka tarihsel görev de, en az Sovyetler Birliği'ni ilgilendirdiği kadar kendisini de ilgilendiren Azerbaycan sorunu konusunda, Sovyetler Birliği'nin bütünlüğüne saygılı bir yaklaşımla, somut ve gerçekçi çözümler üretmektir.

Azerbaycan sorununun özellikle Nahçıvan boyutu, Sovyetler Birliği'nden çok Türkiye'yi ilgilendirir. Çünkü haritaya bakıldığında kolayca görülebileceği gibi, Türkiye ile kapı komşusu olan Nahçıvan, Sovyetler Birliği'nden de, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin doğuda kalan topraklarından da, araya giren Ermenistan topraklarıyla tecrit edilmiş durumdadır; ve Nahçıvan'daki Azeri Türkleri, Ermenistan Cumhuriyeti'yle İran arasında, kendi başlarına sıkışıp kalmışlardır. Kendilerine nefes alma olanağını, ancak, Türkiye ile birkaç kilometrelik bir sınır kesimi sağlamaktadır.

Eğer Türkiye, Sovyetler Birliği'yle görüş ve tavır birliği sağlamaya çalışarak, Nahçıvan konusunda inisiyatifi ele almazsa ve etkin bir tutum izlemezse, buradaki büyük Azeri Türk topluluğu, Ermenistan

Cumhuriyeti'nin veya İran'ın kurbanı olabilir ve onları bu duruma düşmekten Sovyetler Birliği bile kurtaramayabilir.

O yüzden, yalnız Nahçıvan'daki Azeri Türkleri değil, Türkiye Cumhuriyet devleti de son derecede ciddi bir durumla karşılaşabilir; ve şimdiye kadar yaptığı gibi, "bu işe bulaşmayayım" derken, kendini ateşin içinde bulabilir.

Böyle bir tehlikeyi önlemek üzere, Türkiye, Nahçıvan'ın statüsüyle ilgili hiçbir oldubittiyi kabul edemeyeceğini, kesin biçimde dünyaya açıklamak ve bazı caydırıcı adımları hiç gecikmeden atmak zorundadır. Nahçıvan'ın uluslararası statüsünü belirleyen uluslararası anlaşmalar Türkiye'ye bu konuda yasal bir yükümlülük de getirmektedir.

Caydırıcı önlemlerin başında, Türkiye ile Ermenistan Cumhuriyeti ve Nahçıvan özerk bölgesi arasındaki sınır boyunca etkin önlemler alınması gelir. Aynı zamanda, Türkiye, Nahçıvan'ın uluslararası anlaşmalara dayanan statüsünü koruyabilmeleri için, buradaki Azeri Türklerine, askeri birlik gönderme dışında, fakat savunma araç ve gereçleri dahil her türlü yardıma hazır olmalıdır.

Aksi halde, olayların hızla geliştiği bugünkü ortamda, iş işten geçebilir ve Ermenistan Cumhuriyeti, Türkiye için, ciddi bir sorun durumuna gelebilir.

Belirttiğim tavır ve önlemleri alırken, Türkiye, elbette, hiçbir yayılmacı amaç gütmeyeceğini de inandırıcı biçimde göstermeye devam etmelidir.

Azerbaycan Türklerinin Nahçıvan'daki ve Karabağ'daki haklarının güvence altına alınması ve Nahçıvan'la doğudaki Azerbaycan toprakları arasında fizik bağlantı kurulması da, Azerbaycan Türklerinin kendi güvenliklerini sağlayabilmeleri bakımından zorunludur. Sovyetler Birliği'nin bütünlüğü çerçevesinde gerçekleştirilecek böyle bir sınır düzenlemesi kaçınılmaz duruma gelmiştir.

Türkiye, bir yandan Azerbaycan sorunuyla ve özellikle de bu sorunun Nahçıvan boyutuyla ilgili olarak bu gibi somut çözüm önerilerinde bulunur ve kendine düşen önlemleri alırken; bir yandan da Azerbaycan Cumhuriyeti'yle ve Nahçıvan yönetimiyle Moskova arasında arabaluculuk görevine talip olmalıdır.

Moskova ile Azeri Türkleri arasında her türlü diyalog ve manevi bağ son olaylar üzerine kopmuş bulunduğuna göre, böyle bir arabuluculuğa Moskova'nın da gereksinmesi olsa gerektir. Batı'nın onayı hatta teşvikiyle, İran ve Irak arasında arabuluculuk işlevi üstlenmiş bulunan Sovyetler Birliği'nin, kendisiyle Azerbaycan Türkleri arasında da Türkiye'nin arabuluculuğunu yadırgamaması beklenir.

Türkiye'nin Sovyetler Birliği'yle yakın dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmekte büyük yararı bulunduğu bellidir. Onun için, Sovyetler Birliği yönetimi, Türkiye'nin, böyle bir arabuluculuk işlevini iyi niyetle yerine getireceğinden herhalde kuşku duymamalıdır.

Azerbaycan ve Nahçıvan sorunlarının bir an önce hakça bir çözüme ulaştırılması, Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri açısından da gereklidir.

Dış Türkler Sorununun Kapımıza Dayanacağını DSP Yıllar Önce Belirtmişti*

DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit, Azerbaycan'da meydana gelen olayları değerlendirirken, "Türkiye'ye tehlike, doğrudan Sovyetler Birliği'nden değil, bazı Batılı çevrelerin desteğini almış olan Ermenistan Cumhuriyeti'nden gelebilir" dedi.

Ecevit'e yönelttiğimiz sorular ve cevapları şöyle:

SORU – Nahçıvan olayında hukuki durum nedir? Yani Gümrük Anlaşması yürürlükte midir? Bu anlaşmaya göre biz Kafkasya'da hudut değiştirilmesi olayında taraftık. Bu taraf olmanız özelliği devam ediyor mu?

CEVAP – Bu konuda uzman olan hukukçularımızın son günlerde yaptıkları açıklamalara göre, Azerbaycan'ın, Nahçıvan'ın ve Dağlık Karabağ'ın statüsünü belirleyen uluslararası anlaşmalar ve bunların Türkiye'ye getirdiği yükümlülükler ve haklar şimdi de geçerlidir.

– Yani bir anlamda, bu alandaki sınır değişimlerinde taraf olma özelliğimizi taşıyor muyuz?

* Günaydın, 24 Ocak 1990

– Türkiye, o anlaşmaların dışına çıkılmaması konusundaki kural-ları benimseyen taraflardan biridir. Benim korkum uluslararası an-laşmalara dayanan statünün, Ermenilerden gelebilecek baskılarla veya fiile hareketlerle değişmesi tehlikesidir. Bu Türkiye için son derece ciddi bir durum yaratır. Nahçıvan da Ermenistan ve İran toprakla-rı arasında sıkışıp kalmış ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ana bölü-münden tecrit edilmiş durumdadır ve çok yalnız durumdadır. Sade-ce Türkiye ile arasındaki birkaç kilometrelik sınır, Nahçıvan'daki Aze-ri Türkler için nefes borusu oluşturmaktadır. Bugün BBC'nin verdi-ği haberlere göre de, Sovyet askeri birlikleri, Ermenistan toprakla-rı üzerinden ve Ermenistan Cumhuriyeti'nin sağladığı kolaylıklardan yararlanarak, Nahçıvan'a doğru ilerlemektedir. Eğer bu konuda Sov-yetler Birliği, Ermenistan Cumhuriyeti'nin siyasal amaçlarına ve ya-yılmacı amaçlarına alet olacak olursa, bu sürecin nerede duracağı belli olmaz. Yalnız, Nahçıvan'daki Türkler için değil, Türkiye için de çok ciddi tehlikeler ve sorunlar yaratabilir. Ben bu bakımdan Tür-kiye'nin uluslararası anlaşmalardaki yükümlülükleri çerçevesinde kal-mak koşuluyla, gereken önlemlerin alınmasını, hazırlıklı bulunulma-sını zorunlu görüyorum.

Askeri Önlem

– *Türkiye nereye kadar ne önlem alabilir?*

– Bu konudaki önerilerimi dünkü açıklamamda da söylemiştim. Bir kere her olasılığa karşı sınırda gereken askeri önlemler alınma-lıdır. Fakat bu önlemler asla sınırdışı bir operasyona yönelik olma-malıdır. Türkiye'ye bir tehdit yönelmesi olasılığına karşı sınırda ge-reken askeri önlemler alınmalıdır. Fakat bu önlemler asla sınırdışı bir operasyona yönelik olmamalıdır. Türkiye'ye bir tehdit yönelme-si olasılığına karşı hazırlıklı bulunma gereği vardır. Ayrıca tüm dün-yadan, bu arada Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ana bölümünden tec-rit edilmiş durumda, kopuk durumda bulunan Nahçıvan Türkleri-nin ihtiyaç duyabileceği, kendi varlıklarını ve statülerini koruyabil-mek için ihtiyaç duyabileceği her türlü yardımı da sağlamaya Tür-kiye hazır olmalıdır. Fakat bu yardım asla bir askeri hareket ölçü-süne varmamalıdır.

– *Sovyetler, Türkiye’yi son dönemlerde tek sorunları olmayan sınırdaş ülke olarak tanımlıyor. Bu durum Sovyetler’in gücenmesi sonucunu getirmez mi?*

– Sözüünü ettiğim tehlike, doğrudan doğruya Sovyetler Birliği’nden, Moskova’daki yönetimden değil, bazı Batılı çevrelerin desteğini yanına almış olan ve onların desteğinden cüret bulan, Ermenistan Cumhuriyeti’nden gelebilecek, belki gelebilecek bir tehlikedir. Önemli olan bence Türkiye’nin Sovyetler Birliği ile daha somut bir diyalog içine girmesi ve kendi arabuluculuğunun yalnız Türkiye açısından ve Azerbaycan ile Nahçıvan açısından değil, Sovyetler Birliği açısından da çok yararlı olacağına bu ülkeyi ikna etmesidir.

– *Fakat biliyoruz ki Sovyetler Birliği Malta Konferansı’na kadar, Karabağ konusunda ağırlığını daha çok Azerbaycan’dan yana koydu. Şimdi görüyoruz ki, bunun tam tersi bir tutum içerisinde. Acaba bu uluslararası bir anlaşmanın uzantısı olabilir mi?*

– Bütün bu olasılıklar ister istemez akla gelebiliyor. İki büyük devlet arasında yakın diyalog, dünya barışı açısından çok önemlidir, ama bu tür ikili doruk buluşmalarında ve diyaloglarında başka bazı ülkelerin güvenliğini ve meşru haklarını tehdit edici kararlar da alınabildiği geçmişte görülmüştür. Sovyetler Birliği henüz bu konuda gelişikili bir davranış içindedir. Bir yandan Ankara’daki Sovyet Büyükelçisi verdiği bir demeçte, Azerbaycan’daki ve Nahçıvan’daki olayların Ermenistan’dan gelen tahrikler sonucunda ortaya çıktığını kabul etmektedir; fakat bir yandan da Sovyetler Birliği âdeta Ermenistan’ı yanına alarak bir operasyona hazırlanır gibi gözükmektedir.

Rus Muhabirin Gözlemi

– *Batılı ülkelerin tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? CNN’de bu olaylar birinci haber olarak yer alıyor. Bazı abartmalı açıklamaların yer aldığı da gözleniyor?*

– Ben, CNN’i izleyemiyorum. Fakat BBC’yi hemen hemen saat başı izliyorum. Birkaç gündür BBC’nin dünya haberlerinde de Azerbaycan ve Nahçıvan olayları birinci sırayı işgal ediyor. Bu arada dün ak-

şam BBC ilginç bir haber verdi. Azerbaycan'dan Moskova'ya dönen bir hanım Rus gazetecinin ağzından onun kendi sesiyle anlattıkları yer aldı. Bakü'ye giren Sovyet tanklarının ve birliklerinin ateş açtığı Türklerin tamamen silahsız olduğunu söyledi. Silahsız bir topluluğa ateş açılmış olduğunu, bir Rus gazetecisi olarak bütün dünyaya açıkladı. Bu gibi kaynaklardan doğrulanan gerçeklere karşın, Batı'da bazı çevreler çok yanlış ve önyargılı değerlendirmelere yöneliyorlar.

– *Gorbaçov'un bağımsızlık hareketi karşısında Litvanya'ya giderek halkla ve yöneticilerle konuşurken, Azerbaycan'a asker gönderilmesi bir çifte standart olarak değerlendirildi. Sizin bu konudaki görüşünüz nedir?*

– Evet, kesinlikle öyle... Kesinlikle bir çifte standarttır. Aslında Baltık ülkelerindeki bağımsızlık hareketi, Azerbaycan'daki hareketten çok daha radikal bir harekettir. Benim anlayabildiğim kadarıyla, Azerbaycan Türkleri, bağımsızlığı, bir çaresizlik sonucu olarak ister görmektedirler. Ermenistan'dan gelen tehdit üzerlerinden kalksa ve ekonomik bakımdan sömürülmek durumundan kurtulabilse, Azerbaycan, sanırım Baltık ülkeleri gibi bir bağımsızlık hareketi içine girmeyi düşünmeyecektir. Onun için Sovyetler Birliği'nin bu çelişkisi ve çifte standartlı davranışı asla tasvip edilemez.

– *Bu önyargı Müslümanlıktan mı, milliyetçilikten mi kaynaklanıyor?*

– Hem Müslümanlara, hem Türklere karşı Batı'da bir önyargı vardır. Bunu üzücü bir veri olarak göz önünde tutmak zorundayız.

– *Diinkü demecinizde, "Özal çanak tuttu, Özal Şii-Sünni ayrımı yaparak konuşmasaydı, Sovyetler katliamı gidemezdi" diyorsunuz. Bu biraz abartmalı bir değerlendirme değil mi?*

– Bence, benim değerlendirmem abartmalı değil. Nitekim Sayın Özal'ın demeci Türkiye'de Anavatan Partisi dahil birçok çevrede tepki uyandırdı. Azerbaycanlılar arasında da büyük üzüntü ve kaygı uyandırdı. Bir kere Azerbaycan'da olup bitenlerin Türkiye'yi pek ilgilendir-

dirmediği gibi bir anlam taşıyordu, Sayın Özal'ın sözleri... Ayrıca, "Onlar Şii biz Sünniyiz" diyerek, gerçeğe de tam uymayan bir ifade ile Azerbaycan Türklerini âdeta dışlamış oluyordu. Onları bir yandan Sovyetler Birliği'nden gelebilecek hareketler karşısında çaresiz durumda bırakırken, bir yandan da, "Onlar bizden çok İran'a yakındır" diye, İran'daki baskı rejiminin kucağına itiyordu. Bakü'deki askeri harekâtın Sayın Özal o sözleri söyledikten hemen sonra ortaya çıkması da, belki bir rastlantı olmayabilir.

– *Sizin dünkü demecinizden sonra Dışişleri Bakanlığı çevrelerinin ilk tepkisi, "bu demeci yadırgadıkları" yolunda. Ayrıca, Nahçıvan'a ancak hudutların değişmesi halinde itiraz haklarının doğacağını söylüyorlar. Bu bir resmi açıklama değil, ama çevrelerdeki kanaat...*

– Ben resmi bir açıklama olmadıkça, bu tür yorumlar üzerinde durmayı doğru bulmuyorum. Ben, belli bir deneyimi bulunan politikacı olarak, kendi görüşlerimi açıkladım, isteyen de buna tabii kendi açısından tepkisini gösterebilir.

Tepki Doğaldır

– *Türkiye'de bu konuda bir heyecan yükselmesi görüyoruz. Bunun yükselmesini ve mitinglerle desteklenmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?*

– Türk kamuoyunun, yalnız Azerbaycan'da değil, dünyanın herhangi bir yerinde demokrasi ve insan hakları kurallarıyla bağdaşmayacak olaylar karşısında tepki göstermesi doğaldır. Başka ülkelerde de herhangi bir ülkedeki bu tür davranışlar karşısında böyle tepkiler gösterilmektedir. Kaldı ki, bu tepkiler şu âna kadar belirli ölçüler içinde kalmıştır. Düşünün ki, Kars ilimiz sınırları içinde pek çok Azeri yurttaşımız vardır ve bunların Azerbaycan'da Nahçıvan'da yakın akrabaları, dostları vardır. Bu nedenle onların kişisel ve insani açıdan tepki ve dayanışmalarını göstermeleri çok doğaldır.

Tabii bu gibi konularda, duygusal tepkiden çok, rasyonel önlemlere ve çözümlere yönelmek gerekir. Biz, Demokratik Sol Parti ola-

rak, bundan iki yılı aşkın bir süre önce, Türkiye'nin "Dış Türkler"le ilgili birtakım ciddi sorunlarla karşılaşmaya mahkûm olduğunu belirtmiştik. Bu amaçla da somut çözüm ve politika önerileri için 1987 Seçim Bildirgemizde ayrı bir bölüm oluşturmuştuk. Birçok kimse, bizim bu konuda Seçim Bildirgemizde ayrı bir bölüm oluşturmamızı yadırgamıştı. Ama iki yıl geçmeden, önce Bulgaristan olayları, ardından Azerbaycan olayları MSP'nin bu konuda ne kadar gerçekçi ve uzgörülü davrandığını göstermiştir kanısındayım. Eğer önceden belli hazırlıklar yapılsaydı, Türkiye'nin tepkisi de rasyonel bir üslup içinde daha somut çözüm önlemleri olarak kendini gösterebilirdi.

– *Ancak, bugün genellikle miting alanlarında karşılaştığımız gruplar ve sloganlar bize, daha ziyade milliyetçiler diyebileceğimiz bir politik çevrenin sahip çıktığını gösteriyor. Bunda bir olumsuzluk yok mu?*

– Tabii, bir olumsuzluk, en azından bir dengesizlik var. Fakat bu Türkiye'de kendilerini solcu olarak tanımlayan bazı çevrelerin yanıtlaması gereken bir sorudur. Maalesef solcu kesimin bir bölümü Türk milleti açısından milliyetçiliği âdeta ayıp sayar gibi bir görüntü içindedir. Elbette öyle olmayan birçok solcu da vardır, ama milliyetçilik Türkiye'de, bazı solcu çevreler tarafından, sağcı kesimlerin tekeline ve istismarına bırakılmıştır. Fakat çağdaş ölçüler içinde, Atatürk'ün belirlediği çerçeve içinde, milliyetçiliğin Türkiye açısından ayıp olmadığını, bu gibi konularda bazen tepkiler de göstermek gerekeceğini Türkiye'deki bütün solcu kesimler kabul etseler, bu tür tepkiler de siyasal yelpaze içine daha dengeli bir biçimde dâhilabilir.

Türkiye Etkin Bir Tutum İzlemeli*

22 Ocak günü verdiğim demeçte, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'yle Azerbaycan Cumhuriyeti ve bu cumhuriyete bağlı Nahçıvan özerk yönetimi arasında arabuluculuğa talip olması yolundaki önerimi “Ankara'daki bazı siyasal çevreler”in yadırgadığı yollu haber üzerine ve bir değerli yazarın da bu tepkiye katılması üzerine, görüşlerime biraz daha açıklık getirme gereğini duyuyorum.

Önerimi yadırgadıkları belirtilen “siyasal çevreler”, “arabuluculuk kavramının uluslararası hukuk alanında çok farklı bir konumu” olduğunu vurgulayarak, “Azerbaycan'daki olayların iki bağımsız devlet arasında ortaya çıkan bir ihtilaf olmadığı”nı ve “bir ülkenin içinde yaşanan bir sorunda nasıl arabulucu olunacağını anlayamadıklarını” söylemişler.

Önerime karşı çıkan değerli yazar da aynı görüşü paylaşarak, Türkiye'nin böyle bir arabuluculuk girişiminde bulunmakla, “Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin içişlerine” karışmış olacağını belirtiyor ve bunu doğru bulmadığını söylüyor; 1921 Anlaşmalarına göre, Türkiye'nin, SSCB'den, ancak “Nahçıvan'ın Azerbaycan'da kalmasını ve Nahçıvan'a karşı Ermeni saldırılarının önlenmesini” isteyebileceğini öne sürüyor.

* 24 Ocak 1990 günü verildiği demeç.

Oysa son zamanlarda dünyada, uluslararası hukukun eski şablonlarına uymayan ve bu alandaki katı hukuk kurallarına yeni yorumlar getirmeyi gerektiren durumlar ve sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Azerbaycan'da böyle bir durumla ve sorunla karşı karşıya gelinmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği içinde bir federe devlet olmakla beraber, Azerbaycan halkının Sovyetler Birliği yönetimiyle manevi bağları tamamen kopmuş ve diyalog olanağı ortadan kalkmış bulunmaktadır.

Azerbaycan Cumhuriyeti'yle Sovyetler Birliği yönetimi arasındaki diyalog boşluğunu en sağlıklı biçimde doldurabilecek tek devlet de Türkiye'dir. Türkiye'nin böyle bir girişimine ille katı bir hukuk kılıfı giydirmek gerekmez. Bu, dostlar arasında özel bir iyi niyet girişimi olarak değerlendirilmelidir.

Eğer Türkiye böyle bir girişimde bulunmazsa, boşluğu İran doldurmaya kalkışabilir. Nitekim İran Parlamentosu üyeleri, Bakü'deki soykırım üzerine Başkan Gorbaçov'a çok imzalı bir mektup göndererek, Sovyetler Birliği'ndeki Müslümanları bu devlete karşı tahrik ve tehdidi içeren bir üslupla, uyarılarda bulunmuşlardır.

Oysa Türkiye'nin böyle tahrik ve tehditlerde bulunmayacak kadar sorumlu ve her türlü maceracılık eğiliminden uzak bir devlet olduğunu herhalde Sovyetler Birliği yöneticileri de kabul ederler.

Türkiye'nin iyi niyetli özel arabuluculuğu Sovyetler Birliği'nce kabul edilmezse veya Türk hükümeti öyle bir girişimde bulunmazsa, başka bir olasılık da ortaya çıkabilir:

Çaresiz durumda kalan Azerbaycan Türkleri resmen bağımsızlıklarını ilân edebilirler. Nitekim şu sırada Azerbaycan'da merkezi Sovyetler Birliği yönetiminden çok daha etkili olduğu bilinen "Halk Cephesi" adına yapılan bir açıklama ile, bağımsızlık kararı alınabileceği bildirilmiştir.

Bu karar gerçekleşir de, Azerbaycan Cumhuriyeti, o arada bu cumhuriyete bağlı Nahçıvan özerk bölge yönetimi, bağımsızlıklarını ilân ederlerse, hiç kuşkusuz, ilk olarak, Türkiye'den kendilerini tanımalarını isteyeceklerdir. İşte Türkiye asıl o zaman çok güç durumda kalacaktır. Böyle bir isteği karşılırsa Sovyetler Birliği'ni, karşılamaz-

sa çok sıkı manevi bağlarla bağlı bulunduğu komşu Azerbaycan ve Nahçıvan halklarını ve kendi Azeri kökenli yurttaşlarını gücendirmiş olacaktır.

Oysa Türkiye, özel arabuluculuk işlevini üstlenebilirse, herhalde, Azerbaycan'daki ve Nahçıvan'daki Azeri Türklerinin Sovyetler Birliği'nden kopmaksızın huzura kavuşmalarını sağlamak için elinden gelen çabayı gösterecektir.

Bu konuda Türkiye kadar etkili olabilecek bir başka devlet de yoktur.

Kaldı ki Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, komşu Azerbaycan'da ve Nahçıvan'da olup biten olaylar karşısında pasif seyircilik durumunu sürdürürken, Amerika Birleşik Devletleri yönetimi de, Avrupa Topluluğu üyesi devletlerin dışişleri bakanları da ve üyesi bulunduğumuz NATO'daki bazı çevreler de, Sovyetler Birliği'ni, Azeri Türklerine karşı silahlı şiddet kullanmaya teşvik etmektedirler, hatta, zorlamaktadırlar. Sovyetler Birliği'nin içişlerine karışanlar asıl bu devletlerdir.

Yakın zamana kadar Sovyetler Birliği'ndeki Türk kökenli Müslüman topluluklarını bu ülkeye karşı sürekli kışkırtan Amerika Birleşik Devletleri'nin, şimdi, tam tersi bir davranışla, Sovyetler Birliği yönetimini bu topluluklara karşı açıktan kışkırtmaya başlaması çok ilginç bir çelişkidir ve dünyadaki hızlı ve köklü değişikliklere somut bir örnektir.

Sovyetler Birliği yönetimi de, gerek Batı'nın bu teşvik ve tahriklerinden, gerek Türkiye Cumhurbaşkanı'nın Amerika'daki talihsiz sözlerinden ve Türk hükümetinin ürkek ve pasif tutumundan cüret bularak, Azeri Türklerine karşı, zalimce ve kanlı bir sindirme eylemine girişmiştir. Bu durumda, Batı'nın tepkisinden çekindiği için, Baltık ülkelerindeki bağımsızlık hareketinin üstüne ancak lafla, hatta yalvarıp yakarmayla giden Sovyetler Birliği yönetiminin, Azerbaycan'da kanlı bir müdahaleyi göze alabilmiş olmasından, Batılı demokrat ülkeler de en az Sovyetler Birliği yönetimi kadar sorumludurlar.

Nahçıvan'la ilgili olarak da, benim, bu bölgede bir statü değişikliği istemediğimi; tam tersine, uluslararası anlaşmalar çiğnenerek sta-

tü değişikliği yapılması veya dünyadan tecrit edilmiş durumda olan Nahçıvan halkının bir soykırım tehlikesiyle karşılaşması olasılıklarına karşı uyarıda bulunduğumu anımsatmak isterim.

Bu olasılıklardan biri gerçekleştiği taktirde, Tırkiye'nin, bryrk bir gby dalgasıyla karşılaşabileceği de gby onrynde tutulmalıdır.

Cumhurbaşkanı Özal'a Karşı Önlem Alınmalı*

Cumhurbaşkanı Özal'ın bu göreve geldikten hemen sonra bir Yunan gazetesine verdiği demeç, Yunanistan'a, Batı Trakya Türkleri üzerindeki baskıları artırma cüretini vermiştir.

Cumhurbaşkanı Özal'ın ABD'deki bazı sözleri de Sovyetler Birliği yönetiminin Azerbaycan'a silahlı müdahalesi için yeşil ışık yakmıştır.

Hükümet, cumhurbaşkanının bu tür sakıncalı konuşma ve davranışlarına karşı etkili önlemler almalıdır. Hükümet bunu yapabilecek güçte değilse, konu, bir genel görüşme istemiyle TBMM'ye getirilmelidir.

Yargıç ciddiyeti taşımadığı tv görüntüsünden bile belli olan kişilerden oluşmuş bir Yunan mahkemesinin, Türk asıllı olduklarını söyledikleri için mahkûm ettiği ve kararın yüksek mahkemeye incelenmesini beklemeden hapse attığı eski milletvekili Sadık Ahmet'le -milletvekili adayı İbrahim Şerif'in uğradıkları korkunç haksızlık karşısında, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, Avrupa Konseyi'nde ve Avrupa Topluluğu'nda ne gibi girişimlerde bulunulacağını derhal açıklamalıdır.

* 27 Ocak 1990 günü verdiği demeç.

Cumhurbaşkanı seçilişinden hemen sonra, Sayın Turgut Özal, bir Yunan gazetesine verdiği demeçte, Batı Trakya Türklerinin en doğal insanlık haklarının çiğnenmesine hiç değinmemiş ve “Davos Ruhü”na övgüler düzmekle yetinmişti.

Cumhurbaşkanı Sayın Özal’ın bu tutumundan doğabilecek sonuçlar hakkında bundan tam iki ay önce, 27 Kasım günü verdiğim demeçte şunları söylemiştim:

“Batı Trakya Türklerinin siyasal hakları, eğitim hakları ve mülkiyet hakları üzerindeki Yunan baskısı dayanılmaz ölçülere varmıştır. Batı Trakya Türkleri bu baskıya karşı uygarca bir mücadele vermektedirler ve sorunlarını dünya kamuoyuna anlatmaya çalışmaktadırlar. En büyük desteği Türkiye’den beklemeleri de doğaldır.

Fakat tam bu aşamada, yeni Cumhurbaşkanı Sayın Turgut Özal’ın Türk-Yunan ilişkilerini olumlu bir diyalog sürecindeymiş gibi gösteren bir demeç vermesi; daha doğarken ruhunu teslim etmiş olan ‘Davos Ruhü’nun ‘amacına ulaştığı’ndan söz etmesi ve Yunan başına verdiği bu demeçte, Batı Trakya Türklerinin sorunlarına hiç değinmemesi çok şaşırtıcıdır ve üzücüdür.

Pazar akşamı TRT haber bültenlerinde, bir yandan Sayın Cumhurbaşkanı’nın bu demeci yayınlanırken, bir yandan da Batı Trakya Türklerinin ağırlaşan baskılara tepkileri duyurulmuştur. Birbiriyle çelişen iki haberin yan yana gelmesi, Sayın Özal’ın aşırı iyimser demecinin gerçeklere ne kadar ters düştüğünü ortaya koymuştur.

Yunanistan, bu çelişkiye dayanarak, Batı Trakya Türklerinin şikâyetlerinin Türkiye Cumhurbaşkanı tarafından bile ciddiye alınmayacak kadar önemsiz olduğunu öne sürebilir.

Sayın Cumhurbaşkanı, hiç değilse, Batı Trakya Türklerinin onurlu hak mücadelesine gölge etmekten kaçınmalıdır.”

Gümölcine’deki yargılama şovunun sonucu, benim 27 Kasım günü verdiğim bu demeçteki kaygılarımı doğrulamaktadır.

Belli ki Yunanistan, Türkiye Cumhurbaşkanı Sayın Özal’ın bu tavırlardan cüret alarak Batı Trakya Türkleri üzerindeki baskılarını artırmaktadır.

Cumhurbaşkanı Sayın Özal’ın son günlerde ABD’de Azerbaycan sorunuyla ilgili olarak söylediği sözler de, Sovyetler Birliği yöneti-

minin Azerbaycan'daki duruma silahlı müdahalesi için yeşil ışık yakmıştır.

Cumhurbaşkanı Sayın Özal'ın sorumsuzca sözleri, belli ki, yalnız Türkiye'nin dış ilişkilerine değil, başka ülkelerdeki Türk topluluklarına da büyük zarar vermektedir.

Cumhurbaşkanının bu tür sakıncalı konuşma ve davranışlarını önlemek için, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, derhal bazı etkili önlemler almak zorundadır.

Eğer hükümet bunu yapabilecek güçte değilse, konu, bir genel görüşme istemiyle, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne getirilmelidir.

VII

KÖRFEZ BUNALIMININ ÖNCESİ VE SONRASI*

* 30 Ekim 1990 günü İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğrencileri için yaptığı konuşmanın özetidir. İlk olarak DSP Genel Merkezi tarafından 1 Mart 2003 tarihinde yayınlanmıştır.

Bunalımların Ne İlki Ne Sonu

2 Ağustos'ta başlayan Körfez bunalımı, Ortadoğu'daki bunalımların ne ilkidir ne de sonudur. 1950'lerden beri, Ortadoğu, birbirini izleyen ve iç içe geçerek birbirini körükleyen sürekli bunalımlara ve çatışmalara sahne olmuştur.

Bu bunalım ve çatışmaların hemen akla gelen örnekleri arasında şunlar sıralanabilir;

- Süveyş bunalımı...
- Mısır-İsrail çatışmaları...
- İsrail'in toprak işgalleri...
- Suriye'nin toprak işgalleri...
- İsrail-Filistin çatışmaları...
- Ürdün'de Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile çatışmalar...
- Suriye ile FKÖ arasında çatışmalar...
- Bazı Arap veya İran hizipleriyle FKÖ arasında çatışmalar...
- Lübnan'da iç ve dış kökenli sürekli çatışmalar...
- Irak'ta Amerika Birleşik Devletleri'nin, İran'ın veya Suriye'nin kışkırttığı etnik ayaklanmalar...
- Türkiye'de dışarıdan körüklenen ayrılıkçı eylemler...
- Irak-Suriye gerginliği...

- İsrail'in Irak'taki bazı stratejik hedefleri bombalaması...
- Sekiz yıl süren ve yüz binlerce can kaybından sonra başladığı noktada biten Irak-İran savaşı...
- İran'daki köktendinci rejimin değişik bölge ülkelerinde kışkırttığı eylemler...
- Sayısız darbeler ve darbe yoluyla rejim veya iktidar değişiklikleri...
- Irak'ın Kuveyt'i işgal ve ilhakı...
- Son Körfez bunalımı... Ve bölge dışından yüz binlerce askerin, binlerce tankın, binlerce uçağın ve büyük bir deniz gücünün bölgeye yığılması...

Bilinçli Olarak Ekilen Tohumların Sonuçları

Bütün bu ve benzeri olayların kırk yıldır bu bölgede yaşanması ve yoğunlaşması ne bir rastlantıdır ne de bir yazgıdır.

Bunlar Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Osmanlı toprakları bölüşülürken ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu ülkelerine sözde bağımsızlıkları tanınırken bilinçli olarak ekilen bunalım, kargaşa ve çatışma tohumlarının doğal sonuçlarıdır.

O dönemlerde Batılı devletlerce Ortadoğu'da çöl kumları üzerine yapay sınırlar çizilmiştir; yaratılan bazı yapay devletlerde çağdışı rejimler oluşturulmuştur ve bunların başına getirilen aile yönetimleri Batılı devletlerin özel koruması ve güvencesi altına alınmıştır.

Kendi başlarına ayakta duramayan bu rejimlerin ve yönetimlerin sürekli olarak bazı Batılı devletlere muhtaç ve bağımlı durumda kalmaları öngörülmüştür.

Ortadoğu'da bu düzeni kuran ve sürdüren devletler, bölge ülkelerini birbirleriyle veya kendi içlerinde çatıştırarak ve bölge ülkelerinden bazılarındaki çağdışı rejimlerin ve yönetimlerin kendilerine bağımlılığından yararlanarak, Ortadoğu'yu sürekli kontrolleri altında tutabilmişlerdir.

Ortadoğu'daki büyük petrol kaynaklarının muslukları çağın dışında yaşayan birkaç ailenin eline verilirken, o aileler de tarihte eş

görülmedik bir lüks ve savurganlık içinde yaşarken, çağdaşığa en yatkın bazı Ortadoğu ülkeleri çok sınırlı doğal kaynaklarla yetinmek zorunda bırakılmışlardır.

Arap uluslarının en çağdaşı ve eğitim düzeyi en yüksek olanı Filistin halkı ise tümüyle vatansız ve devletsiz bırakılmıştır.

Ortadoğu'nun en önemli ticaret merkezi olan Lübnan kendi içinde sürekli çatışmaya mahkûm bir aşiretler ve hizipler ülkesi olarak oluşturulmuştur.

Irak da tartışmalı sınırlarla çevrilmiş ve bir Körfez ülkesi olduğu halde, bataklıktan ibaret bir küçük kıyı şeridiyle karaya hapsedilmiştir; bu mahpusluğun kapısına da Körfez'deki iki adayla –Bu-biyan ve Varbah adalarıyla– kilit vurulmuştur.

Çağdaş Gelişmelerin Dışında Bir Ortadoğu

Bunların sonucu olarak, şimdi Ortadoğu'da, bütün dünyayı saran açıklık, demokrasi ve yeniden yapılanma rüzgârları yaprak kırmılatmıyor. Tam tersine, Ortadoğu'da dünyanın en kapalı ve en koyu dikta rejimleri ve en çağdışı toplum yapıları sürüp gidiyor.

Bütün dünyada kültür ve uygarlık gitgide evrenselleşirken, kimi Ortadoğu ülkelerinde hâlâ çağdışı değerler ve kültürler egemen...

Doğu ile Batı karşılıklı silahsızlanma sürecine girerken, Ortadoğu hızla silahlanıyor... ve dünyada barış ortamı yaygınlaşırken, gitgide gerginleşen Ortadoğu yeni çatışmalara veya bunalımlara sürükleniyor.

Oysa Ortadoğu bir başka yıldızda değil... Ortadoğu, bu dünyanın en can alıcı, en kritik, stratejik bakımından da, enerji bakımından da en önemli noktasında... Bütün dünyada esen rüzgârlar, ivme kazanan değişiklikler, elbette er geç bu bölgede de kendini duyuracaktır.

Ama yapay engeller ortadan kalkıncaya kadar, bu değişim sürecinde, Ortadoğu'nun şiddetli sarsıntılardan, depremlerden geçmesi gerekebilir. Bu depremler de bütün dünyayı etkileyecektir.

Son Körfez bunalımını, Ortadoğu'yla ilgili kırk yıllık gerçeğin ışığında ve o gerçekleri hatırdan tutarak değerlendirmek gerekir...

Irak'ı Tuzağa Düşürüp Defterini Dürme Tertibi

Körfez bunalımı, Irak'ı tuzağa düşürüp defterini dürme tertibinden kaynaklanmış olabilir. Bu olasılığa ağırlık kazandıran işaretler az değil.

Son yıllarda Irak büyük bir askeri güç potansiyeli oluşturmuştu. Nükleer silah üretebilecek noktaya çok yaklaşmıştı. Büyük bir kimyasal ve biyolojik silahlar stoku vardı. Uzun menzilli füzeleri, "kıyamet topu" denen topları, büyük uçak filoları, çok sayıda tankları vardı. Silah teknolojisi bakımından dışa bağımlılığı giderek azalıyordu. O arada uzay teknolojisine de yöneliyordu. Üstelik son yıllarda savaş deneyimi edinmiş yaklaşık bir milyon askeri vardı.

Askeri açıdan bu olanakları edinmiş, fakat ekonomik bakımdan köşeye sıkıştırılmış bir Irak, Ortadoğu'da patlamaya hazır bir bomba gibiydi.

Kimler getirmişti Irak'ı bu askeri güç noktasına?.. ABD'den Sovyetler Birliği'ne ve Çin'e kadar, İngiltere'den Fransa'ya, Almanya'ya kadar, şimdi Irak'ın karşısında cephe oluşturan birçok devlet buna yıllarca katkıda bulunmuştu.

Bundan bir amaçları, kuşkusuz, ticari kazanç hırsı idi. Irak'a istediği her silahı, o arada bazı ileri silah teknolojilerini de satarak, bol bol kazanç sağlamışlardı.

Bir başka amaç ise Irak'ı, İran'a karşı sekiz yıl süren savaşında destekleyip teşvik ederek, İran'ın Şii köktendinci "devrim" rejimini etkisiz ve tehlikesiz duruma getirmektir.

Bu ikinci amacı, Ortadoğu'nun Sünni köktendinci ülkeleri başta olmak üzere, bazı Arap ülkeleri de benimsemişlerdi ve Irak'ı kendi çıkarları uğrunda, savaşı yıllarca sürdürmeye kıışkırtmışlardı.

Irak kullanılarak İran'ın gücü kırıldıktan sonra da, sıra, Irak'ın defterini dürmeye, en azından Irak'ın kolunu kanadını kırmaya gelmiş olsa gerektir.

Başta ABD olmak üzere bazı Batılı devletlerin, bunu sağlamak üzere Irak'a karşı bir tuzak hazırlamış olmaları akla çok yakın geliyor.

ABD yönetimi bir yandan, Irak'ın Kuveyt'i işgale hazırlandığı belli olduktan sonra bile, sürekli sırtını sıvazlayarak Irak'ı saldırganlığa âdeta göz göre teşvik ettiği gibi; bir yandan da Kuveyt yönetici-

lerini, “Merak etmeyin, arkanızda biz varız. Irak’ın, aranızdaki sorunları görüşmeler yoluyla çözme çağrılarına sakın kulak asmayın” diye yüreklendirmişlerdi.

ABD’de bazı siyasal çevreler, Irak’ın sorunları ve niyetleri konusunda, yönetimi, işgalin aylar öncesinden, ısrarla uyardıkları halde, gerek Başkan Bush,³ gerek dışişleri bakanlığı bu uyarılara kulaklarını tıkamışlardı.

Bunu kanıtlayan bilgiler şimdi ABD’de de açığa çıkarılmakta ve Bush yönetiminin ağır biçimde eleştirilmesine, hatta suçlanmasına neden olmaktadır.

Kuveyt gibi, birkaç saat içinde hiç karşı koymaksızın işgal edilebilecek kadar kendini savunma iradesinden ve gücünden yoksun bir ülke, Irak gibi güçlü bir komşusundan gelen yakınmalara, isteklere ve tehditlere, herhalde kendine güvendiği için kulaklarını tıkıyor olamazdı.

Tuzağa Kimler Düştü?

Bütün bunlar, Irak’ın, Kuveyt’i işgal etmekle, bir Amerikan tuzağına düşürülmüş olması olasılığını güçlendiriyor.

Nitekim Bağdat’taki görüşmemizde ben böyle bir olasılıktan söz edince, Saddam Hüseyin de bunu inkâr edemedi; ancak, “Yanlış yerde tuzak kuranlar bazen kendileri o tuzağa düşebilirler... (Nitekim) kendi kurdukları tuzağa Amerikalılar düşmüşlerdir” dedi.

Belki de tuzağa hem Irak, hem de ABD düşmüştür. O kadar da değil... Tuzağa düşenler arasında Körfez ülkeleri de, Sovyetler Birliği⁴ de Türkiye de ve daha birçok ülke de görünüyor.

ABD, belki başlangıçta havadan ani ve yoğun bir saldırıyla Irak’ı etkisiz duruma getirmek ve Irak’taki Saddam Hüseyin rejimini çöktürmek bakımından, kesin veya kesine yakın sonuç alabilirdi.

Fakat ABD, ani bir havadan saldırıyla sonuç almak yerine, binlerce kilometre uzaklardan yüz binlerce gencini Körfez bölgesine yığmakla, o fırsatı göz göre göre kaçırmıştır; en azından, son derecede riskli duruma getirmiştir.

³ Konuşma metninde geçen Bush, bugünkü George W. Bush değil, baba Bush’tur.

⁴ O zamanki Sovyetler Birliği daha sonra dağılmış ve bugünkü Rusya Federasyonu kurulmuştur.

Çünkü böylelikle, yüz binlerce Amerikalı genci, Irak'ın kimyasal silahlarının menzili içine sokmuştur.

ABD'nin, karadan saldırıya geçmesi ise daha risklidir. Çünkü, Körfez bölgesine yığılan Amerikan askerleriyle başka ülkelerin de askerlerinin toplam sayısı 500 bini bulsa bile, Irak'ın çölde savaş deneyimi kazanmış yaklaşık bir milyon kişilik askeri gücüyle kolay kolay baş edemez.

Irak kuvvetlerinin Kuveyt'teki ve Suudi Arabistan sınırındaki yığınağı 2 Ağustos'tan beri yoğunlaşıp kökleştikçe, bu ülkeye karadan saldırının riskleri büsbütün artmaktadır.

Amerikalı Komutana Göre, Savaş “Çılgınlık” Olur

Gerçi ABD, isterse, yine de tüm risklerini göze alarak, Irak'a karadan ve havadan saldırabilir; ama bu, Körfez'deki Amerikan Kuvvetlerinin Komutanı General Schwarzkopf'un deyimiyle, bir “çılgınlık” olur; ve on binlerce Amerikan gencinin ölümüne, bu da Amerika'da büyük tepkilere yol açar.

Asker olmasına karşın, Başkan Bush'tan daha sağduyulu bir politikacı gibi konuşan General Schwarzkopf, asker olarak kendine ve emrindeki kuvvetlere güvenir görünmekle ve savaş kaçınılmaz olduğu takdirde, ABD'nin bunu göze alabileceğini ve önünde sonunda zafer kazanabileceğini söylemekle birlikte, bunun bedelinin bütün dünya için son derecede ağır olacağını da açık açık belirtmektedir.

Kimi Amerikalı ve başka Batılı politikacılar, yorumcular ve kuramcılar Irak'ı parçalayıp yok etme senaryoları üretirken, başta General Schwarzkopf olmak üzere birçok uzman ve yorumcu bunun olası sakıncalarını da vurgulamaktadır.

Bu arada, gerek Sovyetler Birliği'nde, gerek Batı Avrupa'da, hatta Amerikan kamuoyunda, Ortadoğu bunalımını savaşla çözmeye kalkışmaktan kaçınma eğilimi yaygınlaşmaktadır. Bunun sakıncaları konusunda Bush yönetimini uyaranlar gitgide çoğalmaktadır.

Her şeye karşın, Başkan Bush, siyasal bakımdan çok köşeye sıkışırsa, General Schwarzkopf'un “çılgınlık olur” dediği bir askeri harekâtı göze alabilir.

Ancak, önümüzdeki günlerin, haftaların, ayların neler getireceği şimdiden kestirilemese bile, ABD yönetiminin böyle bir çılgınlığa kalkışması olasılığı gitgide zayıflıyor.

Biraz önce de belirttiğim gibi, ABD yönetimi, göz göre göre, askeri çözümün güçlüklerini ve tehlikelerini artırmıştır. Günler, haftalar, aylar geçtikçe bunun güçlük ve tehlikeleri büsbütün artmaktadır.

Ekonomik Ambargodan Sonuç Beklenmiyor

Ekonomik ambargoyla görünür gelecekte etkili sonuç alınamayacağını ise şimdi, başta ABD olmak üzere, bütün dünya kabul ediyor.

Bizim daha Eylül ortalarında Bağdat'taki birkaç günlük gözlemlerimizle fark edebilmiş olduğumuz bu gerçeği, ABD yönetiminin başından beri bildiğine kuşku yoktur. En azından bilmesi gerekirdi.

Balık Tutup Golf Oynarken

Eğer ABD'nin amacı gerçekten Irak'ı ekonomik ambargoyla veya silahlı saldırıyla dize getirip çökertmekse, ABD yönetimi, bir büyük devletten beklenemeyecek kadar hesapsız kitapsız davranmış ve Başkan Bush, tüm dünya ve insanlık için yaşamsal önem taşıyan kararlarını, bir dinlenme yerinde balık tutup golf oynarken, uzmanlara danışmadan, önünü ardını hesaplamadan, çok sorumsuzca oluşturmuş demektir.

Doğu-Batı yakınlaşması sonucunda artık dünyanın tek gerçek "süper güç"ü durumuna gelen ABD, eğer böylesine hesapsız kitapsız ve böylesine yanlış kararlar alan ülke ise, bütün dünya için çok büyük bir tehlike kaynağı oluşturuyor demektir.

ABD'nin Amacı Ortadoğu'ya Yerleşmek mi?

Eğer göz göre göre böylesine büyük yanlışlıklar yapmış değilse, ABD'nin, Irak'ı parçalamayı veya Saddam Hüseyin rejimini çökertmeyi aşan, başka bir amacı bulunsa gerekir.

O amaç da büyük bir askeri güçle Ortadoğu'ya yerleşmek olabilir.

Doğu-Batı yakınlaşmasından önceki yıllarda, ABD, Ortadoğu'ya böyle büyük bir askeri güçle açıktan ve temelli yerleşmeye kalkışmayı göze alamazdı ve başaramazdı.

Çünkü ABD'nin böyle bir şeye kalkışması durumunda, Sovyetler Birliği Ortadoğu'da ABD'yi dengeleyip engelleyebilirdi.

Fakat kendi iç sorunları altında ezilen Sovyetler Birliği, artık bu olanaktan yoksundur.

Üstelik görünüşe göre, başlangıçta Sovyetler Birliği de gafil avlanıp ABD'nin Ortadoğu'ya büyük bir askeri güçle yerleşmesini onaylamıştır. Böylece o da tuzığa düşmüştür. Tuzığa düştüğünü, oyuna geldiğini anladığında ise iş işten geçmiştir.

Nitekim gerek Helsinki Doruğu'nda, gerek daha sonraki çıkışlarında, Sovyetler Birliği'nin bu tuzaktan kurtulmak için çırpındığı, fakat bir çıkış yolu bulamadığı görülmektedir.

Eylül başlarındaki Helsinki Doruğu'ndan, bazı kimseler, Bush'la Gorbacov'un Ortadoğu krizi konusunda, nüanslar dışında, tam bir görüş birliği içinde oldukları anlamını çıkarmışlardı.

Fakat ben o kanıda olmadığımı belirtmiş, zaman içinde görüş ayrılıklarının büyüyeceğini gösteren ilk işaretlerin Helsinki Doruğu'nda ortaya çıktığını söylemiştim.

Nitekim Sovyetler Birliği, şimdi, Ortadoğu'da tüm etkisini yitirdiğini ve burasının tümüyle bir Amerikan nüfuz bölgesine dönüşmekte olduğunu fark etmenin sıkıntısı içinde görünüyor ve Körfez bunalımının doğrudan doğruya Araplar arasında çözülmesini önererek, ABD'yi devre dışı bırakma yollarını arıyor. Fakat ABD yönetimi orası değil.

Irak'ın Kuveyt'i işgalini gerekçe gibi kullanarak ve Sovyetler Birliği'nin bölgede etkisiz duruma düşmesini fırsat bilerek, ABD şimdi, Ortadoğu'da kesin egemenliğini kurma planını uygulamaya girişmiştir.

Böylelikle petrol musluklarını kendi ellerinde, dünya petrol piyasasını da kendi denetiminde tutabileceğini; kendisine büsbütün bağımlı duruma gelen çağdışı rejimlere süreklilik kazandırabileceğini; Irak'ı yok etmese veya parçalamasa bile, sürekli baskı altında tuta-

rak ve dünyadan tecrit ederek etkisiz duruma getirebileceğini; ve İsrail'i güvence altına alabileceğini hesaplıyor olsa gerektir.

Aynı zamanda, Doğu-Batı yakınlaşmasıyla bunalıma sürüklenen Amerikan silah endüstrisi de, şimdi, Körfez bunalımı sayesinde yeniden palazlanmaktadır.

Irak'ın İşgalden Önceki Amacı

Irak'ın başlangıçtaki amacının Kuveyt'i işgal ve ilhak olmadığını gösteren birçok belirti var.

Irak bağımsızlığını kazandığından beri bu ülkenin başına geçen tüm yönetimler, o arada Kral Faysal ve Nuri Sait Paşa gibi en Batı yanlısı yöneticiler bile, Kuveyt'in Irak'a ait olması gerektiğini savunurlardı.

Kuveyt'i ilhaktan değil, sadece Kuveyt'le Irak arasındaki sınır anlaşmazlıklarını çözmekten söz eden ilk Irak yönetimi, aslında şimdiki Saddam Hüseyin yönetimi idi.

"Sınır anlaşmazlıkları"ndan söz etmekle, Saddam Hüseyin yönetimi, daha önceki Irak yönetimlerinden farklı olarak, Kuveyt'in ayrı bir devlet olma hakkını kabul eder görünüyordu.

İran'la sekiz yıllık savaşından kaynaklanan ağır ekonomik yükünün paylaşılması veya petrol fiyatlarında birkaç dolarlık artışla bu yükün hafifletilmesi; kendisini karaya hapseden iki adanın, -Bubyan ve Varbah adalarının-, Irak egemenliğine verilmesi bile değil de, bunlardan Irak'ın da yararlanma olanağının tanınması ve Kuveyt'le arasındaki sınır sorununun görüşmeler yoluyla çözülmesi yolundaki isteklerini, eğer Körfez ülkeleri ciddi müzakere konuları olarak ele almaya razı olsalardı, kanımca Irak, Kuveyt'i işgale kalkışmayacaktı.

Müzakere çağrılarına sonuç alamayınca, işgalin hemen ardından istediği dar çerçeveli doruk toplantısıyla da Irak, Kuveyt'in işgalini, sorunlara görüşmeler yoluyla çözüm sağlamak için bir baskı aracı olarak kullanmak niyetinde olduğunu belli etmişti.

Eğer o doruk toplantısı yapılabilse ve Irak'ın pek de haksız sayılamayacak yakınmaları ve istekleri öyle bir toplantı ile makûl öl-

çüiler içinde karşılaşırsa idi, Irak, büyük bir olasılıkla, Kuveyt'teki birliklerini geri çekecekti ve bu ülkeyi ilhak etmeyecekti. Körfez bunalımı da daha başlarken sona erecekti.

ABD'nin Engellediği Doruk Toplantısı

Bağdat'taki görüşmemizde Saddam Hüseyin, *Milliyet*'te de yazdığımız gibi, bunu bize açıkça söylemiştir; "Eğer bölgeye Amerikan kuvvetleri yığılıp da bizi işgal tehdidinde bulunmasalardı böyle bir karar vermekten (yani Kuveyt'i ilhak etmekten) kaçınabilirdik" demiştir.

Tabii, "Ne malum" diye düşünülebilir.

Fakat bölge ülkelerinin başka bazı yetkilileriyle ve bazı Ortadoğu uzmanlarıyla yaptığım görüşmeler de Saddam Hüseyin'in bize söylediği o sözlerin geçmişe dönük bir kandırmaca olmadığı olasılığını güçlendiriyor.

En azından, bu yolun denenmesine fırsat verilebilirdi, verilmiyordu.

Fakat ABD o fırsatı engellemiştir. Yani bunalımın önlenmesini engellemiştir.

Irak'ın Koşulsuz Çekilme Konusundaki Güçlüğü

Şimdi, özellikle sekiz yıllık savaştan elinde kalan son toprakları ve Şattülarap'ın yarısını, Doğu'dan da kendisine yönelebilecek bir baskıyı önlemek için İran'a bıraktıktan sonra, Irak'ın Kuveyt'ten koşulsuz çekilebilmesi bir hayli güçleşmiş olmaktadır.

Çünkü Şattülarap'ın yarısını İran'a bıraktıktan sonra, Irak, Bu-biyan ve Varbah adalarından da çekilirse, Körfez'e güvenli çıkış olanğını yeniden ve tümüyle yitirmiş olacaktır.

O durumda da, Irak yönetimi için, büyük kayıplar pahasına İran'la sekiz yıl neden savaşıldığını ve bütün dünyayı ayağa kaldırmak pahasına Kuveyt'in neden işgal edildiğini kendi kamuoyuna açıklamak kolay olmayacaktır.

Milliyet'te Yazdıklarımı Suudiler de Doğruluyor

Ben *Milliyet*'te bunları yazdığım için kimi yazarların ağır eleştirilerine uğramıştım.

Fakat, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmeden önce ileri sürdüğü yakınlarda veya isteklerde haklılık payı bulunduğunu; bunların komşu Arap ülkeleri arasında görüşmeler yoluyla çözülmesi gerektiğini; Körfez bunalımı sırasında Irak'a karşı en sert tavrı almış olan Suudi Arabistan'da bile artık kabul edenler ve önerenler çıkıyor.

Bunların başında da, Suudi Arabistan Kralı'nın kardeşi olan Savunma Bakanı Prens Sultan İbni Aziz geliyor. Prens Sultan, hiç kuşkusuz, Suudi komutanlarının da düşüncelerini dile getirmiştir.

ABD, Araplar Arası Çözüme Karşı

Fakat ABD, nasıl Irak'ın Kuveyt'i ilhakını önleyebilecek olan doruk toplantısını engelledi ise, Prens Sultan'ın, soruna Arap ülkeleri arasında çözüm aranması önerisini de derhal devreye girerek engelledi.

Çünkü büyük bir olasılıkla ABD'nin asıl amacı, Ortadoğu'ya tüm gücüyle yerleşmek ve Ortadoğu'nun sürekli bunalımlara ve çalışmalara neden olan yapısını olduğu gibi sürdürerek, bu bölgeyi kendine muhtaç ve bağımlı kılmaktır.

Sovyetler Birliği de artık bunun farkına varmış olmalı ki, ısrarla, soruna doğrudan doğruya Arap ülkeleri arasında çözüm aranmasını savunmaya başladı. Fakat dediğim gibi, ipin ucunu elden kaçırdıktan sonra...

ABD, daha Ortadoğu'ya kuvvet yığmaya başlarken, asıl amacının bölgeye yerleşmek olduğunu belli ediyordu.

O kadar ki, ABD yetkilileri, bunalım sona erse bile, Amerikan askerlerinin daha yıllarca bölgede kalması gerektiğini açıkça söylüyorlardı. Fakat ilk günlerin kargaşasında nedense bu tür açıklamaların üzerinde pek durulmadı.

ABD'nin de Başı Dertten Kurtulamaz

Ne var ki ABD, Irak'ı tuzağa düşürerek ve Irak'ın Kuveyt'i işgal ve ilhakını bahane ederek Ortadoğu'ya yerleşse bile, bölgede kendi başı da dertten kurtulamayacaktır.

Çünkü yabancı devletlerin silahlı kuvvetlerine topraklarını açmak ve onların koruyuculuğuna sığınmak zorunda kalan Arap ülkelerinin halkları arasında, hem kendi yönetimlerine karşı, hem de Batı'ya karşı başlayan tepkiler gitgide yaygınlaşıp keskinleşecektir.

Yüz binlerce Amerikalı gencin, evlerinden ve alıştıkları yaşam biçiminden uzakta, Amerikan demokrasi ideallerine çok ters düşen çağdışı rejimlere bekçilik etmek üzere, aylarca ve yıllarca Arabistan çöllerinde ömür tüketmeleri de, şimdiden Amerikan kamuoyunu rahatsız etmeye başlamıştır. Gerek Amerika'da gerek çöldeki Amerikalı askerler arasında huzursuzluk belirtileri ve tepkiler hızla artmaktadır.

İdeolojik Kamplaşma Yerine Dinsel Kamplaşma

Eğer Batılılar ve tüm bölge dışı devletler süratle kendilerini Körfez bunalımından soyutlayamazlarsa, Arap halklarındaki tepkiler, milliyetçilikle bilenmiş bir köktendencilığe dönüşebilir ve dünyada artık sona eren ideolojik kamplaşmanın yerini, bu kez de ondan çok daha tehlikeli bir dinsel kamplaşma alabilir.

Bu da en çok Türkiye'nin başını derde sokar. Çünkü hem bir Batılı ülke, hem de bir Ortadoğu ülkesi olarak; hem bir Müslüman toplum, hem de laik bir devlet olarak, Türkiye, iki ateş arasında kalır.

Büyükler de Yanlış Yapar

ABD büyük ve güçlü bir devlettir. Hatta dünyanın en güçlü devletidir. Fakat güçlü devletler yanlışlık yapmazlar diye bir kural yoktur.

Ne var ki, büyük ve güçlü bir devlet kendi yaptığı yanlışlıkların faturasını ödeyebilir; ama o yanlışlıkların ardından sürüklenen baş-

ka devletler bu faturadan kendilerine düşen payı ödemekte çok güçlük çekerler.

Üstelik de o payı ödeyebilmek için çırpınırken, kendi başlarını belaya sokmuş olan büyük devlete büsbütün bağımlı duruma gelebilirler.

Türkiye, şimdi böyle bir tehlikeyle de karşı karşıyadır.

Özal, Milletin Sirtından Kumar Oynadı

Cumhurbaşkanı Özal, millettten yetki almaksızın tüm yetkileri kendinde toplayarak, milletin sırtından çok tehlikeli bir kumar oynamıştır.

ABD'nin Irak'ı ortadan kaldıracağını; ABD'nin yanında gözü kapalı yer almakla, ganimet sofrasından Türkiye'nin de pay kapacağını; ayrıca Avrupa Topluluğu* kapılarının Türkiye'ye açılacağını; Kıbrıs'la ilgili baskıların üzerimizden kalkacağını ve Türkiye'nin geniş ekonomik olanaklara kavuşacağını sanmıştır.

Fakat bunlardan hiçbirinin gerçekleşmeyeceği şimdiden belli oldu. Irak dize getirilse bile, Türkiye'nin bundan bir pay kapmasına kimsenin razı olmayacağı; Ortadoğu'da ABD'nin dümen suyundan gidiyor diye Türkiye'ye Avrupa kapılarının açılmayacağı; Kıbrıs'la ilgili baskıların ortadan kalkmayacağı; Türkiye'ye dışarıdan yeni ekonomik olanaklar sağlanması şöyle dursun, Irak'a karşı Amerika'dan daha Amerikancı bir ambargo uygulaması nedeniyle Türkiye'nin uğradığı büyük ekonomik kayıpları karşılamaya bile kimsenin gönnüllü olmadığı artık anlaşılmıştır.

Türkiye, hiç gereği yokken, Arap ülkeleri halklarını da karşısına almış olmaktadır.

Özal'ın oynadığı kumarı kaybedeceği ve bunun Türkiye'ye bel delinin bir hayli ağır olabileceği artık kesinleşmiş gibidir.

Körfez bunalımı, ABD gibi demokrasinin tüm kurumlarıyla ve iç dengeleriyle kökleştiği bir ülkede bile, "başkanlık sistemi"nin nasıl tehlikelere ve maceralara neden olabileceğini göstermesi bakımından da, Türk kamuoyu için bir uyarı yerine geçmektedir.

* Yine konuşma metninde geçen Avrupa Topluluğu, bugün Avrupa Birliği olarak anılmaktadır.

VIII

BÖLGE-MERKEZLİ DIŞ POLİTİKA*

* Yeni Türkiye, Mart-Nisan 1995

Türkiye'nin, 1920'li ve 1930'lu yıllarda, İkinci Dünya Savaşı'na kadar başarıyla uyguladığı bir dış politikası vardı.

Bu barışçı dış politikanın temel ilkesi komşularımızla ve yakın bölge ülkeleriyle iyi ilişkilere ve dayanışmaya öncelik vererek çevremizde bir güvenlik kuşağı oluşturmak ve kendi bölgemizdeki sağlam konumumuzdan güç alarak Batı'ya ve başka bölgelere açılmaktı.

Onun için buna "Bölge-Merkezli Dış Politika" denilebilir.

Sovyetler Birliği'yle İyi İlişkiler Dönemi

Sovyetler Birliği'yle Kurtuluş Savaşı'mız sırasında başlayan ve karşılıklı güvene dayanan dostluk, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ardından da sürdürüldü ve kapsamlı bir ekonomik işbirliğiyle pekiştirildi.

1921'de, daha Kurtuluş Savaşı'mız sırasında, imzalanan "Türk Sovyet Dostluk Anlaşması"nı, Cumhuriyet'in kuruluşundan iki yıl sonra, 1925'te imzalanan "Dostluk ve Yansızlık Anlaşması" izledi. 1930'larda da Sovyetler Birliği'nden sağlanan maddi yardımlar ve teknoloji Türkiye'nin sınaileşme yolunda ilk adımları atabilmesine önemli katkıda bulundu.

Öylelikle, Osmanlı İmparatorluğu'yla Çarlık döneminin Rus İmparatorluğu arasında yüzyıllarca sürmüş olan gerginliklerin, karşılıklı kuşkuların ve savaşların yerini, Sovyetler Birliği'yle Türkiye Cumhuriyeti arasında iyi ilişkiler ve işbirliği almış oluyordu.

● dostluk ve işbirliği sürecinde Bolşevik ideolojisinin Türkiye’de ki yeni rejimi etkilemesi ise başarıyla önlenebildi.

Zaten o dönemde Türkiye’nin anti-empyralist ulusalcılığı, henüz yeni rejimi kökleşmemiş olan Sovyetler Birliği için yeterli güvence idi. Türkiye’nin de, Cumhuriyet’i ve Atatürk’ün çağdaşlaşma programını güvence altına alabilmek için, büyük komşusuyla iyi ilişkiler kurmakta yararı vardı.

O dönemde, iki komşu ülke, Batı’dan gelen ortak tehdit ve tehlikeleri birlikte göğüsleyebilmek için, kendi ulusal çıkarlarını sağlıklı biçimde dengelemeyi başarmışlardır.

Yunanistan’la Kurulan Yakın İlişkiler

Cumhuriyet Türkiye’sinin uluslararası alanda attığı ilk adımlardan biri de Yunanistan’la dostluk ilişkileri kurmak oldu.

Osmanlı çağının acı anılarına karşın, üstelik de kıran kırana bir savaşın hemen ardından, duygusal engeller ve karşılıklı kuşkular aşılaraq, böylesi yakın dostluk ilişkileri kurabilmenin tarihte çok az örneği bulunsa gerektir.

Yunanistan’la dostluk ilişkileri birçok alanı kapsayan bir dizi anlaşmayla pekiştirildi.

1930’da Yunan başbakanının Türkiye’yi, 1931’de de Türk başbakanının Yunanistan’ı ziyareti ve bunları izleyen karşılıklı başka ziyaretler, Osmanlı çağının da Kurtuluş Savaşı’mızın da olumsuz anılarını hiç çağrıştırmayan bir ortamda yer aldı.

Türk-Yunan Savaşının iki karşıt önderi, Atatürk’le Venizelos, savaştan çok kısa bir süre sonra ülkeleri arasında ortak tarihlerinin en sıcak dostluk ilişkisine de önderlik edebilme mucizesini gösterdiler.

Balkan Birliğini Amaçlayan Pakt

1931’de, Türkiye’nin öncülüğünde, Balkan Konferansları başladı.

1935’te de Türkiye-Yunanistan-Yugoslavya ve Romanya arasında Balkan Paktı imzalandı. İki eski düşman, Türkiye ile Yunanistan, bu paktı en çok destekleyen ülkeler oldular.

Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti, Rusya ile iyi ilişkileri güvence altına aldıktan sonra, Balkanlar'da da bir dostluk ve güvenlik ortamı oluşturmayı başardı.

Balkan Paktı ile güdülen amacın Balkanlar'da, dünyanın bu en duyarlı ve gerilimli bölgesinde, "birlik" kurmak olduğu, hiçbir komplesse kapılmaksızın dile getiriliyordu.

1931'de, Balkan Paktı'na zemin hazırlayan konferanslardan ikincisinin Ankara'daki son oturumunda Atatürk'ün yaptığı konuşmada "birlik" amacı açıkça vurgulanıyordu. Atatürk şunları söylüyordu:

"Balkan milletlerinin birliğine çalışan kıymetli murahhasların huzurunda bulunmaktan... duyduğum bahtiyarlık büyüktür. Balkan milletleri bugün... müstakil siyasi mevcudiyetler halinde bulunuyorlar. Bu devletlerin sahibi olan milletler asırlarca beraber yaşamışlardır... Bu itibarla Balkan milletlerinin asırlara şamil müşterek bir tarihi vardır.... İşte siz muhterem Balkan milletleri mümessilleri, mazinin karışık his ve hesaplarının üstüne çıkarak derin kardeşlik esasları kuracak ve geniş birlik ufukları açacaksınız."

Ortadoğu'da Güvenlik Kuşağı

Türkiye Cumhuriyeti, "birlik" amaçlı Balkan Paktı'na olduğu gibi, 1937'de de Ortadoğu'da Sadabat Paktı'na öncülük etti.

Ortadoğu'da bir dostluk ve güvenlik kuşağı oluşturmayı amaçlayan bu pakt Türkiye-İrak-İran-Afganistan arasında imzalanmıştı.

İrak'ın İran'la, İran'ın da Afganistan'la karmaşık sınır anlaşmazlıkları vardı; bu anlaşmazlıklar Türkiye'nin arabuluculuğuyla giderildi ve bölgenin dört ülkesi arasında çok sıkı dostluk bağları oluştu.

Bölgesel İlişkilerden Alınan Güçle Dünyaya Açılış

Görülüyor ki böylece Türkiye, 1920'li ve 1930'lu yıllarda, bir yandan Sovyetler Birliği'yle, bir yandan da çoğu Balkan ve Ortadoğu ülkeleriyle yakın dostluk ve işbirliği ilişkileri kurabilmiş ve kendi bölgesinde bir güvenlik kuşağıyla çevrelenmeyi başarabilmişti.

O yılların Türkiye'si savaş yorgunu bir ülke idi. Nüfusu çok azdı, ekonomisi çok zayıftı, askeri gücü de çok yetersizdi.

Üstelik dış dünyada gerilim giderek tırmanıyordu. İtalya'da Faşizmin, Almanya'da Nazizmin Türkiye'yi de hedef alan yayılcılık eğilimleri hızla belirginleşiyor ve İkinci Dünya Savaşı'nın ortamı hazırlanıyordu. Aynı zamanda yaygın bir ekonomik bunalım tüm dünyayı sarsıyordu.

Öyle bir dönemde, Türkiye, bir yandan köklü bir devrimi ve  ağdaşlaşma programını uygulamaya geçirip ekonomik kalkınma atılımını başlatır ve demokrasiye geçiş koşullarını oluőtururken, bir yandan da, izlediği dış politikayla, kendi bölgesinde barışa ve işbirliğine öncülük eden bir  nder  lke konumuna gelebilmiőti. Sağlıklı bölgesel iliőkilerinden aldığı g c le de bütün dünyada ve "Milletler Cemiyeti"nde (Cemiyeti Akvam) büyük saygınlık kazanabilmiőti. Daha kısa bir süre önce kendisini yok etmeye ve bütün topraklarını paylaőmaya kalkıőmıő olan demokratik Batı  lkeleriyle de iyi ilişkiler kurmaya baőlayabilmiőti.

 ylelikle, 1920'lerin ve 1930'ların maddi bakımdan çok g c s z Türkiye'si, büyük başarıyla uyguladığı bölge-merkezli dış politika ile, dünyaya etkili biçimde ve başı dik olarak a ılabılmenin başarılı bir örneğini vermişti.

Bölgesel Yalnızlaşma

Peki ne oldu da İkinci Dünya Savaşı sonrasının çok daha g c l  ve gitgide daha da g c lenip gelişen Türkiye'si kendi bölgesinde hızla yalnızlaşp etkisizleőt ; kendi bölgesinde yalnızlaşp etkisizleőt rken, özellikle son yıllarda, neden, ittifak ilişkileriyle bağlı bulunduğu Batı'dan da dıőlanmaya başladı?.. Ve neden, Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde önüne serilen bölgesel olanakları gereğince değerlendiremedi?

Bunların hem dıőımızdan hem de kendi tutumumuzdan kaynaklanan değişik nedenleri vardır.

Dıőımızdan kaynaklanan nedenlerden biri, İkinci Dünya Savaşı ile birlikte, Türkiye dışındaki tüm Balkan  lkelerinin işgale uğramış

ve bağımsızlıklarını yitirmiş olmalarıdır. O yüzden Balkan Paktı işlerliğini yitirdi; “Balkan Birliği” umutları da bir başka bahara kalmış oldu. Gerçi Türk kamuoyu, İkinci Dünya Savaşı ardından da, bir süre, Balkan Birliği umudunu canlandırmaya çalıştı. Ama savaştan sonra Balkanlar’ın büyük bir kesiminde ve Doğu Avrupa’da Sovyetler birliği hegemonyasının kurulmuş olması bu umudu söndürdü. Öylece, Türk kamuoyundaki “Balkan Birliği” umudu, bir süre, sadece “Balkanik” adı verilen dört bölümlü pastada bir tatlı anı olarak yaşadı. Sonra, umutlar gibi, o pasta da yok olup gitti.

Yine İkinci Dünya Savaşı yüzünden Sadabat Paktı ile Türkiye’nin Ortadoğu’da bölge dışı etkileri dışlayarak oluşturmaya giriştiği bölgesel işbirliği hayalleri de yıkıldı.

Bölgede yalnızlaşmamızın bir başka ve çok önemli nedeni de, İkinci Dünya Savaşı ardından, Stalin önderliğindeki Sovyetler Birliği’nin, Türkiye’den toprak istemlerinde bulunmuş ve Boğazlar’ı kendi denetimi altına alma niyetini açığa vurmuş olmasıdır.

Sovyetler Birliği’nden gelen baskılar ve tehditler yüzünden, Türkiye, artık kendi bölgesinde sağlayamadığı güvenliği bölge dışında, NATO üyeliğinde aramak zorunda kaldı.

Üstelik 1960’larda, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Johnson’un Başbakan İnönü’ye gönderdiği olağanüstü sertlikteki mektup, Türkiye’nin, kendi bölgesinde yalnızlaştığı yetmezmiş gibi, kendi güvenliği için Batı’ya da pek umut bağlayamayacağını gösteriyordu. Kendi bölgesinde yalnızlaşan Türkiye’yi, Batı, belli ki, kucağına düşmüş kurbanlık bir av gibi görüyordu: Bir Doğu-Batı savaşı çıkarsa Sovyetler Birliği’ne ilk ağızda verilecek ve Batı’ya zaman kazandıracak bir kurbanlık av... Öyle ki Kuzey Atlantik İttifakı’nın önderi durumundaki Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye eğer Kıbrıslı Türklerle yönelik bir Rum soykırımı karşısında garantörlük hakkını kullanarak Kıbrıs’a askeri müdahalede bulunacak olursa, Sovyetler Birliği’nden gelebilecek bir tehdit karşısında Türkiye’yi korumasız bırakabileceğini açığa vurmaktan kaçınıyordu.

Böylece, 1920’li ve 1930’lu yılların kendi bölgesinde bir dostluk çemberiyle donanmış Türkiye’si, ekonomik ve askeri açıdan çok daha güçlenmiş olduğu bir dönemde, 1940’lardan başlayarak, kendi böl-

gesinde yalnızlaşan, güvenliğini bölge dışı ülkelerin insafına bırakan bir ülke konumuna gelmiş oluyordu. Üstelik kendi bölgesinde yalnızlaşmanın da ötesinde, Türkiye, komşularının ve bölgedaşlarının gözünde, bölge dışı emperyalist güçlerin bir ileri karakol bekçisi gibi görülür ve kuşkuyla bakılır duruma düşmüş oluyordu.

1960'lı yıllarda, Johnson mektubunun ardından, rahmetli İsmet İnönü bir gün bana, "Eğer İkinci Dünya Savaşı ertesinde Sovyetler Birliği bizi toprak istemleriyle tehdit etmiş olmasaydı bloklar dışında yansız bir devlet olarak kalmayı tercih ederdik" demişti.

Dengeli İlişkilere Yöneliş

Johnson mektubu, Türkiye'yi Batı'yla ve Sovyetler Birliği'yle ilişkilerini olabildiğince dengeleme arayışlarına yöneltti.

Stalin'in ölümünden sonra, Sovyetler Birliği, Türkiye'yi tehdit etmekle yapmış olduğu yanlışlığı düzeltme girişimlerinde bulunmaya ve Türkiye'ye güvenceler vermeye başlamıştı. Bu da Türkiye'nin daha dengeli ilişkiler arayışını kolaylaştırıyordu.

Ancak, doğal olarak, Türkiye, o yöndeki adımlarını çok ihtiyatlı biçimde atma gereğini duyuyordu. Hem Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanı içine girmemeye hem de Batı ile ittifak ilişkilerini zedelemeye özen gösteriyordu.

O yıllarda verdiği demeçlerde, İsmet İnönü, kullandığı tümcelerdeki sözcüklerin sıralanmasında bile denge gözetiyordu. Örneğin bir gün "Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği" derse, ertesi gün, sözcüklerin sırasını değiştirerek, "Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri" diye konuşuyordu. Bir gün ABD için "büyük müttefikimiz" derse, bir başka gün Sovyetler Birliği'nden "büyük komşumuz" diye söz ediyordu.

Denge İçinde Denge Arayışları

1970'li yıllardaki muhalefet ve iktidar görevlerim sırasında ise, ben, denge içinde de denge oluşturmaya çalıştım. Şöyle ki, bir yandan Batı'yla ve Sovyetler Birliği'yle ilişkilerimizi daha dengeli kılma çabala-

rını sürdürürken, bir yandan da Sovyetler Birliği'yle ilişkilerimizi başka bölgesel ilişkilerle dengeleme yollarını aramaya başladım.

Bu amaçla, daha muhalefette iken, partimden yetki alarak, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya ile ilişkilerimizi geliştirmek için girişimlerde bulundum.

Bu üç ülke de Sovyetler Birliği'nin Balkanlar'daki ve Doğu Avrupa'daki hegemonyasından tedirgindi. Yugoslavya zaten Varşova Paktı'nın ve Sovyet nüfuz alanının dışında kalmayı başarmıştı. Romanya, Varşova Paktı içinde yer almakla birlikte, Sovyetler Birliği'yle ilişkilerini mesafeli tutmaya özen gösteriyor ve ulusalcı bir tutum izliyordu. Bulgaristan ise tedirginliğini açığa vuramayacak kadar Sovyetler Birliği'ne bağımlı idi; ama o da, özel söyleşilerimizde, tedirginliğini çok örtülü biçimde de olsa belli ediyordu.

Bu üç komünist ülke de, gerek partiler gerek hükümetler arası ilişkilerimizde, bize bir ideolojik telkinde bulunmaktan özenle kaçınıyordu. NATO üyeliğimizi de Türkiye ile ilişkilerinin geliştirilmesinde bir engel olarak görmedikleri; hatta bunu Sovyetler Birliği'nin bölgedeki ağırlığını dengeleyici bir unsur gibi değerlendirdikleri –tabii açıktan söyleyemeseler de– belli oluyordu.

Yugoslavya bizi kendi uyruğu olan Türklerle daha yakından ilgilenmeye teşvik ediyordu. Romanya da Türkiye'deki Sovyet yanlısı kimi sosyalist çevrelerin ulusalcılığı solculukla bağdaşmazmış gibi göstermelerinden rahatsızdı. Hükümette iken bir Romanya gezimden döneceğim gün, Başbakan Manescu ile birlikte hava alanına gidiyorduk. Romanya Başbakanı, yolda, şoförle aramızdaki camı kapatarak, bana döndü ve, “Sizin sosyalistler ne yapıyor?” diye sordu ve benim yanıt vermeme fırsat bırakmadan, “Sizin sosyalistlere şunu anlatın ki bir sosyalistin öncelikle ulusalcı (milliyetçi) olması gerekir” dedi.

Bulgar yetkilileri bile, ülkelerindeki Türklere kışkırtıcılık ölçüsüne varmaksızın gösterdiğim özel ilgiye tahammül ediyorlardı.

Sovyetler Birliği'yle iplerini tümenden koparmış olan Arnavutluk'la da o dönemde ilişki kurmaya başladık. Kapısını ve pencerelerini tüm dünyaya kapatmış olan Arnavutluk, ilk kez Türkiye ile ilişkiler kurarak, dünyaya açılmaya başladı.

Öte yandan, aynı dönemde Irak'la ve Libya'yla da yakın ilişkiler kurduk.

Fakat bölge ülkeleriyle bu ilişkilerimizi Sovyetler Birliği'nde kuşku uyandırmayacak ölçüler içinde tutmaya özen gösteriyorduk.

Sözde müttefikimiz olan Yunanistan'la aramızdaki kıta sahanlığı sorunu çözülemezken, 1978 yazında Sovyetler Birliği'yle kıta sahanlığı anlaşmamızı hiçbir güçlkle karşılaşmaksızın imzalayabildik.

Böylece, daha iki kutuplu dünya ve soğuk savaş dönemi kapanmadan, Türkiye, bölgesel ilişkilerini çok boyutlu dengeler gözeterek, yeniden geliştirmeye başlamış oluyordu.

Soğuk Savaş Ardından Çıkan ve Kaçırılan Fırsatlar

1990'dan başlayarak Sovyetler Birliği'nin dağılması, iki kutuplu dünya ve soğuk savaş döneminin sona ermesi, Türkiye'nin önüne, bölge-merkezli dış politika geleneğini yeniden canlandırabilmesi için büyük olanaklar serdi.

Bu değışikliklerin ön belirtileri daha 1980'lerin ortalarından itibaren ortaya çıkmaya başlamıştı.

Nitekim Demokratik Sol Parti, 1987'de yayınladığı Seçim Bildirgesi'nde uyarılarını yapıyordu. Bir yandan Batı ile ilişkilerin önemi-ne değinirken, bir yandan da, "Bir ülke bölge ülkeleriyle iyi ilişkiler içinde olmaksızın dünyadaki gücünü artıramaz" diyordu.

Sovyetler Birliği'ndeki Türk ağırlıklı özerk cumhuriyetlerin gitgide özgürleşeceğini öngörerek de, DSP, yine 1987 bildirgesinde, başka ülkelerdeki Türklerle, o ülkelerde rahatsızlığa yol açmayacak ölçüler içinde ilgilenmek üzere, ayrı bir bakanlık kurulmasını öneriyordu.

Böyle bir öneride bulunduğu için DSP, Türkiye'de ulusalcılıkla solculuğun bağdaşamayacağını sanan kimi çevrelerin ağır eleştirilerine uğradı.

Fakat bölgemizdeki değışikliklere hazırlıksız ve bilgisiz yakalandığı ve zamanında etkin ve kararlı bir politika oluşturamadığı için, Türkiye, önüne serilen tarihsel bir fırsatı —en azından şimdilik— kaçırmış oldu.

1991-93 arası dönemde Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılışı ardından ortaya çıkan duruma henüz uyum sağlayamamış ve kendini toparlayamamıştı.

Eğer Türkiye bölgesel gelişmelere hazırlıksız bilgisiz ve kararsız yakalanmış olmasaydı:

- Azerbaycan'ın güvenlik ve yönetim bakımından yetersizliğini giderebilir ve Azerbaycan'la Ermenistan arasında barışçı ve hakça bir uzlaşma sağlayabilirdi (DSP'nin bu konuda somut önerileri olmuştu).

- Orta Asya'da kurulan Türk ağırlıklı cumhuriyetlerin demokratikleşmesine, istikrarına ve bağımsızlığına daha etkili katkılarda bulunabilirdi.

- Gürcülerle Abhazların çatışmaya girişmeden uzlaşmalarını sağlayabilirdi.

- Rusya ile Çeçenistan arasındaki sorunların çözümüne katkıda bulunabilirdi.

- Yugoslavya'nın bölünmesini önleyebilir veya en azından, bölünmenin sancısız ve acısız gerçekleşmesini güvence altına alabilirdi.

1930'lu yıllarda Türkiye, Afganistan'a danışman olarak en iyi yetiştirilmiş kamu yöneticilerinden ve uzmanlarından oluşan ekipler göndermişti. Eğer araya İkinci Dünya Savaşı girmiş olmasaydı, Türkiye'nin katkısı ile Afganistan'da çağdaş ve sağlam bir devlet yapısı oluşturulabilecekti. Fakat Türkiye, 1930'lardaki o zayıf döneminde bile Afganistan'a sağlayabildiği olanakları 1990'lı yıllarda Azerbaycan'a ve yeni Orta Asya Cumhuriyetleri'ne sağlayamadı.

1992 yazında, başbakan düzeyinde bir Türk heyetinin Gürcistan'ı resmi ziyaretinden birkaç gün önce, üst düzey bir Abhazy heyeti Ankara'ya gelmişti. Heyetin amacı Gürcistan yönetimiyle aralarındaki sorunların barışçı yoldan çözümüne Türkiye'nin katkısını istemektir. Fakat heyet tüm hükümet kapılarını kendine kapalı buldu. Gürcistan yönetimi de, bu ilgisizliği Türkiye'den gelen bir yeşil ışık gibi yorumlayarak, Abhazy Özerk Cumhuriyeti'ne karşı askeri harekâta girişti.

Aynı yıllarda Türkiye'ye defalarca gelen veya başvuran Çeçenistan Özerk Cumhuriyeti Başkanı Dudayev'e de en küçük bir ilgi gösterilmedi.

Yeni Rus Emperyalizmi

Türkiye bu fırsatları kaçıırken, Rusya kendini büyük ölçüde toparladı ve Türkiye'nin yakın bölgesindeki tüm eski Sovyetler Birliği ülkelerine kendi "arka bahçesi" ilân etti. Stratejik önemi çok büyük olan Kafkasya'yı da yeniden kendi nüfuz alanı içine alabildi.

O kadarla da kalmadı; Sırbistan'dan başlayıp Balkanlar'dan, Karadeniz yöresinden, Kafkasya'dan dolanıp Güney Kıbrıs'a kadar uzanan bir Slav-Ortodoks dayanışması çemberi ile Türkiye'yi her yanından kuşatmaya girişti.

Böylece, Batı'nın aymazlığından da yararlanarak, Ruslar yeni bir Rus emperyalizmini oluşturmaya başladılar. Sovyet emperyalizmi döneminde Ruslar, Pan-Slavizmi ve Ortodoksluğu bir siyasal araç olarak istismar edemiyorlardı; Sovyet ideolojisi buna engeldi. Fakat yeni Rus emperyalizmi bu ırkçı ve dinci öğeleri de rahatça istismar edebilmektedir. O nedenle, yeni Rus emperyalizmi, Türkiye için, Kafkasya ve Orta Asya için ve bütün dünya için, Sovyet emperyalizminden de daha tehlikeli sayılabilir.

Türkiye, zamanında atacağı adımlarla bu tehlikeyi önleyebilecek durumdayken, gereken etkinliği gösteremediği gibi, birtakım gereksiz kışkırtmalarda da bulundu. "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar yeni Türk âlemi" söylemiyle, yalnız Rusya Federasyonu'nu değil, Çin'i bile işkillendirmeye başladı.

1992 başında Azerbaycan'ı ve Orta Asya Cumhuriyetleri'ni ziyaretim sırasında, bu ülkelerin bazı önde gelen liderleri, "Sakin bize Turancılık ihraç etmeye kalkışmayın, başımız Ruslarla derde girer" uyarısında bulunmuşlardı. Fakat bu ülkelerde Türkiye'nin devlet olarak bıraktığı boşluğu, bir yandan bazı keskin dinci çevreler bir yandan da Turancılar doldurmaya giriştiler. ...

Sonuç olarak Rusya'nın bu ülkeler üzerindeki baskıları büsbütün ağırlaştı.

Bosna-Hersek'te ve Çeçenistan'da yaşanan felaketlerse ortada...

Türkiye'nin Ortadoğu'da Düşürüldüğü Tuzak

Körfez bunalımı döneminde Türkiye kendi başını derde sokmadan, Ortadoğu'da bir barış ve demokratikleşme sürecini başlatabilirdi. Öylelikle kendi demokratik ve laik rejimini ve çağdaş yaşamını, bazı çağdışı keskin dinci ve baskıcı Ortadoğu ülkelerinin sızma ve yıkma tertiplerinden esirgeyebileceği gibi, kendi iç güvenliğini de sağlayabilir; bölücü akımları ve terörü önleyebilirdi; ve Ortadoğu'da da 1930'lu yılların bölge-merkezli dış politikasını, üstelik o dönemdekinden çok daha etkili biçimde, yeniden canlandırabilirdi.

Fakat Türkiye bu fırsatı da göz göre göre kaçırdı. "Bir koyup beş almak" gibi bir kumarcı söylemi ile Ortadoğu politikasını, başta ABD olmak üzere, bölge dışı emperyalist güçlerin güdümüne soktu.

O yüzden Irak fiilen bölündüğü gibi, Kuzey Irak'ta Türkiye'nin de katkısıyla oluşturulan otorite boşluğundan yararlanan bölücü terör Türkiye'de tırmanışa geçti ve Türk ekonomisi cumhuriyet çağının en ağır ekonomik bunalımına sürüklendi.

Bölge-Merkezli Dış Politika Yeniden Canlandırılmalı

Türkiye'nin dünyada bir eşi daha bulunmayan çok boyutlu bir jeopolitik konumu vardır. Türkiye, tarihsel, coğrafi ve kültürel açıdan, hem bir Avrupa ve Balkan ülkesi, hem bir Akdeniz ve Ortadoğu ülkesi, hem de bir Kafkasya ve Asya ülkesidir.

İki kutuplu dünyanın sona ermesi ve Avrupa ile Asya'nın "Avrasya" kavramında bütünleşmeye başlaması ile Türkiye'nin bu çok boyutlu jeopolitik konumu eskisinden çok daha büyük bir işlevsellik olanağı kazanmıştır.

Türkiye eğer bu konumunu, daha çok gecikmeden değerlendirebilir ve 1920'li ve 1930'lu yılların "bölge-merkezli" dış politikasını yeniden canlandırabilirse, son yıllarda kaçırmış olduğu olanakları, biraz gecikerek de olsa, yeniden elde edebilir. Rusya'yı da Batılı müttefiklerini de karşısına almadan bölgede bir önder ülke durumuna gelebilir.

Türkiye, iki kutuplu dünya döneminde bile, Sovyetler Birliği'yle ve Batı'yla ilişkilerini sağlam bir dengeye oturtarak, Kıbrıs sorununu çözebilmiştir.

Eğer Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan yirmi yıl sonra Türkiye Kıbrıs konusunda ağır baskılarla karşılaşlıyorsa, bunun nedeni Türkiye'nin yirmi yıl öncesinden daha güçsüz duruma gelmiş olması değildir. Tersine, Türkiye bugün, potansiyel olarak, yirmi yıl öncesinden çok daha güçlüdür.

Ona rağmen bölgemizde ve dünyada birkaç yıldır karşılaştığımız baskıların, içine düştüğümüz yalnızlığın ve etkisizliğin tek nedeni, Türkiye'nin gücünün Türkiye'yi yönetenlerce değerlendirilememiş ve bölge-merkezli bir dış politikayı yeniden oluşturabilmemiz için önümüze serilen olanaklardan yararlanılamamış olmasıdır.

Türkiye'nin bölge-merkezli bir dış politikaya yeniden işlerlik kazandırabilmesinin öncelikli koşulu ise, son yıllarda içine sürüklediği siyasal tıkanıklıktan ve ekonomik bunalımdan bir an önce kurtulması ve demokrasisinin eksikliklerini gidermesidir.

Kendi bölgesinde güçlenen ve önder durumuna gelen bir demokratik Türkiye'ye, Batı'nın kapıları da, hiçbir ödün vermemize, yalvarıp yakarmamıza gerek kalmaksızın, kendiliğinden açılır.

IX

KIBRIS GERÇEĞİ VE IRAK SORUNU*

“Biz aslında savaş değil, barış için ve yalnız Türklere değil, Rumlara da BARIŞ götürmek için Ada’ya gidiyoruz. Bu karara, bütün diplomatik, politik yolları denedikten sonra, mecbur kalarak vardık.”

Bülent Ecevit
20 Temmuz 1974

* 12 Ocak 2003 günü İstanbul Abdi İpekçi Spor Salonu’nda Düzenlenen “Ulusal Birlik Toplantısı”nda yaptığı konuşma. İlk olarak 12 Ocak 2003 tarihinde DSP Genel Merkezi tarafından yayınlanmıştır.

Anavatandan yavru vatana selam olsun.

Tüm ömrünü Kıbrıs Türkü'nün özgürlüğü için ve Türkiye'nin esenliği için adanmış olan büyük devlet adamı Sayın Rauf Denktaş'a selam olsun.

Saygılar sunarım.

Kıbrıs Türkü'nün özgürlüğü için, esenliği için can vermiş şehitlerimize Allah'tan rahmet dilerim.

Değerli arkadaşlarım, sayın konuklar; Kıbrıs sorununu çözme iddiasında bulunanların çoğu Kıbrıs'ın tarihsel gerçeklerini bilmiyorlar veya bilmezden geliyorlar. Onun için de bazı oyunlara, bazı tezgâhlara düşenler eksik olmuyor.

O nedenle ben bu konuşmamda bir ölçüde Kıbrıs'ın tarihsel gelişimine değinmek istiyorum.

Kıbrıs, Rum Vatanı Değildir

Kıbrıs'la ilgili gerçeklerin başında şu geliyor: Kıbrıs Rum toplumu hiçbir zaman meşru devlet olamamıştır.

Aslında Kıbrıs bir Rum vatanı değildir. Kıbrıs'ta Türkler, Rumlardan daha çok hak sahibidirler. Bunun gerçeklerini, gereklerini anlatmaya çalışacağım.

1571'de Osmanlı yönetimi Kıbrıs'ta yer aldı. Daha önce Ada'da Venedikliler egemendiler. Osmanlı yönetimi, Venediklilerin elinde-

ki mülkü Rum Ortodoks Kilisesi'ne aktardı. Kiliseye geniş yetkiler verdi. Böylece Rum Kilisesi'ne ve toplumuna güç geldi. Giderek bu güç Türkiye'den gelip yerleşen Türklere karşı kullanılacaktı.

1878'de Rusya karşısında zor durumda kalan Osmanlı, Kıbrıs'ın yönetimini geçici olarak İngiltere'ye verdi. Birinci Dünya Savaşı'nda da İngiltere, Kıbrıs'a el koydu.

1950'lerin sonlarında bağımsızlık hareketi başladı ve uluslararası anlaşmalara dayanan bir Türk-Rum Ortak Devleti kuruldu. Fakat Rumlar böyle bir Ortak Devlet'e razı olmadılar. Kıbrıs'ın tüm yönetimine kendileri el koyma yoluna gittiler; anlaşmaları, uluslararası anlaşmaları çiğneyerek ve anayasayı çiğneyerek ve soykırımla Türklere saldırılarda bulunarak, Rumlar, 1963 yılında Ortak Devlet'i yıktılar.

Kıbrıslı Rumların Amacı Yunanistan'la Birleşmekti

Zaten Rumların amacı Yunanistan'la birleşmekti. Anayasa Komitesi'nde Rumların baştemsalcisi olan Klerides, yani Kıbrıs Rum Yönetimi'nin bugünkü Cumhurbaşkanı Sayın Klerides, şunları söylüyordu:

"Biz anayasaya temel olan anlaşmaları içimize sindiremeden imzaladık; amacımız, ilk fırsatta ENOSİS'ti, yani Kıbrıs'ı Yunanistan'a katmaktı."

Bu amaçla Kıbrıslı Rumlar, Türklere karşı insafsızca saldırılarda bulundular; soykırım uyguladılar. Türkler buna karşı tek başlarına tedbir alamazlardı; onun için Türkiye Cumhuriyeti yardımlarına koştu.

Fakat Amerika Birleşik Devletleri ve o zamanki başkanları Johnson buna fırsat vermedi. Rahmetli İsmet İnönü'ye bir mektup gönderdi ve bu mektupla Türkiye'ye karşı ağır tehditler yöneltilti; Türkiye'nin Kıbrıs'a bir çıkarma yapması karşısında Başkan Johnson çok ağır tedbirler alınacağını söyledi ve o yüzden maalesef soykırım devam etti.

Kısacası sevgili kardeşlerim, görülüyor ki, Kıbrıs hiçbir zaman bir Rum devleti olamamıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi gayrimeşru-

dur. Çünkü anayasayı, devletin anayasasını çiğnemiştir, bu devletin kuruluşuna temel olan bütün anlaşmaları çiğnemiştir.

Ona rağmen Batı Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri, Kıbrıs Rum Yönetimi'ni gerçek bir devlermiş gibi görüyorlar ve yasadışı olarak Avrupa Birliği'ne almaya karar verdiler.

Anayasaya karşın, anlaşmalara karşın diyorum; çünkü, hem Türkiye'nin, hem de Yunanistan'ın dahil olmadığı bir kuruluşa Kıbrıs'ın girmesi, katılması yasaktı. Ona rağmen, Avrupa Birliği bu yasağı açık açık çiğnedi ve çiğnemeye devam ediyor.

KKTC, Gerçek Anlamda Bir Devlettir

Bu arada Kıbrıslı Türklere de yıllardan beri ağır ekonomik ambargolar uygulanıyor.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gerçek anlamda bir devlet olduğu halde, bir demokratik devlet olduğu halde, o devlet maalesef bugüne kadar Türkiye dışında bir devlet tarafından tanınmıyor; çünkü buna başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere bazı Batılı Avrupa devletleri yıllardan beri engel oluyorlar.

Değerli arkadaşlarım, Makarios, Türk düşmanı ve Rum milliyetçisiydi, ama Yunanistan'la birleşmek istemiyordu; çünkü kendisinin kişisel ihtirasları vardı. Onun için, Yunanistan'da altı yıldan beri hüküm süren ve "Albaylar Cuntası" diye bilinen dikta rejimine karşı tavır aldı. Onun için, Makarios'la Yunanistan'ın, Yunanistan'daki cunta rejiminin arası açıldı.

Eğer cunta rejiminin darbesi gerçeklik kazanabilseydi Kıbrıs doğrudan doğruya Yunanistan'a bağlanmış olacaktı ve Yunanistan'da altı yıldan beri hüküm süren dikta rejimi Kıbrıs'ı da kapsamı içine alacaktı ve bu şekilde Yunan cunta rejimi Kıbrıs'ı işgal ederek, Pan-Helenizmi zafere kavuşturmuş olacaktı. Böylelikle dikta rejimi hem Kıbrıs'ta, hem de Yunanistan'da kökleşecekti.

Fililen ve yasalara, anayasaya, anlaşmalara aykırı olarak Kıbrıs zaten Yunan işgali altına girmişti. Amerikan basınının o yıllarda belirttiği gibi, en az 20 bin Yunanlı asker ve subay Kıbrıs'a yerleşmişti. Bundan Makarios açıkça şikâyet ediyordu. Bu durumu Yunanis-

tan'ın cumhurbaşkanı Gizikis'e mektuplarla bildiriyor, şikâyet ediyordu; Kıbrıs'ın fiilen işgal altına girdiğini belirtiyordu.

Ada'daki Türkleri Yok Etmek İstiyorlardı

Makarios'un bir açıklamasını aktarmak isterim. Kendisinin bu açıklamasını, ünlü bir İtalyan yazarı, gazetecisi dile getiriyordu. Oriana Fallaci adlı yazarın belirttiğine göre, 1964 yılında Makarios'u iki kişi ziyaret ediyordu. Bunu Makarios söylüyor. Diyorlardı ki Devlet Başkanı Makarios'a:

“Efendimiz, bir planımız var; Ada'daki bütün Türkleri bir hamlede yok edelim, bu şekilde Kıbrıs sorunu temelinden çözülmüş olacak.”

Yani niyetleri belliydi; Kıbrıs'taki Türkleri yok etmek. Niyetleri buydu.

Makarios bu ziyaretçilere karşı çıktı ama, kendisi de benzer bir planın kurucuları ve destekleyicileri arasındaydı... “Akritas Planı...”

1963'te hazırlanmış olan “Akritas Planı” Makarios tarafından destekleniyordu. Cuntacıların amacı Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmektir. Makarios'un amacı ise Kıbrıs'ta Türklerden arınmış bir Rum devleti kurmaktır.

Onun için Türkiye 15 Temmuz 1974'te garantör olarak askeri harekâtı başlatma kararını vermek zorunda kaldı.

Çünkü o gün Yunanistan Cuntası Kıbrıs'ta darbe yapmıştı. Yunanistan darbesiyle Türkiye'deki haşhaş sorunu arasında bir bağlantı vardı.

Türkiye'de köylümüzün büyük bir kesiminin geçimini sağlayan haşhaş ekimine, Amerika'dan gelen dayatmalarla yasaklar, kesin yasaklar konulmuştu.

Ben, 1974'te kurulan koalisyon ortaklığının başbakanı durumundaydım ve birinci olarak ele aldığımız konu, haşhaş sorunu, haşhaş sorunuyla ilgili yasakları Türkiye'den kaldırmaktır.

1974 başında kurulan hükümetimizin öncelikli girişimi ve görevi, Amerika Birleşik Devletleri'nin dayattığı ambargoyu, onur kırıcı ambargo yü kaldırmaktır. Bunun ortamını hazırlamak için çalışmalara başladık.

Onun üzerine Amerika Birleşik Devletleri'nden Türkiye'ye çok ağır baskılar gelmeye başladı. Onun için, hükümetimizin Amerika Birleşik Devletleri'yle ilişkilerine gölge düşmüş oldu.

Amerika Birleşik Devletleri bu yasağı dayatırken, güya Türk köylüsünün o yüzden uğrayacağı zararları ortadan kaldıracaktı. Fakat bu sözünü de tutmadı. Köylümüz sefalete sürüklendi.

Haşhaş Ekimi Yapan Köyleri Bombalamak İstediler

Onun için, biz haşhaş ekimini kaldırma konusunda kararlıydık, ama Amerika Birleşik Devletleri de yasağın devam ettirilmesinde kararlıydı.

Şimdi inanılmaz gibi görünüyor ama o aylarda Amerikan yönetiminin üst düzeyinde yer alan uzmanlar, yöneticiler akıl almaz şeyler söylüyorlardı. Örneğin, "NATO'dan çıkalım" diyorlardı, "6. Filo İstanbul'u topa tutsun" diyorlardı, "Sultan Ahmet Camii'ni topa tatalım" diyorlardı, "Haşhaş ekimi yapılan köyleri havadan bombalayalım" diyorlardı.

Yani bunlar, son zamanlarda Irak'a karşı yöneltilen tehditlerden çok daha ağırlarını Türkiye'ye yöneltiyorlardı.

Fakat biz bu tehditlere boyun eğmedik ve aldırış etmedik; çünkü haklı olduğumuza inanıyorduk ve çünkü Türk köylüsü hiçbir zaman haşhaşın insanlığa aykırı bir şekilde kullanılması yoluna gitmemişti. Fakat Amerikan yönetimi bu gerçeği bilmezden geliyordu.

Biz, Amerika'dan gelen akıl almaz baskılara aldırış etmeden haşhaş ekiminin insanlığa güven verecek bir şekilde yasaktan kurtarılması için gerekli bilimsel çalışmaları başlattık ve hızla sürdürdük. Amerika Birleşik Devletleri'nden buna, biraz önce örneklerini verdiğim gibi ağır tepkiler geldi.

Sonunda, bilimsel çalışmalarımızdan kesin sonuç alınınca, bu yasağı Amerikan baskısına karşın kaldırma kararını aldık. 1 Temmuz 1974 günü Bakanlar Kurulu, hükümetimizin bu kararını, yani haşhaş yasağını kaldırma yasasını yayınladı.

Aynı gün, 1 Temmuz 1974'te, bizim bu kararı açıkladığımız gün Yunan Dışişleri'nin önde gelen üç büyükelçisi görevlerinden istifa ettiler. Çünkü belli ki, cunta rejiminin çok haksız ve sakıncalı bir karar

alacağını görmüşlerdi. Yani, o gün darbe kararı verilmişti cunta yönetimi tarafından. 15 Temmuz günü de Türkiye'ye karşı Yunanistan'ın cunta rejiminin darbesi yer aldı. Belli ki, haşhaş konusundaki Amerikan tepkisinden yararlanarak, Yunanistan, Türkiye'ye ağır bir darbe kararını vermişti.

Haşhaş yasağına karşı aldığımız tedbirleri Türkiye'de hiç kimse içine sindiremedi. Milliyetçi geçinen bazı kimseler bile, "Amerika'yı nasıl karşıımıza alabiliriz? Bu büyük bir risktir" diyorlardı.

Çünkü Türkiye'nin gücünü bilmiyorlardı. Oysa bizim haşhaş ekimine yeniden izin verme konusundaki kararımıza Birleşmiş Milletler'den övgüler geldi. Bütün dünyaya bizim aldığımız önlemleri örnek olarak gösterdiler. Aradan birkaç ay geçtikten sonra Amerika Birleşik Devletleri de bizim haşhaş konusunda aldığımız önlemleri destekleme zorunluluğunu duydu.

Sonuç olarak, bugün Anadolu'nun büyük bir kesiminde haşhaş ekimi serbesttir ve bu yüzden dünya hiçbir zarar görmemiştir. Kimse bunu artık bir şikâyet konusu yapmamaktadır. Ve köylümüz de, o yörelerin köylüleri de ağır sıkıntılardan büyük ölçüde kurtulmuşlardır.

Değerli arkadaşlarım, 15 Temmuz 1974 günü ben Afyon'da ve Denizli'de konuşma yapacaktım; haşhaş ekimini niçin kaldırdığımızı ve bunun insanlığa aykırı bir şekilde kullanılmaması için alacağımız tedbirleri köylümüze anlatmak amacıyla oraya gitmiştim.

Fakat yola çıkarken Ankara'dan bir haber geldi. Kıbrıs'taki cunta darbesinin haberi geldi. Onun üzerine ben Denizli gezimi iptal etmek zorunda kaldım; sadece Afyon'a gidebildim. Ondan sonra Ankara'ya döndüm ve akşamüstü Ankara'da gerekli çalışmaları, toplantıları yaptık. Gece de cumhurbaşkanının başkanlığında Başbakanlık'ta Milli Güvenlik Kurulu toplantısını yaptık. Ve bu toplantıda, Türkiye'nin her türlü riski göze alarak Kıbrıs'a askeri bir çıkarma yapması gerektiği sonucuna vardık.

Yunanistan, Kıbrıs'ta İşgalci Durumdaydı

Kıbrıs'ın üç garantörü devlet vardı: Türkiye, Yunanistan ve İngiltere. Bir harekât yapmanız gerektiği zaman, bu ihtiyacı duyduğumuz zaman öbür garantörlerin de onayını veya görüşlerini almanız gerekiyordu.

Tabii Yunanistan'a bu konuda başvurmamız mümkün değildi; çünkü Yunanistan işgalci durumundaydı. Fakat İngiltere bizimle birlikte gerekli önlemleri alma yükümlülüğüyle karşı karşıyaydı.

Onun için, 17 Temmuz akşamı davetsiz misafir olarak Londra'ya gittim ve gece İngiliz Başbakanı ve Dışişleri Bakanı'yla birlikte başbakanlıkta uzun bir toplantı yaptık. Mutlaka birlikte bazı önlemler almamız gerektiğini, aksi halde Kıbrıs'ta ağır felaketlerin yer alacağını söyledik. Uzun uzadıya tartıştık.

Fakat o koskoca İngiliz devleti, çok açık bir şekilde bir darbeye Kıbrıs bağımsızlığı ortadan kaldırılmak istendiği halde, anayasa ve uluslararası anlaşmalar çiğnendiği halde, bizimle birlikte hareket etmeyi içine sindiremedi, bunu kabul edemedi. İngilizlerden yanıt alamamış bir şekilde sabaha karşı başbakanlıktan ayrılmak zorunda kaldık.

İngiliz başbakanlığındaki görüşmemiz sırasında Başbakan Wilson'la Dışişleri Bakanı Callagan ikide bir sofradan kalkıyorlardı, dışarıda birileriyle görüşüp geliyorlardı. Sonradan öğrendik ki, Amerika Birleşik Devletleri'yle görüşüyorlarmış. Sonunda, "Bu toplantımıza Amerika Birleşik Devletleri'nden de bir yetkili gelmek istiyor, ne dersiniz?" dediler.

Dedim ki: "Amerika Birleşik Devletleri bizim müttefikimizdir, dostumuzdur, ama garantörler arasında yer almamaktadır. Onun için Amerika Birleşik Devletleri bu toplantımıza katılamaz. Ama isterse ayrı olarak gelir, onunla da görüşürüz."

Onun üzerine Amerika Birleşik Devletleri'nden Dışişleri Bakanı Kissinger'ın danışmanı Sisco Londra'ya geldi; onunla görüşmeye başladık. Askeri harekâta kararlı olduğumuzu söylemedik; ama deneysel bir diplomat olan Sisco bunu hissettiği için, bizi öyle bir hareketten vazgeçirmek için büyük ısrarlarda bulundu. Büyükelçiliğimizdeki görüşmemiz uzun sürdü.

Bir ara verildiğinde ben biraz hava almak için kitapçıların bulunduğu bir caddeye gittim. Kitapçıları izlerken, birkaç genç, bizim vatandaşlarımıza benzeyen birkaç genç karşı kaldırımdan koşarak bana geldi. Meğer bunlar Kıbrıslı Rumlarmış. "Sen Ecevit değil misin?" dediler. "Evet" dedim. "Bizi ancak Türkiye kurtarabilir" dediler.

Amerika'nın temsilcisi Sayın Sisco, bizimle görüşmelerinden sonra Atina'ya gideceğini ve Atina'dan iyi haberler getirebileceğine inandığını söyledi. Bizden izin istedi. Ben de bu izni tabii verdim. Bir süre sonra Sisco Atina'dan Türkiye'ye geldi. Fakat hiçbir şey getirememişti cuntacılar. 20 binin üstünde Yunan askeri gayrimeşru olarak Kıbrıs'ta bulunuyordu. Söylediğine göre, Atina'daki cuntacılar, bu askerleri yenileriyle değiştirmeyi kabul ediyorlarmış. "Yani, yorulmuş subaylar gidecek, yerlerine taze subaylar gelecek, öyle mi?" dedim. Tabii bunun ciddiye alınamayacağını Sisco da biliyordu.

"19 Temmuz'da Atina'dan Ankara'ya gelebilirsiniz. Aman gelişiniz 19'u taşmasın; bizimle görüşmek istiyorsanız ayın 20'sinden önce Ankara'da bulunmalısınız" dedim. "20'sinde gelmemiz neden sakıncalı?" dedi. Dedim ki: "O gün Ankara'da Kıbrıs'la ilgili olarak Meclis'te bir görüşme yapılacak, o görüşme sırasında sizin Ankara'da bulunmanız olumsuz yorumlara neden olabilir."

Aslında öyle bir toplantımız olmayacaktı. Ama Amerikalıların bizim harekât yapacağımız sırada Ankara'da bulunmamasını sağlamak istedik. "Peki" dedi. Fakat, Atina'da kalışı gecikti ve sonunda, 20 Temmuz'un sabah saat 2'sinde ancak Ankara'ya gelebildi Sisco.

On Yıl Önce Amerika'yı Dinlemekle Hata Ettik

Kendisiyle görüşmemizin sonlarında dedim ki: Biz on yıl önce bir hatada bulunduk. Nedir o hata? Kıbrıs'a karşı, Kıbrıs Türklerine karşı soykırım saldırıları başlamıştı. Biz o saldırılara karşı 1964'te tedbir almak zorunda olduğumuzu belirttiğimizde, o zamanki Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Johnson, rahmetli İsmet İnönü'ye çok ağır bir mektup yolladı, tehditlerle dolu bir mektup yolladı. "Eğer siz bu Yunan soykırımını önlemek için askeri harekâta girişecek olursanız size karşı her türlü ağır tedbiri alırız" dedi. Sovyetler Birliği'ne karşı yardımımıza bile gelmeyeceğini söyledi. Böylece Türkiye'nin elini kolunu bağladı.

Sisco'ya dedim ki: "Biz on yıl önce Amerika'yı dinlemekle hata yapmıştık; şimdi onun sonuçlarını görüyorsunuz. Hatamızı tekrarlamayacağız."

“Yani” dedi Amerikan temsilcisi, “ben burada saatlerdir boşuna mı konuşuyorum?”

“Evet boşuna konuşuyorsunuz” dedim.

“Yoksa harekât başladı mı?” diye sordu. Ben, “Evet ya başladı ya da başlamak üzere” dedim.

“Bu harekâtı 48 saat daha ileri atamaz mısınız?” dedi Amerikan temsilcisi. Şu yanıtı verdim: “Artık değil 48 saat, isterseniz 848 saatiniz var.”

“O halde ben bir an önce ayrılayım, siz havaalanını da kapatırsınız” dedi. “Evet, kapatınız” dedim. “Siz daha uygun bir zamanda Türkiye’ye gelin, sizi misafir ederiz” dedim.

Sonuç olarak değerli arkadaşlarım, Atina’daki cunta yönetimi üç günde devrildi. Demokrasinin beşiği olan Yunanistan’da altı yılı aşkın süredir devam eden dikta rejimi, bizim garantör olarak Kıbrıs’a askerlerimizi göndermemizin hemen ardından sona erdi. Yani, demokrasinin beşiği olan Yunanistan’a demokrasiyi Türkiye götürmüş oldu.

Yunan darbesi üzerine Kıbrıs’ta, Temmuz ve Ağustos 1974’te iki aşamalı askeri harekât yaptık. Ve bugünkü Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin sınırlarını belirledik.

O sırada Türkiye ile Yunanistan ve İngiltere arasında Cenevre’de müzakereler yer alıyordu. 31 Temmuz günü üç garantör devletin, yani Türkiye, Yunanistan ve İngiltere’nin dışişleri bakanları bir ortak bildiri yayınladılar. Bu bildiride, Kıbrıs’ta artık iki ayrı yönetim bulunduğunu dünyaya açıkladılar.

Yani Rumlar ve Yunanistan, şimdi kabul etmedikleri gerçeği daha o gün kabul etmişlerdi. Şimdi Batı’da bazı çevreler bizi, “işgalci” diye tanımlamaya kalkışıyorlar ama, olayların yer aldığı sırada kimse işgalci olduğumuzu söyleyemiyordu. Tam tersine, Yunanistan’daki cunta rejiminin Kıbrıs’ı işgalini önleyen devlet olduğumuzu herkes görüyordu.

Garantör olarak Türkiye’nin harekâtından sonra Kıbrıs’ta çok önemli değişiklikler oldu. Türk harekâtı sayesinde bir kere Kıbrıs’ta kesin-tisiz barış dönemi başladı.

Kıbrıs Türk Harekâtı’ndan önce Kıbrıs’ta sürekli çatışmalar olurdu, ya Türklere soykırım ölçüsüne varan saldırılar yapıldı veya Rum-

ların kendi aralarındaki gerillalar birbirleriyle çatıştılar. Fakat Türkiye, Kıbrıs'ta, yalnız Türklere değil, aynı zamanda Rumlara da kesintisiz barış getirdi.

Kıbrıslı Türklere Ağır Ambargolar Uygulanıyor

Biz Kıbrıs'a barış getirmek için askerimizi gönderdiğimizi söylediğimizde yalan söylemiyorduk; gerçekten Kıbrıs'a, Kıbrıs'ta hem Rum, hem Türk kesimlerine barış getirmiş olduk.

Yine Türk Barış Harekâtı'ndan önce Kıbrıs'ta demokrasi yoktu, insan haklarına saygı da yoktu; Türklerin bütün hakları çiğneniyordu. Atina'daki cunta rejiminin ve Kıbrıs'taki Rum gerillalarının baskısıyla Türkler yerlerinden, yurtlarından olmuşlardı. Ada'nın sadece yüzde 3'üne sığınmak zorunda kalmışlardı; yani bir avuç toprağa sığınmak zorunda kalmışlardı. Geçim olanaklarından, eğitim olanaklarından yoksun bırakılmışlardı; getto gibi ufacık alanlara sığınmak zorunda kalmışlardı.

Yine Türk Barış Harekâtı'ndan önce Kıbrıs yoksul bir Ada'ydı. Fakat, Türk Barış Harekâtı'ndan sonra Rum kesimi, dışarıdan gelen yardımların da katkısıyla, büyük ölçüde refaha ulaştı.

Türklere ekonomik ambargolar uygulandığı halde Kıbrıs Türk kesiminde de ekonomik bakımdan önemsenecek gelişmeler oldu. Tabii buna Türkiye'nin büyük katkısı oldu ama, Kıbrıslı Türklerin de büyük gayretiyle bu sağlandı.

Yani, Türk Barış Harekâtı Kıbrıs'a kesintisiz barış getirdi, eksiksiz demokrasi getirdi, gelişme ve refah getirdi.

O halde, Kıbrıs sorununa çözüm bulalım diyenlerin istedikleri nedir? Yani, bu söylediklerimizin dışında daha gerçek bir çözüm düşünülebilir mi?

Uzun yıllardır Kıbrıslı Türklere Irak'takinden daha ağır ambargolar uygulanıyor.

Ona rağmen Kıbrıs Türkü, yaşama direncini gösterdi. Bugün diplomatik anlamda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Türkiye dışında hiçbir devlet tarafından tanınmıyor, ama küçük toplumda, yaklaşık 180 bin nüfuslu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti toprakların-

da Kıbrıslı Türkler beş üniversite kurdular ve bu beş üniversitenin diplomaları bütün dünyada tanınıyor.

Amerika ve İngiltere, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni tanımıyorlar ama Amerikalı, İngiliz profesörler, doçentler Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne geliyorlar. O cumhuriyetin üniversitelerinde dersler veriyorlar, diplomalar veriyorlar ve yaklaşık kırk milletten gençler o beş üniversitede öğrenim görüyorlar. Bu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşları için kıvanç verici bir olaydır.

Şimdi haftalardan beri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Annan'ın bir raporunu izliyoruz. Bu Annan Raporu eğer uygulanacak olursa, hatta ufak tefek değişikliklerle bile uygulanacak olursa Kıbrıs Türkleri yeniden Rumların tutsağı durumuna gelecektir. Kıbrıslı Türklerin hemen hemen tümü yersiz yurtsuz kalacaktır.

Bir kere, bu Annan Raporu'na göre, belgesine göre, yaklaşık 50-60 bin Türk'ün toprakları, evleri kendilerinden alınacaktır. Ayrıca, her Rum vatandaşı, Barış Harekâtı'ndan sonra Türklerin eline geçmiş olan evleri, araziyi, arsaları geri almak için davalar açabileceklerdir.

Şimdiden böyle davalar açılmaya başlamıştır. Annan Belgesi kabul edilirse, o zaman artık o 50-60 binin üstünde hemen bütün Kıbrıslı Türklerin malı mülkü, Rum baskısı altına girmiş olacaktır. Kıbrıslı Türkler evlerinden, yurtlarından ve geçim olanaklarından yoksun kalacaklardır. Eğer buna karşı direnecek olurlarsa, kendilerine karşı yeniden o eski soykırım saldırıları başlayacaktır.

Bosnalı Boşnaklara Soykırım Uygulanmadı mı?

Bunu hatırlattığımız vakit, Türkiye'deki bazı çokbilmiş yazarlar diyorlar ki: "Bu nasıl söz? Dünya değişti, artık bu dönemde öyle soykırımlar olabilir mi Avrupa'da?"

Fakat görmezden geldikleri bir gerçek var: Bundan daha birkaç yıl önce o değişti denilen Avrupa'da, Bosnalı Boşnaklara karşı soykırım uygulanmadı mı?

Sırp militanlar tarafından yüz binlerce Boşnak kardeşimiz öldürülmedi mi?

Yine bu “değişti” denen Avrupa’da Kosova’daki Arnavutlara karşı ağır soykırımlar işlenmedi mi?

Diyebilir ki bazı kimseler: “Olabilir, Sırp’lar bunu yapmış olabilir, ama Rum’lar yapmaz.”

Fakat Sırp militanlara karşı, o sıradaki Sırp yönetimine karşı, ağır ambargolar, ağır yasaklar konulmuş olmasına karşı Kıbrıs’taki Rum yönetimi bu ambargoları çiğniyordu. Bosna’daki cinayetleri işleyenlere, uluslararası âlemin yasakladığı silahları gönderiyordu.

Şimdi aynı Rumların Türklere eskiden olduğu gibi yine soykırım uygulamayacaklarını kim temin edebilir?

Değerli arkadaşlarım, Avrupa Birliği Kıbrıs Rum Yönetimi’ni kendi üyeliğine kabul etme kararını vermekle aslında Kıbrıs sorununu çıkmaza sürüklemiştir.

Bir kere, bu şekilde, yani Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Avrupa Birliği’ne üye olması ile fiilen iki Yunan devleti kurulmuş olacaktır: Bir Yunanistan’daki Yunan Devleti, bir de Kıbrıs’taki Yunan Devleti. Böylelikle Türkiye’ye karşı çok ağır bir baskı kurulmuş olacaktır.

Türkiye üç yanı deniz olduğu halde zaten Ege Denizi’ne çıkmakta zorluk çekmektedir. Üç yanı çevrilidir.

Şimdi eğer Kıbrıs Rum Yönetimi Avrupa Birliği’nden aldığı destekle, bugün Kıbrıslı Türklerin elinde bulunan toprakları da işgal edecek olursa, Türkiye dört yanından kuşatılmış olacaktır. Ve denizlerle çevrili bir devlet olduğu halde, Türkiye tümüyle denizlere kapanmış olacaktır.

Bunun, Türkiye’nin güvenliği bakımından ne gibi olumsuzluklara yol açacağı bellidir. Bizdeki bazı çokbilmiş kimseler, bunu neden se görmezden geliyorlar.

Değerli arkadaşlarım, yalnız Türkiye Kıbrıslı Türklerin güvencesi değildir, aynı zamanda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Türkiye’nin güvencesidir.

Bir ilkokul öğrencisi okul haritasını açsa ve Doğu Akdeniz’e baksa, Rum yönetimindeki bir Kıbrıs’ın, Türkiye’nin güvenliği için ne kadar büyük bir tehlike oluşturduğunu kolayca görebilir.

Fakat, bir ilkokul öğrencisinin görebileceği bu gerçeği Türkiye’deki birtakım aklameleer maalesef görmezden geliyorlar.

Söz konusu olan sadece Kıbrıslı Türklerin güvenliği değildir, aynı zamanda Türkiye'nin güvenliğidir.

Peki, çözüm ne olacak?

Bize Göre, Kıbrıs'ta Çözüm Sağlanmıştır

Dediğim gibi, zaten bizler açısından ve Kıbrıslı Türkler açısından çözüm sağlanmıştır. Yani, artık Kıbrıs'ta Türkler özgürdür.

Ama maalesef dışarıdan gelen ve yıllardır süren etkilerle yollarını şaşırılmış olan bazı kardeşlerimiz bunu görmezden geliyorlar. Ama aslında çözüm olmuştur ve bu çözüm Kıbrıs'a ilk defa barış getirmiştir, kesintisiz barış getirmiştir, demokrasi getirmiştir ve refah yolunu açmıştır.

Şimdi, Kıbrıs'ı hiç bilmeyen bazı Avrupalı yetkililer kendi başlarına birtakım çözümler öneriyorlar. Örneğin bu arada son zamanlarda bir "Alman modeli" gündeme getirildi.

Almanya nedir? Almanya'da dinleri bir, dilleri bir, kültürleri bir tek bir ulus vardır. Kıbrıs'ta ise iki ayrı dil vardır, iki ayrı din vardır, iki ayrı kültür vardır; ayrıca şimdi Kıbrıs'ta iki ayrı devlet ve iki ayrı millet vardır.

Bu gerçeği görmezden gelenler Kıbrıs sorununa bir çözüm getiremezler, bizim getirdiğimizden başka bir çözüm getiremezler.

Rumlar Türk Barış Harekâtı'ndan önce, Türkleri yok ederek Kıbrıs'ta tek bir devlet oluşturmak istediler; ama bunu yüzlerine gözlere bulaştırdılar ve kendi istekleriyle Kıbrıs'ın güneyine göç ettiler. Kıbrıslı Türkler onları kovalamadı; Rumlar kendileri kaçtılar.

1975'te de Türklerle kendi istekleriyle bir göç anlaşması imzalandılar. Bu anlaşmaya göre, Kıbrıs'ta iki ayrı millet, iki ayrı kesim olduğunu kabul ettiler. Şimdi bunu unutmuş görünüyorlar.

Değerli arkadaşlarım, eğer Avrupa Birliği elini ayağını çekecek olursa Kıbrıs konusunda ve Türklerle Rumları kendi başlarına bırakacak olurlarsa, Kıbrıs'ta iki tarafı da tatmin edici bir çözüm çok kısa zamanda kolayca kurulabilir.

Bu konuda büyük devlet adamı Rauf Denktaş olağanüstü iyi niyet gösterilerinde bulunmuştur. Örneğin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhu-

riyeti kurulduktan kısa bir süre sonra, Sayın Denktaş, bir program açıkladı. Kıbrıs'ta yer alan iki ayrı devlet nasıl dostça gelişebilirler, nasıl birlikte işbirliği yapabilirler, ekonomi konusunda, kültür konusunda, çevre sağlığı konusunda, başka her konuda nasıl işbirliği yapabilirler?.. Son derecede iyi niyetli, insancıl bir plandı bu.

Fakat maalesef hem Kıbrıs Türklerine ambargo uygulayanlar, hem de Rum yönetimi, Sayın Denktaş'ın bu iyi niyetli programı üzerinde konuşma gereğini bile duymadılar.

Değerli arkadaşlarım, tekrarlıyorum, Türkiye'deki bazı aklı eveller veya Kıbrıs yönetiminde oyuna gelmiş olan bazı kimseler şu gerçeği artık kabul etmelidirler:

Türkiye ile Kuzey Kıbrıs'ta iki ayrı devlet yoktur; bir anlamda tek devlet vardır. Tabii kuralları ayrı, anayasaları ayrı, ama gönülleri bir, bilinçleri bir... Kıbrıs'taki Türk vatani Türkiye'deki vatanın, anavatanın uzantısıdır, yani kendi tabirleriyle yavru vatandır.

Türkiye'nin Güvencesi Dünya İçin Güvencedir

Ve bu birlikteliğin devam etmesi Türkiye'nin güvenliği için, hatta yalnız Türkiye'nin güvenliği için değil, aynı zamanda bütün dünyanın güvenliği için önemlidir.

Türkiye'nin bu bakımından önemi daha da artmıştır son zamanlarda. Çünkü Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı İskenderun'a ulaştığında, ki yakında ulaşacak, Güneydoğu Akdeniz'in, dolayısıyla Kıbrıs'ın önemi bütün dünya için artacaktır ve Türkiye'nin güvencesi bütün dünya için güvence olacaktır.

Şimdi, bazı Batılı devletler bu gerçeği kabul etmek istemiyorlar. Bunlardan biri de İngiltere... Oysa bundan 16 yüzyıl önce ünlü İngiliz tiyatro yazarı Shakespeare, *Othello* piyesinde açıkça "Kıbrıs'ın Türkler için önemi" tabirini kullanıyordu. Yani, bundan asırlar önce bir İngiliz ozanının belirttiği gerçeği bugünün bazı bilginleri bilmezden geliyorlar.

Değerli arkadaşlarım, şimdi yine Türkiye'de ve Kuzey Kıbrıs'ta bazı kimseler diyorlar ki: "Eğer Annan Raporu'nu büyük ölçüde kabul edecek olursak, destekleyecek olursak, Avrupa Birliği'nin kapısı Türkiye'ye daha kolay açılabilir."

Bu kendi kendini aldatmadır. Ama bunun yolu vardır. Bunun yolu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni yabancılara teslim etmek değildir.

Biz eğer Annan Raporu'nu aynen kabul etsek bile Avrupa Birliği şimdilik Türkiye'ye kapısını açmaz.

Nasıl ve ne zaman açar?

Ne zaman ki Türkiye gereğince güçlenir, ekonomisini gereğince güçlendirir ve bütün dünya ile ilişkilerini, son yıllarda olduğu gibi, ama daha ileri ölçüde geliştirirse, o zaman Avrupa Birliği'nin kapısı Türkiye'ye açılır.

Kuzey Kıbrıs Avrupa Birliği'ne girse de girmese de, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti dağılsa da, dağılmasa da ancak bugünkünden daha güçlü bir Türkiye kurulduğu zaman Avrupa Birliği'nin kapıları bize açılacaktır.

Bu da çok zor değildir. Çünkü Türkiye aslında potansiyel olarak çok güçlü bir ülkedir. Size bunun bazı kanıtlarını verdim.

Ayrıca, bir Çanakkale Savaşı'nı düşünün. Dünyanın en güçlü devletleri Çanakkale'ye dayanmışlar, bütün güçlerini ortaya koymuşlar ve son derecede zayıf durumdaki, ekonomisi son derecede yetersiz durumdaki Türkler direnmiş ve o büyük devletleri Çanakkale'den kovabilmişlerdir.

Kurtuluş Savaşı sırasında da Türkiye'nin ekonomik ve askeri gücü herhalde bugünkünden çok çok daha aşağılardaydı. Ona rağmen Türk ulusu, kendine beslediği güvenle ve haklarına gösterdiği bağlılıkla, dünyanın en güçlü devletlerini de dize getirebilmiş ve bağımsızlığını güçlendirebilmiştir.

Türkiye, Avrasya Sürecinin Anahtarıdır

Yani, Türkiye aslında çok güçlü bir devlettir.

Şimdi Avrupa'yla Asya bütünleşme sürecine girdiğine göre, yani Avrasyalaşma süreci başladığına göre ve Türkiye, Avrasya sürecinin anahtarı durumunda olduğuna göre, Avrupa Birliği'nin kapısı Türkiye'ye er geç açılacaktır; şimdi olmasa da çok geçmeden açılacaktır.

Eğer Türkiye, dediğim gibi, ekonomik gücünü yeterince değerlendirebilirse, sosyal gücünü yeterince değerlendirebilirse ve laiklik karşıtlarına kapılarını, gönüllerini kapatırsa, o zaman Avrupa Birliği'nin kapıları da ister istemez Türkiye'ye açılacaktır.

Eğer, "Aman Amerika ne der?", "Avrupa Birliği üstümüze sıçar" gibi korkularla Türkiye teslimiyet içine girecek olursa, o arada Kıbrıs Türkü'nü gözden çıkarırsa o zaman dünyadaki itibarını, saygınlığını gerçekleştiremez, geliştiremez. Kendi haklarını savunamayan bir millete hiçbir devlet katkıda bulunmaz, saygı göstermez.

Onun için, o son haftalarda Lefkoşe sokaklarında bilmem kaç bin kimse Avrupa Birliği için ve Sayın Denktaş'a karşı toplantılar düzenliyorlarsa ve bu şekilde bir teslimiyetçilik örneği veriyorlarsa, bu şekilde Kıbrıs Türkü'nü, kendi kendini zarara uğrattır duruma getirmektedirler.

Kısacası, değerli arkadaşlarım, Türkiye bugün Çanakkale Savaşı günlerinden, Kurtuluş Savaşı günlerinden, haşhaş döneminden, Kıbrıs Barış Harekâtı döneminden çok daha güçlü bir durumdadır. Bu gücü gereği gibi değerlendirebilirsek ve dediğim gibi, çağdaş bir Türkiye, Atatürk'ün açtığı yolda çağdaş bir Türkiye, laik bir Türkiye sapsağlam durursa; Türkiye'ye Avrupa Birliği'nin kapısı da açılacaktır. Ama Kuzey Kıbrıs şöyle olmuş, böyle olmuş; bu ayrı bir konu. Bununla ilgili olmaksızın Türkiye'ye o kapılar açılacaktır.

Yani, Kıbrıs'ın aslında Avrupa Birliği'yle ilgisi yoktur. Kıbrıs'la sadece üç devletin ilgilenme hakkı vardır: Türkiye, Yunanistan ve İngiltere. Bunun dışındaki hiçbir ülkenin Kıbrıs'la ilgili bir alışverişi yoktur, Kıbrıs sorunuyla bir ilgisi yoktur.

Onun için, Kıbrıs sorununu mutlaka Avrupa Birliği sorunundan ayırmanız gerekir. Biz hükümetteyken bu kararı verdik ve açıkladık.

Fakat maalesef bundan birkaç hafta önce Kopenhag'da yapılan görüşmelerde bugünkü hükümetin, bu hükümetin yetkili ve yetkisiz başbakanları, "Siz bize Avrupa Birliği'nin kapısını aralayın, biz de Kıbrıs sorununu sizlerin istediği şekilde çözeriz" anlamına gelen laflar etmişler. Bu, Türkiye'nin resmi politikası değildir ve olamaz.

Şimdi, Kıbrıs'taki genç kardeşlerimize buradan seslenmek istiyorum.

Sayın Denktaş'a, ekonomik sıkıntılar dolayısıyla Sayın Denktaş'a ve Türkiye'ye tepki göstermek yerine bu genç kardeşlerimiz, yıllardan beri Kıbrıs halkına en haksız ambargoları uygulayanlara tepki göstermelidirler, yani kendi haklarını çiğneyenlere tepki göstermelidirler.

Eğer aksine davranacak olurlarsa, o genç kardeşlerimiz çok geçmeden vicdan azabı duyar duruma geleceklerdir.

Rauf Denktaş'a Yapılan Saldırılar Büyük Haksızlıktır

Değerli arkadaşlarım, Sayın Denktaş'a yapılan saldırılar çok büyük haksızlıktır. Sanki bazı çevreler, özellikle dışarıdaki ve Batı'daki bazı çevreler, "Kıbrıslı Türkleri Sayın Denktaş'tan kurtarırsak Kıbrıs sorununu çözeriz" diyorlar.

Oysa Sayın Denktaş tek başına Kıbrıs sorununa sahip oluyor değil; Kıbrıs Türklüğüne, bütün Türk ulusu sahip çıkıyor. Denktaş'la birlikte sahip çıkıyor.

Türkiye'yi yok etmeden Denktaş'ı yok edemezler.

O mitingleri yapan, o mitinglere sürüklenen gençlerimize hatırlıyorum: Kıbrıslı Türklerin yıllarca çektikleri sıkıntıları unutmasınlar.

Şimdi hükümet değişti. Resmi ağzılarda da birtakım acayip değişiklikler başladı.

O arada bazı dışışleri çevrelerinden de maalesef Kıbrıs politikamızda bir yeni ayar yapılacağını söylüyorlar.

Bizim politikamızın, Kıbrıs politikamızın ayarı bozuk değildir.

Türkiye'nin Kıbrıs politikası Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Bazı kimseler, "Rum kesimi Avrupa Birliği üyesi olduğunda bizim Kıbrıs'la entegrasyona gitmemiz mümkün olmaz" diyorlar. Oysa bu konuda da Büyük Millet Meclisi'nin oybirliğiyle alınmış kararı vardır.

Eğer gözleri tutuyorsa, bu lafları edenler bu konuyu Büyük Millet Meclisi'ne götürsünler; bakalım kaç milletvekili şu veya bu partiden, bundan önceki Meclis'in aldığı kararı çiğnemeyi göze alabilecekler? Buna ihtimal bile vermek istemiyorum.

Değerli arkadaşlarım, değerli anavatanla yavru vatana bağlı kardeşlerim; şimdi Irak konusuna kısaca değinmek istiyorum.

Bildiğiniz gibi Amerika Birleşik Devletleri Sayın Başkanı Irak'a karşı bir askeri harekâta bulunmaya kararlı gibi görünüyor. Kararlı "gibi" görünüyor diyorum, çünkü Amerika Birleşik Devletleri'nde bu konuda tereddütler var.

Bir kere, Amerika Birleşik Devletleri yönetimi, Irak'a karşı böyle bir harekâta bulunabilmek için Türkiye'nin o askeri harekâta kesin olarak katılmasını zorunlu görüyor, yani ancak Türkiye'yle birlikte bunu göze alabilir.

Çünkü Türkiye'nin jeopolitik konumu belli, Irak'la sınırdaş. Ancak Türkiye Amerika Birleşik Devletleri'yle birlikte ve onun güdümünde, yani kendi iradesiyle değil, Amerika'nın güdümünde bir harekâta katılırsa, o zaman göze alabilecek Amerika bu harekâtı.

●nun için, bizim, Atatürk kuşağı olarak, yani, "Yurtta barış, dünyada barış" ilkesini özümseyen bir devlet olarak, Irak'a karşı savaşmamız söz konusu olamaz.

Gerçi Irak, Ortadoğu'da bazı uygunsuz davranışlarda bulunmuştur, ona biz de tepkimizi gösterdik. İran'a karşı anlamsız bir şekilde yedi-sekiz yıl bir savaş yürütmüş, sonra geri çekilmek zorunda kalmıştır. Kuveyt'i işgal etmeye kalkışmıştır. Halepçe'deki kendi halkına zulmetmiştir.

Ama şimdiye kadar, tarih boyunca Irak'la Türkiye arasında bir sorun olmamıştır. Bizimle hiçbir sorunu olmayan bir ülkenin üstüne niye biz ordular sevk edelim?

Irak'la Kimin Davası Varsa O Savaşın

Kimin davası varsa Irak'la, o davası olanlar icabını yapsınlar. Kaldı ki Amerika Birleşik Devletleri, bizim sağladığımız olanaklarla İncirlik Üssü'nden, zaten Irak'ta her türlü silahlanma girişimlerini önleyebilmektedir ve Irak'a karşı ağır ambargolar uygulamaktadır.

Yani, bugün Irak'ın eli kolu bağlanmış durumdadır. Üstelik Birleşmiş Milletler de, Irak'ta sakıncalı silahlanmalar bulunmadığını tespit etmiştir; hiç değilse aksine bir gösterge bulamamıştır.

O halde ne zorumuza, bizim aramızda hiçbir sorun olmayan Irak'la savaşa girmemiz neden söz konusu olsun?

Biz öyle bir savaşa katılmasak bile, coğrafi konumumuz nedeniyle ağır zararlara uğrayacağız. Şimdi yeni yeni canlanmakta olan, o 57. Hükümet döneminde aldığımız tedbirler sayesinde canlanmakta olan ekonomimiz yeniden çökecektir.

Onun için, yalnız bizim öyle bir savaşa katılmamamız yetmez, aynı zamanda yakın dostumuz ve müttefikimiz olan Amerika Birleşik Devletleri'ni de böyle bir girişimden vazgeçirmek için elimizden geleni yapmalıyız ve yapmaktayız.

Ona rağmen Amerika Birleşik Devletleri, rizikolarını göze alarak bir saldırıda bulunsa, askeri harekâta bulunsa bile, Birleşmiş Milletler'in bu konuda onayı yoktur, NATO'nun onayı yoktur. Dolayısıyla, meşru bir savaş söz konusu olamayacaktır.

Dediğim gibi, biz o savaşa katılmasak bile ağır zararlarını göreceğiz; Türkmenler de büyük felaketlere uğrayacaklar, Türklere büyük zararlar verilecektir.

Şimdi bazı kimseler, "Amerikan harekâtı Kürtlerin işine yarayacaktır, onlara bir devlet kurduracaktır" diyorlar ya, bunu düşünenler, 1960'ların başındaki Kuveyt işgaline son verildikten sonra olanları hatırlasınlar.

O aşamada Amerika Birleşik Devletleri, kuzeydeki Kürtlere, "Ha aslanlarım, şimdi sıra sizin, siz saldırıya geçin" demişlerdir. Ama onlar saldırıya geçtiğinde Amerika elini ayağını çekmiştir.

O yüzden, Kürtler, tarihte uğradıkları en ağır zarara uğramışlardır ve yardımlarına Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere filan değil, yalnız Türkiye koşmuştur yine, Türkiye'deki kardeşleri koşmuştur.

Din Çatışması Dünyada Yeniden Başlayabilir

Şimdi, değerli arkadaşlar, eğer biz bu harekâta katılmış olursak, o zaman yalnız bir dostu kaybetmiş olmayacağız, aynı zamanda miltan Arap grupları Türkiye'ye karşı olumsuz bir tavır alacaklardır; "din çatışması dünyada yeniden başlayacaktır."

Ve Amerika Birleşik Devletleri yerleşecek olursa Irak'a, açıkça da söylüyorlar, "Biz geleceğiz, beş yıl orayı biz idare edeceğiz" diyorlar. Ne hakları var buna?

Bütün dünya aslında karşı çıkıyordu bu harekâta. Nitekim yalnız bizim katılmayı istemememiz dolayısıyla değil, dünyadaki tepkiler dolayısıyla da Amerika tereddüt ediyordu.

Fakat o arada örneğin Fransa Amerika'nın Irak'a yönelik bir askeri harekâta girişmesine kesin karşı çıkıyordu. Ama dikkat ettiyseniz, son günlerde Fransa ağız değiştirdi ve askeri birliklerini Irak'a karşı hazırlamaya başladı.

Neden? Çünkü baktı ki, Irak'ta aslında bir Saddam meselesi filan yok, petrol paylaşımı meselesi var. Tabii Fransa da, Almanya da bu petrol paylaşımının dışında kalmak istemeyecekler; yine dünya birbirine girecek.

Onun için biz, deneyimli ve sağduyulu bir devlet olarak, dostumuz ve müttefikimiz Amerika'yı bu maceradan, bu anlamsız maceradan kaçıdırmalıyız.

Değerli arkadaşlarım, dediğim gibi Türkiye, kendisi açısından hiç gereği olmayan bir savaşa zorla sürüklenmek isteniyor.

Fakat Irak'ın da çok dikkatli davranması lâzım. Irak, Amerika Birleşik Devletleri'yle baş edemez. Ama Irak da bir Afganistan değildir; güçlü bir devlettir.

Yeniden bir emperyalizm dalgasının bölgemizde doğmasına fırsat vermemek gerekir.

Biz bu savaşta yer almamak zorundayız. Nepalli Gurkalar vardır. Nepalli Gurkalar, nerede bir askeri harekât olursa, belli paralar karşılığında gider orada birtakım işler görürler. Türk askerleri Nepalli Gurkalar değildir. Hükümet de bu konuda çok şükür direnmeye başladı, inşallah devam eder direnişleri; biz de o zaman destek oluruz.

Başlangıçta bizi bu hareketin içine çekebilmek için Amerika Birleşik Devletleri 1.5 milyar dolarlık bir yardım vaat etti. Biz bunu önemsemeyip, bunun üzerinde durmayınca 3.5-4 milyar olsun dedi. Şimdi 15 milyar diyorlar.

Değerli arkadaşlarım, isterlerse 150 milyara çıkarsınlar, bizim insanlarımızın, askerlerimizin canı her türlü paranın üstündedir.

Yaşasın Türk milleti, yaşasın Kıbrıslı kardeşlerimiz.

Hepinize saygılar, sevgiler sunarım.

X

TÜRKİYE’NİN NERESİNDE NE
YETİŞECEĞİNE, TÜRKLERDEN
BAŞKA KİMSE KARIŞAMAZ*

Bu metin Fecicic'in çeşitli yerlerde yaptığı konuşmalarından derlenerek 15 Eylül 1975'te Ankara'da Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii tarafından yayınlanmıştır.

Türkiye'nin neresinde ne yetişeceğine, Türklerden başka kimse karışamaz. Buna karar vermek bizim hakkımızdır.

15 Temmuz 1974, Afyon

Biz Türkiye'deki haşhaş ekimi sorununa Türkiye'nin yararını, Türk köylüsünün yararını ve insanlığın kaygılarını bir arada göz önünde tutan bir çözüm bulmaya kararlıyız.

16 Mart 1974, demeç

Afyonu zehir gibi kullanan da kullandıran da Türk köylüsü değildir.

Afyon kaçakçılığından servet yapan da Türk köylüsü değildir.

Türk köylüsü bu yoldan servet yapanlar arasında yer alsaydı bugünkü halinde olmazdı. Zengin olurdu.

15 Temmuz 1974, Afyon

Dünyada afyonu insan sağlığına zararlı bir şekilde kullananlar, afyonun o şekilde ticaretini yapanlar olduğunu biliyoruz. Fakat bundan kazanç sağlayanlar, geçimi geleneksel olarak büyük ölçüde haşhaşa bağlı olan Türk köylüleri değildir. Eğer böyle olsa idi, eğer Türk köylüleri afyonun gayrimeşru ticaretinden kazanç sağlama yoluna girmiş olsa idi, geçimi haşhaş ekimine bağlı olan köylülerimiz, bugün Türkiye'nin en yoksul köylüleri arasında olmazdı.

2 Haziran 1974, Meclis

Zenginin malı züğürdün çenesini yorar diye bir atasözü vardır. Bu kez durum tersi. Türkiye'deki en fakir köylülerden bazısının tek geçim kaynağı olan bir bitki, bazı varlıklı ulusların zihnini yoruyor.

15 Temmuz 1974, Afyon

(Amerikan toplumunda afyonun olumsuz etkiler yaptığı konusunda)

Her toplumun kendi rahatsızlıklarının tedavisi elbette en başta kendisine düşer.

Ama bizden bir yardım bekleniyorsa, bütün insanlığı seven bir ulus olarak o yardımı yaparız.

Ne var ki yardım zorla olmaz, baskıyla olmaz...

Dostlarımıza yapabileceğimiz yardımın biçimini veya ölçüsünü biz kendimiz saptarız.

Bunu kendimiz saptadığımız zaman, kendi yoksul köylümüzü aç ve çaresiz bırakmadan da dostlarımıza yardımcı olmanın yolunu buluruz.

15 Şubat 1974, Afyon

Haşhaş ekimiyle ilgili olarak hükümetimiz, hem Türk ulusunu ve hem de bütün dünyayı ilgilendiren önemli bir karar aldı. Biz bu kararın uygulanmasında, Türk halkının yararını gözettiğimiz kadar, insanlığın kaygılarını gidermeye de önem veriyoruz.

12 Temmuz 1974, demeç

Türk halkı, kendi esenliğini düşündüğü kadar ulus ayrımı gözetmeksizin bütün insanlığın esenliğini düşünür. Türk halkı, Türk köylüsü, kendi çocuğunun sağlığını ve mutluluğunu düşündüğü kadar, bütün dünya uluslarının çocuklarının sağlığını ve mutluluğunu da düşünür. Herkesin emin olmasını dileriz ki haşhaş ekiminin bütün dünyaya güven verecek bir kontrol altında yürütülmesini sağlamayı Türk hükümeti ve bütün Türk milletleri bir insanlık ödevi bilmektedir ve bilecektir.

2 Haziran 1974, demeç

Afyonun kötü amaçla kullanılmasını önlemek bakımından Türkiye'nin alacağı tedbirler konusunda Türk köylüsünün hükümete büyük bir milli biliçle ve insanlık bilinciyle yardımcı olacağına güveniyorum. En büyük güvencemiz budur.

12 Temmuz 1974, demeç

Bu aşamada biz, haklarımıza sahip çıktığımızı gösterdik. Ama bu yetmez.

Şimdi insanlığa karşı sorumluluğumuzu bildiğimizi, hakla sorumluluğu bir arada yürütebildiğimizi de bütün dünyaya, bütün insanlığa göstereceğiz.

Hükümetçe insanlığa bir söz verdik. Size, Türk halkına, Türk köylüsüne inanarak verdik bu sözü. Şimdi bütün dünyaya, bir kez daha "Türk sözünü tutar" dedirteceğiz.

15 Temmuz 1974, Afyon

Kendi aramızda bizi kınayanlar, bir yandan haşhaş ekimi yasasını kaldırmamızı dış etkileri bakımından tehlikeli bulup, maceracı bir davranış sayıp bizi eleştiriyorlar, bir yandan da, afyon kaçakçılığına engel olmak için her tedbiri alacağımız yolunda dünyaya, insanlığa teminat vermemizi, küçültücü bir davranış gibi göstermeye kalkışıyorlar.

Oysa biri hakkımızın, öbürü sorumluluğumuzun gereğidir.

Kaldı ki bu teminatı, herhangi bir devlet değil, üyesi bulunduğumuz Birleşmiş Milletler istemektedir. Yalnız Türkiye'den değil bütün ülkelerden istemektedir.

Bu bizim, bir devlete karşı değil, insanlığa karşı bir teminatımızdır.

Bu bize askeri yardım kesilmesin diye bir yabancı müttefik hükümetine verdiğimiz bir teminat değildir. Haşhaş ekiminden kaygı duyan analara, babalara milliyet ayrımı gözetmeksizin verdiğimiz bir teminattır. İnsanca bir teminattır.

15 Temmuz 1974, Afyon

Bazı ülkeler ve Birleşmiş Milletler, afyon kaçakçılığını önlemeyeceğimizi söylüyor, bizi engellemeye uğraşıyorlardı. Biz ise, bunu önleyebileceğimize güvendiğimizi söylüyorduk. Bu güveninizi nereden alıyorsunuz diyenlere de “bu güvenimizi halktan alıyoruz” diyorduk. Nitekim afyon kaçakçılığını afyonun zehir olarak kullanılmasını önleyici en etkin tedbirleri açıkladığımız zaman, tek bir köylüden tepki gelmedi.

10 Kasım 1974, Dereçine

Haşhaş belli bölgelerdeki köylülerimiz için yalnız bir geçim yolu değildir. Bunun da ötesinde bir yaşam yoludur. Bir yaşama biçimidir. Adeta, o yörelerdeki köylülerimizin yaşamı haşhaşla bütünleşmiş haldedir. Yağını haşhaştan alır, küspesini haşhaş sağlar. Haşhaşın sapından, çöpünden bile kendi mütevazı hayatı içinde yararlanarak, o yörelerdeki köylülerimiz yaşamlarını sürdürürler. Onun için hiçbir hazırlık yapmadan, hiçbir tedbir alınmadan, bu yörelerde haşhaş ekimine son verilmesi, o yöreler halkının yaşamında doldurulamayacak bir boşluk ve büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştı.

2 Haziran 1974, Meclis

Özgür bir halka,

“Binlerce yıl alışık olduğun ve hâlâ da muhtaç bulunduğun bir üretim türünden ve yaşama yolundan vazgeç, sana zaman içinde belki başka geçim yolu buluruz” denmez.

Onurlu bir halka,

“Sen kendi bildiğin yoldan, kendi alın terinle hayatını kazanmayı bırak, yabancıların ufak tefek bağışlarıyla, yardımlarıyla idare et” denmez...

15 Mayıs 1974, Afyon

Demokratik bir ülkenin yurttaşlarına, “Sen yüzyıllardan beri dedelerinden, atalarından görerek alıştığın bir yaşam yolunu, hayat yo-

lunu bırak, sen bu yolu bıraktıktan sonra biz ileride sana başka yaşam yolları arayacağız” denemez. Fakat Türkiye’de böyle yapılmıştır. Bir alternatif geçiş yolu gösterilmeksizin, belli yörelerin köylüsü, âdeta boşlukta ve çaresiz bırakılmıştır. Onun için hükümetimiz programına uygun olarak, milletimizin isteğine uygun olarak haşhaş ekimine yeniden izin verme kararı almıştır.

2 Haziran 1974, Meclis

~ ~ ~

17 Temmuz 1974’te Kıbrıs’ta Sampson darbesi olalı daha iki gün geçmiş, zamanın ana muhalefet partisi başkanı Sayın Demirel’in 17 Temmuz günü gazetelerde bir demeci çıkıyor. Bu demeç aslında İngilizce olarak, bir İngilizce çıkan gazeteye verilmiş, yabancılar okusun diye. Bu demeçte Sayın Demirel, bizim 1 Temmuz 1974 günü haşhaş ekimini yeniden başlatmamızı eleştiriyor. Diyor ki, “Yasağın kalkmasının Türkiye’ye ne çeşit husumetler getireceğinin hesaplanması gerekirdi.” Demirel söylüyor bunu. “Haşhaş konusunda atılacak adımın ne getireceği, ne götürüleceği, Türkiye’ye ne sağlayacağı iyice hesaplanmalıydı” diyor Demirel. “Kararın Türkiye’nin bağımsızlığıyla bir ilgisi yoktur” diyor Demirel. “Yasağı kaldırmak külfetli bir iş değildir, kaldırdım dersin kalkar” diyor Demirel. “Hükümet yasak kararını kaldırmayı uygun bulduğuna göre bu kararın getireceğinin, götürüleceğinden fazla olması gerekir” diyor. Yani bize gözdağı veriyor. “Bu kararı aldınız ama Türkiye’nin menfaatlerinden mutlaka bir şeyler gidecek bu yüzden” diyor.

28 Haziran 1975, İstanbul

~ ~ ~

İşte CHP’ye karşı “milliyetçi cephe” kurmak iddiasında bulunanlardan birinin haşhaş olayına bakışı bu... Getireceği varmış, götürüleceği varmış. Getirdiği açık: Köylümüze hak, ulusumuza onur... Götürdüğü nedir?.. Sadece ulusumuzun içindeki eziklik...

14 Aralık 1974, Kurultay

~ ~ ~

Kıbrıs'taki Yunan darbesinden, Sampson darbesinden bir-iki gün sonra "milliyetçilerin Başbuğ'u" Türkeş bakın ne demek veriyor: "Haşhaş ekimine yeniden müsaade verilmesi nümâyışkâr bir şekilde ele alınmış, ne Türkiye'nin milli menfaatleri ne de Türk köylüsünün iktisaden kalkındırılması yönünden imkânlar değerlendirilmiştir." Devam ediyor Türkeş: "Konu Amerika'ya karşı bir meydan okuma şekline çevrilmiş ve Türkiye ile Amerika ilişkilerinin bozulması için, gerek devlet yayın organlarında, gerek bir kısım basında akılsızlık son haddine kadar götürülmüştür..." Şimdi Türkeş'e göre milliyetçi aklın gereği nedir onu söylüyor: "Yapılacak ilk iş haşhaş konusu başta olmak üzere Amerika ile acele müzakerelere girişmek ve aramızdaki eski dostane samimiyet ve yakın işbirliğini kurmaktır" diyor.

Haşhaş dahil her konuyu gidip Amerika'yla müzakere etmelisiniz diyecek cinsten milliyetçilerin bulunduğu bir hükümetten Amerikan ambargosu karşısında kesin kararlı bir davranış bekleyebilir miydiniz?

28 Haziran 1975, İstanbul

~ * ~

Bir şeye dikkatinizi çekmek istiyorum. Haşhaş ekim kararı alışımızın ve ilân edişimizin üzerinden on altı-on yedi gün geçmiş, Demirel'le Türkeş niye o gün konuşuyorlar haşhaş konusunda? Bir yandan Kıbrıs'ta akılları sıra Türkiye'yi müşkil durumda bırakacak bir hareket olmuş, bir yandan da haşhaş konusunda hükümetin elini kolunu bağlayalım, Amerika tepesine vursun diye o günlerde bu demecleri veriyorlar.

28 Haziran 1975, İstanbul

~ * ~

Biz "milliyetçi cephe"den gelen bu türlü ürkekçe telkinlere kapılmadık ve haşhaş ekimi yasağını kaldırdık. Bunun sonucu olarak Türkiye'nin dünyadaki durumu ve saygınlığı sarsılmak şöyle dursun, haşhaş ekimi konusunda en çok kaygı duyanlar bile Türkiye için övgü yarışına girdiler. Türk hükümetinin haşhaş ekimine müsaade eder-

ken afyon kaçakçılığını önlemek üzere başvurduğu tedbirleri Birleşmiş Milletler ve Amerika, bütün dünyaya örnek gösterdiler.

19 Eylül'de Birleşmiş Milletler, "Türk hükümetinin kararını hareketle alkışladı"ğını resmi bildirişiiyle dünyaya ilân etti. 20 Eylül'de Amerikan Dışışleri Bakanlığı, Türk hükümetinin kararından "çok memnun" olduğunu bildirdi.

Gazeteciler Amerikan Dışışleri sözcüsüne sordular:

"Yani Amerika, Türkiye'nin haşıhaşı ekimini yasak etmesini sağlama yolundaki çabalarından vaz mı geçiyor?"

Sözcü şu karşılığı verdi:

"Biz Türk hükümetinin kararından çok memnunuz."

16 Ekim'de de Birleşmiş Milletler bir başka bildiri yayınlıyarak Türk hükümetinin haşıhaşı ilgili kararını bütün dünyaya örnek gösterdi. Türk hükümetinin benimsediğı yöntemle bir yandan afyon kaçakçılığı konusunda duyulan bütün kaygıların yatışmış olduğunu, bir yandan da haşıhaşın üretici için ekonomik verimliliğinin artmış olduğunu açıkladı.

Nihayet iki gün önce ajans haberlerinden öğrendik ki, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Türkiye'nin kararlaştırdığı yöntemi uygulayacak olan ülkelere mali ve teknik yardımda bulunulmasını kabul etmiştir.

Demek ki, hem Türkiye'de haşıhaşı ekimi yasağı kalkmıştır, hem de istersek dünyadan Türkiye'ye haşıhaşı ilgili yardım gelebilecektir.

Demirel'in deyimlerini kullanarak söyleyeyim:

Hükümetimizin kararı, Türkiye'den hiçbir şey götürmemiştir. Ama Türkiye'ye, manevi ve maddi çok şey getirmiştir.

Biz haşıhaşı konusunda çıkar hesabı yapmadık. Ne getirir ne götürür hesabı yapmadık. Kendi haklarımızla insanlığın kaygılarını nasıl bağdaştırırız, onun hesabını yaptık ve görüldü ki bu hesabı da başarıyla ve şerefle yaptık.

14 Aralık 1974, Kurultay

Bunlar inanılmıyacak şeyler, arkadaşlar. Yani, eğer haşıhaşı ekimine izin verirsiniz bütün dış yardımları keseriz, silah ambargosu uygularız, sizi yapayalnız bırakırız, diyorlar Türkiye'ye. Umurumda de-

ğil, ben bağımsız devletim, haşhaş ekimine izin veririm, diyoruz. Aynı kimseler, iki ay sonra Türkiye'yi alkışlıyorlar. Bu nasıl oluyor? Bunun sırrı şudur arkadaşlarım: Bir milletin dünyada kendisini saydırabilmesi için, o milletin başındaki hükümet evvela kendi milletine saygılı olmalıdır. Yalnız hükümetin milletine saygılı olması da yetmez. O milletin, o hükümeti tuttuğunu dünya bilmelidir.

28 Haziran 1975, İstanbul

~ ~ ~

Biz haşhaş ekimine izin vereceğimiz sırada, Amerika'da bazı sivri akıllılar, "Haşhaş ekilen yerleri bombalayalım" diyorlardı. Amerikan hükümeti, "Bizimle müzakere etmeden, bizimle mutabık kalmadan haşhaş ekimine izin veremezsiniz" diyordu bize. Biz onlara şu cevabı veriyorduk: "Biz bağımsız bir devletiz. Bağımsız bir devlet kendi topraklarında ne ekeceğini başka bir devletle müzakere etmez" diyorduk. Haşhaş ekimine karar verdik. Ondan sonra Türkeş çıktı, Amerikan hükümetinin daha önce kullandığı ağızla, "Siz Amerika'yla müzakereye oturmadan, onun rızasını almadan haşhaş ekimine nasıl izin verirsiniz" dedi. İşte Başbuğ Türkeş'in milliyetçiliği...

5 Temmuz 1975, Konya

~ ~ ~

Biz milliyetçiliğin gereğini, Demirel, "Aman yapmayın" diye ikaz ederken, "milliyetçilerin kahraman Başbuğ'u" Türkeş, "Amerika'dan izin almadan yapamazsınız" derken, haşhaş ekimine izin vererek yerine getirdik.

5 Temmuz 1975, Konya

~ ~ ~

Türkiye halkının, Türk köylüsünün belli bir kesiminin ne ekip ne ekemeyeceğini, kendi topraklarında hangi ürünü ekemeyeceğini, yabancı devletlerle müzakereye razı olanlar, ne kadar milliyetçilik çalımını yaparlarsa yapsınlar milliyetçi olamazlar.

23 Mayıs 1975, TMMOB

~ ~ ~

Her şeyin üstünde halkı düşündüğümüz içindir ki, geçimi büyük ölçüde haşhaş üretimine dayalı yörelerde, haşhaş ekiminin yeniden yapılabilmesini sağladık. Bunu sağlarken milliyetçiliğin de gereğini yerine getirmiş olduk.

10 Kasım 1974, Dereçine

Halkçılık, çalışan halkı, köylüyü, işçiye, memuru, onları sömürenlerden çok düşündürmektir. Peki milliyetçilik nedir? Milliyetçilik de bizim hükümetin Kıbrıs'ta yaptığıdır. İki arasında ayrım bu. Peki milliyetçilikle halkçılık ne zaman nasıl bir araya gelir? Bir yandan haşhaş ekimine izin verip köylüyü kurtarırsınız, bir yandan da haşhaş kararıyla dünya karşısında Türk milletinin haysiyetini kurtarırsınız.

İşte halkçılıkla milliyetçilik öyle birleşir.

5 Temmuz 1975, Konya

Bugün haşhaş konusunda hükümet olarak aldığımız kararı, dünya, bir hükümetin siyasal tercihi olarak değil, hür iradeli bir milletin buyruğu olarak değerlendiriyor.

15 Temmuz 1974, Afyon

Biz kimseyi tehdit etmedik, kimseye blöf yapmadık, ama başkalarının da tehditlerine boyun eğmeden Batı Anadolu'da Türk köylüsüne haşhaş ekme iznini yeniden verdik.

28 Haziran 1975, İstanbul

Haşhaş ekimine "bazı illerde sınırlı olarak" izin vermekle milletimizin istediğini yerine getirdiğimize inanıyoruz.

2 Haziran 1974, Meclis

Haşhaş köylüsünü yalnız ve çaresiz bırakmayacağız.

15 Temmuz 1974, Afyon

XI

DÜNYA, TÜRKİYE, MİLLİYETÇİLİK*

Bu kitapek Ecevit'in çeşitli yerlerde yaptığı konuşmalarından derlenerek 15 Eylül 1975'te Ankara'da Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii tarafından yayınlamıştır.

CHP'nin kısa hükümet dönemi, Türkiye'nin dünyadaki saygınlığının ve öneminin büyük ölçüde arttığı bir dönem oldu... Türkiye'nin dış politikadaki kişiliğinin belirginleştiği dönem oldu... Türkiye'nin haklarının her alanda en iyi korunduğu, yitirilmiş haklarının ise geri alınmaya başlandığı dönem oldu... Türkiye'nin, bir yandan dostlarıyla ve müttefikleriyle eşit koşullar altında daha sağlam ilişkiler kurduğu ama bir yandan da siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkileri bakımından çevresine ve bütün dünyaya daha çok ve daha güvenle açıldığı bir dönem oldu.

14 Aralık 1974, Kurultay

CHP hükümeti zamanında Türkiye en güçlü devletler ve en etkin uluslararası çıkar çevreleri karşısında bile kendi meşru haklarını koruyabileceğini, bunlara sahip çıkabileceğini göstermiştir. Kendi haklarına sahip çıkarken dünyanın ve bölgenin barışını ve huzurunu da gözetmiştir. Böylece yalnız kendini değil bütün insanlığı düşünen bir ulus olduğunu göstermiştir.

10 Haziran 1975, Grup

-Çağımızda dış politika tehditlerle yürütülemez. Çağımızda dış politika hele blöflerle hiç yürütülemez. Bugün kimin blöfünün arkasın-

da, hangi karar, hangi kuvvet, hangi azim vardır veya yoktur, bunu her devletin yöneticileri çok iyi bilmektedir. Biz geçen yıl kısa hükümet dönemimizde ne blöf yaptık, ne de kimseyi tehdit ettik, ama, haklı olduğumuz her davayı bütün dünyaya kabul ettirdik.

28 Haziran 1975, İstanbul

Biz hükümette bulunduğumuz sırada yalnız iç politikada değil dış politikada da açıklık kurallarına en ileri ölçüde uymuştuk. Dış politikada kapalılığın, kapalı diplomasinin, çağımızda hükümetlere kuvvet değil, zaaf getireceğine inanıyorduk. Çünkü, ülkenin bağımsızlığına ve haklarına sahip çıkmak isteyen bir hükümetin ancak halktan alacağı güçle bunu başarabileceğini biliyorduk. Halktan güç alabilmenin temel koşulunun ise, açıklık olduğuna inanıyorduk.

23 Mayıs 1975, TMMOB

Demokrasi, toplumu ilgilendiren bütün sorunların serbestçe tartışılabildiği rejimdir. Demokraside belli konular, hele çok önemlidir diye, tartışma dışı tutulamaz. Tersine, bir konu toplum için ne kadar önemli ise, serbestçe tartışılabilmesi de o kadar gereklidir.

Bir toplum için en önemli konular da dış politika ve ulusal güvenliktir. Çünkü bu konular toplumun doğrudan doğruya varlığı ile ilgilidir.

Türkiye’de ise, zaman zaman, dış politika ve ulusal güvenlik sorunlarını tartışma dışı tutma eğilimi görülür.

4 Eylül 1972, *Özgür İnsan*

Dış politika ve ulusal güvenlik sorunlarının serbestçe tartışılması, ulusun varlığını ilgilendiren bu alanlarda yanlış yollara sapılmasını zamanında önleyebilmek bakımından zorunlu olduğu gibi, özellikle küçük ülkelerin büyük devletlerle müzakere ve pazarlık gücünü artırması bakımından da yararlıdır.

Yabancılarla tartışma ve müzakere konusu olabilecek sorunlarda, kendi kamuoyunun baskısı altında bulunmayan ve böyle bir baskı altında bulunduğu izlenimini dünyaya veremeyen bir hükümet, ne kadar iyi niyetli olursa olsun, güçlü ve büyük devletler karşısında ülkesinin çıkarını yeterince koruyamaz.

4 Eylül 1972, *Özgür İnsan*

Dış politika sorunlarının tartışma dışı tutulması, tabu sayılması, bir ülke için, dışarıya karşı kuvvet unsuru değildir, büyük bir zaaf unsurdur ve o ülkeyi her an kötü oldubittilerle, ağır tehlikelerle karşı karşıya getirebilir.

4 Eylül 1972, *Özgür İnsan*

“Memleket menfaatlerine aykırı” olan, bazı kimselerin sandığı gibi, dış politika ve ulusal güvenlik sorunlarını serbestçe tartışmak değildir tam tersine, böyle tartışmalardan kaçınmak veya böyle tartışmaları önlemeye kalkışmaktır.

4 Eylül 1972, *Özgür İnsan*

CHP hükümette iken Türkiye ne kendi dostlarını, ne de başkalarını tehdit etmiştir, ne de dostlarının veya başkalarının tehditlerine boyun eğmiştir. CHP hükümette iken Türkiye gücünü ve olanaklarını çok iyi hesaplayarak ve haklı olmaya, yalnız haklı olmaya değil, haklılığını dünyaya kabul ettirmeye özen göstererek, atması gereken her adımı zamanında ve başarıyla atmıştır.

CHP hükümette iken Türkiye, gerektiğinde ve başka çare kalmadığında savaşabileceğini gösterdiği gibi, barışçılığını ve barışçı niyetlerindeki içtenliğini de bütün dünyaya göstermiştir.

28 Haziran 1975, İstanbul

Hükümetimiz döneminde Amerika'ya boyun eğmedik, fakat Amerika'yla dostluğumuzu daha sağlam temellere oturtmayı başardık. Kıbrıs'la ilgili Sovyet önerisine, büyük-küçük hiçbir devlet razı de-

ğildi. Ama hiçbiri de açıktan “hayır” diyemiyordu. Yalnız biz dedik. Fakat Sovyetler’in dünya barışı ve güçler dengesi açısından haklı sayılabilecek kaygılarını da anladığımızı ve gözettiğimizi ortaya koyduk. Böylece Sovyetler’le de dostluğumuzu daha sağlam temellere kavuşturduk.

14 Aralık 1974, Kurultay

CHP hükümette bulunduğu sırada jestlerden, iç politikaya dönük gürültülü davranışlardan sakınmış, ama, yapılması gerekeni ve yapılabilecek olanı da, daima zamanında ve tedbirlerini alarak yapmıştır. Böylece dış politikada Türkiye’nin her sözü ve her davranışı, ciddiye alınır, ağırlık taşır olmuştur ve Türkiye’nin dünyadaki saygınlığı ve gücü artmıştır.

14 Haziran 1975, demeç

Dış siyasette ve hele savaş sırasında bir önderin yapabileceği en büyük yanlışlıklardan biri, kendi ulusunda başkalarına karşı kin ve düşmanlık duyguları kışkırtmaktır. Bunu yaparsa eğer, barış yollarını arama zamanı geldiğinde, kendi kışkırtmış olduğu kin ve düşmanlık duygularını, aşılmaz bir şovenlik uçurumu gibi, karşısında engel olarak bulur. Kendi kazdığı çukura kendi düşer.

Kıvançla gördüm ki, benim, Kıbrıs’ta savaş sürerken barıştan ve dostluktan, Türklerle Yunanlılar arasında işbirliği zorunluluğundan söz etmemi, Türk halkı büyük anlayışla karşıladı. Sokaklarda ne bir düşmanlık sözü duyuldu ne de bir taşkınlık oldu. Sorumlu basın da kin ve düşmanlık kışkırtıcısı yayınlardan kaçındı.

16 Ağustos 1975, *Cumhuriyet*

Biz Kıbrıs’a kazanmak için gitmedik, kurtarmak için gittik. Toprak fethine gitmedik, gönülleri fethetmeye, kavgalı bir adaya barış götürmeye gittik.

28 Ağustos 1974, İzmit

Kıbrıs'ta Mehmetçiğimizin gücü, yalnız kahramanlığından gelmiyordu. Onun kahramanlığı yüreğindeki, özündeki sevgisinden ve insanlığından da geliyordu.

28 Ağustos 1974, İzmit

Kıbrıs sorununun çözümü yolunda adımlar atarken dostlarımızdan baskılar gelmediğini sananlar varsa çok yanılıyorlar. Yunanlılar, Amerika'yı Türkiye'nin Kıbrıs Harekâtı'na engel olmaya uğraşmakla itham ederken, Amerika'ya karşı haksızlık ediyorlar.

Gerçek odur ki, bizi bu harekâttan vazgeçirmek üzere ilkin Londra'ya, sonra Ankara'ya gelen Amerikan hükümetinin temsilcileri, 20 Temmuz'da sabaha karşı, ancak uçaklarımıza hareket emri verildiğini, işin işten geçtiğini öğrendikten sonra, başbakanlıktaki odamızdan ayrılıyorlardı. Kendilerine son sözlerim şunlar oluyordu:

“Bundan on yıl önce de bu gecekiye benzer görüşmeler, olaylar oluyordu aramızda. Siz bizim Kıbrıs üzerindeki haklarımızı kullanmamıza engel oluyordunuz. Biz de size uyuyorduk. On yıl önce ikimiz de hata ettik. Siz bize engel olmakla hata ettiniz, biz de size uymakla hata ettik. Kıbrıs'ta bugünkü duruma yol açılmış, üstelik Türkiye-Amerika ilişkileri ağır tahribata uğramış oldu. Tarih tekerrür edebilir. Ama bu, hataların da tekrar edilmesi için neden sayılmamalıdır. Biz bu kez on yıl önceki hatamızı tekrar etmeyeceğiz. Umarım ki siz de tekrar etmezsiniz.”

Bu konuşmadan sonra, dostlarımız, havaalanı kapanmadan önce uçaklarına binip gitmek üzere başbakanlıktan ayrılıyorlardı. Aynı anlarda da Türk Hava Kuvvetleri uçakları Kıbrıs'a gitmek üzere üslerinden ayrılıyorlardı. Tarihte yeni bir sayfa açılıyordu.

14 Aralık 1974, Kurultay

Biz milliyetçilik diye Türkiye'de kendi milletimizin çocuklarını öldürtmedik. Biz milliyetçilik diye, meydanlarda gençleri “ya taksim ya ölüm” diye haykırtmadık. Milliyetçilik diye kendi şehirlerimizde kendi tüccarlarımızın dükkânlarını taşlatmadık, talan ettirmedik.

Sessiz sedasız Kıbrıs'a gittik, milliyetçiliğin gereğini orada yerine getirdik. O sırada Kıbrıslı büyük milliyetçi Başbuğ Türkeş, Kıbrıs'la ilgili değildi. "Amerika'dan izin almadan nasıl haşhaş ekimini başlatırsın" diye bizi azarlamaktaydı. Tabii Kıbrıs onun için küçük mesele. O, bununla ilgilenmez. Kendisi ve komandoları büyüyecekler. Orta Asya'yı kurtaracaklar.

5 Temmuz 1975, Konya

17 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta Sampson darbesi olalı daha iki gün geçmiş. O zamanın ana muhalefet partisi başkanı Sayın Demirel'in 17 Temmuz günü gazetelerde bir demeci çıkıyor. Bu demec aslında İngilizce olarak, bir İngilizce çıkan gazeteye verilmiş, yabancılar okusun diye. Bu demeçte Sayın Demirel, bizim 1 Temmuz 1974 günü haşhaş ekimini yeniden başlatmamızı eleştiriyor. Diyor ki, "Yasağın kalkmasının Türkiye'ye ne çeşit husumetler getireceğinin hesaplanması gerekirdi." Demirel söylüyor bunu. "Haşhaş konusunda atılacak adımın ne getireceği, ne götüreceği, Türkiye'ye ne sağlayacağı iyice hesaplanmalıydı" diyor Demirel. "Kararın Türkiye'nin bağımsızlığıyla bir ilgisi yoktur" diyor Demirel. "Yasağı kaldırmak külfetli bir iş değildir, kaldırdım dersin kalkar" diyor Demirel. "Hükümet yasak kararını kaldırmayı uygun bulduğuna göre bu kararın getireceğinin, götüreceğinden fazla olması gerekir" diyor. Yani bize gözdağı veriyor. "Bu kararı aldınız, ama Türkiye'nin menfaatlerinden mutlaka bir şeyler gidecek bu yüzden" diyor.

28 Haziran 1975, İstanbul

Kıbrıs'taki Yunan darbesinden, Sampson darbesinden bir iki gün sonra milliyetçilerin Başbuğu Türkeş bakın ne demec veriyor: "Haşhaş ekimine yeniden müsaade verilmesi nümayişkâr bir şekilde ele alınmış, ne Türkiye'nin milli menfaatleri ne de Türk köylüsünün iktisaden kalkındırılması yönünden imkânlar değerlendirilmiştir." Devam ediyor Türkeş: "Konu Amerika'ya karşı bir meydan okuma

şekline çevrilmiş ve Türkiye ile Amerika ilişkilerinin bozulması için, gerek devlet yayın organlarında, gerek bir kısım basında akılsızlık son haddine kadar götürülmüştür.” Şimdi Türkes’e göre milliyetçi aklın gereği nedir, onu söylüyor. “Yapılacak ilk iş haşhaş konusu başta olmak üzere Amerika ile acele müzakerelere girişmek ve aramızdaki eski, dostane samimiyet ve yakın işbirliğini kurmaktır” diyor.

Haşhaş dahil her konuyu gidip Amerika’yla müzakere etmelisiniz diyecek cinsten milliyetçilerin bulunduğu bir hükümetten Amerikan ambargosu karşısında başka türlü bir davranış bekleyebilir miydiniz?

28 Haziran 1975, İstanbul

* * *

Bir şeye dikkatinizi çekmek istiyorum. Haşhaş ekim kararı alışımızın ve ilân edişimizin üzerinden on altı-on yedi gün geçmiş, Demirel’le Türkes niye o gün konuşuyorlar haşhaş konusunda. Bir yandan Kıbrıs’ta akılları sıra Türkiye’yi müşkil durumda bırakacak bir hareket olmuş, bir yandan da haşhaş konusunda biz hükümetin elini kolunu bağlayalım Amerika tepesine vursun diye o günlerde bu demeçleri veriyorlar.

28 Haziran 1975, İstanbul

* * *

Demirel, geçmişte Kıbrıs Türkleri en ağır tehlikeler altında kaldığında savaşma cesaretini gösterememişti. Şimdi barış yapma cesaretini de gösterememektedir. CHP ise savaş yapma cesaretine de, barış yapma cesaretine de sahip olduğunu göstermiştir.

28 Haziran 1975, İstanbul

* * *

Gerçek kahramanlık, insan sevgisinden, barış isteğinden, hak duygusundan doğan kahramanlıktır.

Gerçek kahramanlık, mazlunun değil zalimin üstüne yürüyeblemektedir.

İnsanlar zalimlerin elinde acı çekmesinler, can vermesinler diye kendi canını ortaya koyabilmektir, gerçek kahramanlık.

2 Eylül 1974, İstanbul

Gerçek kahramanlık insanlıkla bir yürüyen, şefkatle, sevgi ile dolu olan kahramanlıktır.

28 Ağustos 1974, İzmit

Bize göre, savaşta kahramanlık masa başında olmazdı, savaş alanında olurdu. Biz, Ankara'da dört duvar arasında, masa başında oturacağız ve kendi hamaset, kahramanlık duygularımızı doyurmak için ya da siyasal puan toplamak için, Mehmetçiğin sırtından serüvenlere gireceğiz!.. Buna razı olamazdık. Gereksiz yere ve hele böyle çağdışı hevesler uğruna bir damla kan döktüremezdik. Barış Harekâtı'na girmekte herkesten kararlı davranmıştık. Ama bu Barış Harekâtı'nı barışçı ve haklı amacından saptırıp maceraya dönüştürmemekte de, kendi gözümüzde ve dünya gözünde haksızlığa dönüştürmemekte de aynı ölçüde kararlıydık.

Koalisyon ortağımızın davranışları, konuşmaları ise bunun tam tersineydi. Dünya şaşkına dönüyordu. Dünya, Sayın Erbakan'ın kim olduğunu, ne olduğunu bilmezdi ki... Onu, Türk Hükümetinin Başbakan Yardımcısı olarak tanırdı. Onun için de ciddiye alabilirdi.

14 Aralık 1974, Kurultay

Benim bildiğim din kuralları doğruysa, şehitlik ve mücahitlik başkalarından çalınamaz. Onu hak edenlerden çalınamaz. Kıbrıs'ta yıllar yılı her mezalime göğüs geren Türkler mücahittir. Kıbrıs barış harekâtına giden asker mücahittir. Erbakan mücahit değildir. Ve mücahitlik konusunda da şaka yapılamaz. Ama Erbakan çıkar, bir fatih edebiyatıyla bütün dünyanın kuşkusunu üzerimize çeken nutuklar verir, demeçler verir. Biz, Kıbrıs'ı işgal etme niyetimiz yok diye dünyaya teminat verirken o, Konya'daki dişli fabrikalarını bitirmiş, Kıbrıs'ta ne fabrikaları kuracağını ilân etti.

5 Temmuz 1975, Konya

CHP hükümetten kaçtı diyenler var. CHP hükümetten kaçmadı. CHP iyi niyetli MSP'lilerden de kaçmadı. CHP halkı ve MSP'lileri aldatmaya kalkışan MSP'li yöneticilerden kaçtı. Onlarla devlet yönetme sorumluluğunu üzerinde taşıyamazdı. Ama hükümetten ayrılırken de şunu söyledik, dedik ki, "Süratle bazı kararların alınması, bazı adımların atılması lâzım. Kıbrıs'a diplomatik çözüm getirilmesi lâzım." Süratle iş görebilecek, dış politikada kararlar alabilecek, Kıbrıs'ta adımlar atabilecek bir hükümet kurulması gerektiğini vatandaşa anlattım. Parti liderlerine anlattım. "İsterseniz ben azınlık hükümeti kurayım. Birkaç haftalığına kurayım. Bütün sorumluluğunu alıp gereken adımları atayım" dedim. "Buna imkân vermezseniz, Demirel, sen kur, ben sana yardımcı olayım" dedim. Ne bize kurdurdular, ne kendileri kurdular. Sonunda MSP'li, MHP'li Türkiye'ye dış politikada adım attırmayacak bir hükümet kurdu, sözüm ona iktidar oldu Sayın Demirel.

5 Temmuz 1975, Konya

Bize göre taksim edilmiş bir Kıbrıs değil, bağımsız ve bağlantısız bir Kıbrıs. Ama üzerinde Türklerin hakları, güvenliği sapasağlam güvenceye bağlanmış bir Kıbrıs. Geçen yıl ağustos ayında, İkinci Barış Harekâtı'nda Kıbrıs'ı taksim edivermek bizim için işten bile değildi. Ama biz duygularımızla değil aklımızla hareket ettik.

28 Haziran 1975, İstanbul

Neden Kıbrıs'ta taksime karşıyız ve karşı olmalıyız? Kıbrıs'ın taksimi demek, Yunanistan'ın Ege'den alınıp Doğu Akdeniz'e, güneyimize getirilmesi demektir. Kıbrıs'ın taksimi demek, Ege'de önümüze bir duvar çeken Yunanistan'ın güneyimizde de, Akdeniz'de de önümüze bir duvar gibi girmesi demektir. Kıbrıs'ın taksimi demek, Balkanlar'da başımıza yeteri kadar dert açan Yunanistan'ın Balkanlar'dan Ortadoğu'ya kadar getirilmesi, bir Ortadoğu devleti olarak da Türkiye'nin karşısına çıkarılması demektir. Kıbrıs'ın taksimi ne demektir? Kıbrıs'ın yaridan çoğunu Yunanistan'a vermek, Yunanistan'ın Kıbrıs'ta askeri üsler kurmasına izin vermek, Güneydoğu Anadolu'yu,

Doğu Anadolu'yu, Orta Anadolu'yu Yunan uçaklarının menzili içine sokmak demektir. Onun için milliyetçiliğin gerçekte ne demek olduğunu bilenler taksim isteyemezler Kıbrıs'ta. Biz, Yunanistan'a denizler aşırı bir adada toprak kazandırmak için Kıbrıs Barış Harekâtı'nı yapmadık.

28 Haziran 1975, İstanbul

Böyle bir hükümet Türkiye'yi güçlü kılamayacağı gibi, Kıbrıs'ta da Türkiye'yi güçlü kılamaz ve Türkleri yeterince güçlendiremez. Nitekim CHP hükümeti sırasında Kıbrıs'ta iki özerk ve ayrı hükümet bulunduğunu bütün dünya kabul ediyordu. Birleşmiş Milletler kabul ediyordu. Hatta şimdi eleştirdikleri Cenevre Konferansı'nda Yunanistan kabul etmişti, Kıbrıs'ta iki ayrı ve özerk yönetim bulunduğunu. Oysa şimdi Birleşmiş Milletler Kıbrıs'ta bir tek hükümet tanıyor, Makarios hükümeti. Üyesi bulunduğumuz Ortak Pazar Kıbrıs'ta bir tek hükümet tanıyor, Makarios hükümeti. Müslüman Arap devletlerinden birçoğu Kıbrıs'ta bir tek hükümet tanıyorlar, Makarios hükümetini. İşte Demirel'in "Milliyetçi Cephe" hükümeti zamanında Türkiye'nin Kıbrıs'ta düştüğü durum bu.

28 Haziran 1975, İstanbul

Hükümet Kıbrıs konusunda hareketsiz, Türkiye'nin yalnızlaşması karşısında çaresiz, ağırlaşan savunma sorunu bakımından kararsız bir bekleyiş içindedir.

6 Ağustos 1975, demeç

Makarios'ı bugün Müslüman Arap ülkeleri meşru hükümet olarak tanıdıklarını ilân ediyorlar. CHP Türkiye'de hükümetteyken Kıbrıs'a dönmeye bile cesaret edemeyen Makarios şimdi Müslüman Arap ülkelerini dolaşıyor. Sırtında papaz cübbesi, Ortadoğu'nun Müslüman ülkelerine gidiyor. O Müslüman ülkelerde Erbakan'ın görmediği itibarı ona ne göstertiyor?

28 Haziran 1975, İstanbul

Kıbrıs Türk temsilcisinin Bloksuz Ülkeler Konferansı'na gözlemci olarak bile kabul edilmeyişi çok üzücüdür. Geçen yıl, daha federe devlet kurulmadan, Birleşmiş Milletler'de ve başka toplantılarda Kıbrıs Türklerinin temsili sağlanmıştı.

Çağımızda kurtuluş hareketlerinin öncülüğünü yapmış olan Türkiye, haklı davalarında birçok Üçüncü Dünya ülkelerinin daha anlayışlı davranmalarını sağlayacak bir tutum izleyebilirdi... Görülüyor ki İslâm ülkelerine yapılan ziyaretler de, Türkiye'nin Kıbrıs konusunu askıda tutmasından ve kararsız bir dış politika izlemesinden doğan sakıncaları gidermeye yetmemiştir. Birçok İslâm ülkelerinin Federe Türk Devleti'ni tanıdığı yolundaki resmi iddiaların da asılsızlığı ortaya çıkmıştır.

29 Ağustos 1975, demeç

■ ■ ■

Anlayışlı olacağız, uzlaşmacı olacağız, adaletli olacağız Kıbrıs'ta, ama tavizci olmayacağız.

Barış ve özgürlük için gittik Kıbrıs'a... Kıbrıs'ta barışı ve güvenliği, adaleti ve özgürlüğü, Türkler için de, Rumlar için de sürekli kılacak bir düzen kurulmadan "görevimiz bitti" demeyeceğiz.

2 Eylül 1974, İstanbul

✦ ✦ ✦

Kıbrıs'ın gelecekteki statüsünü Kıbrıs'ın toprağına yazdık. Tarih yazılır gibi yazılan ve şehit kanı ile yazılan yazılar, bu topraklardan bir daha silinmeyecektir.

2 Ocak 1975, Magosa

✦ ✦ ✦

Türkiye'nin savunma araçları ve gereçlerinin kaynağı kesilmiştir. Hem de kendi müttefikleri tarafından kesilmiştir. Bu kez Türkiye savunması için ihtiyaç duyduğu araçlardan ve gereçlerden çoğunu parasını ödeyerek bile alamamaktadır.

Buna karşı bugün görev başında, sorumluluk yerinde olan hükümetin, kendisine "milliyetçi cephe" diyen hükümetin davranışı, rep-

kisi ne olmuştur. Buna karşı, yani Türkiye'ye olan taahhütlerini tek taraflı olarak bozan bir müttefik devlete karşı, hükümetin tepkisi şu olmuştur:

“Bana yaptığın ittifak ahlâkına sığmaz, bu davranış karşısında, sana nasıl tepki göstereceğimi gel seninle müzakere etmek istiyorum” demiştir. Üstelik bunun için de Amerika'ya otuz gün mühlet verilmiştir. Bu şimdiye kadar hiçbir bağımsız devletin tarihinde görülmemiş bir acayip davranıştır.

28 Haziran 1975, İstanbul

• • •

Haşhaş ekimine izin verirken ambargo uygulanacaktı Türkiye'ye. İzin verdik ne oldu? 20 Eylül 1974'te Amerikan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Türk hükümetinin haşhaş kararından çok memnun olduklarını açıkladı. Hangi Amerikan Dışişleri Bakanlığı? Türkeş'in, “Aman git özür dile, haşhaş konusunu müzakere et” dediği Amerikan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü. Yani, “Eğer haşhaş ekimine izin verirsiniz bütün dış yardımları keseriz, silah ambargosu uygularız, sizi yapa-yalnız bırakırız” diyorlar Türkiye'ye. “Umurumda değil, ben bağımsız devletim, haşhaş ekimine izin veririm” diyoruz. Aynı kimseler iki ay sonra Türkiye'yi alkışlıyor. Bu nasıl oluyor? Bunun sırrı şudur: Bir milletin kendini dünyada saydırabilmesi için, o milletin başındaki hükümet evvela kendi milletine saygılı olmalıdır. Yalnız hükümetin milletine saygılı olması yetmez. O milletin, o hükümeti tuttuğunu dünya bilmelidir.

28 Haziran 1975, İstanbul

• • •

Bu hükümetin sözcüleri diyorlar ki, kendilerini mazur göstermek için, “Ambargo kararını Amerika geçen yıl CHP iktidarda iken almıştı,” doğrudur. Hem bir defa değil iki defa almıştı, ambargo kararını. Ama bundan daha büyük bir doğru vardır. CHP iktidarda iken Amerika Türkiye'ye ambargo uygulamaya iki defa karar vermiştir ama ikisinde de bu kararını uygulayamamıştır.

28 Haziran 1975, İstanbul

• • •

Müttefikimiz Amerika'yı yanlış anlamayın. Türk milletine meydan okumuyor, bu hükümete meydan okuyor. Türk milletine meydan okunamayacağını Amerika dahil, her millet çok iyi bilir. Ama böyle, bugünkü gibi bir hükümete, kendi kendisine saygısı olmayan, kendisine karşı tek taraflı karar uygulayanlara sadakat nutukları çeken, "Ben sana ne yaptım da sen bana bu davranışı reva görüyorsun?" diye önünde diz çöküp, gözyaşı döken böyle insanlara, yalnız dünyanın en büyük devletlerinden biri olan Amerika, "ne halin varsa gör" demez, dünyanın en küçük devleti bile "ne halin varsa gör" der.

28 Haziran 1975, İstanbul

Kabahat Amerika'da değil, biz hükümette iken Amerika bunu yapabiliyor muydu? Kabahat Amerika'da değil, kabahat Rusya'da değil, kabahat Yunanistan'da değil, kabahat bu hükümette. Milli birliği tehlikeye düşüren, Türkiye'nin güvenlik kuvvetlerini kendi çocuklarına, kendi gençlerine saldırtan bu hükümette.

5 Temmuz 1975, Konya

Bugünkü hükümet kendine milliyetçi adını takmıştır. Bu bir dil örtüsüdür. Bu örtünün altında, cephe hükümeti, milliyetçilikle bağdaşmayan tutumunu ve niyetlerini gözden saklamaya uğraşmaktadır.

2 Haziran 1975, Van

Karşımızdaki partilerin, tek tek başa çıkamayacaklarını anladıkları CHP'ye karşı kurdukları cepheye "Milliyetçi" adını takmalarının nedeni hem CHP'nin bütün kanıtlarıyla ve başarılarıyla ortaya koyduğu gerçek milliyetçilik karşısında eziklik ve küçüklük duygularını saklama çabasıdır, hem de milliyetçiliğe aykırı tutumlarını örtme isteğidir.

2 Mayıs 1975, Van

Milliyetçiliğin önderliğini, Başbuğluğunu taslayanların itirazlarına bakmadan, topraklarımızda ne ekip biçeceğimizi kendimiz kararlaştırdık. Ne yabancılara boyun eğdik, ne yabancılardan savunuculuğunu yapanlara kulak verdik.

2 Haziran 1975, Van

• •

Haşhaş sorununu çözenlere karşı, “milliyetçi cephe...” Denizlerimizin ve topraklarımızın altındaki milli haklarımıza sahip çıkmanın mücadelesini verenlere karşı “milliyetçi cephe...” Kıbrıs sorununu çözenlere karşı “milliyetçi cephe...” Dünyada Türk milletine hak ettiği saygınlığı kazandırmış bir iç ve dış politika izleyenlere karşı “milliyetçi cephe...” Bunun gerçeğe, gerçekçilikle, içtenlikle bir ilişkisi olmadığını bütün millet biliyor.

8 Aralık 1974, Adana

• • •

Yalnız haşhaş da değil, petrolde de, Ege’de de haklarımızı, demokrasiden ve millet iradesinden aldığımız güçle savunup koruduk.

15 Temmuz 1974, Afyon

• • •

Bazı yabancı petrol şirketleri ATAŞ rafinerisinde işledikleri petrolün fiyatını yükseltme yolunda girişimlerde bulunmuşlardı. Bu şirketlerden biri üretimi tamamen durdurmuştu. Fiyatların yükseltilmesi için hükümete baskı yapmakta idi. Hükümetimiz, burada da Türk milletinin haklarını, kanunun kendisine verdiği yetkileri sonuna kadar kullanmak azmi ile korumuştur. Ve sonuç olarak petrol şirketleri hükümetimizin isteklerini aynen kabul ettiklerini bildirmişlerdir.

18 Haziran 1974, Grup

• • •

Hükümette bulunduğumuz kısa süre içinde, dünyanın en güçlü yabancı petrol şirketlerini dize getirdik.

28 Haziran 1975, İstanbul

• • •

Türkiye'nin meşru çıkarları ve egemenlik hakları söz konusu oldu mu, davranışımız, bazı petrol şirketlerinin son haksız istekleri karşısında olduğu gibi kesin ve kararlı olacaktır.

3 Temmuz 1974, Meclis

Biz, hükümette yabancı petrol şirketlerini dize getirdik. Milliyetçi hükümet işbaşına geldi, iki haftaya kalmadan Türk devletini yabancı şirketlerin önünde dize getirdi.

28 Haziran 1975, İstanbul

Biz milliyetçiliğin gereğini yabancı petrol şirketleri karşısında direnerek ve onları dize getirerek yaptık. Milliyetçi cephe geldi, ilk işi yabancı petrol şirketlerine teslim bayrağını açmak oldu.

5 Temmuz 1975, Konya

Bugün işbaşında bulunan hükümetin memur ve teknik eleman kıyımıyla birlikte ilk giriştiği işlerden biri yabancı petrol şirketlerinin haksız isteklerine boyun eğmek olmuştur. Esasen memur ve teknik eleman kıyımı da bir anlamıyla bu boyun eğişin bir parçasıydı. Çünkü bu boyun eğiş engel olabileceği tahmin edilen teknik elemanlardan bir kısmı hükümet kurulur kurulmaz tasfiye edilmiştir.

23 Mayıs 1975, TMMOB

CHP'nin, milli haklarımız uğrunda yabancı petrol şirketlerine karşı açtığı savaşı terk eden ve teslim bayrağını çeken bir Adalet Partili bakan, Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği toplantısında kürsüye çıktı, bazı büyük işadamlarını CHP'ye karşı, köylünün hakkını, işçinin hakkını düşünen, dünya önünde Türkiye'nin haklarını savunan CHP'ye karşı, savaşa çağırırdı.

1 Haziran 1975, Siirt

Yabancı petrol şirketlerinin ülkemizdeki çıkarlarını korumak üzere kurulan ve sonra da “Milliyetçi Cephe”nin karargâhı ve sözcüsü olan bir gazetenin cılız sesiyle kopardığı yaygaraya aldırış etmezsiniz, güçlü yabancı petrol ve maden şirketlerine karşı ülkemizin, milletimizin haklarını koruduk. Oysa kendine “milliyetçi” sıfatını yakıştıran hükümet, işbaşına gelir gelmez petrolde ve madende yabancılara teslim oldu, yabancı petrol şirketlerinin haksız isteklerine boyun eğdi.

2 Haziran 1975, Van

Kısa hükümet dönemimizde yabancı petrol şirketlerine karşı en kesin vaziyeti aldık. Türkiye’nin böyle bir vaziyet alabilecek güçte olduğunu kendimiz gördük, dünyaya gösterdik. Öyle ki Türkiye bazı yabancı gözlemciler tarafından şöyle anlatıldı. “Son yıllarda” denildi, “az gelişmiş veya gelişme halindeki petrol üreticisi ülkeler, dev ülkelere ve sermayeye karşı, petrol üreticisi olarak haklarını korumanın mücadelesini vermeye başladılar ve bunda başarı sağladılar. Şimdi ilk defa bir ülkede, Türkiye’de, petrol tüketicisi ülke olarak yabancı büyük sermayeye karşı bir savaş veriliyor. Bu savaşın nasıl sonuçlanacağı ilgiyle izlenmeye değer.”

Gerçi ilk rauntta değil, fakat ikinci rauntta, Türkiye bu savaşta yenilgiye uğramış gibi görünüyor. Fakat bu gerçek yenilgi değildir, bu geçici bir yenilgidir. Türk milleti, kendisini bu yenilgiye uğramış gibi gösterenlerden bunun hesabını demokratik kurallar içinde sormasını bilecektir.

23 Mayıs 1975, TMMOB

Bu hükümet kendi adına “Milliyetçi Cephe” diye bir sıfat eklemiştir. Türkiye’de milliyetçiliğin edebiyatını yapmaktadır. Biz milliyetçiliğin hiçbir zaman edebiyatını yapmadık, söylevini vermedik, çalışmalarını yapmadık. Biz sadece milliyetçiliğin gereğini yaptık. Biz milliyetçiliğin gereğini Ege’de, Ege Denizi’nin altında, Türkiye’nin sınırlarını Çandarlı gemisine yeniden çizdirerek yaptık. Milliyetçiyiz de-

yip de, Yunanistan'ın peşinden mahkemelere giderek değil, hakkımızı, gerçek meşru hakkımızı Ege'de kendimiz sağladık. Bizden şikâyeti olan varsa, bizimle müzakereye oturur veya mahkemeye gider dedik.

5 Temmuz 1975, Konya

Ege kıta sahanlığı konusunda ileri sürdüğümüz iddialar, savunmaya çalıştığımız haklar, hangi partiden olursa olsun, bütün Büyük Millet Meclisi'nin benimsediği iddialardır. Eğer böyleyse, bu inancımız doğruysa, bütün dünya karşısında milli birliğimizin yeni bir örneğini yerelim ve kıta sahanlığı konusunda yetki kanununu elbirliğiyle çıkaralım.

3 Temmuz 1974, Meclis

Kıta sahanlığı bakımından hükümetin ihtiyaç duyduğu kanunun dilediğimiz gibi ve zamanında geçmemiş olmasından çok üzgünüz. Bütün milletin üzerinde birleştiği konularda, uluslararası ilişkilerimizi yakından ilgilendiren konularda biz muhalefetten daha büyük anlayış göreceğimizi umardık. Adalet Partisi'nin bu konuda değişik bir davranışı olduğu ve bu davranışı uluslararası menfaatlerimizi ilgilendiren her konuda değişik ölçüde devam ettireceği anlaşıyor. Bu konuda ben bir yorum yapmayacağım. Milletin takdiri bizim için her şeyin üzerindedir.

12 Temmuz 1974, demeç

Ege denizi için Meclis'ten yetki istedik. Bu yetki hükümetten esirgendi. Dün radyoda dinlediniz. Yunan gazeteleri bayram ediyor. Bu bayramları yarım kalacaktır.

Bu yetki kanunu çıksaydı elbette iyi olurdu. Ama kimse hayale kapılmasın. Kimse bu yüzden bayram etmesin. Böyle bir eksiklik bizim hükümetimizi Ege'de Türklerin haklarını sonuna kadar savunmaktan alıkoyamayacaktır. Uluslararası ilişkilerimizde, bağımsızlı-

ğına olduğu kadar, özgürlüğüne de sahip çıkmasını bilen bir yüce milletin görevlileri olmanın, temsilcileri olmanın kıvancını ve gücünü bütün dünya karşısında duyuyoruz ve duyacağız.

15 Temmuz 1974, Afyon

~ ~ ~

Biz, hükümette iken Ege'nin denizaltındaki haklarımıza daha büyük ölçüde sahip çıkabilmek için gerekli bir kanun kuvvetinde kararname çıkmasını Meclis'ten isterken, karşımıza AP dikiliyordu ve Yunanlıların alkışladığı bir muhalefetle bu yetkiyi Türk hükümetinden esirgiyordu.

28 Haziran 1975, İstanbul

~ ~ ~

Meşruluğuna inandığımız haklarımızı sonuna kadar kullanacağız. Bu arada Ege'de bizim olduğuna inandığımız kıta sahanlığı bölgesi içinde petrol aramamızı nasıl programlanmış ise aynen devam ettireceğiz.

3 Temmuz 1974, Meclis

~ ~ ~

Yunanistan'la aramızdaki başka meseleler de, gerektikçe ve zamanı geldikçe, Kıbrıs sorunundan ayrı olarak ele alınmalıdır. Örneğin, Ege'deki meşru haklarımız için Kıbrıs'ın pazarlık konusu yapılmasına yol açılmamalıdır. Ege'deki petrol aramalarımız, hiç tereddüt gösterilmeden, ertelenmeden, geciktirilmeden, programına göre yürütülmelidir.

1 Aralık 1974, Bursa

~ ~ ~

Biz bir Türk arama gemisini Türk donanmasının eşliğinde Ege'ye gönderdik. Denizaltındaki topraklarımızda Türkiye'nin hakkını bütün dünyaya kabul ettirdik. CHP iktidardan ayrıldı ne oldu? Ayrılmadan önce Norveç'ten bir gemi kiralamıştık. O gemi gelecekti, Ege'de Türk karasularında, Yunanlıların inkâr ettikleri Türk-karasularında, Türkiye'nin denizaltı sularında, petrol aramamızı daha ileri götüre-

cekti. Fakat gemi yola çıktığı ve Cebelütarik'tan Akdeniz'e girdiği günlerde CHP hükümetten ayrılmıştı. Bir de duyduk ki, gemi Malta açıklarındayken yeni hükümetten emir gidiyor, "Ege'nin tartışmalı sularına girmeyeceksin, Akdeniz'e gidip orada oyalanacaksın, zaman öldüreceksin" diye. Ama biz, açıktan uyarılarımızı yaptık, "Bu geminin Ege'ye girmesine engel olamazsınız" dedik. Fakat bizim dışımızda bütün partiler, bütün o milliyetçi cepheyi oluşturan partiler susular.

Norveç'ten gelen gemi, Ege'ye gitmiş gitmemiş, umursamadılar.

28 Haziran 1975, İstanbul

Ege'nin deniz yatağında meşru haklarımızı fiilen kullanmak yerine, Yunanistan'ın isteğine uyup mahkemeye götürmeyi kabul etmekle de, Türk hükümeti, aşırı yumuşak tutumunun bir tehlikeli örneğini vermiş olmaktadır.

20 Temmuz 1975, basın toplantısı

Biz milli politikayı destekleriz. Ama evvela o politika Türk milletinin yararlarına uygun olmalıdır. Biz Ege'de milli haklarımızı kullanacak yerde Yunanistan'ın peşine takılıp mahkemeye giden bir politikayı desteklemeyiz.

28 Haziran 1975, İstanbul

Şimdi milliyetçi cephe hükümeti işbaşında. Ne yapıyor Ege'deki haklarımız konusunda? Ege'de haklarımızı bizim yaptığımız gibi fiilen kullanıyor mu? Hayır. Yunanistan, "Gel mahkemeye götürelim bu meseleyi" diyor, "Peki gidelim" diyor, Demirel.

Biz olsaydık ne yapardık? Geçen yıl yaptığımızı yapardık. Gemi-lerimizi gönderir, Ege'de petrolümüzü arardık. Şikâyetçi olan varsa, kendi başına mahkemeye gitsin derdik.

28 Haziran 1975, İstanbul

Sayın Demirel, gerek kıta sahanlığı, gerek haşhaş konusuyla ilgili olarak şunları söylüyordu: “CHP ve onun Sayın Genel Başkanı Türkiye’nin ulusal çıkarlarının bekçiliğini ne zaman üzerine aldı? Buna hakkı yoktur. Esasen ne Türkiye’nin ulusal çıkarlarını koruyacak güce sahiptir ne de bu hesapları doğru yapacağına inanmam. Ulusal çıkarlar bir hesap meselesidir.”

İşte bizim milliyetçilik anlayışımız Adalet Partisi’ninkinden bu noktada ayrılıyor: Bize göre çıkar başkadır, hak başkadır; çıkar bir hesap meselesi olabilir. Ama ulusal haklar bir hesap meselesi olamaz bizim gözümüzde. Ulusal haklar, çıkar hesaplarına uysa da uymasa da mutlaka korunmak veya alınmak gerekir.

14 Aralık 1974, Kurultay

Ege’de Anadolu topraklarının doğal uzantısına sahip çıkmamız demek, çağdaş anlamda Türkiye’nin gerçek sınırlarına sahip çıkmamız demektir. Sınırlarımızın saptanması mahkemeye bırakılamaz.

24 Şubat 1974, Türkiye Jeoloji Kurumu

Bu kadar hızla değişen bir çağda, olduğu yerde durarak dış politika yürütülemez. O zaman dünya alır başını gider.

28 Haziran 1975, İstanbul

Acı gerçek şudur ki bugün Türkiye’de görev başında olan hükümet Türkiye’nin gücünü bilmemektedir. Türk milletinin gücünü ve olanaklarını bilmemektedir. Bilse bile değerlendiremeyecek durumdadır ve değerlendiremeyecek durumda olduğunu da bütün dünya görmektedir.

28 Haziran 1975, İstanbul

Bir yandan ekonomik alanda dışa açılmak, bir yandan Türkiye'nin bağımsızlığını, ekonomik ve siyasal bağımsızlığını bütün gerekleriyle korumak bugün işbaşında bulunan hükümetin elinde değildir. Neden değildir? Çünkü çağımızda ekonomik bakımdan çok güçlü olmayanlar, ülkelerarası özel girişimcilikle milliyetçiliği ve bağımsızlığı bir arada yürütemezler.

23 Mayıs 1975, TMMOB

■ ■ ■

Hükümet dış politikada mazlumlukla ve teslimiyetle sonuç almaya çalışıyor. "Biz dostlarımıza vefa gösterdik. O kadar sadık davrandık, dostlarımız bize bunu mu yapacaktı" edebiyatıyla dış politikada bir yere varılmaz. Dış politika duygu işi değil hesap işidir. Dünyaya koşullarını, kendi gücünü ve olanaklarını iyi değerlendirmesini bilen bir ülke, dış politikada, mazlumlukla ve teslimiyetle değil, kararlılıkla ve meşru haklarında direnmekle sonuç alır.

21 Haziran 1975, Karabük

❖ ❖ ❖

Bu hükümet, bu yumuşama döneminde modası geçmiş anti-komünistlik teminatı vererek müttefiklerinin özünde itibar kazanacağını, güç kazanacağını sanıyor. Komünist devletlerle Amerika gizli telefonlarla konuşuyor, gizli temaslar yapıyor, Türk hükümeti anti-komünistlik edebiyatıyla Amerika'nın biraz daha gözüne girebileceğini sanıyor.

28 Haziran 1975, İstanbul

❖ ❖ ❖

Dünya artık, soğuk savaş yılları koşullarının temelinden değiştiği bir çağa girmiştir. Soğuk savaş yıllarının düşünce tarzına göre koşullanmış zihinler, dünyada şimdi oluşmaya başlayan yeni davranışları ve yeni ilişki türlerini kavrayamazlar ve bu davranışlara ve ilişki türlerine kendilerini uyduramazlar.

Artık katı ideolojik tavırlara veya eski silah arkadaşlıklarının anılarına dayanan politikalar, ittifak sistemleri içinde bile geçerliliğini yitirmişlerdir.

Böylesine yeni ve değişik bir dünyada, Amerikalı Kongre üyelerini kendi lehimize yumuşatmak için, çeyrek yüzyıl önce Kore’de Amerika komünizme karşı sıcak savaş verirken, bizim de orada nasıl kahramanlıklar gösterdiğimizi, ne hizmetlerde bulunduğumuzu hatırlatmaktan medet umulması acaba biraz garip kaçmıyor mu?

20 Temmuz 1975, basın toplantısı

Bu hükümetin temel felsefesi başarılı bir dış politika izlemeye aykırıdır. Amerika Dışişleri Bakanı kalkabiliyor, “Türkiye dilerse NATO’dan ayrılabilir” diye konuşabiliyor. Ama Demirel ve onun hükümetteki yardımcıları, “Türkiye NATO’dan ayrılacaktır” sözünü, “Ayrılabilir” sözünü isteseler de söyleyemezler. Söyleyemeyeceklerini de bütün dünya bilir. Neden bilir? Çünkü bu hükümet yalnız Türkiye’de değil, bütün dünyada solun gelişmesini önlemek iddiasıyla ortaya çıkmış ve kurulmuş bir hükümettir. Bu iddiasıyla da dış politikada daha kurulurken kendi kendini bağlamış bir hükümettir. Bunu bütün dünya bilmektedir.

28 Haziran 1975, İstanbul

Partimiz yıllardır, Türkiye’nin, NATO üyeliğinin yanı sıra, kendi ulusal savunma ihtiyaçlarını NATO’dan bağımsız olarak da karşılayabilecek bir ulusal güvenlik politikası izlemesi zorunluluğunu savunuyordu. Çok yönlü bir dış politika izlememiz gerektiğini belirtiyordu. Türkiye için, alternatifsiz bir dış politikanın, hele alternatifsiz bir ulusal güvenlik politikasının çok tehlikeli olduğunu hatırlatıyordu. Başta Adalet Partisi olmak üzere başka bazı partiler ise, bu düşüncelerimizi, anlayışla karşılamak şöyle dursun, birtakım hak-sız isnatlara dayanak gibi kullanmaya kalkışıyorlardı. Şimdi ne kadar haklı olduğumuz anlaşılmıştır.

4 Ağustos 1975, demeç

Yeni dünya koşullarını ve bölgemizin özelliklerini göz önünde tutarak, Türkiye derhal yeni bir ulusal güvenlik kavramı saptamalı ve bu

yeni ulusal güvenlik kavramı ile, dış politikasını uyumlu hale getirmelidir. Bu konuda Türkiye'nin yitirebileceği zaman artık kalmamıştır.

26 Temmuz 1975, demeç

Çağımızda devletlerin gücü, topraklarının büyüklüğüyle ölçülmüyor. Çağımızda geçmişe dönük hayallerle ve ihtiraslarla değil, ancak geleceğe dönük muhayyele gücüyle ve çabayla büyük ve güçlü devlet olunabilir. Aslında bu da yetmez. Geleceğe dönük hareket noktası da daima çağın gerçekleri olmalıdır.

17 Ağustos 1975, tv konuşması

Çağımız insanlar arasında da, uluslar arasında da adalet ve eşitlik ilkesinin düşüncelerde ve vicdanlarda kökleşmeye başladığı çağdır.

Dünyadaki bu akımlar başarıya ulaştıkça, insanlık tarih boyunca özlemini çektiği barışa, özgürlüğe ve mutluluğa yaklaşmış olmaktadır.

Bu akımların başarısına katkıda bulunmak için uğraşmayı, Türk ulusu, ulusal çıkarlarının bir gereği olarak görmekte, görmenin de ötesinde, bir insanlık ödevi saymaktadır.

2 Temmuz 1974, Moritanya Devlet Başkanı Daddah'ın ziyaretıyla ilgili demeç

Çağımız, dış ilişkilerde ekonomik hesapların en çok ağırlık kazandığı çağdır. Artık güçlü ve becerikli devletler, başka ülkeler halkının sırtından kendilerine çıkar sağlayabilmek için, o ülkeleri kendi egemenlikleri altında bulundurma zorunluluğunu bile duymuyorlar. Çağımızda emperyalizm, doğrudan doğruya ekonomik emperyalizm niteliğini edinmiştir. Bazı eski imparatorluklar, çağımızda, dış ilişkilerini ekonomik çıkar hesaplarına göre düzenlemekte gösterdikleri ustalık ve başarı ile sömürgelerini bıraktıktan sonra bile sömürüyü –örtülü veya dolaylı biçimde– sürdürme yollarını bulabilmişlerdir.

4 Eylül 1972, *Özgür İnsan*

Dış politika sorunlarına ekonomik yaklaşım ne kadar zorunlu ise, duygusal yaklaşım da o kadar zararlıdır.

Oysa Türk Ulusunun dış politikasında, ekonomik hesaplar ne kadar geri planda kalmışsa, duygusal etkenler de, genellikle, o kadar ön plana geçebilmiştir.

Kişiler arasında olduğu gibi, devletler arasında da dostluk-düşmanlık olur. Ancak arada önemli bir fark bulunmalıdır: Kişisel dostluk ve düşmanlıklar duygusal olabilir; fakat devletler arasındaki dostluk veya düşmanlıkların duygusal plana kaymasına yol açmak, izin vermek, ateşle oynamaktır.

4 Eylül 1972, *Özgür İnsan*

~ ~ ~

Türk halkı, genellikle, dış politika sorunlarına duygusal yaklaşımdan sakınabilecek kadar sağduyuludur. Fakat dış politika sorunlarına duygusal yaklaşım eğilimi (veya duygusal yaklaşımı toplumda kışkırtma hevesi) aydınlarımızda ve siyaset adamlarımızda zaman zaman depreşen bir hastalıktır.

Geçmişte, belirli devletlerin “muhibbi”, “dostu” veya “düşmanı” olarak davranmış siyaset adamlarından Türkiye’ye hiçbir yarar gelmemiştir.

4 Eylül 1972, *Özgür İnsan*

~ ~ ~

Dış politika sorunlarına, ister dostluk ister düşmanlık biçiminde olsun, duygusal yaklaşımdan kesinlikle kaçınmak gerekir.

4 Eylül 1972, *Özgür İnsan*

~ ~ ~

Dış politikada halkı manen savaşa hazırlamak için bile duygu kışkırtmacılığı son derecede sakıncalıdır.

4 Eylül 1972, *Özgür İnsan*

~ ~ ~

Çağımız, büyük devletlerin çok güçlendiği, ama küçük ülkelerin de büyük önem ve etkinlik kazandığı bir çağdır. Küçük ülkeler, dış

politikalarında, çağın bu özelliğini değerlendirebildikleri oranda başarılı olurlar.

Çağın bu özelliğini değerlendirebilmenin temel koşullarından biri, büyük devletlerin yalnız düşmanlığına karşı değil, dostluğuna karşı da uyanık ve dikkatli bulunmaktır. Bu uyanıklık ve dikkat, ancak, dış politikaya duygusal veya ideolojik yaklaşımdan kaçınmakla sağlanabilir.

4 Eylül 1972, *Özgür İnsan*

Dış politikaya ideolojik yaklaşımdan da kaçınılmalıdır. İdeolojiyle dış politika arasında bir ölçünün ötesinde bağlantı kurulamayacağıнын belirgin örneklerine çağımızda bol bol rastlanabilir.

Dış politikaya ideolojik açıdan bakmak iddiasında olan devletler, bir noktaya kadar bu iddialarına az çok uygun davranabilseler bile, bir noktadan sonra, dış ilişkileri etkileyen başka unsurların ağırlığına boyun eğmek zorunda kalmaktadırlar.

Dünyada demokrasi misyonerliği yapmak iddiasında olan bazı büyük devletlerin, en koyu dikta rejimleri altındaki ülkelerle sıkı dostluk ve ittifak ilişkileri kurdukları görülebildiği gibi, her konuya, o arada dış politikaya, ideolojik açıdan bakmak iddiasında olan bazı komünist devletlerin de birbirlerine kıyasıya düşman olabildikleri görülmektedir.

4 Eylül 1972, *Özgür İnsan*

Büyük ulus olmak başka, büyük ülke veya güçlü devlet olmak başkadır.

Türk ulusunun büyüklüğünü kimse elinden alamaz. Tarihin oluşturduğu bir büyüklüktür o. Nitekim bütün maddi olanaklarını yitirdiği zaman bile, Türk ulusu, büyüklüğünü koruyabilmiştir. Fakat artık Türkiye bir büyük ülke değildir; Türk devleti dünyanın en güçlü devletlerinden biri de değildir. Bu gerçeği içimize sindirmeliyiz; fakat bu gerçeği içimize sindirirken, asla, küçüklük kompleksine kapılmamalı ve kendimizi, gözü kapalı, büyük ve güçlü devletlerin dümen suyunda gitmeye mecbur saymamalıyız.

4 Eylül 1972, *Özgür İnsan*

Batı bir bunalım geçiriyor.

Üstünlüklerini tartışılmaz sananların, başka toplumları yönetmeler bile yönlendirmeye, dünya zenginliklerinden aslan payını almaya alışanların birdenbire çetin engellerle karşılaşınca düştükleri bunalımdır bu. Değişen dünyanın, yeni meydan okuyuşları karşısında yetersiz kalıştan, eskiyen kurumları yenileyemeyişten doğan bir bunalım... Gücünü duyurmaya başlayan başka toplumlar veya geçerliliğini kanıtlayan değişik düzenler karşısında etkinliğini yitirmeye başlamaktan doğan bir bunalım... Başka düzenlerin değer ölçüleri karşısında kendi değer ölçülerinin sarsılıştından doğan bir bunalım...

1 Haziran 1975, *Özgür İnsan*

444

İmparatorluklar, sömürgeler çağı kapanırken böylesine bir bunalım geçirmemişti Batı... Tersine, gençleşip dinçleşmişti. Çünkü imparatorluklarını dağıttıkça, sömürgelerini bıraktıkça yeni çağın gerçeklerine, gereklerine uyma yolunda adımlar atmış oluyordu. Başkalarının yaşama alanları üzerinde egemenliğini yitirdikçe kendi yeteneklerini ve yaratıcılığını geliştirme yoluna giriyordu. İyi eğitilmiş bir zengin çocuğu alıştığı olanakları yitirdiğinde nasıl kendi benliğinde saklı güçleri deşip değerlendirebilirse, nasıl bir yandan alçakgönüllülüğü bir yandan da kendine güvenmeyi öğrenebilirse, imparatorluklarını dağıtan, sömürgelerini bırakan Batı da öyle olmuştu bir süre...

1 Haziran 1975, *Özgür İnsan*

445

Kapitalist liberal Batı toplumlarının yumuşak uyuşturma araçlarının başında kazanç ve tüketim özgürlüğü gelir. Kazanç ve tüketim özgürlüğü ortamında kendi kişisel yaşamına dilediği biçimi verebilmenin, kendi kişisel yaşamında dilediği değişikliği yapabilmeyi veya öyle bir değişiklik umudu besleyebilmenin çekiciliğine kendini kapıran birey, hele yaşını başını alıp duruldukça, toplumun ekonomik ve siyasal düzenini değiştirme hevesini unutmaktadır. Bir anlamda, kapitalist liberal toplum düzeninin bireye verdiği rüşvete karşılık, bi-

rey de o düzene ödün vermektedir. O arada bireylerden kimi, isyancılığını giyim kuşam alanına, seks alanına, uyuşturucu maddeler kullanımına veya adi cürümlere saptırıp, düzenle temelde uzlaşmaktadır. Egemen güçler âdeta bireye demektedirler ki, “Ne yaparsan yap, kendine veya başkalarına ne zarar verirsen ver, yeter ki ekonomik ve sosyal düzene dokunma!..”

Böyle bir pazarlık, bunalımdan ve değer ölçüleri sarsıntısından başka sonuç veremezdi.

1 Haziran 1975, *Özgür İnsan*

Az gelişmiş veya gelişme sürecindeki bir ülke halkının özgürlük ve sosyal adalet içinde kalkınabilmek istemesinden doğal bir şey yoktur. Bu isteği ve özlemi besleyen bir halk da, gene doğal olarak, sola yatkındır. Fakat Batı, özellikle Amerika, hemen her yerde, bu sola yatkınlığı bir tehlike gibi görme eğilimi içinde olmuştur. Bunu tehlike gibi görünce de tehlikenin üstüne yürümektedir. Yer yer bunu silahlı müdahale ölçüsüne vardırılmaktadır. Sonuç olarak da, Batılılar, güvenini ve dostluğunu kazanmak istedikleri ülkeleri büsbütün kendilerine yabancılaştırmakta, kendilerinden uzaklaştırmaktadırlar, âdeta zorla başka kamplara doğru itmektedirler.

Batı, kendine uyguladığı demokratik değer ölçülerinin o ülkelerde de şampiyonluğunu yapsa, yapabilse, özellikle üçüncü dünyadaki etkinliği hızla ve büyük ölçüde artabilirdi. Fakat Batı'nın kendi ekonomik yapısı ve düzeni, böyle bir akılcı ve gerçekçi dış politikayı engellemektedir.

1 Haziran 1975, *Özgür İnsan*

Türk halkı şaşmaz zekâsıyla ve zekâyı da aşan, binlerce yıllık bağımsız devlet tecrübesi içinde oluşan sezgisiyle, şunu anlamaktadır ki, çağımızda, ekonomik bakımdan yeterince gelişmemiş bir ülkede, aşırı kapitalist-liberal eğilimli iktidarlar, bir ölçünün üstünde milliyetçi olamazlar, özgürlükçü olamazlar, sosyal adaletçi olamazlar.

1 Haziran 1975, *Özgür İnsan*

Bir ölçünün üstünde milliyetçi olamazlar; çünkü çağımızda aşırı kapitalist-liberal eğilimli olmak, çokuluslularla içli dışlı olmak demektir, onların egemenliğine boyun eğmek demektir... İster istemez bu sonucu doğurur. Ekonomik bakımından yeterince gelişmiş olmayan bir ülkenin çokuluslularla içli dışlı olması, onların egemenliğine boyun eğmesi ise milliyetçilikle çelişir.

Aşırı kapitalist-liberal iktidarlar böyle ülkelerde bir ölçünün üstünde özgürlükçü olamazlar, çünkü böyle ülkelerde özgürlükçü demokrasi, çokuluslu ortaklıklara ürküntü verir.

Bir ölçünün üstünde sosyal adaletçi de olamazlar; çünkü yine böyle ülkelerde ileri bir sosyal adaletçi düzen, artı-değerin çokuluslulara aktarılmasını frenler, engeller.

1 Haziran 1975, *Özgür İnsan*

Ekonomik bağımlılıkları bir ölçünün üstüne çıkınca siyasal bağımsızlıklarını yitirebilecekleri kuşkusuna düşen gelişme sürecindeki veya azgelişmiş ülkeler, bu nedenle, kapitalist-liberal ülkelerinin etki alanı dışında kalma veya bu alanın dışına çıkma gereğini duymaktadırlar. Bağlantısız dış politika izlemeye o kadar önem vermelerinin ya da yer yer sosyalist bloka kaymalarının temel nedeni budur.

1 Haziran 1975, *Özgür İnsan*

Her Batı ulusunda değişik ölçülerle ve görüntülerle ortaya çıkan toplumsal bunalımın temel nedeni, öyle sanıyorum ki, ileri teknoloji toplumu olmanın doğasında bulunan sürekli değişimle, bu toplumların ekonomik ve siyasal yapılarındaki tutuculuktan ortaya çıkan çelişki ve gerilimdir. Batı toplumları, ileri teknoloji düzeyine, kapitalizmin kendine özgü dinamiği içinde erişmişlerdir. Oysa kapitalizm egemen güçlerin çıkarını öncelikle gözettiğinden, ekonomide ve siyasette tutucudur. Öyle ki Batı toplumlarının "sosyalist" hükümetleri bile bu tutuculuk çemberini bir ölçünün ötesinde kıramamaktadırlar. Temel ilkelerinden ödünler vererek kapitalizmle uzlaşmak zorunda kalmaktadırlar.

1 Haziran 1975, *Özgür İnsan*

Türkiye, kapitalist ve liberal çevrelerin düşündüğü ve istediği gibi özgürlükleri kısıp demokrasiyi yozlaştırarak değil, halkın siyasetteki etkinliğini azaltarak değil, tam tersine, demokrasiyi daha ileri götürerek halkın yönetime katılma, yönetime ağırlığını koyabilme olanaklarını artırarak, özgürlükleri genişleterek bunalımdan esenliğe çıkacaktır. Türkiye'nin bu yönde sağlayacağı başarı ise, yalnız Türk toplumunda değil, bütün dünyada özgürlükçü demokrasiyi güçlendirecektir. Çünkü, Türkiye örneğine bakarak, gelişme sürecindeki veya az gelişmiş birçok ülkeler özgürlükçü demokrasiyi benimseyerek de ekonomik ve siyasal bağımsızlıklarını koruyabilme, sosyal adalet sağlayabilme olanaklarının bulunduğu inancına varabileceklerdir.

1 Haziran 1975, *Özgür İnsan*

Demokratik sol açıdan milliyetçilik, ekonomik alanda da milliyetçiliği gerekli kılar; iç sömürüye olduğu kadar dış sömürüye de karşıdır. Dış sömürüyü önleyici bir ekonomik politika, ekonomide dışa açılmayı engelleyici değildir, ancak dışa açılırken milli yararı öncelikle gözeticidir. ●ysa çağımızda az gelişmiş veya gelişme halindeki bir ülkede kapitalizmi benimseyenler, ister istemez, ülkeyi dış sömürüye de açarlar.

8 Nisan 1975, *Yeni Ulus*

Halkçılık, çalışan halkı, köylüyü, işçiyi, memuru, onları sömürenlerden çok düşünmektir. Peki milliyetçilik nedir? Milliyetçilik bizim hükümetin Kıbrıs'ta yaptığıdır. İkisi arasındaki ayrım bu. Peki milliyetçilikle halkçılık ne zaman, nasıl bir araya gelir? Bir yandan haşhaş ekimine izin verip köylüyü kurtarırsınız, bir yandan da haşhaş kararıyla dünya karşısında Türk milletinin haysiyetini kurtarırsınız.

İşte halkçılıkla milliyetçilik öyle birleşir.

5 Temmuz 1975, Konya

Bazı toplantılarda bir grup, konuşmamın belli yerlerinde veya başka bir konuşmacının konuşmasının belli yerlerinde “Bağımsız Türkiye” diye bağırır. Başka toplantılarda da bir başka grup “Milliyetçi Türkiye” diye bağırır. Bağımsızlık milliyetçilikten, milliyetçilik bağımsızlıktan ayrılabilir mi? Milliyetçi olmadan bağımsız, bağımsızlığa inanmadan milliyetçi olunabilir mi?

4 Kasım 1974, İstanbul Üniversitesi

Bize milli dış politikadan söz ediyorlar bugünlerde. Milli dış politikayı CHP’nin de desteklemesi gerektiğinden söz ediyorlar. Biz milli dış politikayı desteklemeye hazırız. Ama nedir milli dış politika? Bir politikanın milli sayılabilmesi için, millet yararına uygun olması gerekir. Bir politikanın milli, sayılabilmesi için, o milletin onurunu incitmeyen bir politika olması gerekir. Bize karşı ambargo uygulayan Amerika’nın karşısında Demirel hükümetinin politikası bu milletin onurunu inciten politikadır. Onun için milli politika değildir, olamaz. Bir papaz olan Makarios’a Ortadoğu’nun Müslüman ülkelerinde daha çok itibar sağlayan bir dış politika milli politika değildir, desteklemeyeceğiz böyle politikayı.

28 Haziran 1975, İstanbul

İç ve dış sömürüyü sürdürebilmek uğrunda demokrasiyi yozlaştırmayı, ulusal birliğimizi yıpratmayı, bağımsızlığımızı bile tüketmeyi göze alanların artık iktidarda tutunabilme gücü kalmamıştır.

6 Aralık 1970, örgüte genelge

Bunlar yabancılar karşısında boyun eğip, kendi milletlerine kabadayılık taslayanlardır.

28 Haziran 1975, İstanbul

30 Ağustos zaferiyle dünyada yeni bir çağ açılmıştır.

Türk ulusunun ve ordusunun en çetin koşullar altında en güçlü devletlere karşı kazandığı bu zafer, bütün ezilen, sömürülen uluslara güvenç vermiştir ve dünyada kurtuluş ve bağımsızlık hareketlerinin başlangıcı olmuştur.

Türkiye, kendi açtığı çağın gereklerine uygun bir dış politikayla, dünyanın en saygın ve etkin ülkelerinden biri olabilecek durumdadır.

29 Ağustos 1975, demeç

■ ■ ■

Dünyada Türkiye'nin yararını ve saygınlığını en iyi koruyabilecek olanın CHP olduğunu halkımız bilmektedir.

8 Mayıs 1975, Grup

